

МІЖНАРОДНИЙ АЛЬЯНС ГОТОВНОСТІ ЛЮДСЬКОГО РЕСУРСУ
ЕС ЕНД ТІ УКРАЇНА

ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ ВОЄННОЇ ІСТОРІЇ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

ДРУГИЙ РІК ВІЙНИ. ВИПРОБУВАННЯ НА МІЦНІСТЬ

ВОЄННО-ІСТОРИЧНИЙ НАРИС
ДРУГОГО РОКУ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

КНИГА II

КИЇВ • 2024

Упорядники:

І. Косяк

В. Бідний

Редактори:

канд. військ. наук В. Коваль,

В. Назаров

Колектив авторів:

І. Косяк (вступ, висновки), канд. іст.наук В. Бідний (вступ, висновки), д-р наук з держ. упр. О. Боков (пп 1.2,2.2,3.2), Д. Ведула (пп 1.2,2.2,3.2), О. Гапоненко (пп 1.2, 2.2), М. Голка (таблиці 2-16), Р. Гузь (пп 1.1, додатки 1,2), д-р наук з держ. упр. О. Дегтяр (пп 1.2,2.2,3.2), А. Змрочко (пп 1.2,2.2,3.2), канд. іст. наук А. Коваль (пп 1.4, 2.4., 3.4), канд. іст. наук М. Ковальчук (пп 1.4,2.4,3.4), Д. Комаров (пп 1.3,2.3,3.3), Р. Коршук (таблиці 4-16), С. Косач (пп 1.3,2.3,3.3), М. Крет (додатки 1, 2), канд. іст. наук В. Куравський (пп 1.4,2.4,3.4), д-р техн. наук Ю. Лисецький (пп 1.2,2.2,3.2), М. Любашенко (додаток 1, таблиці 4-16), А.Мирончук (додаток 1, таблиці 4-16), д-р політичних наук С. Мокляк (пп 1.1,2.1,3.1), канд. іст. наук О. Надтока (пп 1.3,2.3,3.3), канд. іст. наук А. Оліяничук (пп 1.4,2.4,3.4), канд. іст. наук О. Пагіря (пп. 1.1, додаток 2), д-р іст. наук І. Патриляк (пп 1.4, 2.4., 3.4), канд. політ. наук Ю. Семенюк (пп 1.1,2.1,3.1), канд. іст. наук М. Таран (пп.1.1), канд. іст. наук Я. Таран (пп 1.3), PhD з історії та археології С. Таранець (додаток 1, таблиці 4-16), канд. юр. наук С. Сівков (пп 1.2), канд. іст. наук С. Хлонь (пп 1.1,2.1,3.1), Б. Шопинський (пп 1.3,2.3), А. Филипенко (пп.1.2,2.2,3.2), канд. іст. наук Д. Черновол (пп 1.4,2.4,3.4).

P50

Другий рік війни. Випробування на міцність: Воєнно-історичний нарис другого року широкомасштабної російсько-української війни (24.02.2023-24.02.2024) / У 2 книгах. Книга II. / Міжнародний альянс готовності людського ресурсу, ЕС ЕНД ТІ УКРАЇНА та Центр досліджень воєнної історії Збройних Сил України. – Київ: Видавець Бихун В.Ю., 2024. – 448 с.

ISBN 978-617-7699-69-8

Монографія “Другий рік війни. Випробування на міцність: воєнно-історичний нарис російсько-української війни” – підсумок другого, і останнього року роботи колективу Центру досліджень воєнної історії Збройних Сил України. В монографії проаналізовані події відсічі сил оборони України широкомасштабній збройній агресії російської федерації, розкрито воєнно-політичну, воєнно-економічну, воєнно-стратегічну обстановку, описано бойові дії другого року війни.

Матеріали нарису призначені для військових і цивільних фахівців у галузі воєнної історії, національної безпеки і оборони, журналістів.

ISBN 978-617-7699-69-8

© Центр досліджень воєнної історії
Збройних Сил України, 2024

© Автори, 2024

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень	5

РОЗДІЛ III. 8

ПЕРША ЧАСТИНА ШОСТОГО ЕТАПУ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ (листопад 2023 р. – 24 лютого 2024 р.)

3.1	Воєнно-політична обстановка	8
	Суб'єкти воєнно-політичних відносин навколо російсько-української війни та їхні цілі	8
	Світова політика в умовах стабілізації відносин між США та КНР	40
	Воєнно-політичні рішення, події, процеси, їх сутність рф та її союзники	51
	Висновки	88
3.2	Воєнно-економічна обстановка	93
	Економічна ситуація у світі	93
	Економічна ситуація в росії	103
	Економічна ситуація в Україні	116
	Висновки	128
3.3	Воєнно-стратегічна обстановка	131
	Обстановка навколо України	134
	Загальна обстановка в Україні	138
	Часткова обстановка (положення, завдання, угруповання військ (сил) сторін на напрямках, способи ведення, напрями зосередження зусиль, результати воєнних дій)	143
	Комплектування та підготовка резервів зс рф	172
	Висновки	175
3.4	Хід воєнних дій	178
	У смузі відповідальності ОСУВ “Північ”	178
	У смузі відповідальності ОСУВ “Хортиця”	184
	У смузі відповідальності ОСУВ “Таврія”	210
	У смузі відповідальності ОСУВ “Одеса”	239
	Опис основних бойових дій за контроль над повітряним простором і акваторією Чорного та Азовського морів	250
	Дії Військово-Морських Сил у Чорноморській та Азовській операційних зонах	253

Дії авіації та протиповітряної оборони	263
Загальні висновки другого року війни	287

ДОДАТКИ 299

1. Міжнародні санкції, військова, економічна і політична підтримка України з боку держав-партнерів	299
2. Дії України: оцінка воєнної загрози, ключові рішення для посилення обороноздатності та підготовки країни до широкомасштабної війни	351

ПРИМІТКИ	382

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

А	армія (загальновійськова армія)
АЕС	атомна електростанція
ае	аеродром
АТО	антитерористична операція
БпЛА	безпілотний літальний апарат
БпАК	безпілотний авіаційний комплекс
БТГр	батальйонна тактична група
ВМБ	військово-морська база
ВМС	Військово-Морські Сили
ВМФ	військово-морський флот
ВО	військовий округ
ГА ООН	Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй
ГОУ	Головне оперативне управління
ГУР	Головне управління розвідки
ГШ	Генеральний штаб
ДКУ	Державний кордон України
“днр”	“донецька народна республіка”
ДПС	Державна прикордонна служба
ДРГ	диверсійно-розвідувальна група
ДШВ	Десантно-штурмові війська
ЄС	Європейський Союз
ЗПН	засоби повітряного нападу
ЗРВ	зенітно-ракетні війська
зс рф	збройні сили російської федерації
ЗС України	Збройні Сили України
ІПсО	інформаційно-психологічна операція
“лнр”	“луганська народна республіка”
МВС	Міністерство внутрішніх справ
МЗС	Міністерство закордонних справ
МО	Міністерство оборони
МП	морська піхота
МРАУ	масований ракетно-авіаційний удар
МТЗ	матеріально-технічне забезпечення (засоби)
НБ України	Національний банк України
НГ України	Національна гвардія України
НЗФ	не передбачені законом збройні формування
оаебр	окрема аеромобільна бригада
ОБСЄ	Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ОВТ	озброєння та військова техніка
огпбр	окрема гірсько-піхотна бригада
ОДКБ	Організація договору про колективну безпеку

ОЗ	операційна зона
омбр	окрема механізована бригада
ОН	операційний напрямок
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ООШ	об'єднаний оперативний штаб
ОПК	оборонно-промисловий комплекс
ОР	операційний район
ОРДЛО	окремі райони Донецької та Луганської областей
ОСУВ	оперативно-стратегічне угруповання військ
отбр	окрема танкова бригада
отр	оперативно-тактичний рівень
ОТРК	оперативно-тактичний ракетний комплекс
ОТУ	оперативно-тактичне угруповання
ОУВ	оперативне угруповання військ
КРМБ	крилаті ракети морського базування
ПвК	повітряне командування
ПДВ	повітряно-десантні війська
ПКС	повітряно-космічні сили
ПКР	протикорабельна ракета
пмр	придністровська молдовська республіка
ППО	протиповітряна оборона
ПРО	протиракетна оборона
ПРРМ	Придністровський регіон Республіки Молдова
ПС	повітряні сили
ПТКР	протитанкова керована ракета
ПТРК	протитанковий ракетний комплекс
ПУ	пускова установка
пч	підводний човен
ПЧРК	протичовновий ракетний комплекс
рб	республіка білорусь
РБ ООН	Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй
РБК	ракетний береговий комплекс
РВіА	ракетні війська і артилерія
РЛС	радіолокаційна станція
РЕБ	радіоелектронна боротьба
РЕР	радіоелектронна розвідка
РНБО	Рада національної безпеки і оборони
РОВ(с)	російські окупаційні війська (сили)
РСЗВ	реактивна система залпового вогню
РТВ	радіотехнічні війська
РТЦ	рейдовий тральщик
РТГр	ротна тактична група
РТР	радіотехнічні розвідка

рф	російська федерація
РХБЗ	радіаційний, хімічний, біологічний захист
СБУ	Служба безпеки України
СВ	Сухопутні війська
СНД	Співдружність Незалежних Держав
ТА	танкова армія
ТВД	театр воєнних дій
ТОТ	тимчасово окуповані території
ТЯЗ	тактична ядерна зброя
УВ	угруповання військ
УМПК	універсальний модуль планерування і корекції
чф	чорноморський флот

РОЗДІЛ III.

ПЕРША ЧАСТИНА ШОСТОГО ЕТАПУ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ (ЛИСТОПАД 2023 Р. – 24 ЛЮТОГО 2024 Р.)

3.1. ВОЄННО-ПОЛІТИЧНА ОБСТАНОВКА НА ШОСТОМУ ЕТАПІ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ (ПОЧАТОК ЛИСТОПАДА 2023 – 24 ЛЮТОГО 2024 РР.)

Суб'єкти воєнно-політичних відносин навколо російсько-української війни та їхні цілі

Україна. На шостому етапі широкомасштабної війни воєнно-політичні цілі України залишалися незмінними: відновлення суверенітету і територіальної цілісності України у її міжнародно визнаних кордонах; схилення міжнародної спільноти до початку мирного процесу на умовах Формули миру; отримання нашою державою надійних багатосторонніх гарантій безпеки¹. Водночас спроможності України здійснювати відсіч російської агресії та відновити контроль над тимчасово окупованими територіями залежали від трьох зовнішніх факторів: нарощування обсягів міжнародної матеріально-технічної допомоги й включення до неї сучасних винищувачів і далекобійних засобів ураження; різкого збільшення виробництва ОВТ і боєприпасів у США і країнах Європи; недопущення переговорного процесу за рахунок територіальних поступок з боку України.

01 листопада 2023 року в журналі The Economist вийшла колонка Головнокомандувача ЗС України генерала В. Залужного, в якій він зазначив, що озброєння, яке постачав Захід, було достатнім для підтримки України у війні, але недостатнім, щоб дозволити їй перемогти. Через зайву обережність західних союзників у постачанні Україні новітніх технологій та потужнішого озброєння, війна рф проти України могла перейти в небезпечну позиційну стадію на виснаження. У критично важливий для України час генерал В. Залужний аргументовано довів необхідність подальшої оборонної підтримки нашої держави. Хоча хід і результати наступу Сил оборони України не виправдали сподівання, Україна продемонструвала неспроможність росії виграти і, таким чином, змусила росіян змінити “победну” риторику на чергові пропозиції переговорів².

НАТО на шостому етапі залишалось сфокусованим на наданні допомоги Україні у протистоянні широкомасштабній агресії рф, виходячи із власних безпекових інтересів. Вважалось, що припинення підтримки нашої держави могло тільки збільшити загрозу для держав-членів Альянсу, оскільки російська агресія не зупинилась би на українських кордонах. При цьому успіх рф в Україні міг тільки підбадьорити союзників москви – Пекін, Тегеран та Пхеньян, які демонстрували все більшу скоординованість дій проти Заходу.

Зміна воєнно-політичної обстановки навколо російсько-української війни на межі 2023-2024 рр. змушувала західних союзників до переоцінки загроз для євроатлантичної безпеки та окреслення низки потенційних сценаріїв війни з росією у певній часовій перспективі. Так, міністр оборони Німеччини Б. Пісторіус попередив про можливу агресію росії проти держави-члена НАТО за 5-8 років і закликав посилити обороноздатність Альянсу³. Заяви про можливість воєнного конфлікту між НАТО та росією у січні-лютому 2024 р. прозвучали також із вуст високопосадовців Великої Британії, Франції, Нідерландів, Данії, Норвегії, Швеції, Польщі, Литви, Латвії та Естонії. Широкомасштабний конфлікт вважався більш вірогідним, ніж будь-коли в новітній історії. Однією з причин занепокоєння західних політиків було відродження росією свого оборонно-промислового комплексу протягом 2023 року, що відбулося зі швидкістю, яку багато хто на Заході вважав неможливою⁴. Заклики до збільшення інвестицій в європейську оборону та підготовку до неминучого конфлікту з росією були спрямовані на мобілізацію політичного керівництва та суспільств держав-членів НАТО до довготривалого протистояння з рф. Водночас вони свідчили про зростання усвідомлення реалістичності російської загрози та прямої залежності її реалізації від результатів російсько-української війни⁵.

На Мюнхенській конференції з питань безпеки (16-17 лютого) представники держав-членів НАТО обговорювали необхідність підготовки до можливого нападу росії на Альянс на тлі сумнівів щодо ролі США у захисті Європи. Віра в трансатлантичне лідерство США сильно похитнулася після заяви експрезидента і тоді ще потенційного кандидата від Республіканської партії на президентських виборах у США Д. Трампа про те, що він “заохочуватиме” росію атакувати будь-кого з союзників США по НАТО, які, на його думку, не виконували своїх фінансових зобов’язань щодо витрат 2% свого ВВП на оборону⁶.

У відповідь на погіршення безпекового середовища на початку 2024 р., НАТО демонструвало готовність до колективної оборони та стримування росії військовими засобами, збільшуючи інвестиції в оборону. У січні 2024 р. Альянс підписав рекордні контракти на суму понад 10 млрд доларів, зокрема для закупівлі 1000 ракет до ЗРК Patriot і 200 тис. 155-мм артилерійських боєприпасів з метою поповнення власних запасів і підтримки України⁷. 24 січня союзники розпочали військові навчання Steadfast Defender 24, під час яких відпрацьовувався сценарій нападу росії на територію одного з членів Альянсу. За кількістю залучених сил (90 тис. військовослужбовців), ці навчання стали найбільшими з часів холодної війни. Війська відпрацьовували алгоритм виконання статті 5 Північноатлантичного договору про колективну оборону з врахуванням досвіду російсько-української війни. Навчання були покликані перевірити здатність Альянсу оперативно розгортати військові сили та виконувати плани оборони, затверджені на Вільнюському саміті у липні 2023 року⁸.

Питання колективної оборони Альянсу та політики стримування росії, а також підтримки України були головними на порядку денному засідання міністрів оборони НАТО в Брюсселі 15 лютого 2024 року. Генеральний секретар

Є. Столтенберг наголосив на необхідності переходу оборонно-промислового виробництва у державах-союзниках від мирного до воєнного часу, щоб поповнити власні запаси та продовжувати підтримувати нашу державу. Він закликав Альянс готуватись до конфронтації з РФ, яка могла тривати десятиліттями, та збільшувати інвестиції у посилення власного воєнного потенціалу. До кінця 2024 року європейські члени Альянсу та Канада планували інвестувати понад 600 млрд доларів в сферу оборони, а 18 членів Альянсу – досягнути рівня оборонних витрат у 2% ВВП. За 10 років війни РФ проти України держави-члени НАТО збільшили свої оборонні витрати до половини світових показників витрат на оборону⁹.

Окремим напрямком зусиль Альянсу стало посилення взаємодії з ЄС. Так, під час зустрічі генсека НАТО Є. Столтенберга з єврокомісаром з питань внутрішнього ринку Т. Бретона 13 лютого 2024 року було наголошено на важливості співпраці між двома організаціями для вирішення спільних завдань, зокрема збільшення оборонного виробництва та забезпечення довгострокової підтримки України. НАТО впроваджував План дій оборонного виробництва, погоджений лідерами на саміті у Вільнюсі (липень 2023 р.), щоб прискорити спільні закупівлі, збільшити виробничі потужності та покращити взаємосумісність збройних сил держав-членів Альянсу. Тісне партнерство між НАТО та ЄС було фундаментальним для європейської безпеки, особливо в контексті широкомасштабної агресії Росії проти України¹⁰.

Протягом шостого етапу відбулось розширення співпраці НАТО з Україною та було досягнуто прогресу на шляху євроатлантичної інтеграції нашої держави. Так, під час першого засідання Ради Україна-НАТО (РУН) на рівні міністрів закордонних справ у Брюсселі 29 листопада 2023 року союзники погодили адаптовану Річну національну програму (аРНП) на 2024 рік із переліком пріоритетних реформ, які Україна зобов'язалась виконати для свого майбутнього вступу в НАТО¹¹. Українській стороні вдалось переконати партнерів з Альянсу у тому, щоб всі політичні реформи, включно з питанням національних меншин, боротьби з корупцією, судової реформи та державного управління, відокремити від аРНП і прив'язати до переговорного процесу із вступу України до ЄС. Таким чином, вдалось позбавити Угорщину додаткового важеля шантажу щодо політичного зближення НАТО з Україною¹². Разом з тим, НАТО ухвалило рішення про перетворення всеосяжного пакету допомоги Україні (Comprehensive Assistance Package) в багаторічну програму, яка мала забезпечити перехід ЗС України від радянських доктрин до стандартів НАТО та зробити їх повністю сумісними зі збройними силами держав-членів Альянсу¹³. За підсумками засідання РУН міністр закордонних справ України Д. Кулеба заявив, що отримав підтвердження держав-членів НАТО про готовність до об'єднання їхніх оборонно-промислових комплексів, що також передбачало інтеграцію українського ОПК¹⁴.

У відповідь на масовані ракетні удари РФ по території України, 10 січня 2024 року Рада Україна-НАТО провела засідання у форматі кризових консультацій.

Головним результатом засідання стала готовність західних партнерів вжити заходів для зміцнення протиповітряної оборони України, що передбачало спільну закупівлю зенітних ракет для систем Patriot та IRIS-T, а також 200 зенітних ракет британського виробництва. Члени Альянсу заявили, що продовжать надавати Україні значну військову, економічну і гуманітарну допомогу, окреслили плани щодо надання у 2024 році нашій державі додаткових матеріально-технічних засобів вартістю в мільярди доларів¹⁵. Ці зобов'язання були підтверджені на першій зустрічі РУН на рівні головнокомандувачів збройних сил, що відбулась 17 січня 2024 р.¹⁶

Під час засідання РУН 15 лютого 2024 р. було прийнято рішення про створення першої в історії спільної інституції – Центру спільного аналізу, освіти та навчань (JАТЕС) у Бидгощі, Польща. Його завданнями мали стати: спільний аналіз та узагальнення досвіду в сфері оборони та безпеки; удосконалення системи підготовки та військової освіти; сприяння підвищенню взаємосумісності, розвиток спроможностей Сил оборони України¹⁷. За підсумками дводенних переговорів – спочатку у форматі “Рамштайн” (14 лютого), а потім у форматі Ради Україна-НАТО, – група членів НАТО виступила за постачання Україні 1 млн БпЛА¹⁸.

Окрім збільшення участі НАТО у підготовці українських військових та постачанні військової допомоги Україні, вперше з початку широкомасштабного вторгнення рф в Україну генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг 21 лютого допустив застосування Силам оборони України західної зброї для нанесення ударів по законних російських військових цілях поза межами нашої держави¹⁹. Згадані зміни свідчили про зсув “червоних ліній” Альянсу щодо російсько-української війни та його готовність збільшити своє пряме залучення у координацію та надання військової допомоги Україні.

Європейський Союз. На тлі послаблення допомоги з боку США через загострення внутрішньополітичної боротьби в Конгресі ЄС прагнув виступити своєрідним амортизатором для України, виконуючи роль її стратегічного тилу та центру тяжіння у протистоянні росії. Це наглядно ілюстрували цифри: станом на середину лютого 2024 р., загальна допомога ЄС Україні від початку широкомасштабного вторгнення сягнула 90 млрд євро, що перевищило рівень допомоги з боку США²⁰.

На конференції послів ЄС у Брюсселі 6 листопада 2023 р. президентка Єврокомісії У. фон дер Ляєн окреслила три цілі блоку щодо російсько-української війни: досягнення справедливого і тривалого миру, а не замороженого конфлікту, на базі української Формули миру; надання довгострокової безпекової допомоги Україні, щоб допомогти їй захистись зараз і стримати російську агресію у майбутньому; забезпечити в середньостроковій і довгостроковій перспективі членство України в ЄС, її повоєнне відновлення та зміцнення демократії²¹.

Протягом шостого етапу керівництво ЄС було сфокусоване на підготовці до майбутнього розширення, зокрема в контексті відкриття переговорів з Україною про вступ до ЄС, розробленні майбутніх зобов'язань у сфері безпеки щодо нашої

держави, пошуку внутрішнього консенсусу для забезпечення довгострокової військової, економічної та гуманітарної допомоги Києву до 2027 року, розробки та затвердження 12-го пакету санкцій проти росії та напрацювання пропозицій щодо використання заморожених російських активів для потреб України.

Під час саміту лідерів ЄС у Брюсселі 14 грудня 2023 р. Європейська Рада ухвалила політичне рішення про відкриття переговорів про вступ із Україною та Молдовою та погодилася надати Грузії статус кандидата на вступ до ЄС. При цьому вдалось подолати опір Угорщини: під час голосування Канцлер Німеччини О. Шольц вдався до несподіваного кроку, запропонувавши угорському Прем'єру В. Орбану залишити кімнату, щоб лідери ЄС могли прийняти одностайне рішення за його відсутності. Окрім цього, лідери країн ЄС затвердили 12-й пакет санкцій проти росії, який включав заходи щодо заборони імпорту, купівлі або передачі алмазів з рф та посилення співпраці з третіми країнами для перешкоджання обходу санкцій²².

Своє глобальне лідерство у питанні підтримки України ЄС продемонстрував 01 лютого 2024 р., коли на позачерговому саміті в Брюсселі затвердив програму макрофінансової допомоги Україні (Ukraine Facility) у розмірі 50 млрд євро, яка мала забезпечити стабільне, довгострокове та передбачуване фінансування для нашої держави до 2027 р.²³ Під час напруженої дипломатичної роботи, яка передувала проведенню саміту, лідерам ЄС вдалось в черговий раз нейтралізувати загрозу вето з боку Угорщини. Рішення ЄС надіслало кілька важливих воєнно-політичних сигналів: Україні – про чітке зобов'язання Європейського Союзу підтримувати нас протягом наступних років до перемоги; росії – про наявність політичної волі в об'єднаній Європі бути на боці нашої держави, всупереч розрахункам кремля на послаблення рішучості Заходу у протистоянні агресії рф; США – про лідерство Європи та її фінансову відповідальність за довгострокову підтримку України. Цим самим Брюссель підштовхував Вашингтон до виконання його частини зобов'язань в цьому контексті. Окрім гарантій соціальної та фінансової стабільності, Ukraine Facility мала також потужний трансформаційний характер, оскільки була тісно пов'язана з процесом євроінтеграційних реформ та підготовкою нашої держави до членства в ЄС.

Разом з тим, у 2024 році європейські інституції і держави-члени ЄС зобов'язалися надати Україні військову допомогу на суму 21 млрд євро (упродовж 2022-2023 рр. було надано 28 млрд євро) та підготувати в рамках навчальної місії EUMAM ще 20 тис. українських військовослужбовців²⁴.

До другої річниці широкомасштабного вторгнення рф в Україну (24 лютого 2024 р.) голова Європейської ради Ш. Мішель, президентка Єврокомісії У. фон дер Ляен і президентка Європарламенту Р. Метсола оприлюднили спільну заяву, в якій пообіцяли всебічну допомогу, щоб покласти край війні²⁵. 29 лютого Європарламент ухвалив резолюцію із закликом до країн ЄС підтримувати Україну зброєю у необхідних обсягах для повернення контролю над усіма окупованими територіями. У тексті документу євродепутати наголосили, що головна мета

підтримки України мала полягати у тому, щоб вона перемогла у війні, оскільки інший результат загрожував серйозними наслідками для глобальної безпеки²⁶.

Підтримка України серед європейців залишалася широкою, однак через два роки після широкомасштабного вторгнення лише 10% вірили в те, що вона може перемогти росію. Перехід до оборони, зростаючі побоювання щодо зміни політики США та перспектива другого президентського терміну Д. Трампа підживлювали песимістичні настрої щодо результатів війни. Водночас багато європейців все частіше вважали, що війна росії проти України безпосередньо стосується їх самих²⁷.

На тлі підготовки до виборів у Європарламент, запланованих на червень 2024 року, в багатьох європейських державах зросла загроза посилення впливу популістських сил правого та лівого спрямування, які виступали за припинення допомоги Україні та укладання “миру” з росією. Це створювало вікно можливостей для росії у спробах налаштувати громадську думку у європейських країнах проти України, підірвати довіру до західних урядів, демократичного ладу та ЗМІ. Прихід до влади в окремих країнах ЄС популістських та євроскептичних сил (Словаччина, Нідерланди) загрожував політичній стабільності та солідарності ЄС, виробленню спільного зовнішньополітичного курсу.

G7. Незважаючи на появу нових міжнародних викликів (конфлікт на Близькому Сході), російсько-українська війна залишалась у фокусі уваги “Групи семи”. За підсумками зустрічей глав МЗС у Токіо 07-08 листопада та віртуального саміту лідерів “Групи семи” 06 грудня 2023 року сім країн (США, Японія, Німеччина, Велика Британія, Франція, Італія, Канада) та ЄС підтвердили єдність у своїй санкційній політиці проти росії з метою зменшити її здатність фінансувати незаконну війну проти України (зокрема, було дано “зелене світло” на запровадження обмежень стосовно російських алмазів), забезпеченні довгострокової військової та фінансової допомоги Києву та готовності до укладання угод про безпекові зобов’язання з нашою державою, дійшли згоди про запровадження механізмів компенсації Україні збитків за рахунок держави-агресора та заявили про необхідність просування процесу Формули миру разом із міжнародними партнерами. Прем’єр-міністр Японії Ф. Кісіда, який завершував головування в G7, оголосив про намір Токіо надати близько 4,5 млрд доларів для відновлення України²⁸.

З метою демонстрації політичної підтримки України, у другу річницю широкомасштабної агресії РФ нова головуюча у “Групі семи” – Прем’єр-міністерка Італії Д. Мелоні прибула до Києва разом Прем’єр-міністром Канади Дж. Трюдо та президенткою Європейської комісії У. фон дер Ляєн, щоб взяти участь в онлайн-саміті у форматі “G7+Україна” за участі Президента України В. Зеленського. За його підсумками лідери семи провідних демократій світу оприлюднили заяву, в якій:

підтвердили зобов’язання щодо забезпечення довгострокової безпеки України, в тому числі шляхом укладання та виконання двосторонніх зобов’язань і домовленостей у сфері безпеки на основі Спільної декларації про підтримку України, ухваленої у Вільнюсі у липні 2023 р.;

заявили, що продовжуватимуть позбавляти росію доходів для ведення війни проти України, зокрема від продажу енергоносіїв, насамперед нафти;

зобов'язались докладати зусиль, аби посилювати санкції проти росії та перешкоджати їхньому ухилянню, та карати треті країни, які допомагали рф вести війну проти України (окремо були згадані КНДР, яка передала росії балістичні ракети в порушення санкцій ООН, Іран та Китай, чії компанії продавали москві товари подвійного призначення);

підтвердили, що триматимуть замороженими активи російського центробанку у своїх юрисдикціях до завершення широкомасштабної війни росії проти України;

пообіцяли допомогти задовольнити нагальні фінансові потреби України та привітали рішення ЄС, Канади та Японії щодо бюджетної підтримки нашої держави;

повторно зобов'язались сприяти відбудові України, для чого мали бути проведені конференції з питань відбудови в Берліні у 2024 р. та Римі – у 2025 р.;

заявили, що ніколи не визнаватимуть результатів російських псевдовиборів на ТОВ нашої держави;

пообіцяли докладати зусиль для притягнення рф та її громадян до відповідальності за злочини проти України, зокрема і через спеціальний трибунал, а також звільнення незаконно утримуваних росією цивільних і військовополонених;

висловили підтримку Формулі миру та побудови всеосяжного, справедливого та міцного миру в Україні на основі Статуту ООН і поваги до суверенітету та територіальної цілісності України²⁹.

22-23 лютого, напередодні другої річниці широкомасштабного вторгнення рф в Україну, США, Канада, Велика Британія та ЄС скоординовано запровадили нові пакети санкцій проти росії, які були переважно спрямовані на російський ОПК, фінансовий сектор і компанії у третіх країнах (зокрема, Індії, Шрі-Ланці, Китаї, Сербії, Казахстані, Таїланді і Туреччині), що полегшували доступ рф до потрібних їй товарів, а також осіб, причетних до депортацій та переховування українських дітей. Нові санкції з'явилися у той час, коли США та їхні союзники прагнули зберегти та посилити тиск на російську економіку³⁰.

Сполучені Штати Америки протягом шостого етапу залишались паралізованими загостренням міжпартійної боротьби між республіканцями та демократами в Конгресі напередодні одних із найбільш вирішальних президентських виборів в американській новітній історії. Здатність адміністрації США надалі підтримувати Україну підірвала відсутність консенсусу в Конгресі щодо нового запиту на фінансування допомоги нашій державі на суму понад 60 млрд доларів. Питання України перетворилось на заручницю внутрішньополітичного процесу, в якому праві республіканці прагнули дестабілізувати роботу адміністрації Байдена напередодні виборів, вимагаючи радикальних кроків для подолання міграційної кризи на кордоні США з Мексикою. Тим часом із виділенням 27 грудня 2023 р. пакету допомоги у сфері

безпеки на суму 250 млн доларів³¹ Білий дім вичерпав свої фінансові можливості надалі постачати Україні озброєння, військову техніку та боєприпаси без схвалення додаткового фінансування з боку Конгресу.

У внутрішньополітичній дискусії адміністрація Дж. Байдена використовувала різні аргументи для впливу на позицію республіканців. Серед них той факт, що більшість коштів на військову допомогу для України насправді залишалася у США й інвестувалася в американську оборонну промисловість, і що припинення підтримки України на даному етапі могло коштувати Сполученим Штатам дорожче в майбутньому, оскільки заохотило б росію до подальшої агресії. Міністр оборони Л. Остін і держсекретар Е. Блінкен під час слухання у сенатському Комітеті з асигнувань 01 листопада 2023 р. переконували, що без фінансової підтримки США та їхніх європейських партнерів Україна могла програти війну, і це дозволило б в. путіну діяти безкарно проти союзників НАТО³². Зі свого боку, республіканці вимагали від адміністрації представити в Конгресі стратегію української перемоги та пояснити, як американська зброя, що надсилалась в Україну, могла допомогти виграти війну, а не лише її продовжити³³. Хоча спікер Палати представників США М. Джонсон визначив допомогу нашій державі як пріоритетне питання і заявив, що в. путіну не можна було дозволити “пройти маршем через Європу”³⁴, його дії в Конгресі були спрямовані за затягування процесу ухвалення рішення.

Хоча 13 лютого 2024 р. Сенат США проголосувала за пакетний законопроект, який передбачав виділення понад 60 млрд доларів на підтримку України, спікер нижньої палати М. Джонсон, який перебував під тиском протрампістського крила Республіканської партії, відмовився поставити законопроект на голосування³⁵. Події на Капітолійському пагорбі стали яскравим свідченням того, що передвиборча кампанія повністю заповнила політичний порядок денний США. Прихильники Д. Трампа, які зробили міграційну проблему основною темою президентської кампанії, не хотіли давати Дж. Байдену перед виборами жодних перемог – навіть у такому критичному питанні, як допомога Україні.

У своїй статті, опублікованій у провідному американському виданні The Washington Post 18 листопада, Президент США Дж. Байден вчергове представив агресію рф проти України та конфлікт між Ізраїлем та ХАМАС як частину глобальної боротьби між демократією та автократією та як спробу зруйнувати регіональну стабільність та посіяти хаос у міжнародних відносинах. Дж. Байден наголосив на американському лідерстві у підтримці України та Ізраїлю, застерігши, що відмова від допомоги Києву могла тільки призвести до розширення конфлікту, збільшення ціни агресії та залучення американських військових у війну. Посилаючись на досвід участі США у двох світових війнах, він назвав підтримку України інвестицією в американську безпеку, що утримувала Вашингтон від безпосереднього втягування у протистояння та забезпечувала локалізацію конфлікт³⁶. Дана стаття підтвердила взаємопов’язаність трьох ключових цілей США навколо російсько-української війни: запобігання Третьої

світової війни, допомога Україні у захисті свого суверенітету та завдання стратегічної поразки росії.

Під час зустрічі з Президентом України у Білому домі 12 грудня 2023 р. Президент Дж. Байден чіткіше окреслив цілі Вашингтону у російсько-українській війні. Він заявив, що Сполучені Штати прагнули, щоб Україна перемогла у війні та захистила свою незалежність і суверенітет згідно статуту ООН та мала спроможності відбивати акти агресії у майбутньому. З цією метою Україна повинна була приєднатись до НАТО після завершення війни. Президент Дж. Байден запевнив, що не відмовиться від підтримки нашої держави, оскільки вона була важливою для безпеки всього світу, стримуючи ширшу агресію росії та інших автократів в різних куточках планети. Американський лідер вкотре закликав членів Конгресу США не допустити подальшого відкладання рішення про додаткове фінансування для допомоги Україні, зазначивши, що в іншому випадку загрози для безпеки США та Європи могли тільки зрости³⁷.

В поточних реаліях у Вашингтоні дотримувались стратегії посилення спроможностей України та зменшення її залежності від західної допомоги на тлі зростання внутрішньополітичних викликів (вибори), зміни настроїв в американському суспільстві (“втома” від російсько-української війни) та відволікання країн Заходу на інші загрози для міжнародної безпеки (загострення на Близькому Сході). Разом із союзниками Сполучені Штати прагнули вивести Україну на більш стійку траєкторію, щоб до кінця 2024 р. зробити її сильнішою та створити умови для ширшої інтеграції в західні інституції³⁸.

На тлі блокування республіканцями виділення Україні понад 60 млрд доларів адміністрація Дж. Байдена активізувала свої зусилля з метою пошуку альтернативних джерел фінансування довгострокової допомоги Києву. У січні 2024 р. Білому дому вдалось досягнути консенсусу з Капітолієм щодо законопроекту, який мав дозволити арештувати частину з 300 млрд доларів заморожених російських активів, щоб використати їх в інтересах України. Окрім цього, Вашингтон активно просував дане питання серед союзників в G7 та ЄС, закликаючи їх до ухвалення відповідних рішень³⁹.

Велика Британія залишалася на вістрі зусиль із мобілізації міжнародної підтримки на користь України в її боротьбі проти російської агресії, яка загрожувала безпеці всього Європейського континенту. Високий ступінь внеску Великої Британії у допомогу нашої державі відповідав стратегії глобальної присутності та залученості у вирішення геополітичних проблем.

Лондон усвідомлював, що Захід не міг собі дозволити програти війну з росією через потенційні руйнівні наслідки для демократії та загрозу скочування світу в

епоху авторитаризму⁴⁰. Для британської еліти були очевидні історичні паралелі між російською агресією та періодом, який передував Другій світовій війні, коли Захід намагався умиротворити Адольфа Гітлера у Європі⁴¹.

Під час перебування в Києві в рамках свого першого закордонного візиту (16 листопада 2023 р.) новий міністр закордонних справ Д. Кемерон (був Прем'єр-міністром королівства у 2010-2016 рр.) запевнив, що підтримка з боку Великої Британії України у розв'язаній росією війні зберігатиметься “стільки часу, скільки буде потрібно для досягнення перемоги”⁴².

Глобальне бачення російської загрози було окреслено міністром оборони Великої Британії Г. Шаппсом у його програмній промові, виголошеній у Ланкастер Хауз у центрі Лондона 15 січня 2024 р. У ній він позначив середньострокові загрози, які походили від групи авторитарних країн у складі росії, Ірану, КНДР і Китаю, та закликав західних союзників посилити власну обороноздатність та воєнну міць, щоб стримати потенційних супротивників. Г. Шаппс відзначив, що ера “дивідендів від миру” закінчилася й відбувся перехід від повоєнного до передвоєнного світу, коли західні країни мали бути в стані стримувати своїх ворогів, бути на чолі альянсів і захищати свої нації. У відповідь на нове безпекове середовище британський уряд вперше у 2024 році виділив понад 50 млрд фунтів на оборону (2,5% ВВП), оголосив плани з модернізації і трансформації збройних сил з метою перетворення їх у потужний фактор стримування, створення стратегічної технологічної переваги над потенційними супротивниками, нарощування спроможностей оборонної промисловості, зміцнення оборонних союзів з опорою на НАТО. Окрім заходів стримування, Велика Британія повинна була перехопити ініціативу на міжнародній арені, стаючи на захист демократичних цінностей у всьому світі, використовуючи своє лідерство, щоб переконати союзників і партнерів збільшити витрати на оборону в умовах нової реальності. У цьому контексті Україна перетворювалась на ключове поле битви за збереження світового порядку, базованого на верховенстві права, а 2024 – вирішальним роком, який мав визначити майбутнє протистояння між демократичними та автократичними країнами⁴³.

У колонці під заголовком “Доля України – в руках Заходу” для видання Politico, опублікованій 24 січня 2024 р., міністр Г. Шаппс додатково наголосив, що 2024 рік мав стати визначальним, як складеться доля України, і це великою мірою залежало від дій західних союзників. З метою посилення обороноздатності нашої держави Велика Британія об'єднала 11 країн, щоб підготувати з початку широкомасштабної агресії РФ понад 34 тис. українських військовослужбовців різних спеціальностей (артилеристи, морські піхотинці, інженери, бойові медики) в рамках операції Interflex – найбільшої військової програми такого роду на території країни з часів Другої світової війни. Лондон створив Міжнародний фонд для України, в рамках якого було зібрано понад 750 млн фунтів стерлінгів на закупівлю пріоритетного військового обладнання. Крім того, 11 грудня 2023 р. разом із Норвегією Велика Британія створила Коаліцію морських сил і засобів, покликану посилити військово-морські спроможності України, трансформувати

ВМС ЗС України та зміцнити безпеку в Чорному морі. Як володарка одного з найпотужніших військово-морських флотів у світі, країна намагалась використати свою морську міць і знання для подальшої розбудови ВМС ЗС України⁴⁴.

Формальним підтвердженням союзницьких відносин між Україною та Великою Британією стало підписання 12 січня 2024 р. у Києві Угоди про співробітництво у сфері безпеки між Україною і Сполученим Королівством. Документ став першим у сфері безпекових угод на виконання рамкової Спільної декларації “Групи семи”, узгодженої під час Вільнюського саміту НАТО 12 липня 2023 р.⁴⁵. Під час свого візиту до Києва Прем’єр-міністр Р. Сунак оголосив про великий пакет військової допомоги для України на суму 2,5 млрд фунтів стерлінгів (3 млрд доларів), який передбачав постачання протягом 2024 року засобів ППО, далекобійних ракет, артилерійських снарядів, протитанкового озброєння та проведення навчань для десятків тисяч військовослужбовців ЗС України. Загальна сума допомоги від Великої Британії зросла до 12 млрд фунтів, з яких 7 млрд призначались на оборонні потреби. Крім цього, Лондон вперше виділив 200 млн фунтів стерлінгів на масове виробництво БпЛА різних типів (ударних, розвідувальних, далекобійних, морських, FPV-дронів)⁴⁶. Виступаючи з промовою у Верховній Раді України, Прем’єр-міністр Британії Р. Сунак провів паралелі між боротьбою Великої Британії у Другій світовій війні та сучасною боротьбою України⁴⁷.

Всеосяжна й амбітна угода зі Сполученим Королівством стала першим кроком на шляху до інтеграції України в західну систему безпекових альянсів, що мало забезпечити сталість і надійність міжнародної військової, економічної та гуманітарної допомоги, створити передумови для вступу України в НАТО. Підписаний документ став орієнтиром для наслідування іншими державами-гарантами з числа G7, встановивши амбітну планку щодо рівня безпекового співробітництва з Україною. Дії Великої Британії активізували процес підготовки до укладання відповідних угод з боку інших західних країн (зокрема, Німеччини, Франції, Італії, Канади, Данії, Нідерландів).

Німеччина продовжувала посилювати своє європейське лідерство у політиці допомоги Україні на тлі послаблення ролі США та зростання загроз для континентальної безпеки з боку росії. Це проявилось як в активній зовнішній політиці Берліна, так і кроках, спрямованих на збільшення оборонного потенціалу ФРН і публічній риториці про відповідальність Німеччини за збереження післявоєнного мирного порядку у Європі. ФРН здійснювала енергійні кроки для нарощування власного оборонно-промислового виробництва, усвідомлюючи, що у майбутньому не зможе повною мірою покладатись на США у гарантуванні безпеки в Європі через ризики, пов’язані з потенційним президенством Д. Трампа та більшою залученістю США у справи Іndo-Тихоокеанського регіону⁴⁸. Такий підхід відповідав новим керівним принципам політики Німеччини у сфері оборони, затвердженим 10 листопада 2023 р., які визначали роль і місце ФРН у європейській архітектурі безпеки як “хребта” політики стримування та колективної оборони на континенті⁴⁹.

Протягом шостого етапу Німеччина проявила лідерство у просуванні ідеї європейської інтеграції України та ухваленні стратегічно важливих рішень ЄС на підтримку нашої держави. Під час саміту Європейської Ради 14-15 грудня 2023 р. саме Канцлер О. Шольц зіграв вирішальну роль у “приборканні” угорського Прем’єра В. Орбана, переконавши того покинути залу задля ухвалення одностайного рішення лідерів ЄС про відкриття переговорів з Україною про вступ в Європейський Союз. Окрім цього, позиція Шольца була вирішальною під час затвердження Європейською Радою чотирьохрічної програми допомоги Україні на суму 50 млрд євро (1 лютого 2024 р.)⁵⁰.

Будучи другим після США двостороннім донором допомоги нашої державі із загальним пакетом у 22,06 млрд євро (1,41 млрд – фінансова допомога, 2,95 млрд – гуманітарна, 17,70 млрд – військова) із 24 лютого 2022 р.⁵¹, ФРН водночас намагалась підштовхнути інші європейські країни до збільшення їхнього внеску у підтримку воєнних зусиль України. Німеччина постачала Силам оборони України стільки зброї та боєприпасів, скільки всі інші країни ЄС разом узяті. Напередодні саміту ЄС 1 лютого 2024 р. федеральний Канцлер О. Шольц закликав європейські країни збільшити обсяги поставок озброєнь Україні, побоюючись, що допомога з боку Сполучених Штатів може зовсім припинитися⁵².

Свої дії у справі підтримки України Берлін продовжував тісно координувати з адміністрацією Дж. Байдена. Цьому, зокрема, був присвячений візит О. Шольца у Вашингтон 9 лютого 2024 р. У публічних виступах німецький Канцлер в якості аргументу використав факт посилення ролі Європи у підтримці України, намагаючись використати поточний момент для підштовхування американських конгресменів до розблокування допомоги з боку США⁵³.

З трибуни Мюнхенської конференції з питань безпеки (16-17 лютого) німецький федеральний Канцлер взяв публічне зобов’язання щодо тривалого збільшення оборонних витрат Німеччини, зазначивши, що значна частина останніх мала піти на забезпечення постачання зброї для України. Він закликав зміцнити здатність ФРН захищатися, щоб стримувати потенційних агресорів, незалежно від того, хто переможе на майбутніх виборах у США або який хід буде мати війна в Україні⁵⁴. Ці заяви не розходились із реальністю. Вперше з початку 1990-х років Німеччина досягла цільового показника НАТО щодо витрат 2% свого ВВП (71,8 млрд євро) на оборону⁵⁵.

З метою закріплення довгострокових зобов’язань ФРН щодо безпеки України Канцлер О. Шольц під час візиту Президента України В. Зеленського у Берлін 16 лютого 2024 р. підписав з ним 10-річну Угоду про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною та Німеччиною, у продовження Спільної декларації G7⁵⁶.

Поряд із цим, зростав тиск на Канцлера О. Шольца щодо постачання Україні крилатих ракет повітряного базування Taurus. Голова німецького уряду категорично виступав проти цього кроку, посиляючись на ризик втягування своєї країни у війну. 22 лютого 2024 р. німецький Бундестаг підтримав підготовлену

коаліційними партіями резолюцію щодо озброєння України, яка, серед іншого, передбачала заклик надати останній далекобійні засоби ураження (ракти Taurus у документі напряду не згадувались). Водночас у німецькому парламенті не знайшлося достатньо голосів для ухвалення резолюції, внесеної опозицією, із закликом надати Україні саме ракети Taurus⁵⁷.

Франція продовжувала використовувати свій вплив всередині ЄС і на міжнародній арені для просування довготривалої та всебічної підтримки України у війні з росією за формулою “стільки, скільки буде необхідно”. Париж аргументував свою позицію необхідністю захисту колективної безпеки та поваги до міжнародного порядку, заснованого на праві та демократичних цінностях, від “нової імперської сили” в Європі, яка загрожувала колишнім радянським республікам і всьому континенту. Підтримка України набувала також ширшого значення для Франції в рамках зусиль з утвердження геополітичної суб’єктності ЄС і посилення ролі європейських країн у формуванні майбутньої архітектури безпеки у світі. В дусі французької концепції “стратегічної автономії” Президент Франції Е. Макрон наголошував на важливості посилення ролі Європи в межах НАТО, запропонувавши “переозброєння європейського суверенітету”, в тому числі для того, щоб зупинити агресію росії⁵⁸. Французька дипломатія намагалась використати різні офіційні та неофіційні об’єднання, в яких домінувала Франція, для демонстрації своєї рішучості у протистоянні агресії росії на тлі появи ознак кризи трансатлантичного лідерства США.

Усвідомлюючи важливість України для збереження цього порядку та миру на Європейському континенті, Президент Франції Е. Макрон відіграв значну роль у пошуку внутрішнього консенсусу в межах ЄС для відкриття переговорів про членство нашої держави в ЄС у грудні 2023 р.⁵⁹

Свідченням того, що Україна залишалася зовнішньополітичним пріоритетом Франції став перший після свого призначення в новому уряді Г. Атталія візит міністра закордонних справ Франції С. Сежурне до Києва 13 січня 2024 р. Під час переговорів з політичним керівництвом України йшлося про налагодження спільного виробництва дронів, артилерійських засобів і посилення української ППО. В умовах затримки з виділенням пакетів допомоги Україні з боку США та ЄС 16 січня Президент Франції Е. Макрон анонсував поставки близько 40 ракет дальнього радіусу дії SCALP-EG та до 50-ти високоточних далекобійних авіабомб AASM Hammer щомісяця, щоб посилити далекобійні спроможності Сил оборони України⁶⁰. Окрім цього, у січні Франція очолила ініційовану в рамках групи “Раймштайн” коаліцію артилерії (Artillery for Ukraine Coalition), спрямовану на збільшення спроможностей Ракетних військ і артилерії ЗС України та подолання дефіциту артилерійських боєприпасів на полі бою. Перше засідання згаданої коаліції відбулось 18 січня у Парижі за участю 22 країн, які виробили консолідовану позицію щодо забезпечення потреб Збройних Сил України у певних зразках артилерійського озброєння та боєприпасів⁶¹.

Проявом лідерства Франції у політиці підтримки України стала міжнародна конференція у Парижі 26 лютого, яка зібрала представників 28-ми

країн, зокрема 15 лідерів ЄС, для обговорення нових пропозицій посилення співпраці між партнерами для надання допомоги Україні⁶². Ключовим воєнно-політичним меседжем Е. Макрона стала заява, що Європа не повинна чекати результатів виборів у США у рішеннях про підтримку України та власну безпеку, а діяти негайно й ухвалювати чіткі рішення щодо побудови європейського оборонного фундаменту, незалежного від Вашингтону. Уперше з початку широкомасштабного вторгнення рф Президент Франції Е. Макрон заявив, що ціллю його країни було завдати стратегічної поразки росії на полі бою в Україні та усунути довгострокову загрозу для безпеки Європи з боку кремля⁶³. Наполягаючи на тому, що поразка росії була абсолютно необхідною для відновлення миру в Європі, Е. Макрон закликав європейців наростити виробництво озброєння. З метою посилення далекобійних спроможностей України французький лідер оголосив про створення коаліції для надання Силам оборони ракет середньої і великої дальності та бомб⁶⁴. Важливою зміною, що була зафіксована за підсумками зустрічі, стала згода Франції на закупівлю боєприпасів поза межами ЄС з метою імплементації плану Брюсселя щодо постачання Україні 1 млн артилерійських снарядів, чому раніше французька сторона опиралась через політику “стратегічної автономії”.

Найбільш сенсаційною, втім, стала заява лідера Франції щодо можливості відправлення військ держав-членів НАТО в Україну, щоб завадити перемозі росії⁶⁵. Слова Е. Макрона викликали неоднозначну реакцію з боку урядів та організацій держав-союзниць, лідери яких поспішили запевнити, що не будуть відправляти свої війська. Зокрема, публічно заперечили таку можливість НАТО, ЄС, США, Велика Британія, Німеччина, Іспанія, Швеція, Словаччина та Хорватія. В той час як Нідерланди, Литва та Естонія повністю не відкинули такої можливості. Росія гнівно відреагувала на висловлювання Е. Макрона, попередивши, що розгортання військ західних країн в Україні неминуче призведе до конфлікту між рф і НАТО⁶⁶. Заява Е. Макрона стала початком зміни парадигми на Заході щодо російсько-української війни та продемонструвала готовність європейських країн до ухвалення більш ризикованих рішень, щоб завадити перемозі росії. При цьому Франція прагнула зберегти стратегічну невизначеність щодо розгортання та завдань своїх військ в Україні, змусивши росію змінити свій стратегічний розрахунок щодо незалучення країн Заходу у війну.

16 лютого 2024 р. під час зустрічі в Парижі президенти В. Зеленський та Е. Макрон підписали двосторонню Угоду про безпекову співпрацю в межах декларації “Групи семи”, яка за своєю амбіційністю повторювала документ, підписаний з Великою Британією 12 січня 2024 р.⁶⁷

Італія намагалась використати своє річне головування в “Групі семи” у 2024 р., щоб зберегти тему України в центрі уваги найбільш економічно розвинутих країн Заходу. Міністр закордонних справ країни Антоніо Таяні визначив питання російсько-української війни одним із ключових пріоритетів Риму в рамках G7, заявивши про необхідність протистояти наративу про “втому” західних країн від наслідків агресії рф⁶⁸.

Під час телефонної розмови з Президентом України В. Зеленським 04 січня 2024 р. Прем'єр-міністерка Італії Д. Мелоні підтвердила готовність продовжувати допомогу з посиленням української ППО⁶⁹. На рівні ЄС Д. Мелоні надалі виступала за збільшення військової допомоги Україні, щоб досягнути паритету на полі бою з росією та домогтися сприятливих для Києва умов для досягнення будь-якого дипломатичного врегулювання⁷⁰. 08 лютого Палата депутатів парламенту Італії остаточно затвердила рішення уряду щодо надання військової допомоги Україні у 2024 році. За час широкомасштабної війни Рим схвалив вісім пакетів військової допомоги нашій державі⁷¹.

24 лютого 2024 р. під час візиту Прем'єр-міністерки Італії Д. Мелоні в Україну було підписано двосторонню Угоду про співпрацю у сфері безпеки, яка передбачала збереження рівня військової допомоги України та співпрацю в різних секторах оборони. Безпекова угода окреслювала конкретний перелік видів озброєнь, зокрема засоби далекобійного ураження, які Італія погодилась надати Україні, а також поглиблення співпраці у сферах оборонної промисловості, розвідки, кібербезпеки, боротьби з організованою злочинністю та розмінування. Окремо документ закріплював зобов'язання Італії брати участь у відновленні та відбудові України, зокрема Одеси та Одеської області, та організувати Конференцію з питань відновлення України у 2025 році. У документі також йшлося про співпрацю в питаннях санкційного тиску на державу-агресора, відшкодування завданих росією збитків та притягнення рф до відповідальності. Італія висловила чітку підтримку членства України в ЄС та НАТО та реформ Києва на цьому шляху. Документ фіксував механізм 24-годинного екстреного реагування у разі повторної збройної агресії проти нашої держави⁷².

Фінляндія. Наприкінці 2023 р. країна стала об'єктом гібридної атаки з боку росії, що стало повторенням сценарію "міграційної кризи" на кордоні Польщі та білорусі восени 2021 р. та дій рф проти Фінляндії у 2015 р. Використовуючи мігрантів з Близького Сходу, росія намагалась дестабілізувати ситуацію на східному фланзі НАТО. У відповідь Фінляндія оголосила про закриття кордону з рф⁷³. Президент Фінляндії С. Ніїністо назвав дії росії операцією, спрямованою проти всього східного флангу НАТО з метою дестабілізувати Захід, та заявив, що це було додатковим стимулом продовжувати підтримувати Україну⁷⁴.

Фінляндія продовжувала поглиблювати своє стратегічне партнерство зі Сполученими Штатами та співпрацю в рамках НАТО на тлі зростаючої російської загрози. 18 грудня 2023 р. міністр оборони Фінляндії А. Хякканен і державний секретар США Е. Блінкен у Вашингтоні підписали двосторонню угоду про оборонну співпрацю, яка зокрема дозволяла розміщувати американські війська та обладнання на території Фінляндії без погодження на вищому політичному рівні⁷⁵. Підписання угоди викликало істеричну реакцію москви, яка пригрозила Гельсінкі відповіддю на нарощування воєнного потенціалу НАТО на кордонах рф⁷⁶.

Паралельно фінський уряд збільшував потужності власного оборонного-промислового комплексу з метою задоволення власних потреб і потреб України у війні з росією. 12 грудня міністр оборони Фінляндії А. Хякканен ухвалив

рішення про подвоєння потужностей місцевого виробництва боєприпасів, щоб забезпечити довгострокову підтримку України до 2030-х років⁷⁷.

Президентські вибори у Фінляндії (11 лютого 2024 р.) не призвели до зміни політики Гельсінкі щодо підтримки Києва. Новий глава фінської держави А. Стубб продовжив лінію свого попередника, відкинувши можливість відновлення політичних відносин з росією до завершення її агресії та запевнив у продовженні допомоги нашій державі⁷⁸. Станом на середину лютого 2024 р., Фінляндія передала Україні 22 пакети військової допомоги, які зокрема містили боєприпаси та засоби ППО, на загальну вартість 1,8 млрд євро або 0,71% від свого ВВП⁷⁹.

Держави Балтії залишались в авангарді мобілізації міжнародної підтримки на користь України з огляду на екзистенційний характер російської загрози для них самих. Крім об'єктивної турботи про власні національні інтереси та безпеку, активну підтримку України з боку Естонії, Латвії та Литви зумовлювала низка факторів: усвідомлення взаємопов'язаності безпеки держав Центральної Європи, зокрема України та країн Балтії; прагнення заохотити ключові держави Західної Європи до протистояння російській загрозі та гарантування безпеки в регіоні; необхідність усунення загроз з боку рф в довгостроковій перспективі. Посилення зовнішньополітичних позицій і суб'єктності країн Балтії на регіональному та європейському рівнях базувалось на ефективних діях їхніх лідерів у відстоюванні національних інтересів та, водночас, відчутній підтримці України в умовах війни⁸⁰.

Уряди трьох країн шукали нові нестандартні рішення для забезпечення довгострокової допомоги нашій державі в умовах війни на виснаження з росією. Найбільш активною в цьому відношенні була Естонія. 8 грудня 2023 р. естонський парламент – Рійгікогу – затвердив бюджет на 2024 рік, який передбачав найбільші видатки на оборону в новітній історії країни – 3,2% ВВП⁸¹. А 14 грудня уряд Естонії ухвалив рішення підтримувати протягом наступних чотирьох років Україну військовою допомогою в розмірі 0,25% від ВВП. Починаючи з 2022 року, Естонія надала нашій державі ОВТ на суму майже 500 млн євро, або приблизно 1,4% від ВВП країни⁸². Під час розмови з міністром оборони України Р. Умеровим 14 грудня його естонський колега Х. Певкур презентував довгострокову стратегію військової підтримки України й пакет допомоги обсягом 80 млн євро. Певкур заявив, що якщо Захід зможе продемонструвати рішучу політичну волю й трохи збільшити військову допомогу або утримати її на поточному рівні, Україна зможе перемогти у війні⁸³. Поруч із розбудовою ІТ-коаліції в рамках Контактної групи з питань оборони України 20 грудня Естонія та ще дев'ять країн запустили Талліннський механізм для посилення кіберпідтримки України у цивільній сфері⁸⁴. У лютому Прем'єр-міністерка Естонії К. Каллас запропонувала, щоб Європейський Союз розробив план випуску єврооблігацій на суму 100 млрд євро для стимулювання оборонної промисловості континенту і надання озброєння Україні. Ця ідея знайшла підтримку з боку лідерів Франції та ЄС⁸⁵.

Свідченням особливих відносин між Україною та державами Балтії стало турне Президента України В. Зеленського в Литву, Латвію та Естонію 10-11 січня 2024 р., що мало на меті консолідувати політичну та військову підтримку з боку цих країн, розширити військово-технічне й оборонно-промислове співробітництво та посилити координацію на міжнародній арені. Зокрема, під час візитів до Вільнюса та Риги 10-11 січня були підписані угоди про спільну розробку та виробництво БпЛА, засобів РЕБ, наземного та морського розмінування та іншої оборонної продукції. Всі три балтійські держави оголосили про довгострокові пакети фінансової та військової допомоги Україні, зокрема Литва – на суму 200 млн євро до 2026 р., Естонія – 1,2 млрд євро до 2027 р. У свою чергу, Латвія анонсувала наступний пакет військової допомоги для України, до якого мали увійти гаубиці, артилерійські боєприпаси, ПТРК і ПЗРК. Були також узгоджені кроки щодо розбудови коаліцій спроможностей у рамках Контактної групи з питань оборони України, зокрема коаліції з розмінування (на чолі з Литвою), ІТ-коаліції (на чолі Естонією) та коаліції РЕБ і дронів (на чолі з Латвією)⁸⁶.

На тлі розмов про можливість нападу росії на східний фланг НАТО у перспективі кількох років, посилилась координація між трьома балтійськими країнами для колективного стримування агресивних намірів кремля. 18-19 січня 2024 р. за підсумками зустрічі в Ризі міністри оборони Естонії, Латвії та Литви підписали угоду про створення спільної балтійської зони оборони на кордоні із росією та білоруссю, що мала складатись із різних оборонних споруд, призначених для стримування і, за необхідності, захисту від російської воєнної загрози. Концепція оборонних споруд базувалась на нових планах регіональної оборони, затверджених на Вільнюському саміті у липні 2023 р.⁸⁷. Разом з тим, міністр закордонних справ Латвії К. Каріньш виступив за розробку довгострокової стратегії Заходу для стримування росії, незалежно від результату її широкомасштабного вторгнення в Україну⁸⁸.

Польща. У листопаді 2023 р. напругу у польсько-українські відносини привнесла блокада руху вантажного транспорту через кордон з Україною, що була організована польською ультраправою партією “Конфедерація” з вимогою відновлення системи видачі дозволів для українських далекобійників. Публічно не підтримуючи вимоги протестувальників, уряд Т. Моравецького не зробив однак нічого, щоб розблокувати кордон⁸⁹. Двомісячна блокада останнього призвела до затримки із постачанням товарів подвійного призначення для потреб ЗС України та суттєвих економічних збитків для нашої держави, отруївши атмосферу політичних відносин між Польщею та Україною.

Призначення 11 грудня 2023 р. нового уряду у Польщі на чолі з лідером “Громадянської коаліції” Д. Туском мало позитивний вплив на динаміку польсько-українських відносин і підтримку нашої держави в межах ЄС та НАТО. Кабінет Д. Туска визначив проблему безпеки та російсько-української війни головною темою свого порядку денного, подвоївши зусилля щодо підтримки нашої держави як на двосторонньому, так і багатосторонньому рівні (НАТО, ЄС, група “Рамштайн”). 22 грудня під час свого першого закордонного візиту в Україну

новий глава польського МЗС Р. Сікорський чіткіше окреслив цілі його уряду щодо російсько-української війни: перемога України у війні з росією, програвш в. путіна у досягненні своїх цілей та вступ нашої держави (в межах міжнародно визнаних кордонів) в ЄС до кінця десятиліття⁹⁰. Під час зустрічі Р. Сікорського з В. Зеленським було заявлено, що двосторонні відносини мають отримати новий імпульс, а всі проблемні питання слід вирішувати в дусі взаємної довіри та поваги⁹¹.

Досягнення 16 січня 2024 р. угоди між польським урядом та польськими перевізниками про призупинення до весни їхньої акції з блокування кордону з Україною дозволило Прем'єр-міністру Польщі Д. Туску 22 січня здійснити свій перший офіційний візит в Україну. Під час переговорів із політичним керівництвом України було досягнуто домовленостей про початок перезавантаження польсько-українських відносин та окреслено шлях для вирішення існуючих проблемних питань. Після кількох місяців вагань Польща приєдналася до декларації країн G7 про безпекові зобов'язання для України та погодила розпочати роботу над укладенням двосторонньої безпекової угоди. Сторони також обговорили фінансову підтримку Польщі для закупівлі зброї для України та спільне виробництво ОБТ. Під час візиту Прем'єр Д. Туск оголосив про надання нового пакету оборонної допомоги Україні (загальна сума військової допомоги Польщі від початку широкомасштабного вторгнення РФ сягнула 3,5 млрд доларів). Окрім цього, очільник польського уряду заявив, що його країна буде підтримувати швидке приєднання України до ЄС⁹². Хоча домовленість між Києвом та Варшавою мала проміжний характер й польський уряд не демонстрував готовності піти на вагомі поступки Україні напередодні місцевих виборів у квітні 2024 р., візит Туска відкрив нову сторінку у двосторонніх відносинах.

Однак вже в лютому, попри політичні домовленості, конфлікт на кордоні України та Польщі вийшов на новий рівень. Друге масштабне блокування кордону з нашою державою, що розпочалось 09 лютого 2024 р. із загальнопольського протесту фермерів, дуже швидко вийшло з-під контролю та призвело до відкритих проявів ворожнечі щодо України з ганебним висипанням зерна із вантажних транспортів, блокуванням пасажирських перевезень і навіть публічним схваленням російської агресії з боку окремих демонстрантів. На відміну від протестів перевізників, лютневі виступи фермерів мали підтримку в польському уряді⁹³. Події на кордоні викликали гостру реакцію України⁹⁴ та створили додаткові ризики для досягнення компромісу між Києвом та Варшавою. Польське керівництво не відгукнулось на заклик Президента України від 21 лютого про проведення зустрічі на кордоні та пошуку розв'язання проблемних питань, виступивши натомість за запровадження подальших обмежень на імпорт української агропродукції.

Поряд із цим, на міжнародній арені Польща продовжувала виступати адвокатом підтримки України у протистоянні росії. За підсумками зустрічі голів МЗС "Веймарського трикутника" (Німеччини, Польщі та Франції) 12 лютого

міністр закордонних справ Польщі Р. Сікорський наголосив на необхідності західних союзників виконати свої зобов'язання перед Україною, аби не дозволити росії перемоги у війні⁹⁵. У зверненні до американських політиків 26 лютого Р. Сікорський закликав до розблокування життєво важливої допомоги нашій державі, посилення інвестицій у європейську безпеку, розширення та зміцнення альянсів, щоб забезпечити мир із позиції сили. Ці кроки, на його думку, були необхідні для запобігання ширшому глобальному конфлікту, який все ближче наближався до кордонів НАТО⁹⁶.

Чехія. Президент Чехії П. Павел виступив за те, щоб росія понесла відповідальність за втрачені людські життя та завдані збитки Україні, та закликав рішуче продовжувати всебічну підтримку України, оскільки це відповідало національним інтересам Чехії. Під час зустрічі з командувачами видів збройних сил країни 21 листопада 2023 р. він розкритикував західні країни за недостатнє надання військової допомоги Україні і недотримання вже даних обіцянок щодо постачання артилерійських боєприпасів та початку підготовки на винищувачах F-16. На його думку, агресія росії проти України несла з собою ризик втоми від війни, яку відчували не тільки воюючі сторони, але й усі країни, які підтримували одну з них. Павел зазначив, що у Заході не було іншого вибору, окрім як дати Україні все необхідне для досягнення її цілей з відновлення суверенітету і контролю над своїми кордонами, оскільки протилежне було рівнозначне поразці демократичного світу та заохотило б інших авторитарних гравців до агресії⁹⁷.

В умовах гострого дефіциту артилерійських снарядів на полі бою Чеська Республіка виступила з ініціативою щодо закупівлі боєприпасів для потреб Сил оборони України поза межами Європи. Під час Мюнхенської конференції з питань безпеки 17 лютого Президент Чехії П. Павел заявив, що його країна, працюючи спільно з Канадою та Данією, знайшла спосіб закупити 800 тис. снарядів (500 тис. калібру 155 мм і 300 тисяч калібру 122 мм) для України та закликав партнерів профінансувати цей план на суму 1,5 млрд доларів. На цей заклик у лютому відгукнулися 15 країн, зокрема США, Данія, Нідерланди, Канада та Швеція, які заявили про готовність надати фінансові ресурси для імплементації чеської ініціативи⁹⁸. На конференції у Парижі 26 лютого 2024 р. було домовлено, що міністри оборони ЄС представлять на початку березня конкретний план щодо посилення спроможності замовляти боєприпаси для підтримки воєнних зусиль України⁹⁹.

Словаччина. Прихід до влади в країні нового уряду Р. Фіцо негативно позначився на політиці підтримки нашої держави у війні з росією. Братислава відмовилася від постачання військової допомоги Україні й заявила, що відтепер зосередиться на широкому спектрі нелетальної допомоги¹⁰⁰. Разом з тим, нова словацька влада не перешкоджати виконанню словацькими компаніями контрактів на виробництво і постачання озброєння та військової техніки нашій державі, зокрема 16 гаубиць Zuzana-2¹⁰¹, а також роботі хабу у Кошице для ремонту західної військової техніки, поставленої ЗС України.

З прицілом на внутрішню аудиторію словацький уряд посилив антиукраїнську риторику та здійснив кроки для реанімації відносин з росією, які серйозно погіршились за попередньої влади внаслідок російської агресії проти України. В цьому контексті уряд Фіцо підсилив голос Угорщини на європейській арені, виступаючи з критикою стратегії Заходу щодо підтримки нашої держави та просуваючи ідею мирних переговорів з метою припинення російсько-української війни¹⁰². Окрім цього, словацький Прем'єр-міністр публічно поставив під сумнів суверенітет України, заявив, що блокуватиме вступ останньої в НАТО, виступив проти фінансової та військової допомоги Києву та заявив про необхідність довгострокової нормалізації відносин між ЄС та рф¹⁰³. Така проросійська риторика поєднувалась з процесами згортання демократичних реформ у країні, які викликали хвилю масових протестів у Словаччині та критику в Європейському парламенті за відхилення від демократичних принципів¹⁰⁴.

Незважаючи на політику нового словацького уряду, під час зустрічі Прем'єр-міністра України Д. Шмигала зі своїм словацьким колегою Р. Фіцо 24 січня 2024 р. в Ужгороді було відкрито нову сторінку у відносинах між Україною і Словаччиною, що базувалась на політиці “нового прагматизму”. Сторони підписали спільну заяву, покликану посилити двосторонні відносини на основі взаємної довіри та поваги, в якій зокрема було підтверджено готовність сторін до подальшої співпраці, спрямованої на повагу до територіальної цілісності та суверенітету України в межах її міжнародно визнаних кордонів. Словаччина висловила підтримку української Формули миру та погодилася взяти участь у відновленні України, зокрема у гуманітарному розмінуванні, збільшенні транзитного потенціалу для експорту української сільськогосподарської продукції. Окрім цього, вдалось досягнути важливих домовленостей в контексті військово-технічного співробітництва та європейської інтеграції України: уряд Словаччини зобов'язався не блокувати закупівлю Україною ОВТ у словацького бізнесу; було досягнуто домовленості про надання матеріально-технічної допомоги для зведення оборонних рубежів на території України; Словаччина підтримала програму Ukraine Facility, яка передбачала виділення Україні 50 млрд євро з боку ЄС; Прем'єр Р. Фіцо запевнив у повній підтримці євроінтеграційних прагнень України¹⁰⁵.

Угорщина продовжувала підривати єдність ЄС щодо підтримки України, розгорнувши публічну кампанію проти рішення ЄС щодо відкриття переговорів про вступ з нашою державою та затвердження середньострокової програми допомоги Києву на суму 50 млрд євро. Ці зусилля Будапешта були частиною ширшого плану, який включав також виборчу кампанію до Європарламенту та об'єднання усіх європейських правих – в ідеалі під проводом угорського Прем'єр-міністра В. Орбана в очікуванні повернення Д. Трампа до влади в США¹⁰⁶.

У листопаді-грудні 2023 р. Будапешт різко підняв ставки у переговорах з Брюсселем та Києвом, заявивши про намір заблокувати весь процес прийняття рішень ЄС щодо України¹⁰⁷. Цим самим угорський уряд погрожував зірвати важливий грудневий саміт лідерів ЄС, на якому мали бути ухвалені доленосні

для нашої держави рішення. Угорщина закликала лідерів ЄС переглянути свою стратегію щодо російсько-української війни, виступивши на швидкий початок мирних переговорів. Радикальна зміна позиціонування Будапешта відбулась під впливом трьох факторів: росії – підтвердженням чого стала зустріч В. Орбана з в. путіним у жовтні та активізація переговорів по лінії МЗС у листопаді; фінансових проблем, які змушували Будапешт вдаватись до методів шантажу з метою розблокування коштів ЄС (13-30 млрд євро); та ідеологічного – політика Будапешта радикально відійшла від європейських цінностей та була спрямована на побудову антиліберальної коаліції у Європі, послаблення ЄС та перетворення його на недієздатну структуру. До цього додався контекст виборів до Європейського парламенту, на яких угорський Прем'єр-міністр прагнув об'єднати навколо себе європейські праворадикальні партії. Як виявилось, В. Орбана не цікавило становище угорської меншини та її права в Україні, чим його уряд прикривався багато років. Тож, коли Верховна Рада України ухвалила зміни до закону про національні меншини з врахуванням експертної оцінки Ради Європи (08 грудня 2023 р.), і навіть угорці України почали звертатися до Будапешта з проханням про те, щоб припинити конфлікт, угорський Прем'єр відповів категоричною відмовою підтримати початок переговорів з Україною про вступ в ЄС¹⁰⁸.

Суперечка з В. Орбаном була не стільки про Україну, скільки про здатність об'єднаної Європи діяти швидко і рішуче у кризових ситуаціях. На рівні ЄС нарешті з'явилося розуміння, що Угорщина поводить як “троянський кінь” путіна в Європі, руйнуючи єдність ЄС у підтримці України та блокуючи життєво важливі рішення блоку¹⁰⁹. Роздратування та обурення політикою Угорщини в Європейському Союзі сягнуло крайньої межі. На саміті в Брюсселі 14-15 грудня 2023 р. В. Орбан опинився в ізоляції, а його дії щодо блокування рішення про початок переговорів про вступ для України не були підтримані Австрією та Словаччиною. Врешті-решт, лідерам ЄС вдалося домогтись ухвалення рішення про початок вступних переговорів з Україною, попросивши В. Орбана вийти із зали засідань. При цьому ЄС дав можливість останньому “зберегти обличчя” перед власним електоратом, відклавши на півтора місяці голосування за 50-мільярдну допомогу Україні (затверджена 01 лютого 2024 р.).

Напередодні саміту ЄС Україна зробила енергійні кроки, щоб активізувати діалог з Угорщиною на рівні МЗС, Міністерства оборони, Офісу Віцепрем'єрки з європейської та євроатлантичної інтеграції та Офісу Президента України. 10 грудня Президент України В. Зеленський провів коротку зустріч з Прем'єр-міністром В. Орбаном у Буенос-Айресі під час церемонії інавгурації новообраного Президента Аргентини Х. Мілея¹¹⁰. В ході наступних контактів між сторонами йшлося про організацію зустрічі на вищому рівні у 2024 р. для обговорення широкого кола питань двосторонніх відносин.

Зіштовхнувшись із жорстким і безкомпромісним опором в ЄС його антиукраїнській політиці, зокрема з боку Берліна, Парижа та Риму, уряд В. Орбана почав розглядати можливість тимчасової зміни своєї політики

щодо України. Відтак, у січні 2024 р. Будапешт пішов на зближення з Києвом, продемонструвавши відкритість до тактичного компромісу напередодні виборів до Європейського парламенту (червень 2024 р.). Спробою перезавантажити відносин між Україною та Угорщиною стала зустріч міністра закордонних справ України Д. Кулеби та голови Офісу Президента України А. Єрмака з міністром закордонних справ Угорщини П. Сійярто в Ужгороді 29 січня 2024 р. За її підсумками сторони заявили про створення спеціальної комісії під егідою МЗС двох країн, яка мала запропонувати шляхи вирішення більшості проблемних питань у сфері захисту прав угорської меншини в Україні (зокрема, в освіті, культурі та суспільному житті). Прогрес у цьому складному питанні, що було предметом гострої двосторонньої суперечки, принаймні з 2017 р., мав створити умови для проведення зустрічі на найвищому рівні¹¹¹.

Зустріч 29 січня 2024 р. створила сприятливі умови для ухвалення життєво важливих рішень ЄС щодо фінансової допомоги Україні на саміті 01 лютого 2024 р. Однак йшлося лише про тимчасове примирення, оскільки Угорщина не мала намірів відмовлятися від своєї позиції щодо агресії рф проти України, що ґрунтувалась на російських наративах про потребу негайних переговорів та відмові від постачання зброї нашій державі¹¹². Так, 22 лютого 2024 р. угорський уряд опублікував заяву до другої річниці широкомасштабної війни, в якій закликав “обидві сторони” до перемир’я та жодного разу не згадав державу-агресора. Будапешт зазначив, що забезпечення суверенітету України було в інтересах Угорщини¹¹³, оминувши при цьому згадок про її територіальну цілісність.

У лютому угорську внутрішню політику сколихнув “педофільський” скандал, який призвів до відставки Президентки К. Новак та міністерки юстиції Ю. Варги. Він став найбільшим політичним викликом для режиму В. Орбана за 14 років його одноосібного правління країною. З відставкою К. Новак Україна втратила чи не єдиного потенційного політичного союзника в команді В. Орбана¹¹⁴. 26 лютого парламент Угорщини проголосував за призначення президентом голови Конституційного суду країни Т. Шуйока, висунутого провладною партією “Фідес”.

Молдова продовжувала під впливом російської агресії проти України дистанціюватись у своїй зовнішній політиці від рф та очолюваних нею об’єднань, з одного боку, та посилювати свої відносини із країнами ЄС та НАТО, з іншого боку. Зокрема, уряд Молдови продовжив денонсацію угод у рамках снд, вийшовши ще з низки угод, які регулювали співпрацю у воєнно-політичній сфері¹¹⁵. Новий глава МЗС Молдови М. Попшой виключив будь-яке поліпшення відносин у московію у найближчому майбутньому до закінчення її “варварської” війни проти України¹¹⁶.

Під час візиту до Києва 21 листопада 2023 р. з нагоди Дня Гідності і Свободи Президентка Молдови М. Санду закликала ЄС якнайшвидше відкрити переговори про вступ Молдови та України до ЄС, щоб у тому числі надіслати сигнал москві та іншим столицям, які виношували авторитарні імперіалістичні

амбіції. Вона наголосила, що інтеграція двох країн була питанням виживання та європейської стабільності, а нова хвиля розширення ЄС мала стати інвестицією у безпеку континенту¹¹⁷. Президентка Молдови в черговий раз заявила, що Молдову вдалося вберегти від окупації лише завдяки успішним діям ЗС України.

У лютому 2024 р. кремль намагався створити інформаційні умови для проведення гібридної операції в Молдові з метою дестабілізації країни напередодні президентських виборів і референдуму щодо вступу країни до ЄС (осінь 2024 р.) та запобігання її інтеграції із Заходом. З боку москви лунали заяви із звинуваченням Кишиніва в утисках російськомовного населення і здійснення економічного тиску на невизнане Придністров'я, які нагадували риторику кремля напередодні широкомасштабного вторгнення в Україну. З метою посилення напруги навколо Придністров'я, 28 лютого 2024 р. за вказівкою з москви був проведений з'їзд “депутатів” усіх рівнів у Тирасполі, який звернувся із закликом до росії вжити “дипломатичні заходи захисту (Придністров'я) в умовах посилення тиску з боку Молдови”. У підсумковому документі йшлося про те, що Молдова розв'язала проти Придністров'я “економічну війну”, прийнявши поправки до Митного кодексу країни (1 січня 2024 року), згідно з якими Кишинів скасував митні пільги для придністровських підприємств, які до цього діяли. Депутати також звинуватили Кишинів у навмисному блокуванні переговорного процесу у форматі “5+2”, який був призупинений після вторгнення рф в Україну. У рішенні з'їзду йшлося також про намір звернутися до міжнародних організацій та європейських структур про допомогу. В уряді Молдови назвали пропагандистськими заяви, зроблені в Тирасполі. Перед з'їздом існували побоювання, що “депутати” можуть закликати москву приєднати невизнаний регіон до рф, але на рівні офіційних заяв у Кишиневі, Києві і Тирасполі такі припущення заперечували¹¹⁸. Реакція москви на тираспольське зібрання обмежилася заявою з обіцянкою розглянути прохання жителів Придністров'я. Зі свого боку, США, ЄС, Німеччина та Франція виступили на підтримку Молдови у відповідь на дестабілізаційні загрози з боку росії.

Росія. Недосягнення ЗС України цілей наступальної операції додало впевненості російському керівництву. Відтак, кремль активно прагнув підвищити ставки на міжнародній арені, щоб змусити західні уряди схилити Україну до капітуляції. Засобами досягнення цієї мети було використання ядерного шантажу, формування антизахідних коаліцій, просування ідеї проведення мирних переговорів на умовах росії, погрози країнам НАТО тощо. Фактично росія продовжувала використовувати стратегію “ескалація заради деескалації”. У своєму прагненні знищити Україну росія спиралася не лише на власні ресурси, але і на підтримку з боку білорусі, КНДР та Ірану, які надавати допомогу у веденні збройної агресії проти України. Прагнучи вийти з міжнародної ізоляції, російська дипломатія активізувала взаємодію з країнами т.зв. “колективного Півдня”. Кризу на Близькому Сході росія розглядала як шанс покращення свого зовнішньополітичного становища, просуваючи своє посередництво у вирішенні ізраїльсько-палестинського протистояння. Використовуючи досвід СРСР, кремль

позиціонував рф як центрального захисника арабських народів на міжнародній арені. У внутрішній політиці російське керівництво концентрувалось на підготовці до переобрання путіна на березневих виборах президента рф.

Республіка білорусь. Самопроголошене керівництво республіки білорусь прагнуло зберегти бодай рештки політичної суб'єктності на тлі спроб остаточного поглинання білорусі росією та посилення міжнародної ізоляції. Мінськ демонстрував підтримку політики путіна в боротьбі з колективним Заходом. При цьому активно використовувався шантаж країн НАТО, зокрема Польщі, Литви та Латвії, наявністю російської тактичної ядерної зброї на території республіки. На інформаційно-пропагандистській ниві лукашенко та його оточення активно поширювали російські ідеологічні наративи “демонізації” країн Заходу, апелюючи, насамперед, до можливої воєнної загрози з боку НАТО. Перебуваючи у фарватері зовнішньої політики росії, лукашенко водночас прагнув налагодити співробітництво з Китаєм, аби зменшити свою залежність від кремля.

Туреччина продовжувала дотримуватись позиції, обумовленої намаганням підтримання діалогу між сторонами російсько-українського конфлікту та пошуку шляхів припинення війни на основі збереження територіальної цілісності України та недоторканості її кордонів.

Актуальним залишався також розвиток відносин між Туреччиною та Україною. 5 грудня 2023 р. відбулися політичні консультації між зовнішньополітичними відомствами двох країн під головуванням заступників міністрів закордонних справ України Є. Перебийноса та Туреччини Б. Акчапара. Під час зустрічі сторони обговорили шляхи інтенсифікації економічної співпраці між двома державами та участь Туреччини у повоєнній відбудові України. Крім того, відбувся детальний обмін думками щодо реалізації української Формули миру, гуманітарної ініціативи “Grain from Ukraine”, зокрема у частині альтернативних маршрутів постачання українського збіжжя, участі Туреччини в діяльності Міжнародної Кримської платформи та гарантування безпеки у Чорноморському регіоні¹¹⁹.

У контексті розуміння ситуації та узгодження позицій країн навколо російсько-української війни важливе значення мав також візит 18 грудня Р. Ердогана в Угорщину, де він провів зустріч з В. Орбаном¹²⁰. Основним лейтмотивом зустрічі було проведення шостого засідання турецько-угорської ради стратегічного співробітництва, на якому планувалося шляхом підписання низки двосторонніх угод забезпечити поглиблення відносин між двома державами до рівня посиленого стратегічного партнерства. Разом з тим, на підсумковій пресконференції Р. Ердоган в черговий раз підтвердив готовність Туреччини активізувати Стамбульський процес дипломатичного вирішення російсько-української війни. За його словами, Туреччина, виконуючи роль посередника, активно працювала над забезпеченням стійкого припинення вогню між Україною та росією. Зберігаючи відкритими канали зв'язку з воюючими сторонами, Анкара висловлювала готовність забезпечити посередництво у

проведенні мирних переговорів на основі дотримання територіальної цілісності та суверенітету України.

В той же час відкрита підтримка Президентом Туреччини дій ХАМАСу в палестинсько-ізраїльському конфлікті призвела до зростання напруги у відносинах Анкари з західними країнами, відсунувши проблематику російсько-української війни, як одного з пріоритетів турецької зовнішньої політики, на другий план. Шукаючи паралелі між ситуацією у Секторі Гази та війною в Україні, Р. Ердоган вдався до критики країн Заходу. Зокрема, на пропалестинському мітингу в Стамбулі наприкінці жовтня 2023 р. він заявив, що ті, хто “проливає крокодилячі сльози за мирними жителями, загиблими в українсько-російській війні, мовчки спостерігають за смертями тисяч невинних дітей в Секторі Гази”¹²¹.

Реакцією з боку США на політику Туреччини став візит 27 листопада до Анкари заступника міністра фінансів Сполучених Штатів з питань фінансової розвідки та боротьби з тероризмом Б. Нельсона із завданням переконати турецьку сторону у запровадженні санкцій проти росії та ХАМАСу¹²². Вашингтон висловив занепокоєння через відмову Туреччини приєднатися до західних санкцій, накладених на російські судна, які здійснювали заходи в турецькі порти, та російські авіакомпанії, які проходили обслуговування у турецьких аеропортах, а також збільшення Туреччиною втричі торгівлі товарами подвійного призначення (мікročіпи, комунікаційне обладнання, оптичні приціли тощо).

На початку 2024 року Президент Туреччини Р. Ердоган визначив основні напрямки зовнішньої політики країни на 2024 рік, серед яких основне місце займали: регіональна зовнішня політика, орієнтована на поглиблення відносин з країнами Перської затоки; зміцнення турецько-американських відносин; співпраця Туреччини і Греції в енергетичній сфері та посилення впливу Туреччини у країнах Південного Кавказу і Центральної Азії в межах Організації тюркських держав¹²³.

Разом з тим, підкреслюючи своє особливе ставлення до України, Р. Ердоган 05 січня 2024 р. провів одну з перших офіційних телефонних розмов у новому році саме з В. Зеленським. Головною темою переговорів стали: співпраця між двома державами й дотримання норм міжнародного права в Чорноморському регіоні, реалізація Формули миру. Під час переговорів Глава Української держави виразив готовність і надалі працювати над покращенням безпекової ситуації в Чорному морі та привітав зусилля з боку Туреччини, Болгарії і Румунії щодо посилення протимінної діяльності. 11 січня три країни у Стамбулі підписали Угоду про спільну боротьбу з морськими мінами, що загрожує судноплавству в Чорному морі (MCM Black Sea), у тому числі перевезенню зерна з України. Не обійшли лідери стороною і питання участі Туреччини у повоєнній відбудові України та досягли домовленостей щодо проведення в Туреччині Форуму з відбудови України¹²⁴.

З метою реалізації визначених напрямків зовнішньої політики країни Р. Ердоган провів 24 січня у Стамбулі переговори з Президентом Ірану І. Раїсі та здійснив 14-15 лютого закордонні візити до ОАЕ та Єгипту. В Анкарі президенти

Туреччини та Ірану підписали 10 угод про співпрацю, які охоплювали сфери енергетики, туризму, торгівлі та комунікацій. Головною темою переговорів двох лідерів стало узгодження умов проведення Туреччиною спеціальної військової операції на території північно-східної Сирії з метою створення буферної зони, очищеної від військових формувань курдських бойовиків¹²⁵.

На цьому тлі відносини з Україною та російсько-українська війна залишались на порядку денному Туреччини. 01 лютого у Стамбулі було проведено Форум з відновлення України, в рамках якого створено спільну українсько-турецьку робочу групу з відбудови (Ukrainian-Turkish Reconstruction Task Force), яка розглянула ініціативи з реалізації проектів у сферах дорожньої інфраструктури, функціонування водних магістралей та авіації¹²⁶. З нагоди другої річниці початку широкомасштабної війни росії проти України МЗС Туреччини опублікувало заяву, в якій підтримало зусилля України, спрямовані на забезпечення справедливого і сталого миру, що ґрунтується на основі незалежності, суверенітету і територіальної цілісності України. Під час виступу на саміті “Україна – Південно-Східна Європа” в Тирані 29 лютого 2024 р. Президент Туреччини заявив про необхідність відновлення переговорного процесу між Україною та росією на основі української Формули миру, а також порушив питання відновлення Чорноморської зернової ініціативи та створення умов для безпечного судноплавства комерційних суден у Чорному морі¹²⁷. Підтримав позицію Президента Р. Ердогана і В. Зеленський, який 25 лютого під час проведення у Києві Форуму “Україна. Рік 2024” відзначив посередницькі ініціативи Р. Ердогана з обміну полонених та врегулювання безпекових питань у Чорноморському регіоні. Окремо В. Зеленський акцентував увагу на зусиллях Президента Туреччини з розблокування порту Миколаїв¹²⁸.

Іран у своєму ставленні до російсько-української війни продовжував інтенсивно розвивати двосторонні відносини з росією, максимально концентруючись на нарощуванні військового та військово-технічного співробітництва між двома країнами, спрямованого на створення умов для модернізації власних збройних сил і розвитку ядерної програми. Показовою в цьому контексті була заява заступника міністра оборони Ірану бригадного генерала Махді Фарахі, який закликав Москву своєчасно виконати двосторонню угоду, яка передбачала продаж Тегерану багатоцільових винищувачів Су-35, ударних гелікоптерів Мі-28 і навчально-тренувальних літаків Як-130. За словами Фарахі, це мало розвіяти зростаючі підозри керівництва Ірану щодо небажання російського керівництва дати його державі більше, ніж рф отримала взамін¹²⁹.

Значного резонансу набула поява в західних ЗМІ інформації про підготовку Ірану до передачі росії балістичних ракет малої дальності Ababil і Fateh-110, продемонстрованих міністру оборони рф сергію шойгу під час відвідин виставки Аерокосмічних сил Корпусу вартових Ісламської революції (КВІР) в Тегерані у вересні 2023 р.¹³⁰ Крім того, міністр шойгу ознайомився з ракетами типу SAM 358 і LACM 351, розробка яких здійснювалась Іраном всупереч резолюції Ради Безпеки ООН № 2231, що обмежувала поставки Іраном ракетного озброєння до інших країн.

В рамках розширення спроможностей Ірану та росії у протистоянні санкційному тиску з боку країн цивілізованого світу слід розглядати зустріч міністрів закордонних справ росії, Ірану, Азербайджану, Казахстану і Туркменістану, що відбулась 4-5 грудня 2023 року в рамках Конвенції про правовий статус Каспійського моря. Міністри закордонних справ Ірану Хосейн Амір Абдоллахіян та росії сергій лавров підписали угоду про контрзаходи проти “односторонніх примусових заходів”¹³¹.

Ключовою ж віхою ірано-російського зближення стала зустріч 7 грудня 2023 року у москві президентів росії в. путіна та Ірану Ібрагіма Раїсі, що була присвячена розширенню двосторонніх економічних відносин, зокрема торгівлі (товарообіг між двома країнами у 2022 році зріс на 20%, сягнувши позначки у 5 млрд доларів), огляду міжнародних регіональних проблем, зокрема подій навколо Палестини та Сектору Гази. Для Президента Ірану важливим було заручитися додатковою підтримкою з боку рф у питанні врегулювання палестинсько-ізраїльського конфлікту, оскільки продовження операції Армії оборони Ізраїлю (ЦАХАЛ) проти ХАМАС у палестинському анклаві ставило питання про подальше існування цієї терористичної організації¹³².

У січні 2024 року британський телеканал Sky News вийшов з публікацією про розробку Іраном для потреб збройних сил росії нового розвідувального безпілотної “Shahed-107”, здатного ідентифікувати цілі на полі бою та здійснювати їх подальше ураження іншими типами БпЛА. Випробування безпілотної на сумісність дій з виявлення та знищення цілей противника безпілотної “Shahed-107” та “Shahed-136” було здійснено іранськими силами безпеки спільно з представниками зс росії на полігоні в центральному Ірані¹³³. 12 січня до москви прибув вантажний літак іранських ВПС, який здійснив поставку безпілотної рф, що в черговий раз підтвердило факт поставок іранських БпЛА для їх застосування на території України. 16 січня МЗС України закликала Іран відмовитися від своїх деструктивних дій, припинити сприяння агресивній війні рф шляхом постачання їй озброєння і боєприпасів та наголосило, що подібні дії Тегерану несли серйозну загрозу і грубо порушували норми міжнародного права. У відповідь міністр закордонних справ Ірану Хосейн Амірабдоллахіян назвав звинувачення у постачанні безпілотної в росію безпідставними¹³⁴.

Водночас обидві підсанкційні країни активно готувались до укладення нового міждержавного договору, який розглядався, як передумова до зміни існуючої безпекової конфігурації на Близькому Сході, у Південній Європі та Азії. Верховний лідер Ірану Алі Хаменеї заявив 18 січня 2024 р., що він офіційно схвалив проект “Договору про основи взаємних відносин та принципи співпраці між Іраном та росією”, представлений йому на розгляд ще 11 грудня 2023 року¹³⁵. Під час телефонної розмови 15 січня зі своїм іранським візаві Мохаммедом Аштіані, міністр оборони росії сергій шойгу підтвердив готовність рф до підписання зазначеної угоди. Директор департаменту інформації та преси мзс рф марія захарова, анонсуєчи 17 січня майбутню зустріч президентів

путіна та Ібрагіма Раїсі заявила, що нова міждержавна угода мала відобразити безпрецедентний підйом, який переживали відносини між двома країнами¹³⁶.

Підтвердженням розширення співпраці двох підсанкційних країн також стало проведення 29 лютого 2024 р. у Тегерані засідання 17-ї спільної економічної комісії РФ та Ірану, під час якої міністр нафти Ірану Джавад Овджі та віцепрем'єр-міністр Росії Олександр Новак підписали меморандум про співпрацю у розвитку нафтових і технологічних проєктів та 19 міждержавних угод торгово-економічного характеру. Росія підтримала ініціативу щодо створення в Ірані енергетичного хаба в межах Шанхайської організації співробітництва (ШОС)¹³⁷. У рамках поглиблення космічної співпраці між двома країнами 29 лютого російська ракета-носієй "Союз-2.1б", запущена з космодрому "Восточный" в Амурській області, вивела на орбіту іранський дослідницький супутник Pars-1, який за своїми характеристиками був технологією подвійного призначення. Після виведення 28 січня на орбіту трьох іранських супутників Mahda, Kayhan-2 і Hatef-1 з пускової платформи космічного центру у провінції Семнан, Pars-1 став четвертим супутником, запущеним Іраном з початку 2024 року¹³⁸.

Події кінця 2023 – початку 2024 рр. вказували на поглиблення двосторонніх відносин між Іраном та Росією, які вийшли на рівень стратегічного партнерства і вивели військово-промисловий сектор Ірану на передові позиції в регіоні, що підтвердилось новими розробками озброєння та військової техніки.

У лютому широкого обговорення в офіційних міжнародних колах та в ЗМІ набули заяви генерального директора МАГАТЕ Рафаеля Маріано Гроссі щодо результатів співпраці МАГАТЕ та Організації з атомної енергії Ірану (АЕОІ) та його стурбованість розвитком ядерної програми Ірану. 13 лютого Рафаель Гроссі заявив, що Іран відмовився надавати МАГАТЕ проєкту документацію щодо нових ядерних установок, будівництво яких продовжувалося на півдні Ірану поруч з центром ядерних досліджень в Ісфахані, та не погодився на посилення моніторингу інспекторами МАГАТЕ об'єктів, які підтримували ядерну програму країни¹³⁹. Перебуваючи 11 лютого в Дубаї, Рафаель Гроссі зауважив, що заяви офіційних іранських осіб, включаючи керівника АЕОІ Мохаммада Есламі, які стверджували, що ядерна зброя не була частиною стратегії оборони та безпеки Ірану, викликали певний скепсис, адже наявність збагаченого до 60% вказувало на зростаючі спроможності Ірану в отриманні ядерної зброї.

Підтвердили цю оцінку і журналісти агентства "Bloomberg" та видання "The Washington Times", які за результатами журналістських розслідувань щодо фактів виявлення інспекторами МАГАТЕ на іранських ядерних об'єктах, прийшли висновку, що Іран вийшов на рівень спроможностей з отримання ядерної зброї. Аналітики "The Washington Times" зауважили, що Іран вже забезпечив наявність високозбагаченого урану у кількості, необхідної для виготовлення п'яти ядерних боєголовок, та назвали ядерний Іран найсерйознішою довгостроковою загрозою безпеці Ізраїлю, країнам Близького Сходу та США¹⁴⁰.

Іран залишався зацікавленим в підтримці високого рівня політичної та воєнної напруженості на Близькому Сході, що відволікало увагу Заходу від

продовження Тегераном ядерної програми і значно посилювало політичну вагу Ірану. Цим можна пояснити, зокрема, іранські ракетні удари та атаки безпілотниками 17 січня по Іраку, Сирії та Пакистану, за які Тегеран взяв на себе пряму відповідальність¹⁴¹.

В той час як афілійована з Тегераном ліванська Хезболла утримувалася від ведення масштабних бойових дій проти Ізраїлю, єменське угруповання хуситів регулярно заявляло про підтримку ХАМАС. Хусити швидко перетворилися на впливового регіонального гравця, розпочавши полювання за морськими транспортними судами в Червоному морі, які начебто належали Ізраїлю. У геостратегічному вимірі це свідчило про наміри останніх контролювати входи як в Перську затоку, так і Червоне море. Після 26-ї за рахунком атаки на комерційні судноплавні шляхи в Червоному морі (10 січня 2024 року), Рада Безпеки ООН прийняла резолюцію, в якій вимагала від хуситів припинити будь-які напади, що перешкоджали світовій торгівлі та підривали свободу судноплавства. Резолюцію підтримали 11 країн, у той час як росія, Китай, Мозамбік і Алжир утрималися¹⁴².

Після того, як 11 січня відбулася чергова атака хуситів, лідери коаліції “Охоронець процвітання” (куди входили понад 20 країн) США та Велика Британія в ніч на 12 січня завдали серію ударів по військовим об’єктам у кількох містах, контрольованих єменськими повстанцями. Однак ці удари були швидше символічними, оскільки основні військові об’єкти хуситів були розташовані поза межами населених пунктів. Оперативне значення цих ударів полягало насамперед в послабленні спроможностей хуситів продовжувати кампанію фактично морського піратства. Уряди десяти країн-учасниць коаліції заявили про спільну прихильність принципам свободи міжнародної торгівлі та захисту життя моряків, необхідність відновлення стабільності в Червоному морі¹⁴³.

Натомість з боку Тегерану проіранські збройні формування отримали нові види озброєнь, що дозволило єменським хуситам у лютому 2024 р. завдали кількох чергових ракетних ударів по вантажних суднах, в тому числі тих, які належали учасникам коаліції “Вартовий процвітання”. Більше того, хусити пошкодили чотири міжнародні підводні кабелі у Червоному морі, які з’єднують Азію, Європу та Африку, що могло критично вплинути на міжнародну і взагалі міжконтинентальну комунікацію.

Ізраїль. 14 січня виповнилося 100 днів з початку чергової палестино-ізраїльської війни, що розпочалася 7 жовтня 2023 року із вторгненням підрозділів терористичних формувань ХАМАС та “Ісламський джихад” на територію південного Ізраїлю, внаслідок чого загинуло близько 1500 мирних жителів Ізраїлю та 250 громадян було захоплено в полон (136 з них залишались заручниками). Ізраїль відповів на дії терористів інтенсивними авіаційними ударами та масштабною наземною наступальною операцією на території Сектору Гази, що мала на меті цілковите знищення ХАМАС.

Протистояння в Секторі Гази значною мірою відсунуло проблематику російсько-української війни у сприйнятті ізраїльського суспільства на другорядні позиції. Неоціненим з боку ізраїльського керівництва залишився як

заклик В. Зеленського до лідерів європейських країн відвідати Ізраїль на знак солідарності, так і спроба організації офіційного візиту Президента України в цю країну. Водночас ескалація на Близькому Сході внесла корективи в порядок надання міжнародної підтримки Україні, яка внаслідок цього почала поступово втрачати динаміку.

З іншого боку, жертви серед цивільного населення Сектору Гази (які станом на січень 2024 року, складала 10 569 осіб цивільного населення, серед яких 4 324 дитини і 2 823 жінки), якими супроводжувалась військова операція Ізраїлю, викликали осуд з боку світової спільноти. Порушення Ізраїлем міжнародного гуманітарного права в ході ведення бойових дій мало своїм наслідком ухвалення 26 січня 2024 року Міжнародним судом ООН у Гаазі проміжного рішення щодо запобіжних заходів у справі, відкритій за позовом ПАР зі звинуваченням Ізраїлю у геноциді проти палестинського населення. Суд закликав Ізраїль запобігати актам геноциду палестинського народу та сприяти доставці гуманітарної допомоги в Сектор Гази¹⁴⁴. Хоча ізраїльський уряд продовжував відкидати можливість створення незалежної палестинської держави, цю ідею підтримували союзники Ізраїлю (США, Велика Британія), міжнародні організації (ООН, ЄС), арабські країни Близькосхідного регіону, а також рф, Китай та Іран. Генеральний секретар ООН А. Гутерріш, виступаючи 21 січня на саміті Руху неприєднання у столиці Уганди – Кампалі, серед іншого, закликав членів міжнародної спільноти визнати право палестинців на власну державність¹⁴⁵.

Протягом лютого на тлі палестино-ізраїльського конфлікту тривали непрямі зустрічі між Ізраїлем і ХАМАС з метою узгодження умов повоєнного устрою та контролю за Сектором Гази, до яких залучались США, Катар та Єгипет. Прем'єр-міністр Ізраїлю Б. Нетаньягу підтвердив позицію свого уряду щодо встановлення абсолютного контролю за безпекою на захід від р. Йордан і в Секторі Гази, який мав залишитись в руках Ізраїлю. Під час Мюнхенської конференції з питань безпеки 17 лютого Президент Ізраїлю І. Герцог відкинув можливість створення двох держав (Ізраїлю та Палестини), поки ізраїльтяни не вирішать питання щодо гарантій власної безпеки¹⁴⁶. Заяви посадовців прозвучали на тлі політичної напруженості в країні та повідомлень про те, що ізраїльський уряд може піти у відставку, якщо Нетаньяху відкине потенційну угоду про звільнення заручників.

Водночас росія, яка з початку палестино-ізраїльського протистояння зайняла відверто антиізраїльську позицію, докладала зусиль, спрямованих на об'єднання розрізнених палестинських політичних партій та організацій навколо боротьби проти Ізраїлю. 28-29 лютого за ініціатииви росії в москві було проведено т.зв. палестинський саміт, до участі в роботі якого були залучені представники 14 палестинських організацій, як з палестинських територій, так і з країн Західно-Азіатського регіону¹⁴⁷. Попри очікування організаторів саміту, його учасникам так і не вдалось дійти згоди у прийнятті узгоджених рішень. Палестинський рух залишився надто розрізненим та неспроможним впливати на поточну ситуацію в регіоні. Саме позиція росії в палестино-ізраїльському протистоянні та її

підтримка Ірану, як складової організованого агресивного спротиву діям Ізраїлю в регіоні, змусила керівництво Ізраїлю дещо переглянути своє ставлення до формування двосторонніх відносин з росією.

Китай. Протягом шостого етапу Пекін уважно спостерігав за динамікою на полі бою в Україні та ситуацією навколо Тайваню, які входили в перелік ключових тригерів можливих змін у китайських підходах щодо російсько-української війни. Китайське керівництво продовжувало дистанціюватися від прямої участі у війні, зберігаючи при цьому відносини стратегічного партнерства з московією. Обережна позиція КНР обумовлювалась постійним тиском з боку країн ЄС та США. Зокрема, Канцлер ФРН О. Шольц 03 листопада 2023 року провів відеоконференцію з головою КНР Сі Цзіньпіном. Однією з ключових тем стала неприпустимість застосування ядерної зброї під час війни росії проти України¹⁴⁸. Позиція Китаю в цьому питанні розходилась з регулярними спалахами російського ядерного шантажу. 10 листопада 2023 року міністерка фінансів США Дж. Єллен під час зустрічі з віцепрем'єром КНР Хе Ліфеном закликала Китай не допомагати росії обходити санкції¹⁴⁹. А під час телефонного спілкування зі Сі Цзіньпіном (20 листопада 2023 року) Президент Франції Е. Макрон висловив занепокоєність щодо військової співпраці між росією та Північною Кореєю, що не могло відбутись без відома Китаю¹⁵⁰. Антизахідна спрямованість політики КНР не перешкоджала економічній співпраці Китаю з країнами ЄС та США. Ймовірно, бажання уникнути конфронтації з “колективним Заходом” штовхало керівництво КНР до стриманості в питаннях російсько-української війни. Під час зустрічі 15 листопада з Президентом США Дж. Байденом у Сан-Франциско глава КНР Сі Цзіньпін висловився за “мирне розв'язання конфлікту”¹⁵¹.

Трек китайсько-російського партнерства, яке забезпечувало москві додатковий, насамперед, економічний, ресурс, для ведення війни проти України, продовжував розвиватися. 19-20 грудня 2023 року російський прем'єр мішустін перебував у КНР, де, зокрема, провів зустріч із Сі Цзіньпіном. Останній, за словами глави російського уряду, передав теплі вітання путіну, підтвердивши бажання й надалі зміцнювати стратегічне партнерство між двома державами. Невідомо, чи знайшов своє продовження під час цього візиту заклик очільника кремля до кооперації у військовій та військово-технічній сферах, який той озвучив 7 грудня 2023 року в рамках форуму втб “россия зовет”. Однак вже протягом тривалого часу ця тема була присутня на порядку денному двосторонніх відносин, а китайська сторона жодного разу офіційно не заперечувала проти військово-технічного співробітництва з рф, попри наполегливі заклики з боку Заходу.

28 грудня в ЗМІ з'явилася інформація про деталі спілкування між путіним та Сі Цзіньпіном в рамках візиту останнього до москви (20-22 березня 2023 р.). Найбільш резонансним стало повідомлення про готовність лідера рф воювати в Україні щонайменше п'ять років. Джерела видання зауважили, що такою заявою путін начебто намагався утримати Сі в рамках в цілому проросійської позиції і водночас запевнити того в остаточній перемозі росії. При цьому ці ж джерела висловили припущення про недовіру китайського керівництва до очільника

кремля, оскільки той начебто прямо не повідомив лідеру КНР в лютому 2022 року про свої наміри здійснити вторгнення в Україну¹⁵².

Інтенсивна комунікація пекіна з москвою, взаємна узгодженість зовнішньополітичної стратегії двох держав викликала стурбованість як на Заході, так і в Україні. Невпинно вживалися дипломатичні заходи з метою переконати Пекін у доцільності приєднання до клубу країн, які обстоювали принципи міжнародно-правової справедливості. Пекін не лише утримався від засудження серії ракетних ударів по території України (січень-лютий 2024 року), але навіть відмовився висловити співчуття постраждалим мирним жителям нашої держави. Лунали китайські заклики до т.зв. стриманості та необхідності політичного вирішення т.зв. “української кризи”. Зовнішньополітичне відомство КНР у загальних фразах наполягало на необхідності переговорів між протидіючими сторонами. Спікери МЗС КНР також вдалися до розмитих формулювань, коли мова зайшла про передачу Північною Кореєю росії своїх балістичних ракет¹⁵³.

Ступінь залученості Пекіна до підтримки дій росії в Україні залишався предметом численних обговорень у ЗМІ. За повідомленням білоруських опозиційних джерел, до мінська щодня протягом 8-11 січня 2024 року прибували рейси з Китаю, що дало привід висловити припущення про поставки озброєння та військової техніки до білорусі. На користь цього промовляв той факт, що китайські літаки розвантажувалися не в спеціальному терміналі, а у місцях паркування урядових літаків рб¹⁵⁴.

Черговою нагодою почути послання китайського урядовця став Всесвітній економічний форум у Давосі (Швейцарія, 15-19 січня 2024 року). Під час свого виступу голова Держради КНР Лі Цян не згадав про війну в Україні, як і не виявив бажання зустрітися з представниками української делегації. Це при тому, що напередодні роботи форуму українська сторона заявила про необхідність залучення КНР до переговорів щодо припинення війни з росією¹⁵⁵. Прикметною стала й відсутність китайського представника на четвертій зустрічі радників з питань національної безпеки щодо імплементації української Формули миру в Давосі, де взяли участь 80 країн та одна організація. Офіційно в Пекіні не коментували свою позицію та ухилились від відповіді на питання про те, чи отримала китайська сторона запрошення для участі у Глобальному саміті миру. Навіть після завершення Давоського форуму українські дипломати підкреслювали, що двері для участі КНР в ініціативах, спрямованих на припинення війни, були відкриті¹⁵⁶. 26 січня 2024 року українська сторона оприлюднила запрошення Сі Цзіньпіну до участі в Глобальному саміті миру. Однак позиція Пекіну залишалась незмінною. Постійний представник Китаю при ООН Чжан Цзюнь 22 січня 2024 року на відкритому засіданні Ради Безпеки ООН щодо постачання зброї в Україну вже вкотре закликав до консенсусу, переговорів і припинення бойових дій. Традиційно уникаючи навіть згадки про українську Формулу миру, китайський дипломат апелював до власне китайського стратегічного бачення світового порядку – ідеї т.зв. Світової спільноти єдиної долі людства¹⁵⁷.

Важливою складовою стратегії КНР стала інтенсивна військова комунікація з росією. Під час своєї першої міжнародної зустрічі 31 січня 2024 року у форматі відео-конференції зі своїм російським колегою новий міністр оборони Китаю Дун Цзюнь відзначив необхідність поглиблення співпраці між обома державами. Співрозмовники підкреслили, що т.зв. всеосяжна військова співпраця між КНР і рф не була спрямована проти якоїсь третьої сторони¹⁵⁸.

Світова політика в умовах стабілізації відносин між США та КНР Зустріч у Сан-Франциско (листопад 2023 р.) та відновлення стратегічної комунікації між США і КНР.

Конкуренція заради конкуренції між США і Китаєм відсувала на другий план порядок денний менших країн і могла остаточно зруйнувати те, що залишилося від заснованого на правилах світового порядку, включно з тими небагатьма обмеженнями, які залишались для найбільших гравців. Після взаємних звинувачень в шпигунстві та суперництві у галузі напівпровідників, а також військових інцидентів у Південно-Китайському морі, США і КНР знайшли спосіб припинити “вільне падіння” двосторонніх відносин і перейти до їх стабілізації. В її основі був консенсус, що дві держави не мають “стояти спинами одна до одної”, а також розуміння, що кожна з них не може змінити вектор розвитку і політику, яку для себе обрала інша держава. Замість курсу на зіткнення, сторони обрали режим “керованого протистояння”, щоб не доводити до загрозливої ескалації з катастрофічними наслідками для світу. Зустріч лідерів Сполучених Штатів і Китаю у Сан-Франциско 15 листопада 2023 року не стала очікуваним перезавантаженням відносин, а лише кроком на зустріч одне одному. Дж. Байдену за рік до президентських виборів 2024 року потрібно було показати, що він може бути жорстким щодо Пекіну, як для того, щоб парировати атаки республіканців, так і для того, щоб показати, що він зосереджений на питаннях, які зачіпають життя американців. Так, йому вдалось отримати від Китаю обіцянку зробити більше для обмеження експорту хімічних прекурсорів, які мексиканські картелі використовували для виробництва фентанілу – штучного опіюїду, що у 50 разів сильніше героїну, від передозування яким тільки у 2023 році померли понад 100 тис. американців. Байден і Сі домовилися відновити зв'язок між військовими, підтримали заходи для боротьби зі зміною клімату і обговорити ризики, пов'язані зі штучним інтелектом. В цьому і полягала практична користь зустрічі.

Однак мотиви лідерів кардинально відрізнялися. Американський Президент прагнув зменшити напругу у двосторонніх відносинах, оскільки йому не була потрібна ще одна дипломатична або, що ще гірше, воєнна криза у той час, коли перенапружені Сполучені Штати мали справу з наслідками російської агресії проти України в Європі та атаки ХАМАС на Ізраїль на Близькому Сході¹⁵⁹. Голова КНР Сі Цзіньпін натомість прибув до Каліфорнії у момент послаблення позицій всередині Китаю через низькі показники відновлення китайської економіки і в “критичний фазі” (як висловилися китайські дипломати) міжнародної турбулентності, яка вже стала перешкодою для втілення планів

китайського керівництва. Після років надмірного державного втручання, відколи Сі прийшов до влади десять років тому, рівень безробіття серед молоді досяг рекорду, експорт та прямі іноземні інвестиції скоротилися, а внутрішній борг став значною проблемою. В таких умовах Сі під час зустрічі з Дж. Байденом хотів зняти загрозу посилення американського експортного контролю, санкцій і підняття тарифів на китайські товари. Залежність КНР від торгівлі та доступу до західних технологій, які безпосередньо прив'язані до планів перетворення на першу економіку світу, і надалі слугували стримуючим фактором зовнішньополітичної поведінки Пекіна. Тому для китайського лідера сама зустріч з Байденом, яку він охрестив “стратегічним самітом”, вже означала певний дипломатичний успіх, який Сі намагався використати повною мірою. Цим пояснювалась його відверто неконфронтаційна позиція. За словами китайського лідера, в основі відносин двох країн мало бути закладено “мирне співіснування”, як базова норма і лінія. З його точки зору було неправильно розглядати Китай, що прагнув мирного розвитку, як загрозу і, таким чином, грати з ним у гру з нульовою сумою. Одразу після перемовин з Дж. Байденом Сі підкреслив, що Китай не мав наміру кидати виклик Сполученим Штатам, або підірвати їх позиції¹⁶⁰.

Попри це, саміт не зміг подолати розбіжності між Китаєм і США щодо двох найбільших конфліктів у світі. Китай не відмовився від підтримки росії, у той час як США – надалі заявили про підтримку України. Пекін дистанціювався від Ізраїлю після терористичної атаки 07 жовтня 2023 року, відмовившись засудити дії ХАМАС, і закликав до безумовного припинення вогню. Незважаючи на це, обидві держави не бачили причин для зіткнення в жодному з регіонів. Китай утримувався від надання летальної допомоги росії і був зацікавлений у тому, щоб конфлікт на Близькому Сході не розгорівся до такої міри, що поставило б під загрозу його здатність імпортувати іранську нафту. Сі також хотів уникнути сценарію, за якого посилення геополітичних розбіжностей щодо будь-якої з цих “криз” стало приводом для США вжити додаткових заходів, які могли посилити економічні труднощі Китаю. Під час зустрічі 16 лютого 2024 року на полях Мюнхенської конференції з питань безпеки держсекретаря США Е. Блінкена та міністра закордонних справ КНР Ван Ї перший висловив занепокоєння підтримкою Китаєм російського ОПК¹⁶¹. Під час зустрічі з Міністром закордонних справ України Дмитром Кулебою 18 лютого 2024 року Ван Ї заявив, що Пекін не надавав росії військову допомогу. Таке твердження було важливим сигналом того, що і в найближчому майбутньому китайська сторона не буде ризикувати своїми зв'язками із світовими ринками заради підтримки воєнних зусиль москви.

Принциповим питанням, щодо якого лідери США та Китаю не змогли досягнути порозуміння під час зустрічі у Сан-Франциско, стало тайванське. За визнанням китайських дипломатів, воно було найбільш важливим і найбільш болючим у двосторонніх відносинах. Пекін закликав Вашингтон поважати принцип одного Китаю, виступити проти “незалежності Тайваню”, припинити озброєння останнього, припинити втручання у внутрішні справи КНР і підтримати її мирне возз'єднання¹⁶².

Зустріч між Президентом США Джо Байденом і головою КНР Сі Цзіньпіном у Сан-Франциско отримала продовження в грудні 2023 року. Спираючись на дані, отримані від трьох чиновників США, американський канал CNBC 20 грудня 2023 року опублікував інформацію про зміст розмови між двома лідерами, під час якої Сі висловив рішучий намір “об’єднати” Тайвань з материковим Китаєм. Щоправда, будь-які часові рамки цього плану чітко не були озвучені, однак вперше Пекін звернувся до Вашингтону з пропозицією зробити офіційну заяву щодо своєї підтримки прагнення КНР до “мирного об’єднання” з Тайванем. Білий дім відхилив цю пропозицію, оскільки її прийняття могло змусити Сполучені Штати відмовитися від своєї політики т. зв. стратегічної невизначеності з серйозними наслідками для таких важливих напрямків, як російський чи ізраїльський¹⁶³.

Більш позитивним сигналом у китайсько-американських відносинах стало відновлення діалогу на найвищому рівні між представниками збройних сил, про що було домовлено лідерами в Сан-Франциско. Критичне значення мало повернення сторін до Військово-морської консультативної угоди, яка стосувалася безпеки на морі і зокрема в акваторіях Східно- та Південно-Китайського морів. Крім того, представники збройних сил США неодноразово висловлювали стурбованість підвищеною агресивністю китайських ВПС, які неодноразово перехоплювали військові літаки США в міжнародному повітряному просторі. 21 грудня 2023 року американський генерал Чарльз Браун, Голова об’єднаного комітету начальників штабів та генерал Лю Чженьлі, начальник відділу об’єднаного штабу НВАК, вперше з липня 2022 року провели спільну розмову у форматі відеоконференції¹⁶⁴. Обидві сторони поділилися своїми поглядами на глобальну та регіональну обстановку, а генерал Браун наголосив на необхідності збереження стійких каналів постійного зв’язку задля уникнення непорозумінь і конфліктів¹⁶⁵.

9 січня 2024 року заступник помічника оборонного відомства США у справах Китаю, Тайваню та Монголії М. Чейз прийняв у Пентагоні делегатів із КНР в рамках щорічних зустрічей, присвячених координації оборонної політики. Американський посадовець наголосив на важливості підтримки відкритих ліній зв’язку між військовими відомствами обох держав в якості одного із запобіжників воєнного конфлікту¹⁶⁶. Зі свого боку, генерал-майор НВАК Сун Яньчао, заступник директора центрального офісу військової комісії з міжнародного військового співробітництва, закликав Сполучені Штати відмовитись від “провокаційних дій” в Південно-Китайському морі.

Напередодні президентських виборів на Тайвані (13 січня 2024 року) Пекін посилив войовничу риторику, яку поєднував з економічним та військовим тиском на острівну демократію. Після перемоги на виборах прибічника незалежності Тайваню, представника Демократичної прогресивної партії Лай Чінте, значною залишалася небезпека посилення Пекіном тиску на тайванську владу, в тому числі й шляхом застосування воєнної сили. Однак ефект від таких дій не лише для світової, але й для китайської економіки мав бути руйнівним. Bloomberg оцінив вартість потенційної війни в Тайванській протоці на суму

10 трлн. доларів США, а ВВП КНР за такого сценарію міг знизитись на 16,7%. Це, в свою чергу, стримувало Пекін від ескалації¹⁶⁷. Реакція Сі Цзінпіна на результати голосування на Тайвані була несподівано стриманою. Очевидно, цьому сприяла й зустріч у Бангкоку (26-27 січня 2024 року) радника Президента США з національної безпеки Дж. Саллівана з міністром закордонних справ КНР Ван Ї. В ході зустрічі, Салліван заперечив підтримку Сполученими Штатами ідеї незалежності Тайваню¹⁶⁸.

Незважаючи на відновлений діалог між Джо Байденом та Сі Цзінпіном експерти були переконані, що в довготерміновій перспективі “стратегічне протистояння” між США і КНР не зникне¹⁶⁹. Обидві сторони зробили кроки для стабілізації відносин, але ця “відлига” була досить крихкою і непевною. Відтак, глобальне змагання з Пекіном залишилося одним із основних факторів, яке відволікало увагу Вашингтону від допомоги Україні.

Фактор ЄС як особливого каналу взаємодії між Заходом та КНР. Стратегічні інтереси Пекіна були сумісними з путінської росією, проте засоби досягнення їх відрізнялися. Китай прагнув домогтися збереження стабільності режиму та паритетності у геополітичному статусі зі США не шляхом воєнної конфронтації, а накопичуючи ресурси та посилюючи свою значимість широко розрекламованою дружбою з москвою. Відтак, тема України в китайській зовнішній політиці фігурувала крізь призму геополітичних торгів із Заходом. Така позиція КНР знайшла своє відображення на саміті ЄС–КНР (07 грудня 2023 року). Висловлена очільниками європейської дипломатії готовність співпрацювати з Пекіном задля мирного врегулювання воєнних конфліктів у Східній Європі та на Близькому Сході вже традиційно не викликала конструктивної реакції китайської сторони. Глава департаменту Європи МЗС КНР Ван Лутун під час прес-конференції використав вже усталену китайську дипломатичну лексику щодо необхідності політичного вирішення т.зв. “української кризи”. Більше того, китайський чиновник закликав ЄС вести діалог з москвою, оскільки начебто саме порушення західними державами інтересів рф змусило російське керівництво розпочати т.зв. “сво”¹⁷⁰. У свою чергу, Євросоюз під час саміту в Пекіні закликав Китай підтримати українську Формулу миру та скористатися своїм впливом на росію, щоб примусити її завершити агресію проти України¹⁷¹. Це засвідчило, що позиції сторін щодо врегулювання війни росії проти України залишаються відмінними.

Російсько-українська війна грала проти геостратегічних інтересів Китаю, актуалізувавши для Європи важливість безпекової співпраці зі США, а також сприяючи тіснішому співробітництву з Вашингтоном та іншими державами-однодумцями в питаннях підтримки України, забезпечення глобальних ланцюгів поставок, кібербезпеки тощо. Така ситуація працювала проти сподівань Пекіна на т.зв. “стратегічну автономію” Європейського Союзу від США, яку він намагався активно просувати в якості своєї власної дипломатичної стратегії вже кілька років. На думку Китаю, Європа не мала б копіювати підходи Сполучених Штатів і кидати виклик інтересам КНР, а замість суперництва шукати шляхи порозуміння і співпраці.

Ставка Китаю на взаємовигідні економічні відносини не справдилася, як і гра на суперечностях між США і Європою та всередині самої Європи, коли мова зайшла про політичні принципи і питання безпеки. У політиці ЄС щодо КНР відбулися серйозні зрушення: Брюссель більше не відділяв економічні відносини від прав людини та цінностей, а в контексті російської агресії проти України його сприйняття Китаю чітко корелювалось ще й зі сприйняттям росії. Значним чином політика ЄС щодо КНР тепер залежала від того, наскільки Пекін продовжував дублювання російської риторики “про розширення НАТО” і “небажання членів альянсу враховувати безпекові інтереси інших держав”, якими росія виправдовувала свою агресію проти України. Очевидно, що такі заяви вбивали додатковий клин у відносини Китаю з європейськими державами, для яких російська загроза – це, насамперед, про власну безпеку. Особливо з державами Центральної та Східної Європи, де загрозу з боку рф з її претензіями на сфери впливу сприймали надзвичайно серйозно. У цьому контексті реакція Китаю на російсько-українську війну тільки посилювала проблеми у відносинах між Пекіном та більшістю держав ЦСЄ (за винятком хіба що Угорщини), які останнім часом помітно розширили свою співпрацю з Тайванем.

В цих умовах Китай вирішив продемонструвати європейським політикам своє особливе ставлення, продовжуючи курс на розбудову з ЄС “раціональної політики”¹⁷². Саме такий термін використав міністр закордонних справ КНР Ван Ї, який у лютому 2024 року здійснив турне Німеччиною, Іспанією, Францією та Угорщиною. Центральною подією під час перебування в Європі стала участь головного китайського дипломата у 60-й Мюнхенській конференції з питань безпеки 16-18 лютого 2024 року. Ця важлива трибуна була для представника Пекіну зручним місцем, щоб ще раз на глобальному рівні представити позиції своєї країни щодо світових проблем. У своєму виступі Ван Ї зосередився на темі Китаю, як стабілізаційній силі у світі, де панує унілатералізм (доктрина односторонніх дій) та силова політика. В якості альтернативи Китай пропонував багатополарний світ, де різні сторони діяли б узгоджено. При цьому в доповіді він згадав про повагу до суверенітету та територіальної цілісності всіх держав, але в першу чергу цей принцип мав бути застосований іншими до Китаю, себто всі мали розглядати Тайвань, як невід’ємну частину КНР, а тайванське питання, як внутрішню справу Китаю¹⁷³. При цьому Ван Ї також здивував заявою, що умови для мирних перемовин між Україною та росією “не визріли”, що було розцінено, як скепсис Пекіну щодо потенціалу мирних зусиль щодо припинення російсько-української війни. Цікаво, що саме в цей час європейські країни разом з Україною активно обговорювали підготовку Глобального саміту миру, і в цій роботі намітився прогрес. Також ця заява, ймовірно, відображала втому частини китайської урядової бюрократії від закликів ЄС до Пекіну вплинути на путіна¹⁷⁴ і свідчила про бажання Китаю залишатися лише спостерігачем у всьому, що відбувалося навколо України.

В цілому в європейців домінували стримані оцінки потенціалу відносин з Китаєм – і це відбилося й на сприйнятті заяв Ван Ї у Мюнхені. Китай опинився

поза фокусом і перестав бути центральною темою саме через свою співпрацю з рф. Очільник європейської дипломатії Жозеп Боррель порівняв КНР зі “слоном у кімнаті”, до якого нікому не було діла. Таке відношення відчули на собі і китайці, визнавши, що графік зустрічей їх міністра у Мюнхені був набагато коротшим, ніж зазвичай. Європейські дипломати повідомляли, що у розмовах з китайцями тепер домінували лише проблеми і дух протистояння, а не партнерства. ЄС вперше розглядав можливість введення власних санкцій проти компаній з КНР, які допомагали росії попри заборону отримувати компоненти для виробництва зброї. І навіть у сферах, де здавалося би не існувало жодних суперечок, як наприклад, зелена енергетика, діалог тепер тривав досить складно.

Саме ці настрої і прагнув переломити своїми зусиллями Ван Ї. Він вдався до звичної китайської тактики, коли його перемовини в європейських столицях з окремими політиками мали компенсувати несприйняття китайської позиції на рівні цілого ЄС. Так, вже у Мюнхені під час зустрічі з німецькою колегою Аналеною Бербок він заявив, що між Китаєм і Німеччиною залишався консенсус щодо корінних інтересів, а отже співпраця держав посилюється. У столиці Франції Ван Ї обговорив підготовку візиту на найвищому рівні до 60-ї річниці встановлення дипломатичних відносин між двома країнами. В Іспанії, куди китайський чиновник такого рівня завітав вперше за шість років, Ван Ї зробив заяву про прагнення до покращення зв'язків з окремими європейськими країнами, а також стабілізації відносин між Китаєм та ЄС в цілому.

В Угорщині китайські дипломатичні зусилля мали очевидно найбільший успіх – 19 лютого 2024 року Ван Ї зустрівся у Будапешті з Прем'єр-міністром Угорщини В. Орбаном, а також міністром закордонних справ і зовнішньої торгівлі цієї країни П. Сіярто¹⁷⁵. Слід відзначити, що раніше очільник угорського МЗС заявляв про підтримку його країною китайських мирних ініціатив, так само і позицію Пекіну щодо політичного врегулювання “української кризи”. 20 лютого 2024 року до Будапешту прибув міністр суспільної безпеки КНР Ван Сяохун¹⁷⁶. Він також зустрівся з очільником угорського уряду. Китайський гість запропонував угорцям посилити співпрацю в безпекових питаннях, зокрема таких як протидія тероризму, боротьба з транснаціональною злочинністю, розбудова потенціалу правоохоронних органів в рамках ініціативи “Один пояс, один шлях”. Згідно з домовленостями китайські поліцейські зможуть проводити спільні патрулювання на вулицях угорської столиці. Такі пропозиції Китаю країні, яка є членом НАТО і ЄС, викликали, як мінімум, подив у партнерів. Однак це цілковито вкладалося у бачення розвитку двосторонніх відносин урядом Орбана, який єдиний серед європейських політиків відкрито підтримував китайські ініціативи, а також продовжував активно залучати китайські інвестиції в економіку країни, попри застереження з боку ЄС, зокрема для побудови в Угорщині заводу китайських електромобілів. Також цікаво, що в дні візитів китайських чиновників Віктор Орбан відмовився від зустрічі з делегацією американських конгресменів, натомість публічно визнав, що чекає на перемогу Дональда Трампа, який, за його словами, після повернення до Білого дому швидко відновить мир у цій

частині Європи, натякаючи на Україну. Ці заяви угорського політика варті уваги, адже в ці самі дні китайська пропаганда в Європі поширювала ідеї, що якщо в США на президентських виборах 2024 року переможе Д. Трамп, то європейці швидко відчують, що краще мати за партнера більш передбачуваний Китай, ніж непередбачувані Сполучені Штати¹⁷⁷.

В контексті інформаційних операцій Китаю в Європі також варто звернути увагу на скандал, який стався за два тижня перед європейським турне Ван Ї. Організація Citizen Lab, що займається дослідженням цифрових технологій, на початку лютого 2024 року викрила сотні веб-сайтів, замаскованих під місцеві ЗМІ в Європі, Азії та Латинській Америці, які поширювали прокитайський контент у межах широкомасштабної кампанії впливу. Пропагандистські матеріали були розміщені на веб-сайтах у 30-ти країнах, чергувалися із звичайними новинами, зібраними з місцевих агентств і китайських державних ЗМІ. Контент цих матеріалів коливався між теоріями змови, часто про Сполучені Штати або їхніх союзників – як, наприклад, матеріал, що звинувачував американських вчених у “витоку” вірусу COVID-19, і статтями, які атакували критиків Пекіна. Хоча аудиторія цих сайтів не була широкою, тим не менш вони могли стати джерелом інформації для більш поважних ЗМІ, а також, вірогідно, слугували майданчиками для адаптації китайського пропагандистського контенту до місцевої аудиторії і на різних мовах. З’ясовано, що мережа координувалася з китайського Шеньчженя, компанією, що надавала послуги зі зв’язків з громадськістю¹⁷⁸.

Таким чином, Китай продовжував розхитувати єдність Європейського Союзу через посилення зв’язків з окремими більш лояльними до нього державами-партнерами та підштовхування ЄС до “стратегічної автономії” від Сполучених Штатів, в яких бачив свого найбільшого суперника. Після європейського турне Ван Ї в Пекіні, очевидно, зробили висновок, що Європа не мала наміру розривати відносини з Китаєм. Натомість ЄС реалізовував стратегію зменшення ризиків і зниження залежності від КНР, особливо у сфері критично важливих корисних копалин, посиляючись на урок залежності від російського газу, який Москва постачала в менших обсягах після початку вторгнення в Україну. Європа продовжувала дивитись на Китай, як на країну, що надавала росії критичну підтримку для продовження війни проти України. Для КНР ж було важливо прибрати “український фактор” з відносин між ЄС та Китаєм, який тепер став визначальним на багатьох перемовинах, і шукати можливості вести діалог про співпрацю, не беручи до уваги контексту відносин між КНР та РФ. Це завдання для китайської дипломатії виявилось непосильним, натомість Європа продовжувала залишатися майданчиком, де Пекін досить вільно взаємодіяв і комунікував із Заходом, просуваючи свої ідеї та наративи.

Ключові світові кризи крізь призму стратегічних інтересів Вашингтону та Пекіна. Конкуренція між США та Китаєм займала домінуюче місце у глобальному порядку денному. Це видно в їх протистоянні через війну росії проти України, на Близькому Сході, в Азії та в глобальній торгівлі. Одночасно тривав пошук балансу у відносинах між Вашингтоном і Пекіном, який би

дозволили кожному з них відстоювати свої інтереси, але, при цьому, не доводити суперництво до відкритого конфлікту. Конкуренція між великими державами цементувала нестабільність і дезорганізацію, підриваючи фундамент глобальної безпеки, на який вже не можуть опертися інші, як це видно на прикладі війни росії в Україні¹⁷⁹.

Попри зусилля різних країн, організацій і коаліцій, світ залишався переважно однополярним. Відтак, Сполучені Штати перебували під тиском з різних сторін, щоб надалі відігравати роль домінуючої глобальної сили, арбітра, який здатен навести лад. Найбільш активно в публічному просторі цю тезу просувала Україна та група її партнерів, що вимагали від Конгресу США (обох представлених там партій) та адміністрації Білого дому затвердження рішення про допомогу Україні. Від цього рішення залежала, на їх думку, не більше і не менше, здатність Америки залишатися лідером демократичного світу. У Вашингтоні розуміли, що не можуть відмовитися від головного постулату своєї зовнішньополітичної доктрини щодо стримування росії, яку визнано найбільшою небезпекою для національних інтересів США¹⁸⁰. Натомість дискусія у Вашингтоні точилася навколо того, щоб своїм рішенням не довести протистояння із росією до такого рівня, щоб самим Сполученим Штатам довелося брати безпосередню участь у війні. США не відмовилися від тези підтримки України “стільки, скільки буде потрібно” і навіть те, що саме Київ визначатиме те, як ця війна має закінчитися, натомість став все гучніше лунає наратив, що Україна має зберегтися як держава, а не той, що Україна має безумовно перемогти у протистоянні з агресором. Це була частина більш глобальної дискусії про те, якою бачать Сполучені Штати перемогу України у війні, або, що ще важливіше, якою США бачать поразку росії.

Стало очевидно, що інтереси і конкретні цілі США можуть змінюватися. Яскраво це проявилось у ставленні Вашингтону до операції Ізраїлю в Секторі Гази – від безумовної підтримки дій уряду Нетаньягу у відповідь на терористичну атаку ХАМАСу 7 жовтня 2023 року¹⁸¹, до позиції, що США не хочуть бачити ескалації в регіоні Близького Сходу через дії Ізраїлю. Сам Президент США Дж. Байден протягом кількох місяців попереджав, що Ізраїль ризикує втратити міжнародну підтримку через зростання кількості жертв серед цивільного населення в Секторі Гази. Ремарки Президента Сполучених Штатів про шкідливість підходів Б. Нетаньягу вказували на дедалі напруженіші відносини між двома лідерами¹⁸².

Така дискусія відображала більш глобальні погляди США на конфлікти та війни, що точилися у різних куточках світу. Вашингтон дивився на них крізь призму своїх інтересів, які чітко визначали пріоритетом захист безпеки американців і демократичних цінностей, що лежали в основі американського способу життя. Як глобальна держава з глобальними інтересами, вона дивилась на світ крізь призму протистояння з Китайською Народною Республікою, що була визнана, як єдиний конкурент, а також держава, що мала не лише наміри, а й зростаючі можливості змінити світовий лад, в якому домінували Сполучені Штати¹⁸³.

Саме тому в запропонованому Білим домом пакеті допомоги країнам, фігурував і Тайвань. Співпраця з владою острова залишалася в фокусі американської політики, попри спроби налагодити діалог із Пекіном. Таким чином, Вашингтон певною мірою виступив для Тайбею гарантом у період січневих виборів 2024 р., а також на тлі посилення тиску (політичного і військового) на місцеву владу з боку материкового Китаю, прагнучи не допустити тут ще одного гарячого конфлікту.

Таким чином, об'єднання трьох “гарячих точок” світу в один пакет допомоги США в цей період свідчили про бажання діяти, як велика держава з глобальними інтересами, яка забезпечує свою потугу в кожному регіоні світу, завдяки взаємодії з усіма іншими регіонами. Державою, яка зміцнює надалі свої альянси і партнерства, які для Вашингтону є найважливішим стратегічним активом, а отже їх подальше посилення і модернізація залишалися пріоритетом для зміцнення національної безпеки і виконання глобальних завдань¹⁸⁴. Ідея про те, що Сполучені Штати повинні конкурувати з великими авторитарними державами у формуванні міжнародного порядку, залишалася ключовою в американській політиці, і з цього приводу існував беззаперечний консенсус, як між гілками влади США так і між двома партіями, а отже і в суспільстві, які ці інститути держави представляли.

Цю ситуацію підтверджували і соціологічні дані, станом на січень 2024 року. На думку 74% американців, війна росії проти України мала дуже велике значення для американських інтересів, при цьому 43% позначили її як подію надзвичайної важливості для США. Цікаво, що конфлікти між Ізраїлем і ХАМАС та КНР і Тайванем значущими для США вважали майже така сама кількість респондентів – по 75%. Натомість, коли йшлося про міжпартійний поділ, то 81% прибічників демократів з числа американців вважали Україну важливою для інтересів США, тоді як серед республіканців – тільки 69%. Для порівняння у відношенні до двох інших конфліктів навколо Ізраїлю і Тайваню такої значної розбіжності не було – представники обох партій вважали їх важливими на рівні 76-78%¹⁸⁵. Також видавалось цікавим соціологічне дослідження, що демонструвало бажання чи не бажання американців безпосередню брати участь у війні для захисту іншої демократичної країни. По відношенню України – 57% американців (у віці від 18 до 39 років), яким би напевно довелося брати безпосередню участь у війні, не вважали для США за потрібне втручатися. Для порівняння, проти американського військового втручання у близькосхідний конфлікт виступили 56%. При цьому 66-67% американців загалом вважали, що враховуючи внутрішні, передусім економічні проблеми, їх країна не могла собі дозволити участь у будь-якій воєнній кампанії, як в Україні, так і на Близькому Сході¹⁸⁶. Автори дослідження пов'язують такі результати з негативним досвідом Афганістану, де 20-літнє перебування американських військ не змогло забезпечити демократичні перетворення у країні.

Таким чином, по відношенню до конфліктів поза межами США переважала думка, що держава має захищати свої корінні інтереси. Проте Сполучені Штати не прагнули конфронтації і не бажали, щоб вона визначала американську політику

в цілому. Більш привабливим для США було збереження певного балансу, коли б зберігався їх моральний авторитет, як одна з основ їх міжнародного домінування і впливу, але проти того, щоб такий вплив забезпечувався воєнними діями¹⁸⁷. Для такого балансу Вашингтон дотримувався двоєдиного підходу. З одного боку, США взаємодіяли з усіма країнами, включно з конкурентами, що мали бажання конструктивно розв'язувати спільні проблеми в рамках заснованого на правилах міжнародного порядку, і водночас працювали над зміцненням міжнародних інститутів. З іншого боку, США поглиблювали співпрацю з демократіями, які становили ядро глобальної коаліції, створюючи мережу міцних, стійких і взаємодоповнюючих зв'язків. Відтак, США зміцнювали альянси в Європі та Азії і підтримували двопартійне налаштування на конкуренцію. Однак адміністрація Джо Бадена, попри такі досягнення, потрапила у відому пастку: віддаючи пріоритет короткостроковій відлизі у відносинах з китайським керівництвом за рахунок довгострокової перемоги над їхньою стратегією¹⁸⁸.

Китайська Народна Республіка демонструвала зростаючу зацікавленість у тому, щоб відігравати більшу роль у запобіганні і пом'якшенні регіональних конфліктів і нестабільності. Ці амбіції реалізовувались різними шляхами: від фінансування проектів ООН до просування власних норм безпеки через регіональні організації і надання допомоги у сфері безпеки країнам Глобального Півдня.

Оперативний підхід Китаю, що еволюціонує, був вбудований у більш широкі системні і структурні принципи і зусилля з формування норм, що здійснюються в рамках загальної стратегії країни щодо міжнародної безпеки. Підхід Китаю спрямовувався на те, щоб впливати на усталені норми запобігання конфліктам таким чином, щоб вони більше відповідали принципам, які просував Китай щодо сильної держави, невтручання, внутрішньої стабільності і безпеки. Якщо раніше Китай традиційно підкреслював, що економічний розвиток був найважливішим фактором досягнення стабільності і запобігання конфліктам, то тепер "сек'юритизація" зовнішньої політики КНР в широкому сенсі прискорилося, в тому числі і щодо міжнародної діяльності Китаю із запобігання конфліктам. Власне внутрішньополітичне мислення Китаю, яке дедалі частіше висувало на перший план гасло "безпека понад усе" як засіб подолання внутрішньої напруженості та нестабільності, експортується як у риториці, так і в діях на системному, структурному та оперативному рівнях.

Зусилля Китаю щодо формування норм запобігання конфліктам зосереджувалися, насамперед, на взаємодії між урядами на двосторонньому або багатосторонньому рівнях. В планах КНР мало місця відводилось взаємодії з громадськими організаціями, опозиційними силами або місцевими та міжнародними неурядовими організаціями в рамках цілісного процесу запобігання конфліктам. Китай прагнув поширювати свій підхід до запобігання конфліктам через міжурядові організації, включаючи ООН та регіональні організації (ШОС, БРІКС), в яких Китай відігравав провідну роль. Ця стратегія спрямовувалася на те, щоб завоювати міжнародну легітимність для своїх

бажаних норм і практик. Діяльність Китаю із запобігання конфліктів також була зосереджена на його периферії і на Глобальному Півдні в більш широкому сенсі, де Китай мав значні економічні та політичні інтереси.

З позиції глобального гравця Пекін розглядав окремі конфлікти, як частину більш загальних світових процесів. Виходячи з власних національних інтересів, які перш за все стосувались забезпечення суверенітету і територіальної цілісності, утримання внутрішньої стабільності, а також підтримання статусу великої держави, який формувався під впливом зростаючої економічної потужності Китаю, Пекін розглядав конфлікти, як засоби стримування його власного розвитку і могутності. Можливий конфлікт зі США через Тайвань залишався найбільш потенційно небезпечним для Пекіну, адже міг поставити під сумнів реалізацію ключової стратегії Сі Цзіньпіна про “відродження китайської нації” – об’єднання всіх китайців в єдиній державі і зміцнення нації після століття, в якому вона була пригнічувана з боку різноманітних чужоземних сил. Другим за важливістю для Пекіну стояв конфлікт у Південно-Китайському морі, де Китай відстоював суверенітет над більшою частиною його акваторії. Ці дії викликали суперечки з більшістю країн, розташованих в цьому регіоні. Врешті, Китай також продовжував переважно конфронтаційну політику щодо Японії. Саме ці конфлікти Китай вважав такими, що загрожують його національним інтересам.

Щодо конфліктів, які відбувалися далеко від китайських кордонів, то головним завданням китайської дипломатії було зменшення їх впливу на Китай. При цьому Пекін залишався надзвичайно обмеженим в засобах та інструментах впливу на кризові ситуації в світі, а отже, зазвичай продовжував поводитися відсторонено і нейтрально, а коли ситуація ставала загрозливою для його інтересів, то волів радше відступити, втратити, але не збільшувати ризики і загрози, які б могли виникнути за умови, що доведеться бути більшою мірою залученим у конфлікт. Саме таким чином можна пояснити позицію, зайняту Китаєм, щодо російсько-української війни, де постійно звучала теза, що “Китай не є учасником цього конфлікту, не він його ініціатор”¹⁸⁹, а, відтак, не він його має розв’язувати. Позиція, що явно не пасувала статусу “великої держави”, але водночас доводила, що Китай такою і не є.

Кожну війну і конфліктну ситуацію у світі Китай розглядав також як можливість зменшити вплив Сполучених Штатів і посилити власні позиції на глобальній арені. Якщо уважно придивитися, то фактично всі ініціативи китайського керівництва спрямовані саме на те, щоб виставити США, чи Захід такими, що саме вони відповідальні за конфлікти і конфронтацію. Показовими були причини, через які Пекін пішов на розрив відносин з Ізраїлем (який був для нього джерелом певних важливих технологій) і відмовився засудити ХАМАС за терористичну атаку 7 жовтня 2023 року. Різко антиізраїльська позиція Пекіна щодо конфлікту у Секторі Гази, викликана посиленою увагою до протистояння з Вашингтоном, розширяла межі дипломатичних можливостей Китаю на Близькому Сході і більшу напористість у його зовнішньополітичній стратегії¹⁹⁰.

Фактично, вибір зроблений Пекіном на користь ХАМАС, багато пояснював і у виборі, зробленому Китаєм у війні росії проти України у 2022 році. Певною мірою, саме російсько-українська війна визначила, як Китай споглядає за іншими глобальними конфліктами. Як і Ізраїль, Україна раніше мала теплі та взаємовигідні відносини з Китаєм. Однак після вторгнення росії, позиція Пекіна стала подібним до його підходу стосовно війни в Секторі Гази 2023 р. – він використав напад на союзника США, як можливість звинуватити Вашингтон у розпалюванні нестабільності та насильства, водночас зображуючи себе миротворцем. Займаючи таку позицію, Китай, ймовірно, прагнув скористатися схильністю країн Глобального Півдня скептично ставитися до політики США. В наративі, який просували Пекін разом із москвою та Тегераном, політика Вашингтону з його “конкуренцію великих держав” зображувалася, як зусилля, спрямовані на збереження глобальної першості Америки і гегемонії за рахунок інших держав.

Таким чином, для Китаю всі ці конфлікти давали можливість підривати репутацію “колективного Заходу”, спрямовуючи гнів Глобального Півдня проти Сполучених Штатів і Європейського Союзу, та сприяти таким змінам у глобальному порядку, які б дали додаткові можливості Китаю просувати власні інтереси. Таким чином, підтримка росії, чи підтримка ХАМАС для Пекіну була важлива не сама по собі, а як інструмент, яким він прагнув завдати ще більшого удару по Заходу.

Китай отримував вигоду від глобальної конфронтації в декількох сферах. Він підтримував росію та Іран, водночас здобуваючи досвід у міжнародній пропаганді в тих частинах світу, яким не подобалася зовнішня політика західних країн. Більше того, Пекін мав більше простору для своїх компаній впливу, оскільки бачив, що США не готові до активного протистояння в кількох конфліктах одночасно й переходять до стратегії оборони, адже мають значний дефіцит у виробничих потужностях і воєнному потенціалі¹⁹¹. Важливою ознакою дій Китаю була й така, що активно просуваючи свої антизахідні наративи, він приховував за гучними заявами власну слабкість і нездатність якимось чином зарадити війнам і конфліктам у світі, небажання брати на себе відповідальність і реалізовувати свою власну стратегію миротворчості на практиці.

Воєнно-політичні рішення, події, процеси, їх сутність.

Україна та її партнери.

Воєнно-політичні рішення щодо забезпечення національної безпеки

Воєнно-політична обстановка в Україні, яка склалась на початок листопада 2023 року вимагала від керівництва держави своєчасної та ефективної реакції на нові загрози. Протягом шостого етапу особлива увага законодавчої та нормотворчої діяльності Президента та Верховної Ради України була спрямована на вирішення питань з правового врегулювання заходів з оборони України, захисту її суверенітету і територіальної цілісності, забезпечення економічної та інформаційної безпеки держави.

Враховуючи перебіг бойових дій Президент України двічі, строком на 90 діб, продовжував дію воєнного стану в Україні та проведення загальної мобілізації: указами від 6 листопада 2023 року № 734/2023 та 5 лютого 2024 року № 49/2024 було продовжено термін дії воєнного стану в Україні¹⁹², а указами від 6 листопада 2023 року № 735/2023 та 5 лютого 2024 року № 50/2024 продовжено термін проведення загальної мобілізації¹⁹³.

8 листопада Верховна Рада України ухвалила законопроект про приєднання України до розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих РФ проти України. Документ надав можливість подавати відомості щодо збитків, завданих унаслідок російської збройної агресії, до Реєстру збитків, затвердженого Комітетом міністрів Ради Європи 12 травня 2023 року¹⁹⁴. А 1 грудня Кабінет Міністрів підтримав розроблені Міністерством юстиції постанову та розпорядження, що стосувалися Реєстру збитків, завданих агресією РФ проти України. Постановою “Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326” внесені відповідні зміни до Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії РФ, у частині визначення пропозицій України до відповідних органів Реєстру збитків у розрізі категорій збитків, що підлягатимуть компенсації в межах спеціального міжнародного компенсаційного механізму¹⁹⁵.

Кабінет Міністрів України постановою від 29 грудня 2023 року № 1415 “Деякі питання підвищення обороноздатності держави на період воєнного стану в Україні” визначив порядок виконання та фінансування робіт з будівництва військових інженерно-технічних і фортифікаційних споруд та встановив, що зазначені роботи проводяться за рахунок і в межах видатків державного бюджету, місцевих бюджетів та інших джерел, не заборонених законодавством¹⁹⁶.

У лютому 2024 р. Президентом України було взято курс на переважання керівництва Збройних Сил України¹⁹⁷. 8 лютого Головнокомандувачем Збройних Сил України було призначено генерал-полковника О. Сирського¹⁹⁸. Водночас Президент України призначив генерал-майора А. Баргилевича начальником Генерального штабу Збройних Сил України¹⁹⁹. 13 лютого Глава держави призначив генерал-лейтенанта Є. Мойсюка спеціальним уповноваженим з реалізації міжнародних безпекових гарантій для України та розвитком Сил оборони²⁰⁰. Також були проведені зміни керівного складу окремих видів і родів військ. 6 лютого Президент України Указом № 51/2024 “Про нарощування спроможностей Сил оборони України” ініціював створення окремого роду військ – Сил безпілотних систем, підкреслюючи ту роль, яку безпілотні та роботизовані повітряні, морські та наземні системи відіграють на бої бою²⁰¹.

23 лютого Верховна Рада України підтримала законопроект, поданий Президентом України, про звільнення у запас строковиків після завершення терміну військової служби під час воєнного стану. Ті військовослужбовці, які звільнялись у запас, отримували відстрочку від мобілізації на 12 місяців від дня звільнення²⁰². 26 лютого Президент України підписав цей закон²⁰³.

Внесеними змінами до Положення про проходження громадянами України військової служби в Державній прикордонній службі України затверджених Указом Президента України від 6 грудня 2023 року № 834/2023 визначено порядок присвоєння чергових (позачергових) військових звань військовослужбовцями рядового, сержантського, старшинського та молодшого офіцерського складу та порядку проходження служби у розвідувальних підрозділах ДПСУ²⁰⁴.

Як заходи з підтримки намагань України звернути увагу міжнародної спільноти на факти порушень росією прав людей на окупованих територіях можна сприймати ухвалену 19 грудня 2023 р. резолюцію Генеральної Асамблеї ООН “Ситуація з правами людини на тимчасово окупованих територіях України, включаючи АР Крим та місто Севастополь”. На відміну від попередніх аналогічних резолюцій, документ стосувався порушень прав людини на всіх тимчасово окупованих рф територіях України, що мало забезпечити посилену увагу ООН та міжнародної спільноти до злочинів, які вчиняла російська окупаційна влада проти населення цих територій²⁰⁵.

10 січня 2024 р. міністри закордонних справ 47 країн, а також державний секретар США та верховний представник ЄС з закордонної й безпекової політики у спільній заяві засудили постачання Північною Кореєю балістичних ракет росії та їхнє застосування проти України. Дипломати висловили глибоке занепокоєння наслідками співпраці КНДР і рф для безпеки в Європі, на Корейському півострові, в Індо-Тихоокеанському регіоні та в усьому світі²⁰⁶.

30 грудня 2023 р. міністр закордонних справ України Д. Кулеба затвердив першу в історії вітчизняної дипломатії Комунікаційну стратегію Україна – держави Африки, строк дії якої охоплював трирічний період (2024-2026 роки). Стратегія стала важливим кроком у реалізації політики нових горизонтів, яка передбачала суттєву активізацію дипломатичних відносин України з країнами Африки, Азії та Латинської Америки. Цей документ став логічним продовженням нарощування політико-дипломатичної активності України на Африканському континенті²⁰⁷.

Протягом шостого етапу керівництво держави припинило дію низки двосторонніх угод між Україною та росією та спільних угод в рамках співдружності незалежних держав, серед яких: угода про соціальні та правові гарантії військовослужбовців, осіб, звільнених з військової служби, та членів їхніх сімей та протоколу до Угоди між державами – учасницями співдружності незалежних держав про соціальні та правові гарантії військовослужбовців, осіб, звільнених з військової служби, та членів їхніх сімей (Указ Президента України від 27 листопада 2023 року № 789/2023)²⁰⁸, та дію Рішення про створення Ради командувачів Прикордонними військами”, яким передбачено затвердження рішення про вихід із створеної 6 липня 1992 року Ради командувачів Прикордонними військами країн-членів снд (Указ Президента України від 2 січня 2024 року № 1/2024)²⁰⁹.

Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням про подання до Верховної Ради України проекту Закону від 12 грудня 2023 року № 1133-р

забезпечив вихід України з Угоди про взаємодію держав-учасниць співдружності незалежних держав на випадок евакуації їх громадян з третіх країн у разі виникнення надзвичайних ситуацій, а своїм розпорядженням про подання до Верховної Ради України проекту Закону від 6 лютого 2024 р. № 86-р забезпечив вихід з Угоди про принципи формування спільного транспортного простору і взаємодії держав – учасниць співдружності незалежних держав у галузі транспортної політики²¹⁰. Постановою від 9 лютого 2024 р. № 140 Кабінет Міністрів України забезпечив України вихід з Угоди про принципи та порядок виконання військових перевезень.

Заходи, вжиті законодавчою та виконавчою гілками влади України, підтримали поступальний рух на цілковитий вихід нашої держави зі складу снд, що перетворилась на знаряддя впливу і тиску з боку держави-агресора на її членів.

Великий комплекс заходів про застосування додаткових персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) здійснено Радою національної безпеки і оборони України, яка запровадила санкції до фізичних та юридичних осіб (компаній) держави-агресора за їх сприяння збройній агресії проти України. Президент України своїми указами ввів в дію рішення РНБО України щодо застосування додаткових персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів терміном від 5 до 50 років до 449 фізичних осіб та 356 юридичних осіб (компаній) держави-агресора²¹¹.

Воєнна дипломатія України: заходи щодо збереження консолідації міжнародної спільноти навколо допомоги нашій державі

Протягом шостого етапу воєнно-політична обстановка навколо російсько-української війни продовжувала погіршуватись для України. Це було зумовлено поєднанням відразу кількох факторів:

подальшим відволіканням уваги міжнародних ЗМІ і політичних еліт західних країн від агресії рф проти України на загострення конфлікту на Близькому Сході;

появою на Заході ознак “втоми” від затяжної війни на тлі труднощів Сил оборони України досягнути вирішального перелому у війні з росією протягом 2023 р.;

поступовим розмиванням політичної волі у США та їх європейських союзників щодо надання сталої військової та економічної підтримки Україні за формулою “так довго, як це буде необхідно” в умовах посилення ролі внутрішніх факторів (виборів, поширення популізму, виникненням нових криз);

активізацією інформаційних операцій росії, спрямованих на гальмування та припинення західної допомоги Україні;

зростанням викликів для внутрішньої єдності всередині України та втоми українського суспільства від довготривалої війни без визначених часових перспектив її завершення.

Хоча глобальні ставки у російсько-українській війні залишались високими, увага та ресурси Заходу стали поступово розпорошуватись на протидію іншим викликам міжнародній безпеці та світового порядку з боку групи авторитарних країн у складі росії, Ірану, Північної Кореї за прихованої підтримки Китаю. Нові воєнно-політичні реалії вимагали комплексної переоцінки стратегії у війні, якої дотримувалась Україна та її західні партнери.

У листопаді 2023 – лютому 2024 рр. українська дипломатія працювала на усіх рівнях з різними країнами та лідерами, зокрема з Президентом США Дж. Байденом і його адміністрацією, обома партіями в Конгресі, ЄС, країнами “Групи семи”, щоб зберегти підтримку нашої держави та зміцнити її обороноздатність. Стратегічно важливим напрямком став діалог між Україною та її партнерами щодо започаткування спільного виробництва озброєнь, військової техніки та боєприпасів і розширення оборонно-промислової співпраці. На початку 2024 р. було досягнуто істотного прогресу у формалізації відносин, які виникли під час широкомасштабної війни між Україною та західними країнами, у формі підписання двосторонніх угод про співробітництво у сфері безпеки. Останні створили принципово нову систему безпекових відносин України з провідними державами світу. Разом з цим, тривали інтенсивні консультації та міжнародні зустрічі щодо просування європейської та євроатлантичної інтеграції України, посилення санкційного тиску на рф та вироблення механізму спрямування заморожених російських активів на потреби України.

Важливим став робочий візит до США 13-15 листопада 2023 р. української делегації на чолі з першою віцепрем’єр-міністеркою – міністеркою економіки Ю. Свириденко. Під час візиту було проведено зустрічі з державним секретарем США Е. Блінкеном, радником Президента США з питань національної безпеки Дж. Салліваном, радником Прем’єр-міністра Великої Британії з питань національної безпеки Т. Барроу, зовнішньополітичним радником Канцлера Німеччини Є. Пльотнером і радником Президента Франції з питань зовнішньої політики Е. Бонном, а також низку зустрічей із членами обох палат Конгресу США. Члени української делегації поінформували співрозмовників про пріоритетні потреби Сил оборони України. Відбувся обмін думками щодо посилення санкційного тиску на рф та вироблення механізму спрямування заморожених російських активів на відбудову України.

Напередодні чергового засідання у форматі “Рамштайн” знаковою стала зустріч у Києві 20 листопада 2023 р. Президента України з міністром оборони США Л. Остіном та командувачем Європейського командування збройних сил США, верховним головнокомандувачем об’єднаних збройних сил НАТО у Європі К. Каволі. В. Зеленський наголосив на нагальності продовження безперервного постачання партнерами необхідного озброєння та артилерійських боєприпасів, посиленні спроможностей України напередодні зимового періоду. Також сторони обговорили питання свободи мореплавства в Чорному морі та забезпечення функціонування альтернативного “зернового коридору”²¹².

22 листопада 2023 р. у відео-режимі відбулося 17-е засідання Контактної групи з питань оборони України у рамках формату “Рамштайн” за участю очільників оборонних відомств понад 50-ти країн. Учасники обговорили розвиток коаліцій спроможностей, зокрема тих, що стосуються артилерії, бронетехніки, авіації, ВМС, ІТ і розмінування. Було оголошено про формування нової коаліції засобів протиповітряної оборони наземного базування (Ground-Based Air Defence Coalition) на чолі з Німеччиною та Францією за участю 20-ти країн. Велика Британія та Норвегія у рамках військово-морської коаліції взяли на себе зобов’язання щодо пошуку способів зміцнення безпеки у Чорному морі. Литва оголосила про нову концепцію коаліції з розмінування, що передбачала надання допомоги Україні як у бойовому, так і в гуманітарному розмінуванні. Загалом готовність узяти участь у коаліції з розмінування заявила 21 країна²¹³. Естонія та Люксембург оголосили про виділення коштів на діяльність ІТ-коаліції²¹⁴.

Під час засідання міністр оборони США Л. Остін заявив, що країни, які входять до складу Контактної групи, від часу широкомасштабного вторгнення РФ виділили понад 80 млрд доларів на оборонну допомогу Україні і запевнив, що партнери залишатимуться непохитними у своїй підтримці України “стільки, скільки буде потрібно”. Він закликав учасників групи посилити Україну засобами ППО для захисту критичної інфраструктури напередодні чергової зими в умовах війни та пошуку креативних рішень для продовження допомоги Україні²¹⁵. В межах проведення 17-го засідання у форматі “Рамштайн” окремі країни (Литва, Іспанія та Німеччина) оголосили нові пакети військової допомоги²¹⁶.

У листопаді тривали заходи з розбудови “авіаційної коаліції”. 13 листопада на військово-повітряній базі Фетешті у Румунії міністр оборони Румунії А. Тилвар і його нідерландська колега К. Оллонгрєн відкрили Європейський навчальний центр F-16 (EFTC), на якому мало відбуватись навчання українських пілотів. Згідно угоди про співпрацю, міністерство оборони Румунії мало забезпечити авіабазу для навчань, Нідерланди – літаки F-16 (загалом – 18 од.), а компанія Lockheed Martin – інструкторів та обслуговування²¹⁷.

Попри бажання росії, навіть в умовах конфлікту на Близькому Сході український трек не зник зі світового порядку денного. З метою збереження сталої підтримки нашої держави й розвінчування російських наративів про втому від війни, недопущення розмивання іншими подіями фокусу уваги світу до підтримки нашої країни у протистоянні російській агресії було проведено ряд зустрічей з представниками провідних світових ЗМІ. Так, 20 листопада Президент України у Києві провів зустріч із генеральним директором Fox Corporation Л. Мердоком, журналістами Fox News Б. Холлом та The Sun Ж. Старкі, під час якої Глава держави відзначив важливість збереження уваги світу до російсько-української війни²¹⁸.

5-6 грудня 2023 р. українська делегація у складі Голови Верховної Ради України Р. Стефанчука, міністра оборони України Р. Умерова та керівника Офісу Президента України А. Єрмака здійснила візит до США. Під час зустрічей було відзначено підготовку стратегічно важливого документа, що передбачав чіткий

перелік кроків з боку США для допомоги нашій державі у протистоянні росії: “Пропозиції щодо плану перемоги України”. Серед пріоритетів у ньому було визначено передачу Україні зброї в обумовленій кількості та часовий проміжок, посилення санкцій та експортного контролю над росією, кроки з боку “Групи семи” та ЄС з метою передачі Україні заморожених суверенних активів росії. Також під час зустрічі українська сторона наголосила на важливості якнайшвидшого розгляду в Конгресі бюджетного запиту про фінансування додаткових видатків на допомогу Україні обсягом понад 61 млрд доларів, який був життєво необхідним для продовження звільнення наших земель від російських загарбників²¹⁹. Під час зустрічей у Вашингтоні сторони обговорили стратегічні цілі України на 2024 рік, довгострокове бачення розбудови ЗС України, актуальні оборонні потреби України, зокрема у засобах ППО, бронетехніці, артилерійських системах, далекобійних засобах і бойовій авіації, а також розбудови системи фортифікаційних споруд у зоні бойових дій, приведення Сил оборони України на стандартів НАТО²²⁰.

Відправною точкою у започаткуванні активної двосторонньої військово-технічної співпраці між США та Україною стала конференція оборонних індустрій (5-6 грудня 2023 р.), яка зібрала близько 350 американських, українських та європейських представників промисловості та уряду, щоб зосередитися на нарощуванні виробництва озброєнь для підтримки боротьби України проти російської агресії. Україна і США підписали заяву про наміри щодо спільного виробництва та обміну технічною інформацією з метою задоволення нагальних потреб ЗС України, в тому числі у сфері протиповітряної оборони, ремонту та технічного обслуговування, а також виробництва критично важливих боєприпасів. З цією метою була сформована міжвідомчої група, яка складалася із представників Державного департаменту, Пентагону та Міністерства торгівлі. Пентагон надав Україні технологічні дані для початку виробництва гібридних засобів ППО FrankenSAM. Це мало дозволити модернізувати наявні в Україні системи протиповітряної оборони, зокрема і радянського виробництва, та їхню інтеграцію з певними західними боєприпасами²²¹. У довгостроковій перспективі розбудова українського ОПК за підтримки партнерів мала сприяти економічному відновленню та зміцненню обороноздатності України. Президент України В. Зеленський, виступаючи в онлайн-форматі перед учасниками конференції, запросив американські оборонні компанії до співпраці з Україною задля створення потужного арсеналу озброєнь, який мав стати надійним помічником для всіх вільних націй світу²²².

Візит Президента України до США 11 грудня 2023 р. став кульмінацією зусиль української дипломатії зрушити з мертвої точки схвалення додаткової фінансової допомоги в американському Конгресі. В. Зеленський зустрівся з Президентом США Дж. Байденом²²³,

провів низку зустрічей і переговорів, фокус уваги яких був спрямований на забезпеченні єдності США, Європи та світу навколо підтримки України в захисті від російського терору та зміцненні міжнародного порядку, заснованого на правилах і повазі до суверенітету кожної нації. Серед ключових тем на переговорах у Вашингтоні було продовження оборонної співпраці України та США, зокрема спільних проектів із виробництва зброї та систем ППО, а також координація зусиль двох держав у 2024 року. Президент Дж. Байден підписав рішення про виділення 200 млн доларів для оборони України²²⁴ та запевнив В. Зеленського у повній підтримці з боку Сполучених Штатів. Під час свого виступу у Національному університеті оборони США Президент України зазначив, що проблеми в Конгресі США з ухваленням нової допомоги Україні лише надихали путіна та сприймалися як послаблення підтримки глобальної свободи²²⁵. Продовження підтримки Сполученими Штатами України було ключовою темою дипломатичних контактів В. Зеленського з американськими топ-посадовцями та конгресменами. Особиста зустріч Глави держави з американськими політиками була вкрай важливою, щоб донести позицію України та мати змогу безпосередньо відповісти на закиди щодо нагляду за коштами США чи стратегії ведення війни в майбутньому.

13 грудня у межах неанонсованого офіційного візиту до Королівства Норвегія для участі у другому саміті країн Північної Європи В. Зеленський провів зустрічі із Прем'єр-міністром Норвегії, спікером Стортингу та лідерами політичних партій, представниками норвезьких ділових кіл, виступив на спеціальному пленарному засіданні Стортингу Норвегії. Під час зустрічі з Прем'єр-міністром Норвегії лідери обговорили підтримку української оборони, протидію спробам блокування навігації в Чорному морі з боку росії, захист українських міст від російського терору, а також оцінили перспективи двосторонньої співпраці. Й. Гар Стере запевнив у подальшій допомозі Україні й оголосив про додаткову фінансову та гуманітарну підтримку освітньої та медичної сфери України²²⁶. Також у рамках другого саміту Україна–Північна Європа в Осло Глава держави провів зустрічі з Президентом Фінляндії, прем'єр-міністрами Швеції, Данії та Ісландії²²⁷. Лідери держав скоординували позиції напередодні засідання Європейської Ради в Брюсселі, обговорили глобальні політичні виклики та необхідні зусилля для консолідації міжнародної спільноти навколо допомоги Україні²²⁸. У спільній заяві учасники другого саміту Україна – Північна Європа підтвердили свою підтримку Спільної декларації лідерів G7 та погодились розпочати двосторонні переговори з Україною щодо безпекових зобов'язань, продовжувати нарощувати зусилля задля імплементації Формули миру, включно з участю в Глобальному саміті миру, підтримувати Україну на її шляху до майбутнього членства в НАТО, підтвердили свою підтримку відкриття переговорів з Україною про вступ до ЄС. Країни Північної Європи також заявили, що будуть активно вивчити можливості для додаткової довгострокової підтримки України, включаючи посилення військово-морських спроможностей, протиповітряної оборони та авіації, включно з наданням бойових літаків, та нарощувати власне оборонно-промислове виробництво²²⁹.

21 грудня Голова Верховної Ради України Р. Стефанчук провів робочу зустріч із делегацією Сенату Французької Республіки на чолі із головою комітету Сенату у закордонних справах, із питань оборони та збройних сил С. Перреном. Сторони обговорили продовження надання військової допомоги, шлях України до ЄС та НАТО, а також посилення санкцій проти росії. Значну увагу було приділено посиленню обороноздатності України, двосторонньому формату співпраці, а також питанням отримання для України надійних безпекових гарантій й відновлення²³⁰. За підсумками свого візиту в Україну та Польщу 18-22 грудня делегація Сенату Франції закликала збільшити обсяги військової допомоги Києву²³¹.

Важливим і результативним з точки зору реалізації цілей воєнної дипломатії виявився візит Президента В. Зеленського до Балтійських країн: Литви, Естонії та Латвії (10-11 січня 2024 р.). Його досягненнями стали рішення щодо постачання зброї та надання економічної допомоги Україні, підтримки європейської та євроатлантичної інтеграції України та узгодження позицій щодо замороження та використання для відновлення України російських активів²³².

Зокрема, 10 січня Президент України В. Зеленський під час візиту до Литовської Республіки провів зустріч із Президентом Литви Г. Наусею, спікеркою Сеймасу Литви В. Чміліте-Нільсен, керівниками найбільших фракцій литовського парламенту та Прем'єр-міністеркою Литви І. Шимоніте. Основною темою переговорів були координація оборонної та фінансової підтримки України та позицій у процесі підготовки до саміту НАТО у Вашингтоні влітку 2024 р. За результатами переговорів президенти України та Литви підписали спільну заяву²³³, в якій було відображено весь спектр досягнутих домовленостей. Крім того, у присутності лідерів двох держав було підписано низку двосторонніх документів, зокрема меморандум про взаєморозуміння між Міністерством стратегічних галузей промисловості України та Литовською асоціацією оборонної та безпекової промисловості, який передбачав спільну роботу з розробки продукції для підвищення ситуаційної обізнаності та надання технологічної переваги в галузі традиційного озброєння. Також було підписано листи про наміри між АТ “Українська оборонна промисловість” та чотирма іноземними компаніями: RSI Europe, Brolis Semiconductors, DMEXS та NT Service, які спеціалізувалися на створенні та виготовленні сучасних засобів РЕБ, систем дистанційного ініціювання підриву, оптики для стрілецької зброї, а також систем спостереження²³⁴.

11 січня під час візиту до Естонії В. Зеленський провів зустріч із Президентом Естонської Республіки А. Карісом та виступив на спеціальному пленарному засіданні Рійгікогу. Під час переговорів у вузькому та розширеному форматах лідери України та Естонії обговорили взаємодію на рівні європейських інституцій, притягнення росії до політичної, юридичної та фінансової відповідальності за агресію та вчинені злочини. Зі свого боку, А. Каріс повідомив, що довгостроковий внесок Естонії на підтримку України до 2027 року складатиме 1,2 млрд євро, або 0,25% ВВП країни²³⁵. Під час зустрічі з Прем'єр-

міністеркою Естонії К. Каллас лідери обговорили важливі ініціативи Естонії щодо створення артилерійської коаліції, ІТ-коаліції, запуск Талліннського механізму для посилення кіберпідтримки України. Крім того, було відзначено лідерську практичну роль Естонії у відбудові та економічному відновленні України. Результатом переговорів В. Зеленського та К. Каллас було підписання меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством з питань стратегічних галузей промисловості України та Асоціацією оборонної та аерокосмічної промисловості Естонії, який мав на меті підтримку й розвиток партнерських відносин між оборонними галузями України та Естонії, зокрема в напрямку досягнення технологічної переваги ЗС України за рахунок інновацій. Співпраця та започаткування спільного виробництва в Україні мали створити можливості для українського й естонського ОПК найбільш ефективно забезпечувати потреби Сил оборони України²³⁶.

Під час візиту до Латвійської Республіки 11 січня В. Зеленський провів зустріч із Президентом Латвії Е. Рінкевичсом, спікером Сaeйми Латвії Д. Мієрінею та Прем'єр-міністеркою Латвії Е. Сілінею. Лідери двох держав обговорили продовження спільної роботи щодо санкційного тиску на рф та пошуку механізмів використання російських активів на користь України, підтримку Києва на європейському та євроатлантичному шляху, вміст нового оборонного пакету допомоги від Латвії, розбудову коаліції дронів у рамках групи "Рамштайн" та питання закупівлі боєприпасів для ЗС України²³⁷. Під час візиту було підписано угоду між Кабінетом Міністрів України та урядом Латвійської Республіки про технічне та фінансове співробітництво, що мало посилити залучення Латвійської Республіки до процесу відбудови України. Крім того, було підписано меморандум про взаєморозуміння між Міністерством з питань стратегічних галузей промисловості України та Федерацією безпеки та оборонної промисловості Латвійської Республіки щодо співробітництва у сфері оборони й безпеки, який передбачав підтримку реалізації спільних проектів у галузі оборонних технологій (DefenceTech), включно з проектами з розробки та виготовлення дронів, засобів РЕБ, наземного та морського розмінування та інших оборонних продуктів. Співпраця також мала охоплювати напрями кіберзахисту, засобів комунікації та інтегрованих рішень²³⁸.

15-16 січня В. Зеленський здійснив робочий візит до Швейцарії, під час якого провів зустрічі з Президенткою Швейцарії, головами обох палат парламенту та лідерами фракцій. Крім того, Президент України взяв участь у Всесвітньому економічному форумі в Давосі, де виступив зі спеціальною промовою на панелі "Досягнення безпеки та співробітництва у фрагментованому світі" та провів низку двосторонніх зустрічей²³⁹. Під час зустрічі з головою Національної ради Федеральних зборів Швейцарії Е. Нуссбаумером та головою Ради кантонів Євою Герцог, а також із головами партій і фракцій Федеральних зборів Швейцарії Глава держави докладно обговорив підтримку з боку Швейцарії української Формули миру та подальші кроки щодо її імплементації²⁴⁰. За підсумками зустрічі з Президенткою Швейцарської Конфедерації В. Амхерд було домовлено

про початок підготовки до проведення Глобального саміту миру на рівні лідерів держав²⁴¹. Під час переговорів у Берні значну увагу було приділено питанню долучення Швейцарії до створення спеціального трибуналу за злочин агресії росії проти України та розмінування території нашої держави. Швейцарська сторона оголосила про проведення у жовтні 2024 р. конференції з питань гуманітарного розмінування у Женеві²⁴².

Нагальною проблемою, яка вимагала скоординованих зусиль західних союзників, зважаючи на оперативну обстановку на фронті, було забезпечення Сил оборони України артилерійськими боеприпасами та засобами ППО, а також збільшення оборонного виробництва у країнах НАТО задля подолання довгострокових викликів в умовах довготривалого протистояння з росією. Зокрема, згадані питання стали на порядку денному 19-го засідання Контактної групи з питань оборони України (UDCG), що відбулося 14 лютого у відео-форматі за участю представників від 50-ти країн. Вперше у зустрічі взяв участь Головнокомандувач ЗС України генерал-полковник О. Сирський²⁴³. У своєму виступі міністр оборони України Р. Умеров закликав партнерів до спільних інвестицій в оборонний сектор, об'єднання ресурсів та інновацій, поєднання технологічних можливостей з реальним бойовим досвідом з метою створення асиметричної технологічної переваги над росією та її союзниками²⁴⁴. Під час засідання UDCG був продовжений процес інституціоналізації та розширення коаліцій спроможностей. Зокрема, на полях засідання були підписані угоди про формування IT-коаліції (9 країн), коаліції інтегрованої протиповітряної та протиракетної оборони (15 країн), коаліції розмінування (20 країн). Сім учасників Контактної групи (Швеція, Данія, Німеччина, Литва, Естонія, Нідерланди, Латвія) підписали лист про наміри долучитись до міжнародної коаліції дронів на чолі з Латвією та Великою Британією²⁴⁵.

17 лютого Президент України В. Зеленський взяв участь у роботі ювілейної 60-ї Мюнхенської конференції з питань безпеки. У своєму виступі на панельній сесії “Україна в світі” (Ukraine in the World) він закликав до знищення джерела воєн і дестабілізації у світі та окреслив п'ять складових, які мали допомогти Україні та її партнерам перемогти агресора і притягнути путіна до відповідальності за злочини проти нашої держави²⁴⁶. На полях Мюнхенської конференції Президент України В. Зеленський провів серію зустрічей, зокрема з віцепрезиденткою Сполучених Штатів К. Гарріс і членами обох палат Конгресу від Республіканської та Демократичної партій, під час яких наголосив на необхідності збереження двопартійної та двопалатної підтримки України в США²⁴⁷. Цього ж дня В. Зеленський провів телефонну розмову з Президентом США Дж. Байденом. Співрозмовники наголосили на важливості якнайшвидшого ухвалення Конгресом США законопроекту про фінансування допомоги Силам оборони України²⁴⁸.

19 лютого в рамках робочого візиту до Японії Прем'єр-міністр Д. Шмигаль взяв участь у Конференції з економічного розвитку та відбудови (Japan-Ukraine Conference for Promotion of Economic Growth and Reconstruction – JUCPEGR) у

Токіо. За підсумками зустрічей і переговорів української делегації з урядовцями Японії було підписано 56 документів²⁴⁹. На порядку денному зустрічей Д. Шмигала з Прем'єр-міністром Японії Ф. Кішидою, міністром закордонних справ Й. Камікавою та міністром фінансів Ш. Сузукі було питання конфіскації заморожених російських активів. У 2024 році Японія пообіцяла виділити 4,5 млрд доларів США фінансової допомоги Україні²⁵⁰, що вивело цю азійську країну у лідери серед донорів України за обсягами допомоги з початку 2024 року.

Десята річниця початку російської агресії проти України та другі роковини від широкомасштабного збройного вторгнення РФ на територію нашої держави сфокусували увагу світового співтовариства на підтримці боротьби українського народу та Збройних Сил України проти російської навали. 24 лютого до Києва одночасно прибули президентка Європейської комісії

У. фон дер Ляєн, прем'єр-міністри Італії Д. Мелоні, Бельгії А. Де Кроо та Канади Дж. Трюдо²⁵¹. В. Зеленський обговорив з гостями оборонну співпрацю, а також подальші євроінтеграційні кроки²⁵². З лідерами Канади та Італії були підписані довгострокові угоди про співробітництво у сфері безпеки. Відбулася окрема зустріч В. Зеленського у відео-форматі з лідерами країн G7²⁵³.

28 лютого Президент України прибув із візитом у столицю Албанії, Тирану, для участі в саміті “Україна – Південно-Східна Європа”. Прем'єр-міністр Албанії Еді Рама повідомив українського лідера, що албанський уряд ухвалив рішення про виділення нового пакету військової допомоги Україні, який включав військову техніку та боєприпаси. Еді Рама підтримав українську Формулу миру і висловив готовність взяти участь у Глобальному саміті миру у Швейцарії²⁵⁴. За підсумками зустрічі лідери двох держав підписали Договір про дружбу та співробітництво між Україною та Республікою Албанія²⁵⁵. У своєму виступі на відкритті саміту “Україна – Південно-Східна Європа” В. Зеленський закликав держави-учасниці взяти участь в імплементації Формули миру²⁵⁶. Учасники саміту підписали декларацію, в якій засудили агресивні дії Росії, підтримали суверенітет і територіальну цілісність України в межах кордонів 1991 року, пообіцяли Києву військову та політичну підтримку, схвалили прагнення України до членства в ЄС та НАТО²⁵⁷. Важливим аспектом відносин Києва з країнами Балканського регіону є те, що вони мають значні запаси боєприпасів і військової техніки радянських зразків, яких потребували Сили оборони України. Окрім цього, окремі країни регіону були готові до кооперації з Україною у виробництві озброєнь.

Переговори щодо двосторонніх угод про безпекові гарантії для України. У січні 2024 р. був започаткований процес безпосереднього укладання

довгострокових угод про співробітництво у сфері безпеки, що мало стратегічно важливе значення для України. 12 січня у Києві Президент України В. Зеленський та Прем'єр-міністр Великої Британії Р. Сунак підписали Угоду про співробітництво у сфері безпеки²⁵⁸ – першу двосторонню угоду в межах Спільної декларації G7 терміном на десять років із можливістю продовження. Домовленості передбачали щорічну фінансову підтримку України, зокрема 2,5 млрд фунтів стерлінгів уже у 2024 році. Також передбачалася співпраця у зміцненні потенціалу Сил оборони й безпеки України, вітчизняного ОПК і державних інституцій²⁵⁹. Угода формалізувала безпекові домовленості, які склались між двома країнами в умовах війни, та закріпила довгостроковий характер підтримки Лондоном Києва (у повідомленнях британського уряду йшлося про сторічне партнерство між Сполученим Королівством та Україною). Комплексний документ передбачав такі форми допомоги нашій державі, як постачання ОВТ (насамперед, систем ППО, артилерії, засобів ураження дальньої дії, бронетехніки, бойової авіації), сприяння в підвищенні оперативної взаємосумісності України з її євроатлантичними партнерами, обмін розвідданими, співпрацю у сфері кібербезпеки, медичної та військової підготовки, оборонно-промислового співробітництва, запровадження санкцій проти рф, замороження російських активів та використання їх на користь України, надання фінансової та гуманітарної допомоги, посилення стійкості критичної інфраструктури України. Важливим компонентом угоди став механізм допомоги нашій державі у разі чергового акту агресії рф (після завершення нинішньої війни), який включав швидке надання сучасного озброєння для захисту на землі, на морі та в небі, економічну підтримку й запровадження санкцій проти рф за результатами попередніх консультацій між сторонами протягом 24 год від моменту нападу²⁶⁰. Безпекова угода носила двосторонній характер, оскільки також фіксувала зобов'язання України (після набуття відповідної спроможності) надати ефективну військову допомогу Сполученому Королівству у випадку збройної агресії проти нього. Документ, з одного боку, інституційно закріплював довгострокове партнерство країн у сфері безпеки і містив комплексні заходи допомоги Україні у протистоянні російській агресії, а з іншого – був дороговказом для підписання аналогічних договорів з іншими країнами світу.

Після укладення першої безпекової угоди з Великою Британією переговорний процес щодо укладення двосторонніх угод про безпекові гарантії для України значно пришвидшився. Цьому зокрема були присвячені візити Президента України у Німеччину та Францію 16 лютого 2024 р. За підсумками зустрічі у Берліні з Канцлером ФРН О. Шольцем було укладено

10-річну Угоду про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку

між Україною та ФРН. Її підписанню передували чотири раунди переговорів у Києві та Берліні, які почались 17 листопада 2023 р. Документ передбачав рекордний рівень підтримки України з боку Німеччини на 2024 рік – 7,1 млрд євро фінансової і військової допомоги (у порівнянні з 5 млрд євро 2023 р.), поглиблення економічного співробітництва і фінансово-технічної підтримки, співпрацю у сфері оборонної промисловості та підтримку високотехнологічного розвитку ОПК України, в тому числі за рахунок німецьких інвестицій. Метою допомоги було визначено повне відновлення територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів, стримування і захист від майбутніх нападів з боку росії. За зразком британської угоди, документ, підписаний з Німеччиною, передбачав механізм екстреного реагування впродовж 24 годин і надання Україні додаткової невідкладної допомоги у випадку майбутньої агресії. Найслабшою частиною угоди стала відсутність чітких політичних зобов'язань Берліна щодо підтримки майбутнього членства України в НАТО²⁶¹.

Цього ж дня (16 лютого) Президент України прибув до Парижу, де зустрівся з Президентом Е. Макроном. За підсумками переговорів лідери двох держав підписали Угоду про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Францією²⁶². Документ практично дослівно повторював амбітні формулювання угоди з Великою Британією, у тому числі щодо того,

що Франція брала на себе юридичні зобов'язання у сфері безпекової підтримки України²⁶³. Угода передбачала виділення Парижем до 3 млрд євро військової допомоги Києву протягом 2024 р. (у порівнянні з 2,1 млрд євро у 2022 р.), принципову підтримку з боку Франції повноправного членства України в НАТО та ЄС, застосування санкцій проти росії за агресію, а також відповідальність політичного керівництва рф і воєнних злочинців. Разом із цим, безпекові зобов'язання Франції включали всебічну допомогу Україні з метою захисту та відновлення територіальної цілісності, підтримку економічного відновлення та відбудови, запобігання та активне стримування будь-якої нової агресії з боку рф у майбутньому. Окремо Угода передбачала напрямки військового та безпекового співробітництва Києва й Парижа, включно зі спільним виробництвом зброї, зокрема дронів і РЕБ, надання далекобійної зброї та бойової авіації, співпрацю у кіберпросторі. Франція підтвердила, що майбутній вступ України до НАТО зробив би корисний внесок у мир і стабільність у Європі²⁶⁴.

Під час візиту до Львова 23 лютого Прем'єр-міністерка Данії М. Фредеріксен підписала з Президентом України Угоду про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку, яка передбачала допомогу у підтриманні здатності України захистити себе від агресії росії, а також стримати майбутні російські

напади. Данія зобов'язалася підтримувати Україну як у військовій, так і в цивільній сферах протягом наступних 10 років. Підписана Угода містила також класичні положення щодо чіткої підтримки майбутнього членства України в ЄС і НАТО, українського шляху реформ, співробітництва в галузі оборонної промисловості, у сфері розвідки, кібербезпеки, відновлення України, а також питання санкцій та притягнення агресора до відповідальності. Данія, як співголова коаліції повітряних сил (AFCC) та учасниця коаліції інтегрованої протиповітряної та протиракетної оборони, зобов'язалась підтримувати зусилля із забезпечення цілісного потенціалу F-16 через AFCC, зокрема шляхом надання винищувачів, боєприпасів, тренажерів і навчання, а також роблячи внесок у довгострокове обслуговування винищувачів і створення належних умов в Україні. Окрім того, в Угоді була закріплена підтримка розбудови військово-морського флоту України, зусиль із розмінування, а також надання Данією високотехнологічної військової допомоги: безпілотників, засобів зв'язку, радарів. У 2024 році військова допомога з боку Данії мала становити щонайменше 1,8 млрд євро. Крім того, данський Фонд на підтримку України виділив 8,5 млрд євро на підтримку України у 2023-2028 роках. Також в Угоді традиційно було зафіксовано механізм консультацій протягом 24 годин за запитом будь-якої зі сторін у разі майбутнього збройного нападу росії²⁶⁵. Данія стала першою нордичною країною та першою країною поза межами G7, яка підписала угоду з Україною.

24 лютого Президент України В. Зеленський і Прем'єр-міністр Канади Дж. Трюдо у Києві підписали Угоду про співробітництво у сфері безпеки між двома країнами. Канада стала першою неєвропейською країною, яка формалізувала довгострокові зобов'язання у сфері безпеки щодо нашої держави в рамках Спільної декларації "Групи семи". Переговори щодо двосторонньої безпекової угоди Оттава й Київ розпочали у серпні 2023 року. Уперше в подібних угодах було передбачене створення Канадсько-українського стратегічного безпекового партнерства, що мало визначати сфери для посилення співпраці в різних галузях, зокрема оборони. Документом передбачалося виділення Канадою у 2024 році понад 3 млрд канадських доларів макрофінансової та оборонної допомоги Україні. Крім того, документ підтверджував підтримку з боку Оттави майбутнього членства України в НАТО, зокрема шляхом сприяння українським реформам та досягненню сумісності Сил безпеки й оборони України з Альянсом²⁶⁶. Канада входила у десятку найбільших донорів фінансової, гуманітарної та військової допомоги Україні із загальним портфоліо у 6 млрд канадських доларів, з них 2,4 млрд канадських доларів – на воєнні потреби.

Під час візиту Прем'єр-міністерки Італії Д. Мелоні в Україну 24 лютого було підписано двосторонню Угоду про співпрацю у сфері безпеки, яка передбачала збереження рівня військової допомоги Україні та співпрацю в різних секторах оборони. Безпекова угода окреслювала конкретний перелік видів озброєнь, зокрема засоби далекобійного ураження, які Італія погодилась надати Україні, а також поглиблення співпраці у сферах оборонної промисловості, розвідки, кібербезпеки, боротьби з організованою злочинністю та розмінування.

Окремо документ закріплював зобов'язання Італії брати участь у відновленні та відбудові України, зокрема Одеси та Одеської області, та організувати Конференцію з питань відновлення України у 2025 році. У документі також йшлося про співпрацю в питаннях санкційного тиску на державу-агресора, відшкодування завданих росією збитків і притягнення рф до відповідальності. Італія висловила чітку підтримку членства України в ЄС та НАТО та реформ Києва на цьому шляху²⁶⁷. Загалом, станом на лютий 2024 р., 31 країна та одна організація (ЄС) виявили бажання укласти безпекові угоди з Україною.

Таким чином, на шостому етапі російсько-української війни Україна постала перед комплексом різномасштабних викликів і загроз, пов'язаних з подальшим поширенням нестабільності у світі та зростанням викликів у внутрішній політиці держав-партнерів у зв'язку з виборчими циклами. У цьому контексті пріоритетом української дипломатії залишалася адаптація до довгострокового режиму протистояння агресії, опрацювання нових підходів та інструментів для збереження підтримки держав-партнерів, посилення оборонного потенціалу України з огляду на перспективи тривалої та виснажливої війни. Вагомим стимулом зміцнення міжнародної підтримки і солідарності з Україною став започаткований процес укладання довгострокових угод про співробітництво у сфері безпеки, який мав закріпити довготривалий характер допомоги нашій державі та стати першим кроком на шляху до інтеграції України в систему західних альянсів.

Процес розширення ЄС та європейська інтеграція України

Протягом шостого етапу Україна змогла здійснити відчутний прогрес у європейській інтеграції та вступити у фінальний етап свого зближення з ЄС, який мав особливе значення для Києва і Брюсселя, з огляду на геополітичну вагу і значення євроінтеграції в контексті спільного опору російській агресії.

Російсько-українська війна стала рушійною силою відновлення процесів розширення ЄС, вивівши, за словами міністра закордонних справ України Д. Кулеби, останній із десятирічної “коми розширення”²⁶⁸. Завдяки цьому держави Західних Балкан і Молдова, слідом за Україною, отримали шанс рухатися до членства в ЄС. Підтвердженням цього стала офіційна рекомендація Європейської комісії 8 листопада 2023 р. державам-членам розпочати офіційні переговори з Україною після того, як остання проведе реформи та втілить кроки щодо ухвалення законодавства стосовно національних меншин, боротьби з корупцією, а також деолігархізації та лобювання. Єврокомісія також підтримала початок переговорів про вступ для Молдови й надання Грузії статусу кандидата на членство за умови проведення реформ. Окрім цього, Брюссель запропонував план, що мав прискорити фактичну європейську інтеграцію Західних Балкан²⁶⁹.

Більшість держав-членів ЄС (за винятком Угорщини) на рівні еліт і суспільств почали розглядати розширення як спосіб відповіді на геополітичну реальність, створену російсько-українською війною, та зміцнення ЄС у його найближчому сусідстві. Серед європейських лідерів з'явилось розуміння, що нездатність до розширення ЄС могло залишити країни Східної та Південної

Європи у безпековій “сірій зоні”, що могло сприйматись як запрошення до агресії. Водночас всередині Європейського Союзу не було консенсусу щодо того, як відбуватиметься сам процес розширення²⁷⁰.

2 листопада 2023 р. у Берліні вперше зібралися очільники та представники МЗС усіх держав-членів ЄС, а також усіх держав-кандидатів, щоб обговорити внутрішню реформу Євросоюзу та умови його розширення. На згаданій зустрічі українська сторона наполягала на неприпустимості того, щоб політичні умови розширення ЄС гальмували вступ України після того, як вона виконає законодавчі та технічні вимоги для членства. Франція та Німеччина почали схилятися до того, щоб відмовитися від прив’язки розширення до проведення комплексної реформи ЄС²⁷¹. Ця позиція знайшла підтримку з боку керівництва ЄС. Єврокомісар з питань розширення О. Варгеї заявив, що Євросоюз може прийняти нових держав-членів і з існуючими договорами й правилами, а розширення та внутрішня реформа ЄС не були взаємно обумовленими процесами²⁷². 13 листопада президент Європейської Ради Ш. Мішель розпочав консультації з лідерами країн ЄС про стратегічний порядок денний об’єднання на наступні роки, що мало зробити процес ухвалення рішень у Євросоюзі адекватним існуючим викликам, зокрема російсько-українській війні²⁷³.

У листопаді-грудні 2023 р. українська влада зробила низку кроків на шляху європейської інтеграції, створивши передумови для позитивного рішення лідерів ЄС про початок переговорів з нашою державою про вступ наприкінці року. Для України це мало стратегічно важливе значення у геополітичному, суспільно-політичному, економічному та морально-психологічному сенсі, з огляду на російську агресію.

3 листопада Президент України В. Зеленський підписав закон щодо національних меншин, який був однією із семи вимог Європейської комісії для подальшого руху України до членства в ЄС. Зазначений закон вніс зміни до вже чинного закону “Про національні меншини (спільноти)”, який Верховна Рада України ухвалила 21 вересня 2023 року. Положення ухваленого закону частково враховували рекомендації Венеційської комісії, яка критикувала попередню редакцію документа. Водночас виконання всіх рекомендацій було неможливим, оскільки деякі з них обмежували права української мови²⁷⁴.

4 листопада Президент України В. Зеленський у Києві провів зустріч із президенткою Європейської комісії У. фон дер Ляєн, під час якої наголосив, що навіть під час широкомасштабної війни Україна не зупинялася на шляху реформ з метою створення умов для початку переговорів про вступ з ЄС²⁷⁵. 8 листопада за підсумками засідання колегії Європейської комісії Президент В. Зеленський провів зустріч із послом Європейського Союзу в Україні К. Матерновою, під час якої остання передала затверджений звіт Єврокомісії про прогрес України в межах пакета розширення у 2023 році. У звіті Єврокомісії²⁷⁶ було зазначено, що Комісія рекомендує Європейській Раді ухвалити переговорну рамку, після того як Україна внесе зміни в національне законодавство щодо функціонування антикорупційних органів (НАБУ, НАЗК, САП); лобіювання за європейськими

стандартами, як частину антиолігархічного плану дій; втілення рекомендацій Венеційської комісії, пов'язаних із законом про національну меншину, а також пов'язані із законами про державну мову, медіа та освіту²⁷⁷.

8 листопада з метою забезпечення якнайшвидшого виконання рекомендацій Єврокомісії Президент В. Зеленський підписав Указ “Про деякі заходи з підготовки до переговорного процесу зі вступу України до Європейського Союзу”. Документ був покликаний забезпечити реалізацію стратегічного курсу на набуття повноправного членства України у Євросоюзі, створення умов для ефективної політичної взаємодії та вдосконалення координації діяльності державних органів з метою якнайшвидшого започаткування переговорного процесу про вступ України до ЄС²⁷⁸.

21 листопада, вітаючи Український народ у День Гідності та Свободи, Президент України В. Зеленський висловив впевненість, що попри війну, подальші переговори про вступ мали неодмінно завершитися повноправним членством України в ЄС²⁷⁹. Зі святом на честь початку двох революцій – Помаранчевої у 2004 р. та Революції гідності 10 років тому – українців привітали Президентка Молдови М. Санду, яка прибула до Києва та разом із подружжям Зеленських вшанувала пам'ять активістів, які загинули взимку 2014 р. Відзначити 10-ту річницю протестів на Майдані 2013 року в Україну також прибув президент Європейської Ради Ш. Мішель²⁸⁰.

28 листопада у межах робочого візиту до Брюсселя Голова Верховної Ради України Р. Стефанчук взяв участь у конференції президентів Європейського парламенту – органу, що об'єднує керівництво Європарламенту та усіх політичних груп, – та зустрівся з президенткою Європарламенту Р. Мецолою. Сторони обговорили питання ухвалення рішення про відкриття переговорів про вступ України в ЄС до кінця 2023 року²⁸¹. Цього ж дня конференція президентів Європейського парламенту у своєму комюніке публічно виступила за те, щоб Європейська Рада підтвердила початок переговорів про вступ України до ЄС. Лідери політичних груп зазначили, що вбачають у майбутньому вступі України до Європейського Союзу “геостратегічну інвестицію в об'єднану і сильну Європу”²⁸². 29 листопада Р. Стефанчук з Р. Мецолою підписали меморандум про взаєморозуміння, який передбачав реформу українського парламенту та адаптацію національного законодавства до стандартів ЄС²⁸³.

Відображенням європейських прагнень Українського народу стало ухвалення 8 грудня Верховною Радою України низки законів, спрямованих на виконання рекомендацій Європейської комісії для відкриття переговорів про вступ України до ЄС: №10203-1 – зміни до Закону України “Про Національне антикорупційне бюро України” щодо посилення інституційної спроможності НАБУ, який передбачав збільшення граничної чисельності штату Бюро з 700 до 1000 осіб; №10262 – зміни до Закону України “Про запобігання корупції”, які скасували обмеження повноважень НАЗК перевіряти активи держслужбовців, які вже пройшли перевірку, та щодо перевірки майна, набутого декларантами до призначення на посаду державної служби; №10288-1 – про внесення змін

до деяких законів України з урахуванням експертної оцінки Ради Європи та її органів щодо прав національних меншин (спільнот) в окремих сферах; №10060 – зміни до КПК України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури від Офісу Генерального прокурора України²⁸⁴. Ухвалення згаданого законодавства продемонструвало єдність всіх гілок влади України навколо європейської інтеграції та відкрило шлях для ухвалення історичного рішення Європейської Ради про початок переговорів з нашою державою про вступ.

Цьому також передувала напружена робота української дипломатії, особливо на кінцевому етапі перед засіданням ЄС 14–15 грудня 2023 р. 11 грудня делегація України на чолі з Міністром закордонних справ Д. Кулебою взяла участь у засіданні Ради міністрів закордонних справ ЄС у Брюсселі, під час якої поінформувала держави-члени ЄС про виконання нашою державою рекомендацій Європейської комісії. Ключову увагу було приділено затвердженню чотирьох пріоритетних рішень щодо України: рішення Європейської Ради щодо відкриття переговорів про вступ України до ЄС, схваленню довгострокової програми підтримки України на 2024–2027 роки, фінансуванню військової допомоги та запровадженню 12-го пакету санкцій ЄС проти рф²⁸⁵.

13 грудня Президент України В. Зеленський провів телефонні розмови з Прем'єр-міністеркою Італії Д. Мелоні, Прем'єр-міністром Польщі Д. Туском та президентом Європейської Ради Ш. Мішелем. Напередодні важливого саміту Європейської Ради 14–15 грудня у Брюсселі сторони обговорили його очікувані результати, які мали засвідчити непохитну підтримку України та єдність ЄС. А 14 грудня Президент В. Зеленський по відеозв'язку звернувся до учасників засідання Європейської Ради²⁸⁶.

Дипломатично нейтралізувавши опозицію з боку Угорщини, 14 грудня лідери ЄС ухвалили рішення розпочати переговори про вступ України до Європейського Союзу. Європейська Рада підтвердила, що юридичні й технічні аспекти вступного процесу з Україною – т.зв. переговорна рамка – будуть схвалені тільки після повного виконання всіх рекомендацій Єврокомісії, викладених у листопадовому звіті про розширення²⁸⁷. Саміт визнав відновлення миру на Європейському континенті спільною екзистенційною метою України та ЄС, а розширення – найбільшим геостратегічним внеском у мир, безпеку, стабільність і процвітання. Поряд з цим, Україна була визнана центральною та ключовою державою для всього процесу розширення ЄС²⁸⁸.

Це була історична перемога, до якої наша держава пройшла довгий шлях з 2014 року, коли було підписано політичну й економічні частини Угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі. Навіть в умовах широкомасштабної війни Україна формально виконала три з чотирьох рекомендацій, сформульованих у звіті Європейської комісії про розширення від 8 листопада 2023 р., зокрема вдосконалення закону про нацменшини та посилення інституційної спроможності антикорупційних органів (НАБУ, НАЗК та САП). Натомість залишилась невиконаною ще одна рекомендація – про врегулювання лобістської діяльності.

Без перебільшення позитивне рішення Європейської Ради щодо України стало історичним рубіконом на нашому шляху до повноправного членства в Євросоюзі та потужним мотиваційним імпульсом у боротьбі проти агресії росії.

На початку 2024 р. українська влада зосередила свої зусилля на забезпеченні умов для формального відкриття переговорного процесу про вступ до ЄС. 16 січня, під час зустрічі Президента України В. Зеленського з президенткою Європейської комісії У. фон дер Ляєн на полях Всесвітнього економічного форуму в Давосі, було досягнуто домовленості про початок скринінгу українського законодавства на предмет його відповідності законодавству ЄС, як чергового кроку на євроінтеграційному шляху²⁸⁹.

25 січня у межах підготовки до початку безпосередніх переговорів про вступ до ЄС віцепрем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України О. Стефанішина під час установчого засідання в рамках переговорного процесу у Брюсселі заявила, що Україна розпочинає скринінг законодавства та сформує дорожні карти у сферах: верховенства права, свободи руху осіб (юстиція, свобода, безпека), реформа державного управління. ЄС сформував графік зустрічей представників українських міністерств та Єврокомісії у рамках скринінгу. Учасники зустрічі обговорили підходи до формування переговорних команд, підготовку переговорної рамки ЄС та переговорної позиції України, проведення першої міжурядової конференції та календар взаємодії на найближчі місяці²⁹⁰.

7 лютого 2024 р. Президент України В. Зеленський провів зустріч у Києві із високим представником ЄС із закордонних справ і безпекової політики Ж. Боррелем, який здійснив свій четвертий від початку широкомасштабного вторгнення РФ візит у Київ. Співрозмовники присвятили головну увагу співпраці України та ЄС у безпековій та фінансовій сфері²⁹¹. Виступаючи у Верховній Раді України, Ж. Боррель наголосив на важливості реформ на шляху до вступу в ЄС та ефективної роботи демократичних механізмів²⁹². 22 лютого Президент В. Зеленський у телефонній розмові з президентом Європейської Ради Ш. Мішелем обговорив виконання Україною останніх законодавчих кроків, необхідних для підготовки у березні 2024 року проміжної оцінки Європейської комісії стану виконання реформ в Україні. В. Зеленський і Ш. Мішель висловилися про необхідність швидкого схвалення відповідних переговорних рамок для фактичного початку перемовин про вступ України до ЄС, як це було узгоджено в грудні 2023 року²⁹³. 23 лютого Верховна Рада України ухвалила в другому читанні та в цілому євроінтеграційний законопроект про лобізм, який мав запрацювати через два місяці після запуску Реєстру прозорості НАЗК, але не пізніше ніж 1 січня 2025 року²⁹⁴.

Водночас в межах ЄС продовжувалось обговорення необхідності проведення внутрішніх реформ з метою підготовки до розширення блоку. Прем'єр-міністр Бельгії, яка у першому півріччі 2024 р. головує в Раді Європейського Союзу, А. де Кроо виступив за реформу ЄС, перш ніж той прийме до себе нових членів. Серед ключових аспектів реформ була зміна правил

ухвалення рішень і складу євроінституцій, щоб краще відображати баланс між усіма членами²⁹⁵.

Дипломатичні зусилля України щодо розширення міжнародної підтримки Формули миру

Протягом шостого етапу українська воєнна дипломатія продовжувала докладати значних зусиль щодо імплементації української Формули миру та підготовки до проведення Глобального саміту миру. Особлива увага приділялась просуванню зазначених ініціатив серед країн Глобального Півдня. З цією метою в листопаді 2023 р. відбулися контакти з дипломатами ПАР, Республіки Індія, Республіки Чилі, Республіки Філіппіни, Королівства Таїланд. 9 листопада Президент України під час виступу в онлайн-форматі перед студентами та викладачами закладів вищої освіти Мексики закликав цю країну приєднатися до реалізації пунктів Формули миру, які стосувалися ядерної безпеки та повернення тисяч українських дітей, незаконно вивезених росією з окупованих територій України²⁹⁶. Також важливою була телефонна розмова 22 листопада Президента В. Зеленського з новообраним Президентом Аргентини Х. Мілеєм. В. Зеленський закликав продовжити участь Аргентини в імплементації Формули миру та запропонував долучитися до підготовки саміту Україна – Латинська Америка²⁹⁷. Питання підтримки територіальної цілісності й суверенітету України, Формули миру, а також української гуманітарної ініціативи Grain from Ukraine були предметом телефонних переговорів Президента України В. Зеленського з Президентом Сьєрра-Леоне Джуліусом Маадою Біо²⁹⁸; Президентом Індонезії Джоко Відодо²⁹⁹, Президентом Республіки Парагвай Сантьяго Пенсьєю Паласіосом³⁰⁰ та Спадкоємним принцом Саудівської Аравії³⁰¹.

У грудні 2023 р. Президент України В. Зеленський здійснив дипломатичне турне до Аргентини та США. 10 грудня в Буенос-Айресі Глава Української держави узяв участь у церемонії передачі президентських повноважень та вступу на посаду новообраного Президента Аргентинської Республіки Х. Мілея³⁰². Чітка позиція Аргентини впливала на загальну політичну підтримку України в цьому регіоні, що позначалося, зокрема, й на підтримці українських резолюцій на майданчику ООН. За результатами переговорів В. Зеленського з Х. Мілеєм українська сторона отримала підтвердження від Аргентини щодо приєднання до реалізації Формули миру та підтримку з боку Президента Аргентини щодо організації саміту Україна – Латинська Америка³⁰³. Також в Буенос-Айресі Президент В. Зеленський обговорив ряд питань політичного та економічного двостороннього співробітництва з лідерами Парагваю³⁰⁴, Уругваю³⁰⁵, Еквадору³⁰⁶ та республіки Кабо-Верде. Ключовими з них були підтримка України в міжнародних організаціях, знову ж таки – імплементація української Формули миру та економічна співпраця, можливість проведення саміту Україна – Латинська Америка.

1 грудня у відбулася десята зустріч із представниками дипломатичного корпусу, акредитованими в нашій країні, з питань імплементації Формули,

зокрема реалізації десятого пункту про підтвердження закінчення війни. До обговорення, яке відбулося на території міжнародного аеропорту “Бориспіль”, долучилися 86 учасників: представники 83 іноземних держав і трьох міжнародних організацій. Запропонована Президентом України Формула миру стала цілісною

структурою, елементи якої були щільно взаємопов’язані. Учасники зустрічі зазначили, що єдиним способом забезпечити гарантії миру залишалось перемогти росію на полі бою. Щоб завдати такого нищівного удару по агресору, українські воїни повинні мати новітні технології та зброю, яка могла дати асиметричну відповідь на російські промислові можливості та людські ресурси. Оптимальним юридичним механізмом завершення війни був багатосторонній договір, до якого могли бути залучені не лише Україна й росія, а також і гаранті, можливо, навіть треті сторони з окремими зобов’язаннями. Помилки минулого вказували на необхідність чітких формулювань і наявності юридично прописаних зобов’язань, ратифікованих парламентами країн, котрі його підпишуть. Сталий мир у разі закінчення війни міг бути забезпечений лише консолідацією країн світу та суспільної думки народів, які представляли їхні парламенти.

В обговоренні Формули миру, зокрема її десятого пункту, взяли участь послы США, Великої Британії, Німеччини, Канади, Італії, Франції, Японії, Нідерландів, Бразилії, ПАР, Індії, Литви, Норвегії, тимчасовий повірений Польщі в Україні, голова Офісу Ради Європи в Україні, послы Швейцарії, Румунії та Латвії. Дипломати наголошували на тому, що справедливий і стійкий мир має базуватися на принципах поваги до суверенітету, територіальної цілісності й незалежності України. Було відзначено важливість того, що планування повернення миру відбувається ще під час війни.

15-16 січня січні 2024 р. Президент В. Зеленський здійснив робочий візит до Швейцарії, під час якого домовився із Президенткою Швейцарської Конфедерації В. Амхерд про початок підготовки до проведення в цій країні Глобального саміту миру на рівні лідерів держав. Зі свого боку, Віола Амхерд наголосила, що Швейцарія підтримує мирний процес та готова організувати саміт³⁰⁷.

14 січня 2024 р. у швейцарському Давосі відбулась четверта зустріч радників із питань національної безпеки та радників із зовнішньої політики лідерів держав щодо реалізації Формули миру, в якій взяли участь представники 81 країни та міжнародної організації. Зокрема, своїх представників у Давос делегували 39 країн Європи, 18 – Азії, 12 – Африки, 6 – Південної Америки, 3 – Північної Америки, 2 – Океанії. Четверта зустріч радників у Давосі стала логічним продовженням третьої зустрічі на Мальті (28-29 жовтня 2023 р.), де були розглянуті перші п’ять пунктів

української Формули миру³⁰⁸. Учасники зустрічі у Давосі розглянули другу п'ятірку пунктів українського мирного плану та напрацювання з їх реалізації, детально обговорили ключові принципи досягнення всеохопного, справедливого й тривалого миру для України. Крім того, відбулися дві спеціальні сесії, присвячені

продовольчій безпеці та гуманітарним аспектам війни. За результатами консультацій у Давосі Швейцарія та Україна, співголови четвертої зустрічі радників із питань національної безпеки та зовнішньої політики, погодили спільне комюніке³⁰⁹, в якому була зафіксована згода, що безпека України є невіддільною частиною світової та регіональної безпеки, тому війна проти нашої держави – це один із основних дестабілізаційних чинників у світі. Також зазначалося, що всеосяжний, справедливий і стійкий мир для України та всього світу мав ґрунтуватися лише на Статуті ООН, відповідних резолюціях Генеральної Асамблеї ООН та ключових принципах міжнародного права.

Зустріч у Давосі заклала необхідні передумови для підготовки зустрічі лідерів країн та урядів, яка могла дати старт на високому рівні для створення універсальної основи спільного бачення та шляхів досягнення всеохопного, справедливого та міцного миру для України на основі української Формули миру. Зустріч лідерів могла також дати початок тематичним зустрічам у різних країнах на міністерському, парламентському, експертному та інших рівнях для підготовки детальних пропозицій для лідерів³¹⁰.

На першому інавгураційному саміті миру на рівні лідерів держав мав бути даний старт роботі над спеціальним документом – планом досягнення справедливого миру в Україні на основі пунктів Формули миру. Цей документ міг бути переданий представнику росії на другому саміті миру, якщо він буде готовий його прийняти, а росія – закінчити війну. Україна мала запропонувати світові свій мирний план, щоб не розглядати мирні ініціативи інших країн з неприйнятними для нашої країни умовами. Це було нашим абсолютним правом, тому що війна відбувалася саме в Україні. Тому план, за яким увесь світ бачитиме перспективу побудови нової архітектури, мав з'явитися саме в Україні. Також Формула миру була можливістю для України брати участь у забезпеченні глобальної безпеки у різних сферах: продовольчій, екологічній, ядерній тощо. 10 пунктів Формули миру були не випадкові, а базувалися на нормах міжнародного права та принципах Статуту ООН, і кожен із цих пунктів так чи інакше відображав вже проголосовані резолюції Генеральної Асамблеї ООН.

У межах роботи щодо реалізації Формули миру відбулося десять зустрічей на рівні послів і дипломатичних представників держав та міжнародних

організацій, акредитованих в Україні, та чотири зустрічі на рівні радників з питань національної безпеки й політичних радників лідерів країн світу: у Копенгагені, Джидді, на Мальті та в Давосі. У останній такій зустрічі взяли участь представники 81 країни та міжнародної організації. Робочі групи країн працювали над тим, щоб кожен пункт Формули миру перетворився на конкретні спільні напрацювання. Запрошення на перший – інавгураційний саміт миру на рівні лідерів країн у Швейцарії планувалося надіслати понад 160 країнам. Тривала робота над документом, який міг би стати результатом першого Саміту миру – спільного плану відповідальних країн світу, який мав передбачати відновлення територіальної цілісності України і подолання криз, які створила ця війна³¹¹.

рф та її союзники. Воєнно-політичні рішення держави-агресора щодо продовження війни

Війну з Україною кремль продовжував розглядав як складову ширшого протистояння з “колективним Заходом” на чолі США. Дотримуючись лінії на конфронтацію з країнами Заходу, 22 листопада мзс росії розповсюдила заяву про завершення 7 листопада процедури виходу росії з Договору про звичайні збройні сили в Європі (ДЗЗСЕ). Таким чином, кремль вкотре продемонстрував курс на загострення воєнно-політичного протистояння на Європейському континенті.

З метою протидії Заходу росія розширювала співпрацю з КНДР та Іраном. 5 грудня 2023 р. під час наради на рівні міністрів закордонних справ країн Прикаспійського регіону рф та Іран підписали декларацію щодо спільної протидії західним санкціям³¹². 7 грудня в москві відбулися перемовини російського диктатора та Президента Ірану І. Раїсі щодо розширення торгово-економічних відносин між росією та Іраном. Дві країни активно продовжували підготовку до укладання нового 20-річного “Договору про основи взаємних відносин та принципи співпраці між Іраном та росією”, який мав на меті замінити попередню угоду від 2001 року³¹³. 15 січня 2024 р. у москву з візитом прибула міністр закордонних справ КНДР Цой Сон Хі. Остання провела переговори з міністром закордонних справ росії лавровим та зустрілася з путіним, за підсумками яких російська сторона заявила, що високо цінує підтримку КНДР позиції москви в питаннях, пов’язаних з “сво” в Україні³¹⁴.

Протягом листопада-січня 2023 року російські посадові особи неодноразово озвучували погрози та претензії на адресу Молдови та країн Балтії, звинувачуючи їх уряди в утисках та переслідуваннях російськомовного населення та зростання русофобських настроїв загалом. Керівництво росії продовжило експлуатувати ідею про право рф захищати за кордоном не лише громадян росії, але й російськомовних громадян інших країн. Подібні тези активно використовувались кремлем задля виправдання своєї агресії проти України.

З метою посилення власної ролі на міжнародній арені кремль активно прагнув використати БРІКС і снд, в яких рф перейняла головування з січня 2024 року. Серед пріоритетів снд було визначено військове співробітництво,

боротьбу з санкціями, військово-патріотичне виховання та популяризація спільних духовно-моральних цінностей. У своєму виступі 1 січня путін наголосив, що основним пріоритетом у рамках БРІКС було зміцнення багатопольярного світового порядку³¹⁵.

У другій половині лютого 2024 р. глава мзс лавров відвідав з робочими візитами Кубу, Венесуелу та Бразилію. У своєму виступі на засіданні ради міністрів іноземних справ G20 у Ріо-де-Жанейро 22 лютого він наголосив на зростанні ролі країн Азії, Африки та Латинської Америки у формуванні багатопольярного світового порядку та розкритикував світові фінансові структури (МВФ, СБ, ЄБРР, ЄІБ) за надання “надмірної” фінансової допомоги Україні, прирікаючи начебто цим самим на стагнацію Африку та інші регіони Глобального Півдня³¹⁶.

Відбулася активізація інтеграції росії та білорусі в союзню державу. 27 січня в Санкт-Петербурзі за участю путіна та Лукашенка відбулося засідання вищої державної ради союзної держави, під час якого було підписано ряд угод, які визначали тіснішу координацію між рф та рб у сферах зовнішньої політики, промислового виробництва, науково-технічного розвитку, залізничної інфраструктури. Водночас було заявлено, що росія і білорусь досі не вирішили питання створення спільних ринків газу, нафти і нафтопродуктів в рамках союзної держави³¹⁷. Окремо було заявлено про створення медіа-холдингу союзної держави. 29 січня лідери рф і рб затвердили план розвитку союзної держави до 2026 року.

Протягом шостого етапу заяви російського керівництва, не в останню чергу, обумовлювались підготовкою до президентських виборів у березні 2024 року. Так, під час проведення 27-28 листопада 2023 р. у Москві Всесвітнього російського народного собору російський диктатор вперше з початку бойових дій в Україні публічно назвав розв’язану ним війну “національно-визвольною” і “битвою за суверенітет росії”. В черговий раз покладаючи відповідальність за російсько-українську війну на США та країни Заходу, путін закликав до мобілізації російської суспільства навколо досягнення цілей з формування справедливого світоустрою та представив росію як єдину світову силу, здатну забезпечити такі умови³¹⁸.

8 грудня путін оголосив про своє балотування на посаду президента рф. Політичні декорації, якими було обставлено це рішення (прохання т.зв. “спікера народної ради днр” а. жоги), свідчили про те, що президентська кампанія путіна буде сфокусована на темі війни проти України, просування “досягнення” рф у вигляді анексії території чотирьох областей України та мобілізації суспільства навколо воєнних цілей рф. Очільник держави-агресора прагнув нав’язати громадянам рф думку про цілковиту підтримку його дій російським суспільством, щоб таким чином притлумити невдоволення сімей мобілізованих. Подібна тактика стала реакцією на неодноразові звернення щодо демобілізації та покращення становища російських мобілізованих.

14 грудня путін провів прес-конференцію за підсумками року. Торкаючись питання війни з Україною, він вкотре наголосив на незмінності

цілей “сво” та звинуватив Україну та Захід в небажанні домовлятися. Очільник кремля заперечив можливість нової мобілізації та заявив, що за рік до лав зс рф було призвано 486 тис. військовослужбовців за контрактом. Під час зустрічі з військовослужбовцями зс рф у військовому шпиталі (1 січня), путін оголосив ворогом росії Захід, а не Україну. При цьому він вкотре заявив, що росія готова до припинення конфлікту з Заходом, але виключно на умовах кремля³¹⁹.

Водночас поряд зі старими наративами озвучувались і нові. Вперше в контексті тимчасово окупованих територій України путін вжив термін “завоювання”. 31 січня він заявив, що демілітаризована лінія між Україною та росією має пролягати на відстані, яка б унеможливила обстріл російських територій українською артилерією, наданою країнами Заходу³²⁰. Подібні заяви суперечили тезам, озвученим у січні 2024 р. західною пресою про прагнення путіна до мирного врегулювання російсько-українських відносин. Цілком очевидно, що російське керівництво використовувало подібні прийоми лише для розколу західного суспільства та зменшення підтримки України.

8 лютого було опубліковане широко анонсоване інтерв'ю путіна американському пропагандисту Такеру Карлсону, в якому очільник кремля намагався донести американській громадськості та елітам свої погляди на російсько-українську війну та міжнародні відносини. Можна з певністю констатувати, що це завдання було провалене. Значну частину часу путін присвятив фальшивим інтерпретаціям історії, вкотре прагнучи довести штучність української держави та право росії на її територію. Він вкотре звинуватив Захід, зокрема США, за сучасну ескалацію у світі. Українській владі лідер держави-агресора закинув небажання домовлятися про мир і відкидання домовленостей, досягнутих між росією та Україною у Стамбулі 29 березня 2022 р.³²¹. Російський диктатор підтвердив свої максималістські цілі щодо війни з Україною. Водночас він заперечив можливість російської агресії проти Польщі та країн Балтії.

Вінцем передвиборчих заходів путіна стало його послання федеральним зборам 29 лютого 2024 р., в якому він оголосив свою виборчу програму. Зокрема, очільник кремля анонсував початок масштабної програми соціально-економічного відновлення і розвитку ТОТ України. Анонсовану Президентом Франції Е. Макроном можливість відправки в Україну західних військових контингентів путін назвав прямою військовою інтервенцією та пригрозив ядерною відповіддю. У посланні путін говорив про формування нової російської управлінської еліти з ветеранів російсько-української війни та нової економічної еліти – російського бізнесу, що попри санкції продовжував інвестувати в економіку рф. Основна частина промови була присвячена соціальним питанням. Перед виборами путін роздав рекордну кількість обіцянок покращення життя росіян, які, за підрахунками журналістів, сумарно могли коштували держбюджету більше 10 трлн рублів³²². Водночас російський диктатор пов'язав виконання всіх намічених планів із перемогою в російсько-українській війні. Фактично путін запропонував росіянам новий суспільний договір, згідно з яким існування росії,

добробут кожного росіянина напряду був пов'язаний з переможним завершенням війни³²³.

Керівництво росії, виходячи з обстановки на російсько-українському фронті, активно готувалося до довготривалої війни на виснаження. 27 листопада російський диктатор підписав закон про федеральний бюджет рф на 2024 рік, ухвалений держдумою 15 листопада, згідно з яким передбачено збільшення витрат на збройні сили на 70% більше ніж у 2023-му (6,8 трлн)³²⁴. Таке різке збільшення видатків на війну не викликало ніякого публічного спротиву чи осуду з боку російського суспільства. Також згідно указу путіна від 1 грудня 2023 р., офіційна штатна чисельність зс рф збільшилася з 2 039 758 осіб до 2 209 130 осіб, а загальна чисельність бойового складу з 1 115 000 до 1 320 000 осіб. Це могло свідчити як про колосальні втрати росії у війні проти України, так і про наступальні плани росії³²⁵.

1 січня 2024 року в рф набув чинності закон, згідно з яким призовний вік на строкову військову службу складав від 18 до 30 років (раніше до 27 років). 4 січня путін підписав указ, яким спрощував набуття російського громадянства іноземними громадянами та особами без громадянства, які підписали контракт на військову службу в зс рф. Ймовірно, цей крок мав максимально спростити процес вербування мігрантів до лав російської армії³²⁶. 26 січня російський прем'єр мішустін підписав постанову про спрощений порядок проходження медичної комісії для осіб, що вступають на контрактну службу. 31 січня державна дума ухвалила зміни до кримінального кодексу, які суттєво розширили перелік дій, що підпадали під визначення “поширення завідомо неправдивої інформації про збройні сили рф”. По відношенню до громадян рф, яким інкримінувались подібні звинувачення, застосовувалась конфіскація майна. Дані заходи свідчили про зростання непопулярності війни в російському суспільстві.

26 лютого 2024 р. путін підписав указ “Про військово-адміністративний поділ російської федерації”³²⁷, згідно яким замість західного військового округу були відновлені ленінградський та московський військові округи, що були ліквідовані у 2010 р. Це стало відповіддю росії на вступ Фінляндії до НАТО та очікуване приєднання до Північноатлантичного Альянсу Швеції. Також відновлення військових округів свідчило про можливу підготовку росії до агресії проти країн НАТО. Окуповані території України офіційно були включені до південного військового округу (раніше до цього округу входив лише Крим)³²⁸.

Таким чином, у воєнно-політичній сфері держава-агресор здійснювала заходи, спрямовані на підготовку росії до довготривалої війни на виснаження. Кремль розширив видатки на армію і збільшив штатну чисельність збройних сил рф, водночас відбулося нарощення мобілізаційного резерву. У внутрішній політиці кремль прагнув пов'язати переобрання путіна на третій термін з мобілізацією російського суспільства проти удаваної загрози з боку “колективного Заходу”. На зовнішньополітичній арені москва проводила політику, спрямовану на формування антизахідного блоку з країн так званого “колективного Півдня” та посилювала співпрацю з Іраном, КНДР та білоруссю.

Використання рф теми мирних переговорів для послаблення міжнародної підтримки України

Прагнучи посилити зовнішньополітичний тиск на Україну, на шостому етапі кремль наростив зусилля з метою просування в інформаційному просторі тези про готовність до перемовин з Києвом, однак на власних умовах. Не відмовляючись від задекларованих раніше цілей у війні проти нашої держави, у москві заявляли, що вони завжди були відкриті до діалогу. Так, у виступі на пленарній сесії Східного економічного форуму у Владивостоці 12 вересня 2023 року, російський очільник заявив, що начебто отримував від посередників запити про переговори з Україною, однак зазначив про неможливість припинення бойових дій через продовження українського контрнаступу³²⁹. Маючи перевагу в людській силі і техніці на полі бою, росія вдалася до роздмухування теми мирних перемовин, розуміючи, що обстановка на фронті змінюється на її користь. Тому можна пропустити що інформаційна операція кремля мала на увазі відтягнути момент, коли б Україна знову почала одержувати пакети військової допомоги від своїх союзників, а в той самий час це дозволило б росії підготуватися до чергового наступу.

При цьому путін закликав США примусити Київ до переговорів, і в якості першого кроку вимагав скасування указу Президента України В. Зеленського про заборону таких перемовин. Подібні заяви очільника кремля носили пропагандистський характер і були спрямовані на підрив єдності Києва і його партнерів³³⁰.

Інформаційно-психологічна операція кремля була також спрямована на зрив зусиль Києва з формування міжнародного консенсусу навколо української Формули миру, який вже набрав загрозливих для росії масштабів, посилюючи її міжнародну ізоляцію. Свідченням цього були заяви очільника російського мзс лаврова, який назвав Формулу Президента В. Зеленського “чистим ультиматумом” росії³³¹.

За повідомленням газети The New York Times, саме з вересня 2023 року путін і російські високопосадовці робили спроби через посередників донести своїм закордонним партнерам, зокрема зі Сполучених Штатів, ідею про те, що вони готові до переговорів про припинення вогню і фіксації досягнень на поточній лінії бойового зіткнення³³². При цьому це були не перші такі закулісні контакти, але на той момент вони не принесли результатів. Очевидно, що на той момент путін відчував себе в сильнішій позиції, оскільки на фоні недосягнення цілей наступу Сил оборони України у 2023 р. у західних столицях з’явилося все більше скептиків щодо необхідності подальшої допомоги Києву. Ці фактори, на думку російського керівництва, могли бути достатньою підставою для того, щоб США та інші країни Заходу змінили свої безкомпромісні позиції щодо ведення пеговорів.

22 листопада 2023 року під час виступу на онлайн-саміті G20 путін заявив, що рф ніколи не відмовлялася від мирних переговорів із Києвом, звинувативши натомість Україну в односторонньому виході з переговорного процесу³³³.

Шукаючи причину появи таких заяв, не варто відкидати і вплив внутрішньо-російського фактору – втома від війни у росіян вилилася у зростання числа тих, хто підтримував її завершення шляхом переговорів. При цьому підтримка громадянами росії війни проти України залишається стабільно високою з лютого 2022 року. Лише третина з них готова розділити моральну відповідальність за загибель мирних українців та руйнування. Проте прихильників переходу до мирних переговорів було більше, ніж прихильників продовження воєнних дій: 52% проти 40%³³⁴. Так чи інакше, путін мав відповідати на запити цієї частини своїх виборців напередодні березневого голосування, вводячи їх в оману щодо своїх намірів продовжувати війну.

Насправді путін у своїх заявах лише повторював свою шаблонну риторику про прагнення до миру, але на умовах визнання “реалій на землі” (себто, відштовхуючись від поточної лінії бойового зіткнення). Одночасно у кремлі наголошували на збереженні максималістських цілей щодо України. Так, 14 грудня 2023 року під час традиційної “прямої лінії” путін повторив, що цілями росії залишалася “демлітаризація, денацифікація України та її нейтральний статус”, яких російська влада готова домагатися за будь-яку ціну³³⁵.

На думку експертів американського Інституту вивчення війни (ISW), неправдиво сигналізуючи про готовність брати участь у мирних переговорах, офіційні особи кремля проштовхували наратив “про провину Заходу. Метою путіна було змусити західних політиків пропонувати вигідні для росії поступки замість того, щоб брати участь у змістовних добросовісних переговорах³³⁶. Справжнім адресатом заяв путіна була не так Україна, як її західні партнери. Є достатньо підстав вважати, що метою “миролюбних” послань з москви було переконати їх в тому, що перемовини можливі, і змусити їх чинити тиск на Київ. Якби прямі переговори були неможливі, росія була готова обговорювати самостійно свої умови із західними лідерами, а потім виставити Україні вже погоджений варіант умов³³⁷.

Вже у грудні 2023 року американська преса досить активно обговорювала варіанти, за яких діалог Києва та москви був би можливий, вважаючи, що путін серйозно налаштований до перемовин³³⁸. Підкреслювалося, що на тлі відсутності рішення Конгресу США про подальшу допомогу Україні у Вашингтоні могли б запропонувати Києву якісь інші варіанти компромісних рішень, які українці могли вважати за перемогу³³⁹.

У лютому 2024 року стало відомо, що протягом двох попередніх місяців емісари кремля проводили зустрічі з представниками США у Туреччині³⁴⁰. За повідомленнями джерел зі США і росії, саме кремль ініціював такі консультації і намагався запевнити американців у щирості своїх намірів. Йшлося про те, що путін нібито серйозно налаштований на припинення вогню, проте прагнув зберегти окуповані території України під контролем рф. Говорити ж про такий “мир” диктатор хотів саме з представниками США, а не напряму з Україною. Ці пропозиції обговорювали на спеціальній нараді, на якій були присутні радник з національної безпеки Президента США Дж. Салліван, державний

секретар Е. Блінкен і навіть директор ЦРУ В. Бернс. Зрештою, у Вашингтоні не повірили путіну і заявили, що без України такі чутливі питання не обговорюватимуть, і тиску на Київ не чинитимуть³⁴¹.

Фактично останній публічний заклик до перемовин у період, що розглядається, путін зробив під час інтерв'ю з американським журналістом Такером Карлсоном (7 лютого 2023 року). У ньому він звинуватив США у тому, що за їх вказівкою Київ “відкинув” домовленості 2022 року, коли у Стамбулі учасники українсько-російських перемовин дійшли до “високої стадії узгодження позицій складного процесу” і діалог просувався до завершення. Відтак, саме Вашингтону, за словами путіна, слід би було виправити це помилкове рішення, так майстерно “щоб не образити нікого”³⁴².

14 лютого 2024 року шеф російської дипломатії лавров, виступаючи в держдумі заявив, що “ті, хто нам оголосили війну” не готові враховувати російські “інтереси та реалії на землі”. В цих умовах жодних варіантів для перемовин не проглядається, – заявив лавров, підтвердивши, що москва не погодиться на жодні інші передумови для зустрічі, окрім того, щоб протилежна сторона прийняла російську позицію³⁴³.

Очевидно, що всі ці маніпулятивні заяви путіна та лаврова про начебто готовність росії до перемовин не містили у собі жодного практичного змісту. Тим більш дивними виглядали ті політики з демократичних країн, які повірили їм, вважаючи, що з такими як путін можна про щось говорити. Саме протягом шостого етапу активізувалися й деякі європейські шукачі шляху до відновлення миру, т.зв. “Putinverstehер”, які мали, як виявилось, більш докладні уявлення про те, на яких умовах росія була готова погодитися вести переговори. Так, 18 січня 2024 року німецька праворадикальна партія “Альтернатива для Німеччини” – AfD винесла на розгляд Бундестагу “власні ідеї” щодо досягнення миру між Україною та росією та домоглася проведення парламентських дебатів на тему “Відповідальність Німеччини за мир у Європі має виконуватися. Мирна ініціатива з гарантіями безпеки для України та росії”. Депутати від AfD вимагали від федерального уряду виступити з мирними ініціативами, а першим кроком, на їх думку, слід “було пов’язати політичну, військову та фінансову підтримку України з готовністю Києва вести мову про серйозні мирні переговори, а також вимагати готовності говорити з росією”. У виступах представники партії закидали Заходу те, що саме його поведінка призвела до війни, а також те, що це США та Велика Британія перешкодили Україні та росії, які були зацікавлені в припиненні вогню та обопільних поступках, домовитися в Стамбулі у березні 2022 року. На думку цих політиків, для Німеччини було б доцільним повернутися до business-as-usual з росією, адже попри санкції її економіка зростала. Також план AfD передбачав направлення “мирної делегації” на чолі з представником ОБСЄ до Києва та москви з метою домовитися про негайне припинення вогню тривалістю щонайменше 90 днів при розведенні військ на 30-км відстань, а по завершенні процесу – створення “підмандатних ООН територій” у чотирьох українських областях (Донецькій, Луганській, Запорізькій і Херсонській) і поступове

виведення російських військ до позицій 24 лютого 2022 року. Про міжнародно визнані кордони України в AfD не згадували. Врешті за запропонований проект проголосували “за” – 75 депутатів Бундестагу (при цьому сама фракція AfD нараховувала 78 осіб), “проти” – 605³⁴⁴.

Українська сторона не дозволила втягнути себе у “пастку перемовин” з росією, адже всі попередні спроби з мирного врегулювання конфлікту, починаючи з 2014 року, були безрезультатними³⁴⁵. Українські дипломати і представники Офісу Президента України чітко заявили, що мир на умовах москви був рівнозначний капітуляції Києва. Радник керівника Офісу Президента М. Подоляк наголосив, що єдине, що могла запропонувати Україна – це програш росії у війні³⁴⁶.

Таким чином путіну не вдалося похитнути рішучість Києва продовжувати боротьбу проти російської агресії і дати москві можливість заморозити конфлікт на поточній лінії зіткнення. Роблячи заяву про готовність до перемовин, росія прагнула чинити тиск на лідерів країн Заходу. Їх втому від патової ситуації на українсько-російському фронті, загрозу перетворення війни на довготривалу боротьбу на виснаження, яка активно обговорювалася у владних колах західних країн під час дискусій про подальшу підтримку України, москва хотіла використати для припинення військової та фінансової допомоги Україні, і таким чином пом’якшити безкомпромісну позицію Києва. Єдиним справедливим закінченням війни Україна вважала реалізацію Формули миру, яка передбачала припинення війни на принципах Статуту ООН, зокрема відновлення територіальної цілісності та суверенітету України.

Формування моделі співробітництва ревізіоністських держав рф-білорусь-Іран-КНДР за сприяння Китаю

Стратегія національної безпеки США, затверджена 12 жовтня 2022 р., підкреслювала, що найнагальніший виклик, з яким стикалися Сполучені Штати, прагнучи до вільного, відкритого, процвітаючого і безпечного світу, походила від держав, які поєднували авторитарне правління з ревізіоністською зовнішньою політикою³⁴⁷. Хоча проблема визначення і характеристик ревізіонізму досі викликає суперечки, найбільш поширеним є уявлення, що за стратегічним вибором у бік такої політики стоїть перш за все невдоволення існуючим станом речей. Відтак держави, що стають на курс ревізіонізму у своїй більшості є такими, що почувають себе некомфортно в існуючому стані, намагаються побудувати такий міжнародний лад, який дозволив би їм процвітати як історично сформованим утворенням з багатовимірними потребами у безпеці. Держави стають ревізіоністами також, якщо міжнародне статус-кво загрожує їхнім життєво важливим безпековим потребам і якщо вони мають потенціал, щоб кинути йому виклик³⁴⁸.

Деякі вчені, зокрема, зі школи реальної політики, виділяють три типи ревізіонізму – коли держава, яка прагне більшої відносної ваги в міжнародному управлінні, намагається покращити свою позицію в рамках певного існуючого порядку; держава, яка хоче змінити правила, за якими відбувається міждержавна

взаємодія в певній сфері; нарешті, третій тип – це суб’єкт, який прагне ліквідувати існуючу міжнародну систему та кардинально змінити правила гри. Звичайно, такі ідеальні типи не є ані чіткими, ані взаємовиключними, але вони можуть слугувати корисними моделями, щоб зрозуміти всю серйозність ревізійністської практики. Також важливим аспектом, який вирізняє ревізійністську силу від реформістської – те, яким способом вона домагається змін – легітимним чи протизаконним, іншими словами – шляхом слідування правилам, або шляхом їх заперечення і порушення. Нарешті, до ревізійнізму може бути застосована і шкала масштабів ревізійністських зазіхань, планів і цілей³⁴⁹.

Протягом другої половини 2023 року світ стикнувся не з проявами ревізійнізму окремих держав, а спостерігав формування і консолідацію цілого ревізійністського блоку, що отримав умовну назву нової “вісі зла”, який кидав виклик існуючому світовому ладу. Радник Президента США Дж. Картера з питань безпеки З. Бжезінський у своїй відомій книзі “Велика шахівниця” ще 1997 року пророче передбачив, що потенційно найнебезпечнішим сценарієм може стати велика коаліція Китаю, росії та, можливо, Ірану – “антигегемоністська” коаліція, об’єднана не ідеологією, а взаємодоповнюючими претензіями. Це нагадувало за масштабами виклик, який колись Західному світові кинув китайсько-радянський блок під час холодної війни, хоча цього разу Китай, швидше за все, був би лідером, а росія – послідовником, стверджував американський політик. Бжезінський помилився лише в тому, що не передбачив в цьому об’єднанні Північну Корею і білорусь, але за їх участі реалізація принципово найгіршого сценарію за Бжезінським, відбувалася ще в більш загрозливому варіанті.

Дві з п’яти держав – великі ядерні держави, при чому росія відмовилися від дотримання режиму нерозповсюдження ядерної зброї і стала поширювати свої ядерні арсенали і технології – як це було з переміщенням ядерної зброї до білорусі. Північна Корея вже володіла ядерною зброєю, але прагнула визнання статусу ядерної держави по факту. На шляху до цього статусу перебував і Іран, й очевидно був зацікавлений завдяки співпраці і з росією, і з Північною Кореєю зміцнити свій арсенал і технології. Тегеран та москва найбільше дестабілізували безпекову ситуацію у світі, активно використовуючи проксі-угруповання, що дозволяло їм зняти із себе формальну відповідальність за експорт нестабільності і війн у різних регіонах планети. Навіть свою широкомасштабну війну проти України москва другий рік поспіль продовжувала прикривати гібридним форматом агресії, т.зв. “сво”.

Китай при цьому виступав як центр тяжіння для всіх чотирьох ревізійністських потуг, які кинули виклик існуючому міжнародному порядку. Головна роль Китаю полягала в підтримці на плаву економіки цих держав-паріїв в умовах санкційного тиску на них. Практичний інтерес Пекіну полягав в отриманні доступу до ресурсів, якими володіла, перш за все, росія та Іран для задоволення власних потреб. Одночасно Китай продовжував позиціонувати себе як миротворець, як відповідальний гравець, який, на відміну від інших, фактично єдиний з цієї групи, хто продовжував активний діалог з рештою світу.

Натомість саме росію і Китай можна визнати такими, що займали більш жорсткі ревізійні позиції і вдавалися до ревізійних практик у ключових сферах міжнародного порядку, а саме в територіальній, політичній, економічній та нормативній сферах, як на регіональному, так і на глобальному рівнях. У всіх цих сферах вони прагнули суттєвих змін у структурах і процесах, що регулюють міждержавні відносини. Обидві держави були незадоволені основними елементами міжнародного порядку, що склався під проводом США, але при цьому не зазіхали на міжнародну систему або інституційну архітектуру, яка склалася після Другої світової війни. Обидві підтримували роль ООН і продовжували участь в існуючих міжнародних організаціях і інституціях. При цьому росія і Китай використовували широкий спектр методів і підходів з єдиною метою – аби переглянути елементи міжнародного порядку, в якому домінуючими виступали США, у своїх власних регіонах та за їх межами.

При цьому жодна із ревізійних держав не була готова кинути прямий виклик гегемону – політичного або ж воєнного характеру. Натомість в обох випадках дедалі більший акцент робився на гібридних засобах, тобто інструментах переважно неконвенційного характеру (ІПСО, культурна дипломатія, засоби “м’якої сили”), які використовувалися державними структурами для досягнення стратегічних цілей. Обидві країни також концептуалізували такі гібридні зусилля як невід’ємну складову конвенційного конфлікту із Заходом. Це розмивало межу між війною та миром і створювало виклик одній з основоположних норм міжнародного права.

Але ревізійська практика кожного зі згаданих авторитарних акторів також відрізнялася. Росія більше зосереджувалася на військовому примусі, аж до прямого застосування сили, в той час як Китай робив більший акцент на економічних інструментах, переконанні та побудові альтернативного порядку денного. Натомість, очевидно, якщо путін прагнув продовжувати війну проти України і хотів вижити в умовах економічної ізоляції від глобального економічного порядку, очолюваного Заходом, у нього не було іншого вибору, окрім як повернутися на схід, до Китаю. Якщо ж Китай розглядав майбутнє світового порядку як битву великих держав – між собою і Сполученими Штатами, йому потрібна будь-яка допомога, яку він може отримати від найближчих союзників³⁵⁰.

Під час Третього Форуму високого рівня з міжнародного співробітництва “Поясу і шляху” у жовтні 2023 року в Китаї Сі підтвердив путіну свою прихильність партнерству “без обмежень”, яке обидві країни проголосили у переддень війни росії проти України, і наголосив, що вони працюватимуть разом проти жорсткої “блокової політики”, яку просуvalи Сполучені Штати. Сі підкреслив, що росія була ключовою частиною його довгострокової стратегії, заявивши, що “розвиток китайсько-російського всеосяжного стратегічного партнерства координації з вічним добросусідством і взаємовигідною співпрацею є не засобом досягнення цілей, а довгостроковим зобов’язанням”. Пекін розглядав росію як рівного собі партнера у власному проекті руйнування американської системи альянсів і побудови альтернативного світового порядку. Відтак, перемога росії у війні

проти Заходу (саме так у Пекіні трактували агресію путіна проти України) стала головним китайським пріоритетом³⁵¹. В контексті глобального протистояння Китай постійно наголошував на тому, що саме США і “колективний Захід” були головним джерелом нестабільності, протистояння і конфліктів у світі.

Цікаві метаморфози відбулися і у відносинах Ірану з Китаєм. Ісламська Республіка досягла рекордних обсягів постачання своїх енергоносіїв до КНР, попри санкції. Фактично Тегеран в цьому питанні використав досвід москви. У липні 2023 року Іран став дев'ятим членом Шанхайської організації співробітництва (ШОС), очолюваного Китаєм безпекового альянсу, до якого також входила росія. У грудні 2023 р. він підписав угоду про вільну торгівлю з очолюваним росією Євразійським економічним союзом, який охоплював більшу частину Центральної Азії. У січні 2024 року Ісламська республіка приєдналася до БРІКС, групи країн з ринками, що розвиваються, до якої входять і Китай, і росія³⁵².

КНДР, попри мабуть найбільш консервативну політику, також продемонструвала суттєві трансформації свого курсу через участь в альянсі ревізіоністів. Північнокорейський режим вперше став постачальником зброї для підживлення іноземного збройного конфлікту. Якщо раніше Пхеньян наполягав на своїй повній самостійності і незалежності, особливо в питаннях розвитку своєї оборонної промисловості, озброєння та збройних сил, то тепер він зрозумів переваги співпраці з Іраном та росією, які надали йому такі технології (зокрема, в ракетобудуванні і космічній галузі), до яких він не зміг отримати доступ власними зусиллями. На межі 2023 – 2024 рр. Північна Корея успішно запустила супутник на орбіту, провела випробування різних видів зброї, включно із різноманітними системами балістичних ракет і підводними безпілотниками. При цьому КНДР звинувачувала Сполучені Штати Америки і Південну Корею в ескалації напруженості через масштабні військові навчання і заявила, що у неї немає іншого вибору, окрім як активізувати підготовку до ядерної війни³⁵³.

Наведені вище факти свідчили, що формування блоку ревізіоністських держав відбувалось в надзвичайно стислі терміни і темпами, яких сучасна історія ще не знала. Підставою для його появи стала війна росії проти України, а загострення на Близькому Сході тільки пришвидшило її й призвело до визнання появи нової світової реальності, яку дехто називав початком Нової холодної війни³⁵⁴. Натомість протягом періоду, що розглядається, все ще точилася дискусія про те, що лежало в основі коаліції росії, білорусі, Ірану, Північної Кореї, підтримку якій надавав Китай. Окрім “вісі зла” його також називали “новою лігою авторитарних держав”, за словами президентки Європейської комісії У. фон дер Ляєн, а також “альянсом розпачу”, або “альянсом тих, хто втратив надію”, як його охарактеризувала газета The Washington Post³⁵⁵, висуваючи на перше місце фактор санкційного тиску. У будь якому разі, це не був альянс ідеологічних спільників (як це було під час холодної війни), а об'єднання країн держав-паріїв, для якого спільною платформою стали ідеї протистояння Заходу.

Таким чином формувалася певна модель відносин, в якій ревізіоністи, з одного боку, послуговувалася антизахідною ідеологією, з іншого боку, розбудовували зв'язки політичного, економічного і військового характеру для підтримки одне одного. Однак цього не достатньо для тривалого існування такого альянсу. Більш глобальне бачення майбутнього цього ревізіоністського об'єднання вже розробив Китай, який намагався використати його в якості живої моделі переформатування світу.

Як справедливо зазначає американський філософ М. Вартофський, термін “модель” використовується для визначення надзвичайно широкого класу явищ, проте найважливішим є тлумачення моделі як теоретичної схеми для пояснення певного явища або процесу: “Модель – це когнітивний артефакт... конструкція, в якій ми позиціонуємо символи нашого досвіду або мислення таким чином, що в результаті отримуємо систематизовану репрезентацію цього досвіду або мислення як засіб їх розуміння або пояснення іншим”³⁵⁶. В моделі як абстрактній репрезентації певного об'єкту чи процесу неминуче “проявляються лише деякі якості модельованого об'єкту, а саме ті, що відповідають потребам та інтересам у використанні цієї моделі”³⁵⁷. У цьому сенсі модель постає аналогом “ідеального типу” М. Вебера – спрощеного й ідеалізованого уявлення про певні соціальні дії, інститути, історико-культурні феномени та економічні відносини. Відповідно, розробляючи модель (ідеальний тип) як універсальну схему, варто враховувати методологічне застереження М. Вебера, що чим більш однозначно сконструйована певна модель (ідеальний тип), тим далі вона віддалена від реальності.

Саме з таких засад можливо розглянути модель співробітництва держав “вісі зла”, яка в своїх формах справді схожа на певний ідеал, аніж на реальну політику, яка здатна змінити життя окремих країн і цілого людства. Пекін виробив чітке бачення трансформованого світового порядку. Китайський уряд прагнув створення системи, побудованої не лише на багатополярності, але й на абсолютному суверенітеті; безпеці, що ґрунтується на міжнародному консенсусі та Статуті ООН; правах людини, що визначаються не універсальними підходами, а державою з урахуванням обставин і традицій кожної країни; економічного і соціального розвитку як основи для всіх рішень; кінці домінування долара США; і зобов'язанні не залишати жодну країну і нікого позаду – себто враховувати інтереси всіх. Це бачення, за словами Пекіна, різко контрастувало з системою, яку підтримували Сполучені Штати. У доповіді за 2023 рік міністерство закордонних справ Китаю заявило, що Вашингтон “чіпляється за менталітет холодної війни” і “збирає маленькі блоки за допомогою своєї системи альянсів”, щоб створити розкол в регіоні, розпалити конфронтацію і підірвати мир. Сполучені Штати, продовжувалося в доповіді, втручаються у внутрішні справи інших країн, використовують статус долара, щоб примусити “інші країни служити американській політичній і економічній стратегії”, і намагаються стримувати науковий, технологічний і економічний розвиток інших країн.

На противагу цьому Пекін стверджував, що його бачення навпаки просуvalo інтереси більшості народів світу. У цьому ідеальному світобаченні Китай прагнув бути в центрі уваги, але вважав, що кожна країна, включно зі Сполученими Штатами, має відігравати свою роль. На Мюнхенській конференції з питань безпеки 2024 року в лютому, наприклад, міністр закордонних справ Китаю Ван І заявив, що Китай і США несуть відповідальність за глобальну стратегічну стабільність. Китай і росія, тим часом, стверджував головний китайський дипломат, представляють собою нову модель відносин між великими країнами. Європейському Союзу відводилась роль ще одного цивілізаційного полюсу, який, на думку пекінських стратегів, мав би протистояти політиці створення блоків, заснованих на ідеології. А Китай, як “найбільша країна, що розвивається”, сприяє солідарності та співпраці з Глобальним Півднем, щоб підвищити його представництво у світових справах³⁵⁸.

Таким чином, амбіції Китаю перекроїти світ згідно свого бачення не викликали сумнівів. Набув поширення навіть термін “Сі-вілізація”, що промовисто свідчив, що китайський лідер Сі Цзіньпін бачив себе людиною, що здатна змінити світовий лад³⁵⁹. Він прагнув розірвати мережі альянсів США, “вичистити” міжнародні організації від того, що він вважав “західними” цінностями, а також скинути з п’єдесталу американський долар і ліквідувати контроль Вашингтону над критично важливими технологіями. У його новому багатополярному світовому порядку глобальні інститути і норми мали бути підкріплені китайськими поняттями спільної неподільної безпеки та економічного розвитку, політичних прав людини в їх особливому китайському розумінні, і китайськими технологіями. КНР більше не довелося би боротися за лідерство, адже його центральна роль була би гарантована³⁶⁰.

Глобальна стратегія Китаю вже декілька років послідовно була спрямована на те, щоб підвищити статус країни у світі і досягти паритету у відносинах зі Сполученими Штатами, як глобальним гравцем. Ключовою тут була серія ініціатив, висунутих китайським керівництвом: Глобальна ініціатива у сфері розвитку (2021), Глобальна ініціатива у сфері безпеки (квітень 2022) та Глобальна ініціатива цивілізації (березень 2023). Всі вони становили тріо сучасних ідеологічних уявлень КНР. Їх поєднання у певну концепцію зміни світу, заснованого на засадах багатополярності та мультилітералізму, стала альтернативою для всіх, хто не визначився з вибором центру тяжіння. Ця альтернатива виглядала більш стратегічною, привабливою та амбітною, ніж усі попередні, запропоновані Китаєм. Теорія Сі Цзіньпіна про “дипломатію великої держави з китайською характеристикою” стала актом самопроголошення глобальної могутності Китаю і закликом до США будувати відносини іншого порядку, як рівний з рівним. Цікаво, що США досить ефективно стримували ці амбіції, нагадавши Пекіну, що прагнення бути великою державою мало підтверджуватися більшою готовністю брати на себе відповідальність за вирішення конкретних глобальних проблем, а на перевірку у Китаю не було ні сил, ні засобів, ані хисту, щоб такі спричинитися до вирішення багатьох світових проблем і конфліктів.

Китайський керманіч Сі Цзіньпін натомість вважав, що його глобальні цілі були в межах досяжності, адже вже вдалося отримати певні практичні результати в рамках кооперації з країнами-членами ревізійоністського альянсу. На Центральній конференції з питань зовнішньої політики в грудні 2023 року Сі зазначив, що Китай був впевненою, самодостатньою, відкритою та інклюзивною великою країною, яка створила найбільшу в світі платформу для міжнародного співробітництва і лідирувала в реформуванні міжнародної системи. Він стверджував, що його концепція світового порядку – Світової спільноти єдиної долі людства – перетворилася з суто “китайської ініціативи” на “міжнародний консенсус”, який мав бути реалізований за будь яку ціну. На практиці жодна країна світу не сприйняла китайську світоглядну концепцію, не стала послуговуватися нею для розбудови своїх відносин з сусідами і цілим світом. І хоча у Китаї постійно наголошували, що ця концепція, її добрі принципи і настанови були основою всієї сучасної китайської зовнішньої політики, видається, що у Китаю досі нема достатньо сил і хисту для того, щоб забезпечити для власної ініціативи міжнародну підтримку³⁶¹.

Попри цю обставину, бачення Китаю було розраховане на те, щоб бути переконливим майже для всіх країн світу. Ті з них, які не є демократичними, отримають підтвердження і легітимізацію свого вибору. Ті, що є демократіями, але не є великими державами, отримають більший голос у міжнародній системі і більшу частку переваг глобалізації. Навіть великі демократичні держави замислюються над тим, чи є нинішня система світового ладу адекватною для відповіді на виклики сьогодення, чи здатен Китай запропонувати щось краще. Сполучені Штати натомість дарма недооцінюють ці наративи, адже незадоволеність міжнародним порядком створила глобальну аудиторію, більш сприйнятливую до пропозицій Китаю, ніж це могло б бути ще нещодавно³⁶².

Таким чином, якщо говорити про модель відносин ревізійоністських держав, то в ній присутні дві тенденції – росія і за її підтримки такі країни як Білорусь, Північна Корея та Іран, просуvalи більш агресивну, засновану на деструктивних діях версію ревізійонізму. У них був відсутній позитивний порядок денний та ідеї, які були б здатні залучити на свою сторону ширше коло держав. Вони використовували наявний в них обмежений потенціал лише для того, щоб зменшити вплив неприйнятної для них статус-кво, але не запропонували нічого, щоб його змінити. З іншого боку, виступав Китай, що намагався накинути на цілий цей блок власну стратегію ревізійонізму, яка може бути охарактеризована, як конструктивний ревізійонізм (на протизагу деструктивному ревізійонізмові росії). Натомість все, що пропонував Пекін, виглядало великою мірою абстрактною моделлю того, як може відбуватися перетворення світового ладу. Окрім самого Китаю, до практичної реалізації такої моделі мало хто прагнув долучитися на практиці. Тому основна загроза для світового порядку полягала в тому, щоб Пекін, зіткнувшись з неможливістю реалізації свого позитивного сценарію глобальних змін, не став прихильником моделі деструктивної поведінки своїх більш радикальних союзників.

Висновки

У 2023 р. Україна та її партнери недооцінили можливості росії у мобілізації її суспільства та економіки на ведення довготривалої війни, а також внутрішньої стійкості авторитарного режиму до викликів і потрясінь, пов'язаних зі збройним протистоянням. Російське суспільство проявило високий поріг чутливості до втрат і масового насильства. Водночас не було розроблено довгострокової стратегії ведення війни, що виходила би за межі проведення однієї наступальної операції. У зв'язку з цим, деякі воєнно-політичні рішення не були ухвалені своєчасно, що призвело до відставання України та її партнерів у протистоянні з росією та її союзниками із ревізіоністського блоку, внаслідок чого на зламі 2023–2024 рр. Москва змогла здобути ресурсну перевагу. Водночас ситуація ускладнилася іншими факторами, найважливішими з яких була політизація українського питання в ряді країн (США, Польщі, Словаччині), що призвело до гальмування або й припинення допомоги нашій державі та створенні нових проблем (блокування західного кордону). Затримка з ухваленням в Конгресі США додаткового фінансування допомоги Україні призвела до уповільнення в реалізації підтримки наших воєнних зусиль, ставши негативним сигналом для європейських партнерів та водночас стимулом для росії. В результаті це мало негативні наслідки на полі бою, призвівши до нормування боєприпасів і обмеження спроможностей сил оборони України у проведенні операцій. Конкретні сценарії та терміни закінчення широкомасштабної війни росії проти України залишалися повністю залежними від оперативної обстановки на російсько-українському фронті. Незважаючи на обмежені ресурси, головною ціллю сил оборони України залишалося звільнення тимчасово окупованих територій та завдання тотальної поразки російським військам.

Брак відчуття нагальності моменту, повільність і бюрократизованість в ухваленні рішень та періодичні вагання західних партнерів дозволили росії перехопити ініціативу – пристосуватися до дії санкцій, налагодити виробництво озброєння та військової техніки у промислових масштабах, перевести економіку на воєнні рейки, мобілізувати живу силу та суспільство на ведення довготривалої війни. Ситуацію погіршила відсутність загальної стратегії Заходу щодо російсько-української війни. Якщо одні країни виступали за якнайшвидше надання Україні всієї необхідної допомоги для звільнення окупованих територій і завдання поразки росії, то інші продовжували політику дозованої допомоги, яка блище унеможливила колапс України як держави. Механізм санкцій запроваджувався надто повільно і не зачіпав найбільш вразливі місця російської економіки. Треті країни користуються лазівками для обходу обмежень. Партнери України виявилися неспроможними ані своєчасно надати зброю в потрібних обсягах, ані налагодити виробництво зброї на належному рівні. Ця проблема посилювалася заборонаю на використання зброї для завдання ударів по території держави-агресора³⁶³.

Внаслідок недосягнення цілей наступальної операції Сил оборони України на межі 2023–2024 рр. з'явилося усвідомлення, що війна остаточно набула затяжного характеру. Це, в свою чергу, змушувало Україну та її партнерів

ухвалювати рішення про нарощування виробництва озброєнь, боєприпасів і військової техніки, розширення існуючої оборонно-промислової та технологічної бази з метою генерації матеріальних ресурсів для ведення довготривалої війни та посилення обороноздатності держав-членів НАТО. Нова стратегія Заходу передбачала нарощення спроможностей України та зменшення її залежності від іноземної військової та фінансової допомоги. Українська дипломатія послідовно працювала над створенням альянсу оборонних індустрій, який мав об'єднати виробничі потужності оборонних підприємств України та держав Заходу.

На початку 2024 р. гостріше постало питання про те, чи зможуть США зберегти своє лідерство й чи не доведеться Європі взяти на себе збільшений тягар підтримки України у протистоянні росії. Ймовірність посилення у Сполучених Штатах ізоляціонізму створювало виклики для НАТО, проте водночас сприяло розвитку паралельних військово-політичних проєктів і безпекових структур на континенті, відкривало можливості для посилення геополітичної суб'єктності Європи та її стратегічної автономії у питаннях безпеки та оборони.

Нові виклики та загрози вимагали від провідних країн Європи (насамперед, Великої Британії, Німеччини та Франції) взяти на себе лідерську роль у консолідації зусиль в рамках ЄС та НАТО з метою посилення оборони Європи перед загрозою експансії росії та наданні сталої й довготривалої допомоги Україні як ключового фактору стримування неоімперіалістичних амбіцій кремля на континенті. Попри зусилля європейських країн щодо нарощування власних оборонних спроможностей, військова допомога Україні характеризувалась фрагментарністю та базувалась на добровільних внесках окремих держав-членів НАТО.

На шостому етапі багато європейських країн остаточно усвідомило екзистенційний характер російсько-української війни для майбутнього Європи. Водночас західні уряди зрозуміли, що російська агресія проти нашої держави не була ізольованим конфліктом, а частиною масштабнішої війни нової “вісі зла” проти всього Заходу. В Європі та Північній Америці всерйоз оцінювали можливість поширення війни рф за межі України, у тому числі на територію країн НАТО. Це вимагало зовсім іншої відповіді на неоімперіалістичну загрозу, яку становив кремль. Лідером, який вперше публічно артикулював це бачення і запропонував загальноєвропейський варіант відповіді на російський експансіонізм, був Президент Франції Е. Макрон. Він закликав позбутись останніх “червоних ліній” у підтримці України, розпочавши дискусію про зміну парадигми щодо воєнної допомоги нашій державі (відправка військ).

Ключовою геостратегічною подією кінця 2023 р. стало рішення Європейської Ради щодо відкриття переговорного процесу про вступ України до ЄС. Поряд з цим рішенням лідерів ЄС від 1 лютого 2024 р. забезпечило більшу структурованість, прозорість і прогнозованість фінансової допомоги Україні, продемонструвавши глобальне лідерство блоку.

Початок 2024 р. був позначений відчутним прогресом у створенні нової системи безпекових угод України з провідними західними державами (Великою Британією, Францією, Німеччиною, Канадою, Італією та Данією), які

зобов'язались надавати довготермінову підтримку Києву у відбитті агресії рф. Послідовно здійснювалась багаторівнева підготовка до проведення Глобального саміту миру з метою імплементації української Формули миру. Україна та її партнери напрацьовували практичні механізми та кроки для її реалізації. На важливих міжнародних форумах українське керівництво доводило необхідність збереження політичної єдності демократичних країн, збільшення військової та фінансової допомоги, пришвидшення процесів європейської та євроатлантичної інтеграції. Коло країн, які підтримували Формулу миру Президента В. Зеленського, невпинно розширювалось. Саме українська Формула миру була здатна позбавити рф інструментів агресії не лише в Україні, а і в сферах глобальної безпеки – продовольчої, енергетичної, ядерної та екологічної. Єдиним шляхом для такого миру було зупинення російської агресії та деокупація українських територій.

Незважаючи на переважно позитивні результати візиту Президента України до США, не вирішеним питанням залишалися терміни надання критично необхідної фінансової допомоги Україні, які стали заручниками міжпартійної боротьби у американському Конгресі, адже розгляд українського кейсу Палатою представників блокувався ультраправим крилом фракції республіканців, які мали антиукраїнські настрої. Від швидкості подолання адміністрацією Президента Дж. Байдена цих розбіжностей в Конгресі значною мірою залежала оперативна обстановка на російсько-українському фронті. Тому особиста зустріч Глави держави з американськими політиками була вкрай важливою, щоб донести позицію України та переконати республіканців у Сенаті відступити від своїх вимог заради України.

Російське керівництво активно пропагувало наративи про російсько-українську війну як складову глобалізаційного протистояння з “колективним Заходом”. кремль прагнув продемонструвати стабільність і підтримку режиму всередині росії та успіхи на зовнішньополітичній арені. Не в останню чергу подібні тенденції були зумовлені підготовкою до виборів президента в березні 2024 року. Активно пропагувалися тези про провал українського контрнаступу та західних санкцій, зростання економіки росії, успіхи в соціальній сфері тощо. Ключовими кроками російського керівництва у сфері пропаганди було проведення інформаційно-психологічних операцій, спрямованих на поширення серед українського суспільства та світової спільноти сумнівів і зневіри щодо можливостей України виграти війну і повернути окуповані території, зменшення підтримки України з боку союзників тощо. На міжнародній арені кремль прагнув сформулювати антизахідний блок “колективного Півдня”. Посилилася співпраця росії з Іраном та КНДР у військово-технічній сфері та зовнішній політиці. Керівництво рф активно проводило заходи щодо інтеграції росії та білорусі в рамках союзної держави.

Воєнно-політичні рішення кремля були спрямовані на активну підготовку до ведення довготривалої війни на виснаження. Безпрецедентно збільшилися видатки на збройні сили у бюджеті рф на 2024 рік, було прийняте рішення про збільшення чисельності армії, активно впроваджувались заходи, спрямовані

на нарощування мобілізаційного резерву, відбулася реформа військово-адміністративного поділу рф з прицілом на можливе протистояння з країнами НАТО.

Після невдалого наступу сил оборони України росія відчула, що для неї відкрилося вікно можливостей для переговорів з Заходом для того, щоб змусити той піти на перемовини за спиною України на вигідних для себе умовах, і відтак примусити західні країни відмовитися від постачання зброї для Збройних Сил України. При цьому путін не збирався переглядати максималістські цілі у війні проти України. Деякі західні політики проявили готовність до такого діалогу і навіть закликали до нього Київ. Проте такі голоси залишилися у меншості, і навіть шукачі шляхів до миру недовзі переконалися у відсутності бажання російської сторони вести змістовний і чесний діалог. Київ зміг уникнути “пастки перемовин” з росією, розкрив підступні плани москви щодо девальвації Формули миру Президента В. Зеленського, закликав західних партнерів до посилення тиску і міжнародної ізоляції росії.

На глобальному рівні Вашингтон і Пекін продовжували керовану конфронтацію, незважаючи на відновлення діалогу між лідерами і на рівні урядів двох країн, включно з функціонуванням гарячої лінії комунікації військових для запобігання конфліктним ситуаціям. Сторони уникнули потенційного загострення конфлікту в період проведення виборів на Тайвані (січень 2024 р.), де при владі утрималися прибічники більшої незалежності острова від КНР. Попри всю несхожість у підходах Сполучених Штатів і Китаю, проявився спільний підхід розглядати найбільші війни і конфлікти, які точилися у різних частинах світу (зокрема і війну росії проти України, війну Ізраїлю проти ХАМАС та в ширшому контексті на Близькому Сході, в Європі та Азії), як елементи глобального процесу, частини загальної картини світу, де ці держави конкурували, але одночасно й співіснували. США намагалися посилювати свої коаліції в Азії. У той самий час Китай робив спроби розхитати єдність Західного світу, наполягаючи на “стратегічній автономії” Європи від Сполучених Штатів і намагаючись підірвати спільну політику ЄС шляхом розвитку зв’язків з окремими країнами, які були готові сприймати його ідеї та ініціативи. В цілому політика Пекіну була спрямована на те, щоб його відносинам з Європою і США не заважала політика “дружби без меж” з рф. Натомість західні країни дедалі більше ставили свої відносини з Пекіном в залежність від позиції останнього щодо російсько-української війни.

Активізація дій єменських хуситів, які з початку 2024 року завдали близько тридцяти ракетних ударів по транспортним судам у Перській затоці та Червоному морі, призвела до значного загострення ситуації на Близькому Сході. Зусилля учасників коаліції “Вартовий процвітання”, до складу якої увійшли близько 20 країн світу на чолі з США та Великою Британією, не призвели до зменшення інтенсивності таких нападів та потребували більшої консолідованості зусиль й посилення функціональності з боку Заходу. Американське лідерство в утвердженні міжнародного порядку дедалі більше наражалося на конкуренцію

з боку регіональних держав. У близькосхідному регіоні ініціатором такого спротиву виступав перш за все Іран, який через підтримку своїх проксі-угруповань забезпечував значний вплив на регіональну воєнно-політичну обстановку.

Учасники нової “вісі зла” (росія, Іран, білорусь і Північна Корея) перейшли до тіснішої координації, вже не обмежуючи себе сферою військово-технічного співробітництва, а формуючи певну модель співпраці ревізійністських держав під впливом Китаю. Попри розбіжність ідеологій і політичних режимів, антизахідний дискурс став основою для формування спільної позиції і дій. Натомість ревізійністські підходи країн відрізнялися одна від одної способами та інструментами досягнення власних цілей, і головне ступенем, до якої кожна країна була готова працювати для деконструкції світового ладу, заснованого на ліберальних цінностях і правилах. Таким чином, успіх їхнього альянсу значною мірою залежав від того, чи зможуть ці країни запропонувати щось на заміну. У держав “вісі” був відсутній позитивний порядок денний для решти світу, і лише Пекін мав серед них власні глобальні ініціативи і проекти. Ідеї Китаю були підкріплені комплексною, добре забезпеченою ресурсами і напрацюваннями стратегією, яка передбачала роботу з урядами і населенням практично в кожній країні.

3.2. ВОЄННО-ЕКОНОМІЧНА ОБСТАНОВКА

Економічна ситуація у світі

Загальна динаміка економічних процесів. Протягом листопада 2023 року-лютого 2024 року тривало повільне відновлення світової економіки. Проте, незважаючи на падіння світових цін на продовольство та енергоносії, інфляційні ризики продовжували впливати на загальну динаміку економічних процесів, що особливо відчували найменш економічно-розвинені країни. Зростання геополітичної напруженості внаслідок конфлікту на Близькому сході та збоїв у транспортуванні через Суецький канал підтримувало волатильність цін на сировину³⁶⁴.

Завдяки сильній економіці США знизився ризик глобальної рецесії. Пожвавлення сфери послуг супроводжувалося зменшенням цінового тиску, що призвело до падіння споживчих цін до найнижчого рівня з жовтня 2020 року³⁶⁵. Зросла кількість робочих місць, зокрема у сфері послуг та у державному секторі, на 0,6% зріс середній рівень заробітної плати. Рівень безробіття залишився на рівні 3,7%. Це другий рік поспіль, коли рівень безробіття в США становив менше 4%³⁶⁶.

Для економік країн Єврозони протягом лютого 2024 року було характерне балансування між рецесією та зростанням. Слабкість двох найбільших економік Єврозони, Німеччини та Франції, була частково компенсована зростаючими показниками Іспанії та Італії. Визначальними факторами впливу залишались війна в Україні, інфляція, втрата окремих експортних ринків та зменшення загального обсягу експорту. Зростання річного ВВП було зафіксовано на рівні 0,1%³⁶⁷. За підсумками січня Європейський центробанк (ЄЦБ) знову зберіг три ключові ставки на попередньому рівні: базову – 4,5%, за маржинальною кредитною лінією – 4,75%, за депозитною лінією – 4%³⁶⁸.

Зростання економіки Китаю не досягло стабільного цільового показника уряду в 5%, що було спричинено кризою на ринку нерухомості, триваючих торговельних війнах із Заходом та негативною демографічною ситуацією в державі. Урядова підтримка у вигляді експансивної фіскальної та монетарної політики, що мала на меті запобігти погіршенню економічного зростання, була досить спорадичною. Спостерігалось зниження цін на продукти харчування, а ціни на автомобілі зменшувались найшвидшими темпами за останні 22 роки³⁶⁹.

Внаслідок триваючої торгівельної війни між США та Китаєм погіршилися економічні відносини між цими державами. Вартість китайського імпорту впала на 20%, що було компенсовано, зокрема, зростанням частки імпорту з Мексики. Адміністрація Президента США Д. Байдена закликала компанії шукати постачальників у країнах-союзниках або проводити релокацію виробництв до США³⁷⁰.

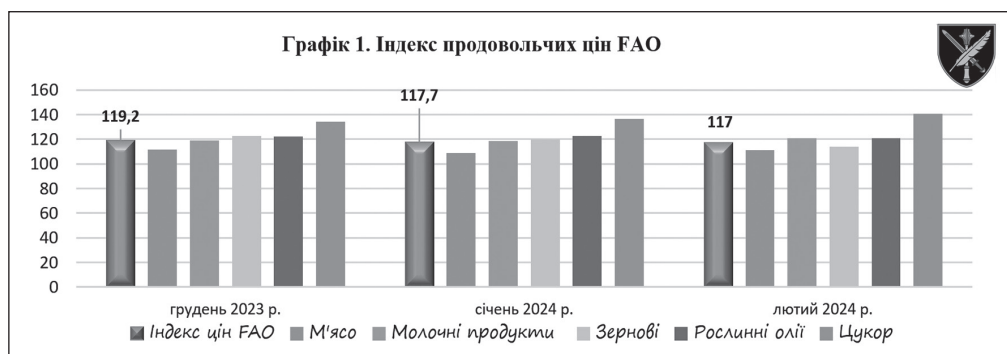
Тривала тенденція розширення впливу Китаю через блок БРІКС. Так, 1 січня 2024 року до блоку доєдналися ще чотири держави: Єгипет, Іран, ОАЕ та Ефіопія. Саудівська Аравія офіційно не приєдналася до блоку БРІКС та все ще розглядала можливість приєднання³⁷¹. Станом на січень економічна взаємодія між членами характеризувалась низькою ефективністю, більшість членів проявляли нейтральну позицію у ставленні до війни в Україні.

У зв'язку з продовженням атак хуситів на торговельні судна в Червоному морі тривала логістична криза Суецького каналу. Кількість суден, що курсують каналом впала на 36%. Місячні надходження до бюджету Єгипту від транзиту по каналу зменшились до 428 млн дол. США у порівнянні з 804 млн дол. США за аналогічний період 2023 року³⁷². Таким чином, у світі залишалась глобальна невизначеність щодо стабільних ланцюгів постачання.

Продовольчий ринок. Протягом грудня 2023 року – лютого 2024 року середнє значення Індексу продовольчих цін FAO коливалось від 119,2 в грудні 2023 року до 117 пунктів у лютому 2024 року³⁷³.

Продовольчий ринок характеризувався зростання індексів цін на цукор, м'ясо та молочну продукцію, що було компенсоване зниженням індексів цін на зернові та рослинні олії. Найбільше зросли світові котирування м'яса птиці та яловичини, що головним чином пояснюється підвищенням попиту з боку провідних країн-імпортерів.

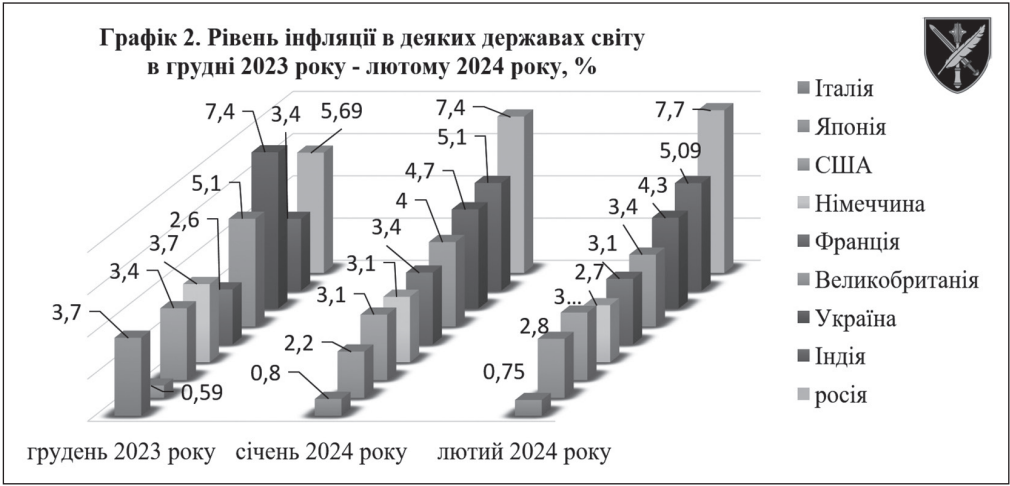
Стабілізації світових цін на зерно в значній мірі посприяв експорт української агропродукції через морський коридор.

Інфляційні процеси. Протягом зазначеного періоду глобальна економіка продовжувала відчувати вплив інфляційних процесів, які залишались основним рушієм відновлення економіки. Річний рівень інфляції в США знизився з 3,4% у грудні 2023 року до 3,2% на кінець лютого 2024 року. Тривало зростання витрат на житло, вартість якого зросла на 5,7%. Разом з цим, на 2% знизились ціни на енергоносії. Так, бензин знизився на 1,9%, комунальні (трубні) газові послуги впали на 13,8%. Ціни на продукти харчування знизились на 2,7%, медичні товари на 4,7%, транспортні послуги на 9,7%³⁷⁴.

Ризик рецесії все ще залишався ключовим питанням для Єврозони. У грудні рівень сповільнення виробництва досяг максимального значення. Однак, вже з січня розпочався процес відновлення обсягів виробництва. Тривала тенденція щодо жорсткої монетарної політики ЄЦБ стосовно підвищених процентних ставок³⁷⁵. Інфляція в країнах Єврозони наприкінці лютого знизилася до 2,6%, прямуючи до цільового рівня у 2%, встановленого ЄЦБ³⁷⁶. Річна базова інфляція, яка не включала витрати на енергоносії та продукти харчування, у лютому сповільнилася до 3,1%, що було найнижчим показником з березня 2022 року³⁷⁷.

Економіка Китаю продовжувала боротьбу з падінням цін через кризу на ринку нерухомості, який забезпечував близько третини економічного зростання країни. Прискорення дефляції було наслідком зниження цін на продукти харчування³⁷⁸. Наприкінці лютого тренд попереднього піврічного дефляційного процесу на рівні 0,3-08% змінився незначним рівнем інфляції, яка склала 0,7%³⁷⁹. При цьому тривало уповільнення виробництва, падіння котирувань на фондовому ринку та пригнічені настрої споживачів³⁸⁰. Народний банк Китаю кілька разів знижував процентні ставки в надії збільшити банківське кредитування та повернути інфляцію до цільового рівня в 3%³⁸¹. Ризик дефляції залишався одним із основних факторів, що стримував загальне економічне зростання Китаю.

Світовий ринок енергоносіїв. Протягом зазначеного періоду на світовому ринку енергоносіїв продовжувала змінюватись пріоритетність джерел енергії. Зростала важливість ядерної енергетики разом з відновлюваними джерелами енергії, подальший розвиток яких мав зменшити енергетичну залежність від російських вуглеводнів та зменшити викиди важких металів в атмосферу³⁸².

Так, для досягнення збільшення частки з 42% до 50% отриманої електроенергії без використання викопного палива, уряд Індії провів переговори з приватними інвесторами для залучення інвестицій у власну ядерну енергетику. Зокрема, здійснити інвестиції обсягом 26 млрд дол. США пропонувалось Reliance Industries, Tata Power, Adani Power та Vedanta Ltd. Внаслідок залучення інвестицій індійський Уряд сподівався побудувати 11 тис. МВт нових ядерних потужностей з виробництва електроенергії до 2040 року³⁸³.

Висока температура в Європі у січні 2024 року, сприяла заповненню європейських газових сховищ. Зберігалась тенденція щодо зниження залежності країн ЄС від російських викопних ресурсів завдяки збільшенню постачання газу з Норвегії, США та Близького Сходу, а також переходу на альтернативні джерела енергії³⁸⁴.

В грудні-лютому тривав тренд зниження цін на електроенергію в Європі, який був обумовлений падінням попиту на газ. Крім того, зросло виробництво сонячної енергії (в Іспанії та Португалії воно досягло історичних рекордів порівняно з іншими роками) та вітрової генерації. Наприкінці лютого ціни на енергоносії в євроні впали на 3,7% порівняно з 6,1% у січні. Середня ціна склала 25,76 євро/МВт-год, що було найнижчим показником з травня 2021 року³⁸⁵.

На ринок енергоносіїв продовжували впливати зобов'язання ОПЕК щодо подальшого скорочення видобутку нафти. Проте на тлі сповільнення економіки Китаю, що призвело до зменшення імпорту сирової нафти, баланс попиту та пропозиції не зазнав значних змін.

Природний газ. На ринку природного газу зберігалась загальна тенденція щодо зниження цін завдяки високим рівням запасів і стабільному забезпеченню СПГ, а також додатковим поставкам з Норвегії³⁸⁶.

Напади хуситів на комерційні судна в Червоному морі частково були нейтралізовані присутністю ВМС США та Великої Британії. Незважаючи на те, що це спричинило деякі затримки з вантажами СПГ з Катару, відновився великий обсяг імпорту з США, що забезпечило його достатні запаси³⁸⁷. Високий попит на СПГ спостерігався в Азії, зокрема в Китаї, Індії, Південній Кореї, Тайвані та Таїланді, у той же час, спостерігалось зниження його імпорту в Європу³⁸⁸.

Попит на газ у Китаї, який включав імпорт через трубопроводи, імпорт СПГ і внутрішнє виробництво, зріс на 5,7% (до 35 млрд м куб.) порівняно з аналогічним періодом 2022-2023 років.

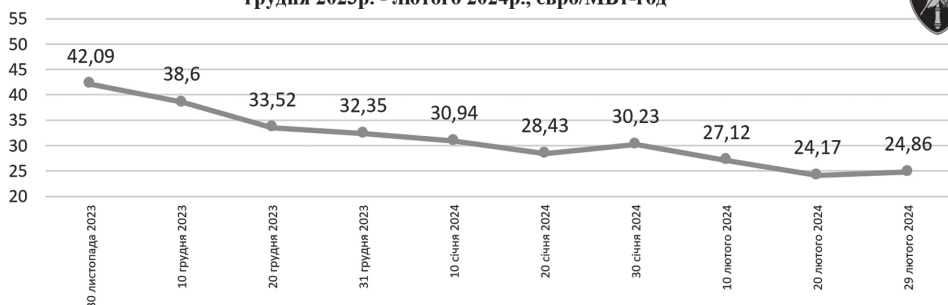
Споживання газу в ЄС в порівнянні з аналогічним періодом 2022-2023 років знизилось на 14% і склало 35 млрд м куб. Тепла погода і достатній рівень запасів газу у газосховищах сприяли падінню цін на газ, які наблизилися до 3-річного мінімуму. Станом на 1 березня 2024 року завантаженість газосховищ в цілому по ЄС становила 62,25%³⁸⁹. Сприятливий митний режим України щодо короткострокового зберігання газу в поєднанні з гарантіями про те, що газ не буде реквізуватися в умовах воєнного стану, сприяли розміщенню великих обсягів газу в українських газосховищах європейськими трейдерами. Зберігання європейського газу в українських газосховищах, стало пілотним проектом в майбутній енергетичній стратегії Європи та заощадило європейським газотрейдерам 320 млн дол. США. Обсяги газосховищ в Україні становили 33 млрд куб. м, та займали друге місце за потужністю на континенті після РФ³⁹⁰.

Схожа тенденція спостерігалась й в США. Управління енергетичної інформації США відзвітувало про наповненість газосховищ, які на 11,7% перевищували відповідні показники 2023 року та на 26,5% перевищували середній показник за останні п'ять опалювальних сезонів. Ринкові ціни на природний газ в США протягом звітної періоду були наближені до найнижчих рівнів за останні три роки, що спонукало до скорочення видобутку одним з найбільших виробників газу в США – Chesapeake³⁹¹.

Нафта. Протягом грудня-лютого зберігався тренд волатильності цін на еталонні сорти сирової нафти на світовому ринку. Внаслідок зростання напруги

Графік 3. Динаміка зміни ціни на природний газ на газовому хабі TTF протягом грудня 2023р. - лютого 2024р., євро/МВт-год

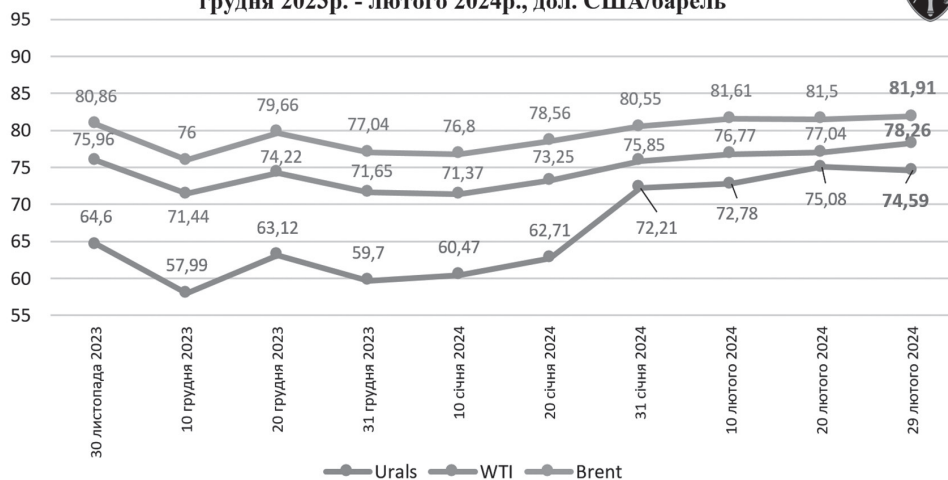
в Червоному морі більшість власників суден змінювали логістичні маршрути вантажів. Основний альтернативний судноплавний маршрут навколо мису Доброї Надії в Африці збільшував терміни поставок на 14 діб, створюючи тиск на глобальні логістичні ланцюги, збільшуючи витрати на транспортування та страхування³⁹².

Крім цього, в кінці звітної періоду зростання цін на нафту було спричинене посиленням впливу на ринок геополітичних ризиків. Відмова Ізраїлю від пропозицій ХАМАС щодо припинення вогню, а також атаки безпілотників Сил оборони України на російські нафтопереробні заводи вносили невизначеність в систему світового ринку нафти.

Спостерігалось зростання обсягів нафти морського та океанічного видобутку на 115 мегабарелів. Станом на кінець лютого видобуток морської та океанічної нафти становив майже 1,9 млрд барелів, що досягло другого найвищого рівня з часів розпаду пандемії Covid-19.

Графік 4. Динаміка зміни ціни на нафту протягом грудня 2023р. - лютого 2024р., дол. США/барель

Уповільнення зростання споживання нафти поверталось до свого історичного тренду після кількох років нестабільності, починаючи з часів пандемії COVID-19³⁹³. Проте, нарощення виробництва у США та в низці країн Латинської Америки та Африки сприяло послабленню тиску на ціни. Ще одним важливим фактором ціноутворення була реалізація неконтрольованої нафти з Ірану, Іраку, Лівії, Нігерії та Венесуели.

Протягом зазначеного періоду нафта марки Brent зросла в ціні з 80,86 до 81,91 дол. США за барель. Марка WTI – з 75,96 до 78,26 дол. США за барель. Ціни на російську нафту марки Urals у грудні-січні коливались на межі “стелі цін”, та стрімко зросли у лютому з 64,6 до 74,59 дол. США за барель³⁹⁴. Крім того, проведення інтенсивних ремонтів на нафтопереробних заводах у США призвело до дефіциту поставок дизельного палива в Європу, що спричинило зростання цін на нього³⁹⁵.

Світовий ринок технологій. В грудні-лютому тривала реструктуризація технологічної індустрії. Продовжувалось скорочення персоналу в межах затверджених стратегій розвитку. Компанії продовжували перерозподіляти свої ресурси з метою інвестицій в нові сфери, такі як генеративний ШІ, кібербезпека, безпілотні системи та інноваційне озброєння, а також проводили оптимізацію власних витрат. Крім компанії Apple, скорочення персоналу відбулись у всіх лідерах індустрії: Amazon (18 000; 1,2% робочої сили), Alphabet (12 000, 6,4%), Meta (11 000, 12,6%), і Microsoft (10 000, 4,5%)³⁹⁶.

Венчурні інвестиції знизилися на 35%, до 345,7 млрд дол. США, що було найнижчим показником за останні п'ять років. Половина з цієї суми (170,6 млрд дол. США) припала на інвестиції в США. При цьому найбільше коштів було інвестовано в стартапи у сфері ШІ³⁹⁷.

Китайський стартап Shanghai Biren Intelligent Technology (SBIT), який спеціалізується на розробці чипів штучного інтелекту, отримав інвестиції у розмірі 280 млн дол. США від місцевих інвесторів після введення санкцій США. У контексті обмежень США на доступ Китаю до передових напівпровідників, китайські технологічні компанії розглядали внутрішні альтернативи і залучали місцеве фінансування³⁹⁸.

Імпорт обладнання для виробництва мікросхем до Китаю збільшився на 14%, склавши майже 40 млрд дол. США. Це зростання було результатом інвестицій китайських компаній у нові заводи з виробництва напівпровідників, що розширювало можливості Китаю в сфері новітніх технологій та сприяло обходу експортного контролю, який ввели США та їх союзники³⁹⁹.

Китайські розробники напівпровідників все частіше звертались до малайзійських компаній для виробництва графічні процесорів (GPU), що було пов'язано з бажанням уникнути можливих ризиків в разі розширення санкцій США проти китайської індустрії мікросхем. Малайзія, яка була ключовим центром у галузі постачання напівпровідників, стала привабливим варіантом для китайських компаній, які диверсифікували свою діяльність в умовах посилення геополітичних обмежень та ризиків на ринку мікросхем⁴⁰⁰.

Також Китай, який володів найбільшим у світі виробництвом рідкоземельних металів, ввів заборону на експорт технології виробництва рідкоземельних магнітів. Така заборона доповнила існуючі обмеження на технологію вилучення та розділення критичних матеріалів. Рідкоземельні метали використовувались у виробництві магнітів, які застосовувались в електромобілях, вітрогенераторах, електроніці тощо. Цей крок підкреслив небезпеку залежності від Китаю в ланцюгу виробництва та був спробою зберегти домінування Китаю на ринку рідкоземельних металів⁴⁰¹.

В свою чергу великий американський бізнес з підтримкою мільярдів Б. Гейтса і Д. Безоса створив стартап KoBold Metals, плануючи в перспективі розширення своєї діяльності щодо пошуку родовищ літію на чотирьох континентах. Використовуючи штучний інтелект для розвідки корисних металів, компанія планувала видобувати літій в регіонах, таких як Південна Корея, Квебек (Канада), США, Австралія та Африка. Компанія також активно співпрацювала з гірничодобувними гігантами, такими як BHP Group (Австралія) та Rio Tinto (Австралія, Велика Британія), у пошуку інноваційних джерел постачання корисних копалин⁴⁰².

В рамках посилення технологічних обмежень Китаю, Міністерству оборони США було заборонено закуповувати акумулятори від найбільших китайських виробників – компаній CATL та BYD. Заборона охопила лише військові закупівлі, проте ця ініціатива вказувала на тенденцію уважного відношення до дотримання обмежень у виборі постачальників в промисловості та бізнесі⁴⁰³.

30 січня Індія знизила податки на імпорту компонентів для мобільних пристроїв, включаючи пластикові та металеві деталі, гнізда для SIM-карт і гвинти. Рішення уряду було спрямоване на активізацію залучення транснаціональних компаній та перенесення виробництва з Китаю до Індії, що вже привело до певного успіху. Так, компанія Apple збільшила обсяги виробництва iPhone в Індії, зменшуючи завантаження своїх підприємств в Китаї⁴⁰⁴.

Активне залучення інвестицій тривало й в Європі. Так, лише за лютий 2024 року європейські технологічні компанії залучили інвестицій на 8,5 млрд євро в рамках 338 угод, що на 50% менше, ніж за підсумками січня. Лідируючу позицію зайняла Франція, яка залучила близько 4,9 млрд євро. На другому місці була Швеція, на третьому – Велика Британія⁴⁰⁵.

16 лютого OpenAI представила власну розробку – Sora, генеративну модель ШІ, здатну створювати відео високої чіткості з текстових описів. Ця інновація розширювала можливості OpenAI у створенні відео, попри занепокоєння щодо дезінформації⁴⁰⁶.

Тривало зростання попиту на чіпи Nvidia, які використовувались компаніями у своїх продуктах ШІ, що забезпечило зростання доходів компанії за січень-лютий на 233%. Зростання доходів фіксувалось у всій галузі, зокрема: Advanced Micro Devices – на 11%, Broadcom – на 6,3%⁴⁰⁷.

На тлі зростання інтересу до ШІ та розширення сфери практичного застосування ШІ, британський розробник процесорів Arm збільшив свою

ринкову капіталізацію на 26 млрд дол. США⁴⁰⁸, а один з гравців технологічного ринку компанія Meta побила рекорд одноденного зростання, акції зросли на 20,3%, тим самим компанія збільшила свій прибуток на 196 млрд дол. США⁴⁰⁹.

Також, ІІІ використовувався для пошуку та видобутку критичних матеріалів. Так, гірничодобувна компанія KoBold Metals, за допомогою використання ІІІ виявила величезне родовище міді в Замбії. Родовище під буріння у Замбії мало назву Mingomba, з потенціалом більш ніж 400 тис. т міді. Видобуток на родовищі Mingomba мав забезпечити Замбії, другому за величиною виробнику міді в Африці, збільшення виробництва в 3 рази протягом наступних 10 років⁴¹⁰.

2 лютого 2024 року, з метою законодавчого регулювання застосування ІІІ, представники держав-членів ЄС узгодили Акт про штучний інтелект, який став першим механізмом обов'язкового регулювання у цій сфері. Документом передбачалась заборона або обмеження застосування цієї технології у визначених сферах⁴¹¹.

Запровадження міжнародних санкційних обмежень. Протягом грудня 2023 року-лютого 2024 року продовжувалася міжнародна підтримка України та приймалися заходи для обмеження можливостей ворога у веденні війни проти України. Тривав консолідований підхід країн Заходу щодо впровадження нових та контролю за дотриманням вже впроваджених санкцій та обмежень відносно рф. Провідні позиції і надалі займали США та ЄС.

Так, 18 грудня 2023 року Рада ЄС оголосила про ухвалення 12 пакета санкцій проти росії. Серед заходів – заборона на імпорту діамантів з рф, обмеження експорту спеціальних технологій та товарів, а також розширення індивідуальних санкційних списків. Додатково було визначено вимоги щодо дотримання “стелі цін” на нафту та обмежень на транзит через рф товарів військового призначення.

Серед заходів, які мали вплинути на обмеження експорту викопних ресурсів з рф, у санкційному пакеті було визначено такі:

заборона імпорту зрідженого нафтового газу (ЗНГ). Обсяг торгівлі, на який було накладено санкції становило близько 1 млрд євро. Проте санкції було накладено зі стабілізаційним застереженням щодо наявних контрактів на період не більш ніж до 12 місяців;

контроль за продаж танкерів третім країнам, а також суворіші вимоги стосовно сертифікатів, що мало вирішити проблему “тіньового флоту”, який використовувала рф для обходу “стелі цін”.

Також уперше було впроваджено вимогу щодо необхідності повідомлення про переказ коштів за межі ЄС від юридичних осіб, пов'язаних з росією.

У грудні США внесли до списку осіб та суб'єктів, що підлягають санкціям (SDN-List), дві компанії з ОАЕ і одну з Ліберії, а також їх танкери, через перевезення російської нафти за ціною, що перевищувала “цінову стелю” у 60 дол. США за барель. Обмеження були введені відповідно до політики обмеження доходів рф від продажу нафти. У відповідь на санкції рф також обмежила своїм компаніям можливість реалізації нафти за умови, якщо ціна є меншою за “стелю” у 60 дол. США за барель⁴¹².

Швейцарією було заблоковано близько 7,7 млрд швейцарських франків (8,81 млрд дол. США) фінансових активів, що належали росіянам, в рамках санкцій проти рф. Зростання обсягів заморожених активів було пов'язано з включенням до списку 300 осіб та 100 компаній за останні 12 місяців. Загалом, Швейцарія також заблокувала рух 7,4 млрд франків у валютних активах, що належать російському центральному банку. Заморожені активи становлять лише частину коштів росіян у швейцарських банках, що оцінюється в 150 млрд швейцарських франків⁴¹³.

11 грудня 2023 року Рада Європейського Союзу оголосила про санкції проти юридичних та фізичних осіб, пов'язаних із військовою підтримкою Іраном війни рф проти України. Під обмеження потрапили іранські компанії, які виробляли компоненти для іранських безпілотників. Санкції також були спрямовані проти компаній, які сприяли Корпусу вартових ісламської революції Ірану в удосконаленні програми виробництва дронів. Обмеження включали блокування активів та заборону в'їзду до ЄС для фізичних осіб, а також заборону співпраці з ними в межах Європи. Це були перші санкції, які застосовані в рамках нового регламенту, спрямованого на протидію військовій підтримці рф Іраном⁴¹⁴.

15 грудня 2023 року Японія ввела санкції проти юридичних та фізичних осіб, які допомагали рф обходити санкційні обмеження. Серед осіб, які потрапили під санкції – заступник міністра оборони рф Т. Шевцова, омбудсмен Т. Москалькова та інші цивільні і військові посадовці⁴¹⁵.

Велика Британія ввела заборону експорту товарів подвійного призначення з рф. Також була введена заборона на імпорт алмазів з рф, посилена відповідальність за обхід санкцій та було введено обмеження щодо імпорту деяких металів. Крім цього, були передбачені фінансові заходи для підтримки бізнесу, який виводив капітал з рф, а також було заплановано створення відомства для моніторингу санкцій⁴¹⁶.

20 грудня США оголосили про черговий етап посилення санкцій, спрямованих на запобігання обходу “стелі цін” на транспортування нафти з рф та посилення контролю за цими діями. Зміни включали посилення процесів атестації та ведення обліку для деяких постачальників послуг транспортування нафти. Крім того, накладено санкції на компанію-судновласника SUN Ship Management та три підпільних трейдера російської нафти, які дозволяли обходити “цінову стелю” із Гонконгу та ОАЕ⁴¹⁷.

3 січня Рада ЄС прийняла рішення включити найбільшого світового алмазодобувного гіганта “Алроса” та його генерального директора П. Марінічева до санкційного списку, що доповнило заборону на імпорт російських алмазів з 12 пакету санкцій. “Алроса” виступала ключовою компанією у галузі алмазодобування (понад 90% всього російського видобутку алмазів) та перебувала у власності російської держави. Нові санкції були покликані зменшити економічний вплив російського алмазного сектора, який вважався важливою складовою російської економіки та надавав значні доходи російському уряду⁴¹⁸.

На початку січня Китай у відповідь на “неправильні дії” США та країн Заходу ввів санкції проти п’яти оборонних світових компаній. Каталізатором для введення санкцій став продаж США озброєння Тайваню, що призвело до збільшення напруженості у відносинах між Китаєм та США. Обмеження стосувалися BAE Systems Land and Armament, Alliant Techsystems Operation, AeroVironment, ViaSat та Data Link Solutions. Китай заморозив їх активи та заборонив будь-які відносини з ними на своїй території⁴¹⁹.

У січні Об’єднані Арабські Емірати (ОАЕ) прийняли рішення заборонити входження в свої води суден під прапором Камеруну. Цей крок став частиною заходів для уникнення обслуговування ризикованих суден, які використовувалися для перевезення підсанкційної російської нафти. Компаніям та судовим агентам було заборонено надавати послуги суднам, зареєстрованим у Камеруні, за винятком тих, які пройшли оцінку міжнародного класифікаційного органу. З 14 танкерів, які мали реєстрацію в Камеруні, 11 активно використовувались для перевезення російської нафти⁴²⁰.

18 січня Управління з контролю за іноземними активами Міністерства фінансів США за порушення “стелі цін” ввело санкції проти кампаній, які перевозили російську нафту під прапорами Ліберії та Панами. Танкери належали двом компаніям: Hennessea Holdings Limited (ОАЕ) та Cielo Marine Ltd (Гонконг)⁴²¹.

8 лютого Управління з контролю за іноземними активами (OFAC) Міністерства фінансів США затвердило санкції щодо заборони імпорту непромислових діамантів, видобутих у рф, незалежно від того, чи були вони оброблені в третій країні. Крім цього, до списку санкцій за порушенням цінової стелі та перевезенням російської нафти США внесли кілька транспортних компаній з ОАЕ, включаючи Oil Tankers SCF Mgmt Fzco, Talassa Shipping DMCC, Zeenit Supply та Trading DMCC. Також у списку опинилися NS Leader Shipping Incorporated з Ліберії і пов’язаний з нею танкер NS Leader під прапором Габону. Компанії мали афілійовані зв’язки і потрапили під вторинні санкції США за перевезення російської нафти за цінами, які перевищують встановлену цінову стелю G7. Зазначено, що Zeenit Supply and Trading DMCC транспортували російську нафту за ціною, що перевищує 80 дол. США за барель⁴²².

23 лютого OFAC було запроваджено санкційні обмеження проти 93 компаній (63 з яких були з рф). До санкційного списку потрапили 8 компаній із Китаю, 16 – із Туреччини, 4 – з ОАЕ, 2 – з Киргизстану та по одній – з Індії та Південної Кореї⁴²³.

Крім США, санкції також запроваджував й ЄС. Так, 19 лютого Рада ЄС пролонгувала ще на один рік дію рішення від 6 жовтня 2022 року, яке було прийняте у відповідь на незаконне визнання, окупацію чи анексію рф певних невідконтрольних уряду територій України.

23 лютого Рада ЄС схвалила 13-й пакет санкцій проти рф. Новий пакет було спрямовано на обмеження доступу російського ОПК до передових технологій. До нового пакету було включено понад 140 компаній і фізичних осіб з російського ОПК, які були пов’язані з виробництвом ракет, дронів,

ЗРК, військових транспортних засобів, високотехнологічних компонентів для озброєння та іншого військового обладнання. Також були впроваджені санкції, спрямовані на 10 російських компаній та фізичних осіб, причетних до постачання в рф озброєння з Кореїської Народно-Демократичної Республіки⁴²⁴.

22 лютого Велика Британія затвердила нові санкції щодо компаній, пов'язаних з виробництвом боєприпасів, зокрема Державного підприємства ім. Свердлова. Під обмеження також потрапили ключові російські імпортери та виробники верстатів для виробництва оборонних систем і компонентів, нафтові трейдери Paramount Energy & Commodities SA., Fractal Marine DMCC, Beks Ship Management та Active Shipping, що були частиною тіньового флоту рф⁴²⁵.

У лютому Тайвань розширив перелік обладнання, забороненого до експорту в росію та білорусь, додавши 77 нових позицій, серед яких були верстати з ЧПУ, обробні центри, токарні, фрезерні та шліфувальні верстати. Мінекономіки Тайваню також звернулося до виробників, які експортують товари до країн із високим ризиком реекспорту, заборонивши перенаправляти їх поставки до рф та рб⁴²⁶.

Узбекистан, який був одним із хабів “паралельного імпорту” в рф, частково приєднався до впроваджених фінансових санкцій Заходу. Так, парламентом було ухвалено законопроект щодо заборони банківських операцій в країні для російських підсанкційних фізичних і юридичних осіб⁴²⁷.

Нові обмеження на експорт до рф ввела Південна Корея, додавши до списку заборонених товарів 682 найменування продукції, що мали фактичне або потенційне військове застосування⁴²⁸.

Крім цього, протягом лютого нові обмеження торкнулись і фінансового сектору. Так, під тиском вторинних санкцій банки Китаю, зокрема, Industrial and Commercial Bank of China, China Construction Bank та Bank of China, припинили обслуговування платежів від російських підсанкційних фінансових організацій⁴²⁹.

Економічна ситуація в росії

Огляд економіки рф. Економіка росії, підживлювана бумом озброєнь, помітно “перегрівалась” і дедалі все більше залежала від продовження війни в Україні, вичерпуючи свій потенціал для зростання⁴³⁰.

Протягом грудня 2023 року - лютого 2024 року річна інфляція в рф фіксувалась щомісячно в діапазоні від 7,42% до 7,69%⁴³¹.

З метою стабілізації фінансових ринків рада директорів Центрального банку рф підняла ключову ставку до 16% (найвища ключова ставка з 2014 року)⁴³².

Позитивний рахунок поточних операцій платіжного балансу рф у 2023 році склав 50,2 млрд дол. США, що в 4,7 рази було менше, ніж у 2022 році (рекордні 238,0 млрд дол. США).

Сальдо рахунку поточних операцій платіжного балансу рф за підсумками січня-лютого 2024 року становило 9,7 млрд дол. США, що на 14% було більше у порівнянні з тим же періодом 2023 року, коли воно дорівнювало 8,5 млрд дол. США⁴³³.

Станом на кінець грудня федеральний бюджет рф за 2023 рік був виконаний з дефіцитом 3,241 трлн рублів, або 1,9% ВВП⁴³⁴.

Таблиця 1. Порівняння основних показників Федерального бюджету рф за 2022 та 2023 роки, млрд руб.⁴³⁵

Федеральний бюджет рф	Січень-грудень 2022, млрд руб.	Січень-грудень 2023, млрд руб.	Зміна у %/млрд руб.
ДОХІД	27 824	29 123	+4,7%
НАФТОГАЗОВІ ДОХОДИ	11 586	8 822	-23,9%
НЕНАФТОГАЗОВІ ДОХОДИ, в т.ч.:	16 238	20 301	+25,0%
ПДВ внутрішній та імпорتنний	9 553	11 614	+21,6%
податок на прибуток	1 669	1 919	+14,9%
ВИДАТКИ, в т.ч.:	31 119	32 364	+4,0%
ДЕФИЦИТ	-3 295	-3 241	+54

Протягом січня-лютого економіка рф отримала 5,025 трлн руб., що на 1,861 трлн руб. більше, ніж за аналогічний період 2023 року. За рахунок збільшення цін на нафту та підвищення податку на видобуток корисних копалин, нафтогазові доходи рф зросли на 71,2%, ненафтогазові доходи збільшилися на 53,5%. При цьому навіть при наявності високих ненафтогазових і нафтогазових доходів федеральний бюджет рф був виконаний з дефіцитом у розмірі 1,47 трлн руб. (0,8% ВВП)⁴³⁶. На весь 2024 рік в рф було заплановано дефіцит у розмірі близько 1,595 трлн рублів, або 2% ВВП.

Таблиця 2. Основні показники Федерального бюджету рф, млрд руб.⁴³⁷

Федеральний бюджет рф	Січень-лютий 2023	Січень-лютий 2024	Зміна у %/	План на 2024 рік
ДОХІД	3 164	5 025	+58,8%	35 065
НАФТОГАЗОВІ ДОХОДИ	947	1 621	+71,2%	11 504
НЕНАФТОГАЗОВІ ДОХОДИ, в т.ч.:	2 217	3 405	+53,5%	23 561
ПДВ внутрішній та імпорتنний	1 622	1 868	+15,2%	12 491
ВИДАТКИ	5 543	6 499	+17,2%	36 661
ДЕФИЦИТ	-2 379	-1 474	-905	-1 595

Зростання ненафтогазових доходів рф було пов'язане передусім з запуском підприємств ОПК на повну потужність. Серед основних видів виробництва, що збільшилось та стало драйверами економічного зростання, були такі: готові металеві вироби; комп'ютери, електроні та оптичні вироби; електричне обладнання; автотранспортні засоби, причеи та напівпричеи та інші транспортні засоби та обладнання.

Таблиця 3. Основні види виробництва та продукції, що зросли протягом 2023 року в рф⁴³⁸.

Види виробництва	Види продукції	2023 р. в % до 2022 р.
Готові металеві вироби, крім машин та обладнання		127,8
	Підшипники кулькові або роликові	127,0
Комп'ютери, електроні та оптичні вироби		132,8
	Комп'ютери, їх частини та приладдя	127,3
	Прилади навігаційні, метеорологічні, геофізичні та аналогічні інструменти	175,2
	Апаратура радіолокаційна, радіонавігаційна та радіоапаратура дистанційного управління	132,3
Електричне обладнання		119,0
	Кабелі оптико-волоконні	130,9
Автотранспортні засоби, причепа та напівпричепа		113,6
	Автобуси, з максимальною допустимою масою не більше 5 т, крім автобусів, з електричним двигуном	167,9
Інші транспортні засоби та обладнання		125,5
	Вагони вантажні магістральні широкої колії	126,6
	Обладнання для виробництва хлібобулочних виробів	170,2
Виробництво меблів		120,7
Інше		-
	Спецодяг	124,3

Необхідно відзначити, що потенціал зростання нафтогазового сектору рф було вичерпано. Станом на 2022 рік ступінь зносу основних фондів в базових галузях рф складав понад 50%. Тому подальший розвиток економіки вимагав створення нових виробництв та оновлення основних фондів, що було значно обмежено міжнародним санкційним тиском.

Таблиця 4. Найвищий ступінь зносу основних фондів рф за обраними галузями станом на кінець 2022 року, %⁴³⁹

В середньому по всім основним фондам	40,5
Добича корисних копалин	59,6
Обробні підприємства	54,0
Забезпечення електроенергією, паром, газом, кондиціонування	50,9
Будівництво	52,9
Транспортування і зберігання	56,5
Діяльність в області інформації і зв'язку	61,2
Діяльність в області охорони здоров'я та соціальних послуг	54,2

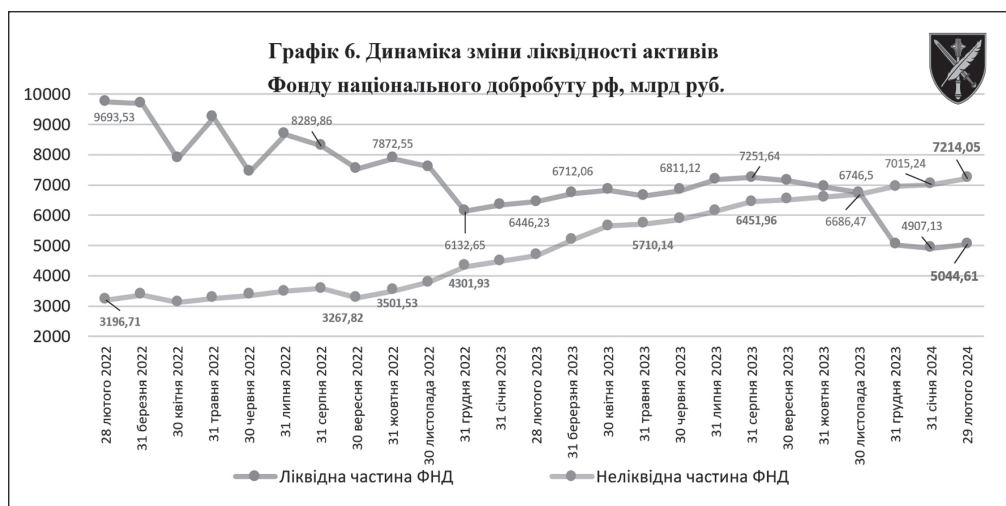
Станом на 31 грудня 2023 року обсяг ФНД становив 11,96 трлн руб. або 8,0% ВВП, що було еквівалентно 133,41 млрд дол. США⁴⁴⁰⁴⁴¹, а на кінець лютого обсяг ФНД становив 12,26 трлн руб. або 6,8% ВВП, що було еквівалентно 133,44 млрд дол. США. За місяць обсяг ФНД зменшився на 20 млн дол. США, проте в рублевому еквіваленті збільшився на 2,30 трлн руб в основному за рахунок ослаблення курсу рубля.

Структура золотовалютних залишків ФНД на кінець грудня 2023 року складалася з: 227,33 млрд китайських юаней, 1,51 млрд руб., 358,96 т золота, а у кінці лютого 2024 року структура золотовалютних залишків ФНД складалася з 227,52 млрд китайських юаней, 1,24 млрд руб. та 358,01 т золота. Таким чином, протягом грудня 2023 року – лютого 2024 року золотовалютні залишки ФНД: збільшились на 0,19 млрд китайських юаней, зменшились на 0,27 млрд руб. та на 0,95 т золота.

Частка неліквідних активів ФНД (кошти, вкладені в інші дозволені активи) станом на кінець грудня, становили 6,953 трлн руб⁴⁴², а у лютому 2024 року частка неліквідних активів склала 7,214 трлн руб. Збільшення частки неліквідних активів протягом грудня 2023 року – лютого 2024 року склало 261 млрд руб⁴⁴³.

Частка ліквідних активів ФНД станом на 31 грудня 2023 року становила 5,01 трлн руб., або 55,86 млрд дол. США, а у кінці лютого 2024 року її частка становила 5,044 трлн руб., або 54,91 млрд дол. США.

Серед заходів, які протягом грудня 2023 року – лютого 2024 року проводила російська влада з метою стабілізації економіки та фінансування витратів бюджету, можна було виділити такі: збереження високої ключової ставки на рівні 16%⁴⁴⁴, збір підвищених податків з нафтогазових та ненафтогазових доходів, використання коштів ФНД, заборона на експорт бензину та збільшення до 16% обов'язкового продажу на біржі дизельного палива виробниками.

У грудні 2023 року – лютому 2024 року відбувалось незначне послаблення курсу рубля, зростали ціни на нафту, дедалі більше ускладнювалось транспортування російської нафти морським шляхом, збільшувались нафтогазові доходи, продовжувались витрати ліквідної частини ФНД. Економіка рф використовувала максимум своїх можливостей, компенсуючи всі невдачі завдяки зростанню цін на нафту.

Фінансовий ринок рф. Станом на 01 грудня 2023 року курс рубля до долара США становив 88,58 руб/дол. США⁴⁴⁵. В кінці лютого курс рубля до долара США збільшився до 91,87 руб/дол. США⁴⁴⁶. Обсяг чистого продажу іноземної валюти найбільшими експортерами станом на лютий скоротився у порівнянні з груднем (14,8 млрд дол. США) на 4,4 млрд дол. США, склавши 10,4 млрд дол. США⁴⁴⁷.

Протягом грудня 2023 року – лютого 2024 року у структурі біржового валютного ринку частка доларів США та євро збільшилась до 54,2% у лютому

з 52,8% у грудні 2023 року, а частка юаня у лютому 2024 року збільшилась до 46,6% (у грудні – 44,6%)⁴⁴⁸.

Проблемним питанням залишалось юридичне оформлення діяльності зарубіжних компаній та обіг їх акцій на фондовому ринку рф. Частина компаній приймала рішення щодо поділу бізнесу на російський та міжнародний, частина – проводили перереєстрацію в країнах лояльних до рф, інші вважали за краще змінити реєстрацію на російську.

Розповсюдження використання юанів у лютому спостерігалось за всіма ключовими статтями балансу російських банків – депозитами, кредитами, цінними паперами. При цьому валютна складова заощаджень зменшувалась. Фізичні особи внаслідок посилення державної кредитної політики надавали перевагу таким видам заощаджень та інвестицій, як: рублеві депозити, ОФЗ, російські цінні папери. Спостерігалась тенденція зменшення валютних депозитів, зменшувались темпи приросту валюти на рахунках російських фізичних осіб в банках нерезидентів та зменшувались переводы брокерам нерезидентам. Фактично рф унеможлилювала доступ до іноземних інструментів інвестування для свого бізнесу.

Ринок енергоносіїв. У грудні 2023 року доходи рф від викопного палива знизились на 8% (58 млн євро на день) проти попереднього місяця. У січні 2024 року спостерігалось також їх зниження на 10% (70 млн євро на день, у порівнянні з груднем 2023 року). Доходи росії від експорту викопного палива стабільно знижувались із вересня 2023 року. В той же час, у лютому 2024 року доходи рф від викопного палива вперше за останні три місяці зросли на 2% (16,6 млн євро на день) проти попереднього місяця.

Основні зміни, яких зазнав експорт викопного палива у лютому 2024 року, були такі: сира морська нафта, зросла на 24 млн євро на день (+12%); трубопровідна нафта, збільшилась на 7 млн євро за день (+5%); вугілля, зменшилось на 3,8 млн євро на день (-9%); дохід від морських нафтопродуктів, зменшився на 2 млн євро на день; СПГ, зменшилось на 3 млн євро на день (-8%); трубопровідний газ, зменшився на 5 млн євро на день (-7%).

Станом на лютий 2024 року Китай залишався найбільшим імпортером російського викопного палива, забезпечуючи майже половину всього експорту рф (7,5 млрд євро). Туреччина була другою з 19% (2,8 млрд євро), тоді як Індія на третьому місці з часткою імпорту у 13% (1,9 млрд євро). На ЄС і Бразилію припало відповідно 12% (1,8 млрд євро) та 5% (0,7 млрд євро) російського експорту викопного палива.

Найбільшим портом-імпортером російського викопного палива став китайський порт Дун'їн, експорт через який становив 544 млн євро. Порт Мерсін у Туреччині був другим (394 млн євро), турецький порт Яримджа-Ізміт – третім (377 млн євро). Четверте та п'яте місце відповідно зайняли Донцзяоу в Китаї та Дакар у Сенегалі (371 млн євро та 265 млн євро).

**Таблиця 5. Найбільші імпортери російського викопного палива
у лютому 2024 року, %**

Вугілля	1.	Китай	38%	Нафтопродукти	1.	Туреччина	25%
	2.	Індія	20%		2.	Китай	12%
	3.	Південна Корея	13%		3.	Бразилія	11%
Сира нафта	1.	Китай	49%	Трубопровідний газ	1.	ЄС	41%
	2.	Індія	30%		2.	Туреччина	29%
	3.	ЄС	7%		3.	Китай	26%
СПГ	1.	ЄС	49%				
	2.	Китай	21%				
	3.	Японія	19%				

У грудні 2023 року країни Центральної та Східної Європи, які не мали виходу до моря, продовжували отримувати російський природний газ транзитом через Україну та трубопроводом “Турецький потік”, а російську сирину нафту – через південну гілку нафтопроводу “Дружба”. ЄС не було прийнято рішення щодо заборони транспортування викопного газу та сирої нафти трубопроводами.

Протягом грудня 2023 року – лютого 2024 року найбільшими імпортерами російського викопного палива в ЄС були: Угорщина, Словаччина, Бельгія, Франція, Чехія, Іспанія, Болгарія. Щомісячно кожна з цих країн імпортувала російських викопних ресурсів на сотні млн євро. Особливістю було те, що такі країни як Словаччина, Франція та Бельгія по черзі, щомісяця ставали крупними реекспортерами російського викопного палива в інші країни ЄС.

Наприклад, у грудні 2023 року імпорт викопного палива з рф до Словаччини склав 316 млн євро на місяць, при цьому відбулось одночасне зростання внутрішнього споживання на 34% та збільшенням імпорту до Австрії на 21% і Чехії на 83%.

У січні 2024 року Франція стала другим найбільшим імпортером російського викопного палива в ЄС, імпортуючи насамперед російський СПГ на суму 301 млн євро. Імпорт СПГ Францією з росії зріс на 50%, паралельно спостерігалось збільшення реекспорту – до Німеччини (+165%) та Іспанії (+108%).

У лютому 2024 року Бельгія імпортувала СПГ з рф на суму 253 млн євро. При цьому реекспорт СПГ з Бельгії зріс на 81%, значна частина якого була спрямована на Іспанію та Китай, що свідчило про зростання ролі Бельгії в реекспорті російського СПГ⁴⁴⁹.

Природний газ. Протягом грудня 2023 року – лютого 2024 року видобуток газу в рф у порівнянні з 2022 роком незначно збільшувався. При цьому треба розуміти, що під час газового шантажу Європи та хвилі відмов європейських країн від постачання російського газу у 2023 році показники видобутку та експорту були мінімальні. Видобуток газу в рф у лютому зріс на 13,8% – до

64,5 млрд куб. м, або на 13,8% у порівнянні з лютим 2023 року⁴⁵⁰. На цьому фоні було покращено прогноз щодо видобутку газу у 2024 році на рівні +5% до попереднього року (669 млрд куб. м). При цьому необхідно підкреслити, що російські аналітики покращували прогнози без суттєвого збільшення експортної складової реалізації газу⁴⁵¹.

У лютому 2024 року найбільшим покупцем трубопровідного газу з рф був ЄС, який імпортував його 41%. За ним йшли Туреччина (29%) і Китай (26%). Жодних санкцій щодо імпорту російського трубопровідного газу в ЄС не було запроваджено.

Найбільшим покупцем російського СПГ також був ЄС (49%), за ним йшли Китай (21%) та Японія (19%)⁴⁵².

В 2023 році виробництво СПГ в рф склало 33 млн т, а російська частка на світовому ринку сягала 8%. Уряд рф очікував, що до 2035 року, при реалізації всіх запланованих проєктів, росія зможе виробляти близько 100 млн. т СПГ на рік та в перспективі зайняти близько 20% його світового ринку. Зокрема розглядались такі проєкти, як “Арктик СПГ 2”, комплекс з переробки газу і виробництва СПГ в районі Усть-Луги (Ленінградська область), розвиток середньо- та малотоннажних проєктів в сегменті ЗПГ⁴⁵³.

11 лютого 2024 року російська енергетична компанія “Новатек” відновила переробку газового конденсату на своєму комплексі в Усть-Лузі. Протягом доби комплекс переробив близько 18 тис. м т газового конденсату, що свідчило про відновлення роботи заводу після атаки українських дронів⁴⁵⁴.

У грудні “Газпром” було оголошено про новий рекорд постачання газу до Китаю. За підсумками 2023 року річний обсяг експорту газу до Китаю становив 22 млрд куб. м, а у 2024 обсяг постачання зростає до 30 млрд куб. м⁴⁵⁵.

Водночас, російський проєкт газопроводу “Сила Сибіру-2”, який було започатковано для компенсації втраченого європейського ринку, просувався вкрай повільно, чому сприяла конкуренція постачальників СПГ газу до Китаю та туркменський проєкт “Лінія D”, що передбачав постачання 30 млрд куб. м на рік із родовища Галкиниш⁴⁵⁶. У будівництві газопроводу “Сила Сибіру-2”, який мав з’єднати російські газові родовища з Китаєм, затримка виникла через продовження перемовин стосовно умов контракту⁴⁵⁷.

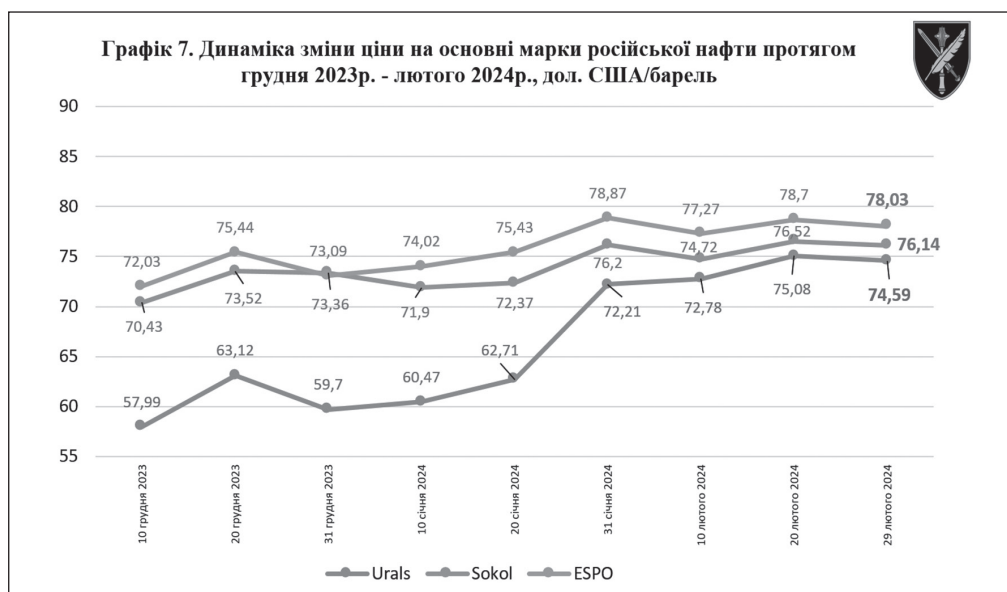
Реалізація проєкту “Сила Сибіру-2” була необхідна для компенсації можливого припинення транзиту через Україну після закінчення терміну угоди наприкінці 2024 року. ЄК погодилась, що навіть Австрія і Словаччина, які найбільше залежали від російських поставок, зможуть знайти альтернативні джерела постачання у разі припинення поставок⁴⁵⁸.

Нафта. Видобуток нафти в рф у грудні 2023 року - лютому 2024 року щомісячно зменшувався на 20 тис. б/д – до 9,48 млн б/д, а експорт нафти і нафтопродуктів, за попередньою оцінкою, склав у грудні 7,8 млн б/д порівняно з 7,3 млн б/д у листопаді.

Протягом лютого 2023 року нафта була основним рушієм експортних надходжень рф. Сприятливими факторами, які впливали на нафтовий дохід, були такі: збільшення ціни на нафту, зростання популярності таких марок російської нафти, як ESPO і Sokol, часткове недотримання нафтового ембарго в розрізі страхування та граничних цін на нафту світовим співтовариством та обхід нафтових санкцій завдяки російському “тіньовому флоту”.

Цікавим був той факт, що атаки хуситів на судноплавні канали Червоного моря не становили перешкоди російським нафтовим танкерам. У грудні 2023 року кількість російських танкерів, які перетнули Суецький канал, навіть зросла на 3% порівняно з листопадом.

Після атак українських дронів у січні-лютому на НПЗ російська влада прийняла рішення запровадити тимчасову заборону на експорт бензину та збільшила для підприємств-виробників нормативи щодо продажу дизельного палива на біржі з 12,5% до 16%⁴⁵⁹. З початку року ЗС України було завдано дев'ять ударів по нафтобазах та НПЗ у Брянській, Курській, Волгоградській, Ярославській, Ленінградській областях, Краснодарському краї та Санкт-Петербурзі⁴⁶⁰. Обсяг експорту дизельного палива та газойлю з російських портів скоротився до 3,79 млн т або на 19% порівняно з січнем⁴⁶¹.

У грудні 2023 року нафта марки Urals торгувалась за цінами, які знаходились в коридорі 59-63 дол. США за барель⁴⁶², а на кінець лютого ціна російської нафти марки Urals складала 74,59 дол. США за барель, Sokol – 76,14 дол. США за барель, а ESPO – 78,03 дол. США за барель. Всі біржові ціни на російську нафту перевищували рівень граничних цін, що порушувало міжнародні санкції.

Найбільшим покупцем російської сирої нафти у лютому залишався Китай, який імпортував її близько 49%. За ним йшли Індія (30%) та ЄС (7%). Найбільшим імпортером російських нафтопродуктів були Туреччина (25% експорту з рф) та Китай (12%).

У лютому 65% російської сирої нафти та 55% російських нафтопродуктів було транспортовано “тіньовими” танкерами. На судна, що належали країнам Європи і G7 або були застраховані в них, припадало 35% перевезень російської сирої нафти та 41% російських нафтопродуктів.

На тлі намагань Ірану підвищити ціни на свою нафту, китайські нафтопереробники переорієнтували свої закупівлі на російський сорт нафти ESPO, який відрізнявся відносно низькою вартістю. Понад 90% суден, що перевозили нафту марки ESPO, прямували до Китаю⁴⁶³.

1 грудня 2023 року було введено американські санкції до деяких компаній з ОАЕ та з Ліберії через те, що вони перевозили російську нафту вище цінової стелі у 60 дол. США. Санкції результативно змінювали кількість бажаючих продовжувати транспортування російської нафти за ціною вище встановленої граничної ціни⁴⁶⁴.

OFAC і Управління з виконання фінансових санкцій (OFSI) продовжували застосовувати санкції до перевізників, що частково перешкоджало рф транспортувати свою нафту вище граничних цін. За оціночними даними санкції OFAC скоротили доходи рф від експорту сирової нафти у лютому на 5% (близько 512 млн євро на місяць).

Компанії, що забезпечували транспортування російської нафти, все частіше відмовлялись від її транзиту через вплив міжнародних санкцій. Так, було введено санкції проти нафтового танкера NS Creation, який біля узбережжя Греції закачував нафту з російського танкера “Залив Амурський”. Слід також навести приклад результативного запровадження санкцій, який відбувся із танкером “NS Leader”, що прямував на завантаження нафтою в Балтійське море, але розвернувся біля берегів Португалії одразу після повідомлення про рішення щодо санкцій проти себе.

Протягом лютого 2024 року завдяки систематичним ракетним ударам ЗС України відбувалось поступове зменшення спроможностей нафтової та нафтопереробної галузі рф. Проте синергетичний ефект від таких ударів мав в перспективі проявитись і в економіці, і на лінії фронту після кількох місяців систематичного руйнування нафтопереробного комплексу рф.

Оборонно промисловий комплекс. Протягом грудня 2023 року – лютого 2024 року російські військово-промислові підприємства звітували про успішне виконання державних оборонних замовлень, здійснивши поставки нової військової техніки, включно з літаками, танками та безпілотними системами. Незважаючи на санкційні обмеження, російський оборонно-промисловий комплекс продовжував постачати російським військам нову, відновлену та модернізовану техніку, демонструючи здатність адаптуватися до складних зовнішніх умов.

Протягом грудня 2023 року, підприємства, що належать до “Об’єднаної авіабудівної корпорації” (ОАК), доповіли про успішне завершення виконання державного оборонного замовлення за рік. Так, Міністерству оборони рф було передано нові серійні літаки різних моделей, включно з Су-57, Су-35С, Су-34, Су-30СМ2, Як-130, та Іл-76МД-90А. До завдань підприємств корпорації також входило технічне обслуговування, ремонт та модернізація існуючого авіаційного парку. На початку грудня, філіал ПАТ “Іл” – “Авіастар” завершив поставку літака Іл-76МД-90А, зареєструвавши при цьому 20% зростання виробництва.

Водночас, ПАТ “Туполєв” виконало свої обов’язки за програмою модернізації та виробництва стратегічних бомбардувальників Ту-160М, а також здійснило ремонт дальньомагістральних літаків Ту-22МЗ. Філіал “ОАК” – НАЗ “Сокіл” – займався модернізацією винищувачів-перехоплювачів МіГ-31⁴⁶⁵.

“Уралвагонзавод” за підсумками 2023 року відзвітував про виконання двох контрактів щодо постачання танків Т-90М “Прорив” та модернізованих Т-72БЗ для мо рф. Було зазначено, що нові танки відрізнялися покращеними ТТХ у порівнянні з попередніми моделями та враховували досвід експлуатації в зоні проведення бойових дій⁴⁶⁶.

Холдинг “Роселектроніка” в грудні 2023 року повідомив про успішні випробування модернізованого антидронового комплексу “Серп-ВС5Д” науково-дослідним інститутом “Вектор”. Комплекс, що інтегрує радіоелектронне виявлення та протидію, призначений для захисту енергетичної інфраструктури і здатний виявляти та глушити дрони на відстані до 5 км. “Серп-ВС5Д” працює у п’яти частотних діапазонах і може блокувати сигнали GPS та Wi-Fi⁴⁶⁷.

У січні стало відомо, що 44% всіх електронних компонентів, які імпортує росія для виробництва озброєнь є продукцією західних фірм. Аналіз 2797 компонентів, включно з датчиками, мікрочипами та навігаційними системами, показав, що майже половина з них вироблена компаніями зі США, такими як Intel, Analog Devices, AMD, і Texas Instruments. Барато з цих компонентів було виготовлено у третіх країнах, дозволяючи рф обходити прийняті міжнародні санкції. Також ще 20% компонентів постачались через посередників у Китаї, Гонконгу, Туреччині та ОАЕ. Загальне скорочення імпорту військових компонентів до рф за дев’ять місяців 2023 року становило лише 9,1% у порівнянні з показниками до широкомасштабного вторгнення країни-агресора в Україну⁴⁶⁸.

У січні з’ясувалося, що попри санкції, російська оборонна промисловість і надалі отримувала сучасне обладнання для металообробки з Тайваню через посередників у Туреччині та Китаї. Від березня до вересня 2023 року росія імпортувала щонайменше 193 тайванських обробних центри на загальну суму приблизно 29 млн дол. США, викликаючи питання щодо результативності введених санкцій⁴⁶⁹.

Завдяки обходу санкцій та концентрації зусиль на ефективності роботи власного ОПК, рф і надалі продовжувала виробляти ракети різних типів.

Протягом лютого, незважаючи на санкційні обмеження, російський ОПК забезпечував постачання нової, відновленої та модернізованої техніки до військ. Так, на Челябінському тракторному заводі було введено в експлуатацію нову виробничу дільницю із системою іонного азотування, виготовленою у білорусі, що дозволило підвищити зносостійкість компонентів. Це дало змогу одночасно обробляти кілька колінчастих валів, збільшуючи виробництво деталей для двигунів танків Т-72Б3М та Т-90М “Прорив”. У лютому 2024 року Рубцівський машинобудівний завод із холдингу “Високоточні комплекси” Ростеху поставив нову партію модернізованих БМП-1 АМ “Басурманін”. Машини пройшли оновлення основних вузлів і агрегатів, а також були випробувані, включно з вогневими тестами. В результаті модернізації було значно покращено бойові характеристики та мобільність цих машин⁴⁷⁰.

На російському оборонно-промисловому підприємстві НВО “Сплав” була вперше представлена нова мультикаліберна реактивна система залпового вогню під назвою “Возродження”. Ця система відрізняється від попередніх моделей інноваційним пакетним заряджанням, що дозволяє використовувати ракети різних калібрів та боеприпаси вогнеметних систем ТОС-1 та ТОС-2. Серійне виробництво нової системи було заплановано розпочати у першій половині 2024 року⁴⁷¹.

У лютому, група хакерів Prana Network взламала поштові сервери іранської компанії IRGC Sahara Thunder, яка займалася виробництвом безпілотників Shahed-136 для росії. Хакерами було оприлюднено інформацію щодо переговорів між Іраном та росією стосовно виробництва цих БПЛА у російській спеціальній економічній зоні “Алабуга”. Вартість одного комплексу Shahed-136 становила спочатку 23 млн руб. (приблизно 375 тис. дол. США), але під час переговорів було домовлено знизити ціну до 12 млн руб. за комплект при замовленні від 6 тис. од. (близько 193 тис. дол. США) та 18 млн руб. за комплект при замовленні в 2 тис. од. (близько 290 тис. дол. США). Загальна вартість угоди, що включала технології, обладнання, 6 тис. комплектів БПЛА та програмне забезпечення, сягала 108,5 млрд руб. (1,75 млрд дол. США). Документи також показали, що розрахунки між росією та Іраном могли відбуватися золотом, що підтверджувалось передачею 2 т золотих злитків від “Алабуга Машинері” до Sahara Thunder⁴⁷².

Вплив санкцій на економіку рф. На початку грудня 2023 року компанія “Новатек”, провідний російський виробник скрапленого природного газу, повідомив деяких своїх клієнтів, зокрема китайські компанії Shenergy Group і Zheijang Energy, а також іспанську Repsol, про форс-мажорні обставини, пов’язані з майбутніми поставками за проектом Arctic LNG 2 після введення США санкцій проти цього проекту. Arctic LNG 2, що мав стати ключовою частиною стратегії росії зі збільшення своєї частки на світовому ринку СПГ, передбачав щорічне виробництво 19,8 млн т СПГ та 1,6 млн т стабільного газового конденсату, з початком реалізації до кінця 2023 року⁴⁷³.

В грудні 2023 року стало відомо, що після запровадження міжнародних санкцій, росія витратила 1,09 трлн руб (близько 12 млрд дол. США) на державні субсидії та кредити для підтримки свого авіаційного сектора, що вдвічі перевищувало суму витрат 2020 і 2021 років. Через зупинку поставок від Airbus і Boeing, які включали ключові запчастини та послуги з технічного обслуговування, російські авіакомпанії змушені були звернутися до внутрішніх ресурсів. Щоб уникнути конфіскації більшості свого авіаційного флоту, рф купувала літаки у іноземних лізингових компаній. Загалом в росії експлуатувався 991 літак, з яких 405 вироблені в росії, але тільки 133 з них використовувались на регулярній основі⁴⁷⁴.

В січні стало відомо, що великі російські компанії почали активно виходити з кіпрської юрисдикції та переводити свою діяльність в спеціальні адміністративні райони рф або сусідні країни, такі як Казахстан. Цю тенденцію пов'язували з політикою кіпрської влади, спрямованою на протидію обходу санкцій проти росії. Серед компаній, які вже виявили намір залишити Кіпр, відзначаються TCS Group, Etalon Group, Fix Price, United Medical Group, Трансмашхолдинг, Globaltrans і Ozon⁴⁷⁵.

4 січня 2024 року “Лукойл”, найбільша приватна нафтова компанія в рф, зіткнулася з необхідністю скорочення вдвічі виробництва високооктанового бензину на своєму найбільшому Нижньогородському НПЗ. Причиною стала поломка іноземного компресорного обладнання, заміна якого виявилася неможливою через санкційні обмеження. Від 10 січня компанія також припинила продаж бензину АІ-95 на біржі, зосередивши зусилля на постачанні палива власним АЗС. Слід зазначити, що Нижньогородський НПЗ є ключовим у ланцюжку постачання палива до Московського регіону⁴⁷⁶.

Міністерство фінансів США оголосило про введення вторинних санкцій проти банків, які брали участь у фінансуванні угод на користь російського ОПЕК. У відповідь на це, державні банки Китаю в січні 2024 року розпочали додаткові перевірки російських бізнес-структур, з метою припинення співпраці з клієнтами, які знаходяться під санкціями, а також зупинення надання фінансових послуг російській військовій промисловості. Крім того, китайські банки також посилили контроль за клієнтами з інших країн, що вели бізнес в рф або постачали критично важливі товари через треті країни. Ці заходи були продовженням обмежень, що були введені після широкомасштабного вторгнення росії в Україну⁴⁷⁷.

В січні 2024 року через санкції США, 14 танкерів з 10 млн барелів російської нафти сорту “Сокіл” застрягли на декілька тижнів біля узбережжя Південної Кореї через відсутність покупців. Одночасно, поставка цієї нафти до Індії затримувалася через проблеми з оплатою, змушуючи найбільший нафтопереробний завод Індії вдатися до запасів та шукати інших постачальників з Близького Сходу. Обсяг нафти у цих танкерах був еквівалентний майже місячному видобутку російського проекту “Сахалін 1”, що стало найбільшою перешкодою для експорту російської нафти за останні два роки⁴⁷⁸.

У лютому 2024 року стало відомо, що китайський Chouzhou Commercial Bank ввів обмеження на операції з росією та білоруссю через санкції, що ускладнило розрахунки з китайськими партнерами. Введення санкцій США спонукало китайські банки до перегляду умов обслуговування російських клієнтів⁴⁷⁹. Також через можливість вторинних санкцій США, фінансові установи в Туреччині затримували платежі за російську нафту на два-три тижні, оскільки переглядали бізнес-умови та посилювали контроль за російськими клієнтами⁴⁸⁰. Банки в ОАЕ зменшили обсяги фінансових операцій з російськими клієнтами через ризик вторинних санкцій, що спостерігалось з восени 2023 року. Вони також припинили виконання операцій з криптовалютами для російських клієнтів, реагуючи на тиск від іноземних інвесторів, які побоювалися потрапляння під санкції⁴⁸¹.

Економічна ситуація в Україні

Загальна економічна ситуація. У грудні 2023 року економічна активність сезонно послабилася, однак вже протягом січня-лютого 2024 року знов спостерігалось поживлення національної економіки. Зростання ВВП на кінець зазначеного періоду склало 3,6%, споживча інфляція в річному вимірі сповільнилася до 4,3% із 5,1% у грудні, що було зумовлено збільшенням пропозиції окремих продуктів харчування, вторинними ефектами від значних врожаїв та подальшою дією мораторію на підвищення тарифів на послуги ЖКГ.

Основним драйвером зростання ВВП у макроекономічному контексті стало збільшення внутрішнього попиту та, зокрема, інвестицій у відновлення виробничих об'єктів та об'єктів інфраструктури, пошкоджених агресором. Внутрішній попит підтримувався масштабною зовнішньою допомогою та зростанням реальної заробітної плати в економіці⁴⁸².

Спостерігались позитивні процеси в системі вітчизняного ринку праці. З початку року кількість нових вакансій зростала та навіть перевищила рівень 2021 року. Це свідчило про те, що бізнес значною мірою адаптувався до воєнних умов та потребував персоналу для подальшого відновлення активності. При цьому пропозиція робочої сили була обмежена міграцією та мобілізацією.

Протягом зазначеного періоду міжнародні валютні резерви України скоротились на 3,8% і станом на 29 лютого складали 37,05 млрд дол. США. Така динаміка була зумовлена валютними інтервенціями НБУ для збереження курсової стійкості та борговими виплатами країни в іноземній валюті, які частково були компенсовані надходженнями від міжнародних партнерів.

Обмінний курс гривні рухався в обох напрямках під впливом ситуативної кон'юнктури на ринку. При цьому у лютому порівняно з січнем попит на валюту знизився. Це зумовлювалося стриманими бюджетними видатками, стійкою ситуацією з експортом, у тому числі завдяки функціонуванню морського коридора та відновленню експорту електроенергії. Офіційний курс гривні до долара США в середньому практично не змінився. Різниця між готівковим та офіційним курсами не перевищувала 1,4%, а наприкінці місяця скоротилася до 0,8%⁴⁸³.

Державний бюджет України. За період з грудня 2023 року по лютий 2024 року до загального і спеціального фондів державного бюджету надійшло 665,1 млрд грн податків, зборів та інших платежів. При цьому видатки становили 826,2 млрд грн.

При цьому виконання місячного розпису доходів Державною податковою службою становило 116,6% (+15,8 млрд грн), Державною митною службою – 93,1% (- 2,9 млрд грн). Серед причин недовиконання митницею державного бюджету у лютому було блокування польськими протестувальниками автомобільних шляхів на кордоні, внаслідок чого держбюджет недоотримав майже 8 млрд грн⁴⁸⁴.

У структурі видатків слід виділити такі обсяги та напрями фінансування, а саме:

321 млрд грн – на на оплату праці з нарахуваннями. Зокрема, на грошове утримання військовослужбовців – 245,2 млрд грн;

179,8 млрд грн – на оплату використання товарів і послуг. У тому числі 112,5 млрд грн – на підтримку Збройних Сил України;

143,9 млрд грн – на соціальне забезпечення (виплату пенсій, допомоги, стипендій).

58,2 млрд грн – на обслуговування державного боргу;

36,7 млрд грн – на трансферти місцевим бюджетам.

У лютому через невизначеність із зовнішньою допомогою уряд вживав заходів з метою підвищення доходів та посилено контролював видатки. Помірний бюджетний дефіцит профінансовано переважно за рахунок раніше накопичених коштів і внутрішніх залучень. При цьому касові видатки у лютому виконано на достатньо низькому рівні – 91,9% (у лютому 2023 року – 92,3%). Слід зазначити, що майже чверть бюджетних програм не мали вчасно погоджених паспортів, що не дозволило проводити касові видатки за ними⁴⁸⁵.

Міжнародна торгівля. Експорт. Імпорт. З початку року товарообіг України склав 16,8 млрд дол. США. В Україну було імпортовано товарів на суму 10 млрд дол. США, а експортовано – на суму 6,1 млрд дол. США. Оподаткований імпорт становив 8,8 млрд дол. США (88% від загальних обсягів імпортованих товарів).

Таблиця 6. Основні торгівельні партнери України, млрд дол. США

	Найбільші держави-імпортери української продукції		Найбільші держави-експортери в Україну	
1.	Польща	649	Китай	2 000
2.	Іспанія	624	Польща	1 100
3.	Китай	504	Німеччина	769

До трійки найбільш експортованих з України товарів увійшли: продовольчі товари – 4,5 млрд дол. США; метали та вироби з них – 0,726 млрд дол. США; машини, устаткування та транспорт – 0,587 млрд дол. США⁴⁸⁶.

У загальних обсягах ввезених з початку року товарів 67% склали такі категорії товарів: машини, устаткування та транспорт – 3,5 млрд дол. США, продукція хімічної промисловості – 1,8 млрд дол. США, паливно-енергетичні товари – 1,3 млрд дол. США.

За підсумками січня-лютого 2024 року Укрзалізниця перевезла на експорт майже 15,3 млн т вантажів, з них понад 6,6 млн т – було зерно. Загалом експорт зерна збільшився у порівнянні з лютим 2023 року на 53%, а в загальній структурі перевезень уже другий місяць поспіль становив 53%.

У грудні 2023 року Україною було імпортовано рекордні обсяги електроенергії за 2023 рік – 232,1 тис. МВт/год. Найбільше імпорт електроенергії зріс у період різдвяних свят. При цьому у 2024 році уподовж січня-лютого було імпортовано 206,9 тис. МВт/год.

Експорт електроенергії протягом грудня майже не здійснювався, а у січні-лютому становив 68,2 тис. МВт/год. Найбільші обсяги експорту надходили до Молдови, а імпорту – зі Словаччини. Наприкінці лютого було відновлено експорт електроенергії з України до Угорщини⁴⁸⁷.

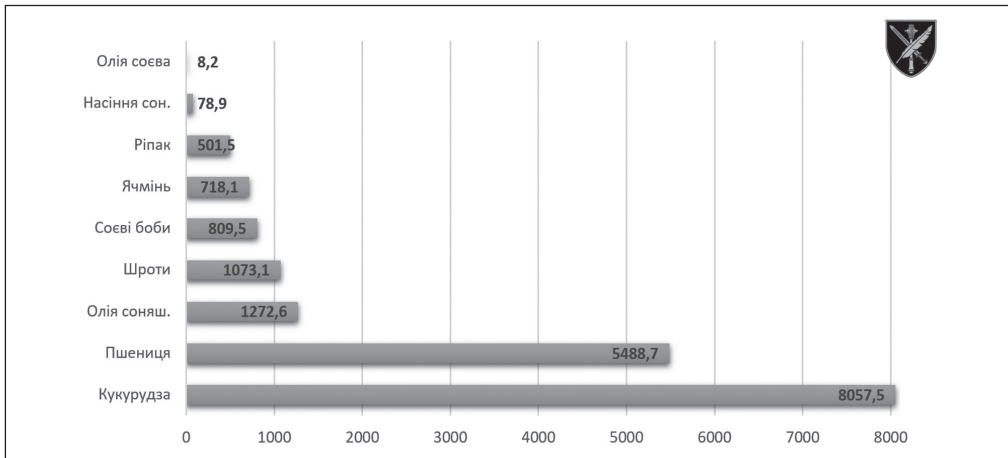
Протягом січня-лютого 2024 року українськими металургійними підприємствами було вироблено 900 тис. т металопродукату (+152,5% відносно аналогічного періоду 2023 року), з яких було експортовано порядку 701 тис. т, або 77,9%. В січні-лютому 2023 року частка експорту становила 38,5% (227 тис. т при загальному виробництві металопродукату 590 тис. т). Основними експортними ринками українського металопродукату були країни ЄС (80,6%), інші європейські держави (7,3%) та Африки (3,9%)⁴⁸⁸.

Протягом грудня-лютого було експортовано 16,4 млн т зерна. Це був найвищий показник за три місяці з початку повномасштабного вторгнення рф в Україну.

Наростити експорт зернових допомогла робота морського коридору, що був відкритий завдяки успішним діям ЗС України у серпні 2023 року. Незважаючи на постійні атаки рф на портову інфраструктуру, станом кінець лютого порти Великої Одеси прийняли понад одну тис. суден під завантаження та очікували ще 113, які стояли на рейді та мали експортувати майже 3 млн т вантажів⁴⁸⁹.

Слід зазначити, що у лютому вантажообіг портів Великої Одеси склав 8 млн т, з яких 5,2 млн т складала продукція українських аграріїв.

**Графік 10. Експорт агропродукції портами України
у грудні 2023р.-лютому 2024р., тис. т**

Допомога міжнародних партнерів. Фінансова допомога. У грудні до загального фонду державного бюджету України надійшло близько 5 млрд дол. США зовнішнього фінансування. Грантові кошти, які надавалися на безповоротних умовах, склали 11% із загального обсягу фінансової допомоги.

Серед фінансових донорів України у грудні 2023 року були такі:

- Японія – 2,2 млрд дол. США (пільгове фінансування та гранти);
- ЄС – 1,6 млрд дол. США (пільгове фінансування);
- Міжнародний валютний фонд – близько 900 млн дол. США (пільгове фінансування);
- Норвегія – 190 млн дол. США (грант);
- Німеччина – 55 млн дол. США (грант);
- США – 50 млн дол. США (грант);
- Швейцарія – 20 млн дол. США (грант);
- Світовий банк – 8 млн дол. США (пільгове фінансування)⁴⁹⁰.

У січні до державного бюджету України надійшло близько 389,8 млн дол. США від Японії в межах проектів Світового банку, спрямованих на соціальний захист та відновлення сільського господарства, допомога складалась з грантової частини на суму 89,8 млн дол. США в рамках проекту “Екстрений проект надання інклюзивної підтримки для відновлення сільського господарства України” (ARISE) та частини коштів позики обсягом 300 млн дол. США в рамках проекту “Інвестиції у соціальний захист задля підвищення охоплення, стійкості та ефективності” (INSPIRE)⁴⁹¹.

У лютому 2024 року до державного бюджету України надійшло 760 млн дол. США на безповоротній основі, у формі другого гранту Шостого додаткового фінансування в рамках проекту Світового банку “Підтримка державних видатків для забезпечення стійкого державного управління в Україні” (PEACE in Ukraine). Обсяг додаткового фінансування складався з грантів урядів Японії (465 млн дол. США) та Норвегії (295 млн дол. США)⁴⁹². Кошти було спрямовано на соціальний захист населення, гуманітарні потреби, оплату праці працівників освіти та охорони здоров’я.

Гуманітарна допомога. Важливою складовою міжнародної підтримки України залишались напрями гуманітарної допомоги. Так, протягом зазначеного періоду Україна отримала кілька комплексних пакетів гуманітарної допомоги, які охоплювали різні сфери життєдіяльності.

У грудні було отримано 150 млн євро фінансової допомоги на безповоротній основі від ЄС. Грантове фінансування мало забезпечити пріоритетні заходи з відновлення критично важливих об’єктів, що постраждали внаслідок збройної агресії рф, зокрема транспортної інфраструктури, об’єктів комунальної власності, соціальної інфраструктури та житлових приміщень⁴⁹³.

Німеччина надала Фонду енергетичної підтримки України при Європейському енергетичному співтоваристві ще 88,5 млн євро, з яких 54,3 млн євро виділило Федеральне міністерство економіки та захисту клімату, а 34,2 млн євро – Федеральне міністерство закордонних справ⁴⁹⁴.

Європейська комісія (ЕК) повідомила про відправку в Україну ще 500 електрогенераторів на суму 16,5 млн євро, загальна їх кількість буде становити 5500 од⁴⁹⁵.

В Україну прибули два потужні автотрансформатори, що посилили вітчизняну енергетичну інфраструктуру. Трансформатори було передано посольством США в Україні⁴⁹⁶.

Федеральне міністерство економіки та клімату Німеччини (BMWK), Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) та Міністерство відновлення домовилися підписати грант на суму 20 млн євро для програми “Renewable Energy Solution Programme”. Грант мав підтримати розвиток відновлюваної енергетики в Україні⁴⁹⁷.

Велика Британія оголосила про виділення 37 млн фунтів стерлінгів (43 млн євро) гуманітарного фінансування для України. Зимовий пакет гуманітарної допомоги в розмірі 29 млн фунтів (34 млн євро) та ще 7,75 млн

фунтів (9 млн євро) було спрямовано на задоволення потреб найбільш уразливих верств населення⁴⁹⁸.

Німеччина оголосила про додатковий пакет гуманітарної допомоги на 6,1 млн євро. У пакет було включено 500 електрогенераторів, обігрівачів, наметів і житлових контейнерів⁴⁹⁹.

У січні ЄС та Світовий банк разом з урядом України започаткували роботу Фонду часткового гарантування кредитів у сільському господарстві. Ця ініціатива була спрямована на підтримку малих фермерів, які обробляють земельні ділянки площею до 500 га. Максимальна сума кредиту дорівнювала еквіваленту 800 тис. дол. США на одного позичальника⁵⁰⁰.

Організація Об'єднаних Націй та партнери звернулися до міжнародних донорів з проханням виділити загальну суму 4,2 млрд дол. США для підтримки постраждалих від війни територіальних громад в Україні та українських біженців і громад, які прийняли їх у регіоні, що мало на меті допомогти 8,5 млн людей у 2024 році⁵⁰¹.

Послами країн – членів ЄС було схвалено частковий мандат на проведення переговорів щодо пропозиції про створення нового єдиного спеціалізованого механізму для підтримки відновлення, відбудови та модернізації України. Механізм мав об'єднати бюджетну допомогу ЄС для України в єдину систему, що мало забезпечити підтримку України на період 2024-2027 роки, адаптовану до безпрецедентних викликів, пов'язаних зі сприянням країні в стані війни. Комісія запропонувала загальний бюджет цього інструменту в розмірі 50 млрд євро, з яких 17 млрд євро мали бути у вигляді грантів та 33 млрд євро – у вигляді позик⁵⁰².

Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) було запропоновано гранти до 500 тис. дол. США для розвитку українських середніх і великих переробних підприємств. Загальний бюджет проекту становив 10 млн дол. США. У рамках програми було заплановано надати близько 30 грантів обсягом від 150 до 500 тис. дол. США⁵⁰³.

USAID передало НЕК “Укренерго” два високовольтних автотрансформатори та закупило ще 16 од. Нове обладнання було встановлено на об'єктах Укренерго в регіонах, які найбільше постраждали від масованих ракетних атак минулої зими. Загалом з початку повномасштабного вторгнення рф в Україну USAID передало Укренерго обладнання та засобів індивідуального захисту на суму близько 10 млн дол. США⁵⁰⁴.

ЄК ухвалила рішення щодо виділення 15 млн євро на будівництво нових бомбосховищ для шкіл. Литвою було надано ще додатково пів мільйона євро та взято відповідальність за реалізацію проекту. Угоду було підписано між Представництвом ЄК в Україні та литовським Центральним агентством управління проектами⁵⁰⁵.

У лютому 2024 року було розпочато роботу Фонд розвитку потенціалу України (Ukraine Capacity Development Fund, UCDF), який адміністрував Міжнародний валютний фонд (МВФ). У середньостроковій перспективі цільовий

бюджет Фонду розвитку потенціалу України в розмірі 65 млн дол. США мав сприяти підтримці реформ, спрямованих на забезпечення макроекономічної та фінансової стабільності країни, повоєнній відбудові та інтеграції до ЄС. Станом на лютий внески донорів складали 16,5 млн дол. США⁵⁰⁶.

У рамках проекту Світового банку “Ремонт житла для відновлення прав і можливостей людей” (НОРЕ) до державного бюджету України від уряду Японії надійшла частина коштів гранту обсягом 49,4 млн дол. США. Кошти гранту було спрямовано на відшкодування витрат державного бюджету задля компенсаційних виплат власникам осель на ремонт у багатоквартирних та приватних будинках, які через війну зазнали помірних пошкоджень і не потребували капітального ремонту⁵⁰⁷.

У лютому було підписано Кредитну угоду між ЄБРР та ПрАТ “Укргідроенерго”, згідно якої банк мав надати 100 млн євро кредиту для фінансування відновлення українських гідроелектростанцій, які зазнали руйнувань та пошкоджень через війну. Позика ЄБРР також було підтримана паралельною пільговою позикою на суму 100 млн євро від уряду Італії⁵⁰⁸.

ЄК оголосила про виділення початкових 83 млн євро гуманітарної допомоги для підтримки в 2024 році населення, що постраждало від війни⁵⁰⁹.

Рада ЄС схвалила започаткування Інструменту Ukraine Facility загальним обсягом 50 млрд євро на 2024-2027 роки⁵¹⁰.

Уряд Данії виділив додатковий грант у розмірі 10 млн данських крон (1,45 млн дол. США) для зміцнення дансько-українського муніципального співробітництва з відновлення України. Кошти було заплановано на співпрацю між муніципалітетами данських міст Орхуса і Копенгагена та українських Львова, Києва й Миколаєва⁵¹¹.

Уряд Японії запланував додатково надати Україні 15,8 млрд ієн (106 млн дол. США) на підтримку відновлення країни від наслідків війни, зокрема у семи сферах: розширення сільського господарства, поліпшення гуманітарної ситуації, біотехнологій та вдосконалення промисловості, інформаційних технологій, посилення управління та антикорупційних заходів⁵¹².

Державна спеціальна служба транспорту України за підтримки США та Канади отримала 14 нових автомобілів “Toyota Hilux”, обладнання для розмінування, дрони та металопукачі для потреб інженерно-саперних підрозділів⁵¹³.

Військова допомога. Протягом грудня-лютого тривала невизначеність з військовою допомогою США. Пакет фінансової підтримки на суму 61 млрд дол. США, що включав і витрати на закупівлю озброєння, так і не був затверджений Конгресом. У грудні Україна отримала два останніх пакета військової допомоги США на загальну суму 425 млн дол. США, до якого входили ракети для систем ППО, боєприпаси для HIMARS, артилерійські снаряди калібру 155 і 105-мм, протитанкові боєприпаси та понад 15 млн патронів⁵¹⁴.

Лідерство у постачанні до України озброєнь та військової техніки перейшло до Німеччини. Так, протягом грудня Німеччиною було передано

зенітно-ракетний комплекс (ЗРК) “Patriot” та ракети до нього, додаткові зенітні системи “Gepard”, гусеничні всюдиходи “Bandvagn 206”, безпілотні машини для розмінування, системи виявлення дронів, вантажівки “Mercedes-Benz Zetros”, причепа до тягачів 8×8 HX81, тягачі “Zetros”, танки “Wisent”, розвідувальні безпілотники, прикордонні патрульні машини, снаряди калібру 155-мм, гранатомети та боєприпаси до них⁵¹⁵.

Крім того, бюджетним комітетом німецького Бундестагу було схвалено рамкову угоду з французьким виробником боєприпасів щодо виготовлення та доставки для ЗС України близько 350 тис. снарядів. У межах зазначеної угоди, французька компанія вже отримала замовлення від Німеччини на виробництво 68 тис. осколково-фугасних снарядів вартістю 278 млн євро⁵¹⁶.

Інші держави-члени НАТО також здійснювали всебічну військову підтримку України. Так, у грудні Збройні Сили України отримали від Великої Британії ракети “Martlet”, які були призначені для боротьби з російськими безпілотниками “Shahed”⁵¹⁷.

Литвою було передано мільйони од. патронів та декілька тисяч боєприпасів до переносних протитанкових гранатометів малої дальності. У Литві для ЗС України було відремонтовано перші танки “Leopard 2”, які було пошкоджено під час бойових дій⁵¹⁸.

Канадою було передано 1000 бронеавтомобілів “Senator”, Польщею – 18 самохідних гаубиць “Krab” та 24 120-мм самохідних міномета “Rak”, Австралією – додаткову партію MRAP Bushmaster⁵¹⁹.

Фінляндією було заплановано виробництво для України артилерійських снарядів великого калібру. Під державні гарантії пбуло прийнято рішення інвестувати близько 24 млн євро у збільшення виробництва важких боєприпасів. Загальні інвестиції на цей напрямок становитимуть близько 120 млн євро⁵²⁰.

У січні Канада запланувала передати Україні 10 багатоцільових човнів, які мали допомогти Україні в різноманітних морських операціях. Постачання катерів та навчання було передбачено завершити до кінця весни 2024 року. Вартість техніки становила близько 20 млн дол. США⁵²¹.

Крім того, Канадою було заплановано надання цивільних інструкторів, літаків та допоміжного персоналу для навчання бійців ЗС України на F-16 в Данії та Франції. Вартість підтримки склала близько 15 млн дол. США.

Велика Британія запланувала виділити 200 млн фунтів стерлінгів на виготовлення різних типів безпілотників для українських військових⁵²².

У січні уряд Німеччини вперше ухвалив рішення щодо поставок в Україну військових вертольотів. Було узгоджена передача до ЗС України шістьох багатоцільових гелікоптерів Sea King Mk41, необхідне оснащення і комплекти запасних частин до них⁵²³. Також протягом 2024 року Німеччиною було заплановано підготовку 10 тис. українських солдатів та надання такого озброєння, як ППО IRIS-T SLM, бронетранспортерів “Гепард”, понад 80 основних бойових танків “Леопард 1 A5”, 450 броньованих автомобілів і додаткових артилерійських систем з боєприпасами⁵²⁴.

Наприкінці січня Німеччина передала Україні чергову партію військової допомоги, яка містила бронетранспортери, автомобілі багатоцільового призначення на гусеничному ході “Bandvagn 206” (BV206), містоукладальник “Biber” із запчастинами, танки для розмінування “Wisent 1”, а також ракети для системи ППО IRIS-T, артилерійські боєприпаси калібру 155 мм, системи проти морських мін тощо. Міністр оборони Німеччини Б. Пісторіус заявив, що країна чи не щодня передає в Україну партії допомоги, щоб забезпечувати безперервну підтримку⁵²⁵.

У січні Франція передала Україні дві додаткові реактивні системи залпового вогню LRU, аналог американських MLRS M270. Установки було оснащено модернізованою системою управління вогнем EFCS, новою навігаційною системою (з використанням GPS), новою системою зв'язку⁵²⁶.

Латвія погодила новий пакет військової допомоги для України, який включав: гаубиці, 155-мм боєприпаси, протитанкову зброю, ракети, гранати, гелікоптери, дрони, пристрої зв'язку, генератори, а також спорядження. Латвія також взяла на себе зобов'язання очолити так звану “коаліцію дронів” у форматі “Рамштайн” – спільну програму з постачання Україні безпілотних літальних апаратів⁵²⁷.

Литва схвалила надання Україні довгострокового пакета військової допомоги у 200 млн євро та повідомила, що в лютому було заплановано передати Україні бронетранспортери M577⁵²⁸. Також Литвою було доставлено в Україну чергову партію озброєння в рамках військової допомоги до якої увійшли снаряди для протитанкових гранатометів “Carl Gustaf” та системи дистанційного підриву RISE-1⁵²⁹.

Нідерланди прийняли рішення щодо виділення Україні 122 млн євро для ЗС України. У межах нового пакета допомоги більшість коштів – 87 млн євро були спрямовані на закупівлю 155-мм артилерійських боєприпасів. Ще додатково 25 млн євро мали передати Міжнародному фонду з питань України, який очолювала Велика Британія і з якого фінансували спільну закупівлю військового обладнання безпосередньо у виробників – зокрема, систем протиповітряної оборони, боєприпасів і запчастин⁵³⁰.

Японією було узгоджено щодо виділення 37 млн дол. США у трастовий фонд НАТО на системи виявлення дронів в Україні⁵³¹.

У лютому Велика Британія було заплановано поставити до України тисячі дронів у рамках пакета вартістю 200 млн фунтів. Велика Британія та Латвія спільно очолили міжнародну коаліцію зі створення потенціалу України у сфері безпілотних літальних апаратів (БпЛА). До коаліції БпЛА приєдналися понад 20 країн⁵³².

Канадою було заплановано передати Україні понад 800 бойових дронів “SkyRanger R70” на суму 95 млн канадських доларів (близько 67,7 млн дол. США). Ці БпЛА мали змогу визначати окремі транспортні засоби і джерела тепла з великої відстані та навіть за поганих погодних умов⁵³³.

У лютому уряд Німеччини оновив перелік матеріально-технічної військової допомоги Україні, яка включала бронетранспортери, артилерійські боєприпаси калібру 155- мм, машини розмінування “Wisent 1”, розвідувальні

БпЛА “Vector”, “RQ-35 Heidrun”, “Primoco ONE” та “Songbird”, автомобілі для захисту кордону. Також було підготовлено до передачі дві зенітні ППО “Skynex” із боеприпасами, ракети до ЗПК IRIS-T SLM/SLS, колісні самохідні артилерійські установки RCH 155, САУ “Panzerhaubitze 2000”, артилерійські боеприпасів калібру 122-мм (радянський калібр для гармат Д-30), броньовані інженерні машини DACHS та розвідувальні БпЛА “Vector”⁵³⁴.

Уряд Швеції представив найбільший пакет військової допомоги Україні вартістю 7,1 млрд шведських крон (630 млн євро), до якого увійшли десантно-штурмові катери класу “Stridsbat 90”, десантні катери, міни і торпеди, низка зенітних систем типу “Robot 70”, гранатомети та протитанкові ракети, артилерійські боеприпаси, ручні гранати, медичне обладнання, автомобілі швидкої допомоги. Крім того, 1 млрд шведських крон було спрямовано на закупівлю військової техніки через різні фонди, а ще 1 млрд шведських крон – на замовлення нових бойових машин “Stridsfordon 90”⁵³⁵.

Міністерством оборони Іспанії було анонсовано передачу Україні партії броньованих гусеничних машин M113 та інших видів зброї для протиповітряної оборони, операцій “повітря – повітря” та військово-морських операцій⁵³⁶.

Чехія знайшла можливість закупівлі 800 тис. снарядів для ЗС України. Фінансовими партнерами постачання виступили Данія, Нідерланди та Канада⁵³⁷.

Новообраний президент Аргентини Х. Мілей передав ЗС України два вертольоти Mi-17 в арктичній модифікації, які в 2011 році були замовлені у рф⁵³⁸.

Наприкінці лютого Німеччина передала Україні ще одну партію військової допомоги, до якої входили артилерійські боеприпаси калібру 155 мм, розвідувальні безпілотики “Vector”, системи датчиків та засобів боротьби з ворожими БпЛА, машини розмінування “Wisent 1”; дистанційно керовані системи розмінування; обладнання для знешкодження мін та вибухонебезпечних предметів; термінали супутникового зв’язку; автомобілі для охорони кордону⁵³⁹.

Оборонні витрати. Стан вітчизняного ОПК. Протягом зазначеного періоду український ОПК розширював свої спроможності через створення спільних підприємств зі світовими виробниками зброї, а також успішно впроваджував у виробництво власні розробки новітнього озброєння.

Так, у грудні українськими інженерами було представлено наземний варіант крилатої ракети “Нептун” із збільшеною дальністю до 400 км. Нова технологія стосувалася ракети Р-360 з комплексу “Нептун”, яка була адаптована для ураження наземних цілей. Крім того, маса боеголовки була збільшена до 350 кг, що більш ніж удвічі перевищило початкові 150 кг⁵⁴⁰.

Також українські розробники представили новий дрон-камікадзе R15 для ефективного ураження об’єктів та техніки до 700 км. БпЛА було оснащено інерційною системою, яка дозволяла йому успішно долати передову лінію радіоелектронної боротьби (РЕБ) супротивника та атакувати цілі далеко від лінії фронту, а функція автономного польоту в режимі повного радіомовчання гарантувала конфіденційність місії, запобігаючи розкриття розташування оператора⁵⁴¹.

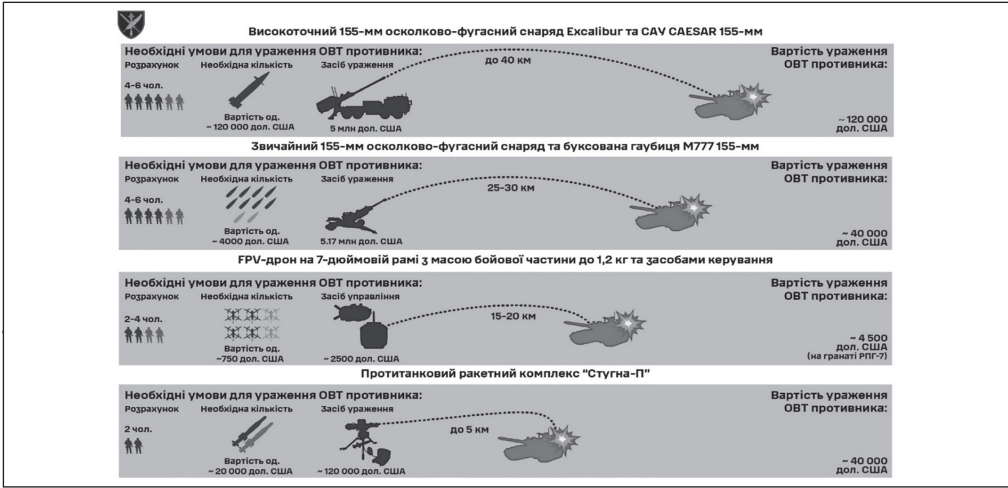
Українська компанія Terminal Autonomy розробила та налагодила виробництво дронів-камікадзе AQ 400 Scythe з дальністю польоту до 750 км, у яких вдалося реалізувати концепцію дешевого, масового та доступного засобу поразки. Злітна маса дрону становила 100 кг, а бойова частина важила 32 кг. Також можливо було збільшувати вагу бойової частини до 70 кг за рахунок зменшення дальності польоту¹.

Українські інженери модифікували сільськогосподарський дрон DJI Agras T30 для вирішення військових завдань за допомогою кулемета ПКМ 7,62x54 мм та гранатомета Bullspike-AT. Agras T30, озброєний гранатометом Bullspike-AT, отримав можливість знищувати різні цілі, включаючи танки, самохідні гаубиці, бронетехніку та укріплені позиції².

Українськими інженерами було створено новий дрон-камікадзе з реактивним двигуном. Для зльоту дрону використовувався спеціальний візок, який під час набору висоти відпадав і залишався на злітній смузі. В січні компанія мала можливість виготовляти до 100 од. на місяць. Проте у перспективі було заплановано збільшити можливості виробництва до 500 од³.

У грудні в Україні було вироблено понад 50 тис. FPV-дронів для ЗС України⁴, які продемонстрували високу ефективність та економічність в знищенні ОБТ противника (рис.1).

Рис. 1. Результативність та орієнтовна вартість FPV-дронів та різних типів боєприпасів для ураження ОБТ противника

1. Перун В. Українські військові отримали першу партію нових БпЛА великої дальності AQ 400 Scythe // LB.ua. Дорослий погляд на світ. – 2023, 16 грудня. – URL: <https://bitly.ws/3c4DN>
2. Дрон DJI Agras T30, що знаходиться на озброєнні ВСУ, оснастили кулеметом ПКМ 7,62x54 мм і гранатометом Bullspike-AT // BuildingTech. – 2024, 25 янв. – URL: <https://bitly.ws/3cRp0>
3. В Україні показали випробування нового беспилотника-камікадзе з реактивним двигателем // BuildingTech. – 2024, 18 янв. – URL: <https://bitly.ws/3cRpG>
4. Жарикова А. В грудні Україна виробила понад 50 тисяч FPV-дронів – Мінстратегпрому // Економічна правда. – 2023, 20 грудня. – URL: <https://bitly.ws/3c4Ei>

В Україні було розроблено новий боеприпас EFP-S для FPV дронів, який був здатний уражати бронетехніку. Його мали використовувати проти легкоброньованої техніки (САУ, БМП, БТР), яка була захищена протикумулятивними та протидроновими засобами. Виріб вагою 1 кг відносився до боеприпасів сімейства Shock Wave Dynamics (SWD). Бойова частина боеприпасів EFP-S мала “ударне ядро”, потужну заброньову дію та велику дальність дистанційного ураження⁵⁴².

Акціонерне товариство “Українська оборонна промисловість” (УОП), раніше відоме як “Укроборонпром”, домовилось про партнерство з литовськими компаніями, які займалися військовими інноваціями та виробництвом. Мова йшла про компанії NT Service, Brolis Semiconductors, RSI Europe і DMEXS, що спеціалізувалися на створенні прицілів, зокрема тепловізійних, сучасних систем дистанційного ініціювання підриву, засобів радіоелектронної боротьби, зв'язку, тощо⁵⁴³.

Учасниками кластера Brave було розроблено систему AD Counter FPV, яка була здатна блокувати радіочастоти для російських FPV-дронів. Система генерувала білий шум у радіочастотному діапазоні 850-940 МГц, в результаті чого FPV-дрон втрачав зв'язок з оператором та ставав некерованим. Радіус роботи системи було зазначено не менше, ніж 250 м. Система починала працювати за 0,5 сек. після увімкнення⁵⁴⁴.

У січні Німецька оборонна компанія Flensburger Fahrzeugbau GmbH почала будівництво на заході України ремонтного центру для відновлення низки зразків німецького озброєння та військової техніки, що були на озброєнні Сил оборони України. Зокрема, танків Leopard 1A5, інженерних машин Wisent 1, 2A1 Dachs та пускових установок IRIS-T⁵⁴⁵.

Компанія “Українська бронетехніка” показала оновлений варіант свого бронеавтомобіля “Новатор-2” у 10-місній версії, який отримав низку удосконалень, у тому числі для створення інших машин на його базі. Машина витримувала кулі 7,62 мм, V-подібне днище витримувало одночасний підрив двох гранат РГД-5, а броньоване скло було здатне витримати влучення з 12,7-мм кулемета. Для захисту від FPV-дронів було заплановано захищати машини купольними системами радіоелектронної боротьби⁵⁴⁶.

Українські військові інженери створили новий мобільний комплекс ППО, встановивши на бронетранспортер М113 спарену автоматичну гармату ЗУ-23-2, яка була оснащена двома 23-мм автогарматами і могла вражати низьколітаючі цілі на дальності 2,5 км, бронетехніку на дальності 2 км, а також наземні цілі, такі як піхота і легкоброньована техніка⁵⁴⁷.

У січні 2024 року було завершено державні випробування та кодифіковано мобільний протитанковий ракетний комплекс “Штурм-СМ”. Модернізований ПТРК отримав на озброєння керовану ракету РК-2П “Бар’єр-П” від КБ “Промінь” з дальністю 7 км. У стандартній комплектації прицільна станція мала тепловізійний канал (дальність виявлення цілі становила 14,5 км), три цифрові багатофункціональні кольорові камери (цілі визначались на відстані до 12,5 км), а також лазерний далекомір⁵⁴⁸.

У лютому 2024 року найбільша німецька компанія з виробництва зброї Rheinmetall підписала Меморандум про співпрацю з Україною щодо відкриття в Україні заводу з виробництва боєприпасів. На новому заводі було заплановано випуск артилерійських снарядів калібру 155-мм на рік⁵⁴⁹.

Також у лютому ДП “Укроборонпром” підписав Меморандум про співпрацю з оборонною компанією з Німеччини Dynamit Nobel Defence, яка була відома своєю лінійкою протитанкових гранатометів RGW (RGW 60, RGW 90, RGW 110), а також протитанковими гранатометами Panzerfaust-3. Крім того, компанією було розроблено систему для забезпечення ширококутового зв’язку та систему управління вогнем Fire Weaver⁵⁵⁰.

Протягом лютого МО України було кодифіковано та допущено до експлуатації у ЗС України приблизно 60 зразків ОБТ українського та іноземного виробництва (у лютому 2023 року – 33 од.). Серед них було: декілька засобів РЕБ, зокрема, так звані “окопні” радіоелектронні засоби, які дозволяли ефективно протидіяти ворожим FPV-дронам; шість зразків автомобільної та спеціальної техніки; 120-мм міномет українського виробництва; технічні засоби розмінування; боєприпаси для БпЛА та елементи динамічного захисту для бронетехніки⁵⁵¹.

Командування Сил логістики ЗС України повідомило, що українські військові опанували проведення відновлення гаубиць М777. Серед технологій, що почали застосовувати українські фахівці, було зварювання титанових поверхонь пошкоджених артилерійських систем, яке раніше проводилось за кордоном⁵⁵².

Компанія “Українська бронетехніка” було збільшено обсяги поставок для ЗС України 122-мм снарядів до самохідних артустановок 2С1 “Гвоздика” та гаубиць Д-30⁵⁵³.

У МО України поступили на випробування п’ять зразків анти-тепловізійних накидок, які було призначено для маскуванню бійців та військової техніки від виявлення ворожими тепловізорами та приладами нічного бачення. Для цього українськими виробниками було створено матеріал, який мав поглинати інфрачервоне випромінювання та мав низьку теплопровідність⁵⁵⁴.

Висновки

“Оптимізм. Підсумки. Перспективи” – три реперні точки, які пройшла світова економіка протягом зазначеного періоду. Грудень було завершено з оптимістичними прогнозами: світ знайшов новий драйвер економічного відновлення у вигляді штучного інтелекту, успішно тривав процес диверсифікації світового ринку енергоносіїв після частинної відмови від російських вуглеводнів. У січні підводились підсумки минулого року і окреслювались перспективні напрямки. У лютому пожвавлення та поступове зростання спостерігалось в головних економіках світу: США, країнах ЄС та Китаю.

На світовому ринку енергоносіїв відбувалось динамічне балансування попиту та пропозиції, тому волатильність була незначною. Спостерігалось зниження цін на природний газ і електроенергію та зростання вартості нафти

і нафтопродуктів. Диверсифікація поставок газу, розвиток відновлювальної енергетики стабілізували європейський ринок енергоносіїв після значного скорочення імпорту російських вуглеводнів.

Серед негативних факторів, що мали вплив на світові економічні процеси, залишалася логістична криза Суецького каналу. Незважаючи на присутність в Червоному морі ВМС деяких країн Заходу, хусити продовжували свої напади на комерційні судна, в результаті чого значна частина морського трафіку було переорієнтовано на обхідний маршрут навколо Африки, що призводило до затримки вантажів та збільшенню логістичних витрат.

На світовому ринку технологій Китай продовжував шукати шляхи обходу міжнародних обмежень на імпорт сучасних мікросхем і чипів, розбудовуючи власну галузь виробництва напівпровідників. В той же час, Індія до якої західні виробники почали переносити свої інноваційні підприємства, знижувала митне навантаження на компоненти для виробництва високотехнологічної продукції, що сприяло розвитку ІКТ-галузі в країні.

Незважаючи на спорадичне збільшення доходів від експорту нафти за високим цінами та надходжень від підприємств ОПК, потенціал економічного зростання рф було вичерпано. Понад 30% витрат бюджету країна-агресор витрачала на озброєння та ведення війни.

Виконання доходної частини бюджету завдяки підвищенню цін на нафту, перевищення у Фонді національного добробуту у півтори рази неліквідних активів над ліквідними, зростання залежності всіх сфер економіки рф від юаня – всі ці показники свідчили про суттєві ризики для економіки рф в середньостроковій перспективі.

Протягом грудня 2023р. – лютого 2024р. міжнародним співтовариством було впроваджено найбільшу кількість санкцій проти компаній-судновласників, які транспортували російську нафту з порушенням встановленої стелі цін, що мало в перспективі суттєво зменшити експортні поставки нафти з перевищенням граничної ціни. Також успішні атаки українських беспілотників на російські НПЗ значно зменшили обсяги виробництва нафтопродуктів в рф та призвели до заборони їх експорту.

Українська економіка продовжувала демонструвати повільне відновлення. Зростання ВВП прискорилось до 3,6%, споживча інфляція в річному вимірі сповільнилася до 4,3%. Пожвавився ринок праці, а кількість нових вакансій зростала.

Завдяки роботі Чорноморського морського коридору, відкритого за допомогою ЗС України після виходу рф із “зернової угоди”, експорт досяг рекордних обсягів з початку широкомасштабного вторгнення рф, збільшившись майже до довоєнного рівня.

Головними драйверами зростання ВВП держави стали інвестиції у відновлення виробничих об’єктів та об’єктів інфраструктури, а також у розвиток ОПК, підприємства якого продемонстрували рекордну кількість нового озброєння. МО України було кодифіковано та допущено до експлуатації

у ЗС України понад 60 зразків ОВТ українського та іноземного виробництва. Крім того, тривав активний процес по створюванню спільних підприємств українського ОПК з провідними світовими виробниками озброєння.

Таким чином, завдяки гуманітарній, фінансовій та військовій підтримці держав-партнерів уряд країни впевнено утримував економічну ситуацію, а ЗС України успішно стримували агресію РФ.

3.3. ВОЄННО-СТРАТЕГІЧНА ОБСТАНОВКА

У листопаді – лютому 2023/2024 років воєнно-стратегічна обстановка в Україні залишалася складною. Розпочатий у жовтні наступ російських військ на Авдіївському напрямку вже наступного місяця охопив зону відповідальності ОСУВ “Хортиця”, ОСУВ “Таврія” та ОТУ “Херсон” у межах спроби ліквідації українського плацдарму на лівому березі Дніпра.

Попри перевагу в ОС та ОВТ ворогу не вдалося досягти швидких результатів у наступальних діях. Наступальні дії під Куп’янськом не призводили до відчутних результатів, на захід від Бахмута, під Авдіївкою та в районі Мар’їнки тривали виснажливі бої, ворог зазнавав значних втрат. Український плацдарм на лівобережжі Дніпра надалі тримався, створюючи потенційну небезпеку для противника.

Водночас, унаслідок гострої потреби отримання західної зброї для ведення наступальних дій, українське командування було змушене здійснювати перегрупування військ та переходити до позиційної оборони на більшості ділянок фронту. Загрози тривалого позиційного протистояння вимагали консолідованої позиції та скоординованих дій партнерів на довгострокову перспективу, кардинальної зміни позиції з надання військової допомоги Україні в обсягах, достатніх для недопущення втрати нових територій, досягнення перемоги над агресором.

Враховуючи гостроту безпекових питань упродовж листопада – грудня 2023 року відбулося вісім засідань Ставки Верховного Головнокомандувача ЗС України. При розгляді перебігу оборонної операції на Бахмутському напрямку, члени Ставки висловили спільну позицію стосовно необхідності подальшого утримання Бахмута. На особливому контролі залишались Авдіївка, Куп’янськ, Херсон та оперативна обстановка в акваторії Чорного моря. На порядок денний виносились питання постачання ОВТ, робота вітчизняного ОПК та розподіл воєнного бюджету. Прийнято рішення про посилення захисту Херсона та об’єктів критичної інфраструктури.

При розгляді воєнного бюджету на 2024 рік Президентом України Володимиром Зеленським було наголошено, що наступний рік має стати роком зростання внутрішнього оборонного виробництва, до якого вже залучено сотні компаній. Для реалізації цього завдання держава забезпечить контракування і фінансування. Серед пріоритетних напрямків визначено виробництво всіх типів безпілотників та боєприпасів до них, які стали альтернативою дефіцитним артилерійським снарядам.

Окремо на засіданні Ставки розглядалися питання мобілізації та ротації у ЗС України, служби строковиків, а також поточна діяльність військово-лікарських комісій і військоматів. Особливу увагу приділено облаштуванню фортифікаційних укріплень уздовж лінії зіткнення, оборонного плануванню та виробництва зброї, у т.ч. реалізації домовленостей з державами-партнерами.

На підсумковому засіданні 30 грудня прийнято Стратегію застосування сил оборони України на 2024 рік з урахуванням висновків, прогнозів та можливостей, було відзначено, що протягом року Україна повернула контроль над торговельним шляхом у Чорному морі та зробила безпечнішим свій повітряний простір⁵⁵⁵.

Зміна стратегії ЗС України передбачала не лише утримання оборонних рубежів, а й пошук слабких місць противника як на лінії бойового зіткнення, так і в глибокому тилу. Серед основних цілей – військові аеродроми, флот, бази, підприємства ОПК, транспортні коридори постачання ОВТ. На відміну від зс рф, які застосовують воєнний терор стосовно цивільного населення, сили оборони України діють згідно з нормами міжнародного права та завдають ударів лише по військових об'єктах ворога. Така системна робота знижувала спроможності зс країни-окупанта, дозволяла виграти час для формування резервів та наростити потужності з виробництва необхідних боєприпасів, військової техніки, засобів РЕБ, ППО в т.ч. зарахунок держав-партнерів.

Але пріоритетом для військового керівництва держави залишалося збереження життя українських захисників. З цього приводу Головнокомандувач ЗС України генерал Валерій Залужний наголосив, що “ми захищаємо кожен клаптик нашої землі, але життя наших бійців нам важливіше”. Будемо обороняти скільки стане сил, “але якщо будемо розуміти, що краще зберегти людей, – то потім відвоюємо це”. Всі рішення повинні прийматися виключно з міркувань військової доцільності⁵⁵⁶.

Упродовж грудня 2023 – січня 2024 року ворог, володіючи значними людськими резервами, перевагою в повітрі та артилерії, зміг отримати певні тактичні просування на окремих ділянках фронту та повністю захопити

*Пресконференція Головнокомандувача
ЗС України генерала Валерія Залужного,
26.12.2023. Фото з офіційного Youtube-каналу
ГШ ЗС України*

всент зруйновану Мар'їнку. На спроможності ЗС України протистояти агресору суттєво впливало зменшення обсягів західної військової допомоги, і як наслідок – вимушений перехід до оборони. Головним завданням українських військ у стратегічній оборонній операції стало зупинення противника, завдання йому максимальних втрат та формування передумов для контрнаступальних дій.

Детально обстановка на ділянках ОСУВ та дії противника розглядалися на засіданнях Ставки Верховного Головнокомандувача ЗС України (протягом січня – лютого 2024 року проведено 7 засідань). На особливому контролі перебували Авдіївський та Купянський напрямки, а також південні ділянки фронту. Було проаналізовано стан забезпечення українських військ артилерійськими

боєприпасами та БпЛА, з урахуванням фактичних витрат, щоденної потреби та фактичного розподілу.

Окрему увагу приділялося питанням нарощування фортифікаційних споруд, виробництва та імпорту снарядів, підготовки до використання літаків F-16, захисту об'єктів критичної інфраструктури та прифронтових регіонів. Було ухвалено рішення про збільшення кількості та спроможностей мобільних вогневих груп в ракурсі функціонування елементів системи ППО і ПРО. Для північного напрямку, де противник намагався загострити обстановку, актуальними залишались питання протидії ДРГ та охорони державного кордону України.

Упродовж лютого 2024 року обмежене надання Україні західної військової допомоги дало можливість противнику заволодіти ініціативою та проводити наступальні дії одночасно на Куп'янському, Лиманському, Бахмутському й Авдіївському напрямках в рамках основного оперативного завдання російських військ – виходу на адміністративні кордони Донецької та Луганської областей. На Токмацькому напрямку та лівобережжі Херсонщині ворог без помітних успіхів намагався відновити втрачені позиції.

Внаслідок вкрай великої концентрації військ, масованого використання всіх вогневих засобів, особливо застосуванням КАБів, Авдіївський укріпрайон було захоплено противником після понад чотиримісячних штурмових дій. Українські підрозділи зірвали плани окупантів з оточення авдіївського угруповання, проте змушені були відійти на нові рубежі, зберігаючи ОС задля продовження оборонних дій.

Сили оборони України, маючи обмежені ресурси в особовому складі та ОВТ, самовіддано протистояли широкомасштабній російській агресії вже два роки. Різниця між 24 лютого 2022 та 2024 років засвідчила глибоку трансформацію України, її Збройних Сил і демократичного світу загалом. Президент України Володимир Зеленський, виступаючи на Форумі “Україна. Рік 2024”, наголосив,

що лише поразки російської армії спроможні наблизити мир. При цьому кожен рік російсько-української війни мав свої особливості. Перший рік був роком виживання. Другий рік став роком стійкості та об'єднання західного світу навколо ідеї допомоги Україні. Третій рік має стати переломним, від якого залежатиме формат закінчення кровопролитної війни. Для України немає альтернативи перемозі, а від партнерів залежить: “якщо ми будемо сильні зброєю – ми переможемо”⁵⁵⁷.

Президент України Володимир Зеленський під час пресконференції. Форум “Україна. Рік 2024”. Київ, 25.02.2024

Обстановка навколо України

Протягом шостого етапу широкомасштабного вторгнення рф в Україну держави-члени НАТО об'єдналися на фоні агресивної політики кремля продовжували надавати військову допомогу Україні. Лідерство й надалі залишалось за США. 20 листопада 2023 року міністр оборони США Ллойд Остін здійснив візит до України, в ході якого провів зустрічі з Президентом України Володимиром Зеленським та Міністром оборони України Рустемом Умеровим. Головний посыл цього візиту – США разом із союзниками та партнерами й надалі будуть підтримувати Україну. Л. Остін наголосив, що немає одного типу зброї, який повністю змінить перебіг війни, адже різні озброєння потрібно інтегрувати й синхронізувати для досягнення поставлених цілей. На тлі затримки прийняття Конгресом США запланованої масштабної військової допомоги Україні на суму 60 млрд. доларів очільник Пентагону оголосив надання проміжного пакету допомоги на 100 млн доларів США (боєприпаси, засоби ППО, протитанкова зброя)⁵⁵⁸, що дозволило у певній мірі забезпечити найнагальніші потреби ЗС України.

Консолідації зусиль та виконанню зобов'язань сприяла 17-та зустріч в онлайн форматі “Рамштайн” (22.11.2023). За її результатами прийнято нові рішення, зокрема про створення коаліції для надання Україні наземних засобів ППО (20 країн, лідери – Німеччина та Франція), оголошено про черговий пакет допомоги від Німеччини (який Україна отримала в грудні 2023 року) до якого увійшли додаткові комплекси ППО Patriot та IRIS-T та виділення допомоги від інших держав Альянсу в т.ч. в межах діяльності морської коаліції.

Акцентуючи увагу на безпеці у Чорноморському регіоні, Міністр оборони України Рустем Умеров на засіданні Ради міністрів оборони Південно Східної Європи (23.11.2023) наголосив, що це питання вкрай важливе для всього вільного світу та скоординовані дії партнерів у форматі досягнутих домовленостей та взятих зобов'язань надалі є дуже актуальними. Дії українських військових свідчать про спроможність України підтримувати належний рівень безпеки, “зерновий коридор” успішно працює. Водночас асиметричні дії сил оборони України завдають значних втрат чф рф, нівелюючи інструменти шантажу з боку агресора.

Крім того, під час зустрічі з військовими аташе держав-учасниць Контактної групи з питань оборони України було обговорено перспективи співпраці в межах ІТ-коаліції (29.11.2023, Київ). Успішним прикладом української розробки стала презентація системи ситуаційної обізнаності DELTA від Центру інновацій та розвитку оборонних технологій МО України. Розробники поділилися результатами військових операцій, які стали можливими завдяки використанню DELTA, ознайомили з новими модулями системи, які оптимізують процеси розвідки, ураження та сприяють спрощенню документообігу. Поряд з цим було обговорено першочергові потреби ЗС України, зокрема необхідність поповнення засобів зв'язку тактичного рівня, ІТ-обладнання рівня батальйону, що сприятиме покращенню бойового управління.

Водночас, реагуючи на виклики сьогодення, НАТО надалі нарощувало боездатність у Східній Європі. Наприкінці листопада 2023 року Канада завершила розгортання танкових підрозділів (танки Leopard 2) на території Латвії⁵⁵⁹. Крім того, командування НАТО ініціювало заходи стосовно заміни парку літаків Boeing E-3 Sentry, які складають основу повітряного компоненту ДРЛВ НАТО⁵⁶⁰. Німеччина та Литва підписали угоду про розміщення між Вільнюсом та Каунасом бригади Бундесверу (5 тис. осіб), яка буде існувати на постійній основі з 2025 року, а передове командування розпочне роботу в II кварталі 2024 року. Це буде найчисельнішою довготривалою військовою місією ФРН за кордоном.

Разом з тим з метою підвищення рівня колективної безпеки та спроможностей складових зі держав-членів НАТО протягом листопада 2023 року – лютого 2024 року було проведено низку навчань різного рівня та спрямованості. На увагу заслуговують такі потужні заходи підготовки, як кібернавчання CYBER COALITION (27.11-01.12.2023)⁵⁶¹, військово-морські навчання FREEZING WINDS 23 (23.11 – 01.12.2023)⁵⁶², міжнародні навчання “СИЛЬНИЙ ГРИФОН” (06-19.11.2023)⁵⁶³, та військові навчання ADAPTIVE HUSSARS 23 (02-26.11.2023)⁵⁶⁴.

Але особливий наголос слід зробити на військових навчаннях STEADFAST DEFENDER 2024 (“Стійкий захисник”) до яких була прикута увага країн-партнерів та наших противників на початку 2024 року.

У навчаннях, які розпочались 22 січня і закінчаться у кінці квітня, беруть участь усі держави-члени НАТО та Швеція (стала повноправним членом НАТО в березні 2024 року). На території Європи від Норвегії до Румунії учасники навчань (понад 90 тис. в/с, близько 50 кораблів, понад 80 літаків, гелікоптерів та БпЛА, більше 1 тис. ББМ і танків) відпрацюватимуть питання відбиття нападу рф на територію держав-союзників у межах застосування статті п'ятої договору НАТО про колективну оборону.

Головнокомандувач Об'єднаних збройних сил НАТО в Європі Крістофер Каволі заявив, що метою навчань є демонстрація здатності Альянсу проводити потужні операції на суходолі, морі, в повітрі, кіберпросторі та космосі протягом кількох місяців, вздовж тисяч кілометрів, від Крайньої Півночі до Центральної та Східної Європи і в будь-яких умовах. У свою чергу голова Військового комітету НАТО Роб Бавер назвав масштаб STEADFAST DEFENDER демонстрацією “нової готовності Альянсу” та наголосив, що війна – це справа не тільки військових, бо коли ситуація доходить до бойових дій, як це відбувається в Україні, то вона зачіпає все суспільство⁵⁶⁵.

Крім підготовки та участі у навчаннях держави-члени Альянсу посилювали заходи співробітництва з протидії можливому вторгненню

*Емблема військових навчань.
Фото: Укрінформ, 1 лютого
2024 р.*

російських військ. Розуміючи що РФ здатна продовжувати війну роками та з метою недопустити недооцінювання потенціального противника та переоцінювання своїх можливостей здійснювали трансформацію своїх оборонних бюджетів та планували надання військової допомоги Україні. Так уряд Фінляндії прийняв рішення подвоїти обсяги виробництва боєприпасів, більшу частину з яких відправить в Україну, а на засіданні Північноатлантичної ради (13.12.2023) члени НАТО узгодили цивільний та військовий бюджети на 2024 рік. Військовий бюджет Альянсу встановлено у розмірі 2 млрд євро, цивільний – 438 млн євро, що більше показників 2023 року на 12% та 18%⁵⁶⁶ відповідно.

Слід зазначити, що протягом січня 2024 року відбулося одне засідання у форматі “Рамштайн” в ході якого було наголошено про нагальні військові потреби України, а за підсумками було прийнято дуже потрібні силам оборони України рішення. Так, після звернення міністра оборони США Ллойда Остіна (23 січня 2024 року) щодо термінового надання Україні додаткові систем ППО та необхідності продовжувати концентрувати зусилля на нагальних військових потребах та питаннях модернізації ОВТ сил оборони України представник Нідерландів оголосив про виділення у 2024 році 122 млн євро на військову допомогу ЗС України⁵⁶⁷, а Швеція та Велика Британія приєдналися до коаліції дронів і систем РЕБ для ЗС України (Латвія, Україна). При цьому, Велика Британія погодилася стати співлідером коаліції та виділити 200 млн фунтів на спільне з Україною виробництво тисяч військових БпЛА⁵⁶⁸.

Після цього за підсумками засідання міністрів оборони держав-членів НАТО (31.01.2024, Брюссель, Бельгія) високий представник ЄС Жозеп Боррель заявив про готовність ЄС упродовж 2024 року передати Україні військової допомоги на 21 млрд євро. Також було досягнуто домовленостей про підготовку до вересня 2024 року ще 20 тис. українських військових⁵⁶⁹.

З боку ФРН пріоритетом у постачанні озброєнь Україні залишатимуться засоби ППО – ЗПК IRIS-T та самохідні зенітні установки Gepard⁵⁷⁰. У 2024 році загальний обсяг військової допомоги Україні від Німеччини сягне 7,1 млрд євро. Допомога іншого ключового партнера України – Великої Британії, складатиме 3,2 млрд євро й охоплюватиме додаткові системи ППО, протитанкову зброю, ракети далекого радіусу дії та снаряди, а також передбачає навчання українських військових. На початку 2024 року зарезервовані значні кошти для України і з боку інших держав-партнерів склали: Нідерланди – 2 млрд євро, Норвегія – 0,6 млрд євро, Данія – 0,5 млрд євро, Канада – 0,4 млрд доларів США⁵⁷¹. Цінною для України стала ініціатива Франції, яка заявила про виготовлення для ЗС України 78 САУ Caesar (упродовж 2024 року) та щомісячне постачання до 50 авіабомб класу A2SM і 3 тис. артилерійських боєприпасів⁵⁷².

Разом з тим, вишукуючи можливості постачання Україні найнеобхіднішого ОВТ, США звернулися до Греції з пропозицією передати або продати Україні зброю в обмін на американську допомогу на суму 200 млн доларів. Ухвалення такого рішення стало можливим після продажу Греції винищувачів F-35 та інших видів озброєнь на 8,6 млрд доларів США. Відтак Україна зможе отримати системи

ППО “Тор”, “Оса”, С-300, а також зенітні установки ЗУ-23-2 та боєприпаси до них протягом 2024 року⁵⁷³.

Важливою складовою міжнародної допомоги залишалось навчання українських військовослужбовців за кордоном. У підготовці брала участь коаліція з понад 30 держав, серед них: США, Канада, Норвегія, Австралія, Косово, Північна Македонія, Грузія, Молдова, Албанія та більшість країн ЄС. Тривала підготовка українських пілотів на винищувачах F-16, до якої, на ряду з Данією і США, долучилась Румунія і Франція. В центрі підготовки на території Румунії, разом із льотчиками країн-членів НАТО, навчатимуть й українських пілотів (13.11.2023), перші з яких прибули до країни на початку 2024 року. Як зазначив Президент України Володимир Зеленський, це важливий практичний внесок сусідньої країни до діяльності авіаційної коаліції⁵⁷⁴⁵⁷⁵.

Також, найпотужнішими програмами залишалися – місія військової допомоги ЄС з підтримки України (EUMAM), група сприяння безпеці України (SAG-U), яку очолюють США, та Британська операція INTERFLEX (Нова Зеландія, Канада, Швеція, Австралія, Данія, Фінляндія, Норвегія, Литва та Нідерланди) з підготовки українських військових. Загалом, станом на січень 2024 року, підготовку за кордоном пройшли вже понад 100 тис. особового складу ЗС України більш ніж на 160 зразках ОВТ⁵⁷⁶.

Підкреслюючи необхідність посилення української системи ППО, в лютому 2024 року, перед черговим засіданням контактної групи з питань оборони України (“Рамштайн”), відбулося перше засідання коаліції ППО на рівні міністрів оборони під головуванням Німеччини та Франції (14.02.2024, Брюссель, Бельгія). До такого формату співпраці долучились 15 держав, представники яких підписали Меморандум стосовно

намірів створення коаліції з ППО та ПРО для України. За словами міністра оборони ФРН Бориса Пісториуса, ППО є центральним викликом у війні в Україні, а допомога з боку союзників – це відповідь на її затягування. Коаліція координуватиме національні внески для посилення ППО ЗС України, що дозволить Україні бути більш ефективною на полі бою і краще захищати цивільне населення. Міністр оборони України Рустем Умеров відзначив важливість співпраці в межах створених коаліцій, наголосив на результатах у справі посилення української ППО системами та ракетами до них, спільного виробництва артилерійських систем і снарядів, планових заходах з передачі Україні літаків F-16, а також посилення взаємодії з розробки та впровадження безпілотних систем.

*Засідання “Рамштайн-19”, 14.02.2024,
Фото: Facebook – офіційна сторінка
міністра оборони України Рустема Умерова.*

В подальшому, саме в ході роботи групи “Рамштайн-19” було анонсовано початок роботи коаліції дронів, до якої долучилися Швеція, Британія, Данія, Німеччина, Нідерланди, Латвія, Литва та Естонія. Також обговорювалась проблема розмінування території України, яка стала найбільшої замінованою державою світу (до 176 тис. км²). Вже в лютому 2024 року 20 країн світу виявили бажання долучитися до гуманітарного розмінування, яке, за оптимістичними прогнозами, може тривати до 70 років⁵⁷⁷. А на тлі проблеми забезпечення України артилерійськими боєприпасами особливу роль у вирішенні запиту відіграв Президент Чехії Петер Павел, який, спираючись на традиційні зв’язки його держави з країнами – виробниками зброї, наголосив на віднайденій можливості закупівлі для України партії боєприпасів у 800 тис. снарядів. Питання потребувало лише оперативного фінансування від партнерів у Європі та Америці.

Загалом, наявні загрози безпеці, економічним та гуманітарним інтересам країн Європи внаслідок російської агресії проти України, зробили безальтернативними плани нарощування обсягів ОПК держав НАТО в Європі, зміцнення власної обороноздатності й, одночасно, збільшення військової допомоги Україні. Північноатлантичний альянс збільшив свої спроможності внаслідок вступу Фінляндії та Швеції до оборонного союзу, а поступове відновлення можливостей НАТО в реагуванні на агресивні наміри рф в Україні та Європі загалом, знайшли своє відображення у заходах противника.

В росії було проведено реорганізацію військово-адміністративної структури країни⁵⁷⁸. З метою посилення північно-західного напрямку військових спроможностей Західний ВО було поділено на два – Московський та Ленінградський. Відтак, з лютого 2024 року рф має п’ять ВО – Московський, Ленінградський, Південний, Центральний та Східний. До новоутвореного Ленінградського ВО, ймовірно, перейде 6 ЗВА, а також 11 АК та 14 АК Балтійського та Північного флотів. До Московського ВО мають відійти 1 ТА і 20 ЗВА. Стосовно проєкції цих нововведень на проблематику російсько-української війни відзначимо, що ТОТ Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей віднесені ворогом до складу Південного ВО рф. До цього округу увійшли підконтрольні рф 1 АК та 2 АК самопроголошених республік “днр/лнр”.

Загальна обстановка

Протягом листопада – лютого 2023/2024 років російські війська й надалі здійснювали агресію проти України, головні зусилля загарбницької війни були спрямовані на:

- окупацію Донбасу в межах адміністративних кордонів Луганської і Донецької областей;

- перегрупування сил та формування резервів для продовження наступальної операції й блокування обмежених наступальних дій ЗС України на окремих ділянках фронту;

- розбудову ешелонованої оборони на ТОТ та у прикордонних регіонах;

завдавання масованих ракетно-авіаційних ударів по військових об'єктах та об'єктах критичної інфраструктури України.

Характер бойових дій вказував на те, що осінньо-зимовий наступ зс рф не призвів до реалізації оперативних планів противника стосовно окупації всієї території Донецької та Луганської областей. Сили оборони України не допустили прориву угруповань ворога углиб контрольованої території, завдаючи противнику великих втрат у живій силі та техніці. Водночас ворогові вдалося витіснити українські війська з Мар'їнки (грудень 2023 року) та Авдіївки (лютий 2024 року). Подальші наступальні дії на Куп'янському, Лиманському, Бахмутському, Авдіївському і Токмацькому напрямках призводили лише до незначних тактичних просувань унаслідок успішних оборонних дій українських підрозділів у ситуації нестачі ОС й ОВТ.

Для кремля, який володів значним ресурсами і зумів в умовах санкцій перевести свою економіку на “військові рейки”, війна на виснаження стала стратегічно вигідною. Основна мета – виграти час для відновлення військового потенціалу росії та посилити “втомленість” Заходу від довготривалої й доволі затратної російсько-української війни. Результатом мало стати суттєве зменшення військової допомоги, від якої залежить спроможність українських військ протистояти окупантам. У свою чергу рф, задля погіршення економічного потенціалу та готовності України чинити належний опір, активно застосовувала масштабні обстріли об'єктів критичної інфраструктури, а досягнення результату поступового продушування української оборони мали забезпечити піхотні “м'ясні штурми”.

Тому, попри вдале застосування ГШ ЗС України тандемної стратегії поєднання елементів симетричного й асиметричного ведення війни, певні успіхи на морі та ТОТ АР Крим, ураження стратегічних об'єктів у глибокому російському тилу, а також посилення захисту повітряного простору України західними засобами ППО, нагальним залишалося питання забезпечення ефективного ведення сухопутної війни. Досягнення тактичного прориву на наземному фронті, який призведе до оперативного й стратегічного успіху, можливе лише за умови переваги в повітрі. Потужна авіаційна компонента залишалася затребуваною як для підтримання наступу, так і для організації ефективної оборони.

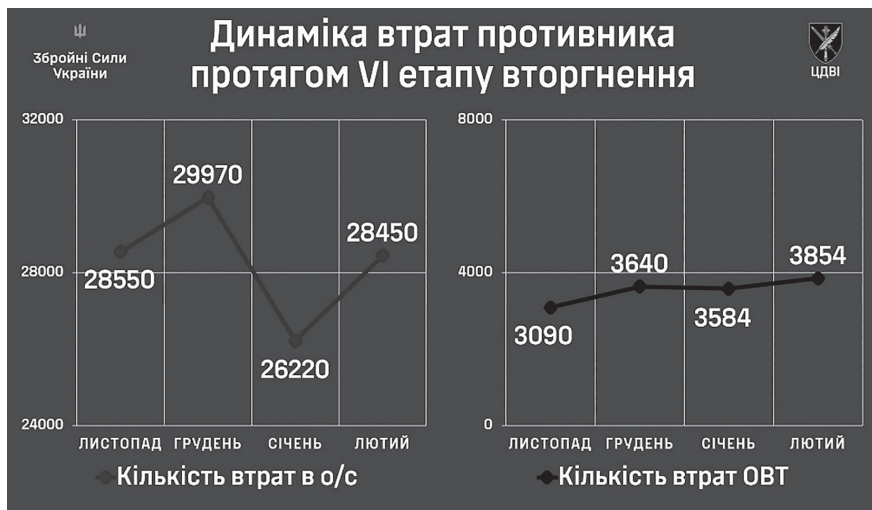
Війська ОСУВ “Хортиця” проводили оборонні операції та обмежені наступальні дії на Куп'янському, Лиманському та Соледарському напрямках. В зоні відповідальності ОУВ “Харків” тривали стабілізаційні дії. Противник намагався знайти прогалини в українській обороні, однак успіху не мав і був вимушений проводити перегрупування військ, використовуючи відносно мале логістичне плече з рф. Активні наступальні дії в напрямку Синьківки вказували на те, що після її захоплення російське командування, ймовірно, просуватиметься вже безпосередньо на Куп'янськ з метою виходу на лівий берег р. Оскіл. З метою посилення вогневої підтримки, а також беручи до уваги переважання лісових масивів у цій місцевості, ворог активно застосовував авіацію та КАБи для ударів по українських позиціях.

В операційній зоні ОСУВ “Таврія” противник проводив активні наступальні дії на Донецькому напрямку з метою оточення Авдіївки. На Запорізькому напрямку здійснював обстріли українських позицій, проводив поодинокі наступальні дії та здійснював спроби відновити втрачені в ході українського весняно-осіннього наступу позиції, успіху не мав. Критичним для українських військ було масоване застосування КАБів та МРV-дронів.

ОСУВ “Одеса” продовжувало ведення стабілізаційної операції та виконання завдань ТрО у визначеній ОЗ. Угрупування різномірних сил ВМС ЗС України виконувало завдання з прикриття морських комунікацій, оборони портової інфраструктури та забезпечення функціонування “зернового коридору” в північно-західній частині Чорного моря.

В зоні відповідальності ОСУВ “Північ” обстановка залишалася контрольованою, ознак створення противником наступальних угруповань не виявлено. Водночас, фіксувалась активізація ворожих ДРГ та обстріли з території рф у межах Чернігівської та Сумської областей. Імовірно, метою ворога було відволікання частини потенціалу сил оборони України від ділянок фронту, де він намагався проводити наступальні дії.

Загалом, чисельна перевага дозволяла російському командуванню проводити велику кількість наступально-штурмових дій одночасно на кількох напрямках. Але підрозділи сил оборони України надалі завдавали противнику великих втрат в живій силі та техніці. Лише протягом листопада 2023 року безповоротні втрати зс рф склали майже 30 тис. військовослужбовців. Це стало наслідком успішної реалізації тактики знекровлення та виснаження ворога в ході його осіннього наступу на Авдіївку. Востаннє окупанти зазнавали таких втрат навесні 2023 року під Бахмутом.

Українське командування при плануванні бойових дій надавало перевагу веденню позиційної оборони, використовувало фактор організованого бою в

обороні з метою максимального ураження та виснаження противника, а також збереження життя власного особового складу. При цьому пріоритетними завданнями сил оборони залишались порушення системи військового управління та логістики ЗС РФ у глибокому тилу, у т.ч. на території РФ, створення умов для проведення наступальних операцій стратегічного рівня у близькій перспективі.

На початку листопада 2023 року Головнокомандувач ЗС України генерал Валерій Залужний в інтерв'ю виданню The Economist в ракурсі особливостей російсько-української війни зазначив, що в силу низки обставин весняно-осінній український наступ у вигляді великої стратегічної операції завершився та перейшов у форму позиційної боротьби. Українські війська у кровопролитних боях змогли просунутися всього на 17 км, а необхідне ОВТ було надане західними партнерами лише у жовтні. Вимушена “оперативна пауза” дозволила ЗС РФ перегрупуватись після успішної для України Слобожанської наступальної операції, поновити резерви, створити потужну ешелоновану оборону на імовірних напрямках українського наступу. Мінні поля облаштовані окупантами стали майже непрохідними без відповідної інженерної техніки, а українським підрозділам доводилось їх долати зі значними втратами та в умовах розтягнутого в часі протистояння. Критична залежність України від міжнародної військової допомоги унеможливили наступ широким фронтом та реалізацію задач стратегічного прориву на фронтах. Сили оборони України конче потребували засобів ППО, штурмової та винищувальної авіації, далекобійних засобів ураження, систем РЕБ, БпЛА, засобів для контрбатарейної роботи та розмінування, а також навченого особового складу.

Водночас противник, створивши умови для наступу на Авдіївку, а саме: чисельне УВ зі складу трьох ВА ЗС РФ з приданими частинами і підрозділами (без урахування оперативного резерву)⁵⁷⁹, повне домінування авіації та засобів ППО, а також можливість для вчасного МТЗ військ, з великими втратами повільно продушував українську оборону. Цьому сприяли розвинена транспортна мережа, зручна місцевість для застосування броньованої техніки (за виключенням міста), а також статичність позицій українського укріпрайону, що дозволило ворогові забезпечити систематичний та безпрецедентний вогневий тиск. Зважаючи на неможливість фронтальними атаками оволодіти Авдіївкою, російське командування намагалось з флангів взяти місто в оперативне оточення та позбавити сили оборони України основних шляхів забезпечення. Попри тотальну перевагу противника в ОС та ОВТ захисники тримали Авдіївський укріпрайон до другої половини лютого 2024 року, українські підрозділи були виведені зі зруйнованого міста, уникнувши оточення.

Лютий 2024 року був насиченим на події, які відбувалися як безпосередньо на фронті, так й на рівні вищого командування та управлінських структур ЗС України. Зокрема, 8 лютого 2024 року Президент України своїми указами звільнив з посади Головнокомандувача ЗС України генерала Валерія Залужного⁵⁸⁰ та призначив на цю посаду генерал-полковника Олександра Сирського⁵⁸¹. Коментуючи своє рішення Володимир Зеленський зазначив, що “до керівництва

Збройними силами України приступає нова управлінська команда. Я хочу, щоб бачення війни було єдиним – і у наших воїнів у Роботиному чи Авдіївці, і в Генеральному штабі та на Ставці»⁵⁸².

*Зустріч Володимира Зеленського з військовим керівництвом. 10.02.2024.
Фото: Офіс президента/ фото t.me/V_Zelenskiy_official*

Реалізація першочергових завдань потребувала зміни підходів військового управління, тому указами Президента України було здійснено ще низка військових призначень:

начальник ГШ ЗС України – генерал-майор Анатолій Баргилевич;

командувач СВ ЗС України – генерал-лейтенант Олександр Павлюк;

командувач Об'єднаних сил ЗС України – генерал-лейтенант Юрій Содоль;

командувач ДШВ ЗС України – бригадний генерал Ігорь Скибюк;

командувач Сил ТрО – генерал-майор Ігорь Плахута. Заступниками Головнокомандувача ЗС України було призначено полковника Вадима Сухаревського (напрямок відповідальності – безпілотні системи) та полковника Андрія Лебеденко (іновації, технологічний компонент армії та бойових систем). А заступниками начальника ГШ ЗС України – бригадного генерала Володимира Горбатюка (оперативна робота, робота штабів, планування та управління), бригадного генерала Олексія Шевченка (логістика) та бригадного генерала Михайла Драпатого (підготовка особового складу).

Зважаючи на перебіг війни й чинники, які негативно впливають на спроможності українських військ, Головнокомандувач ЗС України вважав за оптимальні й доцільні зміни перехід від наступальних дій до стійкої оборони. Головною метою оборонної операції мали стати виснаження та завдання противнику максимальних втрат, використовуючи підготовлені рубежі оборони та перевагу в технічному оснащенні.

Водночас тактика противника кардинально не змінилась. Основною його перевагою надалі залишався значний людський ресурс. Це дозволяло посилювати наступальні дії на різних ділянках фронту. Зазвичай такий натиск штурмових піхотних груп, в окремих випадках за підтримки бронетехніки, перетворювався на “м’ясні штурми”. Втрати ЗС РФ в 7-8 разів переважали українські, але це жодним чином не спонукало військово-політичне керівництво РФ до закінчення “сво”, що тривала вже понад два роки. З цього приводу генерал-полковник Олександр Сирський наголосив, що “все ґрунтується на тому, що ми маємо закінчити війну виходом на наші кордони. Інших варіантів не розглядається, тому що іншого виходу у нас просто немає”. Разом з тим, суспільство має згуртуватися навколо загальної справи – перемоги над росією, чому сприятиме нарощування власного виробництва зброї з огляду на проблеми із зовнішньою військовою допомогою⁵⁸³.

Станом на лютий 2024 року найбільші резерви противника утримувались на Бахмутському та Авдіївському напрямках, де передбачалось продушити українську оборону та вийти на оперативний простір. Водночас, унаслідок загрози просування українських військ на лівобережжі Дніпра та перерізання сухопутного коридору з ТОТ АР Крим, у межах Дніпровського УВ ЗС РФ (безпосередньо на лінії фронту та в тилкових районах ТОТ) противник зосередив до 70 тис. військових, які могли застосовуватись в межах Запорізької та Херсонської областей⁵⁸⁴. Противник зберігав ініціативу на східному та південному напрямках загальної лінії фронту. Водночас ворогові не вдалося нівелювати результати весняно-осіннього українського наступу. ЗС України утримували надалі плацдарми на лівому березі Дніпра, в районі Роботиного, Времівського виступу.

Часткова обстановка (положення, завдання, угруповання військ (сил) сторін, способи ведення, напрями зосередження зусиль, результати воєнних дій)

Зона відповідальності ОСУВ “Хортиця”

Противник протягом листопада 2023 – лютого 2024 року надалі здійснював наступальну операцію з метою розгрому угруповання сил оборони України в межах ділянок відповідальності угруповання військ “Центр” та “Юг”, а також створення умов для виходу на адміністративні кордони Луганської та Донецької областей.

Головними ймовірними завданнями російського командування були:

оволодіння рубежем: Куп’янськ, р. Оскіл, р. Сіверський Донець, Слов’янськ, Краматорськ, Костянтинівка, Покровськ, Старомайорське з подальшим просуванням до адміністративного кордону Луганської та Донецької областей;

утримання вогневої переваги по всій лінії фронту та у повітрі;

дезорганізація систем управління військами і зброєю, ППО, розвідки та РЕБ, логістичного забезпечення сил оборони України.

Безпосередньо бойові дії проводилися по рубежу: ДКУ, Кам’янка, Дворічна, Синьківка, Кислівка, Андріївка, Макіївка, Терни, Серебрянське

лісництво, Білогорівка, Спірне, Роздолівка, Оріхово-Василівка, Богданівка, Кліщіївка, Озарянівка, Шуми.

В зоні відповідальності ОУВ “Харків” противник зберігав військову присутність поблизу ДКУ, здійснював обстріли прикордонних районів з території рф, залишалась актуальною загроза діяльності ворожих ДРГ. Прикриття державного кордону здійснювало УВ “белгород” зс рф, яке складалося з одного мсп ТрВ, дванадцяти мсб/тб (до 13 тис. о/с, понад 100 танків, до 200 ББМ), семи артилерійських дивізіонів та тридцяти однієї артилерійської батареї. Особливість артилерійської компоненти полягала у посиленій складовій протитанкових батарей (чотири з семи адн, десять із тридцяти абатр, окрема батарея ПТРК), яка свідчила про оборонні завдання УВ. Чисельність артилерії давала можливість противнику сковувати дії підрозділів ЗС України шляхом постійних обстрілів.

Завдяки наявності у складі УВ “белгород” значної складової військ СпП (до трьох зведених та двох штурмових загонів) російське командування проводило на харківському напрямку активні дії асиметричного характеру, насамперед розвідувально-диверсійні операції⁵⁸⁵. Захоплення об’єктів і рубежів у глибині української оборони силами даного УВ на початку 2024 року оцінювалися як малоімовірні.

Не зазнала суттєвих змін й обстановка в районі Куп’янська. Загалом на Лимано-Куп’янському напрямку противник утримував до 100 тис. особового складу, яким намагався реалізувати плани з виходу до р. Чорний Жеребець та р. Оскіл із захопленням важливого логістичного хабу ЗС України – центру залізничних та автомобільних доріг Куп’янськ – Куп’янськ-Вузловий.

У прагненні перехопити ініціативу ворог використовував увесь спектр засобів ураження, в т.ч. з повітря, та проводив штурмові дії в районах Синьківки, Петропавлівки та Іванівки. Для цього активно задіявалися підрозділи “штурм-z” і “штурм-v”, сформовані з колишніх ув’язнених⁵⁸⁶. Інтенсивне застосування авіації та артилерії передбачало не лише нанесення ударів по позиціях українських військ, а й руйнування тилової інфраструктури України. Задля посилення вогневого тиску широко застосовувались КАБи та ударні БпЛА. Лише в межах ділянки фронту Куп’янськ – Лиман за добу ворог міг використовувати до 20 літальних апаратів⁵⁸⁷.

Загальна кількість боєзіткнень у грудні порівняно з листопадом 2023 року зросла на чверть, і сягнула понад 100⁵⁸⁸. Це вказувало на те, що росія попри відносну статичність лінії бойового зіткнення прагнула здобути перемоги навіть шляхом захоплення невеликих населених пунктів для подальшого висвітлення у медіапросторі напередодні Різдвяних свят та виборів президента рф. При цьому ворог удавався до нової тактики подолання української оборони – зменшив кількість лобових атак, переважно піхотних, та зробив тривалішими артобстріли. Це ускладнювало перегрупування сил оборони України, а також утримання та облаштування оборонних позицій⁵⁸⁹.

Після періоду затишшя та перегрупування військ противника на Лиманському напрямку бої відновилися з новою силою, охопивши райони

Серебрянського лісу (Кремінське лісомисливське господарство, Луганська обл.), Торського, Тернів та Ямполівки⁵⁹⁰. Лише 30 листопада 2023 року українські військ відбили 24 ворожих атаки за підтримки бомбардувальників, винищувачів та бойових гелікоптерів. На цьому напрямку зс рф докладали значних зусиль, щоб витіснити сили оборони України за р. Жеребець та з району Серебрянського лісництва. В грудні 2023 року запеклі бої точилися поблизу Новоселівського, Стельмахівки та Лимана Першого.

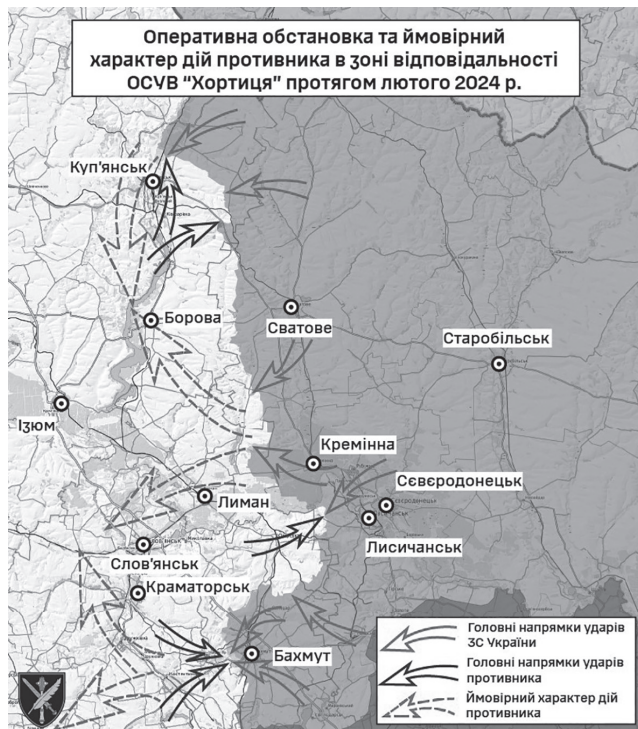
На Бахмутському напрямку противник намагався атакувати в районі Богданівки, Хромового, Кліщіївки, Андріївки та Південного. Мав тактичні просування у лісистій місцевості на північ від Кліщіївки та Андріївки. При цьому лінія зіткнення й надалі пролягала в районі залізниці. Численні штурми ворога поблизу Богданівки (північний захід Бахмута), Іванівського (на захід від Бахмута) були відбиті та не призвели до просування зс рф⁵⁹¹.

Загострення обстановки на цьому напрямку відбулось наприкінці листопада. Лише за одну добу поблизу Богданівки, Іванівського, Кліщіївки та Андріївки українськими військами було відбито до 30 ворожих атак із застосуванням великої кількості ударних БпЛА⁵⁹². Для штурмів на захід від Бахмута задіявалися спецпризначенці, підрозділи пдв, 200 омсбр північного флоту зс рф, а також штурмові загони (“штурм z”, “штурм v”). Основна мета противника на цьому напрямку – захоплення Часів Яру та просуванням на Костянтинівку, Дружківку, Слов’янськ, Краматорськ з виходом на адміністративний кордон Донецької області.

Станом на початок 2024 року угруповання ворога на ТОТ України в смузі відповідальності ОСУВ “Хортиця” налічувало до 200 тис. військовослужбовців⁵⁹³. В ході бойових дій високої інтенсивності противник на Куп’янському напрямку намагався зайти у фланг і тил українських підрозділів, які тримали оборону в районі Котлярівки. Також ворог проводив безуспішні наступальні дії на південний схід від Куп’янська, на захід від Кремінної та на південь від Кремінної біля Серебрянського лісництва. Після просування до Табаївки (південно-західніше Куп’янська) на початку лютого 2024 року, російське командування провело локальне перегрупування військ на цій ділянці фронту. На “першу лінію” були переведені підрозділи 1 ТА (1 тп, 15 мсп) із завданням прорвати українську оборону в напрямку Табаївка – Степова Новоселівка вздовж автодороги Р-07. У подальшому ворог мав максимально просунутися у північно-західному напрямку, щоб відрізати УВ сил оборони України східніше цієї дороги по рубежу Кислівка – Котлярівка та у такий спосіб змусити їх вийти з району Іванівки.

Наступальний потенціал російських військ на цьому напрямку був значним і формувався ще з травня 2023 року, відколи окупанти спробували організувати свій наступ. Вже на осінь 2023 року загальна чисельність УВ на Куп’янському та Лиманському напрямках сягнула 110 тис. особового складу, з яких понад 40 тис. осіб потенційно створювали загрозу безпосередньо Куп’янську. Також на цьому напрямку було зосереджено до 500 танків, понад 650 ББМ, 430 артсистем

та понад 150 РСЗВ⁵⁹⁴. Станом на кінець лютого 2024 року на Куп'янському напрямку УВ “Запад” налічувало: особового складу – понад 80 тис., танків – до 1100, ББМ – до 2 тис., артустановок – понад 900, РСЗВ – до 300. Крім того, на дану ділянку фронту російське командування перекинуло частину сил і засобів УВ “Юг”⁵⁹⁵.

В лютому 2024 року на Лиманському напрямку ворог намагався здійснювати активні наступальні дії. Після хвилі невдалих атак (26-27.02.2024) в районах Синьківки, Іванівки та Табаївки, продовжував докладати значних зусиль задля подальшого просування. Застосування мобільних штурмових груп на легких та маневрених транспортних засобах (типу багі) дозволяло проводити своєрідні наскоки, навіть за несприятливих погодних умов. Далі діяли “групи закріплення”. Протягом доби підрозділам сил

оборони України доводилося відбивати до 10-12 таких атак⁵⁹⁶.

На Сіверському напрямку, після переміщення командуванням УВ “Центр” в січні 2024 року до переднього краю підрозділів “штурм”⁵⁹⁷, ворог безуспішно атакував на напрямку Кремінна, Григорівка. Свої невдачі намагався компенсувати збільшенням інтенсивності вогневого впливу (реактивна артилерія, удари авіації та дрони-камікадзе)⁵⁹⁸.

На Бахмутському напрямку окупанти докладали значних зусиль задля виходу на рубіж каналу Сіверський Донець – Донбас, своєрідного природнього рубежу. З півночі Бахмута штурмові дії проводились в напрямку Богданівки із залученням підрозділів “добровольчого корпусу”⁵⁹⁹. Російське командування намагалося створити умови для наступу на Часів Яр, відновлення втраченого становища в районі каскаду озер східніше Кліщіївки та Курдюмівки. З цією метою залучались підрозділи пдв та мотострілецьких частин зі складу північного флоту. На Бахмутському напрямку також діяли штурмові групи, морська піхота Каспійської флотилії, загони “штурм”. Серед піхоти багато було представників нацменшин рф – бурятів, тувинців, якутів.

Спроби просуватися до Часів Яру були не випадковими. Противнику вкрай важливо було контролювати висоти міста (понад 220 м над рівнем моря) та розвивати наступ на Костянтинівку. Російське командування обрало тактику посилення тиску на флангах українських військ, з проведенням наступальних дій в напрямку Іванівського, Кліщіївки та Андріївки.

Часів Яр перебував у зоні відповідальності УВ “Юг” зс рф, яке мало значний наступальний потенціал: особового складу – до 110 тис. чол., танків – до 400, ББМ – до 1600, ствольної артилерії – до 1150 од., РСЗВ – до 300. Противник намагався охопити місто з півночі та півдня, чим саме створити умови для його оточення. Ключовою ціллю цього задуму став вихід та взяття під контроль траси 0506 з півночі та траси 0504 з подальшим виходом на Ступочки і Кліщіївку на південному фланзі.

Загалом, у зоні відповідальності ОСУВ “Хортиця” зс рф прагнули цілком заволодіти ініціативою, значні сили були задіяні в наступальних діях на Куп’янському, Лиманському, Сіверському напрямках та в районі Бахмута. В ході наступальних дій ворог значно збільшив застосування бронетехніки, дронів-камікадзе та артилерії. Показовим є те, що окупанти завдавали артилерійських та мінометних обстрілів навіть по населених пунктах уздовж лінії зіткнення, де не проводили наступальних дій. Давалась взнаки значна перевага в боєприпасах та наявність резервів артилерійсько-мінометного арсеналу ворога.

Угруповання Сил оборони України силами ОСУВ “Хортиця” (ОУВ “Харків”, ОТУ “Лиман” і ОТУ “Соледар”) протягом листопада 2023 – лютого 2024 року надалі здійснювало оборонні операції й обмежені наступальні дії в межах Донецького та Слобожанського ОР.

Основними завданнями були:

недопущення прориву УВ противника в глибину по рубежах: Тополі, Дворічна, Кислівка, Новоселівське, Макіївка, Торське, Білогорівка, Спільне, Оріхово-Василівка, Курдюмівка, Красногорівка, Авдіївка, Первомайське, Мар’їнка, Вугледар, що здійснювалося шляхом створення стійкої ешелонованої оборони;

відбиття наступу противника на Куп’янському, Лиманському, Бахмутському та Авдіївському напрямках;

недопущення просування противника в напрямках: Куп’янськ, Ізюм, Донецьк, Покровськ, Бахмут, Краматорськ, Волноваха, Костянтинівка та виходу на адміністративні кордони Донецької і Луганської областей;

відновлення втраченого положення шляхом проведенням контратак;

відбиття ударів засобів повітряного нападу противника;

Вогнева міць українського війська. Фото Армія inform, 28.02.2024

дезорганізація системи управління військами і зброєю, логістичного забезпечення, ППО, розвідки та РЕБ противника.

Основні зусилля командування ОСУВ “Хортиця” зосереджувало на організації відбиття атак ворога, втриманні лінії оборони та ініціативи. Навіть за умов інтенсивних атак російських військ сили оборони України надалі здійснювали обмежені наступальні дії, завдавали противнику значних втрат у живій силі та техніці⁶⁰⁰.

Зокрема, контрнаступальні дії проводилися на Куп’янському та Лиманському напрямках в районі Синьківки, Загоруйківки, Торського, Кузьминога, Тимківки, Райгородки і Серебрянського лісництва. На Бахмутському напрямку ЗС України ситуативно переходили до наступальних дій в районі Кліщівки та Курдюмівки. Поблизу Андріївки (10 км на південний захід від Бахмута) вдалося перетнути залізницю та посилити тиск на логістику противника. В цьому й полягала особливість нового етапу бойових дій після завершення українського наступу та переходу до активної оборони – за рахунок обмежених наступальних дій не допустити заволодіння ініціативою противником.

Упродовж листопада 2023 року у межах ОСУВ “Хортиця” окупанти втратили понад 8600 військових, 1000 од. військової техніки, з яких: 109 танків, 175 ББМ та понад 200 артсистем і мінометів різного калібру⁶⁰¹. Щотижня сили оборони України знищували понад 2 тис. окупантів та до 250 од. військової техніки⁶⁰². Інтенсивність боїв та ефективність вогневого ураження противника зростала. Лише за першу половину грудня 2023 року в смузі відповідальності ОСУВ “Хортиця” ворог втратив до 8 тис. особового складу. Крім того, було знищено або ушкоджено понад 500 од. ОВТ, у т.ч. 67 танків, понад 100 ББМ, 77 артсистем і мінометів⁶⁰³.

Загалом у грудні 2023 року втрати ЗС РФ на східному фронті загиблими приблизно у вісім разів перевищували втрати сил оборони України. Українське командування досягало незначних тактичних успіхів шляхом проведення обмежених наступальних (контрнаступальних) дій, завдаючи комбінованих ударів засобами артилерії та ударними БпЛА⁶⁰⁴.

На початок 2024 року припала чергова активізація наступальних дій противника на Куп’янському та Лиманському напрямках. Кількість атак та інтенсивність обстрілів зростала, і могла сягати до 20 атак за добу. Інтенсивні бойові дії тривали поблизу Синьківки, Табаївки, Стельмахівки, Тернів, Ямполівки⁶⁰⁵. В районі Серебрянського лісництва ворог застосовував велику кількість керованих авіабомб, намагаючись досягти максимального руйнівного ефекту задля прориву української оборони. Підрозділи ЗС України успішно стримували ворожий натиск. При цьому в другій половині січня Лиманський напрямок став домінувати над Куп’янським за кількістю відбитих атак противника. На нього припадало до понад чверті всіх боєзіткнень на українсько-російському фронті⁶⁰⁶.

В лютому 2024 році кількість ворожих атак на цих напрямках сягнула до 30 за добу. Однак ворог не зміг витіснити українські війська за р. Чорний Жеребець та з району Серебрянського лісництва.

На Бахмутському напрямку підрозділи сил оборони України стримували ворога в районах Богданівки, Іванівського та Кліщіївки, де противник, за підтримки авіації, намагався створити умови для захоплення Часів Яру. ГШ ЗС України зосереджував увагу та ресурси на загрозливих ділянках, а бойові частини вдосконалювали тактику дій та застосовували різні способи підвищення ефективності вогневого ураження, у т.ч. маневри вогневими засобами та ударні БпЛА. Тим не менше, за умов кратного переважання противника в живій силі та вогневих засобах, ЗС РФ вдалося отримати певні тактичні просування в районах Богданівки та Іванівського, з подальшою проєкцією наступальних спроможностей на Часів Яр.

*Використання БПЛА – ефективність зростає.
Фото з Telegram-каналу КСВ ЗС України, 2024,
7 січня*

Попри постійні ракетно-артилерійські удари й інтенсивні бої, тривало будівництво ліній оборони на північ від Харкова, на Куп'янському та Лиманському напрямках, у районі Часів Яру. До будівництва захисних споруд у прифронтових та прикордонних районах було залучено будівельні бригади з різних регіонів України. Зокрема на Донеччину були відряджені будівельники з Івано-Франківської, Полтавської, Черкаської, Хмельницької та Чернівецької областей⁶⁰⁷.

Упродовж січня – лютого 2024 року у зоні відповідальності ОСУВ “Хортиця” ситуація була ускладнена проблемою чисельного переважання противника, обмеженості власного вогневого ресурсу та дефіциту боєприпасів. Попри означене сили оборони України успішно протистояли наступальним діям противника, виснажували і завдавали йому значних втрат. Важкі, але успішні, оборонні дії тривали на Куп'янському, Лиманському, Сіверському та Бахмутському напрямках. За сприятливих обставин українські підрозділи застосовували тактику “активної оборони” – тримали ворога в напрузі, шукали можливостей для удару, придушували наступальну ініціативу противника.

Зона відповідальності ОСУВ “Таврія”

Противник силами УВ “Запорожжє”, “Восток” та “Юг” протягом листопада 2023 – грудня 2023 року проводив оборонні дії по рубежах: Василівка, Нестерянка, Новопокровка, Мирне, Дорожнянка, Марфопіль, Старомлинівка, Павлівка, Володимирівка. Одночасно наступ російських військ тривав по рубежах: Мар’їнка, Старомихайлівка, Первомайське, Авдіївка, Кам’янка, Красногорівка. Станом на січень – лютий 2024 року рубежі наступальних дій противника зазнали змін й проходили по населених пунктах: Степове – Авдіївка – Северне – Первомайське; Георгіївка – Перемога – Новомихайлівка; Новопокровка – Новопротківка – Роботине – Копані.

З метою утримання ТОТ Запорізької області та захоплення Донецької області в межах її адміністративних кордонів ворог виконував наступні завдання: витіснення/оточення УВ сил оборони України на Авдіївському та Мар'їнському напрямках з метою подальшого виходу в тил Вугледарського плацдарму; відновлення втраченого положення шляхом проведення контрнаступальних дій на Запорізькому напрямку;

забезпечення контролю над акваторією Азовського моря; формування резервів у межах оборонної та наступальної операцій.

На Донецькому напрямку російське командування проводило наступальні дії широким фронтом, намагаючись оточити Авдіївку та Мар'їнку. Сорокатисячне УВ зі складу 2 ЗВА та 8 ЗВА посилювалося підрозділами 1 АК та “штурм з”. Крім того, з метою їхньої підтримки, було здійснено переміщення 90 тд з Лиманського напрямку. За два місяці інтенсивних боїв, противник спромігся просунутися на відстань до 2 км, втративши велику кількість особового складу та ОВТ. Це спонукало командування УВ “Юг” до зміни тактики наступальних дій – застосування апробованих ще минулого року під Бахмутом штурмів малими піхотними групами чисельністю від 10 до 20 осіб (1 АК та підрозділів “штурм”). Основне їхнє завдання – виявлення українських позицій, які піддавалися вогневому ураженню російської артилерії. Ворог застосовував велику кількість БпЛА, в т.ч. для подавлення українських систем контрбатарейної боротьби.

На хід бойових дій впливали складні погодні умови. Зливи та снігопад погіршили логістику ворога, сповільнили його маневри та зменшили використання артилерії. Однак, це не стало на заваді черговому масштабному наступу на Авдіївку, який російське командування відновило 22 листопада 2023 року. Збільшивши кількість наступальних дій (до 50 на добу), під прикриттям авіації, ворог мав окремі тактичні успіхи на північних околицях міста та в промисловій зоні на південному сході населеного пункту.

В районі Мар'їнки ворог безуспішно намагався “зрізати” виступи лінії фронту і, в такий спосіб, відсунути сили оборони України від критично важливого залізничного вузла між окупованими Донецьком та Маріуполем. Унаслідок вогневого контролю з боку української артилерії ця ділянка залізниці не використовувалась противником.

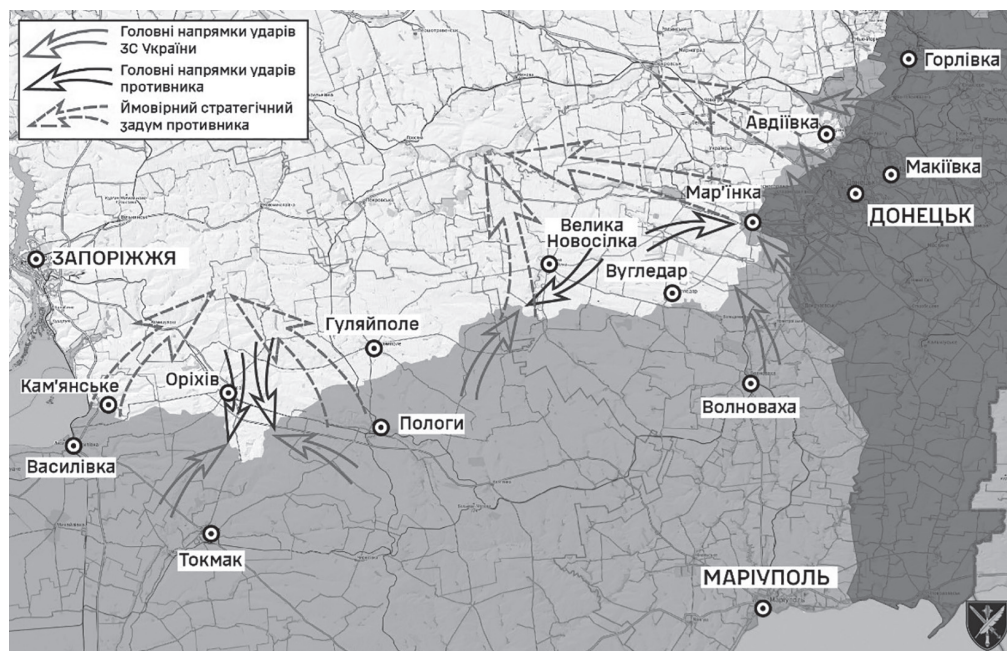
На Вугледарському напрямку зс рф проводили безуспішні обмежені наступальні дії з метою ліквідації українського плацдарму.

На Токмацькому напрямку, задля утримання ключових позицій та висот, противник сконцентрував основні сили й засоби 58 ЗВА (район між Новопротківкою та Вербовим). У ході оборонних дій підрозділи 42 мсд ворога зазнали значних втрат та були виведенні для відновлення боєздатності. Їх замінили змішані підрозділи 70 мсп, 291 мсп, 201 мсп і 136 омсбр.⁶¹⁰ Даний напрямок посилювався також формуваннями ТрВ та підрозділами “БАРС”. За підтримки 7 та 76 дшд російське командування намагалося відновити втрачені позиції, сповільнити український наступ і не дати можливості розширити вклинення українських військ на флангах.

Використовуючи кількісну перевагу противник надалі мав намір повністю заволодіти ініціативою, вишукував слабкі місця в українській обороні й проводив масштабні наступальні дії в районі Авдіївки та Мар'їнки, де упродовж грудня відбувалось до 40% усіх бойових зіткнень уздовж лінії фронту⁶¹¹. Значний мобілізаційний резерв дозволяв кремлю ігнорувати великі втрати серед свого війська, які за добу на цій ділянці складали 400 500 осіб вбитими та пораненими. Ворог намагався змусити українське командування задіяти якнайбільше резервів для утримання оборони. Крім того окупанти розраховували, що в разі переходу ЗС України до позиційної оборони, на тлі можливих успіхів зс рф, західні партнери обмежать допомогу Україні та схиллятимуть її до переговорів з агресором.

У зоні відповідальності ОТУ “Донецьк” наступальні дії російських військ мали характер піхотних штурмів за підтримки броньованої техніки. Силами 2 ЗВА та 1 АК, із залученням підрозділів “шторм-з” противник намагався розширити вклинення та просування вглиб української оборони в напрямку Новобахмутівки та Северного з метою заволодіння ключовими висотами та оточення Авдіївського угруповання.

Внаслідок кількомісячних методичних руйнувань артилерійським вогнем та авіабомбардуваннями Мар'їнка була майже повністю стерта з лиця землі. Витіснивши українські війська на західні околиці міста, окупанти зайняли його більшу частину в 20-х числах грудня 2023 року. В подальшому з метою розвитку успіху російське командування силами 8 ЗВА активізувало наступальні дії з

Оперативна обстановка та ймовірні напрямки ударів противника в межах ОСУВ “Таврія” (грудень 2023 року)

ймовірним завданням виходу на рубіж Антонівка, Костянтинівка для подальшого охоплення з флангів Вугледарського плацдарму.

На Вугледарському та Новопавлівському напрямках переважили позиційні бої, в ході яких ворог намагався перехопити ініціативу й безуспішно тиснув на українське угруповання в районі Микільського та Старомайорського. Такі дії унеможливлювали перекидання підрозділів сил оборони України на інші критичні напрямки.

На Токмацькому напрямку противник силами 58 ЗВА зумів просунути й відновити втрачені раніше позиції між Новопророківкою та Вербовим. Підрозділи 7 дшд та 76 дшд зс рф з боку Копанів, намагаючись перерізати дорогу Новоданилівка – Роботине й створити загрозу оточення українського плацдарму⁶¹². В ході наступальних дій окремі штурмові групи російських десантників використовували українських військовополонених як “живий щит”. Це стало черговим порушенням норм міжнародного гуманітарного права⁶¹³.

ТОТ України, внаслідок геноцидальної політики рф стосовно українців, стала зоною системного терору проти цивільного населення. Тривали обстріли, арешти, депортація населення, в т.ч. дітей, рейди з пошуку проукраїнськи налаштованих громадян. Характерною рисою окупації стало заснування фільтраційних таборів, використання в’язниць для утримання й катування українців. Агресивно проводилась російська паспортизація, заснована на примусі й залякуванні населення. Зокрема, окупанти змушували батьків отримувати російські паспорти та реєструвати дітей за окупаційними документами, погрожуючи, у разі непокори, позбавленням батьківських прав та депортацією дітей до спеціальних закладів на території рф. Без паспорта рф на ТОТ неможливо отримати медичну допомогу, здійснити банківські операції, сплатити за комунальні послуги тощо. В разі виявлення паспорта громадянина України документ знищувався і це змушувало його власника отримувати паспорт країни-агресора. Відповідна “паспортизація” чоловіків, зазвичай, передувала їхній мобілізації на фронт.

Водночас, оточення Авдіївки, ймовірно, залишалося ключовим напрямком зусиль командування зс рф. Противнику вдалося отримати обмежених тактичних досягнень, проте це не суттєво впливало на загальну обстановку на фронті. Найзапекліші бої розгорталися поблизу с. Степове, яке українські підрозділи продовжували утримувати. Захоплення даного населеного пункту дозволило б ворогу повністю оточити Авдіївку та перерізати останній логістичний маршрут сил оборони України. Спостерегався перехід противника від масштабних штурмів (ротами, батальйонами) із масованим використанням бронетехніки, до атак малими піхотними групами (відділеннями)⁶¹⁴.

Також, на хід бойових дій значно впливала зміна погодних умов. В період сильних заморозків та промерзання ґрунту, ворог активно залучав броньовану техніку для проведення механізованих наступів в спробі витіснити українські підрозділи з зайнятих позицій. Для підвищення ефективності штурмів та поповнення втрат, російське командування все частіше залучало резерви, зокрема в січні в бойових діях було задіяно два танкових полки 90 ТД.⁶¹⁵

Після заняття району Мар'їнки та отримавши можливість відкрити додаткові напрямки наступу, противник почав активно нарощувати свої зусилля за рахунок підключення до наступальних дій додаткових сил та засобів. Так, 8 ЗВА була посилена підрозділами 68 АК, що дозволило противнику наступати на с. Победа та с. Новомихайлівка з північного напрямку. Активно застосовувалася оперативно-тактична та армійська авіація. Таким чином, противник створив умови можливого оточення Новомихайлівки з метою вирівнювання лінії фронту та вивільнення частини сил та засобів для посилення інших напрямків. Проте, головним завданням оперативного рівня на даному напрямку залишалось взяття під контроль важливої рокади Мар'їнка – Вугледар та створення умов для подальшого витіснення ЗС України зі всього Вугледарського плацдарму.

На Вугледарському та Бердянському напрямках продовжували переважати поодинокі позиційні бої, в ході яких ворог вишукував слабкі місця в українській обороні, з метою подальших спроб у заволодінні ініціативою. Водночас такі дії сковували підрозділи сил оборони України та унеможливлювали перекидання їх частини на інші напрямки. Водночас, командування ЗС РФ почало посилювати 5 ЗВА на Вугледарському напрямку, ймовірно, для поновлення активних наступальних дій.⁶¹⁶

На Токмацькому напрямку противник силами 58 ЗВА продовжував проводити наступальні дії, переважно в районі Роботиного. Проте, в ході грудневих штурмів, ворог зазнав важких втрат та був змушений проводити перегруповання та відновлення військ, за рахунок чого, протягом січня кількість бойових зіткнень на напрямку дещо знизилася. Також, на перебіг бойових дій значно вплинули погодні умови, на півдні земля не встигала промерзати, а постійні опади додатково розм'якушували ґрунт, що зковувало будь-які спроби наступу.

Впродовж лютого противник не припиняв масштабні наступальні дії в районі Авдіївки, де сконцентрував угруповання до 45 тис. особового складу⁶¹⁷. Головною метою противника на Авдіївському напрямку залишалось перерізання (блокування) логістичних шляхів, перш за все дороги 00542, по яким здійснювалось забезпечення українських військ. З цією метою наприкінці січня та початку лютого 2024 року російське командування здійснило ряд підготовчих заходів. Зокрема, у південній та південно-східній частинах Авдіївського виступу ворог провів серію відволікаючих просувань, щоб створити умови для основного ударного угруповання. В цей же час тривало посилення та доукомплектування штурмових підрозділів зі складу 1 АК, а також накопичення запасів МТЗ для майбутнього наступу⁶¹⁸.

Після чотирьох місяців невдалих спроб захопити Авдіївку шляхом лобових штурмів, ГШ ЗС РФ був змушений змінити загальний план наступу. Замість оточення укріпрайону противник вдався до поступового витіснення українських підрозділів з північних районів міста, загрожуючи перерізати єдиний вузол постачання УВ сил оборони України.

На початку лютого 2024 року ЗС РФ розпочали активні наступальні дії в напрямку Авдіївського коксохімічного комбінату, де мали частковий успіх. За

рахунок переваги в повітрі ворог забезпечив відповідну підтримку своїх наземних військ. Щодня фіксувалось до 60 ударів тактичної авіації. Загальна кількість КАБів, які протягом місяця було застосовано по українських позиціях, сягнула понад 600 од. Задля забезпечення просувань штурмових підрозділів окупанти неодноразово застосовували фосфорні боеприпаси, заборонені Женевською конвенцією⁶¹⁹. Поновилися майже безперервні “м’ясні штурми” піхоти, у т.ч. із застосуванням бронетехніки.

17 лютого 2024 року зс рф спромоглися витіснити підрозділи сил оборони України та захопити повністю зруйновану Авдіївку. Чисельна перевага в особовому складі й ОВТ, домінування в повітрі, дали можливість ворогові досягнути своєї мети. В ході наступальних дій російське командування провело реорганізацію системи управління військами на цьому відтинку фронту. Для дій на Авдіївському напрямку було створено окреме УВ “Центр”, до якого увійшли 2 ЗВА, 41 ЗВА та 90 тд. Це мало організаційно посприяти перетворенню тактичних просувань на оперативне, продовжити наступальні дії⁶²⁰. Проте, значні втрати в живій силі та ОВТ сповільнили просування зс рф й суттєво вплинули на боєздатність підрозділів. Нетипово тепла для цієї пори року погода не дозволила реалізувати швидке механізоване просування до великих населених пунктів, які розташовані на захід від Авдіївки⁶²¹.

На Мар’їнському напрямку ворог також нарощував інтенсивність наступальних дій. Намагаючись наступати одразу за кількома напрямками, роз-

рахунок був на неспроможність сил оборони України оперативно реагувати на динамічну обстановку на полі бою та вчасно посилювати резервами загрозливі ділянки фронту. Після відходу українських військ з Авдіївки, вивільнену частину підрозділів 1 АК зс рф було переміщено в районі Мар’їнки. Це дозволило

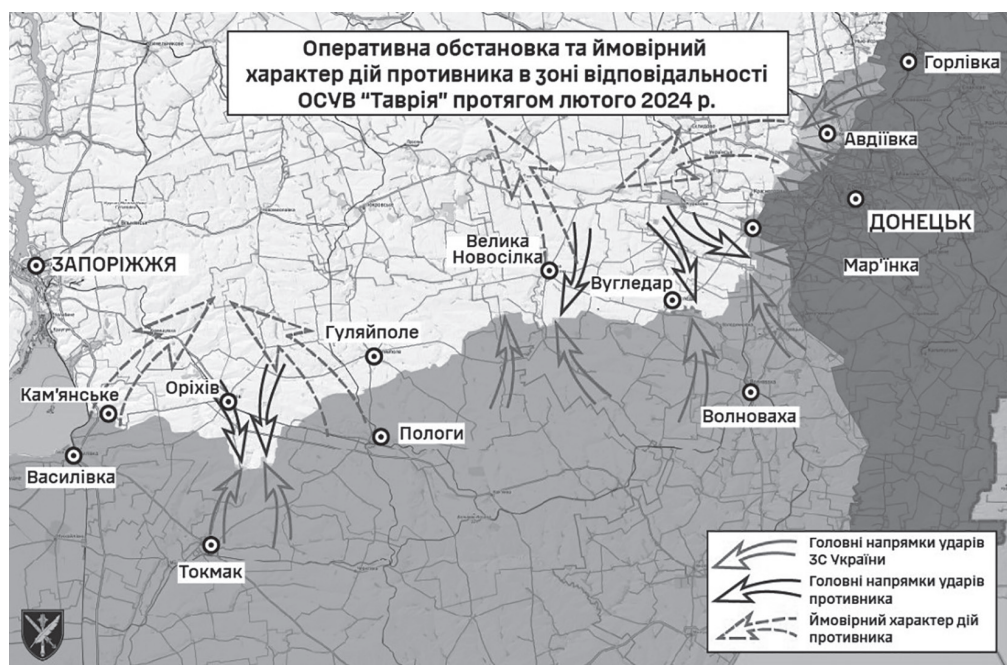
активізувати штурмові дії, спрямовані на витіснення українських військ в напрямку Костянтинівки та Водяного та блокування важливої артерії постачання Вугледарського плацдарму сил оборони України.

Водночас на Вугледарському та Новопавлівському напрямках переважали позиційні бої, в ході яких ворог намагався перехопити ініціативу й безуспішно тиснув на українську оборону в районі Микільського, Золотої Ниви та Приютного. Для виконання цього завдання УВ “Восток” було посилене штурмовими підрозділами зі складу 57 омсбр.

На Токмацькому напрямку противник продовжував нарощувати своє угруповання, проводив перегрупування та відновлення підрозділів з метою ліквідації Роботинського виступу, який утримували підрозділи ЗС України. Після зупинки українського наступу на Токмак, УВ “Запорожжє” (створене для протидії українській наступальній операції) стало малоефективним та було ліквідовано. Зона відповідальності 58 ЗВА була передана до УВ “Дніпр”, а інша її частина східніше Новопокровки знову перейшла до УВ “Восток”.

Сили оборони України у складі ОСУВ “Таврія” (ОУВ “Запоріжжя”, ОТУ “Донецьк”, ОТУ “Марун”, 9 та 10 АК) протягом листопада 2023 – лютого 2024 року проводили оборонну операцію та обмежені наступальні дії, основними завданнями яких були:

- недопущення прориву української оборони в районі Мар’їнки та Авдіївки;
- недопущення ліквідації противником Роботинського плацдарму;
- відбиття ударів засобів повітряного нападу противника;
- порушення системи управління, ППО та логістики противника;

продовження наступальних дій на Токмацькому напрямку з метою подальшого визволення окупованих територій України й створення умов для перспективного наступу ЗС України на Мелітополь.

Підрозділи ОТУ “Донецьк” на визначених рубежах стримували наступ противника, який мав чисельну перевагу. Головні сили і засоби на цьому напрямку були сконцентровані в районах Авдіївки та Мар’їнки, де відбувалося до 90% усіх боїв у межах ОСУВ “Таврія”. Контролюючи ключові позиції та висоти, українські підрозділи мали сприятливі умови для подальшої оборони Авдіївки. При цьому бої за місто й околиці стали одними з найкривавіших за весь період російсько-української війни. З початку осінньо-зимового російського наступу (з жовтня 2023 р.) протягом двох місяців лише на ділянці фронту Авдіївка – Новопавлівка противник втратив до 13 тис. військовослужбовців та понад 220 ББМ. Спроби захоплення Авдіївки та сусідньої Мар’їнки супроводжувались завданням потужних бомбових ударів, яких упродовж доби могло нараховуватись від 10 до 30.

Хоча район оборони Авдіївки являв собою значний виступ на лінії фронту, а саме місто перебувало в напівоточені, визначені підрозділи сил оборони України утримували логістичний коридор шириною до 7 км. Це дозволяло забезпечувати на цьому вкрай складному напрямку необхідні ротації й постачання військ. Найжорсткіші бої точилися за Авдіївський коксохімічний завод і Степове. Коксохім залишався тривалий час зручним плацдармом оборони, а село Степове прилягало до залізниці на північний захід від Авдіївки. Захоплення цього населеного пункту загрожувало перетином шляхів постачання й оточення українських військ навколо Авдіївки.

Задля адекватного реагування на атаки противника, українським підрозділам доводилося маневрувати, т. зв. сіра зона зазнавала змін. Водночас ЗС України блокували спроби оточення Авдіївського укріпайону, позбавлення можливостей ротації особового складу, підвезення боєкомплекту, евакуації поранених. Наприкінці грудня 2023 року ворог вдавсь вже до третьої хвилі масованих атак на Авдіївку та її околиці (від початку жовтневого наступу на місто). Значно зросла кількість обстрілів, поряд із артилерією та РСЗВ активно застосовувалася авіація, бомбардування КАБами.

Значно відчувався дефіцит артилерійських снарядів та засобів ураження. Намагаючись компенсувати нестачу боєприпасів, сили оборони України постійно нарощували застосування ударних FPV-дронів, за рахунок чого вдавалося досягнути певного паритету з противником у безпілотних засобах ураження тактичного рівня. Такі дрони ефективно знищували як ворожу техніку, так і піхотні групи окупантів.

Одночасно зі знищенням сил і засобів противника безпосередньо на лінії бойового зіткнення, командування ОСУВ “Таврія” вживало заходів з порушення логістики зс рф, знищення в тилівій зоні противника складів боєприпасів та ПММ. Зокрема, сили оборони України завдали удару по важливому залізничному шляху Донецьк-Маріуполь, знищивши недобудований міст.⁶²² Також, було

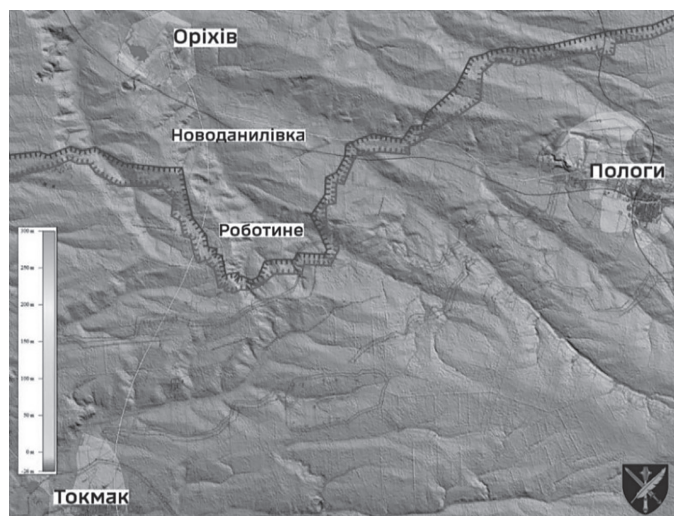
здійснено низку ударів по військовим базам рф в окупованому Бердянську та Маріуполі.⁶²³

16 лютого 2024 року, задля збереження особового складу та недопущення прориву оборони, командування ОСУВ “Таврія” прийняло рішення про відхід підрозділів з позиції “Зеніт” на південно-східну околицю Авдіївки. 17 лютого основні українські сили вийшли з Авдіївки, евакуаційний коридор забезпечували підрозділи 3 ошбр, 25 опдб та підрозділи ГУР МО України⁶²⁴. 18 лютого 2024 року підрозділи, які залучалися до оборони Авдіївки, зайняли нові позиції по рубежу Орлівка – Тоненьке – Бердичі, де місцевість та водойми створювали вигідні умови для оборонних дій.

Наприкінці 2023 року відбулися значні зміни на Мар’їнському напрямку. Бої за це місто тривали вже майже два роки від початку широкомасштабного російського вторгнення. В умовах тотальних руйнувань, кратної переваги противника в чисельності ОС і ОВТ, масованих авіаційних бомбардувань, українським військам у 20-х числах грудня довелося залишити Мар’їнку й перенести оборонні рубежі на захід від міста.

Після короткої паузи на часткове перегрупування, на початку січня противник відновив активні наступальні дії в районі Мар’їнки відразу на кількох напрямках: Солодке – Новомихайлівка, Мар’їнка – Победа, Мар’їнка – Георгіївка. Українське командування вживало заходів з посилення оборонних рубежів, проведення часткового перегрупування та всебічного забезпечення українських підрозділів з метою недопущення виходу російського угруповання в тил Вугледарського плацдарму сил оборони України.

Водночас на перетині Донецької та Запорізької областей сили оборони України стійко утримували оборонні рубежі в районі Вугледара та Великої Новосілки. Після звільнення в липні – серпні 2023 року Старомайорського та Урожайного був зрізаний

Мапа висот та конфігурація лінії фронту на Токмацькому напрямку (січень – лютий 2024 року)

виступ фронту, загрозливий у плані активізації наступальних дій ворога в цьому районі. Періодичні контратаки окупантів на деокуповані населені пункти були безрезультатними, змін лінії фронту не відбулося, проте зберігалась небезпека посилення тиску на Новомихайлівку в межах наступальних дій на Вугледар. Успішна оборона цього міста на-

далі забезпечувала можливість вогневого тиску на логістику противника по лінії залізниці Донецьк – Волноваха – Маріуполь.

В зоні відповідальності ОУВ “Запоріжжя” сили оборони України доклали значних зусиль для розширення району прориву передових підрозділів на Токмацькому напрямку. Це мало забезпечити більшу оперативну стабільність та створити умови для подальшого прориву другої лінії оборони противника. В ході наступальних дій українським підрозділам вдалося наблизитися до ключових висот західніше Вербового та північно-західних околиць Новопротокопівки. Усі спроби противника відновити втрачені позиції поблизу Роботиного успіху не мали. Українським підрозділам доводилося відбивати постійні ворожі контратаки в районі Копанів та Новопокровки, де ворог намагався оточити передові українські підрозділи. Атаки противника були безрезультатними й супроводжувались значними втратами.

Станом на грудень 2023 року на Запорізькому напрямку було здійснено перегруповання військ з метою переходу до маневреної оборони⁶²⁵. Протягом січня – лютого 2024 року важкі бої тривали по всій лінії фронту, найжорстокіші – на Токмацькому напрямку, де окупаційні війська втричі переважали українські підрозділи і нараховували до 100 тис. військових. При цьому противник сподівався, що активізація бойових дій на східному фронті “розпорошить” українські резерви, у т.ч. формування, задіяні на півдні України. Основні зусилля ЗС України були спрямовані на утримання флангів Роботинського виступу, на ліквідацію якого російське командування задіяло значні сили. Професійні дії українських воїнів дозволили нейтралізувати флангові та фронтальні атаки ворога.

Зона відповідальності ОСУВ “Одеса”

Противник зусиллями УВ “Дніпр” та “Оборона Крима” протягом листопада 2023 – лютого 2024 року проводив бойові дії оборонного характеру по рубежах: Енергодар, Велика Лепетиха, вздовж р. Дніпро, Очаків. З метою утримання ТОТ Херсонської та Миколаївської областей, ймовірно, виконував наступні оперативні завдання:

- недопущення просування сил оборони України в напрямку Каховки, Олешок та Кінбурнської коси з виходом на адміністративний кордон з ТОТ АРК (утримання “сухопутного коридору”);

- недопущення розширення українськими підрозділами плацдармів на лівому березі р. Дніпро;

 - відновлення втрачених позицій шляхом проведенням контратак;

 - знищення десантів та ДРГ сил оборони України;

- дезорганізація системи управління військами і зброєю, логістичного забезпечення, ППО, розвідки та РЕБ українських військ;

- забезпечення контролю над центральною та північно-східною акваторією Чорного моря.

Одним із пріоритетних завдань командування УВ “Дніпр” зс рф залишалося унеможливлення перетворення невеликих, контрольованих ЗС України

теренів на лівому березі Дніпра, в оперативний плацдарм. Оптимальний варіант планів ворога стосовно лівобережного плацдарму передбачав його знищення. Задля блокування сил оборони України в районі Козаких Лагерів та Кринок було задіяно три тактичні групи противника. 70 мсд та 7 дшд складали резерв і перебували в режимі очікування. Однак, обстановка на цій ділянці фронту й надалі залишалась складною та непередбачуваною. Попри втрати, противнику не вдавалося ефективно протистояти просуванню українських штурмових груп, які поступово розширювали “сіру зону” вздовж лівого берега р. Дніпро.

Ворог, оцінюючи загрозу більш масштабного форсування р. Дніпро ЗС України, нарощував оборонні рубежі та здійснював масовані обстріли деокупованих територій. Особливо потерпав від артобстрілів та авіабомбардувань Херсон, в якому цілями ворог обирав цивільну інфраструктуру та об’єкти критичного значення. Подальші зусилля з нейтралізації плацдарму сил оборони України привели до посилення в грудні 2023 року УВ “Днепр”, чисельний склад якого сягнув 74 тис. військовослужбовців та до 950 од. ББМ (в листопаді – до 64 тис. осіб та 750 од. відповідно). На кінець січня 2024 року угруповання складало вже 77 тис. ОС. Було значно посилено ОВТ (танки – близько 400 од.; артилерійські системи – 500 од.; РСЗВ – до 100 од.; ББМ – 1100 од.)⁶²⁶. Сили і засоби противника розосереджувалися по різних напрямках, а Кримський півострів слугував базою для відновлення боєздатності підрозділів та формування нових військових частин.

Обстановка на цьому відтинку фронту залишалася складною й динамічною. За умов інтенсивних бойових дій та великих втрат у районі Кринок противнику доводилося постійно поповнювати підрозділи 70 мсд, щоб мати чисельну перевагу. Проте, штурмові дії ворога, які проводились з метою ліквідації лівобережного плацдарму українських військ, успіху не мали. Вдавались взнаки відсутність бойового досвіду в особового складу та належного рівня взаємодії на полі бою. Внаслідок контрзаходів ЗС України спроможності російської авіації та артилерії було суттєво обмежено. В тилкових районах ТОТ Херсонщини, задля оптимізації своєї логістики, окупанти створили розгалужену мережу польових пунктів постачання і розосереджували ОВТ поміж житлових будинків.

Ймовірно, противник також готувався до відновлення (із настанням весняного періоду) бойових дій, у т.ч. в острівній частині дельти Дніпра. З цієї метою в район Голої Пристані в лютому з ТОТ АР Крим було переміщено до 20 багатоцільових надувних моторних човнів із “жорстким” корпусом (пр. БЛ-680/820, місткість – 8-14 осіб) зі складу нещодавно сформованого у 810 обрмп дивізіону річкових катерів.

У тилкових районах смуг оборони проводились тренування підрозділів морської піхоти зс рф зі складу УВ “Днепр” (61 обрмп, 810 обрмп) з висадки річкового десанту на необладнане узбережжя та ведення штурмових дій у прибережній зоні. Найімовірнішим напрямком для просування розглядався о. Білогрудий. Основна мета – витіснення з острова українських підрозділів. Також командування УВ “Днепр” проводило перегрупування військ та поповнення передових підрозділів на відтинку узбережжя між Олешками та Корсунка.

У Чорноморській та Азовській ОЗ ворог намагався контролювати надводну та повітряну обстановку. Проте, саме восени 2023 року ЗС України вдалося перехопити ініціативу та змусити противника передислоковувати значну частину чф до російської бази в Новоросійську, задля забезпечення їхньої живучості. Цьому сприяло знищення упродовж листопада 2023 року ще трьох таких ворожих цілей. Загалом, кількість пошкоджених та потоплених кораблів чф рф вже перевищила 30 одиниць.

Попри нові обставини, росія не відмовилась від планів встановлення одноосібного контролю над акваторією Чорного моря, прилеглої до України, та продовжувала тероризувати цивільне судноплавство й руйнувати українську портову інфраструктуру. Здійснений 8 листопада 2023 року напад на цивільне судно під прапором Ліберії в північно-західній акваторії Чорного моря засвідчив збереження загрози свободі судноплавства та функціонуванню експортно-імпортного коридору. Водночас, завдяки спільній роботі ЗС України, ГУР МО України та СБУ, в Україні з'явився арсенал крилатих ракет, ударних БпЛА й морських дронів для пошуку і знищення російського військового флоту. Внаслідок цього навіть східний берег ТОТ АР Крим став для противника небезпечним.

Втрати російського Чорноморського флоту у війні проти України
Фото ІА Слово і Діло, 02.02.2024

Успішні удари українськими морськими безпілотниками по російських ракетноносіях суттєво обмежили їхнє використання для пуску КРМБ типу «Калібр» із західної частини Чорного моря. Станом на кінець лютого 2024 року в рф в середньому було близько десятка боєздатних ракетноносіїв, з яких тільки один (ракетний корвет пр. 22800 «Циклон») прикривав Севастопольську бухту.

Решта носіїв КРМБ та значна частина корабельно-катерного складу перебувала в Новоросійську. Мали місце проблеми завантаження крилатих ракет на ракетоносії внаслідок віддаленості від їхньої основної військово-морської бази в Севастополі. Лише після тримісячної перерви противник спромігся запустити зі своїх підводних човнів по території України чотири ракети типу “Калібр”⁶²⁷. Але, попри ці чинники, потенціал противника на морі залишався доволі серйозним, у складі флоту надалі зберігалась авіаційна складова.

На території невизнаної Придністровської Молдавської Республіки ознак формування наступальних угруповань не виявлено, хоча підрозділи оперативної групи російських військ несли службу у посиленому режимі. Основна увага зосереджувалась на забезпеченні охорони військових об’єктів, насамперед 1411-го артилерійського складу та аеродрому “Тирасполь”. Станом на кінець лютого 2024 року сумарний потенціал противника на території “ПМР” умовно оцінювався до 11 БТГр (контингент рф – 2 БТГр (до 1,7 тис. осіб) та НЗФ – 9 БТГр (до 7,5 тис. осіб). На озброєнні перебувало: 11 танків (у небоєздатному стані – до 30 од. Т-64Б/БВ, Т-72 та Т-55), до 150 ББМ (БМП-1/2, БТР-60/70/80, БРДМ-2, МТ-ЛБ; частина в небоєздатному стані), до 60 од. ствольної артилерії (Д-30, Д-44, МТ-12), 20 РСЗВ⁶²⁸ та 10 гелікоптерів (Мі-24 – 6 од., Мі-8 – 4 од.)⁶²⁹. Унаслідок несправності та небоєготовності більшої частини авіації, проведення десантних операцій та підтримка військ з повітря були малоімовірними.

Сили оборони України у складі ОСУВ “Одеса” (ОУВ “Дунай”, ОУВ “Херсон”, УРРС) проводили стабілізаційну та оборонну операції, основними завданням яких були:

- утримання контролю над правим берегом р. Дніпро та північно-західною частиною акваторії Чорного моря;

- забезпечення розгортання військ та розширення плацдарму на лівому березі р. Дніпро;

- відбиття ударів засобів повітряного нападу противника;

- порушення системи управління, ППО та логістики противника.

На Херсонському напрямку сили оборони України надалі утримували зайняті позиції на лівобережжі р. Дніпро, вели контрбатарейну боротьбу, завдавали вогневого ураження тилам противника. Після періоду інформаційної тиші з середини листопада 2023 року ГШ ЗС України почав інформувати про проведення на цьому відтинку фронту диверсійних, рейдових та розвідувальних дій з метою виявлення шляхів постачання боєприпасів і продовольства УВ противника, а також нищення його особового складу й ОВТ.

Успішні наступальні дії дозволили передовим українським підрозділам відтіснити російські війська безпосередньо від лівого берега вглиб ТОТ на 3-8 км та поступово розширити плацдарми – в районі Кринок, біля зруйнованого Антонівського автомобільного мосту та за 6 км на схід від нього (зруйнований залізничний міст).

З метою компенсації нестачі сил і засобів здійснювалась маневрена оборона, яка періодично переходила в наступально-штурмові дії. Розвиток ситуації

на лівому березі р. Дніпро вказував на те, що основні зусилля ОСУВ “Одеса” будуть зосереджувати на розширенні контрольованої території до рівня оперативного плацдарму (щонайменше до 15 км в глибину). Проте, чисельна перевага противника за показниками особового складу та ОВТ, у т.ч. в повітрі, складність ротаційних заходів підрозділів ЗС України з подолання водної перешкоди та заболоченої місцевості ускладнювали цю задачу. Водночас успішна робота української артилерії надавала шанси на утримання плацдарму та його розширення за більш сприятливих обставин.

Загалом, завдяки стійкості українських передових підрозділів, взаємодії піхоти й артилерії, успіхів у руйнуванні ближнього тилу противника на цьому напрямку, ворог не зміг витіснити сили оборони України з лівобережної Херсонщини. Противник був позбавлений можливості повноцінно використовувати автодорогу першого рубежу оборони (перерізана силами оборони України в кількох місцях), що проходила від Олешків до Нової Каховки через Піщанівку, Козачі Лагері, Кринки, Корсунку. Під загрозою вогневого ураження перебувала траса Т2206, яка з’єднувала Олешки з Мелітополем – одна з основних логістичних артерій ворога на цій ділянці фронту.

Тривали заходи з послаблення системи управління й загальної дезорганізації противника. У взаємодії підрозділів розвідки та ракетних військ 1 листопада 2023 року було завдано успішного ракетного удару по штабу УВ “Днепр” зс рф, який розміщувався на одній із колишніх баз відпочинку Херсонщини (Стрілкове, Арабатська стрілка). Для ураження застосовано крилаті ракети Storm Shadow та протикорабельні ракети “Нептун”⁶³⁰.

У межах загального перебігу бойових дій варто відзначити, що утримання противником значних сил і засобів на ТОТ Херсонщини послаблювало його наступальні можливості на інших важливих ділянках фронту, зокрема Токмацькому, Авдіївському, Бахмутському та Куп’янському напрямках. А розширення плацдарму на лівобережжі розглядалося як потреба створення своєрідного буферу, який убезпечить правий берег від російських артилерійських обстрілів, дозволить створити логістичні й інші умови для подальшої підготовки наступальних дій стратегічного рівня.

29 листопада 2023 року Верховний Головнокомандувач ЗС України Володимир Зеленський, перебуваючи з робочою поїздкою на півдні України, провів нараду з військовим командуванням та керівниками правоохоронних структур Одещини. Командувач ОСУВ “Одеса” бригадний генерал Андрій Гнатов доповів про загальну оперативну обстановку, перебіг бойових дій у межах зони відповідальності ОСУВ, порядок взаємодії та роботу мобільних вогневих груп. Командувач повітряного командування “Південь” генерал-майор Дмитро Карпенко поінформував про роботу системи ППО Одещини, прикриття важливих об’єктів, у т.ч. інфраструктури чорноморського торговельного коридору та УВ, які перебувають на передовій. Командувач ВМС ЗС України віце-адмірал Олексій Неїжпапа доповів про поточну обстановку в Чорному морі, у т.ч. спроби рф унеможливити цивільне судноплавство шляхом дистанційного мінування акваторії

та повітряних атак. Були обговорені можливі протимінні заходи задля гарантування безпеки торговельних шляхів⁶³¹.

Успішним оборонним діям ЗС України сприяли природні умови району виконання бойових дій та завчасно побудована і обладнана в інженерному відношенні наша система оборонних рубежів. Разом з тим, після збиття літаків противника у грудні 2023 року, тактична авіація рф, яка раніше відігравала ключову роль під час атак на плацдарм сил оборони України на лівому березі Дніпра, зменшила свою активність. Що в свою чергу сприяло зниженню наступального потенціалу рф на цьому напрямку.

Запорукою стійкої оборони ЗС України на лівому березі р. Дніпро, при кратній перевазі противника у живій силі та ОВТ, був героїзм морських піхотинців та чітка взаємодія з артилерією, підрозділами РЕБ і БпЛА. Дуже ефективним виявилось застосування мобільних груп ПТРК, встановлення мінно-вибухових загороджень на основних шляхах висування й атак окупаційних військ. ЗС України завдали окупантам великих втрат, зокрема новосформованій 104 пдд зс рф, яка ще на початку грудня отримала завдання вибити українські війська з Кринок. На окремих ділянках південного фронту силами спецпідрозділів проводилися диверсійні, рейдові та розвідувальні дії з метою розширення “сірої зони”.

Сили оборони України, попри чисельну перевагу ворога, зберігали позиції на лівому березі Херсонської області та відбивали атаки противника. Україні також вдалося забезпечити захист західної частини Чорного моря, створити умови для відновлення морських перевезень. Чорноморська акваторія більше не була регіоном безальтернативного впливу рф, а її корабельно-катерний склад вже не міг почуватися в безпеці в жодному із портів. При цьому більшість кораблів чф базувалися за межами Кримського півострова. Відтак на місцевій ремонтній базі противник не мав можливості їх ремонтувати. Крім малих ракетних корветів усі інші кораблі, а також підводні човни, потребували ремонту за межами Чорного моря. В умовах війни та санкцій це складна проблема для московії, а подальше зволікання навіть з плановими ремонтними роботами призводитиме до занепаду чф рф.

З метою обмеження спроможностей флоту рф в Чорному морі силами оборони України було проведено низку вдалих спецоперацій, в результаті яких знищено ракетний катер Р-334 “івановець” та вдк “цезарь куніков”. Ймовірно, що через ці втрати був відправлений у відставку командувач чф адмірал в. соколов (15.02.2024). Завдяки злагодженій системній роботі ВМС ЗС України та інших підрозділів сил оборони України вдалось відкинути ворожий флот на безпечні відстані та захистити морську та сухопутну частини України, у т.ч. цивільне судноплавство в українських територіальних водах та портову діяльність держави.

Командувач ПвК “Південь” під час доповіді Президенту України. Фото ІА Армія INFORM

Зона відповідальності ОСУВ “Північ”

Упродовж шостого етапу широкомасштабного вторгнення рф в Україну обстановка у межах зони відповідальності ОСУВ “Північ” суттєвих змін не зазнала і залишалася стабільною та контрольованою. Противник, з метою утримання частини сил оборони України поза районами активних бойових дій, проводив демонстраційні та інформаційні заходи. Зокрема, у білорусі було проведено ряд заходів бойової підготовки: спільні навчання зс рб та рф, перевірку чергових сил ППО, продовження перевірок бойової готовності зс рб (перевірялись 11 механізована, 15 зенітно-ракетна, 30 окрема червонопрапорна залізнична та 111 артилерійська бригади), проведення тактичних зборів ССО рб, зборів з операторами БПЛА, спільні тренування зс рб з найманцями ПВК “Вагнера”^{632 633 634}. Крім того, в першій декаді лютого 2024 року пройшла комплексна перевірка зс рб з залученням авіації (50 змішаної, 61 винищувальної та 116 штурмової авіаційних баз впс рб та зенітно-ракетних і радіотехнічних військ рб)⁶³⁵.

Результати зазначених заходів засвідчили про зміну парадигми підготовки, адже раніше найманці переважно навчали військовослужбовців внутрішніх військ, ймовірно, в подальшому, подібні спільні навчання активізуються. Разом з тим, проводились польові виходи та підготовка механізованих підрозділів на базі т.зв. “лінії хреніна”, збори з резервістами, а також тренування підрозділів ТрО. Також, групу військовослужбовців зс рб було відправлено на підготовку до рф, як зазначалось пресслужбою міноборони рб, з метою переймання досвіду набутого зс рф під час проведення “сво” в Україні та подальшого передання отриманих навичок підрозділам зс рб⁶³⁶. А військовослужбовців підрозділів РЕБ зс рб було відправлено до рф для проходження навчання на системі “Красуха-С4”, яку за попередніми домовленостями білоруське військо має отримати на озброєння у другому півріччі 2024 року⁶³⁷. Водночас повернулася з рф перша група інструкторів, які проходили навчання в 333 центрі бойової підготовки (Муліно, Нижегородської обл.).

У прикордонних районах рб кількість сил і засобів, в порівнянні з попереднім місяцем, суттєво не змінилась. Переміщення особового складу та ОВТ, а також ознак формування наступального угруповання, яке спроможне було б

Росія продовжує вкладатися в модернізацію військової інфраструктури Білорусі. Фото ІА УНІАН, 29.11.23

здійснити вторгнення з території рб в Україну не відзначалось. Проте, зберігалася ймовірність нанесення повітряних ударів, нарощення щільності мінно-вибухових загороджень уздовж ДКУ, а також проведення диверсійної діяльності противника, особливо в межах Чернігівської та Сумської областей.

Крім того, рф надалі розбудовувала військову інфраструктуру рб. Цьому має сприяти реалізація про-

грами з модернізації об'єктів тилового забезпечення в рамках їхнього використання регіональним УВ (сил) рб та рф. Програма, яку затверджено за підсумками засідання т. зв. “ради міністрів союзної держави” (29.11.2023, москва, рф), розрахована на період до 2027 року. Бюджет “союзної держави” формується на дві третини за рахунок коштів рф (65%), решта (35%) – рб. Відповідно, росія визначає пріоритетність, обсяги та терміни реалізації більшості заходів військового характеру в межах цього територіального утворення.

Разом з тим, продовжуючи риторику ядерного шантажу, білорусь у новий проект своєї військової доктрини внесла можливість застосування російської тактичної ядерної зброї. Даний проект вперше передбачає застосування цього виду зброї в рб. Ймовірно, щоб таким чином відобразити розміщення рф ядерного озброєння в країні у 2023 році⁶³⁸. Разом з тим, з метою посилення силової компоненти, у т.ч. в рамках підготовки до електоральних компаній рб (парламентські та президентські вибори 2024 та 2025 рр.), о. лукашенко видав указ, яким надав дозвіл військовослужбовцям застосовувати вогнепальну зброю по цивільному населенню рб⁶³⁹.

Сили оборони України силами ОСУВ “Північ” (ОУВ “Волинь”, УСіЗО м. Київ, ОУВ “Чернігів”, ОТУ “Суми”) продовжували проведення стабілізаційної операції в межах Волинського, Поліського та Сіверського ОР з метою захисту цивільного населення, забезпечення функціонування органів державної влади і місцевого самоврядування у визначених районах, а також демонстрації готовності до відбиття збройного нападу з території рф та рб.

Основними завданнями стабілізаційної операції були:

посилення охорони державного кордону ДКУ та повітряного простору України;

відбиття ударів засобів повітряного нападу противника;

боротьба з диверсійно-розвідувальними силами та НЗФ противника;

охорона та оборона важливих об'єктів і комунікацій.

Сили оборони України перебували у постійній бойовій готовності. Виконувались планові заходи з посилення оборони ДКУ, підготовки резервів, нарощення інженерно-фортифікаційних загороджень на загрозливих напрямках. З метою нарощування оборонних спроможностей проводились навчання та злагодження підрозділів, здійснювалось мінування місцевості, вдосконалювалась система інженерних загороджень, зокрема польова фортифікація перероблялась на довготривалу з використанням бетону⁶⁴⁰. На виконання рішення Ставки Верховного Головнокомандувача ЗС України удосконалювалось фортифікаційне обладнання рубежів оборони та нарощувалися інженерні загородження. Протягом останніх місяців 2023 року було збільшено фортифікаційне обладнання смуг оборони ДКУ на 63%⁶⁴¹.

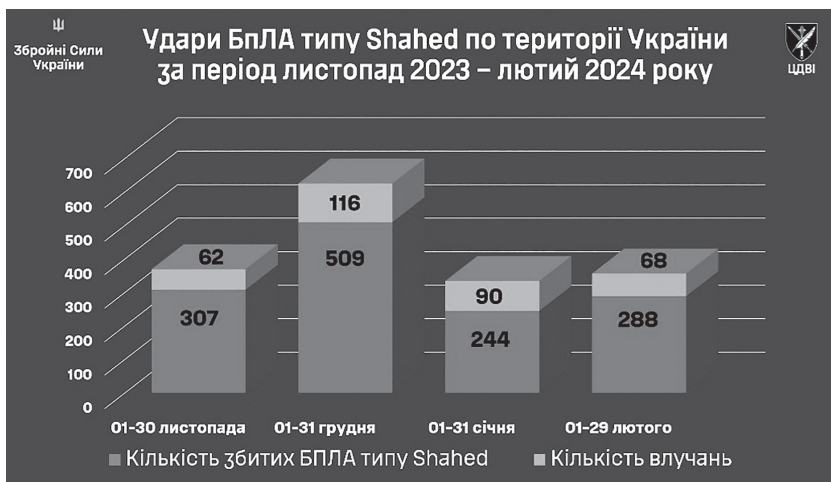
У взаємодії з ПС ЗС України здійснювалось прикриття військ та об'єктів критичної інфраструктури від повітряних ударів противника. Завдяки сучасним зразкам озброєння, що надходили від держав-партнерів, формувалися нові мобільні вогневі групи ППО та проводилася підготовка бойових розрахунків,

забезпечено належний рівень захисту військових об'єктів та критичної інфраструктури України від ударів ворожих БпЛА⁶⁴².

Особлива увага приділялася недопущенню проникнення ДРГ противника, які для дестабілізації обстановки періодично намагалися проводити розвідку українських оборонних позицій та системи охорони ДКУ, а також вчинити диверсії на військових і цивільних об'єктах України. З метою підвищення контрдиверсійних спроможностей, удосконалювались питання взаємодії, розподілу обов'язків та злагодженості дій підрозділів. Проводились постійні тренування контрдиверсійних груп⁶⁴³, підтримувався належний рівень міжвідомчої взаємодії та відпрацьовувалась злагодженість підрозділів СБУ, Нацгвардії, ССО ЗС України, ДПСУ, а також загальновоїнських підрозділів, які забезпечували захист ДКУ в межах ОСУВ "Тівніч"⁶⁴⁴. Разом з тим, Державна прикордонна служба України, з метою протидії ворожим БПЛА, ДРГ, знищення особового складу та техніки противника посилила свої підрозділи на кордоні з рф та білоруссю вогневими засобами, зокрема зенітними установками ЗУ-23-2⁶⁴⁵.

Загальна обстановка у повітряному просторі України.

Протягом листопада 2023 року – лютого 2024 року противник щомісяця збільшував кількість повітряних ударів та проводив пошук безпечних польотних маршрутів за межами зон ураження української системи ППО. Зросла активність аеророзвідки, як у прифронтових районах, з метою виявлення засобів РЕБ та ППО ЗС України, так і в глибині держави – задля вибору цілей військової та цивільної інфраструктури.

У листопаді противник здійснив 369 безпілотників типу Shahed-136, що на 30% більше ніж у жовтні (285 од.), у грудні ця цифра сягнула 625 од. (на 70% більше ніж у листопаді). Після рекордної кількості застосованих ударних БпЛА у грудні 2023 року в січні ця кількість зменшилась майже вдвічі (на 46%) – до 334 од, а в лютому практично була ідентична показникам першого місяця 2024

року – було застосовано 356 БпЛА типу “Герань”, що лише на 7% більше ніж у січні 2024 року.

Рекордний пік застосування “шахедів” відбувся на початку січня, в період новорічних свят – продовжуючи тактику терору та вбивств цивільного населення України на знакові дати. У ніч на 1 січня 2024 року російські окупанти здійснили рекордну атаку дронів-камікадзе “Shahed 136/131” застосувавши 90 безпілотників. Це була найдовша атака дронів-камікадзе, що тривала 14 годин, а їх маршрути досягали з урахуванням маневрування до 1 тис. км.⁶⁴⁶

Особливість їх застосування – масовані удари. Зафіксовано вісім масованих атак у листопаді (03.10.2023 – 38 од., 06.11.2023 – 22 од., 11.11.2023 – 31 од., 18.11.2023 – 38 од., 19.11.2023 – 20 од., 25.11.2023 – 75 од., 29.11.2023 – 21 од., 30.11.2023 – 20 од.), 12 масованих ударів у грудні (01.12.2023 – 25 од., 04.12.2023 – 23 од., 06.12.2023 – 48 од., 14.12.2023 – 42 од., 16.12.2023 – 31 од., 17.12.2023 – 20 од., 21.12.2023 – 35 од., 22.12.2023 – 28 од., 25.12.2023 – 31 од., 27.12.2023 – 46 од., 29.12.2023 – 36 од., 31.12.2023 – 49 од.)⁶⁴⁷, 8 масованих ударів (01.01.2024 – 100 од., 02.01.2024 – 35 од., 05.01.2024 – 29 од., 07.01.2024 – 28 од., 17.01.2024 – 20 од., 18.01.2024 – 33 од., 30.01.2024 – 35 од., 31.01.2024 – 20 од.)⁶⁴⁸, в лютому 2024 року 3 удари (10.02.2024 – 31 од., 11.02.2024 – 45 од., 23.02.2024 – 31 од.)⁶⁴⁹.

За інформацією ГУР МО України російському ВПК вдалося досягнути певних успіхів в налагодженні виробництва ударних БпЛА на території рф. Наприкінці листопада 2023 року було продемонстровано уламки БпЛА “Герань” із серійними номерами “Ы792” та “Ы820”. Незважаючи на те, що завод із виготовлення ударних дронів в Татарстані ще будується, збірка цих засобів ураження обмеженими партіями вже розпочалась⁶⁵⁰. Одночасно противник намагався їх модернізувати, а саме: з метою зменшення візуального та радіоелектронного виявлення БпЛА, їх покривали карбоном та перефарбовували у чорний колір⁶⁵¹. Для планування атак задіяли українську мережу мобільного зв’язку – за допомогою спеціального модуля відслідковувався рух БпЛА, у т.ч. місця їхнього збиття, це дозволяло планувати наступні удари. Знищення групи Shahed-131/136 в західному регіоні України (21.11.2023) засвідчило, що рф активно працює над покращенням ТТХ БпЛА, зокрема їх дальності польоту⁶⁵². Важливою є більш тісна співпраця з державами-партнерами стосовно залучення їхніх систем ППО/ПРО для захисту повітряного простору вздовж спільних кордонів.

Кількість застосованих БпЛА к кінцю січня поступово зменшувалася, що пов’язано, в першу чергу з критичною залежністю росії від поставок дронів з Ірану. Противник так і не спромігся запустити повний цикл серійного виробництва БпЛА через складнощі в закупівлі електронних компонентів, таких як мікрочіпи та схеми, за кордоном. В той же час іранці щомісяця нарощували виробництво в середньому на +5-10%. Для компенсації нестачі “шахедів” росіяни почали частіше завдавати удари дронами власного виробництва. Відмічалось збільшення застосування ударних БпЛА російського виробництва типу “Ланцет” безпосередньо по передовим позиціям сил оборони України. А в лютому було виявлено факт навчання операторів БпЛА для потреб рф за кордоном, зокрема, у

Сирії на військовому аеродромі Шайрат російські військові оволодівали навичками керування ударними БПЛА типу Shahed-136 та Ababil-3, а також дистанційно керованим літаком Raad. Разом з ними вишкіл проходили сирійські найманці, яких росія могла задіювати у війні проти України⁶⁵³.

Також, китайські компанії продовжували забезпечувати росію комплексними, військовою технікою й товарами подвійного призначення. Зокрема, компанія “Shandong Buyun Aviation Technology Co., Ltd” уклала договір з постачання 1000 ударних БПЛА ZT-180 з характеристиками, схожими на Shahed 136. Поставки з КНР до рф повинні відбуватися через Казахстан⁶⁵⁴.

Одночасно з атаками БПЛА, рф продовжувала наносити ракетні удари. Противник продовжував тактику комплексного (із застосуванням ракет та БПЛА) застосування ракетно-авіаційного озброєння. Спостерігався відхід від практики завдання масованих ракетних ударів до точкових атак, у такий спосіб ворог спромігся накопичити певну кількість ракет далекої дії для повітряного терору України.

Рф здійснювала серії ракетних ударів по Україні, були атаковані військові цілі в тилу та об’єкти цивільної й критичної інфраструктури. В ході комбінованої атаки 7 лютого 2024 року рф вперше застосувала щонайменше дві гіперзвукові ракети “Циркон”. Проте, за інформацією Київського НДІ судових експертиз, дана ракета не відповідала заявленим ТТХ (швидкість – 2,5 тис. км/год проти заявлених 10 тис. км/год; низька точність – ракети не досягли цілей; їх руйнівна сила не відповідає 400 кг заявленої вибухової речовини)⁶⁵⁵. Відсутність у Чорному морі кораблів, які могли здійснювати запуск “Цирконів”, вказує на ймовірну модернізацію противником системи берегової оборони, зокрема для запуску зазначеного типу ракет.

За чотири місяці (листопад 2023 – грудень 2024) пкс рф завдали по Україні більше 160 ракетно-авіаційних ударів застосовув в загальній кількості більше 1000 ракет різних типів та біля 1700 ударних БПЛА. Особливу складність для української системи ППО традиційно складала “балістика”.

Ще слід зазначити що, частина ударів припала на цивільні об’єкти, зокрема в січні було уражено музей Романа Шухевича у Білгородці (Львівської обл.), а також університет у Дублянах, де навчався Степан Бандера. Це вчергове підтверджує жорстоку ідейність росіян, які все ще намагаються зламати український дух руйнуючи місця пам’яті українських героїв. “Обстріли України показують, що росія не зацікавлена в мирних переговорах”, – заявив голова Європейської ради Шарль Мішель. Він наголосив, що російські атаки є ще більш цинічними, позаяк посилились саме в період новорічних свят.

Разом з тим стало вочевидь, що адаптації російського ВПК до міжнародних санкцій що, начебто, обмежують російське виробництво ракет та безпілотників виявилася ефективною. За даними аналітичних видань станом на 30 січня росія накопичила 375 од. – “Іскандер (К та М)”, 281 од. – Калібр, 42 од. – Х-101, Х-555 і Х-55, 63 од. – Х-47 “Кинджал”, 144 од. – Х-22.⁶⁵⁶ Цікавим є те, що з середини вересня по кінець грудня 2023 року російські війська майже не засто-

совували крилаті ракети Х-101 та "Калібр" у серії ударів, ймовірно, з метою на-
рощування ракетного резерву.

З листопада 2023 року противник почав активно використовувати літаки
раннього попередження та управління А-50 для ідентифікації цілей над Украї-
ною. Ймовірно, основна причина – стурбованість російського командування пер-
спективою розміщення на території України літаків F-16 та необхідність пошу-
ку механізмів протидії їхньому застосуванню. Раніше А-50 виконував польотні
завдання ближче до ДКУ, в листопаді було зафіксовано польоти над Чорним та
Азовським морями. А намагаючись компенсуючи втрату другого літака ДРЛВ
А-50 в лютому, ворог активізував застосування розвідувальних БПЛА, як вздовж
лінії зіткнення, так і в тилкових районах. Наприкінці місяця по всій лінії розмежу-
вання застосування розвідувальних дронів різних типів (Supercam, ZALA, "Ор-
лани" тощо) сягнуло рекордних показників – більше 1900 застосувань за місяць.

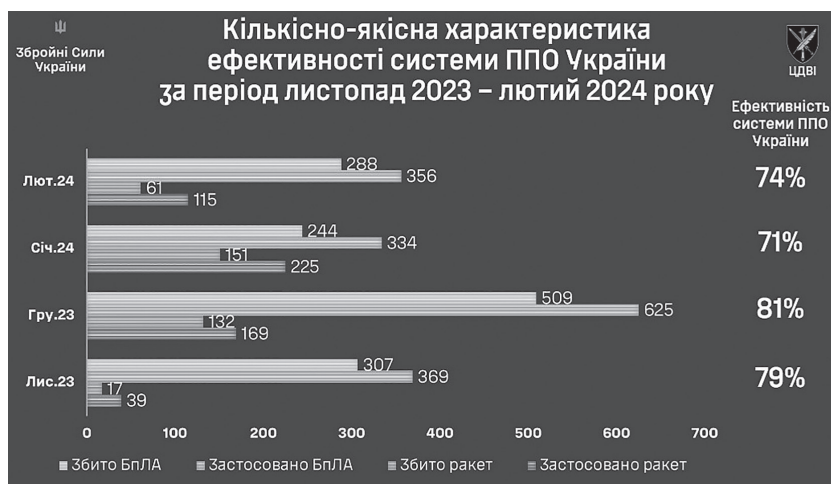
Повітряні Сили ЗС України, незважаючи на складні погодні умови в осін-
ньо-зимовий період, основні зусилля спрямовували на прикриття угруповання
українських військ та важливих об'єктів від ударів засобів повітряного нападу
противника. Продовжували нанесення ударів по пріоритетних цілях противника
в оперативній і тактичній глибині, у т.ч. на території рф, в ході яких викорис-
товувались далекобійні крилаті ракети класу "повітря-земля" Storm Shadow, AGM-
88, а також Scalp-EG.

Враховуючи складні погодні умови та перехід ЗС України до оборонних
дій, кількість ударів по районах зосередження особового складу та ОВТ зс рф
дещо зменшилася. Нарощувалися спроможності по ураженню стратегічних та вій-
ськових об'єктів російського ОПК та логістики в досяжному тилу противника.

Прикладами тому стали успішні атаки протягом останніх місяців 2023
року. Так 04.11.2023 було уражено інфраструктуру суднобудівного заводу "За-
лив" на ТОТ АР Крим, в результаті якої отримав пошкодження ракетний корвет
"Аскольд", який перебував у стадії будівництва. 10.11.2023 атаки БПЛА зазнало
ДП "Конструкторське бюро машинобудування" ДК "Ростех" (коломна, московсь-

ка обл.), на якому вироблялись ракети “Кинджал” та “Іскандер”⁶⁵⁷, а також радіотехнічна позиція зс рф в курській області (Дмітрів, рф, 18.11.2023, три РЛС)⁶⁵⁸. 27.11.2023 підрозділи ГУР МО України вдруге атакували БПЛА Смоленський авіазавод, на якому виготовляються ракети Х-59⁶⁵⁹. На початку грудня було завдано ударів по нафтовому терміналу в Феодосії та позиції РЛС “Небо-М” в районі Багерове (ТОТ АР Крим), стоянці гелікоптерів, РЛС П-18 “Терек” та системи управління зенітно-ракетних підрозділів “Байкал-1М” поблизу Стрілкового на Арабатській стрілці. 26.12.2023, в порту Феодосії повністю знищено великий десантний корабель “Новочеркаськ”⁶⁶⁰. Наприкінці грудня (29-30.12.2023) сили оборони України здійснили серію ударів (понад 70 БПЛА) по військових об’єктах та підприємствах ОПК поблизу москви, белгорода, тули, твері і брянська. Зокрема, було уражено завод “Кремній Ел”, 90% продукції якого є компонентами військового обладнання⁶⁶¹.

З початку 2024 року сили оборони України продовжували завдавати ураження по стратегічним та військовим об’єктам російського ОПК та логістики в досяжному тилу противника. Протягом січня – лютого, було завдано ударів БПЛА по Тамбовському пороховому заводу⁶⁶² та заводу “Щегловский вал” в Тулі, де виробляли ЗРК “Панцир”⁶⁶³. Завдавалися удари по об’єктам паливно-енергетичного комплексу рф, зокрема була атакована нафтобаза в Клинцях (Брянська обл.)⁶⁶⁴ та завод ПАТ “Новатек” в балтійському порту Усть-Луга, де перероблялося пальне. Також, велика кількість ударів припала на ТОТ АР Крим. Цілями атак стали російські позиції РЛС на аеродромі у Саках та склад боєприпасів поблизу н.п. Гришине.⁶⁶⁵

Також 14 січня 2024 року відбулася знакова подія – в небі над Азовським морем українськими військовими було уражено літак ДРЛВіУ А-50 та повітряний командний пункт Іл-22 ВКС рф.⁶⁶⁶ Дані типи літаків мають велике значення для противника, будучи одночасно стратегічним засобом виявлення та центром управління і координації діями усіма типами засобів ураження оперативно-стра-

тегічного рівня. Маючи лише 8 робочих літаків А-50, а також обмежені можливості рф, щодо їх подальшого виробництва та підтримання у працездатному стані (через широке використання комплектуючих іноземного виробництва) така втрата була досить чутливою для противника. Ще більшою проблемою стала загибель екіпажу та бойової обслуги RTK (Real Time Kinematic – система, яка дозволяє підвищити точність визначення координат) цього літака, через довготривалість та складність їх підготовки.

Російське військове керівництво, ймовірно, не придало впливу зростаючих спроможностей української ППО відповідної ваги та не обмежело використання літаків А-50 в Південній операційній зоні. Тому 23 лютого силами оборони України вдалося повторити своє досягнення та збити ще один А-50 пкс рф, за повідомленням ГУР МО України, літак було уражено ракетою ЗРК С-200⁶⁶⁷. Також сили оборони України продовжували демонструвати здатність до швидкої адаптації під реалії сучасної війни та ураження цілей противника, у т.ч. на його території. Загалом у період з 17 по 29 лютого 2024 року було знищено 13 літаків пкс рф (10 Су-34, 1 Су-35, 1 Су-35С, 1 А-50), що тимчасово обмежило активність ворожої авіації вздовж лінії фронту⁶⁶⁸.

Попри масовані ракетні удари та кількісну перевагу ворога в повітрі, Сили оборони України зберігали високий рівень ефективності роботи ППО – 70-80%. Так у листопаді із 408 цілей збито 324, у грудні з 794 збито 641 ціль, протягом січня 2024 року з 559 повітряних цілей уражено 395, а у лютому – 349 з сумарної кількості засобів повітряного нападу. Варто зазначити, що частина засобів повітряного нападу, яка не потрапила в статистику збитих, не досягла своїх цілей, внаслідок активної протидії засобами РЕБ⁶⁶⁹.

Також за рахунок насичення прифронтових регіонів новітніми системами ППО протягом грудня вдалося уразити 6 літаків (5.12.2023 – Су-24М; 22.12.2023 – Су-34, Су-30; 25.12.2024 – 3 Су-34), що в свою чергу змусило противника зменшити авіаційну активність.

Слід зазначити, що у перші місяці 2024 року ярко простежувалася тенденція щодо зменшення кількості збитих російських ракет. В першу чергу це пов'язано із дефіцитом засобів ППО типу Patriot та SAMP/T, які здатні вражати балістичні цілі (ракети типу “Іскандер-М”, KN-23, С-300, С-400), що вочевидь, робить західні поставки засобів протиповітряного захисту критично важливими для України.

Разом з тим, визнаючи стратегічну важливість використання дронів у сучасній війні Україна та Латвія оголосили про створення коаліції дронів та засобів РЕБ, до якої доєдналися Швеція та Велика Британія. В рамках “коаліції дронів” вже в лютому було анонсовано, що Велика Британія поставить в Україну “тисячі дронів”, у т.ч. FPV⁶⁷⁰, а ряд інших дежав-членів НАТО погодилися надати до 1 млн БпЛА⁶⁷¹.

В свою чергу, реагуючи на актуальні загрози на фронті, український ОПК вийшов на серійне виробництво десятків дронів на місяць із характеристиками, подібними до Shahed, серед останніх розробок дрон-камікадзе UJ-26 “Бо-

бер” та інші моделі, які виготовляються у співпраці із західними партнерами⁶⁷². Також Міністерством цифрової трансформації України було анонсовано новий портативний засіб РЕБ проти російських FPV-дронів, який вже активно застосовується на фронті. А в Міністерстві з питань стратегічних галузей промисловості України повідомили, що протягом січня – лютого 2024 року вітчизнянні компанії подвоїли виробництво FPV-дронів, що дало змогу направити на передову до 200 тис. БпЛА різних типів⁶⁷³.

Комплектування та підготовка резервів у зс рф.

Прихована мобілізація дозволяла керівництву росії поповнювати зс рф в межах 20-25 тис. осіб щомісяця. Але це відбувалося в режимі заміщення, оскільки сили оборони України знищували приблизно таку ж кількість окупантів. При цьому необхідно було утримувати стратегічний резерв. Якщо врахувати, що на всю лінію фронту та ТОТ України росія залучила до 400 тис. особового складу, то резервний корпус зс рф мав налічувати до 60 тис. осіб. Величезний людський ресурс і достатня кількість стрілецької зброї робило ці показники цілком реалістичними.

Частково покривати потреби в живій силі вдавалося за рахунок вербування трудових мігрантів, іноземців-найманців, а також мобілізації/призову на військову службу мешканців ТОТ, які отримали паспорта країни-агресора.

Дієвим способом поповнення, перш за все штурмових загонів, залишалось залучення ув’язнених в обмін на амністію. При цьому намітилась тенденція, коли амністовані через нетривалий час знову потрапляли за ґрати. Останні поправки до російських законів дозволили злочинцям прямо із СІЗО без рішення суду, лише уклавши угоду зі слідством, потрапляти на фронт в Україну.

Акція протесту, 23.12.2023, москва, рф. Фото: Twitter

На початку грудня 2023 року президент рф підписав указ про збільшення штатної чисельності зс рф до 2,2 млн. осіб, у т.ч. 1,32 млн військовослужбовців (на 170 тис. чол.). Обґрунтування – реагування на загрози, пов’язані з війною проти України, та розширення НАТО. Збільшення чисельності мало відбутися виключно за рахунок контрактників. А відповідні кількісні показники планувалось досягти до 2026 року, коли буде сформовано Мо-

сковський та Ленінградський ВО, а також самодостатні УВ на ТОТ України, АК в Карелії, три мсд у складі СВ і дві дшд.

Загалом, у зс рф до 70% контрактників становили вихідці з віддалених регіонів росії, для яких військова служба залишалась основним і, можливо, єдиним способом заробітку. Потенційними кандидатами були ті, хто не сплачує податки, кредитні боржники, безробітні та особи, які мали проблеми із законом.

Згідно зі звітом мо рф на кінець 2023 року військову службу за контрактом проходили 640 тис. осіб, а в рамках часткової мобілізації – понад 300 тис. резервістів. На основі цих даних було сформовано соціальний портрет росіян, які воювали в Україні: середній вік – 35 років, більшість служили в армії, половина – одружені, 7% – мали вищу освіту, 30% – середню професійну, 63% – середню. 89% чоловіків до мобілізації були працевлаштовані. Відстрочку отримали 834 тис. осіб, з них: IT-фахівці – 31%, працівники фінустанов – 21%, співробітники енергетичних компаній – 13%, працівники сільського господарства – 6,5% та представники ЗМІ – 5%.

Міністерство оборони рф запропонувало запровадити для контрактників єдиний граничний вік служби, що потребувало внесення змін до федерального закону⁶⁷⁴, яким встановлено такі обмеження для вищих офіцерів (70 років) та інших категорій військовослужбовців (65 років).

Це вказувало на те, що російські законотворці вишукували можливості для формування людського ресурсу для війни в Україні, але щоб не збурити суспільство. Для заохочення мобілізованих та контрактників, уряд рф додатково виділив 4 млрд. рублів⁶⁷⁵, а мінфін рф вийшов з ініціативою звільнити учасників “сво” від сплати відсотків за споживчими кредитами після закінчення пільгового періоду.

Поряд з цим, згідно з федеральним законом в рамках осіннього призову 2023 року на строкову службу було набрати 130 тис. росіян (віком від 18 до 27 років), які не перебували в запасі. Під час чергової прес-конференції (14.12.2023) в. путін заявив, що кампанія із залучення добровольців проходить успішно (прийнято 486 тис. осіб), і відповідно потреби у новій хвилі мобілізації немає. Загальна ж чисельність російського УВ в Україні на той час становила 617 тис. осіб, з них 244 тис. мобілізованих.

Незважаючи на всі завіряння кремля в успішності набору контрактників, у російських пабліках активно почали обговорювати неминучість мобілізації після президентських виборів (15-17.03.2024), завдяки якій спробують вирішити низку питань. Зокрема, проведення ротації мобілізованих восени 2022 року; збільшення чисельності УВ та оперативних резервів зс рф для підтримання високої інтенсивності бойових дій в Україні (на тлі значних втрат), а також підготовки до нової наступальної операції; підготовка росіян до роботи на потреби довготривалої війни із Заходом, яка раніше подавалась як “сво”.

З метою формування готовності людського ресурсу для участі у бойових діях та роботи на ВПК, яким стала вся рф, влада проводила агресивну інформаційно-агітаційну кампанію з виправдання політики і злочинних дій москви, а також системно напрацьовувала правову базу щодо формування “механізму примусу” через посилення покарання за ухилення від мобілізації, з одночасним розширенням переліку соціальних пільг і дотацій для різних категорій населення.

Хоча загального показника у 1,5 млн особового складу досягти не вдалось, плани постачання живої сили в Україну виконувались на 85%. Це дозволяло російському командуванню зберігати цілісність лінії фронту, проводити велику кількість атакуючих дій та захоплювати нові українські позиції.

Для підтримання необхідного рівня укомплектованості зс рф особовим складом та не допущення зниження рівня бойової готовності й боєздатності об'єднань, з'єднань і частин, вживалися заходи щодо покращення системи управління та підготовки особового складу. У прикордонних з Україною областях та на ТОТ діяла мережа навчальних підрозділів. Відмічалась адаптація до умов сучасного загальновійськового бою та відсутності достатньої кількості підготовлених молодших офіцерів. Крім того, російське командування, відмовившись від БТГр, повернулось до традиційної радянської бойової структури полків, дивізій і ЗВА. Батальйони було організовано у лінійні та штурмові, які, як правило, діяли у складі ротних груп, невеликими розосередженими загонами.

Із затягуванням “сво”, економіка рф, особливо її ВПК, поступово почала відчувати наслідки нестачі кваліфікованої робочої сили та необхідність підняття заробітної плати до рівня виплат військовим. Зважаючи на це, уряду доведеться обирати між збільшенням витрат на армію та новою хвилею мобілізації (через скорочення добровольців). Але збільшення чисельності зс рф шляхом проведення нової хвилі мобілізації буде залежати від спроможностей ВПК у стислі терміни забезпечити угруповання військ необхідною кількістю ОВТ.

На тлі великих втрат в Україні та неспроможності у стислі терміни досягнення мети “сво”, кремль докладав значних пропагандистських зусиль у дусі рашизму щодо героїзації своїх військових. Це стосувалося й колишніх ув'язнених – найманців пвк. Такому викривленню етичних норм сприяла позиція президента рф в. путіна, який наголосив, що засуджені, які вирушили на війну вбивати українців та загинули, повністю спокутували свою провину за скоєні злочини⁶⁷⁶. Лише через ПВК “Вагнер” пройшло до 50 тис. ув'язнених, переважна більшість – рецидивісти і злочинці.

Для рф основним засобом досягнення перемоги чи мирної угоди на умовах москви залишалася перевага у чисельності її війська. Цьому сприяло наявність резервів з числа ув'язнених, контрактників, мешканців ТОТ України, а також іноземців-найманців. Однак, стратегія щодо залучення контрактників, пропонуючи останнім відносно великі грошові виплати та пільги, матиме позитивні результати виключно у короткостроковій перспективі. А на тлі величезних втрат, реалізація задекларованого в. путіним збільшення чисельності зс рф до 1,5 млн осіб та наміри продовжувати війну в Україні на виснаження без залучення додаткового потужного механізму рекрутингу виглядатимуть доволі складним завданням. Утримання ініціативи на полі бою, як правило, досягалося за рахунок чисельної переваги в живій силі та як наслідок використання великої кількості “м'ясних штурмів” для продавлювання української оборони, яке російське командування подавало як “перевагу сучасного російського військового мистецтва над НАТОвським”⁶⁷⁷.

Таким чином, російська влада все ще мала вдосталь інструментів для проведення прихованої мобілізації та забезпечення функціонування підприємств ВПК. У близькій перспективі кремль навряд чи буде змінювати стратегію поповнення зс рф, особливо в контексті чергових виборів президента рф.

Висновки

Впродовж шостого етапу широкомасштабного вторгнення рф в Україну воєнно-стратегічна обстановка залишалась складною. Цілі рф в Україні не змінились – утримання окупованих та захоплення нових територій, щонайменше в межах адміністративних кордонів Луганської і Донецької областей. В умовах позиційної війни високою залишалась імовірність збереження паритету бойових потенціалів сторін, а, відповідно, продовження війни на виснаження.

ЗС України надалі перебували в умовах обмежених військово-технічних можливостей унаслідок повільних темпів надання допомоги західними партнерами та інертності оборонно-промислового комплексу. Другий рік кровопролитної та ресурсно затратної війни засвідчив, що найбільша загроза безпеці в Європі надалі походить від рф, до якої державам-членам НАТО, як і Україні, належало готуватись набагато раніше. Після військових поразок на Київщині, під Харковом, на правобережній Херсонщині російська армія досить вдало скористалась вимушеною паузою у військових діях ЗС України. Проведені відновлювальні заходи противника вкрай негативно позначились на українському наступі весни – осені 2023 року, якому стали на заваді потужна ешолонована оборона та чисельні УВ ворога. Проте, повністю заволодіти ініціативою на ТВД, проламити оборону ЗС України, здійснюючи наступальні дії широким фронтом і маючи суттєву перевагу в боєприпасах, техніці та живій силі, противнику не вдавалось. Бойові дії поступово набували позиційного характеру, ознак війни на виснаження. Окремі тактичні просування сторін мали місце на Куп'янському, Лиманському, Бахмутському, Авдіївському та Вугледарському напрямках на яких бойові зіткнення приводили до великих втрат з боку противника.

Росія надалі нарощувала потужності власного ВПК та знаходила можливості для обходу санкцій через посередництво своїх союзників. Також військово-політичне керівництво рф розраховувало, що на тлі сталих тактичних успіхів зс рф одночасно на різних ділянках фронту, а також обмежених можливостях виробництва ОВТ в Європі та невирішених питаннях стосовно фінансування США допомоги Україні, західні партнери обмежать підтримку України та схилитимуть її до переговорів з рф.

На даному етапі війни виграшною для зс рф залишалася тактика постійних невеликих просувань. Значні сили та засоби були задіяні для виходу на природний рубіж, утворений річками Оскіл та Сіверський Донець (Куп'янський, Лиманський та Бахмутський напрямки). Взяття Авдіївки в оперативне оточення та просування в районі Мар'їнки, за задумом російського командування, мало показати певні успіхи напередодні виборів президента рф та сприяти подальшій окупації Донбасу. Сили оборони України героїчно утримували зайняті позиції та рубежі, завдаючи окупантам значних втрат.

У зоні відповідальності ОСУВ “Хортиця” зс рф прагнули повністю заволодіти ініціативою. Для ЗС України ситуація була ускладнена проблемою чисельного переважання противника, обмеженості власного вогневого ресурсу, дефіциту боєприпасів. Попри означене сили оборони України успішно проти-

діяли наступальним діям противника, виконували задачі оборони, завдання втрат і виснаження противника. За сприятливих обставин українські підрозділи застосовували тактику “активної оборони” – тримали ворога в напрузі, шукали можливостей для удару, придушували наступальну ініціативу противника. Куп’янськ та Куп’янськ Вузловий залишалися основним логістичним центром у межах ОСУВ “Хортиця”, на який буде проєктуватися наступальна ініціатива противника за періоду весняного наступу.

Водночас на Куп’янському та Лиманському напрямку ворог не зміг реалізувати планів витіснення українських військ за р. Чорний Жеребець та з району Серебрянського лісництва. На Бахмутському напрямку, маючи чисельну перевагу в живій силі та вогневих засобах, намагався просуватися на Часів Яр, значних успіхів не досягнув, але в районі Богданівки та Іванівського зс рф мав певні просування тактичного характеру. Цей напрямок, з огляду на стратегічну важливість Часів Яру як своєрідних воріт до значних міст Донецької області – Костянтинівки, Краматорська, Слов’янська, буде пріоритетним у межах загарбницьких планів ворога.

Харківський напрямок залишався менш активним. Наступальні дії з метою захоплення й утримання певних рубежів у глибині української оборони силами УВ “Белгород” виглядали малоімовірними.

В зоні відповідальності ОСУВ “Таврія” основні бойові дії відбувалися на Авдіївському напрямку, де противник наступаючи одночасно на кількох напрямках, спромігся витіснити підрозділи сил оборони України з займаних позицій та зайняти Авдіївку в лютому 2024 року. Відхід українських військ з міста на нові позиції після понад чотиримісячного героїчного опору дозволив уникнути оперативного оточення та завадив ворогу вийти на оперативний простір. Перенесення рубежів оборони дозволило зберегти особовий склад.

На Мар’їнському напрямку противник також подолав опір сил оборони України, наприкінці грудня 2023 року захопив територію зруйнованого міста й продовжив наступальні дії, плануючи, ймовірно, перерізати важливий логістичний шлях Мар’їнка – Вугледар та вийти в тил Вугледарського плацдарму. Однак, українські підрозділи успішно стримували ворожий натиск, поступово знищуючи переважаючі сили противника.

Водночас противник зосереджував значні зусилля на ліквідації українських плацдармів на Токмацькому напрямку в районі Роботиного та на лівобережжі ТОТ Херсонщини – в районі Кринок, з метою відновлення втрачених позицій та унеможливлення потенційних контринаступальних дій сил оборони України. Нерідко наземні атаки супроводжувалися масованими артилерійськими обстрілами та повітряними атаками. При цьому сили оборони України стійко утримували зайняті позиції, за можливості проводили заходи з розширення тактичного плацдарму, здійснювали контрбатарейну боротьбу, завдавали вогневого ураження по військовим об’єктам у тилу противника. Активні бойові дії на лівому березі р. Дніпро створювали для окупантів серйозну загрозу на південному відтинку фронту й змушували залучати резерви з інших напрямків. Загалом, у

межах відповідальності ОСУВ “Одеса”, попри значні зусилля противника, спрямовані на ліквідацію плацдарму ЗС України на лівому березі Дніпра, завдяки стійкості та скоординованій роботі підрозділів, налагодженій логістиці, вдалося скувати одне з найбільших угруповань противника та змусили його перекидати додаткові сили та засоби на Херсонський напрямок. За період листопада – лютого 2023/2024 років силами оборони України досягнуто значних успіхів з контролю за північно-західною акваторією Чорного моря, забезпечення умов для функціонування чорноморського торговельного коридору.

У межах ОСУВ “Північ” обстановка суттєвих змін не зазнала. Основним завданням угруповання противника залишалось утримання частини наших військ поза зоною активних бойових дій. Сили оборони України, здійснюючи стабілізаційну операцію, вживали заходів посилення охорони та оборони державного кордону, відбиття повітряних ударів ворога, недопущення проникнення ДРГ. Однією з пріоритетних задач залишалась розбудова оборонної смуги, підготовка фортифікацій. Водночас загроза вторгнення з території рб оцінювалася як мінімальна.

Загалом в Україні залишалась гострою проблема нестачі артилерійських боєприпасів та ракет для ЗС України. Це впливало на оперативну обстановку, проблема перебувала в полі зору військово-політичного керівництва України й командування ЗС України. Частково дефіцит снарядів вдавалося покривати за рахунок масштабування виробництва й застосування ударних БпЛА. Але повністю замінити ними артилерію та РСЗВ було неможливо. В свою чергу російські війська “снарядного голоду” не відчували. Завдяки великій витраті боєприпасів їм вдавалося знищувати цілі населені пункти, не говорячи про оборонні рубежі та позиції. Водночас противник продовжував проводити масовані повітряні атаки, завдаючи ударів як по критичній та оборонній інфраструктурі України, так і по цивільним об’єктам. Апогеем таких атак став період новорічних свят 2023/2024 року. Водночас сили оборони України, відбиваючи повітряні атаки противника, надалі завдавали ураження по стратегічним та військовим об’єктам російського ОПК й логістики в досяжному тилу противника.

**3.4. ХІД ВОЄННИХ ДІЙ,
листопад 2023 року – 24 лютого 2024 року**

ЗОНА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСУВ “ПІВНІЧ”

Загальна характеристика оперативної обстановки у зоні відповідальності ОСУВ “Північ”

У листопаді 2023 року – лютому 2024 року оперативна обстановка у зоні відповідальності ОСУВ “Північ”^{*} не зазнала суттєвих змін. Бойові дії на Волинському і Поліському операційних напрямках не велися. Противник продовжував утримувати угруповання своїх військ на території республіки білорусь та в прикордонних районах Брянської й Курської обл. рф. Ворог завдавав ракетних ударів по об’єктах військової та цивільної інфраструктури в зоні відповідальності ОСУВ “Північ”, обстрілював населені пункти у прикордонних районах Чернігівської й Сумської обл., використовуючи для нанесення вогневого ураження міномети, реактивну й ствольну артилерію. Крім того, противник завдав численних масованих ракетних і авіаударів по об’єктах військової та цивільної інфраструктури в межах зони відповідальності ОСУВ “Північ”.

Упродовж вказаного періоду підрозділи Сил оборони України у зоні відповідальності ОСУВ “Північ” виконували заходи з посилення охорони ДКУ. Здійснювалося обладнання фортифікаційних споруд і оборонних укріплень, проводилося навчання особового складу. Крім того, визначені підрозділи продовжували вести стабілізаційні дії у прикордонних районах для забезпечення безпеки цивільного населення, брали участь у забезпеченні умов для безпечного функціонування органів державної влади, органів місцевого самоврядування та органів військового управління, здійснювали охорону й оборону об’єктів критичної інфраструктури.

Завдання сторін у зоні відповідальності ОСУВ “Північ”

Аналіз оперативної обстановки свідчить, що російські війська на території рб у вказаний період, вірогідно, мали забезпечити безпеку об’єктів військової інфраструктури зс рф на території рб.

Ймовірно, війська противника на території Брянської, Курської й Белгородської обл. рф мали такі завдання:

зосередження зосереджених на Сіверському напрямку частин та підрозділів сил оборони України;

знищення пунктів управління сил оборони України, об’єктів військової та цивільної інфраструктури в зоні відповідальності ОСУВ “Північ”.

Підрозділи зс рб продовжували проводити спільні військові навчання зі зс рф та посилювати охорону білорусько-українського кордону.

^{*} Загальну характеристику природо-географічних умов регіонів у зоні відповідальності ОСУВ “Північ” див.: Военно-исторический опис російсько-української війни (липень 2022 року). – К., 2022. – С. 73 – 74.

Завданнями ОСУВ “Північ” у ході ведення стабілізаційних дій залишались:

- недопущення проникнення ворожих ДРГ на територію Волинської, Рівненської, Житомирської, Київської, Чернігівської та Сумської обл.;
- відбиття ударів засобів повітряного нападу противника;
- забезпечення функціонування важливих об’єктів критичної інфраструктури, прикриття Рівненської й Чорнобильської АЕС;
- здійснення заходів підтримання правового режиму воєнного стану.

Склад угруповань військ сторін у зоні відповідальності ОСУВ “Північ”

Угруповання зс рф на території рб складалося з частин пкс, військ проти-повітряної та протиракетної оборони, а також ракетних військ.

Чисельність зосереджених у південних районах Брестської та Гомельської обл. рб військових підрозділів у січні 2024 року досягала 1,8 тис. військово-службовців⁶⁷⁸.

Угруповання військ противника на території Курської й Брянської обл. рф, складалося з УВ “Брянск” та УВ “Курск”. Станом на третю декаду листопада 2023 року, УВ “Брянск” налічувало 7,5 тис. особового складу й включало: 6 мотострілецьких та парашутно-десантних батальйонів, 7 стрілецьких батальйонів, 2 зведених тактичних загонів, дивізії польової артилерії, зведені артилерійські тактичні групи, окремі батареї та окремі взводи польової артилерії. УВ “Курск” налічувало 9,2 тис. особового складу і включало: 2 мотострілецьких полки, 5 мотострілецьких, танкових, парашутно-десантних, десантно-штурмових батальйонів, 6 стрілецьких батальйонів, дивізії польової артилерії, зведені артилерійські тактичні групи, окремі батареї польової артилерії⁶⁷⁹. На початок січня 2024 року противник здійснював підсилення частин УВ “Курск” та “Белгород” силами й засобами зі складу УВ “Запад”, розгорнутого на Куп’янському напрямку⁶⁸⁰. Станом на середину лютого 2024 року, УВ “Брянск” налічувало 8,3 тис. військово-службовців, УВ “Курск” – 9,3 тис. Разом, в складі УВ “Брянск” та УВ “Курск” на озброєнні перебували 125 танків, 260 ББМ, 334 артсистем понад 100 мм, 31 РСЗВ. У січні – лютому 2024 року УВ “Брянск” та УВ “Курск” було підсилено силами 116 обресп росгвардії. Підрозділи зі складу вказаної частини було розташовано в населених пунктах вздовж автомобільної магістралі Белгород – Курськ⁶⁸¹.

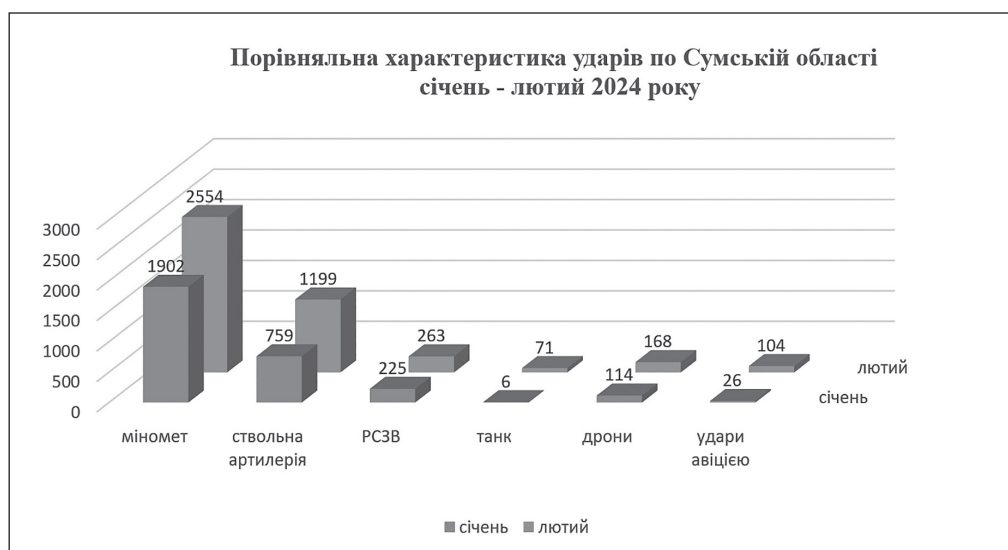
До складу оперативного-стратегічного угруповання військ (ОСУВ) “Північ” входили: ОУВ “Волинь”, УСіЗО м. Київ, ОУВ “Чернігів”, ОТУ “Суми”. Командувач ОСУВ “Північ” – командувач Об’єднаних Сил ЗС України генерал-лейтенант С. Наєв.

Характер воєнних дій на операційних напрямках у зоні відповідальності ОСУВ “Північ”

Упродовж визначеного періоду в зоні відповідальності ОСУВ “Північ” не було зафіксовано ознак формування противником наступальних угруповань на території рб та прикордонних районів Брянської й Курської обл. рф.

Противник здійснював артилерійські обстріли прикордонних населених пунктів зі ствольної артилерії різних типів, мінометів, РСЗВ, наносив авіаційні удари. На окремих ділянках було застосовано АГС та СПГ. Крім того, було зафіксовано поодинокі застосування FPV-дронів і дронів із саморобними скидами. 25-26 листопада 2023 року противником було здійснено масовану атаку ударними БпЛА з території Курської обл. рф.

Упродовж листопада 2023 року по території Сумщини було завдано 245 артилерійських ударів, зокрема з мінометів було здійснено 167 обстрілів, зі ствольної артилерії – 61 обстріл, РСЗВ – 17 обстрілів. В грудні противник завдав по території Сумської обл. 221 артилерійський удар. Зокрема, з мінометів було здійснено 156 обстрілів, зі ствольної артилерії – 50 обстрілів, РСЗВ – 15 обстрілів. У січні 2024 року противник завдав по території Сумщини 302 артилерійських удари (на третину більше, ніж у грудні 2023 року). Зокрема, з мінометів було здійснено 195 обстрілів, зі ствольної артилерії – 88 обстрілів, РСЗВ – 19 обстрілів. У лютому 2024 року противник 315 разів вів артилерійський вогонь по території Сумської обл. Зокрема, з мінометів було здійснено 184 обстріли, зі ствольної артилерії та танків – 113 обстрілів, РСЗВ – 18 обстрілів.

Вогневого ураження зазнали населені пункти на території Білопільської, Великописарівської, Глухівської, Дружбівської, Есманської, Зноб-Новоградської, Краснопільської, Миколаївської, Миропільської, Новослобідської, Путивльської, Свєвської, Середино-Будської, Юнаківської, Хотінської, Шалигинської громад Сумської обл. Особливо інтенсивного обстрілу зазнали громади у районі м. Суми. Зокрема, у листопаді Білопільська, Юнаківська, Краснопільська і Великописарівська громади щодня зазнавали обстрілів з усіх видів артилерійського озброєння, а також авіаційних ударів. У грудні ці громади зазнали обстрілів з усіх видів артилерійського озброєння, а також авіаційних ударів. У січні Крас-

нопільська, Великописарівська та Серединно-Будська громади зазнали не лише обстрілів, але й авіаційних ударів⁶⁸². У лютому авіаційних ударів зазнали Великописарівська, Середино-Будська, Дружбівська, Зноб-Новгородська, Свеська, Есманська, Білопільська, м. Білопілья, Хотінська громади⁶⁸³. У північній частині Сумської обл., найбільш інтенсивного обстрілу зазнала Середино-Будська та Есманська громади. На території Чернігівської обл., противник обстрілював територію Новгород-Сіверської, Семенівської, Сновської та Городнянської громад. Найбільш інтенсивних обстрілів зазнали населені пункти Семенівської та Новгород-Сіверської громад⁶⁸⁴. З метою уникнення втрат серед цивільного населення, проводилась евакуація мирних жителів у прикордонній смузі (до п'яти кілометрів)⁶⁸⁵.

Противник активізував диверсійно-розвідувальну роботу в зоні відповідальності ОСУВ “Північ”. Лише у смузі оборони ОУВ “Чернігів” у листопаді 2023 року виявлено до 14 ДРГ противника, зокрема зі складу 2 обр СпП гу гш зс рф, 3 обр СпП гу гш зс рф, 607-го центру спеціального призначення (ЦСПП) “Авангард” (“Эдельвейс”) та ЦСПП “Сенеж” гу гш зс рф⁶⁸⁶. Упродовж грудня зафіксовано п'ять спроб ворожих ДРГ перейти ДКУ на Сіверському напрямку, які було своєчасно виявлено. По противнику нанесено вогневе ураження з мінометів, артилерії та стрілецької зброї, внаслідок чого він відступив, зазнавши втрат⁶⁸⁷. При цьому, від дій ворожої ДРГ, що проникла на початку грудня на територію України в районі с. Миколаївка Новгород-Сіверської громади Чернігівської обл., загинуло троє військовослужбовців ЗС України, один потрапив у полон⁶⁸⁸.

Для ефективної боротьби з ворожими ДРГ, на найбільш загрозливих ділянках ДКУ створено інженерні перешкоди, застосовувались камери спостереження та проводилась аеророзвідка⁶⁸⁹.

4 лютого на Сумському напрямку в районі Глухівської громади бійцями сил оборони України було відбито спробу ворожої ДРГ перейти кордон України. ДРГ противника у складі 10 осіб зазнала вогневого ураження, до бойових дій були залучені контрдиверсійні резерви. Зазнавши втрат ворог змушений був відступити⁶⁹⁰.

У листопаді 2023 року війська ППО у зоні відповідальності ОСУВ “Північ” успішно протидіяли проникненню на територію України ворожих БпЛА. Зокрема, в ніч на 22 листопада у повітряному просторі Київської та Житомирської обл. було знищено чотири БпЛА типу ”Герань”, якими противник намагався атакувати об’єкти цивільної та військової інфраструктури. В Сумській обл. бійці протиповітряної оборони збили розвідувальний БпЛА⁶⁹¹. 25 листопада, під час масованого нальоту БпЛА противника, було знищено 55 ударних БпЛА типу ”Герань” (з них 28 БпЛА було знищено мобільними вогневими групами ППО, оснащеними великокаліберними кулеметами, ПЗРК та зенітними гарматами). Зокрема, на Сумському напрямку знищено сім ударних дронів, на Чернігівському – чотири, а на Київському – 17 ворожих БпЛА⁶⁹². 26 листопада сили і засоби ППО знищили 6 БпЛА типу ”Герань”⁶⁹³. Наприкінці листопада 2023 року вогне-

вими групами протиповітряної оборони в зоні відповідальності ОСУВ “Північ” було знищено три повітряні цілі на Київському та Сумському напрямках. У грудні 2023 року прикордонники та військовослужбовці ЗС України успішно нищили розвідувальні коптери та FPV-дрони зі стрілецької зброї та антидронових рушниць⁶⁹⁴. Були створені нові мобільні вогневі групи, в тому числі в складі окремого річкового дивізіону⁶⁹⁵. У січні 2024 року на Сіверському напрямку, знищено 29 БпЛА типу “Герань”⁶⁹⁶. 11 та 18 лютого 2024 року було знищено 10 БпЛА типу “Герань”⁶⁹⁷.

Вживались заходи для знищення живої сили та військової техніки ворога на території прикордонних районів Брянської та Курської обл. рф. Зокрема, 3 листопада 2023 року батарея колісних САУ “Богдана” виконала вогневі завдання з ураження живої сили і техніки противника на території рф. За повідомленням розвідки, були уражені БТР, автомобільна техніка, склад боєприпасів, міномети, пускові установки РСЗВ “Град”⁶⁹⁸.

17 грудня штурмові загони Легіону “Свобода Росії” увійшли на територію Білгородської обл. рф, у районі с. Теребreno Красноярського р-ну. Військовослужбовці підрозділу знищили ВОП противника, провели мінування території. Дії Легіону “Свобода Росії” не вплинули на загальну ситуацію в зоні відповідальності ОСУВ Північ”⁶⁹⁹.

У вказаний період в зоні відповідальності ОСУВ “Північ” вживались заходи з встановлення протитанкових загороджень та мінних полів. В грудні 2023 року вздовж лінії ДКУ викопано близько 5 км траншей та 3,5 км протитанкових ровів, обладнано десятки вогневих позицій для особового складу та вогневих позицій для техніки. Проведено монтаж залізобетонних конструкцій, гідроізоляцію бліндажів тощо⁷⁰⁰. Підрозділи зв’язку створювали комунікацію додаткових радіомереж та мереж телефонного зв’язку. Перед опорними пунктами, з урахуванням особливостей рельєфу, утворено систему інженерних загороджень, як невибухових, так і вибухових⁷⁰¹. Впродовж першої декади лютого 2024 року було встановлено 3,5 тис. протитанкових мін, викопано 4,5 км протитанкового рову, 5 тис. траншей, встановлено 25 бетонних вогневих точок⁷⁰².

У листопаді 2023 року – лютому 2024 року в зоні відповідальності ОСУВ “Північ” продовжувалась комплексна підготовка військовослужбовців до ведення бойових дій у різній тактичній обстановці. Особовий склад військ ОСУВ “Північ” щоденно відпрацьовував злагодження підрозділів, що забезпечувало результативне виконання бойових завдань. На полігонах постійно проводились штатні навчання бойових підрозділів. Особовий склад проходив навчання зі знищення ворога, захоплення полонених, надання допомоги пораненим. Військовослужбовці проходили тренувальну смугу перешкод, штурм приміщень та опорних пунктів, надання первинної домедичної допомоги, евакуацію поранених⁷⁰³. Інженерні підрозділи займались виявленням вибухонебезпечних предметів, їх знешкодженням, фортифікаційним обладнанням районів розташування підрозділів та пунктів управління, маскуванням, утриманням шляхів сполучення, обладнанням і наведенням паромних і мостових переправ, облад-

Бойова робота батареї САУ “Богдана” у зоні відповідальності ОСУВ “Північ”, осінь 2023 року (фото Командування Об’єднаних сил ЗС України)

нанням переходів через перешкоди тощо⁷⁰⁴. Батальйони оперативного реагування виконували навчальні стрільби, заняття з тактики та медицини в умовних “жовтій” і “червоній” зонах⁷⁰⁵. Здійснено вишкіл мобільних вогневих груп, що проводили навчання з протиповітряної оборони у зоні відповідальності ОСУВ “Північ”⁷⁰⁶. Велась тренування механізованих підрозділів⁷⁰⁷. Зокрема у навчаннях брали участь підрозділи Служби безпеки та Національної гвардії України, які здійснювали контрдиверсійні заходи у населених пунктах. Відбулися тренування окремих груп спеціалістів-зв’язківців у ланці бригада-батальйон. Військовослужбовці відпрацьовували навички розгортання техніки, налагодження телефонії, передачі даних, радіозв’язку, супутникового зв’язку та усіх сервісів для безперервної роботи пунктів управління⁷⁰⁸. Відбувалися тренування підрозділів протидиверсійних резервів. Прикордонники Державної прикордонної служби України проводили навчання, спрямовані на виявлення та ліквідацію диверсійно-розвідувальних груп ворога⁷⁰⁹.

Результати

У листопаді 2023 року – лютому 2024 року бойові дії на Волинському й Поліському напрямках не велися. Противник здійснював заходи з формування резервів військ, підготовки особового складу на полігонах рб й нарощення інфраструктури своїх військових баз на території республіки білорусь.

На Сіверському напрямку підрозділи зс рф продовжували обстріли населених пунктів уздовж ДКУ. Але обстріли з боку противника не змогли завдати суттєвої шкоди позиціям військ сил оборони України, чи дезорганізувати діяльність об’єктів критичної інфраструктури та органів державного управління у регіоні.

Основні напрямки можливого вторгнення у зоні відповідальності ОСУВ “Північ” були прикриті підрозділами сил оборони України, які посилили охорону Державного кордону України, здійснювали спостереження за пересуванням військ противника на прилеглих до ДКУ територіях, не допустили дестабілізації обстановки й наростили оборонні спроможності на визначених напрямках.

Висновки

Оперативна обстановка в зоні відповідальності ОСУВ “Північ” у вказаний період залишалася стабільною та контрольованою. Відсутність ознак формування наступального угруповання зс рф на території рб, а також Брянської й Курської обл. рф, свідчила про відмову противника від ведення наступальних дій у зоні відповідальності ОСУВ “Північ”.

Стійкість оборони військ Сил оборони у зоні відповідальності ОСУВ “Північ” покращилося внаслідок вдосконалення фортифікаційних укріплень й посиленої бойової підготовки підрозділів. Зростання оборонних спроможностей Сил оборони України на визначених напрямках стало суттєвим чинником стримування рб від вступу в війну рф проти України у листопаді 2023 року – лютому 2024 року.

ЗОНА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСУВ “ХОРТИЦЯ”

Загальна характеристика оперативної обстановки у зоні відповідальності ОСУВ “Хортиця”

У зоні відповідальності ОСУВ “Хортиця”^{*} противник зосереджував основні зусилля на веденні наступальних дій на Куп’янському, Лиманському та Бахмутському операційних напрямках. Оперативна обстановка характеризувалася високою інтенсивністю бойових дій, продовжувала залишатися складною, але контрольованою. Загальна протяжність лінії фронту, де велись бойові дії, в зоні відповідальності ОСУВ “Хортиця” становила 298 км (203 км – на Куп’янському та Лиманському напрямках, 95 км – на Бахмутському напрямку).

Ворог здійснював систематичне вогневе ураження позицій підрозділів ЗС України на лінії фронту, військової та цивільної інфраструктури, з метою перехоплення оперативної ініціативи. На Слобожанському напрямку противник продовжував зберігати військову присутність у прикордонних районах, не припиняв обстріли населених пунктів з території рф, нарощував щільність мінно-вибухових загороджень вздовж Державного кордону України. Ігноруючи закони та звичаї ведення війни, наносив регулярні авіаційні удари по населених пунктах уздовж Державного кордону України.

На Куп’янському операційному напрямку найактивніші наступальні дії противника мали місце 14, 21, 24–25 грудня (по 29–39 атак на добу), 18–21 січня (по 24–33 атаки на добу), 09 лютого (15 атак на добу) та 26–27 лютого (22 і 33 атаки на добу відповідно); найнижча – 11 і 18 грудня (по 6 і 9 атак на добу), 04 і 16 січня (по 3 і 2 атаки на добу) та 11–25 лютого (в середньому по 3–4 атаки на добу). Впродовж інших днів у зазначеному періоді ворог у середньому здійснював по 18 атак на позиції підрозділів ОТУ “Лиман”. Основні зусилля противник

^{*} Зона відповідальності ОСУВ “Хортиця” охоплює північну частину Східної операційної зони. Загальну характеристику територій, які входять до складу Східної операційної зони (площа, кількість і густота населення, наявність залізниць та автомобільних доріг, географічні зони тощо), див.: Опис воєнних дій за червень 2022 року. С.78 і далі).

зосереджував на прориві оборонних рубежів по напрямку Синьківка, Петропавлівка, Стельмахівка і Новоселівське, які утримували підрозділи 14-ї омбр, 44-ї омбр, 57-ї омбр і 115-ї омбр. Метою ворога було блокування м. Куп'янськ з півночі, а також встановлення повного контролю над автошляхом Куп'янськ – Сватове. Застосування противником засобів вогневого ураження здійснювалося з метою не лише знищення позицій підрозділів ЗС України на оборонних рубежах, але й блокування шляхів підвозу та евакуації українських підрозділів.

На Лиманському напрямку тривали активні бої, спостерігалось збільшення наступальної активності ворога. Наприклад, упродовж 25–27 грудня 2023 року, 15–20 січня, 06–07, 10, 17–18, 22 та 29 лютого 2024 року (на піку наступальної активності ворога) кількість атак противника щодоби коливалася в межах 19–58 на добу, тоді як у листопаді 2023 року в пікові дні ворог проводив по 15–28 штурмів за добу. Слід підкреслити, що середньостатистична наступальна активність противника упродовж описуваного періоду наростала від 8–9 (в грудні 2023 року) до 14–15 (в січні – лютому 2024 року) штурмів за добу.

На Бахмутському напрямку продовжувалися інтенсивні бої. Підрозділи ЗС РФ намагалися утримати зайняті та повернути втрачені позиції. Війська ОТУ “Соледар” продовжували вести активну оборону з контратаками на окремих ділянках в районі на південь від Бахмуту. Окупанти постійними штурмовими діями намагалися відновити втрачене положення в районах: Богданівка, Іванівське, Андріївка та Кліщіївка.

Загалом оперативна обстановка в зоні відповідальності ОСУВ “Хортиця” у грудні 2023 – лютому 2024 рр. характеризувалась зростанням інтенсивності бойових дій на всіх операційних напрямках. Найбільша кількість бойових зіткнень відбулася у районах: Сеньківка, Петропавлівка, де противник вів наступальні дії з метою вийти до Куп'янська з півночі й просунутись вздовж р. Оскіл; Берестове, Кислівка, де підрозділи ЗС РФ вели наступальні дії з метою захоплення автомобільної дороги Сватове–Куп'янськ і Стельмахівка, Новоселівське з подальшим завданням вийти до р. Оскіл в районі південніше Куп'янська та розширити плацдарм на західному березі р. Жеребець, а також вийти до р. Оскіл в районі Борова; Макіївка, де підрозділи ЗС РФ намагалися витіснити підрозділи ОТУ “Лиман” із плацдарму на східному березі р. Жеребець; вигин лінії фронту від Торського на півночі до Спірного на півдні, де противник вів штурмові дії, намагаючись вийти до рубежу річок Жеребець, Сіверський Донець і Бахмутка; північний та південний фази Бахмута, де противник намагався відновити раніше втрачені позиції, зупинити просування підрозділів ОТУ “Соледар” та зайняти вигідні позиції для наступу на Часів Яр, а підрозділи ЗС України продовжували вести наступальні дії на визначених ділянках фронту південніше від м. Бахмут.

Завдання сторін у зоні відповідальності ОСУВ “Хортиця”

Аналіз дій ЗС РФ у зоні відповідальності ОСУВ “Хортиця” дозволяє зробити висновки щодо ймовірних завдань, які ставилися перед угрупованням ворога:

сковувати підрозділи ЗС України уздовж ДКУ, зберігати свою військову присутність у прикордонних районах Белгородської обл. рф, проводити диверсійно-розвідувальні дії на території України, нарощувати щільність мінно-вибухових загороджень уздовж ДКУ (на Слобожанському операційному напрямку);

оволодіти рубежем р. Оскіл з метою блокування м. Куп'янськ з півночі нанесенням удару з району Синьківки; перерізати автомобільну дорогу Сватове–Куп'янськ у районі Кислівки; розвинути успіх в районі Надія з метою виходу на рубіж р. Оскіл в районі Борової (на Куп'янському операційному напрямку);

витіснити підрозділи ЗС України з плацдарму на східному березі р. Жеребець; оволодіти районами: Торське, Білогорівка, Діброва, Серебрянське лісництво, Спірне і Сіверськ; вийти на бар'єрний рубіж річок Жеребець і Бахмутка (на Лиманському операційному напрямку);

відновити раніше втрачені позиції навколо Бахмуту; вести наступ на населений пункт Часів Яр з подальшим виходом на Костянтинівку, Дружківку, Слов'янськ, Краматорськ (на Бахмутському операційному напрямку).

ОСУВ “Хортиця” виконувало такі завдання:

не допустити виходу противника на бар'єрний рубіж по р. Оскіл, північніше Куп'янська, втрати автошляху Сватове–Куп'янськ та плацдарму на східному березі р. Жеребець, а також розширення противником плацдарму на західному березі р. Жеребець з подальшим просуванням до Борової (на Куп'янському операційному напрямку);

не допустити прориву противника вздовж напрямку Спірне, Верхньокам'янське, Білогорівка, Григорівка, Діброва, Торське, не допустити виходу противника на бар'єрний рубіж річок Жеребець і Бахмутка (на Лиманському операційному напрямку);

утримати район оборони західніше Бахмут; вийти на рубіж автомобільної дороги Горлівка – Бахмут на південному фланзі Бахмута (на Бахмутському операційному напрямку).

Склад угруповань військ сторін у зоні відповідальності ОСУВ “Хортиця”

збройні сили російської федерації

На Слобожанському, Куп'янському та Лиманському операційних напрямках росія зосередила: ОГ “Белгород” (Белгородська обл. рф., 10–12,5 тис. військовослужбовців, близько 100 танків, 150 ББМ, 350 одиниць ствольної артилерії та 40 РСЗВ⁷¹⁰, як війська прикриття державного кордону);

На Куп'янському операційному напрямку противник зосередив УВ “Запад” (57,5 тис. військовослужбовців, близько 750 танків, 1250 ББМ, 700 одиниць ствольної артилерії і 200 РСЗВ)⁷¹¹.

На Лиманському операційному напрямку зс рф розгорнули УВ “Центр” 57 тис. особового складу, близько 500 танків, 1100 ББМ, понад 500 од. ствольної артилерії і 200 РСЗВ⁷¹².

На Бахмутському операційному напрямку ворог сконцентрував УВ “Юг”, чисельністю 80 тис. особового складу, понад 900 од. бойової техніки⁷¹³.

ОГ “Белгород” включала підрозділи: 237 тп, 245 мсп; 752 мсп; 1009 мсп територіальних військ (ТрВ); 53 обр ППО; 69 обрп; 448 обрб.

УВ “Запад” зс рф включало підрозділи: 25 омбр 6 ЗВА; 2 омбр 2 АК; 21 омбр 2 АК; 2 мсд 1 ТА; 144 мсд 20 ЗВА; 30 омсбр; 138 омсбр 6 ЗВА; 27 омсбр; 7 мсп 18 мсд 11 АК; 272 мсп; 423 мсп 1 ТА; 26 тп 47 тд 1 ТА; 4 тд 1 ТА; 2 і 16 обр спецпризначення; 5 загін БАРС, підрозділи “шторм-z” (чисельністю до бригади).

УВ “Центр” зс рф включало підрозділи: 74 омбр; 35 омбр; 3 мсд; 55 омсбр; 127 омсбр; 90 тд; 76 дшд; 96 аемд; 123 аебр; 385 аебр; 14 ТрВ “призрак”; 13 і 7 загони БАРС; підрозділи “шторм-z” (чисельністю до бригади).

УВ “Юг” зс рф включало підрозділи: 39, 57, 72, 123, 200 омбр; 3 омбр “беркут”; 60 омбр “ветерани”; 4 омсбр “лнр”; 68 тп; 98 пдд; 106 пдд; 83 одшбр; 7 дшд; 6 окремого козачого мехполка; 10 оарбр “днр”; підрозділи “ростгварді” (“ахмат”); 346 обр спецназу гру гш зс рф.

Сили оборони України

У зоні відповідальності ОСУВ “Хортиця” (командувач генерал-полковник О. Сирський) бойові дії вели з’єднання і частини зі складу:

ОУВ “Харків” (зона відповідальності: Слобожанський напрямок; командувач: бригадний генерал А. Грицьков) – включало підрозділи зі складу військ ТрО, НГ України, ДПС України, ГУР МО України.

ОТУ “Лиман” (зона відповідальності: Куп’янський і Лиманський напрямки; командувач: бригадний генерал В. Шворак) – включало підрозділи зі складу механізованих, танкових, артилерійських і десантно-штурмових бригад, військ ТрО ЗС України, бригад НГ України, ГУР МО України, ДПС України, НП України.

ОТУ “Соледар” (зона відповідальності: Бахмутський напрямок, командувач: бригадний генерал А. Богомолів) – включало підрозділи зі складу механізованих, танкових, артилерійських і десантно-штурмових бригад, військ ТрО ЗС України, бригад НГ України, ГУР МО України, ДПС України, НП України⁷¹⁴.

Характер воєнних дій на операційних напрямках у зоні відповідальності ОСУВ “Хортиця”

В офіційних повідомленнях Генерального штабу ЗС України, опублікованих упродовж грудня 2023 р. – лютого 2024 р., в зоні відповідальності ОСУВ “Хортиця” визначалися чотири операційні напрямки: Слобожанський, Куп’янський, Лиманський, Бахмутський. На всіх зазначених операційних напрямках війська противника здійснювали постійне вогневе ураження позицій українських військ, об’єктів військової та цивільної інфраструктури. На Куп’янському, Лиманському та Бахмутському напрямках противник вів активні наступальні дії.

Підрозділи Сил оборони України вели оборонну операцію на визначених рубежах.

Слобожанський операційний напрямок

Воєнні дії на Слобожанському операційному напрямку мали характер позиційного протистояння й були позначені систематичним вогневим уражен-

ням місць дислокації та районів оборони підрозділів ОУВ “Харків”, військової і цивільної інфраструктури вздовж усього ДКУ в межах Харківської обл. Як і в попередні періоди, від вогню противника найбільше страждали населені пункти, які перебували в зоні ураження польової артилерії, мінометів та ударних БПЛА близького і середнього радіусу дії (до 15 км від державного кордону). Більшість населених пунктів, які на Слобожанському напрямку обстрілювались противником з артилерії та мінометів, піддавалися вогневому впливу від одного до 24 разів. Протягом грудня 2023 року противник загалом здійснив 126 обстрілів з артилерії, у січні 2024 року – 131, а в лютому 2024 року – 145. 86 разів ворог завдавав авіаційних ударів по населених пунктах на Слобожанському напрямку (у січні 2024 року було зафіксовано 21 авіаційний та ракетний удар)⁷¹⁵. Активне застосування авіаційних ударів, очевидно, було пов’язане з успішним досвідом використання противником керованих авіаційних бомб на інших напрямках і напруженням виробництва цього типу авіаційних боєприпасів у рф в грудні 2023 – лютому 2024 рр.

Нижче подаємо помісячну статистику щодо артилерійських обстрілів та авіаційних ударів противника на Слобожанському операційному напрямку.

Табл. 1. Грудень 2023 року

Дата	Населені пункти по яких завдано авіаційних ударів	Населені пункти, обстріляні мінометами й артилерією
1.12	-	Уди, Тернова, Вовчанськ, Варварівка
2.12	Козача Лопань	Уди, Ветеринарне, Стогнії
3.12	-	Гранів, Бударки, Чугунівка
4.12	-	Червона Зоря, Плетенівка, Красне Перше
5.12	-	Нестерне, Козача Лопань, Білий Колодязь, Вовчанськ
6.12	-	Землянки, Кругле, Охрімівка, Бочкове
7.12	-	Уди, Козача Лопань, Липці, Стариця, Охрімівка
8.12	-	Гур’їв Козачок, Ветеринарне, Гранів
9.12	-	Тернова, Стариця, Бочкове
10.12	-	Козача Лопань, Графське, Вовчанськ, Бочкове, Бударки
11.12	-	Охрімівка, Вовчанськ, Бударки, Плетенівка
12.12	-	Вовчанськ, Нестерне, Дворічанське
13.12	-	Ветеринарне, Бударки
14.12	-	Вовчанськ, Ветеринарне, Гур’їв Козачок
15.12	-	Червона Зоря, Козача Лопань, Лук’янці, Зелене
16.12	Бологівка	Уди, Козача Лопань, Стариця, Вовчанськ, Тополі
17.12	-	Вовчанськ, Вовчанські Хутори, Тополі

18.12	-	Бологівка, Строївка, Кам'янка, Тополі
19.12	-	Гур'їв Козачок, Ветеринарне, Стариця, Вовчанськ, Бударки
20.12	-	Ветеринарне, Вовчанськ, Бударки
21.12	-	Веселе, Гатище, Дворічанське
22.12	-	Уди, Ветеринарне, Вовчанськ, Мала Вовча, Землянки, Тополі
23.12	-	Козача Лопань, Бологівка, Великий Бурлик, Ізбицьке, Строївка
24.12	-	Гур'їв Козачок, Ветеринарне, Гатище, Бударки, Тополі
25.12	-	Івашки, Уди, Вовчанськ, Бударки, Амбарне
26.12	-	Уди, Вовчанськ, Амбарне
27.12	Варварівка	Лосівка, Бочкове, Красне Перше
28.12	-	Уди, Вовчанськ, Мала Вовча, Бударки, Кам'янка
29.12	-	Уди, Гур'їв Козачок, Красне Перше, Амбарне
30.12	-	Бочкове, Красне Перше
31.12	-	Ветеринарне, Козача Лопань, Огірцеве, Вовчанськ, Бударки, Бологівка

Табл. 2. Січень 2024 року

Дата	Населені пункти, по яких завдано авіаційних ударів	Населені пункти, обстріляні мінометами й артилерією
1.01	Мала Вовча, Охрімівка	Козача Лопань, Вовчанськ, Бударки
2.01	-	Охрімівка, Бологівка, Дворічанське
3.01	Мороховець, Колодязне	Алісівка, Липці, Лук'янці, Стариця, Зибине, Одрадне
4.01	-	Гатище, Бочкове, Дворічанське
5.01	-	Нестерне, Козача Лопань, Білий Колодязь, Вовчанськ
6.01	Олександрівка, Вовчанськ, Приколотне та Чугунівка	Червона Зоря, Козача Лопань, Лук'янці, Вовчанськ, Бочкове, Бударки
7.01	-	Уди, Козача Лопань, Вовчанськ, Потихонове
8.01	-	Веселе, Бочкове, Бударки
9.01	Веселе	Уди, Вовчанськ, Мала Вовча
10.01	Вільча, Вільхуватка	Гатище, Плетенівка, Землянки
11.01	-	Вовчанськ, Бочкове, Бударки

12.01	Вовчанськ	Гур'їв Козачок, Уди, Зибине, Бударки, Дворічанське
13.01	Піщане, Іванівка	Синьківка, Петропавлівка, Іванівка, Берестове
14.01	-	Вовчанськ, Бочкове, Бударки
15.01	Веселе	Гур'їв Козачок, Козача Лопань, Огірцеве, Вовчанськ, Бочкове, Охрімівка
16.01	-	Уди, Вовчанськ, Охрімівка, Землянки
17.01	Федорівка, Вовчанськ	Окіп, Козача Лопань, Гатище, Плетенівка
18.01	Вовчанськ, Миколаївка	Стогнії, Уди, Стариця, Вовчанськ, Бочкове, Нестерне
19.01	-	Козача Лопань, Вовчанськ, Вовчанські Хутори, Бударки
20.01	-	Уди, Охрімівка, Землянки, Хатне
21.01	-	Уди, Козача Лопань, Огірцеве, Вовчанськ, Бударки, Колодязне
22.01	Гранів, Григорівка	Уди, Охрімівка, Землянки, Хатне
23.01	Козача Лопань, Липці, Гатище,	Стогнії, Уди, Стариця, Вовчанськ, Бочкове, Нестерне
24.01	Земляний Яр, Зибине, Красне Перше	Гур'їв Козачок, Ветеринарне, Гатище, Бударки, Тополі
25.01	-	Козача Лопань, Вовчанськ, Вовчанські Хутори, Бударки
26.01	Комісарове	Ветеринарне, Нестерне, Комісарове
27.01	-	Уди, Козача Лопань, Огірцеве, Вовчанськ, Бударки, Колодязне
28.01	-	Окіп, Ветеринарне, Лук'янці, Стариця, Вовчанськ
29.01	Великий Бурлук, Хатне	Гур'їв Козачок, Огірцеве
30.01	Устинівка	Уди, Вовчанськ, Мала Вовча
31.01	-	Окіп, Лук'янці, Гатище, Вовчанськ

Табл. 3. Лютий 2024 року

Дата	Населені пункти, по яких завдано авіаційних і ракетних ударів	Населені пункти, уражені вогнем артилерії противника
1.02	Вовчанськ, Вільхуватка	Уди, Вовчанськ, Мала Вовча
2.02	Вільхуватка	Уди, Вовчанськ, Мала Вовча, Потихонове
3.02	Охрімівка, Бударки, Чорне, Вільхуватка, Григорівка	Козача Лопань, Огірцеве, Мала Вовча, Піщане

4.02	Бударки, Колодязне, Мала Вовча, Устинівка, Вільхуватка	Веселе, Гатище, Бударки
5.02	Мала Вовча, Устинівка, Вільхуватка	Ветеринарне, Нестерне, Комісарове
6.02	Ветеринарне, Охрімівка, Мала Вовча	Козача Лопань, Стариця, Вовчанськ, Плетенівка, Мала Вовча
7.02	Ветеринарне, Охрімівка, Мала Вовча	Ветеринарне, Нестерне, Комісарове
8.02	Стариця	Уди, Стрілеча, Вовчанськ, Бударки, Чугунівка, Тополі
9.02	Стариця	Уди, Стрілеча, Чугунівка, Вовчанськ
10.02	-	Козача Лопань, Охрімівка, Миколаївка, Землянки, Вільхуватка, Дворічанське
11.02	Варварівка, Вільхуватка	Ветеринарне, Козача Лопань, Стрілеча, Гатище
12.02	-	Уди, Козача Лопань, Лук'янці, Вовчанськ
13.02	Кругле	Уди, Алісівка, Козача Лопань, Лук'янці, Вовчанськ, Ветеринарне
14.02	Кругле	Уди, Стрілеча, Вовчанськ, Нестерне, Чугунівка, Дворічанське
15.02	Охрімівка, Нестерне, Бударки, Чорне, Колодязне	Кудіївка, Красне, Стариця, Вовчанськ, Охрімівка
16.02	Уди, Гатище Катеринівка	Уди, Вовчанськ, Нестерне, Окіп, Козача Лопань, Гатище
17.02	Стогнії, Чорне, Садовод, Вільхуватка	Козача Лопань, Лук'янці, Гатище, Миколаївка
18.02	Вільхуватка	Козача Лопань, Вовчанськ, Вовчанські Хутори, Бударки
19.02	Старий Салтів, Чорне, Вільхуватка	Уди, Козача Лопань, Стрілеча, Плетенівка, Бударки, Амбарне, Строївка
20.02	Грачівка, Чугунівка, Федорівка, Катеринівка	Уди, Козача Лопань, Стрілеча, Плетенівка, Бударки, Амбарне, Строївка
21.02	Шевченкове	Уди, Козача Лопань, Огірцеве, Вовчанськ, Бударки, Колодязне
22.02	Липці, Гатище	Гур'їв Козачок, Ветеринарне, Стогнії, Уди, Стариця
23.02	-	Уди, Стрілеча, Вовчанськ, Бударки, Чугунівка, Тополі

24.02	-	Козача Лопань, Стрілеча, Гатище
25.02	-	Уди, Козача Лопань, Стрілеча, Гатище, Колодязне
26.02	Великий Бурлук, Федорівка	Гур'їв Козачок, Ветеринарне, Вовчанськ, Бударки, Чугунівка, Строївка
27.02	Бологівка	Козача Лопань, Огірцеве, Гатище, Плетенівка
28.02	Плоске, Бударки, Варварівка	Стрілеча, Лук'янці, Стариця, Вовчанськ
29.02	Бологівка, Митрофанівка	Дворічна, Гатище, Уди, Бударки

Інформація про бойові зіткнення на Слобожанському напрямку впродовж грудня 2023 року – лютого 2024 року в донесеннях ГШ ЗС України про оперативну обстановку жодного разу не фігурувала. Проте, щодня ГШ ЗС України повідомляв, що противник продовжував зберігати “військову присутність у прикордонних районах”, проводити “активну диверсійно-розвідувальну діяльність з метою недопущення перекидання наших військ на загрозливі напрямки”. Як і раніше, ворог нарощував “щільність мінно-вибухових загороджень уздовж державного кордону в Белгородській області”⁷¹⁶. У цьому ж контексті варто відмітити, що 30 грудня найбільшого удару з боку сил безпеки та оборони України зазнав Белгород. Станом на ранок 31 грудня повідомлялося, що там загинуло 24 людини, більше ста поранені. Російські військові визнали, що частина уламків, які збила система ППО росії, впали на Белгород. Масований удар по військових об’єктах у російському місті був відповіддю на російську повітряну атаку по цивільних об’єктах в українських містах, яка відбулася 29 грудня і забрала життя понад 50 мирних осіб⁷¹⁷.

Також 01, 02, 09, 25, 30 січня та 03, 06, 07, 08, 14, 15, 17, 19, 28 лютого 2024 року було нанесено вогневе ураження по військових об’єктах противника на території м. Белгород та області⁷¹⁸.

Куп’янський операційний напрямок

Куп’янський операційний напрямок був одним з основних напрямків, де противник концентрував свої наступальні зусилля. Інтенсивні атаки ворога мали місце щодня. Штурмові дії ворожих підрозділів активно підтримувалися авіаційними ударами (в районі населених пунктів Куп’янськ, Куп’янськ-Вузловий, Іванівка, Петропавліка, Сенькове, Синьківка, Подоли, Піщане, Кислівка, Курилівка, Кучерівка, Голубівка, Степова Новоселівка, Височинівка, Першотравневе Харківської обл. та Надія, Стельмахівка Луганської обл.) й артилерійським вогнем уздовж усієї лінії фронту.

Нижче подаємо помісячну статистику щодо артилерійських обстрілів і авіаційних ударів противника на Куп’янському операційному напрямку.

Грудень
2023

Січень
2024

Лютий
2024

Ворог вів наступальні дії за напрямками північ – південь (з Тавільжанки через Лиман Перший і Вільшану на Синьківку), північний схід – південний захід (з району Першотравневе в напрямку Петропавлівки) схід – захід (з району Куземіки в напрямку на Новоселівське). Найактивніші бойові зіткнення з військами рф, згідно з інформаційними повідомленнями ГШ ЗС України, мали місце в районах населених пунктів Синьківка, Іванівка, Петропавлівка (Харківської обл.), Стельмахівка і Новоселівське (Луганської обл.).

Нижче подаємо помісячну статистику щодо наступальних атак противника на Куп'янському операційному напрямку.

Грудень
2023

Січень
2024

Лютий
2024

Упродовж першої декади грудня щоб створити умови для блокування Куп'янська, противник силами штурмових рот намагався захопити н. п. Синьківку й просунутись в напрямках Новоселівське і Стельмахівка. Ворожі війська проводили від 11 до 20 штурмових дій на добу. Зазнавши суттєвих втрат у живій силі й бойовій техніці, ворог 11 грудня дещо знизив свою наступальну активність і провів перегрупування та підтягування нових штурмових підрозділів, які перебували в резерві⁷¹⁹.

Після перегрупування і підтягування резервів зс рф відновили наступальні дії на Куп'янському напрямку зі ще вищою інтенсивністю. 13–15 грудня передові підрозділи 25-ї омсбр противника разом з підрозділами 15-го мсп 2-ї мотострілецької дивізії 1-ї ТА безуспішно намагалися обійти с. Синьківка зі сходу. Водночас, північніше від Синьківки (з боку с. Лиман Перший) передовим підрозділам тієї ж 25-ї омсбр, за підтримки лівофлангових підрозділів 138-ї омсбр, вдалося витіснити підрозділи ОТУ “Лиман” з однієї позиції відділення⁷²⁰. Проте, до 18 грудня натиск противника дещо знизився й ворог провів чергову передислокацію резервів.

Варто наголосити, що на вістрі наступальних дій противника 13–17 грудня перебували, укомплектовані колишніми “вагнерівцями” штурмові роти “шторм-в”, які останніми місяцями 2023 року з'явилися на Куп'янському напрямку. Воєнні оглядачі вказували на те, що по три роти “шторм-в” перебували в складі 25-ї та 138-ї омсбр зс рф і вели наступальні дії східніше від Синьківки та південніше від Ольшанки. Штурмові роти “шторм-в” також були прикріплені до 26-го тп 47-ї тд і 27-ї омсбр зі складу 1-ї ТА зс рф. Експерти наголошували, що в першій половині грудня російські штурмовики зі складу підрозділів “шторм-в” понесли помітні втрати на Куп'янському операційному напрямку, отримуючи приблизно по 300 осіб поповнення кожного тижня⁷²¹.

Намагаючись досягнути успіху в наступі, російське командування 21–25 грудня 2023 року посилило свої наступальні зусилля на Куп'янському напрямку. Проте, й цього разу подальші наступальні дії противника завершилися практично безрезультатно, а оглядачі з американського Інституту вивчення війни констатували лише незначні тактичні здобутки противника в північній частині Синьківки та південно-західніше від Першотравневого⁷²². До кінця року інтенсивність протистояння на Куп'янському операційному напрямку дещо знизилась, перейшовши в фазу позиційних боїв⁷²³.

Упродовж першої половини січня 2024 року противник, намагаючись створити умови для блокування Куп'янська, силами штурмових підрозділів намагався захопити населені пункти Синьківка, Петропавлівка та Іванівка й просунутись в напрямках Табаївка, Берестове і Стельмахівка. Ворожі війська проводили від 3 до 13 штурмових дій на добу. Передові підрозділи 25 омсбр противника безрезультатно атакували через ліс північніше с. Синківка та вздовж його околиці, а також південніше с. Вільшана⁷²⁴. Західніше, лівофлангові підрозділи 138 омсбр противника намагались просуватись уздовж залізниці на південь, у бік лівобережної частини Куп'янська, але не досягли мети⁷²⁵. 15 мсп зі

складу 2 мсд противника здійснив аналогічні наступальні дії південно-західніше с. Першотравневе та з рубежу Орлянське, Ягідне відповідно у бік Петропавлівки, Іванівки та Степової Новоселівки⁷²⁶. Проте, знов-таки, безрезультатно. Зазнавши значних втрат у живій силі й бойовій техніці, ворог 15 – 17 січня дещо знизив свою наступальну активність і провів перегрупування та підтягування нових штурмових підрозділів, які перебували в резерві⁷²⁷. Зокрема, воєнні аналітики вказували, що “фіксувався цілий ряд ознак підготовки противника до нарощування темпів та обсягів наступальних дій” на Куп’янському напрямку⁷²⁸. Ворог підтягнув до лінії бойового зіткнення гаубичну і реактивну артилерію, активізував інженерно-саперні підрозділи (для підготовки проходів у мінно-вибухових загородженнях), поповнив втрати особового складу (1000–1200 військовослужбовців) та бойової техніки, запаси ПММ і МТЗ⁷²⁹.

Після перегрупування і підтягування резервів, зс рф відновили наступальні дії на Куп’янському напрямку. Уже 18 січня 2024 року противнику вдалося отримати тактичний успіх в лісі неподалік с. Табаївка (25 км південно-східніше Куп’янська). А наступного дня ворог розширив зону активних наступальних дій і до кінця доби 19 січня, за деякими даними, просунувся “до півкілометра на захід від залізниці в напрямку Крохмального і Табаївки”. Інформацію про активізацію росіян на Куп’янському операційному напрямку і незначне просування підрозділів зс рф в околицях Крохмального і Табаївки підтвердив речник командування Сухопутних військ ЗС України підполковник В. Фітьо⁷³⁰. Водночас, дані геолокації показували, що 19 січня підрозділи ОТУ “Лиман” контратакували російські війська в районі Берестового і відновили раніше втрачені позиції⁷³¹.

20 січня стало днем пікової активності російських військ на Куп’янському напрямку. Провівши десятки атак, противнику вдалось витіснити підрозділи ЗС України з двох позицій відділень і взяти під контроль вщент зруйноване с. Крохмальне силами підрозділів 47 тд. Того ж дня незначні тактичні успіхи ворога мали місце східніше від Іванівки⁷³². На інших ділянках фронту штурмові дії ворога були відбиті без втрат позицій⁷³³.

Аналізуючи наслідки втрати Крохмального, воєнний експерт С. Згурець вказував: “Наші бійці вийшли від села Крохмальне. З’явилися певні панічні меседжі, що мовляв, є надзвичайно велика загроза для самого Куп’янськ-Вузлового. Крохмальне розташоване між Куп’янськом і Сватовим, це населений пункт, де було п’ять чи шість будинків... Командування повідомило, що з оглядом на те, що не можна було утримувати ці позиції, відбувся відхід на ділянки трохи західніше. У будь-якому разі, це частково створює там загрози для певних ділянок, які стоять поблизу Крохмального, але на лінію фронту це системно не впливає”⁷³⁴.

21 січня російські підрозділи продовжували наступальні дії на північний схід від Куп’янська (в районі Синьківки та озера Лиман), на схід від Куп’янська (в районі Петропавлівки), на північний захід від Сватового (в районі Крохмального й Стельмахівки) та західніше від Сватового (в районі Коломийчихи), але успіхів не мали. Відтак, бої перейшли в стадію позиційного протистояння. Речник

командування Сухопутних військ ЗС України підполковник В. Фітьо заявив, що впродовж трьох тижнів січня 2024 року на Куп'янському та Лиманському напрямках російські війська втратили 7055 осіб⁷³⁵.

Понесені високі втрати, необхідність підтягнути резерви і закріпитись на нових позиціях, змусили противника дещо знизити наступальну активність упродовж 22–25 січня, концентруючи безуспішні штурмові зусилля лише на двох ділянках фронту – в районах Синьківки та Стельмахівки⁷³⁶.

26–27 січня ворог знову активізував наступ на Куп'янському напрямку, зосередивши свої зусилля на захопленні рубежа Табаївка, Крохмальне, Берестове, Стельмахівка⁷³⁷. Найбільш важка обстановка склалася в околицях Синьківки і Табаївки, де мали місце зустрічні бої⁷³⁸, а противнику до 29 січня вдалося просунутись західніше від Синьківки й оволодіти Табаївкою⁷³⁹.

30–31 січня інтенсивність протистояння на Куп'янському операційному напрямку дещо знизилась, перейшовши в фазу позиційних боїв⁷⁴⁰.

Описуючи дії противника на Куп'янському напрямку на початку лютого 2024 року українські військові оглядачі зазначали: “Основний напрямок удару на сам Куп'янськ, через Синьківку, де головну роль відігравали 25-а та 138-а омсбр, південніше оперувала 144 омсбр, а вздовж траси Р-07 сили 1 ТА, насамперед 47-а тд. Саме у зв'язку з цим УВ “Запад” найбільш насичена танковою компонентою”⁷⁴¹.

Від 11 до 25 лютого противник здійснював перегрупування своїх сил для подальшого наступу. На цей період припадала найнижча штурмова активність підрозділів ворога (від 0 до 7 атак на добу). Завершивши реорганізацію й доукомплектування 144-ї мсд, 2-ї мсд і 47-ї тд⁷⁴² ворог спробував прорвати оборонні рубежі підрозділів ОТУ “Лиман” в околицях сіл Синьківки і Табаївки (Харківська обл.), але позитивних для себе результатів не досягнув⁷⁴³.

28–29 лютого інтенсивність протистояння на Куп'янському операційному напрямку дещо знизилась, поступово повертаючись у фазу позиційних боїв⁷⁴⁴.

Узагальнюючи інформацію про бойові дії на Куп'янському операційному напрямку слід підкреслити, що противнику, використовуючи цілковиту перевагу в особовому складі, озброєнні та військовій техніці, вдалося досягти обмежених тактичних успіхів на окремих вузьких ділянках фронту. Однак, активні штурмові дії, які ворог п'ятьма великим “хвилями” вів у грудні 2023 – лютому 2024 року, постійно призводили до помітного виснаження наступального потенціалу угруповання військ зс рф і необхідності перегрупування, доукомплектування та ротацій особового складу, що відбивалось на динаміці штурмових дій. Отже, противнику, попри докладені значні зусилля й використання суттєвих ресурсів, так і не вдалося досягнути поставлених оперативних цілей на Куп'янській ділянці лінії фронту.

Лиманський операційний напрямок

Характерною рисою оперативної обстановки на Лиманському операційному напрямку в грудні 2023 – лютому 2024 року була доволі висока інтенсивність ведення бойових дій упродовж всього періоду. Згідно повідомлень ГШ ЗС України, за три місяці противник лише дев'ять днів не вів наступальних

(штурмових) дій на Лиманському напрямку, а їхня інтенсивність носила хвилеподібний характер, сягаючи свого піку 1, 5–6, 19, 21, 25–27 грудня, 15 – 20 січня, 8 – 9 і 19 лютого. Нижче подаємо графіки, які помісячно демонструють рівень наступальної активності ворога.

**Грудень
2023**

**Січень
2024**

**Лютий
2024**

Метою наступальних дій противника на Лиманському напрямку залишались знищення українського плацдарму на східному березі р. Жеребець, вихід і закріплення по бар'єрному рубежу річок Оскіл, Сіверський Донець, Бахмутка. Відтак, ворог вів штурмові дії на східному березі р. Жеребець

поблизу Макіївки, а також в районах: Ямполівка, Новосьгорівка, Торське, Терни, Верхньокам'янське, Серебрянське лісництво, Білогорівка, Веселе, Спірне⁷⁴⁵.

Висока активність штурмових дій противника корелювалася зі стабільно високою активністю тактичної авіації ворога. Ворог щомісяця завдавав понад сто авіаударів, уражаючи цивільну і військову інфраструктуру на території 20 – 22 громад. Найбільш інтенсивному ураженню з повітря, як і раніше, піддавався район Серебрянки та Серебрянського лісництва, Спірного, Тернів, Білогорівки⁷⁴⁶.

Від артилерійських обстрілів на Лиманському операційному напрямку в грудні 2023 – лютому 2024 року потерпало, в середньому, по 10–15 населених пунктів щодня.

Нижче подаємо графіки, в яких відображено помісячну статистику ураження авіацією та артилерією громад вздовж лінії бойового зіткнення на Лиманському напрямку.

**Грудень
2023**

**Січень
2024**

Аналіз ходу бойових дій упродовж першої половини грудня 2023 р. дозволяє стверджувати, що доволі висока інтенсивність наступальних дій противника 01 грудня, була завершальним етапом наступальної активності ворога, що розпочалася 27 листопада. Основними районами ведення бойових дій цього дня було Серебрянське лісництво і територія східніше від н.п. Торське⁷⁴⁷. Упродовж 02–04 грудня противник дещо знизив інтенсивність штурмових дій, провів ротацию і 05–06 грудня, при підтримці авіації й артилерії зробив чергову спробу витіснити підрозділи 81 оамбр, 92 ошбр, 21-ї омбр, 25 опдбр ЗС України і 12-ї обр СП НГ України із займаних рубежів в районах Серебрянського лісництва, Білогорівки Луганської обл. і Тернів, Спінного, Веселого, Роздолівки, Донецької обл.⁷⁴⁸.

Військовослужбовці 21-ї омбр ЗС України, коментуючи тактику противника під час наступальних дій на початку грудня зазначали, що ворог використовує “такі самі “м’ясні штурми”, як і раніше, але з використанням бронетехніки – велика кількість танків, БМП, бронемашин рухається у наш бік, сподіваючись, що ми не всіх їх знищимо. Але це приводить лише до величезних втрат бронетехніки”⁷⁴⁹. Понісши суттєві втрати, ворог змушений був провести перегрупування та підтягнути резерви. Продовжуючи окремі штурмові дії, ворог 07–09 грудня локалізував свою наступальну активність до декількох вузьких ділянок лінії фронту – Серебрянське лісництво, район сіл Спінне й Терни. А з 10 грудня активізувався в районі н.п. Макіївка, націлившись на витіснення із займаних рубежів українських підрозділів, які утримували плацдарм на східному березі р. Жеребець. До 13 грудня район Макіївки був основним вектором безуспішних ворожих зусиль на Лиманському операційному напрямку⁷⁵⁰.

Після перегрупування і підтягування резервів 14 грудня, противник розпочав нову хвилю атак в районах Серебрянського лісництва, Спінного, Веселого, Білогорівки, Ямполівки, Тернів і Макіївки. 17–22 грудня ворожі підрозділи сконцентрували свої наступальні дії навколо Тернів, Спінного

і Макіївки⁷⁵¹. Ворог продовжував застосовувати тактику піхотних атак з підтримкою значної кількості бронетехніки. Однак, як і раніше, просунутися не зміг⁷⁵².

Понесені високі втрати змусили противника взяти оперативну паузу 23–24 грудня з метою проведення чергової ротації та нарошення резервів перед новим наступом, який тривав 25–27 грудня. Цього разу противник намагався прорвати лінію фронту у районах Серебрянського лісництва, Білогорівки, Спінного і Веселого. Атакуючи на вузьких ділянках лінії бойового зіткнення, ворог прагнув відтіснити українські підрозділи і “вирівняти” тридцяти кілометрову дугу від Серебрянського лісництва до Веселого, зрізавши т. зв. Сіверський виступ. Проте, на жодному з напрямків наступальних дій успіху не мав⁷⁵³ і змушений був з 28 грудня 2023 року по 10 січня 2024 року проводити чергову ротацію і перегрупування підрозділів, які понесли високі втрати⁷⁵⁴.

Користуючись скупченням особового складу й ОВТ противника в логістичних центрах і тимчасових пунктах дислокації, підрозділи ракетних військ і артилерії ЗС України завдали 01 січня вогневого ураження по місцю дислокації загону “Кубань” зі складу БАРС-16 у 94-му училищі м. Лисичанськ Луганської обл.⁷⁵⁵, а 06 січня знищили об’єкти військової інфраструктури противника в м. Кадіївка на Луганщині⁷⁵⁶.

На початку другої декади січня противник почав нарощувати інтенсивність штурмових дій на Лиманському операційному напрямку. Упродовж 11–14 січня, за підтримки авіації й артилерії, ворог зробив чергову спробу витіснити підрозділи 21 омбр, 81 оамбр, 92 ошбр, 25 опдбр ЗС України і 12 обр СП НГ України із займаних рубежів у районах Серебрянського лісництва, Білогорівки, Григорівки Луганської обл. і Тернів, Веселого, Верхньокам’янського Донецької обл.⁷⁵⁷.

15–20 січня 2024 року ворог розпочав інтенсивні штурмові дії на Лиманському напрямку. Зокрема, з північно-східного напрямку н.п. Макіївку безуспішно атакували підрозділи 752 мсп 3 мсд 20 ЗВА; східніше н. п. Терни, наступали підрозділи 283 мсп 144 мсд 20 ЗВА, які змогли витіснити передові підрозділи сил оборони з трьох позицій відділень та спостережних постів; у тому ж районі, у напрямку н.п. Ямполівка, атакувала 164 омсбр 25 ЗВА, яка зуміла взяти під контроль одну позицію відділення; північно-західніше та західніше н.п. Діброва противник ввів у бій підрозділи 169 омсбр, очевидно з метою вийти до н.п. Торське, однак атаки цієї бригади бажаного результату ворогу не принесли. Прорватися через Серебрянський ліс у бік бази відпочинку “Дом охотника” та кемпінгу північніше від н.п. Григорівка, спробував посилений батальйон 228 мсп 90 тд. Однак і він успіху не мав⁷⁵⁸. Очевидно, замисел російського командування під час наступальних дій 15–20 січня на Лиманському напрямку полягав у ліквідації українського плацдарму на р. Чорний Жеребець (від Макіївки на півночі до Торського на півдні). На думку експертів, ворог прагнув “вирішити проблему Серебрянського лісу” та “прорватися до р. Сіверський Донець на ділянці між Серебрянкою і Григорівкою й таким чином примусити ЗС України відійти з району с. Білогорівка”⁷⁵⁹. Такий прорив відкрив би для ворога перспективу

“зрізання” всього Сіверського виступу, утримуваного частинами та підрозділами ОТУ “Лиман” і “Соледар”. Адже, на думку воєнних аналітиків, “з оперативно-тактичної точки зору, існування Сіверського виступу ЗС України, це, по суті – перманентна загроза для противника в районі н.п. Кремінна, Лисичанськ та Соледар. Існування Сіверського виступу українських військ унеможливило будь-які наступальні дії противника у бік Краматорсько-Слов’янської агломерації з південно-східного напрямку й сковувало дії противника на Лиманському напрямку”⁷⁶⁰.

Активні наступальні дії 15–20 січня, хоча й принесли зс рф тактичні успіхи на окремих ділянках фронту, супроводжувалися суттєвими втратами ворога в особовому складі та військовій техніці⁷⁶¹. Це змусило противника дещо знизити рівень інтенсивності наступальних дій в останню декаду січня і впродовж першої декади лютого 2024 року. Найбільші зусилля цими днями ворог концентрував у районі Тернів, де безуспішно намагався атакувати великим штурмовими групами, втрачаючи при цьому десятки одиниць броньованої техніки⁷⁶².

Наприкінці першої декади лютого 2024 року противник почав нарощувати інтенсивність штурмових дій на Лиманському операційному напрямку, здійснюючи чергові безуспішні спроби витіснити підрозділи ОТУ “Лиман” із займаних рубежів у районах Серебрянського лісництва, Білогорівки, Григорівки Луганської обл., Тернів і Торецька Донецької обл.⁷⁶³.

11–15 лютого ворог проводив чергове перегрупування власних сил. За це й період було доукомплектовано штурмові підрозділи 3-ї мсд, які були переміщені в район с. Житлівка. Посилені підрозділи 144-ї мсд зс рф у напрямку Тернів. У напрямку на Ямполівку противник підтягнув дві “свіжі” штурмові роти зі складу 67-ї мсд⁷⁶⁴.

Проте, незважаючи на посилення свого угруповання на Лиманському напрямку, активні наступальні дії 16–19 лютого, не принесли зс рф навіть тактичних успіхів. При цьому, вони супроводжувалися втратами ворога в особовому складі та військовій техніці⁷⁶⁵. Це змусило противника дещо знизити рівень інтенсивності наступальних дій в останню декаду лютого. Найбільші зусилля цими днями ворог концентрував у районі Тернів і Ямполівки, де безуспішно намагався атакувати великим штурмовими групами, втрачаючи при цьому особовий склад і бронетехніку⁷⁶⁶.

Отже, упродовж грудня 2023 – лютого 2024 року, активні наступальні дії ворога на Лиманському операційному напрямку, застосування авіації та артилерії не принесли успіху і не дозволили виконати оперативні завдання з витіснення українських сил за бар’єрний рубіж річок Чорний Жеребець, Оскіл, Сіверський Донець, Бахмутка.

Бахмутський операційний напрямок

Оперативна обстановка на Бахмутському операційному напрямку характеризувалася високим рівнем інтенсивності бойових зіткнень та вогневого ураження противником позицій підрозділів ОТУ “Соледар”, об’єктів військової та цивільної інфраструктури. Українські війська зі складу 22, 24, 30, 60, 93, 93

омбр, 57 омсбр, 80, 95 одшбр, 77 оаембр, 3, 5 ошбр вели бої з метою просування східніше від залізничної колії Горлівка – Бахмут на південному фланзі району оборони Бахмутського угруповання військ противника. Ворог, у свою чергу, прагнув утримати раніше зайняті позиції у межах міста Бахмут і на його околицях, намагався повернути раніше втрачені позиції, а також зайняти вигідні рубежі для подальшого ведення наступальних дій в напрямку Часового Яру.

Нижче подаємо помісячні графіки на яких продемонстровано рівень інтенсивності штурмових дій противника на Бахмутському операційному напрямку.

**Грудень
2023**

**Січень
2024**

**Лютий
2024**

З наведених вище графіків чітко видно, що в грудні 2023 року ворог, в середньому, проводив по 20 атак на позиції підрозділів ОТУ “Соледар”, у січні та лютому 2024 року по 16 атак на добу. При цьому, упродовж трьох місяців не було жодного дня, коли зс рф не здійснювали штурмових дій на Бахмутському операційному напрямку. Найвищий рівень бойової активності російських військ було зафіксовано 01–19 грудня, 01–02, 17, 26–27 січня та 06–07, 09–13, 17–19, 23–25 лютого 2024 року.

Варто також відмітити, що на Бахмутському напрямку противник менш інтенсивно застосовував авіацію, ніж на сусідньому Лиманському напрямку. А рівень інтенсивності артилерійського вогню не завжди коригувався з наступальною активністю штурмових підрозділів ворога.

Грудень
2023

Січень
2024

01–03 грудня 2023 року ознаменувались найбільш інтенсивними спробами ворожих підрозділів повернути втрачені позиції в районах Андріївки, Богданівки, Григорівки, Іванівського та Кліщіївки. Типове інформаційне повідомленням ГШ

ЗС України тими днями звучало так: “На Бахмутському напрямку противник вів штурмові дії в районах Григорівки, Богданівки, Іванівського, Кліщіївки та Андріївки Донецької області, де Силами оборони відбито 21 атаку. Сили оборони України продовжують штурмові дії південніше Бахмута Донецької області, завдають ворогу втрат у живій силі та техніці, закріплюються на досягнутих рубежах”⁷⁶⁷. Проте, зс рф не лише не досягли успіху в своїх штурмових діях, але й втрачали власні позиції після чергових успішних наступальних дій підрозділів ОТУ “Соледар”. Так, 04 грудня ГШ ЗС України повідомив про те, що “Сили оборони України продовжують штурмові дії південніше Бахмута Донецької області, завдають ворогу втрат у живій силі та техніці, закріплюються на досягнутих рубежах”⁷⁶⁸.

Західні оглядачі, аналізуючи обстановку коло Бахмуту, вказували на те, що т. зв. російські “воєнкори” та офіційні речники мо рф, надають інформацію про тактичні просування російських військ, які не підтверджуються геолокаційними даними, таким чином свідомо вводячи в оману світову громадськість. Зокрема, Інститут вивчення війни 06 грудня у своїй аналітичній доповіді вказував, що, попри наполегливі атаки навколо Бахмуту, зс рф не зуміли зробити “жодного підтвердженого просування”, а всі твердження т. зв. “воєнкорів” про успіхи росіян в околицях Хромова (просування на 400 м) і Кліщіївки (просування на 500 м) не знайшли “візуального підтвердження”⁷⁶⁹.

Як впливало з інформаційних повідомлень ГШ ЗС України, упродовж першої декади грудня 2023 року картина боїв повторювалася – ворог безуспішно наступав, намагаючись повернути втрачені позиції в районах Богданівки, Хромова, Іванівського, Кліщіївки та Андріївки, а підрозділи 93-ї омбр ЗС України натомість продовжували успішні штурмові дії південніше Бахмута й закріплювалися на нових рубежах⁷⁷⁰.

08–09 грудня противник посилив своє Бахмутське угруповання 299-м парашутно-десантним полком (зі складу 98-ї пдд). Нові сили суттєво посилили натиск ворожих військ на напрямку Берхівка, Хронове⁷⁷¹. 10–11 грудня зс рф

зосереджували значні зусилля на північний захід від Бахмута, де штурмові дії вели підрозділи 98-ї пдд, 200-ї мсд і спецпідрозділи військової розвідки, проте окрім незначних тактичних здобутків, не зуміли досягнути помітного просування⁷⁷².

Друга декада грудня на Бахмутському напрямку характеризувалася стабільно високою наступальною активністю військ противника (в середньому по 20 штурмових дій за добу), а також продовження наступальних дій підрозділів ОТУ “Соледар”. Оглядач ресурсу “Інформаційний спротив”, К. Машовець вказував, що командування противника на Бахмутському напрямку, упродовж 16–18 грудня, докладало максимальні зусилля для відновлення раніше втрачених позицій західніше і північно-західніше міста (н.п. Іванівське і Богданівка). Зокрема, в бій було додатково введено 11-ту одшбр зс рф та свіжі підрозділи 200-ї мсд ворога. Завдяки створеній чисельній перевазі в особовому складі і військовій техніці, а також масуванню артилерійського вогню, противнику вдалося “захопити один ВОП та витіснити наші передові підрозділи, принаймні, з 3-х позицій відділення, ще дві такі позиції противник розбив вогнем артилерії”⁷⁷³.

Одночасно, південніше Бахмута (район південно-східніше Кліщіївки та південніше Авдіївки) противник використав у штурмових діях майже всі підрозділи 72-ї омсбр. Однак, на цих ділянках досягнути успіху не зміг. Більше того, північніше Кліщіївки, під тиском підрозділів 93-ї омбр ЗС України, змушений був відійти з однієї з передових позицій⁷⁷⁴. Згідно повідомленнями оглядачів, важкі бої на цьому напрямку носили зустрічний характер, а обстановка динамічно змінювалась. Противник, зосередивши в середині грудня на Бахмутському напрямку до 80 тис. особового складу (що чисельно перевищувало угруповання, яке діяло на цьому напрямку під час штурму ворожими військами м. Бахмуту), намагався до кінця року вирішити низку важливих для себе тактичних і оперативних завдань – західніше і північно-західніше Бахмуту створити належні тактичні умови для подальшого розвитку наступу в напрямку на Часів Яр, а південніше від Бахмута (райони Кліщіївки й Андріївки) відтіснити підрозділи ОТУ “Соледар”, створивши буфер безпеки для автомобільного шляху Горлівка – Бахмут⁷⁷⁵. Проте, незважаючи на кількісну перевагу, противник не зумів досягти вагомих результатів і в останню декаду грудня змушений був суттєво знизити наступальну активність, здійснюючи ротацію та відновлення своїх підрозділів.

01–02 січня 2024 року противник, провівши перегрупування і доукомплектацію своїх частин, вкотре спробував повернути втрачені позиції в районах н. п. Андріївка, Богданівка, Кліщіївка. Типове інформаційне повідомленням ГШ ЗС України у ці дні звучало так: “На Бахмутському напрямку Силами оборони відбили 20 атак противника поблизу Богданівки, Кліщіївки, Андріївки Донецької області. Під артилерійським та мінометним вогнем опинилися 10 населених пунктів, зокрема, Григорівка, Богданівка, Іванівське, Кліщіївка, Андріївка Донецької області”⁷⁷⁶. З важкими боями підрозділам 98, 106 пдд і морським піхотинцям північного флоту рф вдалося до кінця дня 02 січня досягнути тактичних успіхів у лісовій місцевості північніше від автомобільного

шляху Бахмут–Хророве. Командувач Сухопутних військ ЗС України генерал-полковник О. Сирський, характеризуючи оперативну обстановку відзначав, що найбільш інтенсивні бої мали місце в околицях Богданівки, де противник намагався прорватися в напрямку Часового Яру⁷⁷⁷. 03–04 січня противник посилив угруповання своїх військ в районі Бахмуту, ввівши в бій добровольчу бригаду “Севєр”, але успіху не досягнув⁷⁷⁸. 05–11 січня протистояння на Бахмутській ділянці фронту поступово повернулося в позиційне русло⁷⁷⁹, відбувалася передислокація штурмових підрозділів зс рф в околиці Веселе з метою відновлення наступальних дій у напрямку Сіверська⁷⁸⁰.

Упродовж 12–17 січня наступальна активність противника поступово наростала, але суттєвих змін в обстановці на лінії зіткнення цей “повзучий наступ” російських військ в напрямку Часового Яру, Сіверська, Кліщіївки та Андріївки не приніс. Характеризуючи події у зазначений проміжок часу, американські воєнні аналітики стверджували: “російські та українські війська продовжили бойові дії поблизу Бахмута, проте підтверджених змін лінії фронту на цій ділянці не було. (...) російські та українські джерела стверджують, що позиційні бойові дії тривали на захід від Бахмута в районі Хрорового та на південний захід від Бахмута в районі Кліщіївки, Андріївки та Нью-Йорка (на захід від Горлівки)”⁷⁸¹.

18–23 січня підрозділи зс рф зосереджувалися на штурмових діях в районах н. п. Богданівка, Іванівське, Андріївка, Кліщіївка. Проте, обмеженого тактичного успіху ворогу вдалося досягти лише на північних околицях н. п. Богданівка⁷⁸².

Останніми днями січня 2024 року противник продовжував спроби вийти на ближні підступи до Часового Яру. Обстановка західніше і північно-західніше Бахмута залишалася напруженою. Оперуючи силами 98 пдд 200 та 4 омсбр противник намагався просунутись у напрямку через Богданівку й Іванівку. Але успіху не мав і змушений був навіть відступити з окремих позицій в районі Іванівки. Одночасно, ворог силами 72 омбр вів наступальні дії в напрямку на Кліщіївку та східніше і південніше Андріївки. Попри відсутність масштабних успіхів, противнику до кінця місяця вдалося відновити свої рубежі по залізниці, знявши таким чином загрозу прориву частин та підрозділів ОТУ “Соледар” до автодороги Бахмут–Горлівка⁷⁸³.

Після інтенсивних штурмових дій у січні 2024 року, на початку лютого ворог взяв п’ятиденну оперативну паузу, здійснюючи перегрупування та відновлення своїх підрозділів. Період з 06 до 13 лютого ознаменувався поновленням інтенсивних спроб підрозділів зс рф повернути втрачені позиції в районах: Андріївка, Богданівка, Кліщіївка, Іванівське. З важкими боями підрозділам 98, 106 пдд і морським піхотинцям північного флоту рф вдалося до 13 лютого досягнути тактичних успіхів у лісосмугах північніше від Богданівки⁷⁸⁴. 14–20 лютого противник утримував середній рівень інтенсивності наступальних дій одночасно передислоковуючи на Бахмутський напрямок підкріплення з-під Авдіївки з метою відновлення широкомасштабних наступальних дій⁷⁸⁵.

Упродовж 22–28 лютого наступальна активність противника (який задіяв під Бахмутом сили 200-ї омсбр, Добровольчого корпусу, підрозділи 98-ї пдд, 102-го мсп, 11-ї пдбр) поступово наростала, але суттєвих змін в обстановці на лінії зіткнення цей “повзучий наступ” російських військ в напрямку Часового Яру, Кліщіївки та Андріївки не приніс, забезпечуючи ворогу лише окремі тактичні просування. Характеризуючи події у зазначений проміжок часу, американські воєнні аналітики стверджували: “Повідомляється, що 28 лютого російські війська досягли успіхів на захід від Бахмута, але підтверджених змін на лінії фронту в цьому районі не було. Російські воєнкори стверджували, що є повідомлення про те, що російські сили просунулися в Іванівське (на захід від Бахмута) і, можливо, захопили весь населений пункт, хоча один воєнкор стверджував, що ці повідомлення неправдиві. ISW спостерігала лише візуальне підтвердження того, що російські сили діють на східній околиці Іванівського. Позиційні бої тривали на північний захід від Бахмута біля Богданівки; на захід від Бахмута біля Іванівського; на південний захід від Бахмута поблизу Кліщіївки та Андріївки; і на південь від Бахмута біля Південного та Нью-Йорка”⁷⁸⁶.

Результати

Обстановка у зоні відповідальності ОСУВ “Хортиця” у грудні 2023 – лютому 2024 року залишалася напруженою, але контрольованою.

На Слобожанському операційному напрямку противник продовжував зберігати військову присутність у прикордонних районах, здійснював постійні обстріли населених пунктів уздовж ДКУ, проводив активну розвідувально-диверсійну діяльність з метою сковування наших військ і недопущення їх передислокації на інші напрямки, нарощував щільність мінно-вибухових загороджень вздовж державного кордону в Белгородській обл. рф.

На Куп’янському операційному напрямку противнику вдалося захопити близько 0,5 км² території північніше Синьківки і 26 км² території в районі Табаївки і Крохмального, взявши під контроль 10 км автошляху Сватове–Куп’янськ, але в тому ж районі, частини і підрозділи зі складу ОТУ “Лиман” повернули під свій контроль раніше втрачені позиції на території 2,6 км². Противник не зумів вийти до Куп’янська з півночі, так само як і повністю перерізати автошлях Сватове–Куп’янськ, та вийти на рубіж р. Оскіл у районі Борової, охопивши тактичну групу “Куп’янськ” з флангів.

На Лиманському операційному напрямку, проводячи доволі активні наступальні дії, противник мав лише частковий тактичний успіх в напрямку Терни, Ямполівка (захопив 11,5 км² території). Однак, ворогу не вдалося оволодіти районами населених пунктів Торське, Білогорівка, Діброва, Серебрянським лісництвом, Спірне і м. Сіверськ, витіснити підрозділи ЗС України з плацдарму на східному березі р. Жеребець коло с. Макіївка і широким фронтом вийти на бар’єрний рубіж річок Жеребець, Сіверський Донець, Бахмутка.

На Бахмутському операційному напрямку, попри високу наступальну активність, застосування артилерії та авіації противник мав лише частковий

успіх, зумівши повернути окремі раніше втрачені позиції (загалом захопивши понад 33 км²) у районах Берхівське водосховище, Хронове, Богданівка, Іванівське, Кліщіївка, створити флангову загрозу українському угрупованню, яке вело бойові дії в районі Кліщіївка, Андріївка, Курдюмівка та просунулися в напрямку Часового Яру. Також, за рахунок резервів і постійних штурмових дій, противник не допустив просування підрозділів ОТУ “Соледар” на південь від Бахмуту й відновив позиції по рубежу залізниці.

Отже, противнику не вдалось повністю виконати жодного із поставлених завдань, а його окремі тактичні успіхи суттєво не змінили загальної обстановки на лінії бойового зіткнення.

Орієнтовні втрати противника в зоні відповідальності ОСУВ “Хортиця” протягом визначеного періоду становили близько 27 тис. військовослужбовців, 290 танків, 750 ББМ, 690 артилерійських систем і мінометів, 32 РСЗВ.

З’єднання, частини та підрозділи ОСУВ “Хортиця” на Куп’янському операційному напрямку не допустили виходу противника до бар’єрного рубежа р. Оскіл на північ від Куп’янська, захоплення автошляху Сватове–Куп’янськ на всій протяжності та не допустили просування противника в напрямку Борової з плацдарму на західному березі р. Жеребець.

На Лиманському операційному напрямку українські війська втримали плацдарм на східному березі річки Жеребець, а також оборонний рубіж Спірне, Верхньокам’янське, Білогорівка, Григорівка, Діброва, Торське не дали противнику оволодіти Сіверськом і широким фронтом вийти на бар’єрний рубіж річок Жеребець, Сіверський Донець і Бахмутка.

На Бахмутському операційному напрямку частини та підрозділи ОТУ “Соледар” активною обороною не допустили захоплення противником усіх раніше втрачених позицій, продовжували вести штурмові дії на південному фланзі бахмутського угруповання противника. Проте, в січні – лютому 2024 року на Бахмутському напрямку ворог досягнув тактичних успіхів у районі північніше і західніше від Бахмута, створюючи загрозу флангу угруповання українських військ, які вели бойові дії південніше від міста й займаючи позиції для подальшого наступу на Часів Яр, а також зумів витіснити українські підрозділи за рубіж залізниці Горлівка–Бахмут.

Висновки

Оперативна обстановка в зоні відповідальності ОСУВ “Хортиця” у грудні 2023 року – лютому 2024 року характеризувалася доволі високою інтенсивністю бойових дій. Після проведення ротації і формування нових ударних угруповань та штурмових підрозділів, противник відновив активні наступальні дії на Куп’янському та Бахмутському операційних напрямках. Проте, уміле ведення бойових дій підрозділами ЗС України не дозволила противнику повністю виконати жодного завдання.

Ворог не зумів розвинути тактичні успіхи на Куп’янському операційному напрямку до оперативного рівня, відтак лінія фронту не зазнала суттєвих змін.

Тобто, у Слобожанському операційному районі угруповання зс рф, попри кількісну перевагу в силах і засобах, як і на попередніх етапах, не зуміло виконати поставлених завдань і не досягло оперативного успіху в західній частині Луганської та північно-східній частині Харківської областей.

На Лиманському операційному напрямку противник зберіг високу наступальну активність. Його штурмові дії мали обмежений успіх і не дозволили ворогу суттєво покращити тактичне положення. Відтак, оперативна обстановка в Донецькому операційному районі не змінилася.

Часткового успіху противник досягнув на Бахмутському напрямку, де зосередив наступальні зусилля на відновленні раніше втрачених позицій. Частини та підрозділи ОТУ “Соледар”, як і в попередні місяці, проводили наступальні дії на південному фланзі. Ворогу вдалося досягнути тактичного успіху північніше від Бахмуту і вийти на рубежі, які дозволяли ведення наступальних дій в напрямку Часового Яру.

Частини та підрозділи ОТУ “Лиман” і ОТУ “Соледар” зі складу ОСУВ “Хортиця” завдяки активній обороні та локальним наступальним діям в цілому утримали лінію фронту, скували значні сили ворога, знищували його особовий склад, озброєння та військову техніку.

ЗОНА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСУВ “ТАВРІЯ”

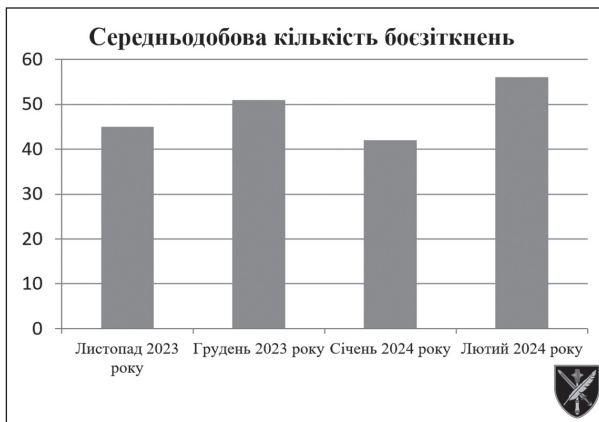
Загальна характеристика оперативної обстановки у зоні відповідальності ОСУВ “Таврія”

Оперативна обстановка у зоні відповідальності ОСУВ “Таврія”^{*} залишалася складною, але контрольованою. Вона мала тенденцію до загострення і характеризувалась стабільно високою інтенсивністю бойових дій. Загальна протяжність лінії фронту в зоні відповідальності ОСУВ “Таврія” протягом листопада 2023 року – лютого 2024 року не зазнала суттєвих змін і становила близько 420 км (180 км – північно-східна частина в зоні відповідальності ОТУ “Донецьк” і 240 км – південно-західна частина в зоні відповідальності ОУВ “Запоріжжя”). З’єднання, частини та підрозділи ОСУВ “Таврія” протягом вказаного періоду перейшли до оборони на всіх операційних напрямках.

Протягом листопада 2023 року – лютого 2024 року противник підтримував високу інтенсивність штурмових дій. Найбільшу їх кількість підрозділи зс рф здійснили в лютому 2024 року на завершальній фазі Авдіївської наступальної операції.

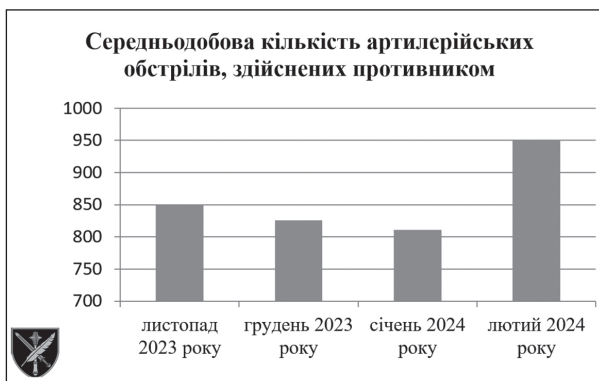
Аналогічна тенденція була характерна для артилерійських обстрілів противника. Протягом листопада 2023 року – січня 2024 року противник

^{*} ОСУВ “Таврія” оперує в Східній та Південно-Західній ОЗ. Загальну характеристику територій, які входять до складу Східної ОЗ (площа, кількість і густота населення, наявність залізниць та автомобільних доріг, географічні зони тощо), див.: Опис воєнних дій за червень 2022 року. (С.70 і далі). Загальну характеристику територій, які входять до складу Південно-Західної ОЗ, див.: Опис воєнних дій за червень 2022 року. (С.86 і далі).

підрозділах ОСУВ “Таврія”, у грудні 2023 року – 15, у січні 2024 року 38, а в лютому 2024 року 30. Таким чином, противник, станом на лютий 2024 року досяг максимуму штурмових дій та інтенсивності вогневого ураження з’єднань, частин та підрозділів ОСУВ “Таврія”.

В оперативних зведеннях ГШ ЗС України, опублікованих протягом листопада 2023 року – лютого 2024 року, в зоні відповідальності ОСУВ “Таврія” визначено такі операційні напрямки: Авдіївський, Мар’їнський, Шахтарський (Новопавлівський) і Запорізький.

механізованими колонами. Однак зазнавши значних втрат в ОВТ, перейшов до дій малими штурмовими групами та тактики продавлення наших бойових порядків постійними піхотними атаками. Основні атакувальні зусилля російських військ у жовтні були зосереджені на північ і південь від Авдіївки, ймовірно з метою розширити фаси охоплення міста й максимально ускладнити забезпечення гарнізону Авдіївки.

У листопаді-грудні 2023 року російські війська зосередили головні зусилля на прориві оборонних рубежів ОТУ “Донецьк” на північ від Авдіївки, в районах Степового та Авдіївського коксохімічного заводу (далі АКХЗ) у першій декаді листопада, Новокалинового та Новобахмутівки у другій декаді, та в районі

підтримував стабільно високу інтенсивність артилерійських обстрілів, а в лютому 2024 року значно її посилив.

У листопаді 2023 року противник завдав у середньому за добу 15 авіаударів, у грудні 2023 року 11, у січні 2024 року 24, а в лютому 2024 року 37. Ракетні частини та підрозділи зс рф завдали у листопаді сім ракетних ударів по

На Авдіївському операційному напрямку оперативна обстановка була найбільш напруженою у зв’язку з веденням противником наступальної операції по захопленню однойменного міста, що розпочалась 10 жовтня 2023 року. У жовтні противник намагався прорвати оборонні рубежі наших військ

вищевказаних населених пунктів та АКХЗ у третій декаді. У районі Авдіївки противник сконцентрував головні зусилля на захопленні промзони, яку зайняв у середині грудня 2023 року. На південь від міста противник наступав в районах Сєверного, Первомайського та Невельського де здійснював інтенсивні штурмові дії протягом листопада-грудня, однак його успіхи обмежувались захопленням окремих позицій відділень.

На початку січня 2024 року зс рф здійснили більшість штурмових дій на південному фасі Авдіївського виступу східніше сіл Первомайське та Невельське. Противнику не вдалось досягти успіху, а підрозділи ОТУ “Донецьк” мали просування на північному фасі, в районі села Новобахмутівка. У середині січня противник збільшив інтенсивність наступальних дій і зумів прорвати оборонні рубежі ОТУ “Донецьк” на південний схід від Авдіївки, закріпився на окраїнах міста, а також досягнув просування східніше АКХЗ, що ставило під загрозу головний маршрут забезпечення оборонців міста. У кінці січня противник розвинув успіх, збільшив кількість штурмових дій на північному фасі Авдіївського виступу й у районі міста зокрема та досягнув просування у східній і північних частинах Авдіївки, а також вздовж відтинку дороги Піски-Первомайське на південному фасі. Суттєвим фактором, що загострив оперативну обстановку на Авдіївському операційному напрямку, було зростання інтенсивності авіаударів протягом січня – лютого 2024 року.

У лютому 2023 року противник посилив інтенсивність штурмових дій. Близько третини усіх своїх наступальних дій ворог здійснив саме на Авдіївському напрямку⁷⁸⁷. На початку місяця підрозділи зс рф змогли прорватися у межі міської забудови між Пісочним кар’єром та Авдіївським коксохімічним заводом (далі АКХЗ) та до 10 лютого блокувати головний маршрут забезпечення наших військ у місті. Це змусило командування ЗС України розпочати виведення з’єднань, частин та підрозділів ОТУ “Донецьк” з міста, що було завершено 17 лютого. Також противник вів регулярні наступальні дії на північному та південному фасах охоплення Авдіївки, однак не досяг там помітного просування. Вірогідно, у цих районах противник наносив відволікаючі та сковуючі удари. Після виходу наших військ з Авдіївки противник зменшив на деякий час (з 17 по 24 лютого) інтенсивність ведення наступальних дій, однак активізувався у кінці лютого, зумів захопити Ласточкине, Сєверне та Степове й вийти до р. Дурна. Загалом, станом на кінець лютого 2024 року оперативна обстановка залишалась напруженою, однак з’єднання, частини та підрозділи ОСУВ “Таврія” зуміли стабілізувати лінію фронту.

На Мар’їнському операційному напрямку протягом листопада 2023 року – лютого 2024 року противник здійснив більшість наступальних дій в районах однойменного міста та Новомихайлівки. Їх інтенсивність була високою. Противник, застосувавши тактику продавлення наших оборонних рубежів, зумів до середини грудня вийти до південних і східних околиць Новомихайлівки та витіснити українські війська з окраїн Мар’їнки у кінці грудня. Протягом січня частини та підрозділи зс рф зуміли блокувати підступи до Новомихайлівки

з півночі. У лютому 2024 року оперативна обстановка зазнала значного загострення. У другій декаді місяця противник захопив Победу, а в кінці місяця ворожі війська активізувались у районі Красногорівки та змогли прорватися у місто, однак були вибиті звідти підрозділами 3 ошбр. Також на Мар'їнському операційному напрямку наступальні дії російських військ здійснювались за регулярної підтримки авіації.

На Шахтарському операційному напрямку оперативна обстановка була стабільною. Інтенсивність наступальних дій російських військ, у порівнянні з Авдіївським та Мар'їнським операційними напрямками, була меншою. Противник здійснив регулярне вогневе ураження з'єднань, частин та підрозділів ОТУ “Донецьк” і цивільної інфраструктури вздовж лінії фронту. В листопаді 2023 року підрозділи ворожих військ здійснили майже щоденні наступальні дії в районі Старомайорського, та поодинокі атаки в районах Вугледара, Золотої Ниви та Пречистівки. У грудні 2023 року противник зменшив інтенсивність наступальних дій та здійснив поодинокі невдалі спроби прорватися до Старомайорського, Урожайного, Золотої Ниви та Вугледара. У порівнянні з іншими операційними напрямками, де у цей час відбувалось загострення оперативної обстановки та значне зростання кількості наступальних дій, на Шахтарському напрямку обстановка залишалась стабільною. У січні-лютому 2024 року інтенсивність наступальних дій ворога залишалась невисокою, а напрямки зосередження наступальних зусиль ворога не змінились.

На Запорізькому операційному напрямку оперативна обстановка була напруженою. Найбільш інтенсивні бойові дії велись на південь від Оріхова в районі Роботинського виступу. Ударне угруповання ОСУВ “Таврія” у листопаді - на початку грудня 2023 року продовжило ведення наступальної операції (у оперативних зведеннях ГШ ЗС України востаннє про неї згадано 03 грудня 2023 року). Бойові дії в листопаді 2023 року носили зустрічний характер, коли у відповідь на наступальні дії 10 АК і ОТУ “Марун” противник одразу намагався повернути втрачені позиції. Підрозділи ОСУВ “Таврія” намагались розширити з флангів Роботинський виступ, а також прорвати головну лінію оборони противника між Новопротокопівкою та Вербовим, в той час як противник мав завдання не допустити розширення виступу і відкинути українські війська від головної лінії оборони. У перших двох декадах листопада наступальне угруповання ОСУВ “Таврія” володіло ініціативою у вказаному районі, а в третій противник її перехопив, збільшивши інтенсивність контрнаступальних дій.

У грудні 2023 року противник посилив інтенсивність штурмових дій на Запорізькому напрямку, досягнувши локального просування південніше Роботинського. У кінці місяця противнику вдалось досягти просування західніше Вербового. На схід і захід від Роботинського виступу оперативна обстановка визначалась локальними наступальними діями противника на напрямку Приютне, Новодарівка й постійними артилерійськими обстрілами позицій українських військ і населених пунктів вздовж лінії фронту.

У січні 2024 року інтенсивність наступальних дій зс рф була стабільною. У російські війська змогли просунутись південніше Роботиного, а підрозділи ОСУВ “Таврія” західніше Вербового. Загалом же протиборчі сторони досягали просування на глибину однієї-двох лісосмуг. На схід від Роботинського виступу противник здійснив поодинокі невдалі наступальні дії південніше Червоного, а у кінці січня зміг просунутися північніше Приютного.

У першій половині лютого 2024 року противник здійснив безуспішні наступальні дії низької інтенсивності у районі Роботиного, Вербового, а також східніше Малої Токмачки. Оперативна обстановка зазнала значного загострення 18 лютого, коли противник атакував з високою інтенсивністю у районах Роботиного та Вербового. Західніше останнього противнику вдалось досягти певного просування та закріпитись, але з Роботиного ворожі підрозділи були вибиті. У кінці місяця оперативну обстановку вдалось стабілізувати, а ворожі війська значно зменшили інтенсивність наступальних дій.

Завдання сторін у зоні відповідальності ОСУВ “Таврія”

Аналіз дій зс рф під час Четвертої стратегічної оборонної операції (листопад 2023 року – лютий 2024 року) засвідчив, що перед ними стояли такі завдання:

- на Авдіївському операційному напрямку – оточити та знищити підрозділи ОТУ “Донецьк” у районі Авдіївки;

- на Мар’їнському операційному напрямку – прорвати оборону ОТУ “Донецьк” біля м. Мар’їнки й вийти до м. Курахове;

- на Шахтарському операційному напрямку – прорвати оборонні рубежі ОТУ “Донецьк” на напрямках Завітне Бажання, Старомайорське; Новодонецьке, Золота Нива та Новомайорське, Пречистівка з метою захоплення м. Вугледар та блокуванням м. Курахове з півдня;

- на Запорізькому операційному напрямку – відкинути підрозділи ОСУВ “Таврія” від рубежу Новопрікопівка, Вербове з подальшим виходом до Оріхова

Виходячи з оперативної обстановки і характеру воєнних дій протягом листопада 2023 року – лютого 2024 року, ОСУВ “Таврія” виконувало такі завдання:

- на Авдіївському операційному напрямку – не допустити оточення з’єднань, частин та підрозділів, що обороняли Авдіївку та захоплення міста;

- на Мар’їнському операційному напрямку – відбити наступ противника в районах Мар’їнки та Новомихайлівки, не допустити прориву в напрямках на Курахове та Вугледар;

- на Шахтарському операційному напрямку – утримати рубіж оборони південніше Рівнополя, Старомайорського, Урожайного, Золотої Ниви, Пречистівки, Вугледара, не допустити втрати Вугледара та виходу противника до Курахового;

- на Запорізькому операційному напрямку – утримати рубіж оборони південніше Кам’янського, Лобкового, П’ятихаток, Роботиного, Білогір’я,

Червоного, Малинівки, Новодарівки, не дозволити ворожим військам захопити Оріхів;

облаштувати багатоешелоновану систему оборонних рубежів у зоні відповідальності;

знищити особовий склад у місцях зосередження, склади БК, ПММ, пункти управління і логістичні центри противника в оперативно-тактичній глибині.

Склад угруповань військ сторін у зоні відповідальності ОСУВ “Таврія”

збройні сили російської федерації

ОСУВ “Таврія” протистояли такі УВ противника: “Запорожье”, “Восток”, “Юг” і “Центр”. У листопаді 2023 року – січні 2024 року УВ “Запорожье” оперувало від Кам’янського до Новозлатополя, УВ “Восток” від Новозлатополя до Володимирівки, УВ “Юг” від Володимирівки до Широкої Балки (у зоні відповідальності ОСУВ “Таврія”). До складу УВ “Запорожье” входили 58 та 35 ЗВА, до складу УВ “Восток” – 5, 29 та 36 ЗВА, а до складу УВ “Юг” 2 та 41 ЗВА Центрального військового округу рф та 8 ЗВА Південного військового округу рф.⁷⁸⁸

У лютому 2024 року командування зс рф провело реорганізацію УВ, яким протистояли з’єднання, частини та підрозділи ОСУВ “Таврія”. Зокрема, УВ “Запорожье” було розформоване, 58 ЗВА була передана до складу УВ “Днепр”, а 35 ЗВА до складу УВ “Восток”⁷⁸⁹. Також, 2 та 41 ЗВА й 90 тд, що діяли в районі Авдіївки, були виокремлені зі складу УВ “Юг” в окреме УВ “Центр”⁷⁹⁰.

Відповідно, 58 ЗВА, з приданими 7 та 76 дшд, зі складу УВ “Днепр” діяла від с. Кам’янське до с. Новопокровка Запорізької області. УВ “Восток”, у складі 5, 29, 35 та 36 ЗВА, оперувало від с. Новопокровка Запорізької області до с. Володимирівка Донецької області. УВ “Юг”, у складі 8 ЗВА, 1 та 68 АК, оперувало від Володимирівки до Донецька. УВ “Центр” у вищезгаданому складі оперувало від Донецька до Новобахмутівки.

УВ “Запорожье, що діяло на Запорізькому операційному напрямку ” у листопаді 2023 р. – січні 2024 р., включало такі частини та підрозділи: 70 та 71 мсп 42 мсд, 125, 201, 210, 439, 503 і 1152 мсп, 38, 64, 69 та 136 мсбр 56, 108 і 247 дшп 7 дшд, 104, 234 і 237 дшп 76 дшд, 22 і 45 бр СпП, 417 і 100 орб. У грудні 2023 року у складі УВ “Запорожье” було близько 60 тис. військовослужбовців, 950 ББМ, 300 од.ствольної артилерії та 100 РСЗВ⁷⁹¹.

УВ “Восток”, що діяло на Шахтарському, а з лютого 2024 року і на Запорізькому операційних напрямках, включало такі частини та підрозділи: 114, 143, 394 мсп і 218 тп 127 мсд, 11 мсп, 34, 37, 60 і 125 омсбр, 116, 123 і 131 сп, 5 отбр, 40 і 336 обрмп, 14 обр спп. У лютому 2024 року УВ “Восток” нараховувало до 52 тис. військовослужбовців, до 380 танків, 908 ББМ, 381 артилерійська система, 117 РСЗВ, до 8 ПУ ОТРК⁷⁹².

УВ “Юг” та УВ “Центр”, що діяли на Авдіївському та Мар’їнському операційних напрямках, розгорнуло такі частини та підрозділи: 1, 5, 15, 21, 30, 35, 39, 55, 74, 110, 114, 115 і 132 омсбр, 10 та 239 тп 90 тд, 103 мсп 150 мсд, 33 та 255 мсп 20 мсд, 117 мсп, 87, 109 та 111 сп, 238 абр, 9 брмп. У січні 2024 року

155 обрмп була передана зі складу УВ “Восток” до складу УВ “Юг” і почала вести бойові дії в районі Новомихайлівки. Також у січні 2024 року УВ “Юг” було посилено 80 тп 90 тд⁷⁹³. У складі вказаних УВ було 86332 військовослужбовці, 354 танки, 620 ББМ, 837 артилерійських систем, 232 РСЗВ, до 10 пускових установок ОТРК⁷⁹⁴.

Угрупування військ противника прикривала авіаційна компонента. На ТОТ АР Крим вона нараховувала 55 літаків та до 54 вертольотів у грудні 2023 року⁷⁹⁵.

ОСУВ “Таврія”

ОСУВ “Таврія” (командувач – бригадний генерал Олександр Тарнавський) складалось з таких угруповань: ОУВ “Запоріжжя” (командувач – генерал-майор Сергій Літвінов, у січні-лютому 2024 року бригадний генерал Володимир Горбатюк⁷⁹⁶), що діяло на Запорізькому операційному напрямку, та ОТУ “Донецьк” (командувач – генерал-майор Едуард Москальов⁷⁹⁷), що діяло на Авдіївському, Мар’їнському та Шахтарському операційних напрямках. Також у складі ОСУВ “Таврія” воєнні дії на Мелітопольському операційному напрямку вели 10 АК⁷⁹⁹ (командир – бригадний генерал Василь Зубанич⁷⁹⁹) та ОТУ “Марун” (командувач – генерал-майор Максим Миргородський).

В оперативному підпорядкуванні ОСУВ “Таврія” діяли такі частини та підрозділи:

на Авдіївському та Мар’їнському операційних напрямках (станом на початок листопада 2023 року): 23, 31, 47, 53 і 110 омбр⁸⁰⁰, 59 омпбр⁸⁰¹, 2 омб оПбр⁸⁰², 142 опбр⁸⁰³, 109⁸⁰⁴, 116⁸⁰⁵ та 129⁸⁰⁶ обр ТрО, 45 осб⁸⁰⁷, 1 отбр⁸⁰⁸, 55 і 148 оабр⁸⁰⁹, 2 дшб 95 одшбр⁸¹⁰, 79 одшбр⁸¹¹, 48 ібр⁸¹², 3 оп та 8 п СпП ССО ЗС України⁸¹³, 5 загін ЦСП “Омега” НГУ⁸¹⁴, ЦСО “А” СБУ⁸¹⁵ та 9 прикордонний загін ДПСУ⁸¹⁶. У листопаді 2023 року склад ОТУ “Донецьк” був посилений 46 оаембр⁸¹⁷, 425 ошб⁸¹⁸, 116 омбр⁸¹⁹, 74 орб⁸²⁰, у січні 2024 року 71 оєбр та 3 дшб 80 одшбр⁸²¹, а в лютому 2024 року 3 ошбр та 25 одшбр, 225 ошб та підрозділами ГУР МО України;

на Шахтарському операційному напрямку: 58 омпбр⁸²², 72 омбр⁸²³, 1 отбр⁸²⁴, 20 обсп і 3 омб оПбр⁸²⁵, 118 та 128 обр ТрО, 74 орб⁸²⁶, 21 та 31 бр НГУ;

на Запорізькому операційному напрямку: 33⁸²⁷, 65⁸²⁸, 117⁸²⁹ та 118⁸³⁰ омбр, 71 оєбр⁸³¹ (до січня 2024 року), 128 огшбр⁸³², 1, 4 і 5 отбр⁸³³, 102, 110⁸³⁴ та 127⁸³⁵ обр ТрО, 14 оп БпАК⁸³⁶, 44 та 48 оабр⁸³⁷, 66 огадн 406 оабр⁸³⁸, 78 одшп⁸³⁹, 82 одшбр⁸⁴⁰, 130 і 132 орб⁸⁴¹, 11 бр НГУ⁸⁴², 3 і 15⁸⁴³ брп НГУ, 14⁸⁴⁴ шбр НГУ, 3 штурмовий загін ЦСП “Омега” НГУ, підрозділи ДПСУ, ССО та ГУР МО України.

Характер воєнних дій у зоні відповідальності ОСУВ “Таврія”

Авдіївський операційний напрямок. З 01 по 09 жовтня противник вів локальні наступальні дії та розвідку боєм. Зокрема, 1 жовтня ворог вів наступальні дії в районі Авдіївки та підтримував їх авіаударами. Також ворожі війська вели невдалі штурмові дії 3 жовтня в районі Первомайського, 5, 7 та 8 жовтня в районі Авдіївки⁸⁴⁵. Успіху не мали.

З 10 жовтня противник почав наступальну операцію з метою захоплення Авдіївки. Цього дня зс рф силами до трьох батальйонів за підтримки бронегруп атакували в районах Авдіївки, Тоненького, Кераміка та Первомайського⁸⁴⁶. Усі подальші наступальні дії підтримувались авіаударами. Противник використовував міську забудову Донецька та Ясинуватої для забезпечення скритого висування та розташування позицій РВіА. 11 жовтня противник силами 1, 9 та 114 омсбр вів наступ на напрямках Красногорівка, Степове; Спартак, Авдіївка; Водяне Сєверне; Піски, Первомайське, мав певне просування. Також зс рф безуспішно наступали на напрямках Кам'янка, Авдіївка; Крута Балка, Авдіївка та Опитне, Сєверне⁸⁴⁷. Противник наступав механізованими колонами, більшість з яких уражались засобами артилерії, ПТРК, БпЛА та були підірвані на мінних загородах під час висування. Піхота противника знищувалась переважно скидами з БпЛА. Частини та підрозділи зс рф спробували досягти поставлених завдань використовуючи тактику прориву оборонних рубежів.⁸⁴⁸

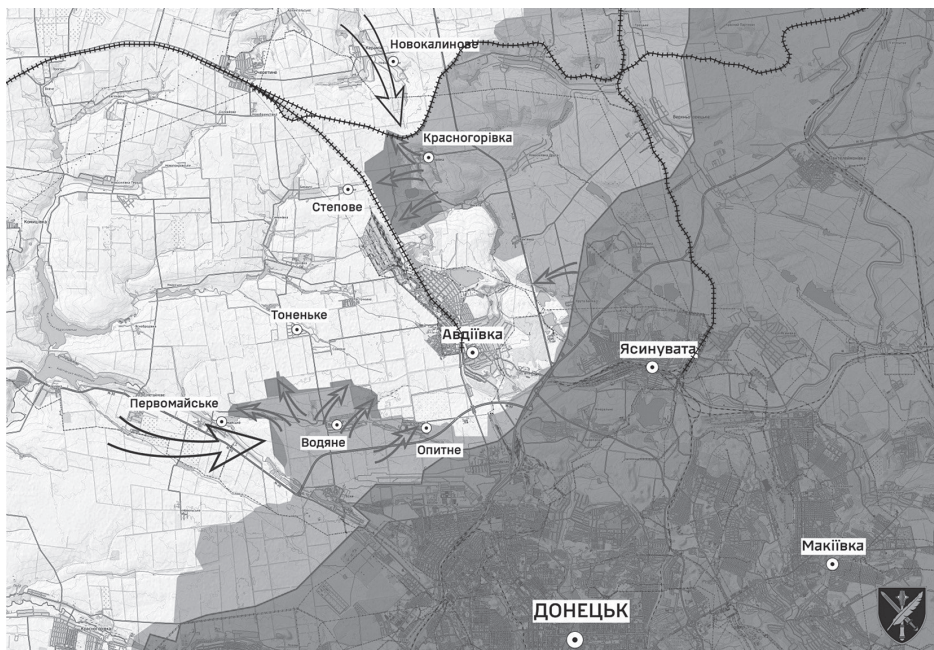
12-14 жовтня противник намагався розширити південний фас охоплення Авдіївки та вів наступ у районах Авдіївки, Невельського й Первомайського, обійшов Первомайське з півночі й атакував Нетайлове і Тоненьке, мав просування в районі Сєверного. Половина ворожих штурмів була здійснена в районі Авдіївки. 15 жовтня, окрім вказаних напрямків, підрозділи зс рф атакували в районі Кераміка та Степового північніше Авдіївки. 16-18 жовтня противник наступав в районах Тоненького, Первомайського та Новокалінового⁸⁴⁹. Успіху не мав.

19-20 жовтня російські війська поновили інтенсивні наступальні дії на північ від Авдіївки в районах Новокалінового та Степового, мали частковий успіх в районі терикону (відвал з АКХЗ). Спроба ворога прорватися через залізницю була зупинена підрозділами 1 отбр⁸⁵⁰. Противник здійснив відволікаючі штурмові дії в районах Сєверного та Первомайського. Також пкс зс рф наносили авіаудари по лініях забезпечення ОТУ “Донецьк” в районах Ласточкиного та Орлівки. В ході активних наступальних дій противник у другій декаді жовтня втратив не менше 109 од. техніки та не менше бригади особового складу (втрати, що підтверджені фото- відеоматеріалами)⁸⁵¹.

22 жовтня противник провів 20 штурмів у районах Кераміка, Степового, Авдіївки, Тоненького, Опитного і Невельського, тобто атакував по всій лінії Авдіївського району оборони та мав частковий успіх в районі Степового. 23-25 жовтня зс рф меншими силами атакували в районах Авдіївки та на північ і південь від міста. 26 жовтня противник знову збільшив кількість наступальних дій до 20 у районах Авдіївки, Степового, Тоненького та Сєверного. 27-30 жовтня ворог зменшив інтенсивність штурмів, але продовжив їх здійснювати в районах Авдіївки, Степового, Первомайського, Сєверного, Тоненького й Опитного. Успіху не мав. 31 жовтня підрозділи зс рф, інтенсифікувавши наступальні дії до 20 за добу, досягли локальних успіхів на північ від Авдіївки.

Загалом, у третій декаді жовтня 2023 року зс рф сконцентрували сили на меншій кількості ділянок наступу, там де вони уже мали успіх, у першу чергу в районі Степового, та досягли незначного просування⁸⁵². Зокрема, вдалось захопити

позицію “Терикон” (висота 230) та закріпитись на схід від залізниці⁸⁵³. Проте на самому териконі противник не зміг облаштувати позиції, через її вразливість до ударів БПЛА. Також у кінці жовтня противник зменшив застосування механізованих колон та перейшов до тактики продавлення нашої оборони шляхом штурмів визначених позицій малими піхотними групами. Ці групи нараховували від 3-5 до 15-20 військовослужбовців⁸⁵⁴. Крім того, противник застосував мінні галереї, щоб зруйнувати передові позиції захисників Авдіївки⁸⁵⁵.

Бойові дії на Авдіївському операційному напрямку у жовтні

Початок наступальної операції не став несподіванкою для ОТУ “Донецьк”. Військовослужбовці 53 омбр та 59 омпбр у численних інтерв’ю розповідали, що вони завчасно зайняли основні та запасні позиції. Для виявлення наступальних приготувань противника підрозділи ОТУ “Донецьк” активно застосовували розвідувальні БПЛА. Розгортання противника у бойові порядки на відстані від 6 до 15 км фіксували БПЛА оперативного рівня, які супроводжували виявлені колони та з їх наближенням передавали спостереження БПЛА тактичного рівня⁸⁵⁶. 31 жовтня підрозділи 31 та 47 омбр⁸⁵⁷ успішно контратакували та повернули частину втрачених позицій на північ від Степового⁸⁵⁸. Також у відбитті наступу противника відзначились підрозділи 55 оабр⁸⁵⁹, 53 і 110 омбр та 59 омпбр⁸⁶⁰.

У першій декаді листопада противник системно нарощував інтенсивність штурмових дій з 7 до 20 за добу. З 7 по 9 листопада ворог зменшив інтенсивність наступальних дій, ймовірно, через погіршення погодних умов та перегрупувався. Наступальні дії противника забезпечувались постійними авіаударами, окрім 06 листопада, та артилерійськими обстрілами.

На південь від Авдіївки противник з 1 по 5 листопада щодня атакував позиції 53 омбр і 59 омпбр у районах Северного та Первомайського, а також 2-3 листопада в районі Тоненького⁸⁶¹. Мав успіх на схід від Первомайського⁸⁶². 6-8 листопада противник знову атакував в районі Тоненького, Первомайського та Северного, а 9-10 листопада локалізував наступальні дії до району Первомайського. Бої в районі Северного носили зустрічний характер, зс рф змогли потіснити підрозділи 53 омбр на схід від Северного, однак не змогли закріпитися і відступили⁸⁶³.

З 2 по 10 листопада противник силами 1 омсбр 1 АК атакував в районі Авдіївки. Успіху не мав. Як зазначив прес-офіцер 110 омбр, зс рф атакували групами кількістю 10-20 військовослужбовців, щоб виявити вогневі позиції українських військ⁸⁶⁴.

На північ від Авдіївки противник з 2 по 8 листопада силами 114 та 15 омсбр⁸⁶⁵ атакував в районі Степового, 08-09 листопада провів штурмові дії північніше, в районах Кераміка та Новокалинового⁸⁶⁶. Ворог мав успіх на схід від Бердичів⁸⁶⁷. Підрозділи зс рф почали штурмувати АКХЗ, однак не змогли там закріпитися. Лінія фронту в районі Степового проходила вздовж залізниці. Спроби противника перейти її та закріпитися в Степовому відбивалися підрозділами 47 омбр. Для цього успішно застосовувалися БМП М2 Bradley⁸⁶⁸, FPV-дрони й артилерія. Також значного поширення отримали октокоптери з тепловізійним прицілом, що могли уражати ворожі позиції й ОБТ у нічний час доби. У свою чергу командир 2 омб оПбр Ігор Губаренко зазначив, 80% техніки противника знищувались на мінно-вибухових загородженнях на рубежах переходу в атаку⁸⁶⁹.

Бойові дії в Авдіївському районі оборони чітко засвідчили тенденцію, коли противник здійснював наступальні дії у визначеному районі протягом декількох днів підряд, намагаючись протиснути оборонні рубежі ОТУ “Донецьк”.

У другій декаді місяця противник з 11 по 15 листопада щодня здійснював 17-18 штурмових дій, 17-18 листопада збільшив інтенсивність штурмових дій до 23-26, а 19-20 листопада зменшив інтенсивність наступу до 12-10 атак за добу⁸⁷⁰. Також ворог значно рідше застосовував авіацію.

На південь від Авдіївки противник 11-13 листопада атакував у районі Северного, 12-16 листопада в районі Первомайського, а 13 листопада в районі Тоненького та Водяного. Успіху не мав. Штурмові дії в районах Тоненького, Северного та Первомайського 17, 19 та 20 листопада також були безуспішними. У районі Авдіївки у другій декаді листопада противник щодня здійснював наступальні дії та мав просування в районі промзони міста біля станції Ясинувата-2⁸⁷¹.

На північ від міста противник зосередив зусилля на збільшенні фасу охоплення та недопущенні контратак ОТУ “Донецьк” на Красногорівку як головний логістичний центр наступу та розгортання військ. З 11 по 15 листопада противник атакував на напрямку Красногорівка, Новокалинове, мав успіх на південь від останнього східніше залізниці⁸⁷², однак уже 17 листопада підрозділи

ОТУ “Донецьк” повернули частину втрачених позицій. 16-17 листопада ворог атакував в районі Степового, його штурмові групи заходили в село, однак не змогли там закріпитись. 18-20 листопада противник безуспішно атакував східніше Новобахмутівки та на південь від Новокалинового і Кераміка. Крім того, ворожі війська противник продовжили здійснювати спроби закріпитися на АКХЗ, успіху не мали. Штурми АКХЗ починалися з обстрілів з важкого піхотного озброєння (зазвичай СПГ-9), вогню танків і БМП з метою зруйнувати укріплені позиції українських військ. Далі противник завдавав удари мінометами, одночасно застосовуючи димові боеприпаси для прикриття піхоти, яка наступала малими групами⁸⁷³. Також були зафіксовані випадки використання ворогом МТ-ЛБ з великою кількістю вибухівку в якості наземних дронів-камікадзе⁸⁷⁴.

У кінці листопада противник посилив інтенсивність наступальних дій, здійснюючи по 20-30 атак щодоби⁸⁷⁵. На південь від Авдіївки 21-26 листопада постійно наступав в районі Первомайського та Сєверного, 27 листопада атакував на північ від Опитного, в районах Сєверного і Тоненького. 28-29 листопада відновив штурмові дії в районі Первомайського та продовжив наступати в районі Тоненького, успіху не мав. У районі Авдіївки противник продовжив щодня здійснювати наступальні дії. Мав просування в районі промзони⁸⁷⁶.

На північ від міста противник 21-30 листопада атакував на схід від Новобахмутівки та на південь від Новокалинового. Мав незначне просування у цьому районі. Також зс рф 24-26 та 28-30 листопада здійснили штурмові дії в районі Степового, а 27 листопада східніше Бердичів і змогли добитися просування на захід⁸⁷⁷.

Бої в районі Авдіївки у листопаді-грудні 2023 року носили зустрічний характер, коли на успішні наступальні дії противника з'єднання, частини та підрозділи ОТУ “Донецьк” відповідали власними контратаками. Для відбиття наступів противника командування ОТУ “Донецьк” застосовувало тактику активної оборони.

На початку грудня погіршення погодних умов, а саме дощі та низька хмарність створили перешкоди активним наступальним діям противника, оскільки не дозволяли застосовувати техніку та розвідувальні БпЛА у звичних масштабах⁸⁷⁸. Найбільшу кількість штурмових дій у першій декаді місяця противник здійснив з 05 по 08 грудня – від 25 до 35 за добу, системно збільшуючи їх кількість. 09 грудня противник зменшив кількість штурмових дій майже у двічі до 19, ймовірно через понесені втрати та з метою перегрупування наявних сил і засобів.

На північному фасі Авдіївського виступу противник силами 21 та 114 омсбр щодня здійснював штурмові дії в районі Авдіївки з метою захоплення АКХЗ та промзони. Захоплення АКХЗ дозволило б російським військам контролювати дорогу О 0542 – основний маршрут забезпечення Авдіївського гарнізону. Однак ворог у цьому районі не досяг просування. У обороні цього ключового об'єкту Авдіївського району оборони відзначились підрозділи 47 та 110 омбр і 2 омб оПбр⁸⁷⁹.

Для захоплення АКХЗ противник застосовував різні способи: проникнення ДРГ, атаки малими піхотними групами (переважно з метою виявлення вогневих позицій українських військ) та бронегрупами. При атаках бронегрупами противник під'їжджав впритул до позицій українських військ, висаджував десант і відводив військову техніку. Розрахунок робився на несподіваність атаки⁸⁸⁰. Іноді ворог на бойовій техніці розташовував манекени для відволікання уваги, а в цей час атакував піхотною групою з флангу⁸⁸¹. Під час атак малими піхотними групами противник застосовував тактику, яку використовували пвк "вагнер" під час боїв за Бахмут, коли одна група максимально зближувалась з оборонцями і зав'язувала вогневий контакт, а інша група здійснювала швидке просування і атакувала з флангу⁸⁸².

У районі Авдіївської промзони противник силами 55 та 1 омсбр і 87 мсп досяг локального просування по Ясиновському провулку 04 грудня, здійснюючи атаки на напрямках Каштанове, Авдіївка та Мінеральне, Авдіївка⁸⁸³. Атаки противника в районі Авдіївки супроводжувались постійними авіаударами (окрім 01 та 09 грудня).

На північ від АКХЗ противник, силами підрозділів 30 омсбр, майже щодня здійснював наступальні дії на напрямку Красногорівка, Степове (крім 07 та 09 грудня), однак не зміг закріпитися в цьому населеному пункті. У результаті боїв східна околиця села стала сірою зоною. Проходження лінії фронту вздовж залізниці створювало противнику суттєву перешкоду у захопленні Степового. Також ворог, силами 132 омсбр, здійснив невдалі наступальні дії південніше Новокалинового 01 та 03 грудня. 3 02 грудня російські війська щодня здійснювали наступальні дії на схід від Новобахмутівки та змогли досягти просування вздовж залізниці. Підрозділи ОТУ "Донецьк" успішними контратаками 01 грудня повернули дві позиції відділень південніше Степового та дві позиції південніше Новокалинового⁸⁸⁴.

На південному фасі Авдіївського виступу противник щодня здійснював наступальні дії в районах на південь від Северного силами 1 та 55 омсбр та на схід від Первомайського силами 35 омсбр, однак не зміг прорвати оборонні рубежі 53 омбр, 59 омпбр та приданих їм підрозділів⁸⁸⁵.

У період з 10 по 14 грудня 2023 року противник значно збільшив інтенсивність наступальних дій і досяг пікових показників у кількісному вимірі атак за грудень - від 42 до 57 за добу. Саме у ці дні противнику вдалось добитись найбільшого просування за грудень. Тобто зсрф досягали успіху шляхом масування атак на визначених ділянках. Також ворог скористувався погіршенням погодних умов, зокрема густим туманом⁸⁸⁶. З 15 по 19 грудня кількість наступальних дій значно зменшилась, ймовірно через завдані противнику втрати⁸⁸⁷.

На північному фасі Авдіївського виступу у другій декаді грудня ворог продовжив щодня здійснювати наступальні дії в районах АКХЗ та промзони міста. У районі АКХЗ наступ російських військ не мав успіху, а в промзоні противник мав просування по Ясиновському провулку⁸⁸⁸. Противник досяг успіху в промзоні, знищуючи артилерійським вогнем та авіаційними ударами

споруди, які можна було використати для облаштування позицій. На північ від АКХЗ противник щодня (крім 18 грудня) здійснював наступальні дії на схід від Степового та Новобахмутівки і мав просування північніше першого вздовж залізниці. Для підтримки наступальних дій ворог завдав авіаудари в районах Очеретиного та Авдіївки.

На південному фасі Авдіївського виступу противник продовжив здійснювати щоденні наступальні дії в районах південніше Єверного та Тоненького і східніше Первомайського й Невельського. Підрозділи зс рф зайняли частину сірої зони східніше Невельського та північніше Первомайського і мали просування в лісосмугах в районі Єверного⁸⁸⁹.

У кінці грудня противник здійснив найбільш інтенсивні наступальні дії 21-25 грудня (від 31 до 40 атак за добу). Усі штурмові дії в районі АКХЗ та Авдіївської промзони були відбиті підрозділами 47, 110 та 116 омбр. У районі Степового та Новобахмутівки ворогу вдалось зайняти частину лісосмуги східніше залізниці.

На південному фасі Авдіївського виступу противник щодня здійснював наступальні дії в районі Первомайського та майже щодня (крім 21 грудня) в районі Невельського. У районі Єверного зс рф змогли зайняти позицію відділення⁸⁹⁰. У третій декаді грудня ворог суттєво зменшив кількість наступальних дій в районі Єверного та Тоненького.

Усе більшу роль під час ведення бойових дій, у тому числі в районі Авдіївки, відігравали технічні новації. Наприклад, противник застосовував FPV-дрони з тепловізійною камерою для атак вночі, що створювало додаткові труднощі для проведення ротації, евакуації поранених і забезпечення підрозділів⁸⁹¹. Також російські війська застосовували наземні роботизовані платформи, переважно для доставки БК на ВОПи та позиції відділень на лінії фронту⁸⁹². Активного застосування набули портативні комплекси РЕБ, що встановлювались на позиціях, бойовій техніці та наземних безпілотноках. Підрозділи ОСУВ “Таврія” (зокрема 116 омбр) застосовували октокоптери R-18 з тепловізійними камерами для скиду танкових мін та інших засобів ураження для знищення техніки противника⁸⁹³.

На початку січня 2024 року на північному фасі Авдіївського виступу противник зосередив головні зусилля на розширенні вклинення в районах Новобахмутівки та Бердичів, де проводив щоденні наступальні дії силами 30 та 132 омсбр. Однак підрозділи 47 омбр відбили усі штурми⁸⁹⁴. Також 02 січня підрозділи ОТУ “Донецьк” покращили тактичне положення в районі Новобахмутівки⁸⁹⁵.

У районі Авдіївки противник щодня здійснював наступальні дії силами 21, 30 і 114 омсбр⁸⁹⁶. Російські війська змогли просунутися північніше міста у напрямку АКХЗ і дачного сектору⁸⁹⁷. Спроби 1 омсбр з промзони пробитись в приватний сектор Авдіївки були відбиті підрозділами 110 омбр.

На південному фасі Авдіївського виступу противник здійснив щоденні наступальні дії на схід від Первомайського та Невельського, а також локальні штурмові дії південніше Єверного та Тоненького (03 та 08-10 січня) силами

9 та 110 омсбр. Підрозділи зс рф досягли просування між Первомайським та Невельським⁸⁹⁸. У першій декаді січня на південному фасі Авдіївського виступу інтенсивність штурмових дій ворожих військ була значно вищою, ніж на північному (16 проти 8 штурмів у середньому за добу).

У другій декаді січня противник збільшив інтенсивність наступальних дій, здійснивши в середньому 28 штурмів за добу (у першій декаді 24). На північному фасі Авдіївського виступу російські війська продовжили здійснювати наступальні дії вздовж залізниці в районі Степового та східніше Новобахмутівки (11 та 13-18 січня), однак не зуміли прорвати оборонні рубежі підрозділів ОТУ “Донецьк”. Вірогідно, атаки противника північніше Авдіївки мали за мету відволікти увагу від основного напрямку наступу.

У районі міста ворог продовжив щодня здійснювати штурмові дії та зумів просунутись в районі ставків та піщаного кар’єру східніше АКХЗ⁸⁹⁹. 18 січня ворожий підрозділ чисельністю близько роти, досяг водогінних труб міста, що живили Донецьку фільтрувальну станцію, пройшов по них близько 1,2 км і вийшов у тил оборонців Авдіївки в районі ресторану “Царська охота”. Противник діяв під прикриттям туману, який не дозволив застосовувати розвідувальні та ударні БпЛА захисникам міста. Інженерні роботи по проникненню у водогінну систему були здійснені під прикриттям інтенсивних мінометних обстрілів. У подальшому ворожі війська змогли закріпитися на південній околиці міста вздовж вулиці Соборна⁹⁰⁰. У результаті наступальних дій противника позиція “Зеніт” на території колишнього Донецького ЗРП була охоплена з флангу, а її забезпечення ускладнене. Підрозділи 47 та 116 омбр здійснили контрнаступальні дії, однак не зуміли повернути втрачені позиції⁹⁰¹.

На південному фасі Авдіївського виступу російські війська продовжили здійснювати більшу частину наступальних дій у районах Северного, Первомайського та Невельського, однак підрозділи 53 омбр та 59 омпбр не допустили втрат позицій.

У кінці січня інтенсивність наступальних дій противника дещо зменшилась і становила у середньому 22 штурми за добу. На північному фасі Авдіївського виступу російські війська продовжили здійснювати більшість наступальних дій у районі Степового та Новобахмутівки, однак не зуміли досягти просування. У районі Авдіївки противник щодня здійснював наступальні дії, зумів розвинути успіх у східній частині міста, а також мав просування у дачному секторі східніше АКХЗ⁹⁰².

На південному фасі Авдіївського виступу російські війська продовжили здійснювати більшість наступальних дій у районах Невельського та Первомайського⁹⁰³. Також ворог досяг просування вздовж дороги Піски-Первомайське⁹⁰⁴.

Наступ противника забезпечувався підтримкою авіації. За підрахунками британської розвідки протягом січня 2014 року пкс зс рф завдали близько 600 ударів по Авдіївці⁹⁰⁵. Більшість авіаударів завдавались не прицільно з рубежу 10-15 км від міста, однак призвели до значних руйнувань та мали негативний психологічний вплив на оборонців міста⁹⁰⁶.

У ході проведення наступальних дій російські війська використовували різні способи прориву, як то атаки малими піхотними групами (до 20-30 військовослужбовців) та механізованими колонами. Під час використання останньої тактики у голові колони йшов танк з тралом для розмінування. Наступні бойові машини висаджували десант, який займав позиції у міській забудові, а військова техніка швидко покидала рубіж висадки⁹⁰⁷. Іноді піхотні групи прикривала вогнем бойова техніка, перебуваючи на максимальній дальності ведення вогню⁹⁰⁸. Під час атак малими групами противник використовував таку тактику: підрозділи висувалися з періодичністю 5-15 хв., у випадку досягнення укриття у “сірій” зоні (уражена техніка чи міська забудова) жива сила там накопичувалась до досягнення чисельності близько 20 військовослужбовців і починала штурм позицій⁹⁰⁹. Також противник, володіючи ініціативою, змінював напрямки головного удару (на північному чи на південному фасі Авдіївського виступу, у районі Степового та Новобахмутівки, на північ чи схід від міста) чим досягав локальних просувань.

З 1 по 17 лютого противник здійснив у середньому за добу 35 штурмів позицій наших військ⁹¹⁰. Накопичивши резерви, командування ворожих УВ протягом двох тижнів підтримувало досить високий рівень інтенсивності штурмових дій (не менше 26 за добу).

Близько четвертої частини своїх наступальних дій підрозділи зс рф здійснили на південному фасі Авдіївського виступу. Наступальні дії противника у цьому районі мали відволікаючий характер. 1-3 лютого підрозділи російських військ вели штурмові дії східніше Первомайського та Невельського й досягли незначного просування на відтинку дороги Дніпро – Донецьк⁹¹¹. 4-5 лютого, крім вищезгаданих районів, противник атакував південніше Северного та Тоненького, однак не досяг успіху. 6-9 лютого ворог знову звузив напрямок наступальних дій до районів Первомайського та Невельського й просунувся вздовж дороги Дніпро – Донецьк. З 10 по 17 лютого противник щодня тиснув у районах вищевказаних населених пунктів, а також у районах Тоненького та Северного (10-12 й 14 лютого). У результаті ворожі підрозділи мали незначне просування на південний схід від Невельського⁹¹².

На північному фасі Авдіївського виступу противник наніс головний удар з метою захоплення міста. Більшість наступальних дій підрозділи зс рф вели саме у районі міста. 1-2 лютого, здійснивши 55 штурмів позицій наших військ у районі Авдіївки, підрозділи 21, 30 та 114 омсбр і 80 тп 90 тд зуміли просунутись між АКХЗ та Пісочним кар’єром до приватної забудови міста⁹¹³. Противник застосував штурмові групи з чотирьох з’єднань з метою безперервного тиску на позиції наших військ. Також командування зс рф скористалось туманною погодою, що унеможливила проведення якісної аеророзвідки, та, відповідно, вчасного виявлення його зосередження сил і засобів⁹¹⁴.

З 03 по 10 лютого противник, силами 15 омсбр, вів наступальні дії також у районах Новокалинового, Новобахмутівки та Степового, але не досяг помітних результатів⁹¹⁵. Вірогідно, ціллю наступальних дій зс рф у районах вказаних

населених пунктів було скувати резерви наших військ. Водночас, головні зусилля противника були зосереджені між АКХЗ та Пісочним кар'єром. Тут противник, шляхом цілодобових піхотних штурмів, зумів протиснути позиції наших оборонців і до 10 лютого встановив вогневий контроль над дорогою О 0542 (Індустріальний проспект у межах міста) у районі ресторану “Бревно”. Відстань між північним та південним фасадами охоплення Авдіївки скоротилась до п'яти з половиною кілометрів. Для забезпечення підрозділів ОТУ “Донецьк” у багатоповерховій частині міста були задіяні резервні маршрути. Противник, завдавши головний удар на схід від АКХЗ, фактично відмовився від оточення Авдіївського району оборони, натомість сконцентрувався на розрізанню гарнізону міста.

З 11 по 14 лютого на північному фасі Авдіївського виступу противник вів наступальні дії виключно у районі міста та зумів закріпитись біля дороги О 0542, а також охопити позицію “Зеніт” (територія колишнього Донецького ЗРП) з південного заходу⁹¹⁶. У ці дні РВіА зс рф здійснили щодоби більше тисячі обстрілів позицій наших військ.

З метою стримування просування противника та розширення логістичного коридору, командування ОСУВ “Таврія” ввело у місто додаткові резерви, зокрема підрозділи 3 ошбр, які вели рейдово-ударні дії в місті⁹¹⁷. Також у ніч на 14 лютого підрозділами РВіА було знищено ворожу колону на марші між Верхньоторецьким та Кам'янкою⁹¹⁸.

У результаті подальших наступальних дій противник 15 лютого зумів просунутись до с. Ласточкине, що створило загрозу оточення частин та підрозділів ОТУ “Донецьк” в місті. За вказану добу противник поніс найбільші з початку року втрати у зоні відповідальності ОСУВ “Таврія” – 711 військовослужбовців, більшість з яких (близько 500) було знищено у районі міста. 16 лютого (за повідомленням інших джерел 15 лютого⁹¹⁹) українські війська відступили з позиції “Зеніт”⁹²⁰ та Донецької фільтрувальної станції. Частина оборонців позиції “Зеніт” потрапила в полон та була розстріляна противником⁹²¹. Цієї ж доби, у результаті ударів запалювальними (фосфорними) бомбами, відбулось загоряння цистерн з нафталіном та бітумною смолою на АКХЗ, що створило додаткове прикриття для наступу ворожих військ⁹²². Аналогічну тактику ударів фосфорними боєприпасами противник застосовував по відступаючих з Бахмута у травні 2023 року українських військовослужбовців.

17 лютого, виходячи з оперативної обстановки, яка склалась довкола Авдіївки, з метою уникнення оточення та збереження життя і здоров'я наших військовослужбовців, українські підрозділи вийшли з міста⁹²³. 25 наших воїнів потрапили в полон⁹²⁴. За свідченням бійців вихід частин і підрозділів ОТУ “Донецьк” відбувався малими групами. Під час виконання маневру керованість нашими військами була збережена⁹²⁵. Ар'єргардне прикриття забезпечили підрозділи 110 омбр, 3 ошбр, 225 ошб, спецпідрозділ “Дозор” ДПСУ, ССО та ГУР МО України⁹²⁶. Водночас, підрозділи РВіА виконали близько 400 вогневих завдань для забезпечення виходу з міста⁹²⁷. За час Авдіївської оборонної операції

з 10 жовтня 2023 року по 17 лютого 2024 року противнику було завдано таких втрат: 47186 військовослужбовців, 364 танки, 248 артилерійських систем, 747 ББМ, 5 літаків⁹²⁸.

Наступальна операція противника здійснювалась за активної підтримки авіації. ПКС ЗС РФ майже щодня наносили авіаудари як по прифронтових населених пунктах (Новобахмутівка, Новокалинове, Очеретине, Степове, Сєверне, Бердичі, Авдіївка), так і по населених пунктах, що знаходились вздовж дороги О 0542 (Ласточкине, Орлівка). Найбільшу кількість авіаударів було завдано по цілях в Авдіївці. За оцінками британської розвідки у лютому противник на 66% збільшив кількість авіаударів із застосуванням 50 – 60 бомб за добу⁹²⁹. На думку аналітиків Інституту вивчення війни у районі Авдіївки російські війська захопили обмежену перевагу в повітрі⁹³⁰.

Також противник щодня здійснював артилерійські та мінометні обстріли позицій наших військ й об'єктів цивільної інфраструктури в районах прифронтових населених пунктів, зокрема, Новобахмутівки, Бердичів, Степового, Сєверного, Невельського, Ласточкиного, Первомайського, Олександрополя, Очеретинного, Авдіївки та ін. Як зазначив заступник Міністра оборони України генерал-лейтенант Іван Гаврилюк, противник від початку 2024 року мав семикратну перевагу в артилерійському вогні⁹³¹. Враховуючи, що у районі Авдіївки противник зосередив свої головні наступальні зусилля, тут перевага противника в артилерійських засобах могла бути й більшою. Таким чином, кратна перевага противника у засобах вогневого ураження дозволила йому захопити місто.

З'єднання, частини та підрозділи ОТУ “Донецьк” після виходу з Авдіївки зайняли рубіж оборони Степове, Ласточкине, Сєверне, Первомайське. З 17 по 25 лютого противник зменшив інтенсивність наступальних дій до 12-ти у середньому за добу⁹³². Вірогідно, це було зумовлено понесеними ним втратами та необхідністю перегрупувати сили і засоби.

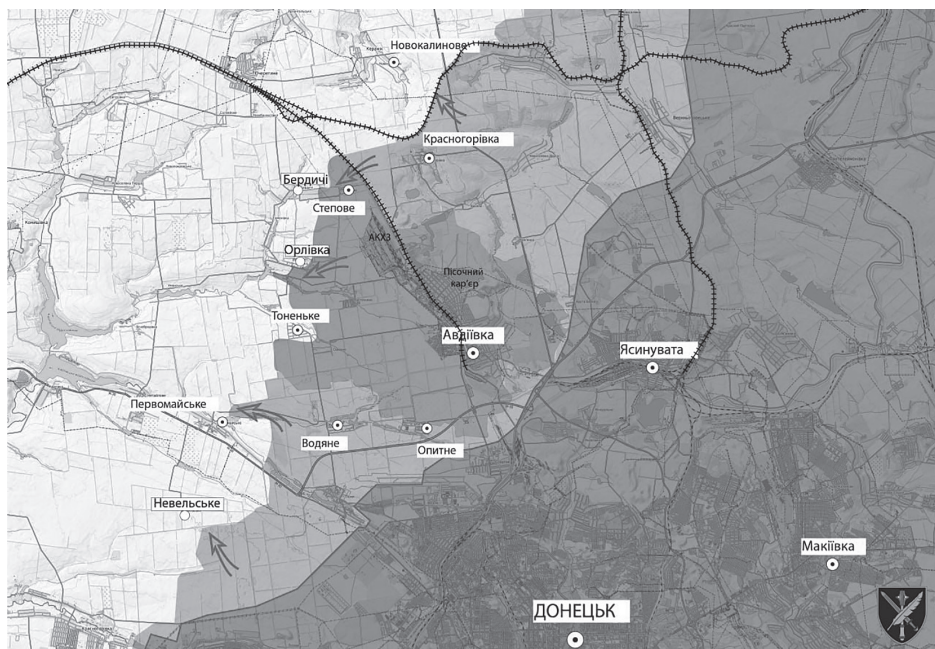
Тим не менше, командування ворожих УВ прагнуло скористатись ситуацією відступу наших військ і відсутності нового, належно облаштованого оборонного рубежу між Степовим та Первомайським. З 17 по 26 лютого противник щодня вів наступальні дії в районі Ласточкиного та 24 лютого захопив це село⁹³³. Ворожі війська мали вигідніші вихідні рубежі для наступу, оскільки Авдіївка по відношенню до Ласточкиного знаходилась на висоті. Також противник зумів просунутись північніше – між Ласточкиним та Степовим, і південніше – між Ласточкиним і Сєверним⁹³⁴. Наступальні дії ворожої 9 омсбр у районах Первомайського та Невельського були безрезультатними.

У період з 25 по 29 лютого противник збільшив інтенсивність наступальних дій, здійснивши у середньому за добу 24 штурми позицій наших військ. 26 лютого ворожі війська, силами підрозділів 15 та 30 омсбр⁹³⁵, захопили Степове⁹³⁶, однак спроби розвинути успіх та зайняти Бердичі були відбиті підрозділами 47 омбр⁹³⁷. Також противник, силами підрозділів 15, 21, 30, 35, 55 та 114 омсбр⁹³⁸, зумів захопити частину Орлівки та вийти на рубіж

р. Дурна⁹³⁹, однак у результаті контрнаступальних дій підрозділів 3 ошбр та 25 одшбр був зупинений⁹⁴⁰. Крім того, ворог зумів захопити Сєверне, а Тоненьке опинилось у “сірій” зоні. Підрозділи ворожої 110 омсбр досягли просування південніше Невельського. Станом на 01 березня на Авдіївському операційному напрямку з’єднання, частини та підрозділи ОТУ “Донецьк” утримували рубіж оборони Олександропіль, Новокалинове, Бердичі, Семенівка, вздовж р. Дурна, Первомайське, Невельське.

Після захоплення Авдіївки російські війська загалом не змінили тактику своїх дій, застосовуючи переважно штурмові групи піхоти після масового вогневого ураження позицій наших військ. Однак, чисельність штурмових груп зростає з рівня відділення до рівня взводу⁹⁴¹. Зазвичай, піхотні групи висувались на ББМ безпосередньо біля оборонного рубежу наших військ і вже там розгортались у бойовий порядок.

Російська авіація продовжила підтримувати наступальні дії свого сухопутного компоненту та завдавати удари по цілях як у прифронтових районах (Бердичі, Тоненьке, Семенівка, Орлівка, Олександропіль, Очеретине, Ласточкине та ін.), так і у тактичній глибині (Желанне, Уманське, Соловійове, Яснобродівка та ін.)⁹⁴². Для стримування ворожої авіації командування ПС ЗС України застосувало далекобійні ЗРК, що у період з 17 по 29 лютого знищили 12 літаків тактичної авіації – 10 Су-24 та 2 Су-35⁹⁴³. У повідомленнях Командування ПС ЗС України зазвичай вказувалось, що вони були уражені на східному напрямку. Однак, враховуючи те, що найбільше авіаударів противник завдав

Оперативна обстановка на Авдіївському напрямку станом на кінець лютого 2024 року

у районі Авдіївки, вірогідно, на цьому операційному напрямку вони були й уражені. Втрати у засобах повітряного нападу призвели до певного зменшення кількості авіаударів. Якщо з 01 по 16 лютого (до моменту початку регулярного збиття російських літаків) противник завдав у середньому за добу 40 авіаударів у зоні відповідальності ОСУВ “Таврія”, то з 17 по 29 лютого – 34.

Мар’їнський операційний напрямок. На Мар’їнському операційному напрямку з’єднання, частини та підрозділи російських військ протягом листопада 2023 року – лютого 2024 року здійснили більшість наступальних дій у районах Мар’їнки з метою прориву до Курахового, та біля Новомихайлівки, з метою виходу до с. Костянтинівка та блокування Вугледара з північного сходу. Наступальні дії велись за постійної підтримки авіації, яка значно посилила інтенсивність завдання ударів у січні - лютому 2024 року. Вони наносились як по цілях у прифронтових населених пунктах (у районі Новомихайлівки, Парасковіївки, Георгіївки, Красногорівки), так і в тактичній глибині (у районах Костянтинівки, Єлизаветівки, Катеринівки, Курахового, Антонівки). Також РВіА зс рф здійснили регулярні артилерійські обстріли позицій наших військ та цивільної інфраструктури у районах прифронтових населених пунктів.

На початку листопада 2024 року противник силами 5 омсбр 1 АК, 103 мсп 150 мсд та 39 омсбр 68 АК⁹⁴⁴ щодня здійснював штурмові дії в районі Мар’їнки та майже щодня в районі Новомихайлівки. Також 06 листопада противник наступав у районі на схід від Красногорівки⁹⁴⁵. Усі спроби противника прорвати смугу оборони 79 одшбр та приданих підрозділів були безуспішними⁹⁴⁶. Інтенсивність наступальних дій противника була досить високою та сталою протягом першої декади і становила в середньому 20 атак за добу. При можливості противник здійснював наступальні дії під прикриттям туману⁹⁴⁷.

У другій декаді листопада російські війська продовжили щодня наступати в районах Мар’їнки та Новомихайлівки, а також 19-20 листопада в районах Победи і Красногорівки. Противнику вдалось просунутись у південно-західній частині Мар’їнки та на південь від Новомихайлівки⁹⁴⁸. Ворог зберіг інтенсивність наступальних дій.

У кінці листопада зс рф також щоденно наступали в районах Мар’їнки та Новомихайлівки (силами 5 омсбр 1 АК та 103 мсп 150 мсд на напрямку Мар’їнка, Георгіївка, 255 мсп 20 мсд на напрямку Олександрівка, Новомихайлівка та 39 омсбр 68 АК на напрямку Степне, Новомихайлівка)⁹⁴⁹, та 28-29 листопада в районі Красногорівки. Противник досяг часткового успіху у південно-західній частині Мар’їнки⁹⁵⁰.

На Мар’їнському операційному напрямку противник застосував звичну тактику продавлення оборонних рубежів ОТУ “Донецьк” у кількох визначених смугах за рахунок щоденних атак. Також військовослужбовці 79 одшбр зазначили, що противник дещо змінив дії при наступі. Якщо раніше після артилерійського обстрілу відбувалась піхотна атака, то восени артилерійських обстрілів поменшало, натомість противник почав частіше застосовувати FPV-дрони. Для знищення однієї позиції застосовувалось не менше 30 баражуючих боєприпасів⁹⁵¹.

На початку грудня противник силами 33 мсп 20 мсд та 3 омсбр 68 АК за підтримки авіації щодня здійснював наступальні дії в районі Новомихайлівки. Підрозділи 72 омбр та 79 одшбр відбили усі штурми ворога. Маже щодня, окрім 01 грудня, противник наступав в районі Мар'їнки. Атаки здійснювались силами 103 мсп 150 мсд та 5 омсбр 1 АК. Ворожі війська мали просування у міській забудові південно-західної частини міста. 5-6 та 8 грудня російські здійснили наступальні дії в районі Победи та досягли просування північно-східніше села⁹⁵². Противник досяг успіху шляхом зростанням кількості наступальних дій до найбільшого показника за першу декаду – 24. Наступальні дії противника в районі Красногорівки 08 грудня були відбиті⁹⁵³. Інтенсивність наступальних дій зс рф у першій декаді грудня не була сталою і коливалась від 8 до 24 за добу.

У середині грудня російські війська продовжили щодня вести наступальні дії в районі Новомихайлівки. Противник, наступаючи на напрямках Славне, Новомихайлівка та Солодке, Новомихайлівка, досяг просування східніше та південніше останньої й підійшов до околиць села. У ході контратак 79 одшбр ворог був відкинутий від південно-західних околиць Новомихайлівки, однак село опинилось в напівоточенні зі сходу, півночі та півдня. У районі Мар'їнки противнику у ході наступальних дій вдалось зайняти південно-західні околиці міста та просунутись північніше річки Осикова. Штурмові дії російських військ в районі Красногорівки 11, 13, 15 та 19 грудня і в районі Победи 16 та 20 грудня були безрезультатними. Інтенсивність наступальних дій у другій декаді дещо зменшилась, але їх кількість була стабільною (близько 13 за добу)⁹⁵⁴.

У кінці грудня ворог продовжив здійснювати найбільшу кількість наступальних дій в районі Новомихайлівки, однак не зумів прорвати оборонні рубежі 79 одшбр та приданих підрозділів. Як зазначив командувач ОСУВ “Таврія” бригадний генерал Олександр Тарнавський для противника наступ на Новомихайлівку носив відволікаючий характер⁹⁵⁵. У ході наступальних дій в районі Мар'їнки 21-24 грудня противнику вдалось витіснити українські війська з північно-західних окраїн міста. Російські війська досягли успіху шляхом використання тієї ж тактики, що й під час боїв за м. Бахмут – послідовного знищення будівель, що могли б слугувати для облаштування позицій⁹⁵⁶. Підрозділи ОТУ “Донецьк” відійшли на підготовлені оборонні рубежі західніше міста. Подальші наступальні дії противника 27-30 грудня в районі Мар'їнки успіху не мали. Штурмові дії в районі Победи 22 і 26 грудня та в районі Красногорівки 30 грудня були безуспішними⁹⁵⁷. У кінці грудня противник значно зменшив інтенсивність наступальних дій, здійснюючи в середньому 6 наступальних дій за добу.

Наступ зс рф механізованими колонами у більшості випадків закінчувався невдало, оскільки бойова техніка швидко виявлялась засобами розвідки, зазнавала ураження на мінно-вибухових загородженнях або ж знищувалась розрахунками ПТРК, FPV-дронів і засобами РВіА. Відповідно, противник досяг головних результатів атакуючи малими піхотними групами, а у випадку боїв у районі Мар'їнки знищенням вогнем артилерії позицій українських військ.

На початку січня 2024 року противник здійснив майже щодня наступальні в районі Новомихайлівки силами 33 та 255 мсп, 39 омсбр і 155 обрмп⁹⁵⁸. Бої в районі згаданого населеного пункту відзначались високою інтенсивністю та носили зустрічний характер. Ворог вів наступальні дії в районі села з півночі, сходу та півдня на напрямках Олександрівка, Новомихайлівка; Славне, Новомихайлівка та Солодке, Новомихайлівка. У результаті російські війська досягли просування південніше села в районі раніше захопленого Солодкого⁹⁵⁹. Між Мар'їнкою та Георгіївкою ворог здійснив щоденні штурмові дії та досяг просування вздовж річки Осикова. Наступальні дії противника на напрямку Мар'їнка, Победа 05 та 09 січня були безуспішними.

У середині січня противник збільшив інтенсивність наступальних дій до 15 у середньому за добу (у першій декаді 9). Російські війська продовжили здійснювати щоденні наступальні дії в районі Новомихайлівки, однак не змогли прорвати оборонні рубежі 79 одшбр і приданих підрозділів. На напрямку Мар'їнка, Георгіївка противник у ході щоденних штурмових дій зумів зайняти позицію відділення західніше першої⁹⁶⁰. Також зс рф протягом 12-18 січня здійснили наступальні дії в районі Красногорівки, однак не зуміли досягти просування⁹⁶¹.

У кінці січня противник зберіг інтенсивність наступальних дій. Російські війська, здійснюючи щоденні штурми, зуміли захопити ряд позицій відділень на напрямку Олександрівка, Новомихайлівка. У ході однієї зі спроб штурму на напрямку Солодке, Костянтинівка колоні противника на маршруті висування було нанесено ураження вогнем артилерії, ПТРК та FPV-дронів 72 омбр. У результаті з 12 од. броньованої техніки було знищено 10.⁹⁶² Також ворожі війська щодня вели наступ на напрямку Мар'їнка, Георгіївка та досягли незначного просування на західній окраїні першої.

На початку лютого противник здійснив у середньому за добу 17 штурмів позицій наших військ. Російська війська щодня атакували з'єднання, частини та підрозділи ОТУ "Донецьк" у районі Новомихайлівки, та майже щодня у районах Георгіївки, Победи та Красногорівки. У результаті підрозділи 40 та 155 обрмп, а також 33 мсп змогли зайняти південно-східну частину Новомихайлівки та закріпилися там. Ворог контролював висоти на схід, північ і південь від села та за рахунок цього мав перевагу в коригуванні й нанесенні вогневого ураження. У районі Георгіївки противник, силами підрозділів 5 омсбр, досяг локального просування північніше річки Осикова та вздовж відрізу дороги Мар'їнка – Победа⁹⁶³. Під час проведення наступальних дій противник атакував як малими піхотними групами, так і значною кількістю бронетехніки⁹⁶⁴.

У середині місяця противник збільшив інтенсивність наступальних дій, здійснивши у середньому за добу 24 штурми позицій наших військ. Особливо інтенсивно ворог атакував з 10 по 15 лютого, коли щодоби штурмував наші позиції від 20 до 35 разів. У результаті противник мав просування у східній частині Новомихайлівки, а також 20 лютого, силами 225 мсп, захопив північну частину с. Победа⁹⁶⁵. Підрозділи ОТУ "Донецьк" відійшли на висоти західніше

та південніше села. Південна частина села залишилась у “сірій” зоні. У районі Георгіївки підрозділи зс рф досягли просування південніше річки Осикова. Наступальні дії ворожих військ у районі Красногорівки силами підрозділів 110 омсбр були безрезультатними.

У кінці лютого противник продовжив нарощувати інтенсивність наступальних дій, здійснивши у середньому за добу 34 штурми позицій наших військ⁹⁶⁶. У районі Новомихайлівки ворог у результаті щоденних наступальних дій, просунувся до південних підступів села⁹⁶⁷. У районі Георгіївки підрозділи російських військ зуміли просунутись південніше річки Осикова. Також противник з 26 по 29 лютого активізувався на напрямку Мар’їнка, Красногорівка та зумів прорватися у останню, однак був вибитий з Красногорівки контратакою 1 та 2 ошб 3 ошбр⁹⁶⁸.

Шахтарський операційний напрямок. На початку листопада 2023 року противник майже щодня, крім 05 листопада, за підтримки авіації здійснював наступальні дії силами 60 омсбр та 394 мсп в районі Старомайорського. Досяг локального просування західніше села⁹⁶⁹. Ймовірно, ворог намагався прорватися до Великої Новосілки як важливого транспортного вузла. Безуспішними були наступальні дії підрозділів зс рф південніше Пречистівки 02 та 09 листопада і Золотої Ниви 10 листопада⁹⁷⁰ з метою перерізати рокадну дорогу Т0509. Наступ противника в районі Микільського 01 листопада завершився для нього значними втратами (близько 18 од. військової техніки). Підрозділи 72 омбр нанесли вогневе ураження противнику ще до його розгортання у бойові порядки⁹⁷¹.

11 листопада ворог здійснив 11 штурмових дій в районах Вугледара, Золотої Ниви та Старомайорська. Успіху не мав. Ймовірно, противник намагався ввести в оману командування ОТУ “Донецьк” щодо напрямку головного удару та недопущення зосередження резервів ОТУ “Донецьк”. У ході наступальних дій в районі Золотої Ниви 37 омпбр зс рф втратила не менше 1 БМП, 2 МТ-ЛБ і 1 танк. У відбитті цього наступу відзначились військовослужбовці 58 омбр⁹⁷². У районі Вугледара противник у ході наступу використав каркасні накриття для маскуванню піхоти, що не дозволяло її виявити за допомогою тепловізора⁹⁷³. 12 листопада противник продовжив здійснювати наступальні дії в районі Старомайорського, а 13 листопада південніше Золотої Ниви. 14-15 листопада противник атакував в районі Старомайорського, а 15-16 листопада на південь від Пречистівки. Протягом 18-20 листопада підрозділи зс рф здійснили від 3 до 10 атак за добу в районі Старомайорська⁹⁷⁴, мали просування на захід від села⁹⁷⁵. З 21 по 23 листопада підрозділи зс рф продовжили наступ західніше та південно-західніше Старомайорського. Підрозділи 3 омб оПбр та 58 омпбр не допустили втрат позицій. 25 та 28-29 листопада противник здійснив невдалі наступальні дії південніше Золотої Ниви, Старомайорського та Пречистівки⁹⁷⁶.

02-03 грудня 2023 року ворог здійснив невдалі наступальні дії на напрямках Микільське, Вугледар та Завітне Бажання, Старомайорське. 05-06 грудня 37 омсбр зс рф здійснила наступальні дії на напрямку Новодонецьке, Золота Нива, однак була відкинута підрозділами 58 омпбр та 118 обр ТрО. 09 грудня противник

здійснив безуспішні штурмові дії в районі Старомайорського, а 10 грудня в районі Вугледара⁹⁷⁷. У середин місяця противник зменшив інтенсивність наступальних дій, здійснивши дві невдалі атаки в районі Старомайорського 15 грудня. Також російські війська зменшили інтенсивність завдання авіаударів, нанісши ураження по Новоукраїнці 20 грудня⁹⁷⁸. У кінці місяця противник, здійснивши від 1 до 3 штурмових дій за добу, безуспішно атакував Старомайорське з південного та південно-західного напрямків 22, 24 та 25 грудня. 31 грудня противник здійснив одну атаку позицій ОТУ “Донецьк” в районі Урожайного. Успіху не мав⁹⁷⁹.

У січні-лютому 2024 року бойові дії характеризувались переважно нанесенням взаємного вогневого ураження. У районі Старомайорського 09 січня противник здійснив невдалу спробу штурму позицій ОТУ “Донецьк”. У середині січня противник посилив інтенсивність наступальних дій, здійснивши загалом 13 атак позицій ОТУ “Донецьк”. 12, 17 і 19 січня російські війська здійснили безуспішні штурмові дії південніше Золотої Ниви; 12, 14 і 18 січня західніше Старомайорського; 14 січня південніше Пречистівки та Рівнополя; 18 січня південніше Урожайного. Противник на жодному з напрямків наступу не мав успіху. Російська авіація з 13 по 18 січня наносила удари в районі Водяного, ймовірно з метою ураження пункту управління оборонців Вугледара. Водночас, підрозділи ОТУ “Донецьк” зуміли покращити своє тактичне положення західніше Старомайорського та південніше Урожайного⁹⁸⁰.

У кінці січня противник здійснив п’ятнадцять атак позицій ОТУ “Донецьк”. Цілі та напрямки наступу противника загалом не зазнали змін. Російські війська здійснили більшість атак у районі Старомайорського та Золотої Ниви, однак не досягли просування. Командування зс рф почало активніше застосовувати авіацію для підтримки наступальних дій у районі Старомайорського⁹⁸¹.

Протягом лютого 2024 року інтенсивність наступальних дій ворожих військ була невеликою, у порівнянні з іншими операційними напрямками, та становила у середньому два штурми за добу⁹⁸². На початку місяця противник, силами підрозділів 37 омсбр, здійснив наступальні дії на напрямку Новодонецьке, Золота Нива (01-03, 06 та 09 лютого), однак не досяг просування. У районі Золотої Ниви наші війська займали вигідні позиції на панівних висотах, що дозволило успішно відбити штурмові дії підрозділів зс рф. Також ворожі війська 09 та 11 лютого здійснили наступальні дії на напрямку Приютне, Новодарівка, однак не досягли просування. 10 лютого противник зумів просунутись на напрямку Солодке, Водяне⁹⁸³. 12 лютого противник настував на напрямку Новомайорське, Пречистівка, а 14, 15, 17, 19 та 20 лютого на напрямку Новодонецьке, Пречистівка та Завітне Бажання, Старомайорське. Вірогідно, збільшивши кількість напрямків наступу противник прагнув скувати резерви ОТУ “Донецьк”. У кінці місяця противник продовжив здійснювати тиск на наші позиції у районі Золотої Ниви (20, 21, 22 та 24 лютого). 27-28 лютого підрозділи ворожих військ вели наступальні дії у районах на південь від Вугледара, Старомайорського та Урожайного. Усі штурмові дії противника у районах вказаних населених пунктів були відбиті нашими військами.

Запорізький операційний напрямок. Найінтенсивніші бойові дії на Запорізькому напрямку велись у районі Роботинського виступу. Бойові дії у листопаді 2023 року носили зустрічний характер, коли наступ 10 АК та ОТУ “Марун” чергувався з контрнаступальними діями 7 та 76 дшд і 42 мсд. Контрнаступальні дії противника в районі Роботинського виступу забезпечувались нанесенням вогневого ураження позицій наших військ авіацією й артилерією в районах Новоданилівки, Роботиного та Малої Токмачки.

01 листопада з’єднання, частини та підрозділи 10 АК мали частковий успіх західніше Роботиного⁹⁸⁴. 02-03 листопада противник частково відновив втрачені позиції. 05-06 листопада противник вів безуспішні штурмові дії північно-західніше Вербового та західніше Роботиного. 06 листопада противник здійснив найбільшу кількість атак за першу декаду – 10, вірогідно з метою зупинити наступальні дії 10 АК і ОТУ “Марун”. Останні, разом з 14⁹⁸⁵ та 15⁹⁸⁶ брп НГУ успішно наступали на північний захід та захід від Вербового 06-07 листопада⁹⁸⁷. У ході наступальних дій військовослужбовці 46 оаебр взяли в полон 7 російських солдатів⁹⁸⁸. 09-10 листопада противник контратакував в районі Роботиного та Вербового, мав частковий успіх. На захід від Роботинського виступу противник здійснив невдалі наступальні дії в районах Нестерянки та П’ятихаток 05 листопада. На схід від Роботинського виступу зс рф безуспішно наступали в районі Червоного 06 листопада⁹⁸⁹.

У другій декаді противник 11 та 13 листопада вів штурмові дії в районі Роботиного, успіху не мав. У свою чергу ОТУ “Марун” здійснили просування на північний захід від Вербового. 16-17 листопада активізувались зустрічні бойові дії в районах західніше Роботиного, Вербового та Новопрікопівки. Наступальне угруповання ОСУВ “Таврія” мало успіх на захід від Роботиного, натомість противнику вдалось просунутись на захід від Новопокровки⁹⁹⁰. На схід від Роботинського виступу 15 листопада противник за підтримки авіації наступав в районі Новодарівки. Успіху не мав⁹⁹¹.

У кінці листопада підрозділи зс рф посилили інтенсивність наступальних дій. 21-22 листопада противник наступав в районі Роботиного. 23 листопада підрозділи зс рф здійснили штурмові дії західніше Вербового. 24-25 листопада, здійснюючи по 7-8 атак за добу, противник наступав західніше Роботиного та Новопрікопівки. 26 листопада противник вів штурмові дії західніше Вербового. 27 листопада противник знову намагався повернути втрачені позиції західніше Роботиного та Новопрікопівки, а 28-30 листопада західніше Вербового та Роботиного. У результаті 108 дшп 7 дшд зс рф зумів повернути частину раніше втрачених позицій в районі Вербового⁹⁹². Наступальне угруповання ОСУВ “Таврія” мало успіх на південний захід від Роботиного 22-23 листопада, захопивши частину головної смуги оборони противника⁹⁹³. 21 листопада на захід від Роботинського виступу ворог вів безуспішні наступальні дії в районі Кам’янського.

На початку грудня 2023 року противник силами 71 мсп 42 мсд, 136 омсбр, 234 та 237 дшп 76 дшд здійснив наступальні дії на напрямках Копані,

Роботине та Новопротокопівка, Роботине (01-04, 06-07 та 09-10 грудня) й західніше Вербового (01-02 та 05-08 грудня). Зс рф намагалися вибити українські війська з втрачених позицій першої лінії оборони та досягли просування південніше Роботиного⁹⁹⁴. Підрозділи 10 АК та ОТУ “Марун” застосували тактику активної оборони, та здійсненням контрнаступальних дій зірвали подальше просування противника. Також противник атакував у фланг підрозділи ОСУВ “Таврія” західніше Новопокровки 3, 06 та 9 грудня та зайняв частину лісосмуги. Опір 10 АК та ОТУ “Марун” і понесені втрати змусили противника зменшити інтенсивність наступальних дій протягом першої декади з 12 до 3 атак за добу. Варто зауважити, що у кінці листопада – на початку грудня 2023 року противник припинив завдавати регулярні авіаудари в районі Роботинського виступу, як у попередні місяці.

На схід і захід від Роботинського виступу противник здійснив вогневе ураження позицій ОУВ “Запоріжжя” та цивільної інфраструктури авіаційними ударами, артилерійськими і мінометними обстрілами. Авіаційних ударів зазнали Новодарівка, Кам’янське та Копані, а артилерійських обстрілів Кам’янське, Малинівка, Гуляйполе, Степове, П’ятихатки, Чарівне та Левадне⁹⁹⁵.

У середині місяця в районі Роботинського виступу противник посилив інтенсивність флангових ударів в районі Новопокровки, де атакував 11, 15, 16, 18 та 19 грудня, однак не зміг досягти просування. Також російські війська продовжили регулярно атакували в районах західніше та південніше Роботиного і західніше Вербового й зуміли зайняти позицію відділення західніше Роботиного⁹⁹⁶. Протягом другої декади противник посилив інтенсивність атак з 3 до 17 за добу. Російська авіація відновила нанесення авіаударів в районах Преображенки, Оріхова, Малої Токмачки та Роботиного. На схід від Роботинського виступу противник здійснив безуспішні наступальні дії 11-12 та 14 грудня на напрямку Приютне, Новодарівка⁹⁹⁷.

У кінці грудня російські війська продовжили здійснювати щоденні наступальні дії західніше Роботиного та Вербового. й досягли просування західніше останнього⁹⁹⁸. Наступальні дії противника забезпечувались авіаційними ударами, особливо в тактичній глибині 10 АК і ОТУ “Марун” (Оріхів, Новоданилівка, Преображенка). На схід від Роботинського виступу російські війська здійснили локальні наступальні дії південніше Гуляйполя 24 грудня та на напрямку Приютне, Новодарівка 28, 30 та 31 грудня, однак не досягли успіху. РВіА ЗС РФ здійснили близько 140 обстрілів населених пунктів у середньому за добу, завдали близько 5 ударів з РСЗВ та 44 атаки з БпЛА⁹⁹⁹.

Наступальні дії противника та контрнаступальні дії 10 АК й ОТУ “Марун” здійснювались переважно малими піхотними групами до 5 військовослужбовців. Через наявність в обох сторін значної кількості розвідувальних і FPV-дронів застосування військової техніки та більших груп піхоти призводило до значних втрат у сторони, що наступала.

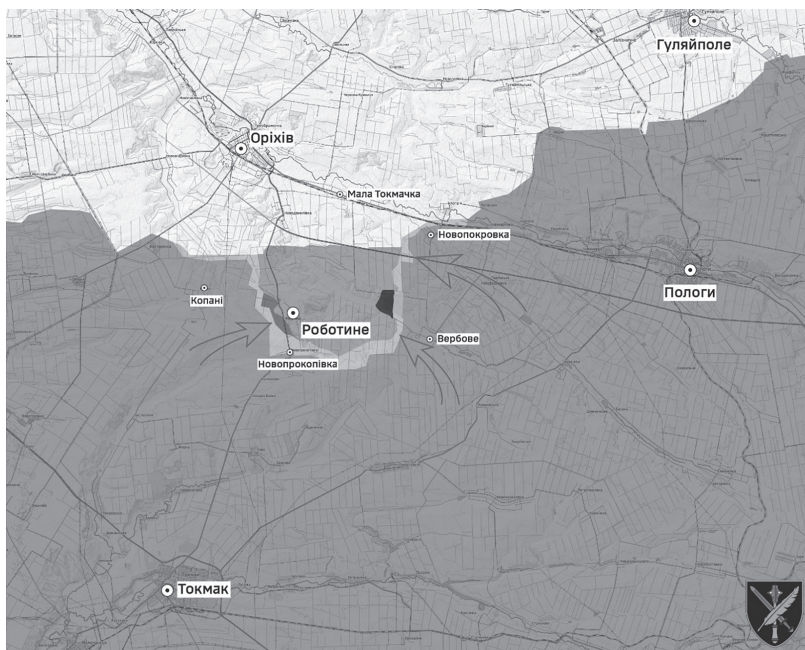
Протягом січня противник здійснював регулярні артилерійські та мінометні обстріли прифронтових населених пунктів, завдавши у середньому

88 обстрілів за добу, а за місяць загалом 2720 обстрілів. Також по прифронтових населених пунктах нанесено 954 удари FPV-дронами. Більшість обстрілів з РСЗВ російські війська здійснили по Гуляйполю, П'ятихатках, Іванівці, Новодарівці, Оріхову та селах в районі останнього. Більшість ударів російська авіація завдала на напрямках наступу в районі Роботинського виступу та Новодарівки¹⁰⁰⁰.

Інтенсивність наступальних дій противника протягом січня залишалась сталою та становила близько трьох за добу¹⁰⁰¹. Найбільшу кількість наступальних дій противник здійснив у районі Роботинського виступу з метою повернути втрачені влітку-восени 2023 року позиції. Підрозділи зс рф переважно наступали у фланги виступу.

На початку місяця російські війська щодоби, окрім 07 та 09 січня, здійснювали штурмові дії в районі Роботиного, однак не зуміли захопити позиції 10 АК та ОТУ “Марун”. Також противник здійснив активні наступальні дії 04 та 06-10 січня західніше Вербового й зумів зайняти одну лісосмугу¹⁰⁰². Водночас, підрозділи 10 АК та ОТУ “Марун” мали просування західніше Вербового та зайняли позицію відділення¹⁰⁰³. На схід від Роботинського виступу противник невдало атакував за напрямком Приютне, Новодарівка 06 січня та південніше Червоного 08 січня.

У середині січня російські війська посилили інтенсивність наступальних дій у районі Вербового, здійснюючи їх майже щодня західніше села, але не досягли просування. Наступальні дії противника в районі Роботиного 12-15 та 18 січня успіху не мали. 14 січня підрозділи зс рф здійснили невдалі штурмові дії південніше Червоного¹⁰⁰⁴.

Бойові дії в районі Роботинського виступу в січні

У кінці січня 2024 року противник продовжив здійснювати системний тиск на флангах Роботинського виступу. Наступальні дії в районі згаданого села, здійснені російськими військами 21-27, 29 та 31 січня були безуспішними. Також атаки західніше Вербового, здійснені 21, 23-24, 26-27, 29 і 31 січня були відбиті підрозділами 10 АК і ОТУ “Марун”.

На схід від Роботинського виступу російські війська 23 і 26 січня здійснили невдалі наступальні дії в районі Червоного. Також противник 26 і 31 січня здійснив наступальні дії за напрямком Приютне, Новодарівка та зумів відтіснити підрозділи ОУВ “Запоріжжя” від лінії ставків північніше Приютного¹⁰⁰⁵.

Водночас підрозділи ССО, 15 брпо НГУ та 78 одшп захопили опорний пункт противника на панівній висоті північно-західніше Вербового¹⁰⁰⁶. Оператори ССО здійснили штурмові дії під прикриттям вогню артилерії, засобів РЕБ та БпЛА¹⁰⁰⁷.

Протягом лютого 2024 року противник у середньому за добу здійснив чотири штурми позицій наших військ. Підрозділи російських військ вели наступальні дії переважно у районах Роботинського виступу та Новодарівки. У вказаних районах російська авіація для підтримки наступальних дій нанесла більшість авіаударів¹⁰⁰⁸. У середньому за добу противник застосовував 6 КАБів¹⁰⁰⁹, здійснив 185 обстрілів позицій наших військ і цивільної інфраструктури зі ствольної артилерії та мінометів, 18 обстрілів з РСЗВ, а також завдав 59 ударів БпЛА.

У першій половині лютого інтенсивність наступальних дій була нижчою за середньомісячну. Противник здійснював накопичення сил і засобів для ведення інтенсивних наступальних дій у другій половині місяця. З 01 по 05 лютого російські війська, силами 70 та 71 мсп, вели наступальні дії в районі Роботинського, а також 02 лютого у районі Вербового та 05 лютого південніше Новодарівки, однак не досягли просування. 06-07 лютого противник продовжив тиск на наші позиції у районі Роботинського та західніше Вербового. 08 лютого атакував тільки західніше Вербового. 09-10 лютого, крім постійних наступальних дій біля Роботинського та Вербового, російські війська атакували західніше Новопокровки, нанісши фланговий удар по основі Роботинського виступу. Однак, усі наступальні дії противника з 06 по 10 лютого були відбиті нашими військами. З 11 по 16 лютого підрозділи зс рф продовжили локальні наступальні дії у районах Роботинського, західніше Вербового та на схід від Малої Токмачки, але не досягли жодного результату. У ході вдало організованих оборонних дій підрозділи 65 омбр захопили 12 полонених¹⁰¹⁰. Вірогідно, обмеженими за масштабом наступальними діями противник намагався визначити слабкі місця у нашій обороні.

16-17 лютого противник значно посилив інтенсивність вогневого ураження з’єднань, частин та підрозділів ОУВ “Запоріжжя”, ОТУ “Марун” і 10 АК, здійснивши за дві доби 164 удари БпЛА, 824 обстріли зі ствольної артилерії та мінометів і 73 обстріли з РСЗВ, що у рази перевищило середньодобові показники за місяць по вказаним категоріям. 17 лютого противник здійснив 13 штурмів у районі Роботинського та західніше Вербового. Ворог, силами підрозділів 70 та 71

мсп й 247 та 104 дшп¹⁰¹¹, здійснив наступальні дії із застосуванням близько 30 од. військової техніки¹⁰¹². Понісши значні втрати (близько 18 од. техніки та 150 військовослужбовців), підрозділи зс рф змогли просунутись західніше Вербового та увійти в Роботине¹⁰¹³. Особливою стійкістю під час відбиття ворожого наступу на Роботине відзначились військовослужбовці 3 БрОП¹⁰¹⁴. Підрозділи 65 омбр змогли вибити противника з Роботиного¹⁰¹⁵. У ході ведення наступальних дій ворог намагався на військовій та цивільній техніці (зазвичай на мотовсюдиходах типу “Баггі”) швидко наблизитись до оборонного рубежу наших військ і закріпитись там¹⁰¹⁶.

З 18 по 29 лютого противник поступово зменшив інтенсивність наступальних дій (з десяти до однієї). Ворожі війська щодня вели наступальні дії в районі Роботиного, а також 19 й 27 лютого у районі Малинівки, 20 лютого східніше Малої Токмачки, 21-22 лютого західніше Вербового та 27 лютого в районі Гуляйпільського¹⁰¹⁷, однак ніде не зумів захопити позиції наших військ.

Водночас, частини та підрозділи РВіА ОСУВ “Таврія” разом з ПС ЗС України продовжили виснажувати та дезорганізовувати противника шляхом нанесення ураження по складах з БК і ПММ, командних пунктах і логістичних маршрутах в його оперативно-тактичній глибині. Зокрема, 05 листопада у селищі Седове був уражений склад боєприпасів¹⁰¹⁸. 07 листопада завдано ракетний удар по центру підготовки операторів БпЛА в Донецьку¹⁰¹⁹. 11 листопада нанесено ураження по штабу противника в Мелітополі, де відбувалась нарада офіцерів фсб та росгвардії¹⁰²⁰. 24 листопада завдано удару по військовій частині в Джанкої й уражено об’єкти ППО противника¹⁰²¹. 05 грудня було нанесено ураження по нафтобазі у Феодосії¹⁰²². 09 грудня було уражено базу ПММ у Макіївці¹⁰²³. У ніч на 15 грудня було завдано удар по скупченню особового складу противника на території бетонного заводу в Маріуполі¹⁰²⁴. 26 грудня у порту Феодосії був знищений ВДК “Новочеркаск”, що здійснював забезпечення УВ противника¹⁰²⁵. 4 січня 2024 року нанесено удар по складу боєприпасів у с. Гришине на ТОТ АР Крим¹⁰²⁶. 06 січня уражено частково збудований залізничний міст біля с. Гранітне, а також цистерни з паливом¹⁰²⁷. 13 січня завдано удар по комендатурі та порту в Бердянську і казармах противника у Маріуполі¹⁰²⁸. 24 січня нанесено ураження по військовому полігону біля с. Покровка в районі Іловайська, де проходили підготовку оператори БпЛА¹⁰²⁹. 19 лютого було завдано удару по нафтобазі в Макіївці¹⁰³⁰. 27 лютого уражено скупчення живої сили зі складу 155 обрмп, в Оленівці Донецької області. Втрати противника становили не менше 30 військовослужбовців¹⁰³¹. Такі удари погіршували забезпечення та морально-психологічний стан підрозділів противника.

Протягом листопада 2023 року – лютого 2024 року протиборчі сторони збільшили інтенсивність нарощення інженерних загороджень. Зокрема, інженерні частини та підрозділи зс рф облаштовували новий оборонний рубіж на напрямках Токмак, Мелітопіль і Токмак, Бердянськ¹⁰³². Між Мелітополем і ТОТ АР Крим та між Мелітополем й Бердянськом противник облаштував додаткові опорні пункти.

Інженерні частини та підрозділи ОСУВ “Таврія”, а також приватні підрядники¹⁰³³ облаштовували багатоешелоновану систему оборонних рубежів у Запорізькій, Дніпропетровській та Донецькій областях. Вона включала підготовлені вогневі позиції, бліндажі, протитанкові рови та тетраедри (так звані “зуби дракона”)¹⁰³⁴.

Результати

Протягом листопада 2023 року – лютого 2024 року противник мав такі результати:

на Авдіївському операційному напрямку – захопив Авдіївку, а також Степове, Ласточкине й Северне, просунувшись загалом на 6-10 км;

на Мар’їнському операційному напрямку – зумів витіснити підрозділи ОТУ “Донецьк” з Мар’їнки та Победи, закріпився на околицях Новомихайлівки, однак не зумів прорватися до Курахового й Костянтинівки;

на Шахтарському операційному напрямку – не оволодів м. Вугледар і не зумів прорвати оборону ОТУ “Донецьк” на напрямках Завітне Бажання, Старомайорське; Новодонецьке, Золота Нива та Новомайорське, Пречистівка;

на Запорізькому операційному напрямку – не зумів відкинути з’єднання, частини та підрозділи ОСУВ “Таврія” від рубежу Новопркопівка, Вербова та вийти до м. Оріхів.

ОСУВ “Таврія” досягло таких результатів:

на Авдіївському операційному напрямку – не допустило оточення з’єднань, частини та підрозділи ОТУ “Донецьк” в Авдіївці, однак змушене було відступити з міста;

на Мар’їнському операційному напрямку – не допустило прориву в напрямку на Курахово;

на Шахтарському операційному напрямку – утримало м. Вугледар і рубіж оборони південніше Рівнополя, Старомайорського, Урожайного, Золотої Ниви та Пречистівки;

на Запорізькому операційному напрямку – утримало рубіж оборони південніше Кам’янського, Лобкового, П’ятихаток, Роботиного, Білогір’я, Червоного, Малинівки, Новодарівки;

у листопаді 2023 року – лютому 2024 року у зоні відповідальності ОСУВ “Таврія” противнику було завдано таких втрат: уражено 5087 од. ворожого ОВТ (без урахування БпЛА), 157 складів з БК. Санітарні та безповоротні втрати ворога становили 54 тис.601 військовослужбовців¹⁰³⁵. Разом з тим у січні-лютому 2024 року значно зросла кількість нейтралізованих ворожих БпЛА (у січні – 2363, у лютому – 6630).

Висновки

Аналіз оперативної обстановки та ходу воєнних дій протягом Четвертої стратегічної оборонної операції в зоні відповідальності ОСУВ “Таврія” дозволяє зробити такі висновки:

для прориву оборонних рубежів ОСУВ “Таврія” противник сконцентрував сили та засоби на вузьких ділянках фронту (в районах Авдіївки, Степового, Новокалинового, Первомайського, Мар’їнки, Новомихайлівки, Старомайорського, Роботиного), де здійснив більшу частину наступальних дій;

противник зумів захопити Авдіївку за рахунок встановлення локальної переваги в повітрі, кратної переваги в артилерійських засобах ураження, масованих піхотних атак, застосування нестандартних інженерних рішень та готовності командування зс рф йти на значні втрати в живій силі та ОБТ;

незважаючи на захоплення Авдіївки та декількох сіл на захід від неї, російські війська не зуміли прорватися на оперативний простір та знищити з’єднання, частини та підрозділи українських військ, що обороняли місто;

у ході Авдіївської наступальної операції противник декілька разів змінював тактику дій. Зокрема, на початку операції атакував механізованими колонами, далі перейшов до дій малими піхотними групами з метою захоплення визначених позицій, руйнування системи вогню та поступового продавлення нашої оборони. Аналогічна еволюція тактики дій відбувалась у ході нашої Другої стратегічної наступальної операції влітку-восени 2023 року. Однак противник, на відмінно від нас, зумів досягти необхідного результату. На нашу думку, це пов’язано з перевагою противника в повітрі та наявністю резервів, які могли розвинути успіх, коли в обороні з’являлись прориви;

ОСУВ “Таврія” набуло нових спроможностей у протидії ворожим БпЛА;

ОСУВ “Таврія” змогло скувати від трьох до чотирьох УВ противника, які протистояли йому у різний час.

У ЗОНІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСУВ “ОДЕСА”

Загальна характеристика оперативної обстановки у зоні відповідальності ОСУВ “Одеса”

Оперативна обстановка в зоні відповідальності ОСУВ “Одеса”^{*} залишалась напруженою, але контрольованою. Протяжність лінії фронту в зоні відповідальності ОСУВ “Одеса” не зазнала суттєвих змін і становила 362 км.

Оперативна обстановка в зоні відповідальності ОСУВ “Одеса” визначалась діями українських військ по утриманню та розширенню плацдармів на східному березі Дніпра, спробами противника вибити їх звідти, авіаційними ударами та артилерійськими обстрілами зс рф західного (правого) берега Дніпра та завданням повітряних ударів противником по об’єктах портової, військової й критичної інфраструктури.

^{*} ОСУВ “Одеса” оперує в Південно-Західній ОЗ. Загальну характеристику територій, які входять до складу Південно-Західної ОЗ (площа, кількість і густота населення, наявність залізниць та автомобільних доріг, географічні зони тощо), див.: Опис воєнних дій за червень 2022 року. (С.86 і далі).

З'єднання, частини та підрозділи ОСУВ “Одеса” утримували плацдарми на східному березі Дніпра в районах Кринок, Підступного та Дач. Щоб вибити їх, противник у листопаді 2023 року щодня здійснював близько 10 атак, а також наносив вогневе ураження по населених пунктах, які можна було використати як базові для організації ротації, евакуації та матеріально-технічного забезпечення захисників плацдармів. Інтенсивність обстрілів населених пунктів на західному березі Дніпра була найбільшою у першій декаді листопада, у другій та третій декадах дещо зменшилась і залишалась сталою.

Починаючи з грудня 2023 року з'єднання, частини та підрозділи ОСУВ “Одеса” перейшли до оборони плацдармів на лівому (східному) березі Дніпра. Водночас противник збільшив інтенсивність штурмових дій та вогневого ураження українських плацдармів на лівому березі Дніпра. Найбільше авіаударів ворог завдав у першій декаді грудня, а штурмових дій – у третій.

У січні 2024 року підрозділи зс рф продовжили зосереджувати головні зусилля на витісненні наших військ з плацдармі на лівому березі Дніпра шляхом здійснення штурмових дій та вогневого ураження. Інтенсивність атак була найвищою у першій декаді січня, хоча помітно меншою у порівнянні з кінцем грудня 2023 року. У кінці січня 2024 року російська авіація значно посилила інтенсивність нанесення ударів по підрозділах ОУВ “Херсон” та морських піхотинцях.

У лютому 2024 року російські війська дещо зменшили інтенсивність наступальних дій, однак підтримували їх на стабільному рівні (близько 4 штурмів за добу). Також російська авіація зменшила інтенсивність нанесення ударів.

Завдання сторін у зоні відповідальності ОСУВ “Одеса”

Аналіз дій зс рф у листопаді 2023 року – лютому 2024 року засвідчив, що перед ними стояли такі завдання:

- утримати рубіж оборони Покровське (Кінбурнська коса), Рибальче, Гола Пристань, Олешки, Піщанівка, Козачі Лагері, південніше Кринок, Корсунка, Нова Каховка, східний берег Каховського водосховища;

- вибити українські частини та підрозділи з плацдармів на східному березі Дніпра в районі Дач, Піщанівки та Кринок;

- зруйнувати об'єкти портової інфраструктури Одеської області.

Як впливає з характеру бойових дій, ОСУВ “Одеса” у листопаді 2023 року – лютому 2024 року мало такі завдання:

- утримати рубіж оборони Очаків, Іванівка, Дніпровське, Станіслав, Кізомис, Велетенське, Янтарне, Херсон, Антонівка, Придніпровське, Токарівка, Іванівка, Львове, Ольгівка, Миколаївка, Одрадокам'янка, Козацьке, Веселе, Берислав, Новоберислав, Червоний Маяк, Качкарівка, Гаврилівка, Золота Балка;

- утримати й розширити плацдарми на східному березі р. Дніпро в районі Дач, Піщанівки та Кринок;

- забезпечити протиповітряну оборону важливих об'єктів у зоні відповідальності від засобів повітряного нападу противника;

- знищити особовий склад, склади БК, ПММ, командні пункти і логістичні центри противника в оперативно-тактичній глибині.

Склад угруповань військ сторін у зоні відповідальності ОСУВ “Одеса”

збройні сили російської федерації

ОСУВ “Одеса” протистояло УВ “Днепр”. У листопаді 2023 року прес-служба сил оборони півдня України продовжила повідомляти, що “в діях противника ознак створення наступальних угруповань не виявлено”¹⁰³⁶. Водночас, на Херсонському операційному напрямку противник розгорнув 104 дшд¹⁰³⁷.

Основу УВ “Днепр” становили підрозділи 49 та 18 ЗВА. 49 ЗВА займала рубежі на північ від Нової Каховки, 18 ЗВА на південь від міста. В їх складі були зафіксовані частини та підрозділи: 24, 26, 70, 144, 205 і 385 мсп, 205 омсбр, 439 рабр, 227 абр, 810 обрмп, 177 опмп, 127 орбр, 126 обрбо, 328 і 337 дшп 104 дшд і 10 обрспп¹⁰³⁸.

На кінець листопада до бойового складу УВ “Днепр” входило: 65 тис. 701 військовослужбовець, 406 танків, 948 ББМ, 494 артилерійські системи, 79 РСЗВ, до 8 ПУ ОТРК. Сили УВ “Днепр” складались із 9 бригад, 18 полків, 9 окремих батальйонів, 5 зведених тактичних загонів типу БАРС і “шторм-z”¹⁰³⁹. Станом на початок січня 2024 року УВ “Днепр” налічувало близько 73 тис. військовослужбовців, 400 танків, до 1 тис. ББМ, 500 од. ствольної артилерії, до 100 РСЗВ, а на початок лютого противника мав 77 тис. військовослужбовців у складі УВ “Днепр”¹⁰⁴⁰. Таким чином, протягом нашої Четвертої стратегічної оборонної операції ворог наростив чисельність особового складу на 12 тис. військовослужбовців. Збільшення кількісного складу відбулось за рахунок перекидання живої сили із підрозділів УВ “Запорожжє” і УВ “Оборона Крима”¹⁰⁴¹.

ОСУВ “Одеса”

ОСУВ “Одеса” (командувач – бригадний генерал Андрій Гнатов) складалось з наступних угруповань: Херсонський напрямок – ОУВ “Херсон” (командувач – бригадний генерал Михайло Драпатий), Одеський і Миколаївський напрямки – ОУВ “Дунай” (командувач – бригадний генерал Володимир Отрошенко), Бессарабський напрямок – ТГр “Вінниця”, північно-західна ділянка та узбережжя Чорного моря – Угрупування різнорідних сил ВМС, а також угруповання морської піхоти “Катран” (командир – генерал-лейтенант Юрій Содоль).

В оперативному підпорядкуванні ОСУВ “Одеса” перебували з’єднання, частини та підрозділи СпП, МП ЗС України, ГУР МО України, сил ТрО ЗС України, НГУ, МВС, ДПСУ та СБУ, зокрема: 11 обспп 112 обр ТрО¹⁰⁴², 106¹⁰⁴³, 121¹⁰⁴⁴, 123¹⁰⁴⁵, 124¹⁰⁴⁶, 125, 126 обр ТрО¹⁰⁴⁷, 73 мц СпП ССО ЗС України¹⁰⁴⁸, 140¹⁰⁴⁹ орб, 35¹⁰⁵⁰, 36¹⁰⁵¹, 37¹⁰⁵², 38¹⁰⁵³ обрмп, 32 і 406 оабр¹⁰⁵⁴, 414 окремий батальйон ударних безпілотних авіаційних систем¹⁰⁵⁵, 160 і 208 збр¹⁰⁵⁶, 14 оп БпАК¹⁰⁵⁷, 48 ошб¹⁰⁵⁸, 11 обр НГУ¹⁰⁵⁹, КОРД¹⁰⁶⁰, ЦСО “А”¹⁰⁶¹.

Характер воєнних дій у зоні відповідальності ОСУВ “Одеса”

На Херсонському операційному напрямку противник регулярно здійснював вогневе ураження позицій ОСУВ “Одеса” шляхом нанесення артилерійських обстрілів та ударів авіацією й БпЛА. На початку листопада

російська авіація у середньому за добу завдавала 7 авіаударів з використанням 34 КАБів. Також противник щодня завдавав удари скидами боєприпасів з БпЛА та FPV-дронами. Зс рф здійснили у середньому 87 обстрілів за добу з використанням 520 снарядів¹⁰⁶². Загалом противник дещо збільшив інтенсивність артилерійських обстрілів і зберіг на високому рівні інтенсивність нанесення авіаударів.

Основними районами нанесення вогневого ураження противником залишались населені пункти на західному березі р. Дніпро. Найбільшу кількість авіаударів пкс зс рф завдали в районі Берислава, Іванівки та Тягинок, в районі сіл вздовж західного берега колишнього Каховського водосховища (Республіканець, Новокаїри, Червоний Маяк, Новоберислав), а також в районі Антонівки, Львового, Придніпровського, Микільського та Наддніпрянського. Загалом, авіаудари були завдані в районі 14 населених пунктів. Ймовірно, удари в районі цих населених пунктів завдавались з метою недопущення накопичення сил і засобів ОСУВ “Одеса” для форсування Дніпра. Зокрема, Тягинка, Іванівка та Львове знаходяться навпроти плацдарму українських військ в Кринках, Антонівка напроти плацдарму в Дачах, Микільське та Наддніпрянське навпроти плацдарму в Піщанівці. Удари по населених пунктах вздовж західного берега Каховського водосховища, вірогідно, завдавались з превентивною метою не допустити десантних операцій на східний берег, враховуючи зменшення ширини русла річки, а також ураження передових позицій наших військ. Найактивніше противник обстрілював Херсон, ймовірно, через його важливість як логістичного центру, а також Берислав, Антонівку й Тягинку¹⁰⁶³. Також OSINT-джерела повідомляли про артилерійські обстріли Кринок і Підстепного¹⁰⁶⁴.

Підрозділи ОУВ “Херсон” та морської піхоти продовжили утримувати позиції на східному березі Дніпра в районі Дач, Піщанівки та Кринок¹⁰⁶⁵. В оперативних зведеннях ГШ ЗС України з 02 по 17 листопада типовим було таке формулюванням щодо характеру воєнних дій: “В зоні відповідальності ОСУВ “Одеса” на Херсонському напрямку наші воїни ведуть контрбатареїну боротьбу, наносять вогневе ураження по тилах противника”.

Про характер бойових дій на плацдармі українських військ в районі Кринок дає уявлення відео, опубліковане бійцями 35 обрмп. Зокрема, група противника чисельністю до взводу була знищена вогнем з дрібно- та середньокаліберної зброї морських піхотинців¹⁰⁶⁶. Щодня противник здійснював від 4 до 10 штурмів позицій ОУВ “Херсон” та угруповання морської піхоти на східному березі Дніпра¹⁰⁶⁷. Спроби противника вибити підрозділи ОУВ “Херсон” з плацдармів вдало зупинялись вогнем артилерії та розрахунків ударних БпЛА з західного берега річки, що є вищим¹⁰⁶⁸, а також мінометним вогнем зі східного берега річки. Також командування ОУВ “Херсон” змогло перекинути декілька одиниць бронетехніки на східний берег Дніпра¹⁰⁶⁹. Матеріально-технічне забезпечення українських військ на плацдармах здійснювалось за допомогою човнів.

Крім того, для відбиття атак противника успішно застосовувались мінно-вибухові загородження. Вони встановлювались у тому числі з використанням БпЛА на попередньо розвіданих шляхах висунання противника та маршрутах

забезпечення¹⁰⁷⁰. На мінно-вибухових загородженнях загинув заступник командувача 14 АК генерал-майор Владімір Завадський¹⁰⁷¹.

Дії українських морських піхотинців забезпечувались зведеним підрозділом РЕБ, що зміг нівелювати перевагу противника в БпЛА¹⁰⁷². Варто зазначити, що обидві протиборчі сторони шукали методи захисту від ударів БпЛА. Якщо українська сторона активно застосовувала засоби РЕБ, то противник також перекривав піхотні траншеї з боків та зверху, у тому числі підручними засобами (наприклад, панелями з сонячних електростанцій¹⁰⁷³).

У другій декаді листопада інтенсивність та кількість авіаударів суттєво не змінилась і становила в середньому 6 авіаударів за добу з використанням 30 КАБів. Також противник продовжив активно застосовувати скиди боєприпасів з БпЛА та удари FPV-дронами¹⁰⁷⁴. Середньодобова кількість артилерійських обстрілів майже не змінилась¹⁰⁷⁵. Найбільшу кількість авіаударів противник продовжив завдавати в районі Тягинки, а також значно збільшив інтенсивність обстрілів Херсону. Російська авіація зменшила кількість населених пунктів, в районах яких завдавались авіаудари, з 14 у першій декаді до 6 у другій. Таким чином, противник зосередив увагу на недопущенні здійснення маневрів ОУВ “Херсон” та угруповання морської піхоти через Дніпро й організації матеріально-технічного забезпечення українських плацдармів. Наприклад, 17-18 листопада на Херсонському операційному напрямку противник завдавав авіаудари тільки в районі Тягинок, скинувши 73 КАБи.

17 листопада командування морської піхоти та ГШ ЗС України почали повідомляти про утримання плацдармів на східному березі Дніпра. З 18 листопада постійним щодо дій ОСУВ “Одеса” стало формулювання: “...наші воїни надалі утримують позиції на лівобережжі Дніпра...”¹⁰⁷⁷

17 листопада противник здійснив 12 невдалих атак з метою вибити наші підрозділи зі східного берега Дніпра. Силами підрозділів 144 омсбр, 26 мсп 70 мсд, 810 обрмп, 177 опмп та 328 дшп 104 дшд противник атакував підрозділи ОУВ “Херсон” у напрямках Корсунка, Кринки та Козачі Лагері, Кринки. Вказані підрозділи змогли звузити плацдарм з флангів в районі Кринок, але не зуміли вибити українські війська з нього¹⁰⁷⁸. 17 листопада противник поніс у півтора рази більші втрати, ніж середні у листопаді (46 військовослужбовців проти 28 у середньому за добу). На іншому плацдармі північніше села Підступне морські піхотинці утримали позиції біля сонячної електростанції.

Також підрозділи ОУВ “Херсон” зайняли позиції на о. Білогрудий та в північній частині Великого Потьомкінського о-ву, що перебували в “сірій зоні”¹⁰⁷⁹.

У третій декаді листопада противник посилив інтенсивність авіаційних ударів, застосовуючи в середньому 46 КАБів за добу (на 50% більше, ніж у другій декаді), а також продовжив завдавати удари різними типами БпЛА та здійснювати артилерійські обстріли підрозділів ОСУВ “Одеса”¹⁰⁸⁰. Російська авіація посилила інтенсивність ударів по районах населених пунктів на західному березі Каховського водосховища (Зміївка, Новоберислав і Берислав), населених пунктів на захід від о. Козацький (Миколаївка, Ольгівка та Львове), а

Бойові дії на Херсонському операційному напрямку у листопаді 2023 року

також по Кринках (26 листопада усі 10 випущених КАБів були випущені саме в районі цього населеного пункту). Крім того противник збільшив інтенсивність артилерійських обстрілів Херсону, щодня обстрілюючи його, а також Берислав, Антонівку, Іванівку та Львове¹⁰⁸¹.

У зоні відповідальності ОУВ “Дунай” у листопаді 2023 року противник здійснив артилерійські обстріли населених пунктів на північному березі Дніпровсько-Бузького лиману, а саме: Дмитрівки (23 і 28 листопада), Очакова (01, 10, 11, 15, 19, 21-25, 28 і 30 листопада), Солончаків (02, 03, 08 та 17 листопада) і завдав авіаудар в районі Очакова (04 листопада). Вірогідно, зс рф наносили ураження по вказаних містах і селах з метою заборонити відновлення судноплавства на однойменних річках або ж не допустити проведення десантних операцій на Кінбурнську косу.

Так звані російські мілблогери повідомляли, що українські морські піхотинці закріпились на окраїні лісу на південь від Кринок 21 листопада, 23 листопада противник зумів вибити їх з лісу, а 28 листопада українські війська відновили тут свої позиції. Ворог 23 листопада атакував українські війська на плацдармах у Кринках на напрямках Корсунка, Кринки та Козачі Лагері, Кринки, по рубежу Пойма, Піщанівка та на напрямку Олешки, Дачі¹⁰⁸². Російські війська продовжили здійснювати наступальні дії малими піхотними групами чисельністю до відділення. Також противник скидав на позиції ОУВ “Херсон” в районі Дач аерозольні гранати К-51¹⁰⁸³.

На початку грудня 2023 року командуванням ворожих військ було проведено перегрупування сил, які вишикували свою ударну тактичну групу у двошелонованому бойовому порядку. Головні сили противника були

зосереджені на ліквідації плацдарму наших військ у районі с. Кринки. До першого ешелону входили: чотири мотострілецьких батальйони зі складу 70 мсд та 144 омсбр, один батальйон морської піхоти зі складу 60 обрмп, десантно-штурмовий батальйон 810 обрмп. До другого ешелону входив дшб зі складу 104 дшд. Артилерійську підтримку тактичної групи противника, яка діяла в напрямку с. Кринки, забезпечували штатні підрозділи артилерії 810 обрмп та 144 омсбр, а також 277 абр, 1180 ап 104 дшд, 81 сап 70 мсд¹⁰⁸⁴.

У західній частині м. Олешки було розгорнуто 24 мсп 70 мсд, задля контролю над протоками Конка та Чайка. Для розблокування прибережної дороги Олешки – Нова Каховка, північніше с. Підступне були задіяні підрозділи 28 мсп 70 мсд¹⁰⁸⁵.

На початку грудня 2023 року противник на Херсонському напрямку зробив кілька спроб вести штурмові дії в районі с. Кринки. Окрім того, малими піхотними групами намагався відтіснити передові підрозділи ЗС України від берегової лінії та просунутись у напрямку с. Пойма і захопити залізничний міст через протоку Конка, однак не досяг успіху. З'єднання, частини та підрозділи ОСУВ “Одеса” відбили 13 ворожих штурмів.

У другій декаді грудня війська зс рф силами 328 та 337 дшп здійснили атаки позиції наших військ у районі с. Кринки. Штурмові дії відбувалися з півдня та південного-заходу з боку с. Козачі Лагері через лісовий масив та вздовж берегової дороги. Але завдяки вчасно проведеному мінуванню, всі спроби було зірвано¹⁰⁸⁶. Тільки протягом 19-20 грудня 2024 року ворог здійснив 38 штурмів позицій підрозділів ОСУВ “Одеса” на лівому березі Дніпра.

У кінці грудня 2023 року командування УВ “Дніпр” підсилило перший ешелон, який здійснював атакувальні дії в районі с. Кринки частинами 70 мсд та 810 обрмп. Проте, застосування нових тактичних груп не забезпечило противнику бажаного результату. Атакуючі дії у напрямку плацдарму в районі с. Кринки були успішно відбиті підрозділами українських військ. Загалом, у кінці грудня з'єднання, частини та підрозділи ОСУВ “Одеса” відбили 148 штурмів власних позицій.

Противник продовжив регулярно здійснювати вогневе ураження позицій наших військ та цивільної інфраструктури шляхом нанесення артилерійських обстрілів та ударів авіацією й БпЛА. У першій декаді грудня російською авіацією були нанесені удари в районі н.п. Кринки, Садове, Львове, Тягинка. По цих населених пунктах було скинуто 255 КАБів. Більшість з них по Кринках та Тягинці. Водночас 05 грудня над островом Зміїний був збитий російський бомбардувальник Су-24М. Також противник щодня завдавав 23 удари FPV-дронами, здійснив 144 скиди з БпЛА та завдав 3 удари БпЛА “Ланцет”. Ураження дронами різного зразка наносилось по н.п. Качкарівка, Саблуківка, Одрадокам'янка, Берегове, Михайлівка, Берислав, Новоберислав, Томарине, Велетенське, Гаврилівка, Золота Балка, Старосілля, Дніпровське, Антонівка. Крім того, противник щоденно здійснював артилерійські обстріли населених пунктів Херсонської та Миколаївської області. У першій декаді грудня зс рф

здійснили 110 обстрілів, при чому 80 із них – по м. Херсон. Від артилерійських обстрілів постраждали н.п. Садове, Тягинка, Велетенське, Антонівка, Понятівка, Новотягинка, Іванівка, Берислав, Дудчани, Ромашкове, Кізомис, Шляхове, Дніпровське, Токарівка, Зимівник, Очаків, Солончаки, Дмитрівка¹⁰⁸⁷.

У другій декаді грудня 2023 року ворожою авіацією було скинуто 39 КАБів. Здебільшого, удари завдавались по Кринках та Тягинці. Також противник завдав 26 ударів FPV-дронами та 37 скидів з БпЛА. Окрім того, здійснив 56 обстрілів населених пунктів Херсонської та Миколаївської областей, 32 із них по м. Херсон.

У кінці грудня 2023 року російською авіацією було скинуто 56 КАБів. Як і раніше удари завдавались по н. п. Кринки, з метою ураження оборонців плацдарму, і Тягинка, з метою недопущення забезпечення наших підрозділів у Кринках. Водночас, 22 грудня 2023 року підрозділом 160 збрр ПС ЗС України було знижено три винищувачі-бомбардувальники Су-34¹⁰⁸⁸. Крім того, противник завдав 63 удари FPV-дронами, здійснив 181 скид з БпЛА, завдав 1 удар БпЛА “Ланцет” та здійснили 148 артилерійських обстрілів, 80 із них по м. Херсон¹⁰⁸⁹.

На початку січня 2024 року командуванням противника було проведено перегруповання своїх військ. Ця необхідність була викликана вадами бойового управління між складовими частинами тактичної групи. Через неузгодженість у цих питаннях, у противника продовжували мати місце випадки “дружнього вогню”, несвоєчасного висування підрозділів на вихідні рубежі, вихід їх у зони гарантованого ураження передовими підрозділами ЗС України. Внаслідок перегруповання бойове управління всіх підрозділів рф біля с. Кринки було підпорядковане штабу 104 дшд. Підрозділи 144 омсбр з під с. Кринки були виведені в район селищ Піщанка та Підстепне. Війська рф утримували позиції вздовж р. Конка на північний захід від Олешок на східному березі р. Дніпро. У цей самий час в ТОТ Криму ворог накопичував нові резерви¹⁰⁹⁰. На початку січня 2024 року з'єднання, частини та підрозділи ОУВ “Херсон” та морської піхоти в районі плацдармів на лівому березі Дніпра відбили 89 штурмів.

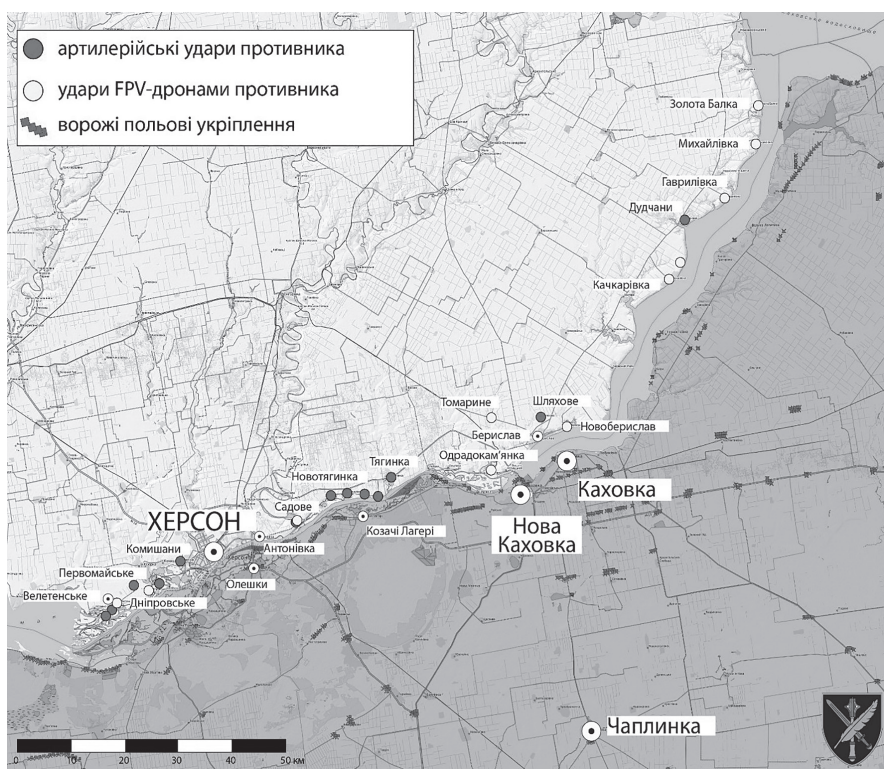
Ворожою авіацією за вказаний період було скинуто 36 КАБів. В основному удари завдавались по селах Зміївка, Червоний Маяк, Качкарівца. Також противник завдавав 62 удари FPV-дронами, здійснив 99 скидів з БпЛА та застосовував БпЛА “Ланцет”. Окрім того, ворог щоденно здійснював артилерійські обстріли населених пунктів Херсонської та Миколаївської областей. РВіА зс рф здійснили 112 обстрілів. Основними районами нанесення вогневого ураження противника залишались населені пункти на західному березі р. Дніпро¹⁰⁹¹.

У середині січня 2024 року війська рф продовжили здійснювати спроби блокування та ліквідації плацдарму наших військ в с. Кринки. Для виконання цих завдань були задіяні підрозділи 26 мсп 70 мсд та 810 обрмп, зведені в три тактичні групи, що діяли з напрямків Козачі Лагері – Кринки, Корсунка – Кринки, та фронтально з траси Т2206 через лісовий масив. У результаті боїв у першій половині місяця було відведено для відновлення боєздатності 328 дшп 104 дшд¹⁰⁹². Підрозділи ОСУВ “Одеса” на Херсонському напрямку відбили 52 штурми.

Ворожою авіацією за вказаний період було скинуто 34 КАБи. В основному удари завдавались по Зміївці та Червоному Маяку. Також противник щодня завдавав удари FPV-дронами, здійснював скиди з БпЛА та атакував БпЛА “Ланцет”. Окрім того, противник щоденно здійснював артилерійські обстріли населених пунктів Херсонської та Миколаївської областей. У середині січня зс рф здійснили 114 обстрілів позицій наших військ.

У кінці січня противник здійснив ротацію своїх штурмових загонів проти плацдарму наших військ у с. Кринки та застосував підрозділи 26 та 28 мсп 70 мсд, 328 і 337 дшп 104 дшд, та два батальйон 810 обрмп¹⁰⁹³. Однак ці заходи не призвели до витіснення підрозділів ОУВ “Херсон” та морської піхоти з лівого берега Дніпра. У третій декаді січня наші війська на Херсонському напрямку відбили 57 штурмів. Наступальні дії противника забезпечувались діями авіації, яка атакувала 60-ма КАБами. Окрім того, противник щоденно здійснював артилерійські обстріли позицій наших військ та цивільної інфраструктури в районах населених пунктів Херсонської та Миколаївської областей.

У першій декаді лютого 2024 року противник продовжив атаки в районі Кринок силами підрозділів 104 дшд, 144 омсбр та 17 тп 70 мсд. У ході наступу противник намагався діяти комплексно – одночасно з штурмовими діями застосовував ствольну артилерію та ударні БпЛА тактичного рівня. Перед

Бойові дії на Херсонському операційному напрямку в лютому 2024 року

військами рф стояло завдання, виключити будь-яке просування підрозділів ЗС України у бік Козачі Лагері, Олешківські Піски та дороги Т2206¹⁰⁹⁴. Підрозділи угруповання морської піхоти відбили 43 ворожих штурми.

Ворожою авіацією за вказаний період було скинуто 68 КАБів і завдано ударів ракетами НАР / НУРС 78 разів по позиціях наших військ, військовій і цивільній інфраструктурі у районі населених пунктів Кринки, Зміївка, Червоний Маяк, Качкарівка, Берислав, Новоберислав, Шляхове, Республіканець, Саблуківка. Крім того, противник завдав близько 400 ударів FPV-дронами, здійснив 215 скидів з БпЛА та 42 раз застосовував БпЛА “Ланцет”. Ворог щоденно здійснював артилерійські обстріли населених пунктів Херсонської та Миколаївської обл. У першій декаді лютого 2024 року зс рф здійснили 152 обстріли, 78 із яких по Херсону.

Саперними підрозділами ОСУВ “Одеса” було обстежено 2335 га території Херсонської та Миколаївської обл. На Херсонщині було виявлено та ліквідовано 693 міни, на Миколаївщині 209 мін¹⁰⁹⁵.

У другій декаді лютого угруповання зс рф продовжило наступальні дії з метою ліквідації плацдарму ЗС України в районі с. Кринки. Для цього були задіяні зведені підрозділи 70 мсд, 810 обмп, 104 дшд, 144 омсбр. В оперативному резерві атакуючого угруповання знаходилися підрозділи 61 обрмп. За вказаний період наші війська відбили 42 ворожих штурми на лівому березі Дніпра. У ході контрнаступальних дій підрозділів морської піхоти та сил ТрО, противник втратив дві позиції у смузі відповідальності 26 мсп 70 мсд¹⁰⁹⁶.

Ворожою авіацією за вказаний період було скинуто 17 КАБів і завдано ударів ракетами НАР/НУРС 14 разів по позиціях наших військ, військовій і цивільній інфраструктурі у районах населених пунктів Кринки, Зміївка, Червоний Маяк, Качкарівка, Берислав, Новоберислав, Шляхове, Республіканець, Саблуківка. Крім того, противник завдав 388 ударів FPV-дронами, здійснив 279 скидів з БпЛА та 26 раз застосовував БпЛА “Ланцет”. Ворог щоденно здійснював артилерійські обстріли населених пунктів Херсонської та Миколаївської обл.

Саперними підрозділами було обстежено 2885,49 га території Херсонської та Миколаївської областей. На Херсонщині було виявлено та ліквідовано 1102 міни, на Миколаївщині 329 мін¹⁰⁹⁷.

У третій декаді лютого 2024 року з’єднання, частини та підрозділи угруповання морської піхоти відбили 31 штурм ворожих військ. Противник не зумів витіснити наші війська з плацдармів на лівому березі Дніпра.

Ворожою авіацією за вказаний період було скинуто 4 КАБи. Крім того, противник завдавав 447 ударів FPV-дронами, здійснив 198 скидів БпЛА та 86 ударів БпЛА “Ланцет”. Також підрозділи РВіВ зс рф здійснили 228 обстрілів позицій наших військ та об’єктів цивільної інфраструктури в Херсонській та Миколаївській областях.

Саперними підрозділами було обстежено 2203,37 га території Херсонської та Миколаївської обл. На Херсонщині було виявлено та ліквідовано 696 мін, на Миколаївщині – 81¹⁰⁹⁸.

Удари по позиціях противника в його оперативно-тактичній глибині. 01 листопада у результаті нанесення удару по командному пункту УВ “Днепр” на Арабатській стрілці в с. Стрілкове загинуло три офіцери командування пдв зс рф¹⁰⁹⁹. У ніч на 10 листопада в районі с. Чорноморське було уражено два десантні катери класу “Серпа” з екіпажем та завантаженою бронетехнікою¹¹⁰⁰. За допомогою цих катерів здійснювалось матеріально-технічне забезпечення та ротація підрозділів на о. Тендрівська Коса та Кінбурнській косі¹¹⁰¹. 10 листопада в Скадовському р-ні поблизу с. Гладківка було нанесено ураження по колоні противника, що перевозила БК та особовий склад¹¹⁰². 19 листопада в Каховському р-ні був уражений ЗРК “Панцир-С1”¹¹⁰³, а наступного дня було нанесено ураження по польовому аеродрому противника в с. Тарасівка¹¹⁰⁴. 22 листопада було уражено командний пункт підрозділів СпП в районі Олешківських пісків¹¹⁰⁵. 22 лютого було нанесено ураження трьома ракетами “HIMARS” по полігону УВ “Днепр” поблизу заповідника “Олешківські піски”. Удар було завдано по скупченню особового складу 328 дшп 104 дшд. У результаті нанесеного ураження втрати цього полку становили близько 60 військовослужбовців, загинув заступник командира полку Денис Кокшаров¹¹⁰⁶.

Такі заходи зменшили спроможності противника по управлінню та забезпеченню своїх військ, погіршували їх морально-психологічний стан та полегшували утримання плацдармів на лівому березі Дніпра з’єднаннями, частинами та підрозділами ОСУВ “Одеса”.

Результати

У ході бойових дій у листопаді 2023 року – лютому 2024 року зс рф мали такі результати:

на Херсонському операційному напрямку – утримали рубіж оборони Покровське (Кінбурнська коса), Рибальче, Гола Пристань, Олешки, Піщанівка, Козачі Лагері, південніше Кринок, Корсунка, Нова Каховка, східний берег Каховського водосховища;

не зуміли вибити українські частини та підрозділи з плацдармів на східному березі Дніпра в районі Дач, Піщанівки та Кринок.

ОСУВ “Одеса” досягло у листопаді 2023 року – лютому 2024 року таких результатів:

утримало рубіж оборони Очаків, Іванівка, Дніпровське, Станіслав, Кізомис, Велетенське, Янтарне, Херсон, Антонівка, Придніпровське, Токарівка, Іванівка, Львове, Ольгівка, Миколаївка, Одрадокам’янка, Козацьке, Веселе, Берислав, Новоберислав, Червоний Маяк, Качкарівка, Гаврилівка, Золота Балка;

утримало плацдарми на східному березі р. Дніпро в районі Дач, Піщанівки та Кринок;

противнику було завдано таких втрат: не менше 3999 військовослужбовців, уражено 1610 од. ОВТ, у тому числі 4 літаки, 65 польових пунктів боєпостачання, 9 складів ПММ та 16 пунктів управління БпЛА, 100 спостережних пунктів¹¹⁰⁷.

Висновки

Аналіз оперативної обстановки та ходу воєнних дій у листопаді 2023 року – лютому 2024 року в зоні відповідальності ОСУВ “Одеса” дозволяє зробити такі висновки:

ОСУВ “Одеса” змогло утримати позиції на східному березі Дніпра у відриві від основних сил завдяки стійкості підрозділів морської піхоти та ТрО, налагодженні процесів матеріально-технічного забезпечення, ротації та евакуації, а також скоординованій роботі підрозділів РВіА, РЕБ та екіпажів БпЛА. Водночас, з’єднання, частини та підрозділи ОСУВ “Одеса” не зуміли розширити плацдарми на лівому березі Дніпра та перейшли до їх оборони. Дії ОСУВ “Одеса” скували одне з найбільших УВ противника та змусили його перекидати додаткові сили та засоби на Херсонський напрямок;

оборона противника продовжувала опиратися на бар’єрний рубіж р. Дніпро та панування в повітрі. Разом з тим, ворожим військам не вистачило спроможностей та злагодженості, щоб витіснити наші війська з лівого берега Дніпра. У ході наступальних дій противник переважно застосовував піхотні штурми без застосування військової техніки.

У ЧОРНОМОРСЬКІЙ ТА АЗОВСЬКІЙ ОПЕРАЦІЙНИХ ЗОНАХ

Характеристика морської обстановки

Морська обстановка у Чорноморській морській зоні на шостому етапі широкомасштабного російського вторгнення (листопад-грудень 2023 року та січень-лютий 2024 року) характеризувалась зниженням інтенсивності ведення бойових дій у Чорному морі. Противник здійснював контроль надводної та повітряної обстановки, шукав рішення для протидії новим тактичним прийомам Сил оборони України під час атак корабельного складу і наземної інфраструктури чф рф. Основні зусилля ворог зосереджував на повітряній складовій ураження військової, портової та цивільної інфраструктури України.

Сили оборони України утримували тактичну ініціативу в північно-західній частині Чорноморської операційної зони. Атакували ворожі військові об’єкти на ТОТ Криму з повітря та безекіпажними надводними апаратами (далі – БеНА) в акваторії Чорного моря.

Кліматичні умови в Чорному морі. Кліматичні умови в Чорному морі у листопаді 2023 року ускладнились. У першій половині місяця в Одеській обл. оголошувалося штормове попередження. Температура повітря у першій половині місяця була: вночі +8-10°C, вдень: +14-20°C¹¹⁰⁸. У другій половині місяця штормове попередження оголошувалося 18, 24 та 26-28 листопада. Температура повітря у другій половині місяця коливалася: вночі від +1-2°C до -2-4°C, вдень – від +8-10°C до +1-5°C. Сила вітру коливалась від 19-24 м/с до 25-30 м/с. 26-27 листопада висота хвиль у Чорному морі досягала 30-50 дм. Порти на північно-західному узбережжі моря в цей проміжок часу припинили роботу¹¹⁰⁹.

У кінці листопада в Одеській обл. без електроенергії залишилися 179 населених пунктів. 26-29 листопада негода знищила російські фортифікаційні споруди в тимчасово окупованому Криму – хвилі висотою до дев'яти метрів зруйнували лінію оборони раніше споруджену противником на пляжах Євпаторії.¹¹¹⁰ Шторми в Чорному морі призвели до втрат і пошкоджень цивільних суден. Так, 20 листопада турецьке вантажне судно “Kafkametler” (на борту – 12 членів екіпажу) прямувало з російського порту Темрюк із вантажем феросплавів, подало сигнал лиха біля м. Ереклі. Турецька влада пізніше заявила, що воно затонуло¹¹¹¹. 26 листопада в морі біля узбережжя м. Анапа (район селища Витязево, рф) сильний шторм викинув на міліну суховантажне судно “Blue Shark” під прапором Белізу¹¹¹². 29 листопада судно “Матрос Шевченко” спробувало вийти у відкрите море з порту “Кавказ” (рф). Сильні пориви вітру навалили його на судно “Матрос Позинич” і разом їх кинули на теплохід “Кавказ-5”¹¹¹³.

Кліматичні умови в Чорному морі у грудні 2023 року були середньостатистичними для зимової пори року. У північно-західній частині Чорного моря штормів не було, сила вітру на початку місяця фіксувалась 9-14 м/с з поривами 15-20 м/с, наприкінці місяця 7-12 м/с з поривами 15-17 м/с. Температура повітря у першій половині місяця була: вночі від +3-8°C до -4+1°C, вдень: від +8-10°C до +1-6°C. Температура повітря у другій половині місяця коливалася: вночі від -4°C+1°C до -2+3°C, вдень – від +3-8°C до +2-4°C¹¹¹⁴.

Кліматичні умови в січні 2024 року були не стійкі. Упродовж січня спостерігалися явища: тумани, мряка, дощ, сніг та мокрий сніг, хуртовини, поривчастий вітер. У північно-західній частині Чорного моря штормів не було, вітер переважав слабкий та помірний, відмічались посилення швидкості вітру до 15-18 м/с. Середня місячна температура повітря становила -1+2°C, максимально підвищувалась до +10-15°C. Температура повітря знижувалася до -11-15°C, місцями до -21°C¹¹¹⁵. На ТОТ Криму двічі оголошувалося штормове попередження – 14-15 та 25-26 січня 2024 року¹¹¹⁶.

У лютому 2024 циклон, який змістився з Балтійського моря, приніс до північно-західного узбережжя Чорного моря хмарну та теплу погоду. Вночі та вранці місцями був туман. Вітер з помірними швидкостями, місцями з поривистим посиленням до 20 м/с. 4, 5, 7 лютого в морі штормило. Середня температура становила +5-8°C, що на 7-8°C було вище за щорічну норму температури в лютому. З 19 лютого на Одещину та узбережжя Чорного моря мав вплив гребінь антициклону зі сходу. 12-13, 17, 22-24 та 28-29 лютого по області видимість знижувалась до 200-500 м у зв'язку з сильними туманами¹¹¹⁷.

В Україні в листопаді-грудні 2023 року та січні-лютому 2024 року функціонували шість морських портів: Одеса, Південний, Чорноморськ і дунайські порти Ізмаїл, Рені та Усть-Дунайськ.

Завдання сторін

Аналіз дій зс рф на шостому етапі збройного протистояння засвідчив, що вони в Чорноморській та Азовській ОЗ виконувались такі завдання:

нанесення повітряних ударів з морського напрямку по важливих об'єктах критичної інфраструктури і населених пунктах України;

забезпечення контролю надводної, підводної та повітряної обстановки в акваторії Чорного моря;

здійснення охорони та оборони районів базування сил флоту;

постачання морем матеріально-технічних ресурсів в інтересах забезпечення угруповань військ у Південно-Західній ОЗ.

Аналіз дій Сил оборони України в цьому часовому проміжку дозволив встановити, що в Чорноморській та Азовській ОЗ вони мали такі завдання:

захист судноплавства і портової діяльності України;

нанесення ураження по силах і засобах противника на ТОТ АР Крим;

спостереження за надводною, підводною та повітряною обстановкою у Чорноморській та Азовській ОЗ;

протиповітряна оборона України з морського напрямку;

забезпечення охорони та оборони районів базування сил та районів виконання бойових завдань.

Склад угруповань ВМС

Чф зс рф. Чорноморська операційна зона. Корабельний склад чф рф розміщувався у ВМБ Новоросійськ і Севастополь та кількох пунктах базування. Кораблі, що були носіями КРМБ “Калибр”, в основному знаходились у ВМБ Новоросійськ, один у ВМБ Севастополь:

два з двох фрегатів проєкту 11356Р типу “Адмирал Григорович” – “Адмирал Макаров”, “Адмирал Эссен”;

три із трьох МРК пр. 21631 “Буян-М” – “Вышний Волочек”, “Грайворон” та “Ингушетия”;

чотири з чотирьох підводних човнів – три пр. 636.3 “Варшавянка” – “Великий Новгород”, “Старый Оскол”, “Колпино”, один підводний човен пр. 877В “Палтус” – “Алроса”;

два ракетні корвети пр. 22800 “Каракурт” – “Амур”, “Туча”.

два патрульних кораблі пр. 22160 “Василий Быков” – “Василий Быков”, “Дмитрий Рогачев”;

три великі десантні кораблі пр. 775 – “Калининград”, “Королев”, “Георгий Победоносец”;

один великий десантний корабель пр. 1171 “Тапир” – “Орск”;

три тральщики пр. 266М “Аквамарин”;

У лютому 2024 року у ВМБ (головна база чф) Севастополь знаходились такі бойові кораблі вmf рф:

сторожовий корабель (ск), “фрегат” пр. 1135М “Пытливый” та ск пр.1135 “Ладный”;

малий ракетний корабель, ракетний корвет пр. 22800 “Каракурт” – “Циклон”;

ракетний катер пр. 12411 “Набережные Челны”;

малі протичовнові кораблі, “протичовновий корвет” пр. 1124М “Касимов”, “Муромец”, “Ейск”;

морський тральщик пр. 266М “Ковровец”, “Иван Голубец”, пр. 12660 “Железняков”;

базові тральщики пр. 12700 “Георгий Курбатов”, “Иван Антонов”;
сім продиверсійних катерів пр. 03160, три пдка пр. 21980, три пдка пр. 02510;
середні розвідувальні кораблі пр. 18280 “Иван Хурс”, пр. 861М “Экватор”.

Окрім того, основна кількість спеціальних кораблів та суден забезпечення чф противника також базувались на ВМБ Севастополь.

ВМБ Донузлав – один рка пр. 12411 “Ивановец”¹¹¹⁸.

ВДК пр. 11711 – “Петр Моргунов” знаходився в цивільному порту Сочі.

Противник перебазував кораблі, які є носіями крилатих ракет, із ТОТ Криму до Новоросійська, в той час як у Севастополі залишався лише один корабель-носій КРМБ.

У Севастополі на судноремонтному заводі “Севастопольський морський завод” знаходились кілька ВДК пр. 1171 – “Николай Фильченков”, пр. 775 – “Минск”, “Оленегорский горняк”, “Азов”, “Ямал”, а також підводний човен “Ростов-на-Дону” пр. 636.3 “Варшавянка”.

Корвет “Аскольд” наприкінці 2023 – на початку 2024 рр. проходив ремонт на заводі “Залив” (тимчасово окупована Керч). На цьому заводі готувалися до спуску на воду корвет пр. 22800 під назвою “Тайфун”, бойові кораблі пр. 2216 “Виктор Великий” та “Николай Сепятин”.

Захоплені в Україні мбк “Акерман” та “Вишгород” пр. 55185 “Гюрза” були противником перейменовані на “Разбойник” та “Наездник” та відбуксировані в Новоросійськ¹¹¹⁹.

Азовська операційна зона. У зоні діяло угруповання ворога з шести бойових кораблів/катерів.

ВМС ЗС України. Морська складова: два дивізіони надводних кораблів, два дивізіони кораблів охорони рейду, 385 окрема бригада морських безпілотних комплексів спеціального призначення, дивізіон допоміжних суден і дивізіон суден забезпечення. Річкова складова: річкова флотилія у складі 26-го і 27-го окремих дивізіонів річкових катерів. Морська піхота ВМС ЗС України. Окрема морська авіаційна бригада. Берегові ракетно-артилерійські війська.

Особливості виконання завдань ВМС у Чорноморській операційній зоні

У зазначений період (листопад-грудень 2023року – січень-лютий 2024 року) бойові кораблі чф рф не загрожували морським транспортним шляхам в Україну. Основним завданням вертольотів морської авіації чф і патрульних катерів була охорона та оборона районів базування сил від українських БєНА.

Аналіз дій флоту противника свідчив, що ворожі кораблі несли бойове чергування безпосередньо біля берегової лінії:

фрегат пр. 11356 “Адмирал Макаров” знаходився за 13 миль на південь від м. Геленджик;

морський тральщик пр. 12660 “Железняков” знаходився за 12 миль на захід від м. Геленджик, очевидно діяв разом із флагманом чф фрегатом “Адмирал Макаров”;

сторожовий корабель пр. 1135М “Пытливый” – за 16 миль на схід від м. Опук;

ракетний катер пр. 12411 “Ивановец” – за 13 миль на захід від пункту базування н. п. Новоозерне;

патрульний корабель пр. 22160 “Дмитрий Рогачев” – за 27 миль на південь від с. Архіпо-Осіповка (Краснодарський край, рф).

Три кораблі імовірно знаходились на охороні Керченського мосту:

малий протичовновий корабель пр. 1124М “Суздалец” – за вісім миль на північний захід від Керченського мосту;

протидиверсійний катер (далі – пдка) пр. 21980 П-350 “Курсант Кировец” – за півтори милі на північ від Керченської протоки;

пдка пр. 21980 П-349 “Суворовец” – за дві милі на південь від Керченської протоки¹¹²⁰.

Впродовж вказаного періоду противник постійно завдавав ударів засобами повітряного нападу по об'єктах на українському узбережжі – пріоритетним напрямком таких ударів залишалася Одещина. Застосовувались такі ЗПН: балістичні ракети “Искандер-М”, протикорабельні ракети П-800 “Оникс”, крилаті авіаційні ракети Х-31 та Х-59 та БпЛА “Герань”.

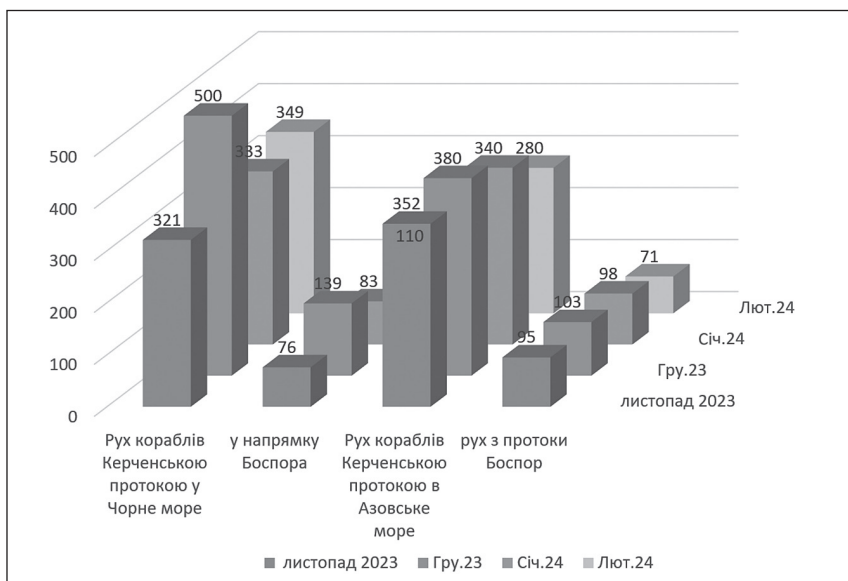
Запуски ударних БпЛА противник здійснював із південно-східного (Приморсько-Ахтарськ, Краснодарський край рф) та південного напрямків (мис Чауда, ТОТ АР Крим). Ворог у листопаді 2023 року здійснював постановку морських мін силами і засобами тактичної авіації¹¹²¹. В січні 2024 року, вперше за час ведення широкомасштабної війни, зс рф застосували проти України ракету П-35 (ЗМ44 “Прогрес”), запущену з ТОТ Криму. Це десятиметрова ракета, вагою чотири тони, яка була прийнята на озброєння в 1962 році. Ракета була успішно знешкоджена українськими військами ППО¹¹²².

У лютому 2024 року в Миколаївському порту противник артилерією вразив рибальське цивільне судно та обстрілював цивільну інфраструктуру в акваторії Очаківської громади¹¹²³. Двома ракетами противник вразив турецьке цивільне судно “Kuruoglu-3”, яке вже два роки знаходилося в Херсонському порту. Турецька компанія “Ambrey” заявила, що її торгові судна, заблоковані в ході бойових дій в Херсонському та Миколаївському портах, зазнали чисельних пошкоджень від зс рф¹¹²⁴.

В акваторії Керченської протоки було встановлено заборонену зону для судноплавства, а саме в зоні магістрального газопроводу “Краснодарський край – Крим”. У цій зоні заборонено проходження всім типам суден окрім кораблів/катерів військ національної гвардії росії, мвд росії, вmf і прикордонної служби фсб росії.

У Чорному морі, під приводом проведення заходів із бойової підготовки флоту та авіації з 21:00 31 грудня 2023 року по 21:00 31 березня 2024 року противником, було оголошено про закриття зони Чорного моря широкою смугою від Керченської протоки до мису Тарханкут і від нього до гирла р. Дунай. Під час цих заходів морські міни на маршрутах проходження цивільних суден могли встановлювати бойові літаки¹¹²⁵.

Противник системно використовував морські шляхи у Чорноморській ОЗ для перевезень. Так, з 01 по 30 листопада в інтересах рф прохід Керч-Єнікальською протокою здійснили: до Чорного моря – 321 судно, з них 76 продовжили рух у напрямку протоки Босфор; до Азовського моря – 352 судна, з них 95 рухались із Босфору¹¹²⁶. З 01 по 31 грудня в інтересах рф прохід Керч-Єнікальською протокою здійснили: до Чорного моря – 500 суден, 139 продовжили рух у напрямку протоки Босфор; до Азовського моря – 380 суден, з них 103 рухались із Босфору. З 01 по 31 січня в інтересах рф прохід Керч-Єнікальською протокою здійснили: до Чорного моря – 333 судна, 83 продовжили рух у напрямку протоки Босфор; до Азовського моря – 340 суден, з них 98 рухались із Босфору¹¹²⁷. З 01 по 29 лютого в інтересах рф прохід Керч-Єнікальською протокою здійснили: до Чорного моря – 349 суден, 110 продовжили рух у напрямку протоки Босфор; до Азовського моря – 280 суден, з них 71 рухалось із Босфору¹¹²⁸. Зазначені судна здійснювали рух із порушенням Міжнародної конвенції з охорони людського життя на морі (SOLAS), викликаючи системи автоматичної ідентифікації¹¹²⁹.

Сили оборони України за вказаний період провели низку атак у Чорноморській ОЗ.

4 листопада 2023 року тактична авіація ПСЗС України крилатими ракетами “SCALP-EG” завдала ракетного удару по суднобудівному заводу “Залив” у Керчі. Критичних пошкоджень зазнав малий ракетний корабель “Аскольд”. Ракети влучили в центральну частину корпусу корабля, де було розміщено основну систему озброєння¹¹³⁰.

10 листопада підрозділи спецпризначення ГУР МО України провели нічну операцію на ТОТ Криму, де в районі бухти Вузька морськими БеНА уразили два російські десантні катери: один проекту 1176 “Акула”, інший новіший – проекту 11770 “Серна” (після ураження затонули)¹¹³¹.

У другій половині листопада Збройні Сили України продовжили комплексні операції з ліквідації російських військових об'єктів у ТОТ Криму. Для цього проводилась агентурна і електронна розвідка. Були задіяні частини спеціального призначення та розвідувальна авіація, завдані удари по засобах ППО у західній частині півострова Крим. Лише на заключному етапі здійснювалися пуски авіаційних ракет або удари морськими БєНА.

5 грудня, ймовірно, комбінованою атакою ударних БпЛА та КР було уражено систему радіолокації “Небо-М” в районі н. п. Багерове (Єдикуйський район ТО АР Крим), стоянку гелікоптерів, систему радіолокації П-18 “Терек” та систему управління зенітно-ракетними підрозділами “Байкал-1М” в районі н. п. Стрелкове (півострів Арабатська стрілка, Херсонська обл.)¹¹³². В цей самий день підрозділом ППО ЗС України знищено російський бомбардувальник Су-24М у районі о. Зміїний, який під прикриттям винищувача Су-30СМ намагався завдати ракетно-бомбового удару по півдню Одещини¹¹³³.

Складові сил оборони України продовжували пошук нових форм і способів ведення бойових дій. Наприклад, 20 грудня на території ТОТ Криму була проведена комбінована атака (ймовірно до 3 БпЛА та дві КР класу “повітря-земля” типу “Storm Shadow/SCALP EG”) на 40-й окремий командно-вимірювальний комплекс у складі Головного випробувального космічного центру імені Г. Титова (с. Вітіно Сакського району) та ПУ фєб (с. Сонячногірське). Вказані об'єкти зазнали ушкоджень¹¹³⁴.

26 грудня в порту м. Феодосія (ТОТ Криму) внаслідок удару КР типу “Storm Shadow” було знищено ВДК пр. 775 “Новочеркаск”, пошкоджені: буксир “Капитан Гурьев” та навчально-тренувальний корабель “УТС-150”. Ймовірно, на борту ВДК “Новочеркаск” знаходився вантаж із 4400 одиниць снарядів різних калібрів та 280 реактивних снарядів для БМ-21 “Град”. Внаслідок вибуху на військовому кораблі 74 моряки загинули, ще 27 дістали поранення, у Феодосії було пошкоджено залізничний вокзал. Перша спроба вразити ВДК “Новочеркаск” була 24 березня 2022 року в порту окупованого Бердянська¹¹³⁵.

Сили оборони України в січні 2024 року продовжили атаки у Чорноморській ОЗ. Противник оголошував повітряну тривогу на ТОТ Криму та в акваторії Чорного моря 5, 17, 25, 30-31 січня 2024 року. 5 січня 2024 року відбувся авіаційний удар по командному пункту в Євпаторії. 17 січня 2024 року сталися вибухи в Севастополі, Євпаторії, Саках, було перекрито рух Керченським мостом. Окупаційною адміністрацією стверджувалося, що було завдано ударів ракетами “Storm Shadow” по Чонгарському мосту. Того ж дня сталися вибухи в Ростовській області на Шахтинському полієфірному заводі¹¹³⁶. 25 січня 2024 року було завдано повітряний удар БпЛА по Туапсинському нафто-переробному заводу, вражено вакуумну установку, після чого завод призупинив роботу¹¹³⁷. 30 січня сили оборони України успішно уразили радіолокаційну станцію російської системи ППО поблизу н. п. Роздольне на ТОТ Криму¹¹³⁸. 31 січня 2024 року сталися вибухи в Севастополі, Євпаторійському р-ні, Феодосії, Роздольному, Гвардійському, знову було перекрито рух Керченським мостом¹¹³⁹.

18 січня 2024 року партизанський рух “Атеш” на ТОТ Криму повідомив про виявлення затонулого корвету “Тарантул” у Графській бухті Севастополя. Згідно з супутниковими даними, корабель затонув між 28 та 31 грудня 2023 року¹¹⁴⁰.

У лютому 2024 року було атаковано та потоплено два кораблі чф рф – рка “Ивановец” пр. 12411 та вдк “Цезарь Куников” пр. 775. Ракетний катер “Ивановец” було атаковано в ніч на 1 лютого за допомогою трьох БеНА типу “Magura V5”. Катер затонув на рейді бухти Донузлав, за 12 км від бухти Донузлав і 8 км від с. Окунівка на узбережжі Чорного моря¹¹⁴¹. Знищення ракетного катера обмежило можливості рф у північно-західній частині Чорного моря та убезпечило рух суден українським “зерновим коридором”.

Великий десантний корабель пр. 775 “Цезарь Куников” був потоплений 14 лютого 2024 року поблизу Алупки за допомогою шести БеНА типу “Magura V5”. Атака на ВДК тривала впродовж 30 хвилин, чотири БеНА вразили корабель з лівого борту, від корми до юта, п’ятий – наніс ураження в районі машинного відділення. ВДК “Цезарь Куников” відігравав важливу роль у логістичному забезпеченні чф рф. Він став четвертим вдк, який був знищений Силами оборони України. Цей корабель раніше був пошкоджений в порту окупованого Бердянська 24 березня 2022 року ракетним ударом українського підрозділу РВіА. В результаті удару загинув капітан корабля¹¹⁴².

В акваторії Азовського моря 29 лютого зафіксовано пожежу на одному з катерів берегової охорони прикордонної служби фсб рф. Ворог зазнав втратив п’ять військовослужбовців¹¹⁴³.

У Сіверському районі Краснодарського краю 9 лютого дронами було атаковано Ільський та Афіпський нафтопереробні заводи¹¹⁴⁴. ССО ЗС України у Чорному морі знищили обладнання, яке забезпечувало стійке управління БпЛА “MojaJer-6”, а також радіолокаційну станцію “Нева-Б”. Ця станція здійснювала спостереження за кораблями та контролювала обстановку у північно-західній акваторії Чорного моря. Обидва об’єкти знаходились на нафтовидобувних платформах. Спецоперацію було проведено в зоні контрольованій зс рф. Бійці ССО зачистили об’єкт та здійснили його підрив. У результаті спецоперації українські бійці захопили важливе обладнання та знищили щоглу з антенами¹¹⁴⁵.

За період листопад-грудень 2023 року та січень-лютий 2024 року Силами оборони України було потоплено шість та пошкоджено чотири ворожих кораблі/катери.

Наприкінці зазначеного періоду функціонували шість морських портів України: Одеса, Південний, Чорноморськ і дунайські порти Ізмаїл, Рені та Усть-Дунайськ. З моменту створення українського морського транспортного коридору у серпні 2023 року Україна вийшла на довоєнні обсяги експорту морем¹¹⁴⁶.

Результати

Морська обстановка в Чорноморській операційній зоні у листопаді-грудні 2023 та січні-лютому 2024 року залишалася складною. Противник зберіг спроможності щодо нанесення ураження ракетами та БпЛА населеним пунктам і портовій інфраструктурі півдня України. За вказаний період було завдано 161 ракетний удар та 1050 повітряних ударів БпЛА.

Хронологія ударів ЗПН противника по Україні в листопаді 2023 року – лютому 2024 року з приморського напрямку

Дата	Місце та спосіб атаки	Тип носія	Тип та кількість застосованого озброєння	Місце влучання (знищення) Напрямок руху	Деталі, примітки
Листопад 2023					
01.11	Акваторія Чорного моря	літак	2 - Х-59	Одеська обл.	Ракети було знищено
04.11	ТОТ АР Крим (Джанкойський район)	ОТРК - "Искандер"	4 ОТРК - "Искандер-К"	Дніпропетровська, Полтавська обл.	3 ракети було знищено
06.11	ТОТ АР Крим (Джанкойський р-н, західні райони АР Крим, мис Чауда).	ОТРК "Искандер", БРК "Бастион"	ОТРК "Искандер-М", 1 "Оникс", 22 БпЛА "Герань"	м. Одеса, Одеська обл.	Цілі: промислова, портова інфраструктура, безпосередньо центр міста Одеса, знищено: 15 БпЛА
08.11	Акваторія Чорного моря	літак	1 - Х-31	Одеська обл.	Цілі: атаковане цивільне судно Kmax Ruler (Ліберія)
10.11	ТОТ АР Крим (західні райони АР Крим, мис Чауда), повітряний простір над західними районами Чорного моря	Літак, БРК "Бастион"	31 БпЛА "Герань", 1 - Х-31, 1 - "Оникс"	Одеська, Дніпропетровська, Харківська, Кіровоградська, Київська обл.	Цілі: портова та промислова інфраструктура. Знищено: 19 БпЛА
13.11	ТОТ АР Крим (північні райони)			Херсонська, Миколаївська обл.	Знищено 3 БпЛА "Мерлін-ВР", 2 "Орлан-10"
14.11	ТОТ АР Крим (північна частина)	ОТРК "Искандер"	ОТРК "Искандер-К"	Херсонська обл. (Чорнобаївська громада)	Ракету знищено
21.11	ТОТ АР Крим (Джанкойський р-н, мис Чауда), повітряний простір над західною частиною Чорного моря	ОТРК "Искандер", літак	1 "Искандер-К", 1 - Х-31П, 2 - КАБ	Одеська обл. (м. Одеса, Білгород-Дністровський район, дельта Дунаю, с. Вилкове)	Цілі: портова інфраструктура, сили і засоби ППО Сил оборони України, знищено 1 розвідувальний БпЛА типу "Mohajer-6"
30.11	ТОТ АР Крим (мис Чауда)		20 БпЛА "Герань"	Одеська, Херсонська, Хмельницька, Вінницька обл.	Знищено 14 БпЛА "Герань"
Грудень 2023					
01.12	ТОТ АР Крим (мис Чауда), Приморсько-Ахтарськ (рф), ТОТ Херсонської області	літак	25 БпЛА "Герань", 2 - Х-59	Херсонська, Миколаївська, Дніпропетровська обл.	Всі БпЛА та ракети було знищено

02.12	ТОТ АР Крим (мис Чауда), ТОТ Запорізької області	літак	11 БпЛА "Герань", 1 - Х-59	Одеська, Дніпропетровська обл.	Цілі: припортова та промислова інфраструктура. знищено: 10 БпЛА, 1 - Х-59
04.12	ТОТ АР Крим (мис Чауда) та ТОТ Херсонської області	літак	23 БпЛА "Герань", 1 - Х-59	Херсонська, Миколаївська, Дніпропетровська, Кіровоградська обл.	Знищено: 18 БпЛА, 1 - Х-59, 1 розвідувальний БпЛА "Supercam"
06.12	ТОТ АР Крим (мис Чауда)		48 БпЛА "Герань"	Херсонська, Миколаївська, Дніпропетровська, Кіровоградська обл.	Цілі: промисловість та інфраструктурні об'єкти, знищено: 41 БпЛА 1 - розвідувальний БпЛА "Мерлін-ВР"
07.12	ТОТ АР Крим, м. Севастополь, Приморсько-Ахтарськ (рф)		18 БпЛА "Герань"	Хмельницька, Одеська обл.	Цілі: портова та авіа інфраструктура. Аеродром «Староколянінів», знищено: 15 БпЛА
11.12	ТОТ АР Крим (мис Чауда, ае Бельбек)		18 БпЛА "Герань"	Одеська, Миколаївська обл.	Цілі: військ. та пром. інфр-ра Знищено: 18 БпЛА
12.12	ТО м. Севастополь (Балаклавський район)		15 БпЛА "Герань"	Одеська обл.	Цілі: військ. та пром. інфр-ра. Знищено: 9 БпЛА
13.12	ТО м. Севастополь (Балаклавський район)		10 БпЛА "Герань"	Одеська обл.	Цілі: військ. та пром. інфр-ра. Знищено: 10 БпЛА
14.12	ТОТ АР Крим, м. Севастополь, Приморсько-Ахтарськ (рф)		42 БпЛА "Герань"	Одеська обл.	Цілі: військова та промислова інфраструктура знищено: 41 БпЛА
17.12	ТОТ АР Крим, м. Севастополь, Приморсько-Ахтарськ (рф)	ОТРК - "Искандер", літак	1 - "Искандер-К", 1 - Х-59, 20 БпЛА "Герань"	Одеська, Херсонська обл.	Цілі: військова, припортова та пром. Інфраструктура. Знищено: знищено: 20 БпЛА, 1 - Х-59, 1 - "Искандер-К"
20.12	ТОТ АР Крим, м. Севастополь, Приморсько-Ахтарськ (рф)		19 БпЛА "Герань"	Одеська, Херсонська, Вінницька, Хмельницька, Київська обл.	Цілі: військова та промислова інфраструктура знищено: 18 БпЛА
21.12	ТОТ АР Крим, м. Севастополь, Приморсько-Ахтарськ (рф)		35 БпЛА "Герань"	Одеська, Миколаївська, Херсонська, Хмельницька обл.	Цілі: військова та промислова інфраструктура. Знищено: 34 БпЛА

22.12	ТОТ АР Крим, м. Севастополь „Приморсько- Ахтарськ (рф)		29 БпЛА “Герань”	Одеська, Рівненська, Хмельницька, Київська обл.	Цілі: військова та промислова інфраструктура. Знищено: 24 БпЛА
24.12	ТОТ АР Крим, м. Севастополь, Приморсько-Ахтарськ (рф)		9 БпЛА “Герань”	Одеська, Хмельницька обл.	Цілі: військова та промислова інфраструктура знищено: 9 БпЛА
25.12	ТОТ АР Крим, м. Севастополь (Балаклавський район), Приморсько- Ахтарськ	літак	31 БпЛА “Герань”; ракета Х-31П	Одеська, Хмельницька, Дніпропетровська обл.	Цілі: військова та пром. інфр-ра. Знищено: 28 БпЛА, 1 - Су-24М
26.12	ТОТ АР Крим, м. Севастополь (Балаклавський район), Приморсько- Ахтарськ.		19 БпЛА “Герань”	Одеська, Херсонська, Хмельницька, Миколаївська обл.	Цілі: військова та пром. інфр-ра. Знищено: 13 БпЛА
27.12	ТОТ АР Крим, м. Севастополь (Балаклавський район), Приморсько-Ахтарськ.		46 БпЛА “Герань”	Одеська, Херсонська, Хмельницька, Миколаївська обл.	Цілі: військова, зернова та пром. інфр-ра. Знищено: 32 БпЛА
29.12.	ТОТ АР Крим (район запуску точно не виявлений), повітряний простір над акваторією Чорного моря	літак, ОТРК “Искандер-М”	36 БпЛА “Герань”; 14 – С-300/С-400, “Искандер-М” 90 – Х-101/Х- 555/Х-55	Всі регіони України	Цілі: об’єкти критичної цивільної інфр-ри, промислові та військові об’єкти. Знищено 27 БпЛА, 87 крилатих ракет типу Х-101/Х-555/Х-55
30.12	ТОТ Кримський півострів, мис Чауда		10 БпЛА “Герань”	Херсонська, Хмельницька обл.	Цілі: військова інфраструктура знищено: 5 БпЛА
31.12	ТОТ Кримський півострів, мис Чауда, Приморсько-Ахтарськ.	літак	49 БпЛА “Герань”; 1 ракета Х-59	Одеська, Херсонська, Хмельницька, Миколаївська обл.	Цілі: військова, зернова та пром. інфраструктура. Знищено: 21 БпЛА
Січень 2024					
01.01	ТОТ Кримський півострів, мис Чауда, Балаклава, Приморсько-Ахтарськ рф		90 БпЛА “Герань”	Одеська, Львівська, Хмельницька, Вінницька, Кіровоградська, Луганська, Харківська, Запорізька, Миколаївська, Дніпропетровська, Херсонська обл.	припортова інфраструктура, агропромислові та промислові підприємства ВПК, критичні об’єкти енергетичної інфраструктури знищено 87 БпЛА

02.01	ТОТ Кримський півострів, мис Чауда, Приморсько-Ахтарськ рф	Надводний корабель	35 БпЛА "Герань", 1 БпЛА "ZALA", 5 дронів "Ланцет", 3 КРМБ "Калибр"	Херсонська, Миколаївська Київська обл.	об'єкти енергетичної та критичної інфраструктури, пром. і цивільні об'єкти. всі БпЛА знищено
05.01	ТОТ Кримський півострів, мис Чауда, Приморсько-Ахтарськ рф		29 БпЛА "Герань"	Херсонська, Черкаська, Миколаївська, Кіровоградська, Дніпропетровська обл.	агропромислова та енергетична інфраструктура. Знищено: 21 БпЛА "Герань", 2 розвідувальні БпЛА «Мерлін-ВР» 1 БпЛА «Орлан-10»
08.01	ТОТ Кримський півострів, мис Чауда	ОТРК "Искандер"	ОТРК , 6 од. БР типу "Искандер-М"	Харківська, Запорізька, Хмельницька, Дніпропетровська обл.	об'єкти критичної інфраструктури, промислові цивільні та військові об'єкти
17.01	ТОТ Кримський півострів, північні райони			Херсонська, Миколаївська обл.	знищено 1 розвідувальний БпЛА (тип невідомий); 1 дрон-камікадзе «Ланцет»
25.01	ТОТ Кримський півострів, мис Чауда, Приморсько-Ахтарськ.		14 БпЛА "Герань"	м. Одеса, Одеська обл., Миколаївська обл.	портова і пром. інфраструктура. Знищено 11 БпЛА "Герань"
26.01	ТОТ Кримський півострів, м. Армянськ	ОТРК "Искандер"	ОТРК "Искандер-М" (ЗРК С-300); 3 од. БР невстановленого типу.	м. Херсон	об'єкти критичної інфраструктури
30.01	ТОТ Кримський півострів, північ ТОТ, Приморсько-Ахтарськ рф		35 БпЛА "Герань"	Черкаська (Уманський р-н), Полтавська, Вінницька, Херсонська. Миколаївська обл.	Інфр-ра паливно-енергетичного сектору, цивільні та військові об'єкти. Знищено 15 БпЛА "Герань"
31.01	ТОТ Кримський півострів, мис Чауда, Приморсько-Ахтарськ рф	ОТРК "Искандер"	29 БпЛА "Герань" ОТРК "Искандер-М", 3 од	Миколаївська, Херсонська, Дніпропетровська, Кіровоградська, Харківська обл.	критична цивільна та військова інфраструктура прифронтових регіонів. Знищено 14 БпЛА "Герань"
Лютий 2024					
02.02.	ТОТ Кримський півострів, мис Чауда, Приморсько-Ахтарськ рф		24 БпЛА "Герань"	Дніпропетровська, Херсонська, Кіровоградська, Харківська обл.	Цілі – об'єкти промислової та енергетичної інфраструктури, знищено 11 БпЛА

03.02.	ТОТ Кримський півострів, мис Чауда, Приморсько-Ахтарськ рф		14 БпЛА "Герань"	Дніпропетровська обл. Миколаївська обл Житомирська обл.	Цілі – об'єкти промислової та енергетичної інфраструктури, знищено 9 БпЛА.
07.02.	ТОТ Кримський півострів, мис Чауда, м. Севастополь	ОТРК "Искандер", літак, корабель	20 БпЛА "Герань" 3 "Искандер-М" 4 ракети типу Х-22 3 КРМБ	Дніпропетровська обл., м Миколаїв, м Київ, Київська, Львівська обл	Цілі – об'єкти промислової, комунальної та енергетич. інфр-ри. Знищено 9 БпЛА.
08.02.	ТОТ Кримський півострів, мис Чауда		17 БпЛА "Герань"	Дніпропетровська, Миколаївська обл, м. Одеса, Одеська, Вінницька обл.	Цілі – об'єкти промислової, комунальної та енергетичної інфраструктури, знищено 11 БпЛА.
09.02.	ТОТ Кримський півострів, мис Чауда		16 БпЛА "Герань"	Дніпропетровська, Миколаївська, Херсонська, Харківська обл.	Цілі – об'єкти промислової, комунальної та енергетичної інфраструктури, знищено 10 БпЛА.
10.02.	ТОТ Кримський півострів, мис Чауда		31 БпЛА "Герань"	Одеська, Харківська обл.	Цілі – об'єкти промислової, комунальної та енергетич. інфр-ри. Знищено 23 БпЛА
11.02.	ТОТ Кримський півострів, мис Чауда		45 БпЛА "Герань"	Дніпропетровська, Миколаївська, Херсонська, Одеська, Київська обл.	Цілі – об'єкти промислової, комунальної та енергетичної інфраструктури, знищено 40 БпЛА
13.02.	ТОТ Кримський півострів, мис Чауда		23 БпЛА "Герань"	Дніпропетровська, Запорізька, Херсонська, Одеська обл.	Цілі – об'єкти пром., комунальної та енергетичної інфраструктури. Знищено 16 БпЛА
22.02.	Акваторія Чорного моря	Літак	Х-31		Ракету було знищено
23.02.	ТОТ Кримський півострів, мис Чауда, Приморсько-Ахтарськ рф	Літак	31 БпЛА "Герань" 2 Х-22	Дніпропетровська, Миколаївська, Одеська обл.	Ціль – об'єкти портової, цивільної інфраструктури, знищено 23 БпЛА
24.02.	ТОТ Кримський півострів, мис Чауда, Приморсько-Ахтарськ рф		12 БпЛА "Герань"	Миколаївська, Одеська, Кіровоградська обл.	Ціль – об'єкти портової, цивільної інфраструктури, знищено 12 БпЛА

25.02.	ТОТ Кримський півострів, мис Чауда, Приморсько-Ахтарськ рф		18 БпЛА "Герань"	Дніпропетровська, Миколаївська, Херсонська, Кіровоградська обл., м. Дніпро, Запорізька обл.	Ціль – об'єкти промислова інфраструктура, знищено 16 БпЛА
26.02.	ТОТ Кримський півострів (північна частина)	ОТРК "Искандер"	1 "Искандер-М"	м. Дніпро	Ціль – об'єкти промислова інфраструктура,

Сили оборони України забезпечили захист цивільного судноплавства в українських територіальних водах і портової діяльності держави. Було знищено 101 ракету та 795 ворожих БпЛА. Сили оборони провели низку спеціальних операцій, уразивши 10 кораблів/катерів противника, з яких шість було потоплено. Було нанесено удари по нафтопереробних заводах на території рф та військових об'єктах на тимчасово окупованих територіях.

Висновки

У листопаді-грудні 2023 року та січні-лютому 2024 року противник не спромігся відновити оперативну ініціативу в Чорноморській ОЗ. При цьому, противник зберіг спроможності щодо нанесення ураження портовій інфраструктурі півдня України.

Сили оборони України зпротягом вказаного періоду забезпечили ефективне функціонування морського коридору й безпеку судноплавства в Чорному морі. Комплексне застосування ВМС і ПС ЗС України, підрозділів спеціального призначення ГУР МО України і Служби безпеки України дозволило силам оборони нівелювати перевагу противника в бойових кораблях у Чорному морі. Сили оборони України зберегли тактичну ініціативу й примусили ворога до пошуку нових прийомів оборони власних військово-морських баз та місць стоянок кораблів чф.

ДІЇ АВІАЦІЇ ТА ППО НА ШОСТОМУ ЕТАПІ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Загальна характеристика повітряної обстановки. На шостому етапі широкомасштабної війни повітряний простір залишався одним із основних доменів зіткнення протиборчих сторін, які продовжували активно застосовувати бойову авіацію і широкий спектр засобів повітряного нападу для ведення бойових дій. Агресор застосовував оперативно-тактичну авіацію для авіаційної підтримки наступальних і оборонних дій своїх сухопутних військ на більшості напрямків, невпинно нарощуючи інтенсивність нанесення вогневого ураження керованими авіаційними бомбами по позиціях угруповань військ (сил) ЗС України. Так, лише за перші два місяці 2024 року противник застосував не менше 3200 керованих авіаційних бомб¹¹⁴⁷.

Повітряна обстановка з кожним місяцем загострювалась, як у повітряному просторі України, так і держави-агресора. Протиборчі сторони обмінювались ударами, застосовуючи засоби повітряного нападу великої дальності для ураження об'єктів супротивника у стратегічній глибині. Зокрема, противник продовжував ведення стратегічної повітряної операції, завдаючи нищівних ударів по важливих об'єктах на території України, застосовуючи нові тактики і зразки озброєння, періодично змінюючи цілі для нанесення ураження: під ворожі удари потрапляли аеродроми, об'єкти енергетичної, портової інфраструктури та оборонно-промислового комплексу. Ворог завдавав значних супутніх втрат цивільному населенню України та інфраструктурі. Водночас, сили оборони України проводили комплексні дії, спрямовані як на ураження важливих об'єктів ворога на його території, так і на знищення його авіації.

ПС ЗС України продовжували зберігати контроль над повітряним простором неокупованої ворогом території України, у взаємодії з підрозділами ППО інших складових сил безпеки і оборони здійснювали відбиття повітряних нападів противника, забезпечували протиповітряну і протиракетну оборону важливих об'єктів на території України, здійснювали повітряне прикриття сухопутних угруповань військ (сил), водночас завдаючи як ударів по районах зосередження особового складу і військової техніки ворога, позиціях його зенітних ракетних комплексів та пунктах управління військами в тактичній глибині, так і комбінованих повітряних ударів по ворожих об'єктах в оперативній глибині. Зенітні ракетні війська ПС ЗС України здійснювали відбиття нападу ворожої авіації, застосовуючи нові тактичні прийоми. Активне протистояння з ворогом у повітряному просторі вимагало постійного проведення роботи з відновлення і модернізації бойових літаків. Зокрема, станом на лютий 2024 року було повністю відновлено втрати ОВТ тактичної авіації ПС ЗС України. Однак проблемним питанням залишалася чисельність далекобійних авіаційних засобів ураження¹¹⁴⁸.

Попри міжнародні санкції та зниження темпів виробництва, російський ОПК продовжував випускати нові літаки для поповнення втрат оперативно-тактичної авіації ПКС зс рф: у листопаді авіапарк російських повітряних сил поповнився декількома партіями нових літаків Су-34¹¹⁴⁹ та Су-35¹¹⁵⁰. Окрім цього, за 2023 рік росіяни суттєво посилили спроможності свого ОПК щодо відновлення та модернізації літаків стратегічної, оперативно-тактичної, армійської авіації – на підприємствах авіаційної промисловості побудовано нові збиральні цехи, ангари, розгорнуто і масштабовано виробництво БпЛА¹¹⁵¹. На початку 2024 року російський ОПК завершив добудову і модернізацію чотирьох нових стратегічних бомбардувальників Ту-160М¹¹⁵².

Вплив російсько-української війни на процеси переозброєння. Російсько-українська війна продовжувала впливати на повітряну обстановку Центральної і Східної Європи – сусідні держави вживали заходів щодо посилення протиповітряної оборони і повітряної компоненти своїх збройних сил.

В листопаді Польща поповнила запаси зенітних керованих ракет ППО Сухопутних військ британськими ЗКР середньої дальності SAMM-ER, а також отримала технології для їх виробництва на підприємствах власного ОПК¹¹⁵³. Чехія ініціювала закупівлю зенітних ракет до ПЗРК RBS-70 для підрозділів Сухопутних військ¹¹⁵⁴. Розбудову протиповітряної оборони активізувала Фінляндія, яка уклала з Ізраїлем угоду щодо купівлі системи ППО “Праща Давида” (“David’s Sling”)¹¹⁵⁵, а також Латвія, яка почала процес купівлі німецьких зенітних ракетних систем IRIS-T¹¹⁵⁶. Хорватія та Румунія посилили авіацію своїх повітряних сил літаками західного виробництва: перша прийняла на озброєння французькі винищувачі “Rafale”¹¹⁵⁷, друга – норвезькі F-16¹¹⁵⁸. Крім того, Румунія почала впроваджувати програму посилення протиповітряної оборони, якою передбачена масштабна закупівля новітніх зенітних ракетних систем на кшталт NASAMS, IRIS-T або аналогічних¹¹⁵⁹.

У січні 2024 року Чехія та Німеччина започаткували спільний проєкт щодо прийняття на озброєння винищувачів п’ятого покоління – F-35. Так, Чехія запланувала придбати у США 24 таких літаки, Німеччина ж – 35¹¹⁶⁰. Проєкт, яким передбачено розвиток відповідної інфраструктури та матеріально-технічної бази, був реакцією двох країн на поточну загрозу з боку російської федерації, але розрахований на довгострокову перспективу – завершення було заплановано на 2035 рік¹¹⁶¹. Окрім цього, Чехія почала посилювати свою армійську авіацію новими багатоцільовими вертольотами UH-1Y, які замінили вертольоти Ми-17/171, що були передані Україні в рамках матеріально-технічної допомоги¹¹⁶². Процес переозброєння своїх повітряних сил на F-35 розпочала також Греція¹¹⁶³. Німеччина, у свою чергу, здійснювала заходи щодо посилення своєї системи ППО, розпочавши розробку перспективного мобільного ЗКР малої дальності для армійської ППО¹¹⁶⁴.

Посилення протиповітряної оборони держав Європи стало одним із пріоритетів НАТО, що проявилось в ініціативі “Європейський повітряний щит”. В рамках неї Німеччина, Нідерланди, Румунія та Іспанія на початку 2024 року уклали угоду про закупівлю біля 1000 зенітних керованих ракет GEM-T для ЗКР “Patriot”¹¹⁶⁵. Щонайменше 200 ракет з цього пакету передбачено для Румунії¹¹⁶⁶.

Масштабну програму з модернізації та посилення спроможностей повітряних сил розпочала у січні 2024 року Туреччина. Програмою передбачено глибоку модернізацію 79 літаків F-16 турецьких повітряних сил і закупівлю нових 40 літаків¹¹⁶⁷.

Суттєвим зрушенням у регіональній повітряній безпеці Європи стало отримання Швецією першого літака ДЛРВ GlobalEye¹¹⁶⁸, що посилить спроможності НАТО після завершення процесу приєднання держави до Альянсу. Літаки ДЛРВ (AWACS) виконують завдання з ведення повітряної розвідки, забезпечення системи управління, зв’язку і контролю поля бою. Від початку широкомасштабної російсько-української війни застосування цих літаків Альянсом суттєво зросло – лише за 2023 рік вони здійснили 493 розвідувальних вильоти для моніторингу повітряного простору на півночі та сході Європи¹¹⁶⁹.

В січні 2024 року патрулювання повітряного простору над державами Балтії здійснював британський літак ДЛРВ RC-135 “Rivet Joint”, відстежуючи загрози з боку російської федерації¹¹⁷⁰.

Реагуючи на зростаючий рівень загрози з боку рф, НАТО продовжувало проєктувати силу у Східній Європі, проводячи в лютому 2024 року навчання Steadfast Defender 2024¹¹⁷¹. В рамках цих навчань на території Польщі з 13 по 28 лютого проходили маневри Brilliant Jump II, у зв'язку з чим на сході країни вводилися обмеження для цивільної авіації¹¹⁷². Польща і надалі продовжувала вживати заходів для посилення своєї системи протиповітряної оборони, зокрема за рахунок придбання радіолокаційних станцій, базованих на аеростатах¹¹⁷³.

Завдання авіації та ППО сторін

Протягом шостого етапу широкомасштабної війни завдання авіації та ППО протиборчих сторін в цілому не змінилися. Хід та особливості ведення бойових дій продемонстрували, що противник виконував такі завдання:

- руйнування (знищення) важливих об'єктів на території України;
- авіаційна підтримка наступальних дій сухопутних угруповань військ (сил) на Куп'янському та Авдіївському напрямках;

- ураження живої сили і бойової техніки українських військ на лінії бойового зіткнення і в тактичній глибині вздовж лінії фронту;

- ведення демонстраційних дій;

- викриття побудови української системи ППО.

Сили оборони України, у свою чергу, виконували такі завдання:

- протиповітряна і протиракетна оборона важливих об'єктів;

- протиповітряна оборона елементів оперативної побудови військ (сил) у складі оперативно-стратегічних, оперативних та оперативно-тактичних угруповань;

- ураження живої сили і бойової техніки військ противника на лінії бойового зіткнення;

- нанесення комплексних ракетно-авіаційних ударів по важливих об'єктах противника в його оперативній глибині.

Особливості виконання завдань

Руйнування важливих об'єктів на території України. Протягом листопада 2023 року ворог продовжував завдавати масовані ракетно-авіаційні удари по важливих об'єктах на території України з метою знизити спроможності української економіки задовольняти потреби Збройних Сил України.

В ніч на 1 листопада ворог завдав ударів безпілотними апаратами “Герань” по декількох об'єктах у Полтавській обл.: нафтопереробному підприємству в Кременчуку та військовому аеродрому в Миргороді¹¹⁷⁴.

3 листопада противник завдав ракетно-авіаційного удару по об'єктах у Харківській, Запорізькій, Херсонській, Миколаївській та Одеській обл., застосувавши дві протикорабельні ракети П-800 “Оникс” та 40 од. БпЛА “Герань”¹¹⁷⁵. Ворог уразив військовий об'єкт у Івано-Франківській обл.¹¹⁷⁶, також

мали місце п'ять влучань ворожими БПЛА в об'єкти критичної інфраструктури – імовірно, в районах Львова і Яворова Львівської обл.¹¹⁷⁷, чотири влучання – в об'єкти цивільної інфраструктури і заклад освіти у Харкові¹¹⁷⁸, а також декілька влучань по технічній території інфраструктурного об'єкта в Одеській обл.¹¹⁷⁹ Російські джерела повідомляли про ураження аеродрому Канатове у Кіровоградській обл. та арсеналу в Прилуках Чернігівської обл.¹¹⁸⁰ Прикметно, що обидві ракети П-800 “Оникс”, застосовані противником, не досягли своїх цілей та впали у води Чорного моря.

4 листопада противник атакував трьома крилатими ракетами наземного базування “Искандер-К” об'єкти у Дніпропетровській обл.¹¹⁸¹, однак не мав успіху, а також завдав удару балістичною ракетою “Искандер-М” по об'єкту в Миргородському районі Полтавської обл., в результаті зруйнувавши дев'ять приватних будівель¹¹⁸².

06 листопада противник завдав чергового ракетно-авіаційного удару, застосувавши 22 од. БПЛА “Герань”, протикорабельну ракету П-800 “Оникс” та балістичну ракету “Искандер-М”¹¹⁸³. Основні зусилля зосереджував на руйнуванні об'єктів портової інфраструктури Одеської обл.¹¹⁸⁴, маючи на меті зірвати цивільне судноплавство. В результаті, ударом ворог пошкодив будівлю Одеського національного художнього музею, складські приміщення, знищив декілька одиниць спецтехніки та вантажівок із зерном¹¹⁸⁵.

Чергового масованого ракетно-авіаційного удару ворог завдав 11 листопада, застосувавши 31 од. БПЛА “Герань”, КАР Х-31, ПКР П-800 “Оникс” і ЗКР С-300. Крилаті ракети ворог спрямував на об'єкти в Одеській обл., зенітну керовану ракету – у Харківський. Цієї ж доби, після 52-денної паузи, противник завдав удару балістичною ракетою “Искандер-М” по Києву¹¹⁸⁶. Щодо БПЛА, то вони застосовувалися противником невеликими групами для завдання ударів по об'єктах одразу в семи областях – Одеській, Дніпропетровській, Харківській, Полтавській, Сумській, Кіровоградській та Київській¹¹⁸⁷.

18 і 19 листопада ворог сукупно застосував до 60 од. БПЛА “Герань”, здійснивши їх пуски невеликими групами з різних напрямків, та завдав ударів по об'єктах у багатьох областях України. Зокрема, уразив об'єкти енергетичної інфраструктури, адміністративну будівлю і нафтобазу в Одеській обл., об'єкти інфраструктури в Чернігівській обл., аеродром у Старокостянтинові Хмельницької обл.¹¹⁸⁸

Найбільш масштабного удару ворог завдав 25 листопада, застосувавши протягом шести годин 75 од. БПЛА “Герань” з різних напрямків. Переважна більшість апаратів противника була спрямована на Київ, але окремі групи БПЛА фіксувалися і в Сумській, Дніпропетровській, Запорізькій, Миколаївській та Кіровоградській обл.¹¹⁸⁹

Застосовуючи у листопаді БПЛА “Герань”, противник здійснював їх пуски одразу з декількох напрямків (північного, південно-східного та південного), а маршрути польоту планував таким чином, щоб невеликі групи апаратів пролітали над територією декількох областей, періодично змінюючи курс або кружляючи

у визначених районах. Така тактика застосування БпЛА противником мала на меті викриття побудови системи протиповітряної оборони України шляхом виявлення прикритих і неприкритих ділянок та визначення темпів нарощування ППО в окремих районах. В подальшому ця інформація узагальнювалась і використовувалась противником при плануванні ракетних ударів¹¹⁹⁰. Цю тактику ворог послідовно застосовував протягом усього місяця: 1-2, 11, 16-19, 22, 25 та 29-30 листопада.

Для визначення цілей на території України і подальшого завдання по них ракетних і авіаційних ударів, противник вів різні види оперативно-стратегічної та військової розвідки, зокрема – космічну¹¹⁹¹, повітряну та агентурну¹¹⁹². Серед пріоритетних цілей противника були військові аеродроми, арсенали, місця базування підрозділів Сил оборони України, логістичні центри, об'єкти критичної інфраструктури.

Противник проводив роботу над модернізацією БпЛА “Герань” для підвищення ефективності їх застосування. Зокрема, серед застосованих ним у листопаді апаратів окремі зразки мали чорний колір, а їхні корпуси були виготовлені з вуглепластику, що поглинає радіолокаційний сигнал¹¹⁹³. Очевидно, за рахунок таких модифікацій противник мав на меті знизити ймовірність візуального та радіолокаційного виявлення апаратів у нічний час доби для підвищення ефективності їх застосування в умовах зростаючої ролі мобільних вогневих груп в системі ППО України¹¹⁹⁴. Протягом листопада росіяни декілька разів застосували такі модернізовані БпЛА для завдання масованих авіаційних ударів по об'єктах на території України, проводячи випробування модернізованих апаратів у бойових умовах¹¹⁹⁵.

Крім зазначеного вище, поодинокі зразки БпЛА “Герань”, застосовані противником у листопаді, були ним оснащені модулями зв'язку 4G LTE. Така модернізація, використовуючи українську мережу стільникового зв'язку, імовірно дозволила противнику відстежувати маршрути польоту БпЛА і визначати орієнтовні координати їх збиття протиповітряною обороною¹¹⁹⁶. Відповідно, застосовуючи модернізовані у такий спосіб БпЛА, противник отримав додаткову можливість визначати напрямки, прикриті нашими мобільними вогневими групами ППО¹¹⁹⁷.

На початку грудня ворог переважно завдавав удари БпЛА “Герань” по об'єктах цивільної інфраструктури Одеської, Херсонської та Харківської областей, завдавши руйнувань низці агропідприємств. 08 грудня у ході МРАУ противник завдав удару по Харкову ракетами ЗКР С-300 та по хімічному заводу в Павлограді Дніпропетровської області КР Х-101¹¹⁹⁸.

11 та 13 грудня противник завдав удари по Києву БР “Искандер-М”. Усі 18 БР були збиті, однак від падіння уламків ракет постраждали близько 60 цивільних осіб, пошкоджено житлові будинки, лікарня та електромережі¹¹⁹⁹. 12-13 грудня противник, застосовувавши БпЛА “Герань”, атакував портову інфраструктуру Одеси. Ворожі БпЛА заходили з двох напрямків: з ТОТ Херсонської області та Чорного моря під прикриттям туману¹²⁰⁰. 14 грудня противник знову атакував

баражуючими боеприпасами об'єкти портової інфраструктури Одеси, а також портів Подунав'я. Поранення отримали щонайменше 11 мирних жителів, також було ушкоджено два зерносховища. Цієї ж доби противник наніс удар шістьма ЗРК С-300 по зерносховищу в с Миролюбівка Херсонської обл.¹²⁰¹

У ніч на 15 грудня ворог вчергове завдав удару по Харкову ЗРК С-300¹²⁰². Також в Горохівській громаді Миколаївської обл. внаслідок падіння збитого БпЛА “Герань” пошкоджено зерносховище¹²⁰³.

У ході чергового МРАУ противника 21 грудня у Миколаївській обл. пошкоджено складську будівлю агропідприємства. У Київській обл. знищено склад та пошкоджено автомобілі цивільного підприємства. 22 грудня ударами БпЛА “Герань” пошкоджено житлові будинки в Києві та навчальний заклад в Одесі¹²⁰⁴. Також нанесено ураження по інфраструктурному об'єкту в Миколаївській обл. та портовій інфраструктурі Одеської обл.¹²⁰⁵ 25 грудня противник вкотре наніс ураження по об'єктах портової та цивільної інфраструктури Одеси, а також по складському приміщенні у Бериславському районі Херсонської обл.¹²⁰⁶ БпЛА “Герань” заходили на ураження з різних напрямків для ускладнення роботи ППО. Наступного дня противник знову наніс ураження об'єктам портової інфраструктури Одеської та Миколаївської обл. Варто додати, що противник майже щодоби здійснював безуспішні спроби ураження об'єктів на території Хмельницької обл. 27 грудня противник завдав чергового МРАУ із застосуванням 46 БпЛА “Герань”. Більшість безпілотників, які не вдалось збити, атакували прифронтові території, зокрема Херсонщину. Також було нанесено ураження по цивільній інфраструктурі Одеси, загинуло двоє мирних жителів, ще троє отримали поранення¹²⁰⁷. Протиповітряна оборона працювала у Миколаївській, Одеській, Херсонській, Дніпропетровській, Вінницькій, Запорізькій, Хмельницькій та Кіровоградській областях.

29 грудня противник завдав одного з наймасовіших МРАУ, застосувавши близько 160 одиниць ЗПН різних типів, включно з аеробалістичними ракетами Х-47 “Кинжал”, які не застосовувались ним із серпня. Загалом противник уразив об'єкти у 120 населених пунктах 10 областей, загинуло 53 мирних жителі, постраждало 170¹²⁰⁸. Ціллю атаки були переважно об'єкти промислової інфраструктури. Серед пошкоджених цивільних об'єктів був пологовий будинок у Дніпрі.

30 грудня противник завдав удару по Одесі ракетами Х-59, уражено підприємство¹²⁰⁹. Також БпЛА “Герань” уражено адміністративну будівлю в Херсоні та позиції підрозділів ОУВ “Херсон” у прифронтовій зоні. 31 грудня противник застосував 49 БпЛА “Герань”, які нанесли ураження портовій інфраструктурі Одеси прифронтовим районам Херсонської області. ЗРК С-300 завдано удару по виробничій інфраструктурі в Чугуєві Харківської області та по обласному центру.¹²¹⁰

У січні 2024 року противник продовжував завдавати масовані ракетні та авіаційні удари з метою знищення (руйнування) важливих об'єктів на території України, наростив застосування ракет різних типів. Найбільших ударів противник завдавав 1-2, 8, 13 і 23 січня.

Зокрема, в період 31 грудня 2023 року – 01 січня 2024 року ворог завдав масованого авіаційного удару, застосувавши до 90 БпЛА “Герань” в декілька хвиль з різних напрямків. Також у вказаний період ворог завдав удару чотирма ракетами С-300 по об’єктах у Харківській обл., трьома ракетами Х-31П і однією ракетою Х-59¹²¹¹.

2 січня 2024 року противник завдав чергового масованого ракетно-авіаційного удару, застосувавши 35 БпЛА “Герань”, не менше 70 крилатих ракет Х-101, три крилаті ракети морського базування “Калибр”, чотири керовані авіаційні ракети Х-31П, а також 10 аеробалістичних ракет Х-47 “Кинжал” і 12 балістичних ракет “Искандер-М” та С-400¹²¹². Вивчення уламків збитих російських ракет показало, що принаймні деякі з них були виготовлені у четвертому кварталі 2023 року¹²¹³.

Цілями удару 2 січня були об’єкти критичної інфраструктури, промислові та військові об’єкти, головний напрямок – Київ. Цей МРАУ противника був завершальним із серії ударів, що тривала з 29 грудня 2023 року, під час якої ворог застосовував одночасно найбільшу кількість засобів повітряного нападу на поточному етапі війни. Намагаючись уразити об’єкти військової інфраструктури на території України, зокрема військові аеродроми, підприємства з виробництва БпЛА і крилатих ракет, ремонту і обслуговування ОВТ, склади боєприпасів, противник завдав значних супутніх втрат цивільному населенню та інфраструктурі¹²¹⁴. Так, лише 02 січня ворожими ударами було вбито п’ятеро і поранено 115 цивільних осіб, зруйновано житлові будинки у Києві, Харкові та інших містах України¹²¹⁵.

08 січня ворог застосував вісім БпЛА “Герань”, сім зенітних керованих ракет С-300, чотири аеробалістичні ракети Х-47 “Кинжал”, 24 крилаті ракети Х-101, 8 крилатих ракет Х-22, 6 балістичних ракет “Искандер-М” і дві керовані авіаційні ракети Х-31П¹²¹⁶. Цілями удару були об’єкти критичної інфраструктури, промислові об’єкти цивільного та військового секторів. Балістичні ракети були націлені на об’єкти у Харківській, Дніпропетровській, Запорізькій та Хмельницькій обл.¹²¹⁷

13 січня противник застосував у ході масованого ракетно-авіаційного удару сім балістичних ракет С-300 / С-400, шість аеробалістичних ракет Х-47 “Кинжал”, до 12 крилатих ракет Х-101, шість крилатих ракет Х-22, дві керовані авіаційні ракети Х-31П і чотири керовані авіаційні ракети Х-59¹²¹⁸. Для підвищення ефективності удару ворог застосовував фальш-цілі й тактику постановки хибних цілей засобами радіоелектронної боротьби¹²¹⁹. Щонайменше чотири удари були завдані по об’єктах у Харкові та Чугуєву Харківської обл., п’ять – у Запоріжжі, шість – у районах Хмельницької обл.¹²²⁰

23 січня противник завдав чергового масованого удару, застосувавши чотири зенітні керовані ракети С-300, 15 крилатих ракет Х-101, вісім крилатих ракет Х-22, 12 балістичних ракет “Искандер-М”, а також дві керовані авіаційні ракети Х-59¹²²¹. Окремі ракети, застосовані противником цього разу, мали здатність використовувати теплові пастки для протидії українській ППО¹²²².

Відмічалась зміна в тактиці застосування противником БпЛА “Герань”, балістичних ракет “Искандер-М” (С-400), аеробалістичних ракет Х-47 “Кинжал”. Так, у попередні місяці противник застосовував ці засоби переважно для ураження (руйнування) об’єктів критичної інфраструктури, військових об’єктів, підприємств ОПК і пунктів управління у стратегічному тилу українських військ (сил). Однак, у січні 2024 року почастишали випадки застосування ворогом вказаних засобів для ураження цілей безпосередньо у прифронтовій зоні та біля лінії державного кордону. Зокрема, ударні БпЛА для ураження об’єктів паливної інфраструктури та енергетичного сектору, військових об’єктів поблизу лінії фронту¹²²³. Щодо балістичних та аеробалістичних ракет, то в січні ворог зосередив зусилля на завданні ударів на тих напрямках, які не прикриті засобами ППО, спроможними ефективно протистояти таким видам озброєння (ЗРК “Patriot”, SAMP/T).

Як і в попередні місяці, противник застосовував БпЛА “Герань” для виявлення побудови системи ППО України – здійснював запуски з різних напрямків та в декілька хвиль, будував маршрути руху дронів через різні області України поблизу важливих військових об’єктів тощо. Це дозволяло противнику виявляти напрямки, неприкриті засобами ППО, та використовувати їх для прокладання курсу крилатих ракет.

В лютому 2024 року противник продовжував знищувати важливі об’єкти на території України масованими комбінованими ударами крилатих, балістичних, зенітних керованих ракет і БпЛА. Найбільших ударів завдав 07 і 15 лютого.

07 лютого ворог завдав комбінованого удару, застосувавши 20 од. БпЛА “Герань”, 4 од. крилаті ракети Х-22, 29 од. крилатих ракет Х-101, 3 од. крилаті ракети морського базування “Калибр”, 3 од. балістичні ракети “Искандер-М” і 5 од. зенітних керованих ракет С-300¹²²⁴. Було уражено промисловий об’єкт у Дрогобичі Львівської області¹²²⁵, комунальне підприємство у Новомосковському районі Дніпропетровської області¹²²⁶, промислові підприємства у Слобідському районі Харкова¹²²⁷. Окрім того, противник завдав високих супутніх втрат цивільному населенню України, уразивши житлові будинки у Києві та Миколаєві¹²²⁸.

15 лютого ворог завдав чергового комбінованого удару, застосувавши 12 од. крилатих ракет Х-101, 2 од. крилаті ракети морського базування “Калибр”, 6 од. балістичних ракет, 2 од. зенітні керовані ракети С-300 і 4 од. керованих авіаційних ракет Х-59¹²²⁹. Противник спромігся уразити об’єкт енергетичної інфраструктури (трансформаторну підстанцію) у Львові¹²³⁰, об’єкт інфраструктури у Запоріжжі¹²³¹, імовірно намагався уразити військові аеродроми або інші військові об’єкти у Старокостянтинові¹²³² Хмельницької області й Миргороді¹²³³ Полтавської області. Ворожими ракетами було завдано руйнувань і об’єктам цивільної інфраструктури поблизу Бучі Київської області¹²³⁴ та у Дніпровському районі Дніпропетровської області¹²³⁵.

Основними цілями ракетних ударів противника в лютому 2024 року були об’єкти електрогенерації у прифронтових областях¹²³⁶, об’єкти портової

інфраструктури міст на півдні України¹²³⁷, а також аеродроми та підприємства оборонної сфери¹²³⁸.

Особливостями ракетних ударів противника у лютому 2024 року стало застосування ним нових засобів ураження: гіперзвукових ракет 3М-22 “Циркон” і керованих авіаційних ракет Х-69, а також балістичних ракет KN-23 (Hwasong-11Ga) виробництва Північної Кореї.

Гіперзвукова ракета 3М22 “Циркон” – новітня російська протикорабельна ракета морського базування, розробка якої почалася у 2011 році, є продовженням сімейства російських протикорабельних ракет, до якого входять П-500 “Базальт”, П-700 “Гранит” і П-800 “Оникс”¹²³⁹. Гіперзвукова зброя розвивалася росіянами відповідно до так званої стратегії активної оборони, одним із елементів якої є випереджувальна нейтралізація загроз для досягнення ядерного стримування¹²⁴⁰. За заявленими росіянами тактико-технічними характеристиками, ракета “Циркон” здатна уражати цілі на відстані 1 тис. км, розвиваючи швидкість Мах 9. Ракета прийнята на озброєння у січні 2023 року, а її першим носієм став фрегат пр. 22350 “Адмирал Горшков” зі складу Північного флоту¹²⁴¹. Перше підтверджене застосування ворогом ракет 3М22 “Циркон”, за свідченнями фахівців КНДІСЕ*, відбулося 07 лютого 2024 року – в ході завдання ударів по об’єктах у Києві¹²⁴². На підтримку цієї інформації висловилося і Міністерство оборони Великої Британії, припустивши, що таким чином росіяни проводили випробування нового озброєння у бойових умовах¹²⁴³. Однак, за даними Національної поліції, саме цим засобом ураження противник завдав удару по Запоріжжю ще 29 грудня 2023 року¹²⁴⁴. Нез’ясованим залишалось питання, з якого саме носія застосовували ракети “Циркон”, оскільки вони запускалися з південного напрямку, а в Чорному морі противник не мав надводних чи підводних засобів, здатних застосовувати цей тип ракет. Імовірно, ворогом були обладнані наземні стаціонарні пускові установки на території тимчасово окупованого Криму або на російській території на східному узбережжі Чорного моря¹²⁴⁵.

Також у ніч із 07 на 08 лютого противник уперше застосував керовані авіаційні ракети Х-69, які були ним розроблені для новітнього літака п’ятого покоління Су-57¹²⁴⁶, хоча можуть застосовуватися і з інших типів літаків, наявних у складі російської оперативно-тактичної авіації. Допускалося, що ворог застосував щонайменше три такі ракети для ураження об’єктів у Полтавській, Сумській та Миколаївській областях, комбінуючи їх із давно використовуваним ракетами Х-59¹²⁴⁷. Фахівці КНДІСЕ встановили, що ракети були виготовлені наприкінці 2023 року¹²⁴⁸. Ракети Х-69 розроблялися росіянами як аналог крилатих ракет “Storm Shadow” і “Taurus”¹²⁴⁹, мають бойову частину масою 310 кг і дальність польоту до 290 км¹²⁵⁰.

В лютому 2024 року противник активно застосовував балістичні ракети KN-23 (Hwasong-11Ga) виробництва Північної Кореї. Вперше про застосування росіянами північнокорейських ракет на полі бою повідомив представник Міністерства оборони США Дж. Кірбі 04 січня 2024 року. За озвученою ним інформацією, росіяни застосували одну ракету KN-23 30 грудня

2023 року, ударивши по Запоріжжю, а 02 січня 2024 року – одразу декілька ракет, в ході завдання МРАУ по Харкову¹²⁵¹. За даними відкритих джерел, ТТХ північнокорейських балістичних ракет близькі до таких у російських БР “Искандер-М”¹²⁵². Ймовірно, Північна Корея передала російській федерації декілька ОТРК та більше двох десятків балістичних ракет до них¹²⁵³.

Балістичні ракети виробництва Північної Кореї застосовувались противником у лютому 2024 року декілька разів:

07 лютого – двома ракетами KN-23 було завдано удару по об’єктах у Харкові¹²⁵⁴;

08 лютого – противник завдав удару чотирма такими ракетами по об’єктах у Селидовому Донецької області, комбінуючи їх із балістичними ракетами “Искандер-М”¹²⁵⁵;

14 лютого – ворог застосував до шести ракет KN-23 з ОТРК з Воронежської області рф¹²⁵⁶;

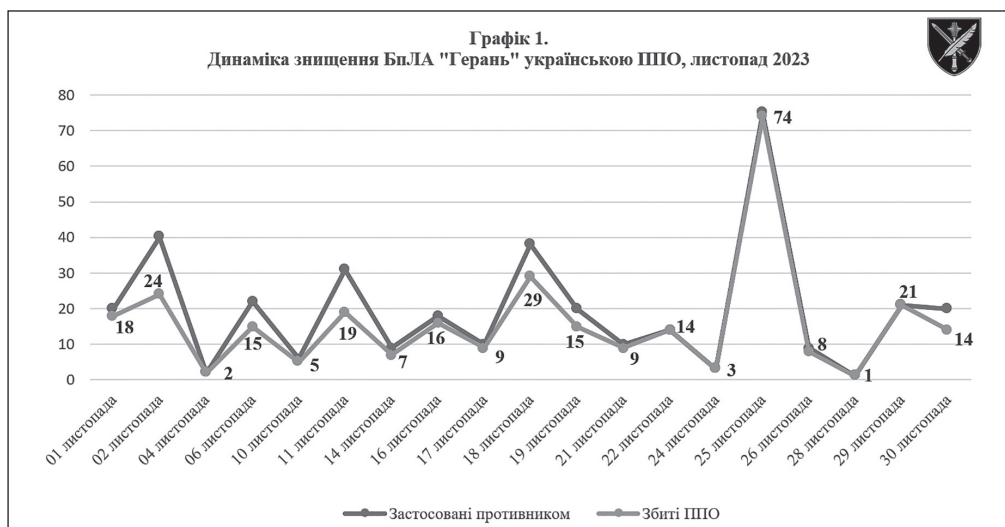
27 лютого – противник повторно застосував північнокорейські ракети, знову з Воронежської області¹²⁵⁷.

З одного боку, взявши на озброєння північнокорейські ракети, росіяни спромоглися наростити чисельність далекобійних засобів ураження, необхідних для продовження завдання МРАУ по об’єктах на території України. З іншого боку, Північна Корея отримала змогу випробувати свої балістичні ракети в бойових умовах проти засобів ППО виробництва держав-членів НАТО¹²⁵⁸.

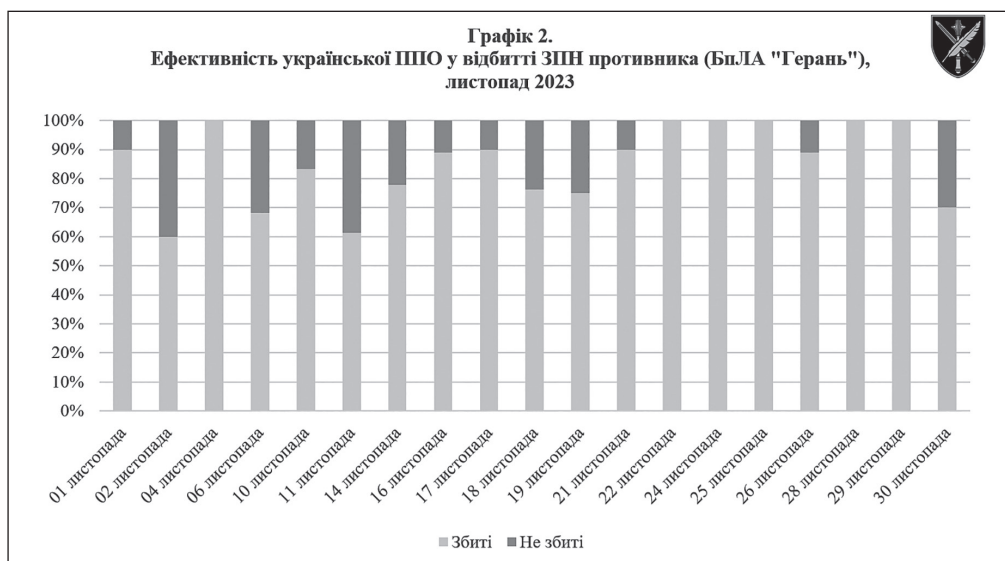
Окрім засобів ураження ракетного типу, в лютому 2024 року противник продовжував завдавати авіаційних ударів, застосовуючи ударні БпЛА “Герань”. Зокрема, 01-02, 07-11, 13, 19, 22 і 25 лютого ворог наносив удари виключно цим засобом ураження, в інші дні комбінуючи БпЛА із балістичними і крилатими ракетами. Противник застосовував БпЛА “Герань” для перевантаження української системи ППО і виявлення її побудови з подальшим завданням ракетних ударів. Статистика застосування цих БпЛА противником і знищення їх українською ППО продемонструвала, що ворогу періодично вдавалося знаходити ділянки, не прикриті засобами ППО.

Протиповітряна та протиракетна оборона об’єктів на території України. До відбиття повітряних нападів противника у листопаді 2023 року залучалися зенітні ракетні війська, тактична авіація Повітряних Сил, ППО Сухопутних військ ЗС України, мобільні вогневі групи.

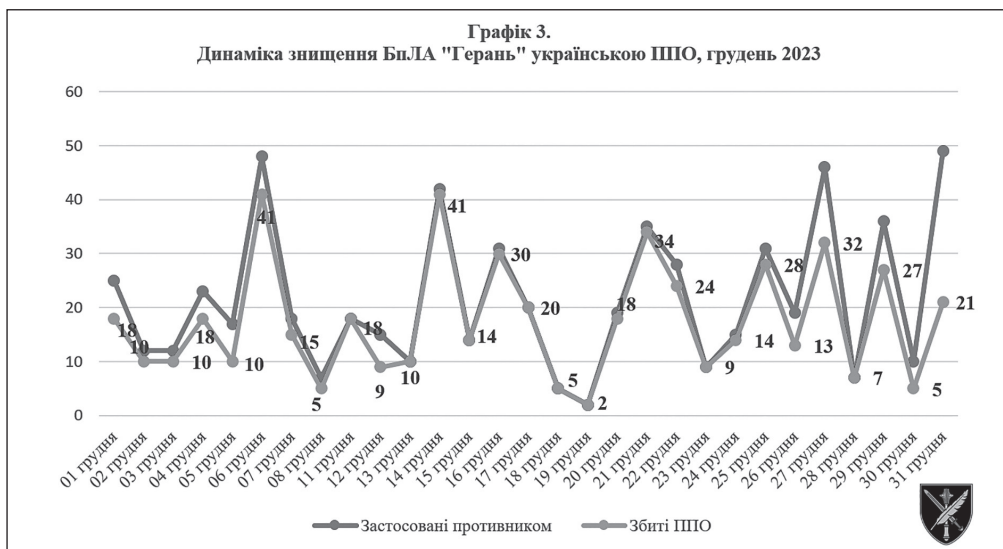
Враховуючи описану вище тактику противника побудови маршрутів польоту БпЛА “Герань”, періодично їм вдавалося досягти цілей і уразити об’єкти на території України. Наприклад, 02 листопада досягли цілей 16 із 40 БпЛА противника, 06 листопада – 7 із 22, 11 листопада – 12 із 31, 18 листопада – 9 із 38. Упродовж перших двох декад листопада противник мав певний успіх, застосовуючи БпЛА “Герань” з різних напрямків новими маршрутами. Однак, третя декада місяця засвідчила зростання ефективності української ППО у протидії ворожим БпЛА.

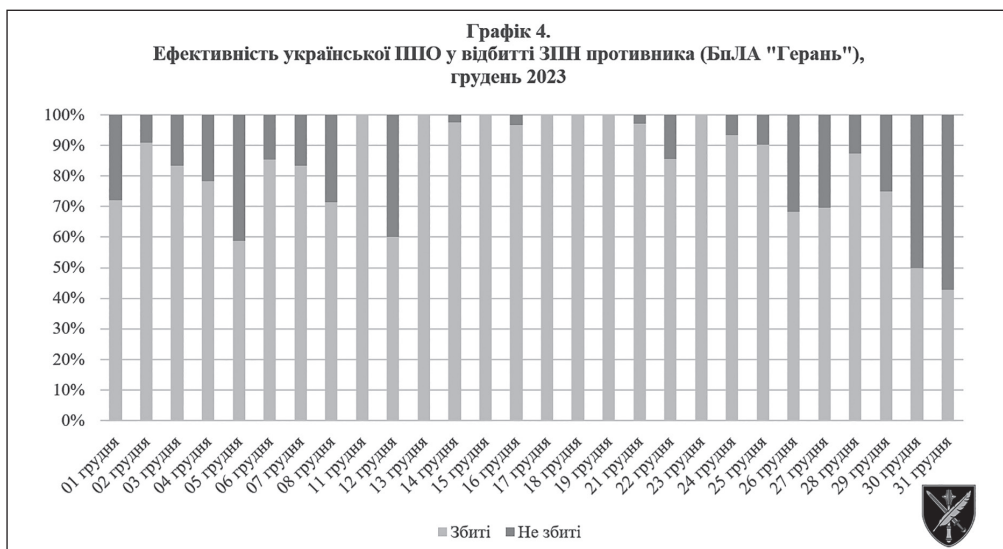
В листопаді 2023 року українська ППО в продемонструвала середню ефективність знищення російських БпЛА “Герань” на рівні 85% (див. Графік 2).

Щодо ракетного озброєння, то в листопаді противник застосував дещо більшу кількість ракет різних типів, порівняно з попереднім місяцем, однак їх загальна частка від числа застосованих засобів повітряного нападу залишалась невеликою. Приміром, протиповітряною обороною України було знищено 10 з 11 керованих авіаційних ракет Х-59, усі чотири крилаті ракети “Искандер-К”, та одну з п’яти балістичних ракет “Искандер-М”, застосованих противником за листопад.

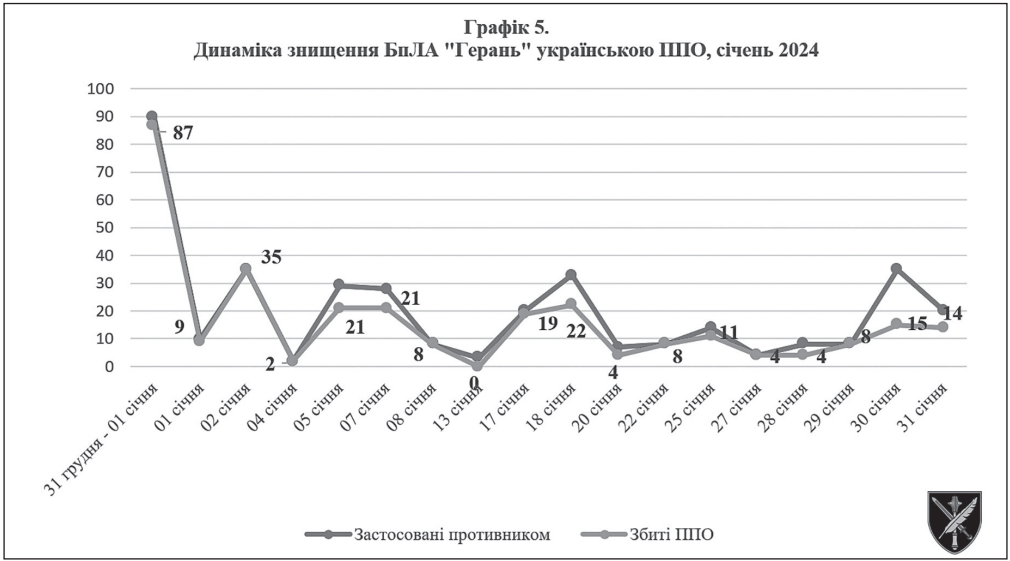

В грудні 2023 року українська ППО продемонструвала середню ефективність знищення російських БпЛА “Герань” на рівні 84%.

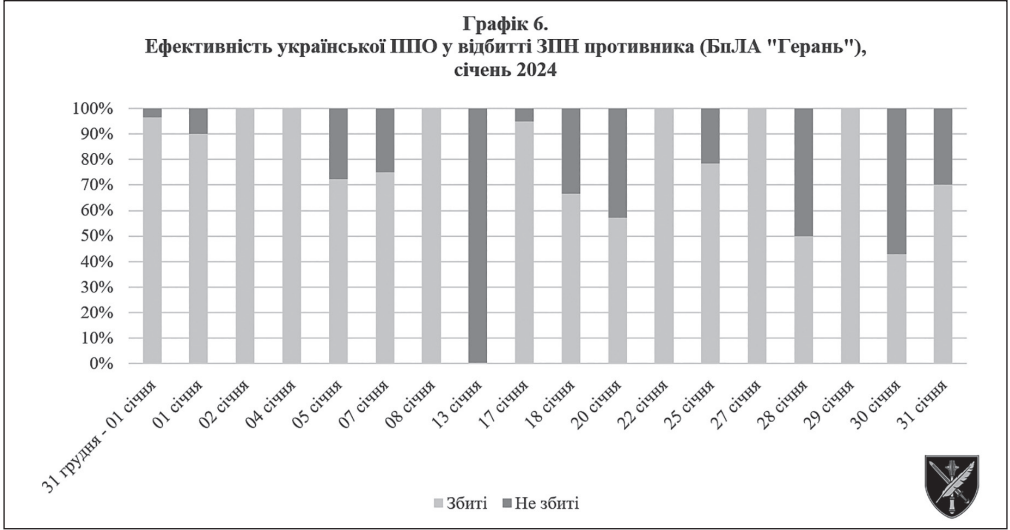

В січні 2024 року суттєво зросла роль радіотехнічних військ у протидії ворожим БпЛА і ракетам¹²⁵⁹. Зокрема, в ході відбиття повітряного удару противника 13 січня, щонайменше 20 засобів повітряного нападу не досягли своїх цілей внаслідок активної протидії засобами радіоелектронної боротьби¹²⁶⁰. Так само, засобами РЕБ були придушені російські ударні БпЛА 18 і 20 січня¹²⁶¹. В деяких випадках ворожі БпЛА вдавалося “посадити”, не спричинивши підризу їхньої бойової частини¹²⁶².

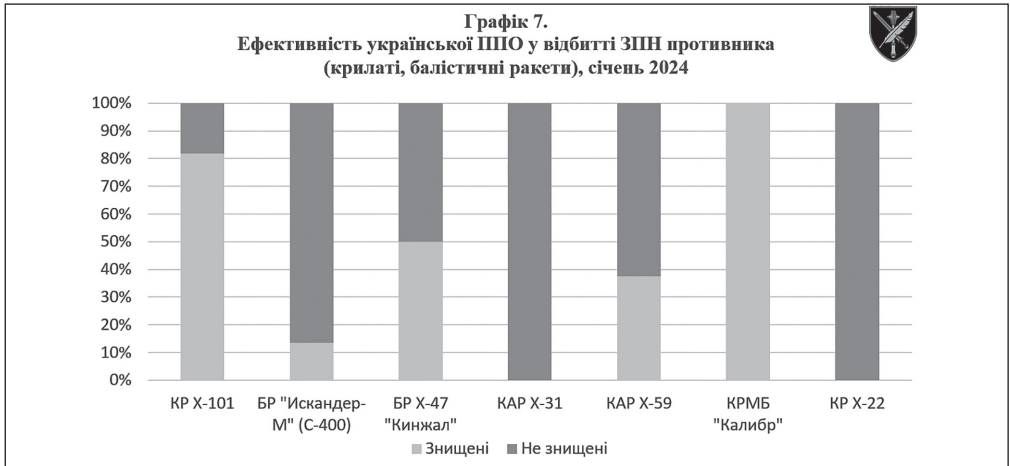
Українська ППО демонструвала високу ефективність протидії російським ударним БпЛА, особливо у випадках, коли вони застосовувались противником для ураження об'єктів у стратегічній та оперативній глибині. Наприклад, в період із 31 грудня 2023 року по 01 січня 2024 року було збито 87 із 90 БпЛА “Герань”, пізніше в день 01 січня – 9 із 10, 02 січня – усі 35, 08 січня – усі 8. Однак, у випадках, коли противник застосовував БпЛА для ураження цілей у прифронтовій зоні, більша частина дронів досягала своїх цілей, як було 05, 07, 18 і 30 січня¹²⁶³.

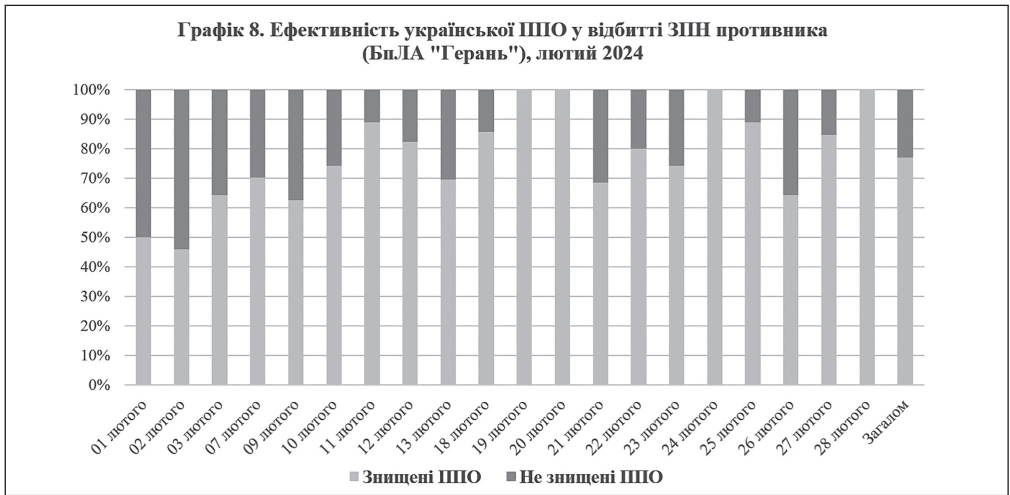
В цілому, середня ефективність української ППО у знищенні російських БпЛА “Герань” у січні 2024 року становила 83%.

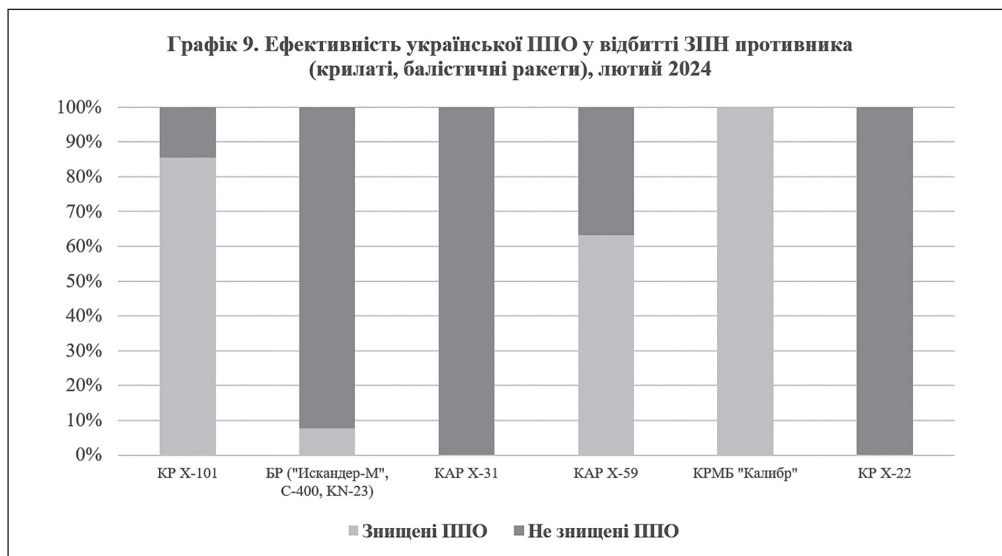
Щодо ракетних ударів противника, то протягом січня 2024 року українська ППО продемонструвала високу ефективність щодо протидії крилатим ракетам Х-101 – 82%. Ефективність знищення балістичних ракет “Искандер-М” і аеробалістичних ракет Х-47 “Кинжал” становила 13,5% та 50% відповідно – у зв’язку з тим що наявних засобів ППО, здатних протидіяти цим засобам повітряного нападу, в українському арсеналі недостатньо для прикриття усіх загрозливих напрямків. Разом з тим, завдяки перевантаженню української ППО масуванням БпЛА і застосуванням хибних цілей, противнику вдалося підвищити ефективність керованих авіаційних ракет Х-31 і Х-59.

Повітряні Сили ЗС України у взаємодії з зенітними ракетними військами Сухопутних військ ЗС України та мобільними вогневими групами ППО продовжували відбивати повітряні напади противника, знищуючи його БпЛА, крилаті та балістичні ракети. В цілому, середня ефективність української ППО у протидії ворожим БпЛА “Герань” у лютому 2024 року склала 70,21%.

Водночас українська ППО демонструвала високу ефективність протидії таким засобам ураження противника, як КР Х-101, КАР Х-59, КРМБ “Калибр”. Також варто відзначити, що в лютому 2024 року ворог почав активніше завдавати ударів балістичними ракетами по цілях у районах, не прикритими зенітними ракетними комплексами західного виробництва (напр. “Patriot”)¹²⁶⁴, тому в цьому місяці відсоток збиття таких ракет був невисоким.

Також в лютому 2024 року стали відомі особливості застосування системи РЕБ “Покрова”, спроектованої для протидії ворожим засобам повітряного нападу, зокрема БпЛА “Герань”¹²⁶⁵. У зв’язку з цим чимало ворожих БпЛА, не знищених засобами ППО, придушувались системою РЕБ, не досягаючи цілей. В результаті, неодноразово БпЛА “Герань” противника “приземлялись” повністю цілими¹²⁶⁶, що давало можливість дослідити їх з метою пошуку нових засобів протидії. Новим способом виявлення ворожих БпЛА також стала акустична мережа, здатна відстежувати звуки двигунів безпілотних апаратів¹²⁶⁷. Це дозволило підвищити оперативність у виявленні напрямку руху апаратів та завчасно направляти мобільні вогневі групи ППО на вогневі позиції.

Зрив тилового і логістичного забезпечення, ліквідація командних пунктів угруповань військ противника. Протягом листопада 2023 року тактична авіація Повітряних Сил ЗС України, інші складові Сил оборони України продовжували завдавати ударів ракетами і БпЛА по командних пунктах, складах і базах забезпечення, аеродромах, районах зосередження особового складу і ОВТ противника. Зокрема, 01 листопада було уражено один із пунктів управління УВ “Днепр” противника в районі Стрілкового Херсонської обл., що на Арабатській стрілці¹²⁶⁸. Ударом були ліквідовані двоє заступників командувача центру управління і начальник відділу планування повітряно-десантних військ російських збройних сил¹²⁶⁹.

Орієнтовно 07 та 08 листопада частини ПС ЗС України завдавали ударів ракетами і БпЛА по ворожих об'єктах в районі Генічеська (ТОТ Херсонської обл.) та аеродромах Бельбек і Саки (ТОТ Криму)¹²⁷⁰. А 09 листопада ракетним ударом було знищено командний пункт, який окупанти облаштували у готелі в Скадовську (ТОТ Херсонської обл.)¹²⁷¹.

24 листопада українські підрозділи БпАК завдали ударів по логістичних вузлах та об'єктах військової інфраструктури противника у тимчасово окупованому Криму¹²⁷². Повідомлялося також про ураження радіолокаційної станції та зенітного ракетного комплексу противника¹²⁷³.

Знищення ворожої авіації. В січні 2024 року противник зазнав втрат літаків спеціальної авіації, що стало результатом проведення силами оборони України комплексу спеціальних заходів. Зокрема, 14 січня над західною частиною Азовського моря було уражено літак ДЛРВ А-50 та повітряний командний пункт Ил-22¹²⁷⁴. Останній отримав суттєві пошкодження, однак зміг приземлитися в аеропорту Анапи¹²⁷⁵, тоді як літак А-50 був знищений¹²⁷⁶. Ці втрати певним чином знизили спроможності російських військово-повітряних сил щодо ведення повітряної розвідки, управління військами, планування і нанесення масованих ракетних ударів¹²⁷⁷, але не спричинили повної втрати противником управління військами.

У лютому 2024 року українським зенітним ракетним військам вдалося за короткий період часу знищити 12 ворожих бойових літаків, переважно на Авдіївському напрямку, де противник масував авіацію, імовірно намагаючись створити умови для оперативного прориву після захоплення Авдіївки. Зокрема, 17 лютого було збито два Су-34 і один Су-35 противника¹²⁷⁸, 18 лютого – один Су-34¹²⁷⁹, 19 лютого – один Су-34 і один Су-35¹²⁸⁰, 21 лютого – один Су-34¹²⁸¹, 27 лютого – два Су-34¹²⁸², 29 лютого – одразу три Су-34¹²⁸³.

Надзвичайно вагомим успіхом стало знищення 23 лютого 2024 року російського літака ДЛРВ А-50 над Азовським морем у результаті спільної роботи ПС ЗС України і ГУР МО України¹²⁸⁴. Це вже другий літак такого типу, знищений в результаті комплексних дій сил оборони України.

Знищення об'єктів противника в оперативній і стратегічній глибині. Восени 2023 року тактична авіація ПС ЗС України у взаємодії з підрозділами ракетних військ і артилерії, ССПО, ВМС ЗС України та ГУР МО України вели комплексні дії, націлені на позбавлення противника переваги у Чорному морі, наносячи ураження об'єктам російського чорноморського флоту в оперативній і стратегічній глибині: пунктам управління, десантним і бойовим кораблям, живій силі та бойовій техніці, літакам (вертольотам) на аеродромах (майданчиках).

Завдання включало декілька складових, включаючи: знищення систем ППО росіян на ТОТ Криму; виведення з ладу кораблів та підводного човна зі складу Чорноморського флоту в місцях базування і ремонту; нанесення ударів по пунктах управління російських військово-морських сил у Криму.

Щодо знищення систем ППО противника, то ще з кінця серпня 2023 року Сили оборони України почали систематично завдавати ударів по російських

зенітних ракетних комплексах у тимчасово окупованому Криму. Зокрема, вранці 23 серпня підрозділи ВМС ЗС України та ГУР МО України завдали удару по позиціях одного із зенітних ракетних дивізіонів 12 зрп 31 д ППО ПКС зс рф, розташованих на мисі Тарханкут поблизу н.п. Оленівка Євпаторійського р-ну¹²⁸⁵. В результаті удару було знищено дві ПУ 5П85СМ2-01 ЗРК С-400 “Триумф”¹²⁸⁶. Примітною особливістю, яка засвідчила високий рівень підготовки і проведення операції, стала відеофіксація моменту ураження з БпЛА¹²⁸⁷. Приблизно тоді ж неподалік Оленівки було завдано декілька ударів по позиціях 3 ртп 31 д ППО ПКС зс рф, якими було знищено РЛС “Подлет-К1”¹²⁸⁸.

В ніч на 14 вересня Силами оборони України була проведена комплексна операція по ураженню позицій зенітного ракетного дивізіону 12 зрп поблизу Євпаторії. До операції залучались підрозділи БпАК СБУ і окремих береговий ракетний дивізіон зі складу ВМС ЗС України. Спершу БпЛА вивели з ладу радіолокаційну станцію ворожого зенітного ракетного комплексу, вслід за чим ракетами “Нептун”, модифікованими для ураження наземних цілей¹²⁸⁹, було завдано удару по пускових установках ЗРК С-400¹²⁹⁰. Щонайменше одну пускову установку було знищено¹²⁹¹.

30 жовтня 2023 року було повторно завдано ракетного удару по позиціях 12 зрп неподалік від Оленівки – повідомлялося про успішне ураження стратегічного об’єкта системи ППО на західному узбережжі тимчасово окупованого Криму¹²⁹². Того ж дня було завдано і удару по позиції ворожого комплексу С-300 в районі села Молочне, що на захід від Євпаторії¹²⁹³.

З метою посилення протиповітряної оборони на тимчасово окупованих територіях України після понесених з кінця серпня втрат, в першій половині листопада 2023 року росіяни перекинули додаткові комплекси С-400 з Калінінградської обл. до Ростова-на-Дону¹²⁹⁴, імовірно з подальшим переміщенням цих ЗРК на ТОТ Криму.

Подавлення ворожого ППО в Криму надавало можливості для ПС ЗС України застосовувати тактичну авіацію для завдання ракетних ударів по об’єктах Чорноморського флоту противника високоточними далекобійними ракетами, зокрема “SCALP-EG” і “Storm Shadow”. Так, 13 вересня українська тактична авіація уразила крилатими ракетами¹²⁹⁵ підводний човен Б-237 “Ростов-на-Дону” (пр. 636.3 “Варшавянка”, носій КРМБ “Калибр-ПЛ”) і ВДК “Минск” (пр. 775), що знаходились у сухих доках Севастопольського судноремонтного заводу¹²⁹⁶. Обидва судна зазнали критичних пошкоджень¹²⁹⁷, які поставили під сумнів імовірність подальшого їх ремонту¹²⁹⁸, до того ж на борту ВДК загинуло 62 окупанти¹²⁹⁹. Ця операція проводилася Повітряними Силами ЗС України у тісній взаємодії із Силами спеціальних операцій ЗС України. Так, бійці ССПО змогли проникнути вглиб території, контрольованої противником, та, здійснивши ідентифікацію цілей, наведення й коригування вогню, підтвердили їх ураження¹³⁰⁰.

20 вересня була проведена чергова комплексна операція ПС, ВМС ЗС України і розвідувальних спецслужб. Так, оператори БпАК СБУ і ракетний

дивізіон ВМС ЗС України нанесли ураження ворожим об'єктам на кримському військовому аеродромі “Саки”, де, імовірно, було розташовано більше десятка бойових літаків (Су-24, Су-30) і ворожа база підготовки операторів БпАК “Мо-гайєт”¹³⁰¹. Разом з тим, Повітряні Сили ЗС України і ГУР МО України завдали ракетного удару по 744 центру зв'язку командування чорноморського флоту в районі Верхньосадового, що неподалік Севастополя, де розташовувався резервний командний пункт чф¹³⁰². Будівлі 744 Центру зв'язку зазнали суттєвих руйнувань¹³⁰³. Для завдання удару Повітряними Силами ЗС України були застосовані крилаті ракети “SCALP-EG”, які запускалися з літаків Су-24¹³⁰⁴. А вже 22 вересня ПС ЗС України, знову у взаємодії із ССПО ЗС України, завдали удару крилатими ракетами по штабу Чорноморського флоту в Севастополі¹³⁰⁵. Внаслідок удару будівля штабу була зруйнована, безповоротні втрати ворога склали 34 офіцери, ще 105 російських військовослужбовців дістали поранення¹³⁰⁶. До організації цієї операції залучалися і представники українського руху опору – зокрема, бійці партизанського руху “Атеш”, які вели розвідку та надали інформацію про точний час проведення наради офіцерів Чорноморського флоту¹³⁰⁷.

04 листопада тактична авіація ПС ЗС України завдала ракетного удару по об'єктах інфраструктури суднобудівного заводу “Затока” в Керчі¹³⁰⁸, уразивши малий ракетний корабель “Аскольд” (пр. 22800 “Каракурт”), носій КРМБ “Калибр” та П-800 “Оникс”. Імовірно, удару було завдано ракетами “SCALP-EG”, запущеними з літаків Су-24 7 брТА ПС ЗС України¹³⁰⁹. Прикметно, що “Аскольд”, закладений у 2015 році, перебував на етапі фінальних випробовувань і готувався до введення в експлуатацію до кінця 2023 року¹³¹⁰.

В січні 2024 року ПС ЗС України продовжували проводити комплексні спеціальні заходи, спрямовані на зниження (ліквідацію) спроможностей російського угруповання військ (сил) в тимчасово окупованому Криму. Окрім того, сили оборони України в січні масштабували дії зі знищення важливих об'єктів на російській території ударами БпЛА дальньої дії. Головними цілями для ударів були військові аеродроми противника, підприємства по виробництву засобів ППО, об'єкти нафтопереробної інфраструктури в різних російських містах. Результати цих операцій наведені у таблиці нижче.

№	Дата	Результати
1	04 січня	Уражено позиції РЛС на аеродромі Саки, склад БК в н.п. Гришине ¹³¹¹ , 222-й вузол зв'язку протиповітряної оборони Чорноморського флоту в Севастополі ¹³¹² , ТОТ Криму
2	05 січня	Завдано удару по складах боєприпасів противника в н. п. Первомайське Курманського району, ТОТ Крим ¹³¹³ .
3	06 січня	Уражено інфраструктуру військового аеродрому Саки, ТОТ Криму ¹³¹⁴ ; знищено два ЗРГК “Панцирь-С1” у Белгородській обл., рф ¹³¹⁵

4	09 січня	Атаковано інфраструктуру нафтопереробного підприємства в м. Орьол, Орловська обл. рф ¹³¹⁶
5	10 січня	Атаковано військовий аеродром Енгельс в Саратовській обл. рф ¹³¹⁷
6	16 січня	Уражено об'єкти на військовому аеродромі Балтимор поблизу м. Воронеж, Воронежська обл. рф ¹³¹⁸
7	18 січня	Атаковано об'єкти “Петербурзького нафтоналивного терміналу” території порту Санкт-Петербурга, рф ¹³¹⁹
8	19 січня	Уражено нафтобазу в м. Клинці у Брянській обл., рф ¹³²⁰
9	21 січня	Уражено об'єкти інфраструктури підприємства з виробництва ППО “Щегловский вал” в м. Тула, Тульська обл рф ¹³²¹ ; уражено газові термінали в порту Усть-Луга Ленінградської обл. рф ¹³²²
10	25 січня	Уражено об'єкти НПЗ в м. Туапсе, Краснодарський край рф ¹³²³
11	29 січня	Атаковано нафтопереробний завод у м. Ярославль, Ярославська обл. рф ¹³²⁴
12	31 січня	Уражено об'єкти інфраструктури НПЗ “Невский мазут” в Санкт-Петербурзі ¹³²⁵
13		Уражено об'єкти військового аеродрому Бельбек, ТОТ Криму ¹³²⁶

Зростаюча інтенсивність та результативність ураження важливих об'єктів у глибині російської території продемонстрували неспроможність противника здійснювати одночасне протиповітряне прикриття і тилу, і угруповань військ (сил) на фронті¹³²⁷. Це стимулювало його знаходити нові рішення щодо нарощування протиповітряної оборони і захисту важливих об'єктів від повітряних ударів – зокрема, ворог почав розроблення і випробовування систем РЕБ для подавлення ударних БпЛА¹³²⁸.

Протягом лютого 2024 року Повітряні Сили ЗС України, а також інші складові сил безпеки і оборони, зокрема розвідувальні спецслужби, продовжували завдавати удари по об'єктах в тилу противника. Імовірно, головними цілями для ураження були об'єкти нафтопереробної промисловості, наприклад у Курську¹³²⁹ та Волгограді¹³³⁰. Для цього застосовувались нові зразки озброєння, зокрема БпЛА з реактивним двигуном¹³³¹.

Результати

В ході бойових дій у повітряному просторі протягом листопада 2023 р. протиборчі сторони досягли таких результатів. Ворог завдав щонайменше 16 масованих ракетних і авіаційних ударів по важливих об'єктах на території України. Для цього застосовував БпЛА “Герань”, балістичні ракети “Искандер-М”, С-300, крилаті ракети “Искандер-К”, Х-59, Х-22, Х-31 та Х-35, протикорабельні ракет П-800 “Оникс”.

**Динаміка застосування противником засобів повітряного нападу в ході
завдання масованих ракетно-авіаційних ударів,
жовтень 2023 – лютий 2024**

Тип ЗПН	Жовтень	Листопад	Грудень	Січень	Лютий
БпЛА “Герань”	282	369	623	362	379
КР/БР “Искандер”	12	9	33	37	13
КР Х-101 / 555 / 55	0	0	90	121	41
КРМБ “Калибр”	0	0	0	3	5
КР Х-22	0	1	8	22	13
БР Х-47 “Кинжал”	0	0	5	20	0
П-800 “Оникс”	0	4	0	0	0

Тактична авіація Повітряних Сил ЗС України у листопаді 2023 року завдала 264 удари по об’єктах противника, з яких 234 – по районах зосередження особового складу, озброєння і військової техніки (89%), 30 – по позиціях зенітних ракетних комплексів (11%). Додатково, сили і засоби ракетних військ і артилерії Сухопутних військ ЗС України уразили 30 засобів протиповітряної оборони, 10 радіолокаційних станцій та 13 станцій радіоелектронної боротьби.

В ході відбиття повітряних нападів противника тактична авіація, зенітні ракетні війська Повітряних Сил, війська ППО Сухопутних військ ЗС України у взаємодії з підрозділами ППО інших складових Сил безпеки і оборони знищили: щонайменше 302 од. БпЛА “Герань”, 4 од. КР “Искандер-К”, 10 од. КАР Х-59, 1 од. БР “Искандер-М”. Крім того, за листопад противник втратив 508 од. БпЛА оперативно-тактичного рівня, 3 літаки та 39 засобів протиповітряної оборони.

Протягом грудня 2023 року ворог завдав 27 масованих ракетних і авіаційних ударів по важливих об’єктах на території України. Для цього застосовував БпЛА “Герань”, балістичні ракети “Искандер-М”, зенітні керовані ракети С-400, С-300, крилаті ракети “Искандер-К”, Х-59, Х-22, Х-31, Х-101/55/555 та аеробалістичні ракети Х-47 “Кинджал”.

Тактична авіація Повітряних Сил ЗС України у грудні 2023 року завдала 277 ударів по об’єктах противника, з яких 238 – по районах зосередження особового складу, озброєння і військової техніки (86%), 32 – по позиціях зенітних ракетних комплексів (11,5%), 5 – по пунктах управління (0,7%), 2 – по складах БК (1,8%). Додатково сили і засоби ракетних військ і артилерії Сухопутних військ ЗС України уразили 4 засоби протиповітряної оборони, 1 радіолокаційну станцію та 6 станцій радіоелектронної боротьби та 1 вертоліт.

У ході відбиття повітряних нападів противника тактична авіація, зенітні ракетні війська Повітряних Сил, війська ППО Сухопутних військ ЗС України у взаємодії з підрозділами ППО інших складових Сил безпеки і оборони знищили: щонайменше 508 од. БпЛА “Герань”, 7 од. КАР Х-59, 18 од. БР “Искандер-М”,

87 од. КР Х-101/55/555, 1 од. Х-31. Крім того, за грудень противник втратив 681 од. БпЛА оперативно-тактичного рівня, 6 літаки та 23 засоби протиповітряної оборони.

У січні 2024 року ворог завдав щонайменше 18 МРАУ по важливих об'єктах на території України. Для цього застосовував БпЛА “Герань”, балістичні ракети “Искандер-М”, С-300, С-400, аеробалістичні ракети Х-47 “Кинжал”, крилаті ракети “Калибр”, Х-59, Х-22 та Х-31¹³³².

Тактична авіація ПС ЗС України у січні 2024 року завдала 286 ударів по об'єктах противника, з яких 260 – по районах зосередження особового складу, озброєння і військової техніки (91%), 20 – по позиціях зенітних ракетних комплексів (7%), 6 – по пунктах управління противника (2%). Додатково, сили і засоби ракетних військ і артилерії СВ ЗС України уразили 33 засоби протиповітряної оборони, 11 РЛС та 8 РЕБ ворога.

В ході відбиття повітряних нападів противника тактична авіація, зенітні ракетні війська ПС, війська ППО СВ ЗС України у взаємодії з підрозділами ППО інших складових сил безпеки і оборони знищили: щонайменше 292 од. БпЛА “Герань”, 5 од. БР “Искандер-М” (або С-400), 10 од. аеробалістичних ракет Х-47 “Кинжал”, 3 од. КАР Х-59, 3 од. КРМБ “Калибр”. Крім того, за січень противник втратив 426 од. БпЛА оперативно-тактичного рівня, 3 літаки та 37 засобів протиповітряної оборони.

У лютому 2024 року ворог завдав щонайменше 19 МРАУ ударів по важливих об'єктах на території України, для чого застосовував широкий спектр засобів повітряного нападу – крилаті балістичні, керовані авіаційні, зенітні керовані ракети, ударні БпЛА “Герань”. Противник спромігся уразити низку об'єктів енергетичної інфраструктури, зокрема в Донецькій та Харківській областях України, наніс ураження об'єктам цивільної інфраструктури, призвів до жертв серед цивільного населення. Щонайменше 136 цивільних осіб загинули та 336 дістали поранення від застосування противником зброї з широкою зоною ураження (артилерія, танки, РСЗВ, крилаті, балістичні ракети, ударні БпЛА)¹³³³. В цілому, ворог завдав не менше 235 ракетних та 2438 авіаційних ударів.

Українською протиповітряною обороною було знищено щонайменше 292 БпЛА “Герань” (без урахування тих, що були придушені РЕБ), 34 крилаті ракети Х-101 / 555 / 55, одну балістичну ракету (“Искандер-М” або КН-23), 12 керованих авіаційних ракет Х-59, 5 крилатих ракет морського базування “Калибр”.

Тактична авіація ПС ЗС України завдала за місяць щонайменше 250 ударів по районах зосередження особового складу, озброєння і військової техніки, 38 позиціях зенітних ракетних комплексів та двох пунктах управління військами противника. Додатково, ракетні війська і артилерія СВ ЗС України уразили 10 засобів ППО, 10 радіолокаційних станцій та 9 станцій РЕБ ворога. Було знищено 12 літаків ворожої оперативно-тактичної авіації та один ДЛРВ А-50.

Висновки

Аналіз повітряної обстановки і ведення бойових дій у повітряному просторі на шостому етапі широкомасштабної війни дозволяє зробити такі висновки:

інтенсивність завдання противником МРАУ щомісяця зростала;

найбільш масовим засобом повітряного нападу ворога залишався БпЛА “Герань”, при цьому противник вже не залежав від постачання ОВТ з Ірану, а спромігся розгорнути власне виробництво таких БпЛА, водночас проводячи їх модернізацію;

противник проводив випробовування у бойових умовах перспективних варіантів модернізації БпЛА “Герань”, що включало застосування апаратів, обладнаних модулями стільникового зв’язку, та апаратів чорного кольору, корпуси яких були виготовлені з матеріалу, що поглинає радіолокаційний сигнал; імовірно, противник шукав нові рішення для підвищення ефективності застосування ударних безпілотних апаратів в умовах протидії української ППО;

для завдання МРАУ ворог застосовував і широку номенклатуру зразків ракетного озброєння – попри міжнародні санкції, російський ОПК спромігся налагодити регулярне виробництво високоточних засобів повітряного нападу дальнього радіусу дії;

нова тактика застосування противником БпЛА “Герань” передбачала запуски апаратів невеликими групами у декілька хвиль з різних напрямків, що мало на меті викриття побудови системи ППО по всій території України задля збільшення ефективності подальших масованих ракетних і авіаційних ударів, також із січня 2024 року ворог почав завдавати ударів безпілотними апаратами цього типу по об’єктах на лінії фронту;

застосування ворогом засобів ураження нових зразків (гіперзвукові ракети “Циркон”, керовані авіаційні ракети Х-69, балістичні ракети KN-23 виробництва Північної Кореї) засвідчили пошуки ним нових рішень для подолання системи ППО України і поповнення власного арсеналу високоточної зброї;

проведення силами оборони України успішних довготривалих комплексних спеціальних дій, із залученням сил і засобів ПС, ВМС, ССпО ЗС України, ГУР МО України, руху опору, спрямованих на знищення засобів російського Чорноморського флоту, підрив спроможностей противника здійснювати ефективну протиповітряну оборону тимчасово окупованого Криму і забезпечувати контроль акваторії Чорного моря, засвідчило значний потенціал боротьби з переважаючими силами противника шляхом ведення асиметричних бойових дій;

масштабування операцій сил оборони України з ураження важливих об’єктів противника у його глибокому тилу засвідчило зростання спроможностей щодо виготовлення специфічних зразків ОВТ для виконання таких завдань; водночас, це стимулювало противника до пошуку нових рішень щодо посилення протиповітряного прикриття важливих об’єктів, зокрема за рахунок удосконалення систем РЕБ;

знищення і пошкодження силами оборони літаків спеціальної авіації противника (ДЛРВ А-50, повітряний командний пункт Ил-22) не призвели до ліквідації ворожої системи управління військами і не позбавили ворога спроможностей планувати і здійснювати завдання масованих ракетно-авіаційних ударів – разом з тим ця подія мала позитивний резонанс в інформаційному просторі.

знищення літаків ворожої оперативно-тактичної авіації на шостому етапі війни засвідчило подальшу неспроможність противника захопити та утримувати перевагу в повітрі;

у відповідь на масоване застосування противником ударних БпЛА “Герань” українську систему ППО було посилено за рахунок нових технологічних рішень.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ДРУГОГО РОКУ ВІЙНИ

Десятий рік російсько-української війни та другий рік від початку широкомасштабного вторгнення був складним періодом випробувань у боротьбі з жорстоким ворогом.

Воєнно-політичний аспект. У 2023 – на початку 2024 рр. широкомасштабна війна в Європі, розв’язана росією проти України, продовжувала чинити негативний вплив на міжнародне середовище, посилюючи небезпечну поляризацію і конфронтацію між світовими центрами сили, зростання конфліктності та непередбачуваності глобальних і регіональних процесів. Зовнішня політика України здійснювалася на фоні та під впливом ескалації небезпечних взаємопов’язаних конфліктів регіонального і глобального рівнів. В узагальненому вигляді йшлося про: локальні конфлікти, що мали прямий або опосередкований вплив на Україну (війна Ізраїлю проти ХАМАС); конфронтацію на лінії Захід-росія, спричинену агресією кремля проти України; протистояння США-Китай, яке набувало ознак системної світової кризи; глобальний конфлікт демократичного цивілізованого світу і табору авторитарних країн. Між цими світовими центрами тривала боротьба за вплив у різних регіонах світу – Африка, Латинська Америка та Близький Схід.

Найголовнішою міжнародною подією літа 2023 р. став саміт НАТО у Вільнюсі, на якому були ухвалені рішення, які сприяли зміцненню євроатлантичної безпеки та національної безпеки України, як її невід’ємної складової, в коротко- та середньостроковій перспективі. НАТО підтвердило свою позицію щодо визнання належності України до євроатлантичної спільноти та її права стати членом блоку в майбутньому, однак при цьому залишалась невизначеність щодо часових рамок та умов приєднання нашої держави до Альянсу. Водночас за підсумками Вільнюського саміту країни G7 розпочали процес інституціоналізації своєї підтримки України шляхом початку переговорів про укладання двосторонніх договорів про довгострокові зобов’язання у сфері безпеки, які мали допомогти нашій державі стримувати російську агресію на даному етапі та в майбутньому.

Водночас надмірний оптимізм, пов’язаний з очікуваннями щодо можливості досягнення Україною своїх цілей під час проведення наступальної операції Сил оборони України, завадив країнам Заходу сформувати довгострокову стратегію протистояння з росією та ухвалити своєчасні рішення щодо розгортання власного оборонно-промислового виробництва і підготовки до тривалої підтримки воєнних зусиль України. В умовах труднощів, з якими зіткнулись Сили оборони України під час проведення наступальної операції, загострення воєнно-політичної обстановки на Близькому Сході як фактору відволікання уваги та ресурсів Заходу та появи внутрішньополітичних викликів у західних країнах восени 2023 року з’явилися ознаки втоми від російсько-української війни, які спричинили перші тріщини в єдності міжнародної коаліції, створеної для протидії агресії кремля. Ці обставини вимагали від України

адаптації до нових міжнародних реалій та пошуку нових підходів і стратегій для збереження міжнародної підтримки на довгу перспективу та нарощування внутрішніх спроможностей.

У 2023 р. Україна та її партнери недооцінили можливості росії у мобілізації її суспільства та економіки на ведення довготривалої війни, а також внутрішньої стійкості авторитарного режиму до викликів і потрясінь, пов'язаних зі збройним протистоянням. Російське суспільство проявило високий поріг чутливості до втрат і масового насильства. Водночас не було розроблено довгострокової стратегії ведення війни, що виходила би за межі проведення однієї наступальної операції. У зв'язку з цим, деякі воєнно-політичні рішення не були ухвалені своєчасно, що призвело до відставання України та її партнерів у протистоянні з росією та її союзниками із ревізійністського блоку, внаслідок чого на зламі 2023–2024 рр. Москва змогла здобути ресурсну перевагу. Водночас ситуація ускладнилася іншими факторами, найважливішими з яких була політизація українського питання в ряді країн (США, Польщі, Словаччині), що призвело до гальмування або й припинення допомоги нашій державі та створенні нових проблем (блокування західного кордону). Затримка з ухваленням в Конгресі США додаткового фінансування допомоги Україні призвела до уповільнення в реалізації підтримки наших воєнних зусиль, ставши негативним сигналом для європейських партнерів та водночас стимулом для росії.

Посилення у Сполучених Штатах настроїв ізоляціонізму створювало виклики для НАТО, проте водночас сприяло розвитку паралельних військово-політичних проєктів і безпекових структур на континенті, відкривало можливості для посилення геополітичної суб'єктності Європи та її стратегічної автономії у питаннях безпеки та оборони. Нові виклики та загрози вимагали від провідних країн Європи (насамперед, Великої Британії, Німеччини та Франції) взяти на себе лідерську роль у консолідації зусиль в рамках ЄС та НАТО з метою посилення оборони Європи перед загрозою експансії росії та наданні сталої й довготривалої допомоги Україні як ключового фактору стримування неоімперіалістичних амбіцій кремля на континенті. Ключовою геостратегічною подією кінця 2023 р. стало рішення Європейської Ради щодо відкриття переговорного процесу про вступ України до ЄС. Поряд з цим рішення лідерів ЄС від 1 лютого 2024 р. забезпечило більшу структурованість, прозорість і прогнозованість фінансової допомоги Україні, продемонструвавши глобальне лідерство блоку.

Внаслідок недосягнення цілей наступальної операції Сил оборони України на межі 2023–2024 рр. з'явилося усвідомлення, що війна остаточно набула затяжного характеру. Це, в свою чергу, змушувало Україну та її партнерів ухвалювати рішення про нарощування виробництва озброєнь, боєприпасів і військової техніки, розширення існуючої оборонно-промислової та технологічної бази з метою генерації матеріальних ресурсів для ведення довготривалої війни та посилення обороноздатності держав-членів НАТО. Нова стратегія Заходу передбачала нарощення спроможностей України та зменшення її залежності від іноземної військової та фінансової допомоги.

Хоча стратегічні цілі росії у війні проти України не змінилися, проте затяжний характер воєнних дій все більше спонукав москву у внутрішній політиці робити ставку на посилення антизахідної риторики задля збереження мобілізованості суспільства. Воєнно-політичні рішення кремля були спрямовані на активну підготовку до ведення довготривалої війни на виснаження. Безпрецедентно збільшилися видатки на збройні сили у бюджеті рф на 2024 рік, було прийняте рішення про збільшення чисельності збройних сил, активно впроваджувались заходи, спрямовані на нарощування мобілізаційного резерву, відбулася реформа військово-адміністративного поділу рф з прицілом на можливе протистояння з країнами НАТО. “Виступ пригожина” став ключовою подією 2023 року в політичному житті росії, який продемонстрував крихкість режиму та непопулярність путіна в російському суспільстві. Водночас завершення “бунту пригожина” внаслідок досягнених домовленостей та жорстока розправа над лідерами виступу лише посилила вплив путіна на політичні процеси всередині країни та змусила вище політичне керівництво рф консолідуватися навколо очільника кремля. Росія активно реалізовував політику інтеграції тимчасово окупованих територій України до свого складу, використовуючи широкий спектр засобів залучення населення анексованих земель до проекту “русского мира”. Водночас кремль продовжував здійснювати злочинну політику проти українських громадян, держави та довілля, як невід’ємної складової своєї агресії проти України. Найбільш масштабним воєнним злочином росії на п’ятому етапі став підлив дамби Каховської ГЕС 6 червня 2023 р., який спричинив найбільшу екологічну катастрофу в Україні з часів аварії на Чорнобильській АЕС 1986 р.

На міжнародній арені кремль прагнув сформувати антизахідний блок “колективного Півдня”. Посилилася співпраця росії з Іраном та КНДР у військово-технічній сфері та зовнішній політиці, активно проводились заходи щодо інтеграції росії та білорусі в рамках союзнаї держави. Ключовим напрямком для москви залишалось посилення співпраці з Пекіном. Протягом другого року російсько-української війни учасники нової “вісі зла” (росія, Іран, білорусь і Північна Корея) перейшли до тіснішої координації, вже не обмежуючи себе сферою військово-технічного співробітництва, а формуючи певну модель співпраці ревізіоністських держав під впливом Китаю. Попри розбіжність ідеологій і політичних режимів, антизахідний дискурс став основою для формування спільної позиції і дій. Кожна із країн “вісі” використала свої унікальні досягнення у ВПК та оборонних технологіях для об’єднання у мілітаристський блок, поява якого вивело глобальне протистояння на новий рівень, загрожуючи не лише Україні, а й безпеці країн на просторах від Тихого океану до Атлантики.

Китай не відмовився від політичної підтримки росії, продовжував використовувати тему т.з. “української кризи” для розширення свого глобального впливу через міждержавні об’єднання (G20) та регіональні організації (ШОС і БРІКС). Метою зусиль Пекіну було зміцнення й утримання позицій лідера незахідного світу. Натомість через лояльність до рф лідерство КНР на Глобальному Півдні “розмивалось” через помірковану позицію Індії та ПАР.

Протягом другого року війни з росією Україна разом із партнерами з числа провідних країн вільного світу перейшла до практичних кроків у реалізації Формули миру Президента Володимира Зеленського, як єдиного можливого варіанта справедливого закінчення війни. Київ запропонував конкретний механізм її реалізації шляхом проведення міжнародних консультацій радників високого рівня і розподілу відповідальності за виконання кожного з положень Формули між окремими державами та ініціативними групами. Україна розпочала підготовку до проведення Глобального саміту миру, як прообразу міжнародної мирної конференції, яка мала ухвалити узгоджений документ на рівні голів держав. Україна позиціонувала свою Формулу в Генеральній Асамблеї ООН, як універсальний механізм попередження агресії і воєн в майбутньому.

Головною подією у визнанні злочинної діяльності росії проти України стало рішення Міжнародного кримінального суду (березень 2023 р.) про видачу ордеру на арешт путіна, що сприяло посиленню міжнародної ізоляції російського правлячого режиму. Водночас у середовищі міжнародної спільноти відбулося зрушення в бік політичної кваліфікації депортації українських дітей в росії як злочину геноциду проти українського народу. З'явилося розуміння, що воєнні злочини росіян на окупованих територіях мали систематичний характер. Це підтверджувало той факт, що війна росії проти України значною мірою носила геноцидний характер.

Таким чином, за другий рік війни Україна продовжувала зміцнювати свій міжнародний авторитет та стала одним із найважливіших гравців на світовій арені та лідером у боротьбі за свободу та демократію.

Одним із пріоритетів у зовнішній політиці держави була євроінтеграція. Тому старт перемовин про вступ до ЄС. став найбільш важливою зовнішньополітичною подією, Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. Це є історичним моментом для України та важливим кроком на шляху до євроінтеграції.

Іншим ключовим завданням української влади на міжнародній арені було забезпечення оперативної воєнно-фінансової підтримки з огляду на тривале зупинення американської допомоги, що позначилося на ситуації на фронті. Паралельно Україна намагалась просувати власні ініціативи (Формула миру), продовжувати процеси зміцнення двосторонніх відносин з державами-партнерами.

Важливою подією, що мала вплив на російсько-українськ війну стало зростання кількості точок напруги у світі. Зокрема у Західній Азії, який потенціал масштабування: загроза війни Ізраїлю і США проти Ірану з залученням Саудівської Аравії актуальна.

Економічна ситуація. Ключовим завданням внутрішньої політики уряду в 2023 році було переведення національної економіки на воєнні рейки, створення ефективної моделі мобілізації та перерозподілу ресурсів економіки (фінансових, трудових, матеріальних) для максимально можливого задоволення потреб військово-оборонного комплексу та Збройних Сил.

Незважаючи на колосальні втрати людських життів та виробничого потенціалу країни, удари ворога по державному устрою та інститутам влади, економіка України продовжувала функціонувати як цілісна система, а Уряд зберігав повноту влади та всі можливості для прийняття і реалізації політичних рішень.

Протягом другого року війни економіка України поступово відновлювалась від початкового воєнного шоку. Падіння виробництва вдалося припинити, налагоджувались нові технологічні процеси, відбувалась конверсія реального сектора. За оцінками МВФ, реальний ВВП України в 2023 році збільшиться на 4,5%, однак падіння відносно довоєнного періоду залишається суттєвим – близько 25%.

Банківська система залишалась стабільною, достатньо капіталізованою, ліквідною та прибутковою. Війна загалом не справила негативного впливу на стан банківської системи. Завдяки достатньому надходженню міжнародної допомоги, вчасному запровадженню фіксованого обмінного курсу та валютних обмежень – вдалося зберегти валютну стабільність і навіть поповнити валютні резерви до рекордного рівня – понад 5 місяців імпорту або майже 39 млрд дол. станом на 1 грудня 2023 року.

У 2023 потужності вітчизняного оборонно-промислового комплексу зросли в 4 рази проти 2022 року. Разом з тим, обсяги воєнного виробництва залишалися недостатніми, щоб задовольнити потреби ЗС України. Військове господарство так і не стало ключовою сферою економічного життя країни. Навіть діючі оборонні підприємства України мали значні незавантажені потужності і місяцями очікують державного замовлення. За даними Міноборони, коштів вистачило на контрахтування і оплату лише половини продукції, яку потенційно могли виробляти вітчизняні підприємства.

Разом з тим, економіка країни-агресора виявилася стійкою, через неефективні санкції проти енергетики росії вистачило фінансових ресурсів на виплати бюджетникам, оплату війни і оборонні замовлення. Та вже під кінець року ситуація почала погіршуватися, і інструментами балансування залишилися енергоресурси, де наші партнери нарешті почали вживати більш ефективних санкцій.

Хід другого року війни. Після успішної стратегічної наступальної операції ЗС України, на початку 2023 року противник зосередився на веденні оборонних дій у межах Херсонської й Запорізької обл., та продовжив наступальні дії в Донецькій обл. Сили оборони України перейшли до стратегічної оборонної операції. Ведення бойових дій продовжувалося на двох ТВД: у Східній операційній зоні: в межах північної частини Донецької, західної частини Луганської, східної частини Харківської обл. (Бахмутський, Авдіївський, Мар'їнський, Куп'янський, Лиманський, Шахтарський напрямки); у Південно-Західній операційній зоні: в межах південно-східної частини Миколаївської, південних частин Херсонської та Запорізької обл. (Запорізький, Херсонський напрямки).

Здійснивши перегрупування сил і засобів, противник на четвертому етапі широкомасштабного вторгнення:

По всій території України проводив наступальні повітряні операції з ураження об'єктів критичної (енергетичної) інфраструктури України – завдавав ударів баражуючими боєприпасами, балістичними, крилатими ракетами по об'єктах генерації та розподілу електроенергії.

у Північно-Західній ОЗ зосередив основні зусилля на веденні демонстраційних дій уздовж державного кордону України з рб та рф, постійному вогневому ураженню прикордонних населених пунктів зі ствольної та реактивної артилерії, веденні різних типів розвідки; завдання МРАУ з метою знищення ППО Києва.

у Східній ОЗ вів наступальні та штурмові дії на Бахмутському та Шахтарському напрямках з метою оволодіння вузловими опорними пунктами, проводив інтенсивний штурм Соледача, Бахмута, Вугледара і прилеглих населених пунктів; наступальні дії на Авдіївському ОН – безупинні спроби оточити угруповання українських військ в Авдіївці; ведення наступальних дій на Куп'янському та Лиманському ОН з метою витіснення підрозділів Сил оборони України за бар'єрні рубежі річок Оскіл і Сіверський Донець для повної окупації Донецької обл. й відновлення раніше втрачених позицій у західних районах Луганської обл. – ведення наступальних дій в районі Дворічної й Кременної.

У Південно-Західній ОЗ зосередив основні зусилля на утриманні окупованих територій півдня України – веденні диверсійних дій на Херсонському напрямку для встановлення контролю над островами у дельті Дніпра; інженерне обладнання ешелонованих ліній оборони на Херсонському та Запорізькому напрямках; підготовка до позиційної оборони на підступах до Криму.

Сили оборони України на четвертому етапі вели оборонні дії, стримуючи просування противника, стійкою обороною виснажували його наступальний потенціал, таким чином створюючи умови для переходу в наступ.

Під час четвертого етапу найбільш значними подіями були:

Бої за Бахмут (грудень 2022 – травень 2023 року). Основною метою було якнайдовше утримання оборони міста. Цілями: виснажити наступальний потенціал ворога; виграти час для нарощування резервів; створити умови для переходу до контрнаступу. З 20 грудня 2022 р. стратегічне значення оборони міста закріплено Президентом України у символічній назві “Фортеця Бахмут”. Підпорядковані ОТУ “Соледар” війська, які обороняли місто, включали підрозділи: 53, 54, 62, 67, 72, 93, 110, 115 омбр, 46, 77 оаембр, 80 одшбр, 71 оебр, 28, 57, 58, 59 омпбр, 17 отбр, 26, 44 оабр; 109, 111, 112, 116, 120, 125, 127, 241 обрТрО; спецпідрозділи ГУР (“Кракен”, “Грузинський легіон”); 1, 3, 4 брпо НГУ.

Основні зусилля були спрямовані на ведення оборонних дій спершу на підступах (Бахмутське, Соледар, Красна Гора) та в самому місці. Стійкою обороною в Хромовому та Іванівському українські війська утримували логістичні лінії до Часового Яру, що дозволяло продовжувати забезпечення підрозділів у Бахмуті підкріпленнями і боєприпасами. Міська забудова використовувалася

для обладнання опорних пунктів, що дозволяло відбивати штурмові атаки противника. Одначе, руйнівний зосереджений вогонь артилерії та авіаційні удари противника змушували захисників міста поступово відходити. У квітні-травні оборонці Бахмуту продовжували утримувати райони висотної забудови на західній та південно-західній околицях міста, а також дорогу Хронове – Іванівське, якою здійснювалося логістичне забезпечення. З початку травня противник ще більше наростив інтенсивність артилерійського вогню, в тому числі й із застосуванням фосфорних боєприпасів. До третьої декади травня місто зазнало таких руйнувань, що його подальша оборона втратила доцільність. З середини травня свіжі резерви Сил оборони України перейшли в контрнаступ на флангах.

Бої за Вугледар (січень-лютий 2023 року). Основна мета – якнайдовше утримання оборони міста. Цілі: виснажити наступальні спроможності противника. Основні зусилля були спрямовані на ведення оборонних дій. Підпорядковані ОТУ “Донецьк” війська, які обороняли район Вугледару, включали у т.ч. підрозділи 72 омбр, 59 омбр, 55 оабр, 35 обрМП. Система оборони українських військ спиралася на природний рельєф місцевості, для обладнання опорних пунктів використовувалися висоти. 9 лютого Сили оборони України розбили штурмову бронегрупу військ противника, яка включала танки, бойові машини піхоти, бронетранспортери та інженерні машини розгородження. У березні-травні противник знизив інтенсивність атак. Район Вугледару залишився одним з вузлових в системі оборонних позицій у Східній операційній зоні.

Спеціальні операції в пониззі Дніпра. З кінця 2022 року угруповання військ (сил) у складі підрозділів ССПО, МП, ТрО ЗС України проводили спеціальні операції з метою встановлення і утримання контролю над островами у дельті Дніпра, з подальшим захопленням плацдарму на лівобережжі та наведенням переправ через річку. Дії українських військ включали рейди на острови дельти і лівобережжя Херсонщини, знищення опорних пунктів і спостережних постів противника, розвідку вогневих позицій ворожої артилерії з подальшим нанесенням вогневого ураження, утримання під вогневим контролем артилерії берегової лінії і рукавів Дніпра, виявлення і знешкодження ворожих диверсійно-розвідувальних груп, ведення контрбатареїної боротьби. Зокрема, на початку січня 2023 року українські війська вибили противника з о. Великий Потьомкінський, а протягом січня і лютого провели низку успішних рейдових дій у районах Олешок і Нової Каховки. В подальшому бойові дії велися за утримання контролю над островами, здійснювалась контрбатареїна боротьба, тривала підготовка до захоплення плацдарму на лівобережжі Дніпра. Одначе, 06 червня 2023 року противник здійснив підрив дамби Каховської ГЕС, що призвело до тимчасового затоплення островів та змусило українські війська відступити.

На п'ятому етапі широкомасштабного вторгнення, українські війська провели другу стратегічну наступальну операцію, з метою звільнення ТОТ України. Сили оборони України зосередились на веденні наступальних дій у межах Херсонської, Запорізької й Донецької обл.

Бойові дії велися на двох ділянках ТВД: у Східній операційній зоні: в межах північної частини Донецької, західної частини Луганської, східної частини Харківської обл. (Бахмутський, Авдіївський, Мар'їнський, Куп'янський, Лиманський, Шахтарський напрямки); у Південно-Західній операційній зоні: в межах південно-східної частини Миколаївської, південних частин Херсонської та Запорізької обл. (Запорізький, Херсонський, Мелітопольський, Бердянський напрямки).

Наприкінці весни 2023 року сили оборони України завершили формування резервів та, сформувавши кілька угруповань, розпочали виконання одночасно декількох операцій, об'єднаних спільним замислом.

Наступальні дії підрозділів і частин сил оборони України на Бахмутському напрямку. У травні 2023 року бойові дії в Бахмуті досягли кульмінації: оборона міста втратила доцільність через тотальне руйнування противником міської забудови артилерійським вогнем і авіаційними ударами, тож захисники були вимушені відійти на його околиці перед переважаючими силами ворога. Однак противник, захопивши Бахмут, опинився у невідгідному тактичному положенні, оскільки українські війська утримали контроль над панівними висотами західніше. Вже 08-09 травня підрозділи українських військ розпочали контрнаступальні дії на флангах бахмутського угруповання військ противника, з метою витіснити російські війська і взяти місто в оперативне оточення, за напрямками: Богданівка, Берхівка; Ступочки, Кліщіївка; Біла Гора, Андріївка. В контексті наступальної операції Сил оборони на півдні України, наступальні дії на Бахмутському напрямку виконували роль допоміжного удару, сковуючи війська противника й утримуючи його від перекидання військ (сил) на інші напрямки. Спершу українські війська мали успіх на північ від Бахмуту, підійшовши впритул до Берхівки, а з кінця травня почали повільне, але впевнене просування південніше, до Кліщіївки та Андріївки – станом на кінець жовтня 2023 року противника було вибито з обох населених пунктів.

Наступальна операція на Мелітопольському та Бердянському напрямках. Для проведення наступальної операції, було сформоване ударне угруповання Сил оборони України у складі 9, 10 АК і ОТУ “Марун”. Частина особового складу бригад, включених до угруповання, проходила навчання і злагодження за кордоном. Окремі бригади наступального угруповання отримали ОВТ західного виробництва: танки, бойові броньовані машини, засоби розмінування, стрілецьке озброєння. В цілях забезпечення безпеки операції, яка розпочалася 04 червня, наступ проводився одразу на декількох напрямках – з метою приховати від противника напрямок головного удару. Головна мета операції – прорив оборонного рубежу противника, охоплення Мелітополя з подальшим виходом на підступи до Криму та заборонаю сухопутного сполучення РФ з тимчасово окупованим півостровом.

В результаті наступальних дій, підрозділами і частинами Сил оборони України на Мелітопольському напрямку в червні були звільнені Лобкове і П'ятихатки, а наприкінці серпня – Роботине; на Бердянському напрямку до

середини червня були звільнені Нескучне, Благодатне, Сторожеве, Новодарівка, Левадне, Макарівка, наприкінці вказаного місяця – Рівнопіль, в кінці липня – Старомайорське, а в середині серпня – Урожайне.

Проте, наступальному угрупованню ЗС України не вдалося досягти мети операції через комплекс причин: наступ проводився в умовах відсутності переваги (панування) у повітрі, що унеможливило здійснення глибокого маневру механізованими з'єднаннями, а засоби розмінування опинились вразливими перед ворожими протитанковими засобами, БпЛА і армійською авіацією, відтак швидко подолати глибокоешелоновану оборону противника, посилену інженерними загородженнями, не вдалося. На початку липня темпи наступу підрозділів і частин ЗС України сповільнились – з метою уникнення високих втрат бронетехніки, була застосована тактика наступу малими штурмовими групами. Наприкінці серпня українські підрозділи звільнили Роботине, після чого вели наступ у напрямку Вербоного, але успіху не мали. До кінця жовтня підрозділи наших військ мали ще певні тактичні успіхи на різних ділянках Мелітопольського напрямку, однак противник зумів перегрупуватися і перекинути резерви, що дозволило йому перейти до контратак.

Противник в цілому утримав оборону, не допустивши прориву українських військ. Разом з тим, розуміючи, що українські війська зв'язані боями на основних напрямках, ворог із середини літа розпочав власні наступальні дії на інших, імовірно розраховуючи на виснаження резервів ЗС України.

Наступальна операція на Куп'янському напрямку. В середині літа 2023 року противник провів перегруповання своїх військ (сил) на Куп'янському напрямку, підтягував резерви для зосередження зусиль на веденні наступальної операції з метою витіснення українських військ за р. Оскіл. На першому етапі (липень 2023 року) ворог проводив активні наступальні дії на різних ділянках, намагаючись виявити слабкі місця в обороні українських військ: спершу намагався здійснити прорив на північній ділянці (напрямок Сватове, Борова); в середині місяця переніс зусилля на південну (напрямок Лиман Перший, Куп'янськ); в кінці липня знову атакував на півдні. В усіх випадках мав лише тимчасові тактичні успіхи, які були нівельовані контратаками українських військ.

На другому етапі (серпень 2023 року) противник остаточно зосередив головні зусилля на північній ділянці, намагаючись здійснити прорив до Куп'янська, що примусило українську владу провести евакуацію цивільного населення з цього міста і навколишніх населених пунктів. Протягом серпня противник послідовно нарощував свої зусилля, мав тактичний успіх біля Синьківки. Високі втрати ворог оперативно компенсував резервами, однак на кінець місяця виснажив свій наступальний потенціал і взяв оперативну паузу, лише у вересні провівши нетривалі наступальні дії в напрямку Борової, але без успіху.

Третій етап наступу на Куп'янському напрямку противник синхронізував із початком операції на Авдіївському напрямку. 09-10 жовтня ворог завдав одразу два удари: головний – на Куп'янськ, допоміжний – на Борову. Однак, попри

докладені зусилля, противнику не вдалося досягти мети операції та прорвати оборону українських військ, відтак запланований ворогом прорив на Куп'янськ зупинився у боях за село Синьківка, яке він так і не спромігся захопити до кінця 2023 року.

Наступальна операція на Авдіївському напрямку. 10 жовтня 2023 року противник розпочав наступальну операцію з метою оточення і подальшого захоплення Авдіївки, повівши наступ на місто одночасно з півночі (напрямок Красногорівка, Степове), по фронту (напрямок Ясинувата, Авдіївка) та з півдня (напрямок Водяне, Первомайське). Оборонний рубіж українських військ противник намагався прорвати наступом механізованих колон за підтримки артилерії. Для зосередження військ (сил) наступального угруповання й облаштування вогневих позицій артилерії ворог використовував міську забудову Донецька і Ясинуватої. Однак, на всіх напрямках наступу противник зіткнувся зі стійкою обороною українських військ, які знищували колони ворожої техніки ще до їх розгортання. Тож, попри незначні тактичні успіхи в районах Северного і Авдіївської промзони, йому не вдалося ні прорватись у місто, ні оточити його, а підрозділи українських військ зберегли контроль над лініями забезпечення, завдяки чому угруповання оборонців міста було посилене підрозділами, перекинутими із Запорізького напрямку. Наприкінці жовтня ворог був вимушений змінити тактику і продовжував наступ малими піхотними групами, обмеживши застосування бронетехніки. Таким чином, війська противника, проводячи операцію на Авдіївському напрямку, опинилися в таких самих умовах, як і угруповання українських військ, що наступало на Мелітопольському та Бердянському напрямку – механізовані підрозділи не спромоглися здійснити прорив заздалегідь підготовленої глибокоєшелонованої оборони в умовах відсутності переваги (панування) в повітрі.

Шостий етап: Четверта стратегічна оборонна операція (з листопада 2023 року – по теперішній час)

На шостому етапі широкомасштабної російсько-української війни обидві сторони проводили формування резервів, нарощували виробництво ОВТ, готуючись до нової кампанії 2024 року. Підрозділи і частини Сил оборони України продовжували стримувати наступ противника на Куп'янському та Авдіївському напрямках.

Бойові дії велися на двох ділянках ТВД: у східній операційній зоні: в межах північної частини Донецької, західної частини Луганської, східної частини Харківської обл. (Бахмутський, Авдіївський, Мар'їнський, Куп'янський, Лиманський, Шахтарський напрямки); у Південно-Західній операційній зоні: в межах південно-східної частини Миколаївської, південних частин Херсонської та Запорізької обл. (Запорізький, Херсонський, Мелітопольський, Бердянський напрямки).

Сили оборони України на шостому етапі широкомасштабного вторгнення здійснювали такі дії:

По всій території України: ведення протиповітряної та протиракетної оборони, відбиття ударів противника з повітря, протиповітряне прикриття важливих об'єктів.

У Східній ОЗ: стримування та відбиття наступу противника на Куп'янському, Бахмутському, Авдіївському та Мар'їнському напрямках; проведення маневру резервами; створення умов для продовження наступальної операції на Запорізькому напрямку.

У Південно-Західній ОЗ: утримання і розширення плацдарму на східному березі Дніпра.

У Чорноморській ОЗ: проведення комплексних спеціальних операцій для підриву бойових спроможностей Чорноморського флоту.

Противник вживав заходів щодо проведення наступальних дій з метою захоплення території України:

По всій території України: ведення повітряної наступальної операції з ураження об'єктів критичної інфраструктури України – завдання ударів баражуючими боєприпасами, балістичними, крилатими ракетами по об'єктах ОПК України.

У Східній ОЗ: зосередження основних зусиль на веденні наступальних та штурмових дій на Куп'янському, Бахмутському, Авдіївському та Мар'їнському та напрямках з метою оволодіння вузловими опорними пунктами, виходу на бар'єрні рубежі.

У Південно-Західній ОЗ: зосередження основних зусиль на утриманні раніше окупованих територій півдня України; ліквідація плацдарму українських військ на східному березі Дніпра.

Знакові тактичні епізоди, об'єкти, напрямки зосередження основних зусиль в оборонних та наступальних операціях.

Бойові дії на Куп'янському напрямку. Розвиваючи наступальну операцію на Куп'янському операційному напрямку, зс рф у листопаді 2023 року – січні 2024 року не полишали спроб прорвати оборонні рубежі по напрямку Синьківка, Петропавлівка, Стельмахівка і Новоселівське, вийти до бар'єрного рубежа р. Оскіл на північ від Куп'янська, захопити автомагістраль Сватове–Куп'янськ на всій протяжності та вийти на р. Оскіл в районі Борової. Українські війська не допустили виконання противником поставлених завдань, хоча у листопаді 2023 року російським військам вдалося захопити близько 8 км² території, просунувшись на південний захід від Першотравневого в напрямку автошляху Сватове–Куп'янськ. У грудні противник захопив близько 0,5 км² території північніше Синьківки, водночас ворог втративши 0,6 км² на південний захід від Першотравневого в напрямку автошляху Сватове–Куп'янськ.

Застосування противником засобів вогневого ураження спрямовувалося не лише на знищення позицій підрозділів ЗС України на оборонних рубежах, але й на пошкодження шляхів постачання й ротації українських підрозділів за рахунок ураження переправи через р. Оскіл та залізничної інфраструктури в містах Куп'янськ і Куп'янськ-Вузловий.

Бойові дії на Авдіївському напрямку. В ході продовження наступальної операції на Авдіївському операційному напрямку, спрямованої на оточення й захоплення Авдіївки, на північній ділянці Авдіївського виступу противник концентрував зусилля на прориві оборонних рубежів українських військ в районах Новобахмутівки, Степового, Авдіївського коксохімічного заводу (АКХЗ) та промзони міста. На південній ділянці Авдіївського виступу російські війська вели наступальні дії в районі Первомайського.

Для прориву оборонних рубежів Сил оборони України, противник сконцентрував сили та засоби на вузьких ділянках фронту. Однак інтенсивні наступальні й штурмові дії не принесли противнику очікуваних результатів і супроводжувалися зростанням втрат. У листопаді 2023 – січні 2024 рр. противник зумів досягти незначного просування на північ від Авдіївки та в районі промзони. Угрупування українських військ нарощувалось за рахунок підрозділів, перекинутих з інших напрямків.

Бойові дії на східному березі Дніпра. У листопаді 2023 – січні 2024 рр. частини і підрозділи Сил оборони України утримали й розширили плацдарми на східному березі Дніпра в районах н.п. Кринки, Підstepне, Дачі. Противник здійснював інтенсивні атаки, а також наносив вогневе ураження по населених пунктах, які використовувались як бази для здійснення ротації та матеріально-технічного забезпечення захисників плацдармів. Українські війська змогли утримати позиції на східному березі Дніпра й розширити правобережний плацдарм у відриві від основних сил завдяки стійкості підрозділів морської піхоти та ТрО, налагодженні процесів матеріально-технічного забезпечення, ротації та евакуації, а також скоординованій роботі підрозділів РВіА, РЕБ та БпАК. Наступальні дії українських військ на правобережжі Дніпра сковували одне з найбільших УВ противника та змусили його перекидати додаткові сили та засоби на Херсонський напрямок.

Таким чином, під час другого року війни жодна сторона не досягла значних територіальних зсувів стратегічного рівня. Російська федерація – під час їх зимового наступу, а сили оборони України під час другої стратегічної наступальної операції – влітку-восени 2023 року.

Україна розширила можливості вести війну і почала системно атакувати територію рф, також наростила виробництво дронів, озброєння та боєприпасів у рази.

Україна пододала домінування рф на Чорному морі. У Крим ЗС України ще не увійшли, але російський флот його майже залишив. Це дозволило розблокувати українські порти.

**МІЖНАРОДНІ САНКЦІЇ, ВІЙСЬКОВА, ЕКОНОМІЧНА І ПОЛІТИЧНА
ПІДТРИМКА УКРАЇНИ З БОКУ ДЕРЖАВ-ПАРТНЕРІВ
Заява лідерів Великої сімки (G-7)**

11 березня 2022 року
м. Берлін, Німеччина
[подається з незначними скороченнями]

Ми, лідери Великої семи (G-7), як і раніше, сповнені рішучості підтримувати український народ і уряд, які героїчно протистоять військовій агресії та війні президента росії володимира путіна проти їхньої суверенної країни. Цей неспровокований і невинуватий напад спричиняє величезні страждання та трагічну втрату людей, у тому числі через невибіркові бомбардування та обстріли цивільних у школах, будинках і лікарнях.

Ми єдині у своїй рішучості притягнути президента путіна та його режим до відповідальності за цю невинуватану та неспровоковану війну.

Світ має об'єднатися, закликаючи президента путіна та його режим негайно зупинитися її триваючий напад на Україну та вивести свої військові сили. Ми солідарні з тими, хто сміливо протистоїть вторгненню в Україну.

Ми закликаємо росію забезпечити безпечний і безперешкодний гуманітарний доступ до жертв її нападу та дозволити безпечний проїзд цивільним особам, які бажають виїхати, ми закликаємо та зобов'язуємося надати гуманітарну, медичну та фінансову підтримку біженцям з України.

Ми колективно ізолювали ключові російські банки від світової фінансової системи; притупивши здатність Центрального банку росії використовувати свої іноземні резерви; наклали широкі заборони на експорт і контроль, які відрізали росію від наших передових технологій; направили обмеження на архітекторів цієї війни: президент путіна і його поплічників та режим лукашенка в білорусі.

Ми докладатимемо подальших зусиль, щоб зменшити нашу залежність від російських енергоресурсів.

Ми підтримуємо наші компанії, які прагнуть упорядкованого виходу з російського ринку.

Як і раніше ми сповнені рішучості ще більше ізолювати росію від наших економік і міжнародної фінансової системи.

Отже, ми зобов'язуємося вжити подальших заходів якнайшвидше:

По-перше, ми докладемо зусиль, відповідно до наших національних процесів, щоб вжити заходів, які позбавлять росію статусу найбільшого сприяння щодо ключових продуктів; скасує важливі переваги членства росії у Світовій організації торгівлі (СОТ), продукція російських компаній більше не буде користуватись режимом найбільшого сприяння в наших економіках.

По-друге, ми спільно працюємо над тим, щоб росія не отримала фінансування від провідних багатосторонніх фінансових установ, включаючи Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк (СБ) та Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР).

Ми вітаємо швидкі та постійні зусилля МВФ і Групи Світового банку для отримання фінансової допомоги Україні.

По-третє, ми зобов'язуємося продовжувати нашу кампанію тиску на російську еліту, ставлеників і олігархів, близьких до президента путіна та інших архітекторів війни, а також їхніх сімей і тих, хто їх підтримує.

Ми високо цінуємо роботу наших урядів щодо виявлення та заморожування активів, що належать фізичним і юридичним особам, які потрапили під санкції.

З цією метою, ми запустили оперативну групу, оголошену 26 лютого, яка буде займатися активами російських еліт, близьких до президента путіна та архітекторів його війни.

По-четверте, ми зобов'язуємося підтримувати ефективність наших обмежувальних заходів, боротися з ухиленням і закривати прогалини.

Ми обмежимо доступ росії та її елітам, довіреним особам та олігархам до цифрових активів, як засіб ухилення або компенсації впливу міжнародних санкцій.

Ми зобов'язуємося вживати заходів для кращого виявлення та запобігання будь-якій незаконній діяльності.

По-п'яте, ми сповнені рішучості боротися зі спробами російського режиму поширювати дезінформацію. Ми стверджуємо і підтримуємо право російського народу на вільну і неупереджену інформацію.

По-шосте, ми готові накласти подальші обмеження на експорт та імпорт ключових товарів і технологій для російської федерації, які мають на меті позбавити росію доходів і гарантувати, що наші громадяни не підтримують війну президента Путіна.

Ми подбаємо, щоб еліти, ставленики та олігархи, які підтримують війну президента путіна, були позбавлені доступу до предметів розкоші та активів.

По-сьоме, російські організації, які прямо чи опосередковано підтримують війну, не повинні мати доступу до нових боргових і акціонерних інвестицій та інших форм міжнародного капіталу.

Ми продовжуватимемо співпрацю над розробкою та впровадженням заходів, які ще більше обмежуватимуть доступ росії до фінансових коштів на міжнародному рівні.

Разом ми працюватимемо над збереженням стабільності енергетичних ринків, а також продовольчої безпеки в усьому світі, оскільки вторгнення росії загрожує спроможності України вирощувати врожай цього року.

Ми продовжуємо підтримувати український народ і Уряд України та продовжуватимемо оцінювати вплив наших заходів, у тому числі на треті країни, і готові вживати подальших заходів, щоб притягнути президента путіна та його режим до відповідальності за напад на Україну.

[Підписи представників країн-учасників засідання]

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції) введені проти країни-агресора	
Перший санкційний пакет (за визнання “ДНР” і “ЛНР”)	
23.02.2022	Сполучені Штати Америки запровадили заборону для громадян США на фінансування та інвестиції в ДНР і ЛНР, до санкційного списку включено банки “Внешекономбанк” та “Промсвязьбанк” з філіалами, що здійснюють фінансування збройних сил росії. Європейський Союз включив санкції на банки “Внешкономбанк” та “Промсвязьбанк” з філіалами, що здійснюють фінансування збройних сил росії та посилення обмеження на операції із суверенним державним боргом росії, а саме на торги облігаціями на вторинному ринку. Німеччина призупинила сертифікацію магістрального газопроводу “Північний потік-2”, відкликавши чинний звіт Міністерства економіки з аналізу надійності постачання та зажадавши нову оцінку з урахуванням “змін за останні кілька днів”. Велика Британія ввела санкції проти п'яти російських банків: “Промсвязьбанк”, “Росія”, “Індустріальний ощадний банк”, “Чорноморський банк розвитку” та “Генбанк” і трьох російських мільярдерів Геннадія Тимченка, Бориса та Ігоря Ротенбергів. Канада, Австралія, Японія та Ісландія приєднались до введених санкцій Європейського Союзу, включаючи санкції проти депутатів Державної думи, що голосували за визнання “ДНР” і “ЛНР” (разом: 382 росіян і 32 компаній)
Другий санкційний пакет (через вторгнення в Україну)	
24.02.2022	Велика Британія наклала санкції на понад 100 фізичних осіб (заморожування фінансових активів президента в. путіна та міністра закордонних справ с. лаврова) та компанії, у т. ч. “Ростех”, “Аерофлот”. Літакам “Аерофлоту” заборонили літати до Великої Британії.

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
24.02.2022	Сполучені Штати Америки запровадили “нищівні санкції”, які включають обмеження можливостей для російських компаній вести розрахунки в доларах, євро, фунтах та єнах; блокування активів банків в американській юрисдикції; заборона на проведення будь-яких трансакцій з американськими контрагентами для банків: ВТБ, “Відкриття”, “Новокомбанк” та “Радкомбанк”; обмеження на кореспондентські рахунки у США для “Сбербанку Росії”, “секторальні обмеження” для російських компаній: “Газпромбанк”, “Россільгоспбанк”, “Альфа-Банк”, “Московський Кредитний Банк”, “Газпром”, “Ростелеком” та “РЖД”; обмеження на імпорт високотехнологічної продукції та обмеження на запозичення на ринках США та Європи для найбільших російських державних компаній. Європейський Союз впроваджує персональні санкції проти президента в. путіна, міністра закордонних справ с. ларова, прем’єр-міністра м. мішустіна, міністра оборони с. шойгу, заступника голови Ради безпеки д. медведева, спецпредставника президента с. іванова, голови МВС в. колокольцева, депутатів держдуми та запроваджує санкції проти 60 провідних промислових компаній росії, у т. ч.: авіаційної компанії “Сухий”; ракетно-космічного центру “Прогрес” та компанії “Калашников”. Забороні підлягає надання всім цим компаніям доступу до ринку капіталу та будь-яких видів фінансових послуг, надання технічної допомоги або торгівлі з ними продукцією та технологіями військового чи подвійного призначення. Канада, Японія, Швейцарія та Україна приєднались до введених санкцій Європейського Союзу
Третій санкційний пакет (через вторгнення в Україну)	
26.02.2022	Голова Європейської комісії У. фон дер Ляєн оголосила про запровадження нового пакету санкцій до яких приєднались США, ЄС, Канади та Велика Британія, які полягали у заморожуванні резервів Центрального банку рф, що перебувають у банках країн G-7 (половина резервів російського Центробанку), скасування програми “золотих паспортів” для інвесторів із росії; відключення семи російських банків, а саме: банки ВТБ, “Росія”, “Открытие”, “Новикомбанк”, “Промсвязьбанк”, “Совкомбанк” і “ВЕБ.РФ” із системи платежів SWIFT.

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
26.02.2022	Португалія призупинила видачу “золотих віз” громадянам росії. Велика Британія підготувала “чорний список” російських олігархів, санкції накладнені на сімох російських олігархів, серед яких р. абрамович, о. дерипаска, і. сечін (Роснефть), а. костін (ВТБ), о. міллер (Газпром), м. токарєв (Транснефть) та д. лебедєв (Банк “Росія”)
Четвертий санкційний пакет (через вторгнення в Україну)	
14.03.2022 – 17.03.2022	Комітет постійних представників Європейського Союзу: ухвалив четвертий пакет санкцій проти російських фізичних і юридичних осіб та секторів економіки рф, причетних до воєнної агресії проти України. Ухвалив заяву до СОТ, якою призупинив положення про найбільше сприяння стосовно росії та розгляд білорусі на вступ до СОТ. Санкції направлено на заборону експорту предметів розкоші та інвестицій в енергетичний сектор. Сполучені Штати Америки оголосили про блокування для рф можливості виплат за держборгом. Президент США підписав виконавчий указ, який забороняє імпорту російської нафти, зрідженого природного газу та вугілля з метою позбавити “президента путіна економічних ресурсів, які він використовує, аби продовжувати вести свою непотрібну війну вибору”. Австралія включила до нового санкційного пакету 60 високопосадовців та олігархів, наближених до путіна та причетних до військового вторгнення росії в Україну.
П’ятий санкційний пакет (через звірства під час окупації українських міст)	
06.04.2022	П’ятий пакет санкцій від Європейського Союзу включає заборону на: купівлю, імпорту або передачу російського вугілля ЄС; доступу до портів ЄС кораблів, що зареєстровані під прапором росії; діяльності будь-яких операцій із залученням автомобільного транспорту з росії або білорусі; заборону експорту, орієнтовану на пальне для літаків та інші товари, такі як квантові комп’ютери або сучасні напівпровідники, сучасна електроніка, програмне забезпечення, чутлива продукція машинобудування та транспортне обладнання та імпорту на деревину, цемент, добрива, морські продукти та алкогольну продукцію з росії.

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
06.04.2022	Сполучені Штати Америки офіційно призупинили обмін інформацією з російськими податковими органами, щоб ускладнити збір податків у рф. Обидві палати Конгресу США ухвалили законопроект про заборону на законодавчому рівні імпорту нафти й газу з росії, що посилює економічний тиск на путінський режим
Шостий санкційний пакет (через причетність до агресії проти України)	
03.06.2022 – 14.07.2022 р.	Європейський Союз офіційно затвердив обмежувальні заходи, які введено проти 18 компаній і 65 фізичних осіб причетних до російської агресії проти України та передбачають: заборону на купівлю, імпорт або передачу сировини нафти та деяких нафтопродуктів із росії; містить ембарго на золото, яке після енергоносіїв для росії є другим за обсягом експортним матеріалом; відключення від SWIFT “Сбербанку”, “Московського кредитного банку”, “Россельхозбанка” та “Білоруського банку розвитку та реконструкції”; припинення мовлення в ЄС трьох російських державних телеканалів- “Росія” РТР/ РТР Планета, “Росія 24” та “ТВ Центр International”; заборону надання у росії бухгалтерських послуг, послуг зі зв’язків із громадськістю та консультаційних послуг; розширення експортних обмежень на товари і технології, які можуть сприяти технологічному вдосконаленню сектора оборони та безпеки росії. Парламент Литви остаточно затвердив поправки до закону “Про енергетику”, яким повністю забороняються поставки російського газу до країни з 01 січня 2023 р.
Сьомий санкційний пакет (через причетність до агресії проти України)	
21.07.2022	Рада Європейського Союзу в рамках сьомого пакета санкцій ЄС заборонила операції з російським золотом та ввела індивідуальні обмеження проти 48 осіб і дев’яти організацій: заборону на купівлю, імпорт чи передачу, прямо чи опосередковано, російського золота ювелірних виробів; розширено перелік підсанкційних товарів, які “можуть сприяти військовому та технологічному вдосконаленню росії або розвитку її сектору оборони та безпеки”.

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
21.07.2022	Накладено нові обмеження на прийом депозитів; під санкційні обмеження потрапили мер Москви с. собянін, голова промислової корпорації “Ростех” с. чemezov, губернатор Кемеровської області с. цивільов та уповноважена з прав дитини при президентові рф м. львова-бєлова; введено нові обмежувальні заходи щодо “Сбербанка”, а також під санкції потрапили байкерський клуб “Нічні вовки”, військово-патріотичний рух “Юнармія”, фонд “Русский мир”, підприємство ракетно-космічної галузі АТ науково-виробниче об’єднання “Квант”. Нова Зеландія розширила санкційний список, до якого увійшли: види та окремі роди військ, у .т. ч. підрозділи матеріально-технічного забезпечення; оборонні підприємства відповідальні за постачання зброї та спорядження; страхова компанія СОГАЗ та транспортне підприємство “Російські залізниці”. Запроваджено додаткові санкції проти 48 російських фізичних та 1 юридичну особу. Канада запровадила додаткові санкції проти 105 фізичних та 17 юридичних осіб, серед яких: НВК “Алмаз” та “Салют”; АО “Обрій” та пермський завод “Машинобудівник”. Швейцарія запровадила додаткові санкції проти 54 фізичних та 9 юридичних осіб росії та ввела заборону на купівлю, імпорт або транспортування золота і виробів із золота та заморозила активи “Сбербанка”.
Восьмий санкційний пакет (через спробу незаконної анексії Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей України)	
06.10.2022	Європейський Союз запровадив з 05 грудня правову основу для визначення “стелі” на закупівлю нафти, заборону на транспортування до третіх країн морем російської нафти за ціною, вищою за встановлену, відключення російського “Газпромбанку” від SWIFT та обмеження проти антивірусної програми Kaspersky.

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
06.10.2022	Пакет містив заборону на: продаж, постачання, передачу чи експорт цивільної вогнепальної зброї; повну заборону надання гаранцій криптовалютих активів; надання росії архітектурних та інженерних послуг, послуг ІТ-консалтингу та юридичних консультацій; розширено перелік заборонених для торгівлі товарів, що можуть сприяти військовому та технологічному зміцненню росії; заборонено громадянам ЄС займати будь-які посади в органах управління певних російських державних або підконтрольних юридичних осіб, організацій або органів; введено додаткові обмеження на імпорт, що включає заборону на ввезення в росію готової продукції та напівфабрикатів зі сталі, машин та обладнання, пластмас, транспортних засобів, текстилю, взуття, шкіри, кераміки, деяких хімічних продуктів та ювелірних виробів не із золота. Додатково до санкційного списку осіб, причетних до окупації, незаконної анексії та псевдореферендумів на окупованих територіях Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької обл. додано 30 фізичних та 7 юридичних осіб, у т.ч. голову ЦВК Е. Памфілову
Дев'ятий санкційний пакет (через вторгнення в Україну)	
16.12.2022	Європейський Союз в рамках дев'ятого пакету санкцій вжив низку заходів, спрямованих “на серйозний удар по російській економіці та можливості продовження її агресії”, а саме: призупинення дії ліцензій на мовлення чотирьох російських телеканалів: НТВ/НТВ “Мир”, “Росія 1”, “РЕН ТВ” і “Перший канал”; заборону на надання рф послуг з реклами ЄС, маркетингових досліджень і опитування громадської думки; заборону, спрямовану на нові інвестиції в російський енергетичний сектор; повну заборону на операції з “Російським банком розвитку регіонів і замороження активів” ще двох російських банків “Московський кредитний банк” і “Далекосхідний банк”. Щоб уникнути обходу санкцій, до списку також включено деякі підконтрольні росії організації, розташовані в незаконно окупованому Криму чи Севастополі ЄС додав до списку санкцій майже 200 фізичних та юридичних осіб.

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
16.12.2022	Швейцарський банк Credit Siusse заморозив активи підсанкційних росіян на майже 20 млрд дол., Японія ввела санкції проти державних компаній, відомств і приватних осіб та заборонила експорт вакцин і медичного обладнання, а Бангладеш заборонив 69 російським судам заходити до своїх портів, відповідно до санкцій ЄС та США для дозаправки, та використовувати морські шляхи у цьому районі
Додаткові санкції, введені рішенням країн-партнерів	
Міністерство фінансів США додатково ввело санкції проти:	
26.02.2022	більше десятка високопоставлених представників російської влади, у т. ч.: в. матвієнко, голову ради федерації; с. наришкіна, директора СЗР; в. володіна, спікера держдуми; с. іванова, спецпредставника президента; н. патрушева, секретаря Радбезу; в. колокольцева, міністра МВС; о. бортнікова, директора ФСБ; і. краснова, генпрокурора; уповноважених представників президента: центральний округ – і. щеголева та південний округ – в. устінова; в. золотова, очільника Нацгвардії рф
03.03.2022	наближених до путіна олігархів та керівників ЗМІ пов'язаних зі спецслужбами росії, у т. ч.: мільярдера а. усманова та президента “Роснефті” н. токарева; всього обмеження накладено на 26 фізичних осіб та 7 російських організацій
12.03.2022	російських чиновників, членів їхніх родин та бізнесменів, у т. ч.: дружини та двох дорослих дітей д. пєскова; російського магната в. вексельберга; членів ради керівників ВТБ Банку (загалом десятих осіб) та 12 депутатів держдуми росії
08.06.2022	внесли заборону для розпорядників грошей у Сполучених Штатах купувати будь-які російські борги або акції на вторинних ринках
28.06.2022	29 фізичних осіб і 70 організацій з російської федерації, а також введено заборону на імпорт російського золота

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
15.09.2022	44 фізичних та 32 юридичних осіб рф, у т. ч.: голови Чечні р. кадірова, “голови” окупаційної російської адміністрації частини Запорізької обл. в. рогова, помічника президента рф м. орешкіна, уповноваженої президента рф з прав дитини м. львової-бєлової. Серед організацій, санкції накладено на російські науково-дослідні центри у сфері фізики, напівпровідників та квантових технологій
20.09.2022	на основі матеріалів “Фонду боротьби з корупцією” О. Навального, поширено санкції на 200 посадовців та діячів, які є прихильниками режиму в. путіна, у т. ч.: московського патріарха кирила, керівниці телеканалу “Russia Today” м. симоньян, телеведучого в. соловйова, співаків о. газманова та ф. кіркорова, режисера м. мишалкова, актора д. дюжева, мільярдера р. абрамовича, міністра охорони здоров’я рф м. мурашко, прем’єр-міністра рф м. мішустіна, Голову Центробанку рф е. набіулліну та помічника президента рф д. миранова
16.11.2022	компаній-виробників мікросхем, у т. ч. “ПКК Міландр” та компанії, пов’язані з виробництвом хімічної зброї в Сирії, а саме: ПВК “Вагнер” та аерокосмічні сили Корпусу вартових ісламської революції Ірану, персональні санкції проти с. керімова, о. студхальтера – ключового гравця у фінансовій мережі керімова, російського бізнесмена м. алієва, колишнього керівника інвестиційної фірми керімова та а. гур’єва, відомого прихильника в. путіна
07.12.2022	24 компаній експортного контролю через підтримку військової або оборонно-промислової бази росії, ядерної діяльності Пакистану або постачання Ірану електроніки, а саме: латвійська Fiber Optic Solutions (виробник волоконно-оптичних гіроскопів), АТ “НДЦ ЕОМ”, ТОВ “Фіберсенс”, НВК “Оптолін”, АТ ПКК “Міландр”, АТ “Міландр МТП”, АТ “Руселектроніка” та швейцарська компанія Milur SA
09.12.2022	повітряно-космічних сил росії та 924 російського державного центру безпілотної авіації. Крім того, до санкційних списків потрапили співробітники адміністрації російського диктатора о. нестеров та є. кім, росіянка м. середа, яка співпрацювала з фейковим “МВС ДНР”, ЦВК рф, її голова е. памфілова та ще 14 членів ЦВК

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
15.12.2022	18 організацій, пов'язаних із сектором фінансових послуг рф, у т. ч. “Росбанк” та банк “ВТБ” разом із його дочірніми компаніями – “ВТБ Девелопмент”, “СГ-Девелопмент” та громадян особливих категорій, а саме: російського олігарха в. потаніна та членів його сім’ї; понад 40 громадян росії, пов'язаних з урядом росії, у т. ч.: перший віце-прем’єр-міністр росії а. білоусов та віцепрем’єр-міністр д. чернишенко
22.12.2022	компаній рф, які пов'язані з судноплавством, а саме: НДІ судового машинобудування, концерн Морінформсистема “Агат”, АТ “Морські навігаційні системи”, НДІ “Прометей” НДЦ “Курчатівський інститут”, концерн “Електроприлад”, Інститут океанології, АТ “Акумуляторна компанія “Рігель”
23.12.2022	російської приватної військової компанії, відомої як ПВК “Вагнер”
26.01.2023	низки російських юридичних і фізичних осіб, пов'язаних із військовим сектором і ПВК “Вагнер”. Обмеження розповсюджено на трьох керівників Федеральної служби виконання покарань росії, віцепрем’єр-міністра рф д. мантурова, одну фізичну і чотири юридичні особи, пов'язані з російським олігархом в. потаніним, а саме: фінансиста президента рф с. адонєва, крім того санкції накладено на підприємства оборонної промисловості рф, АТ “Далекосхідний центр суднобудування і судноремонту” та вісім його дочірніх компаній, які обслуговують російську армію, Тихоокеанський флот та 530 російських військовослужбовців за дії, які загрожують або порушують суверенітет, територіальну цілісність України
31.01.2023	семи іранських юридичних осіб через виробництво ними безпілотників. Також до додаткового пакету обмежень включено компанії, пов'язані з Корпусом вартів Ісламської революції
01.02.2023	проти 12 юридичних та 10 фізичних осіб, які допомагають російській владі ухилятися від західних санкцій. Обмеження розповсюджуються на: торговця зброєю з Кіпру І. Зіменкова, його сина Дж. Зіменкова, а також низку компаній і фізичних, які на думку Міністерства фінансів є частиною мережі Зіменкова.

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
01.02.2023	Серед них – сінгапурська компанія Asia Trading & Construction PTE Limited (включно з директором Серена Бі Лін Нг, за поставки електрооптичних та інфрачервоних пристроїв), компанія Texel F.C.G. Technology 2100 Limited, кіпрський торговець зброєю А. Вольфович та його сини
23.02.2023	22 фізичних та 83 юридичних осіб: Московський кредитний банк; Комерційний банк Ланта Банк; Металлінвестбанк; Новосибірський соціальний комерційний банк; Банк Санкт-Петербург; Банк “Примор’я”; “СДМ-Банк”; “Уральський банк реконструкції та розвитку”; Банк Zenit; Банк Уралсіб. Також санкції торкнулися підприємств металургійного сектора та гірничої промисловості рф, підприємств ВПК росії та ПВК “Редут”, збройне формування “ДНР” “Спарта”. Нові санкції запроваджені проти 10 російських міністрів, включаючи голову Міненерго м. шульгінова та міністра культури о. любовимову, міністра спорту о. матіцина, міністра праці а. котякова, віце-прем’єра рф т. голікову, голову МНС о. куренкова
Урядом Великої Британії додатково введено санкції проти:	
15.03.2022	370 громадян росії та білорусі, 51 з яких є олігархом та членів їхніх сімей. Додатково включає заборону на експорт до росії високоякісних товарів класу “люкс” та запровадив нові імпорتنі тарифи на сотні ключових товарів
07.12.2022	російських фізичних та юридичних осіб, пов’язаних із корупцією та порушенням прав людини
08.12.2022	200 російських фізичних та юридичних осіб, серед яких військові, представники оборонпрому, члени держдуми і ради федерації, міністри, губернатори й політики; спрямовані на перешкоджання ухилення від існуючих санкцій
09.12.2022	5 представників російських силових структур, причетних до катувань та перешкоджанню запобігання насильству, у т. ч.: співробітника ФСБ росії в Криму а. тішеніна, старшого оперуповноваженого ФСБ росії в Криму а. шамбазова та інших

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
08.02.2023	Уряд Великої Британії запровадив санкції проти 6 організацій, 8 фізичних осіб та 1 юридичної особи росії до яких увійшли: об'єднана двигунобудівна корпорація, виробник російських безпілотників; "РТ-Комплект", виробник деталей для гелікоптерів; "Оборонлогістика", яка організовує доставку російської військової техніки; "Універсалмаш" і "Ліпецк", які виробляють або модифікують гусеничні шасі для зенітно-ракетних комплексів; "Топаз", компанія-розробник програмного забезпечення для військової авіації; компанія Moscoms LLC, що надає ІТ-послуги, до якої входить LLCinvest.ru, що пов'язана з 86 компаніями з путінської мережі загальною вартістю 3,7 мільярда фунтів стерлінгів; домен "LLCInvest", а також б. тітов – уповноважений при президентові рф з прав підприємців; н. егоров – заступник голови правління найбільшого приватного нафтопереробного заводу в росії; с. руднов – власник прокремлівського видання Regnum; с. кривоногих – акціонер банку "Росія" та "Національної Медіа Групи", які послідовно просувають російську агресію в Україні; в. мячин – власник компанії з технічного обслуговування та ремонту літаків "Аеростарт"; о. репик – голова правління "Р-Фарм"; с. школов – колишній помічник президента і заступник голови ради директорів ВАТ "Системний оператор Єдиної енергетичної системи" та п. тітов – президент асоціації "Ділова Росія"
Європейським Союзом додатково введено санкції проти:	
28.02.2022	26 фізичних осіб та одну установу, зокрема: і. сечіна, а. усманова, с. ролдугіна, д. пескова, т. кеосаяна, о. скабєєвої, є. прилепіна, г. тимченка, а 09.03.2022 – проти 160 росіян, серед яких 14 олігархів та бізнесменів, що мають бізнес у металургії, сільському господарстві, фармакології, сфері телекомунікацій і цифровій промисловості та передбачають відключення 3-х білоруських банків від системи SWIFT та обмежують використання криптовалют

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
14.11.2022	25 фізичних та 3 юридичних осіб, пов'язаних з отруєнням О. Навального та виробництвом хімічної зброї в Сирії, у т. ч. на компанію MHD Nazier Houranieh & Sons, постачальника хімічних матеріалів для виробництва систем доставки хімічної зброї Сирійському дослідницькому центру (SSRC)
05.12.2022	180 банків, у т. ч. “Всеросійського банку розвитку регіонів”, засобів масової інформації, технологічних фірм росії та 200 фізичних осіб
13.12.2022	Московського кредитного банку та Далекосхідного банку, клієнтом яких є компанія “Роснафта” та пов'язані з ними 169 інших компаній
15.12.2022	24 фізичних та 5 юридичних осіб з Ірану за розробку та постачання безпілотників росії, у т.ч.: компанії Design and Manufacturing of Aircraft Engines (DAMA), Oje Parvaz Mado Nafar Company (Mado) та Paravar Pars та 20 фізичних та одна юридична особа Ірану за порушення прав людини в Ірані
27.01.2023	підприємств з експорту ключових технологій та енергетичного сектору білорусі, а саме: експорту товарів та технологій подвійного призначення. Також, запроваджені санкції на продукцію підприємств білорусі: нафту, вугілля, сталеву продукцію та золото, торгові обмеження на предмети розкоші, інвестиції та надання певних послуг, а також заходи, направлені проти авіаційного та енергетичного секторів економіки
15.02.2023	введено додаткові обмеження проти трьох російських банків: “Альфа-банку”, “Росбанку” та “Тінькофф”
Уряд Австралії наклав додаткові санкції проти:	
28.02.2022	президента в. путіна та решти постійних членів радбезу рф: глави МЗС с. лаврова, міністра оборони с. шойгу, прем'єр-міністра м. мішустіна та міністра МВС в. колокольцева, та підтримала відключення російських банків від системи SWIFT
14.03.2022	33 російських олігархів, бізнесменів та членів їхніх родин
18.03.2022	11 російських банків і державних установ, які володіють більшістю банківських активів країни та обслуговують суверенний борг росії

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Уряд Нової Зеландії наклав додаткові санкції проти:	
07.03.2022	102 фізичних осіб, у т. ч.: президент в. путін, голова уряду м. мішустін, глава МЗС с. лавров та міністр оборони с. шойгу, а 05.07.2022 – заборонив імпорту російського золота в країну, на що міністр закордонних справ Нової Зеландії Наная Махута заявила, що її країна не буде безпечним притулком для російських активів із золота
10.10.2022	38 фізичних осіб, серед яких проросійські сепаратисти з ТОТ України та російський олігарх о. абрамов і члени його сім'ї та 7 юридичних осіб, а саме: оборонні структури, російські дезінформаційні ЗМІ та члени “неонацистських воєнізованих груп, пов’язаних з ПВК “Вагнер”. Введено додаткові обмеження на імпорту операції з постачання нафти, газу, предметів розкоші, вина, морепродуктів, горілки та ікри
21.11.2022	понад 1200 фізичних та юридичних осіб, включно дочок в. путіна м. воронцову та к. тихонову, голову “Центробанку” є. набіулліну, а також дружину і сина президента білорусі о. лукашенка. До списку увійшли чотири компанії стратегічного рівня нафтогазової, сталеливарної та транспортної галузей росії і виробники систем радіолокаційного та електронного обладнання
13.12.2022	23 росіян, які підтримали вторгнення в Україну та проводять дезінформаційні заходи, у т. ч.: глава міністерства цифрового розвитку, зв’язку та ЗМІ рф м. шадаєв, гендиректор Першого каналу к. ернст і працівники “ІнфоРос” і “Фонду стратегічної культури”
28.02.2023	87 осіб, до списку яких увійшли політичні діячі, які мають стратегічний вплив на прийняті росією рішення, члени центральної виборчої комісії рф, що намагалися узаконити напад на суверенітет України шляхом проведення фіктивних референдумів в окупованих регіонах України. Санкції автоматично поширюються і на родичів та партнерів фігурантів списку
Уряд Канади наклав додаткові санкції проти:	
03.03.2022	“Роснефть”, “Газпром” та 10 їхніх керівників, які не підпадали під дію обмежувальних заходів. “Канада вживає таких кроків на знак солідарності з урядом та народом України”, – йдеться у заяві МЗС Канади

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
08.07.2022	запровадив повну заборону на імпортування із РФ золота та більшості ювелірних виробів та з метою боротьби з російськими пропагандистськими ресурсами запустив інтернет-ресурс для спростування російської брехні
16.11.2022	280 юридичних та 6 фізичних осіб Ірану, відповідальних за порушення прав людини в Ірані та дестабілізацію міжнародної безпеки, а саме: пов'язані із Корпусом вартових Ісламської революції компанії "Shahed Aviation Industries" та "Qods Aviation Industries", які залучено до виробництва дронів для Росії
22.11.2022	запровадив додаткові санкції проти адміністрації президента Білорусі О. Лукашенка та посадових осіб "співучасників розміщення та транспортування російського військового персоналу та обладнання, залучених до вторгнення в Україну"
03.12.2022	4 фізичних та 5 юридичних осіб, а також іранська компанія "Бахарестан Кіш" (розробка дронів "Shahed"), іранська авіакомпанія "Сафіран" (авіакомпанія, відповідальна за доставку іранських дронів). Санкції передбачають замороження майна і коштів компаній на території Канади. Фізичним особам, щодо яких введені обмеження, заборонено в'їзд до країни
09.12.2022	33 нинішніх та колишніх високопоставлених російських чиновників і 6 організацій, причетних до систематичних порушень прав людини проти російських громадян, які протестували проти вторгнення Росії в Україну
16.12.2022	компанії-виробника іранських дронів "Shahed"
01.02.2023	Центральні банки Китаю, Туреччини та Об'єднаних Арабських Еміратів прийняли рішення про відмову в обслуговуванні російської карткової системи "МІР". Найбільші державні банки Китаю (Bank of China, ICBC, China Construction Bank) відмовились приймати платежі від банків з Росії, які опинились під санкціями
03.02.2023	38 фізичних та 16 юридичних осіб Росії, які причетні до поширення дезінформації, до якого увійшли діячі культури: М. Боярський, М. Басков, Д. Білан, О. Газманов, М. Галустян, І. Аллегрова, В. Дайнеко, П. Гагаріна, М. Расторгуєв, Н. Бабкіна, О. Буйнов, Д. Борисова, Л. Доліна, Д. Дюжев тощо.

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
03.02.2023	Також санкції введено проти російських державних ЗМІ: “РИА Новости”, “Россия сегодня”, “ПРАЙМ”, “ИноСМИ”, “ТОК”, “КОТ”, Baltnews, “Украина.ру”, “Социальный навигатор”, “Арктика.ру” та United World International
04.02.2023	129 фізичних і 63 юридичних осіб, у т. ч. посадовців уряду та адміністрації президента Росії, військових, причетних до виробництва артилерії та зброї, до якого увійшли дружина і син колишнього президента Росії Д. Медведєва, віцепрем’єрки Т. Голікової, помічника В. Путіна М. Орешкіна, спікерки Ради Федерації РФ В. Матвієнко. Санкції запроваджено проти обох палат російського парламенту, Головного управління Генштабу РФ, Федеральної служби безпеки, компанії, яка оперує окупованою Запорізькою АЕС, партії “Єдина Росія”
08.03.2022	Національна рада з питань електронних засобів масової інформації (NEPLP) Латвії заборонила ретрансляцію 18 російських телеканалів, які прямо або побічно належать Газпромбанку, який з лютого 2022 року знаходиться під санкціями США
14.03.2022	Центральний банк Багамських островів заборонив проводити транзакції росіян та білорусів, на яких поширюється дія санкцій США, Канади, Великої Британії та ЄС запроваджені через військову агресію проти України
31.03.2022	Уряд Литви затвердив список ворожих держав і територій (до яких увійшли Росія та Білорусь), на підставі якого можна буде виключати зареєстровані там компанії з тендерів на держзакупівлі або розривати вже укладені договори
Уряд Швейцарії наклав додаткові санкції проти:	
16.03.2022	197 фізичних та 9 юридичних осіб Росії, які підтримали війну в Україні
12.10.2022	54 фізичних та 7 юридичних осіб Росії та тимчасово окупованих територій України
22.12.2022	141 фізичної та 49 юридичних осіб зі списку дев’ятого санкційного пакету Європейського Союзу, через агресію РФ проти України

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Уряд Ліхтенштейну наклав додаткові санкції проти:	
04.05.2022	керівництва білорусі і росії за агресію проти України та приєднався до санкцій накладених ЄС
Уряд Японії наклав додаткові санкції проти:	
08.03.2022	20 фізичних осіб росії, які причетні до військового вторгнення росії в Україну. До списку увійшли: пресекретар в. путіна д. пєсков, перший заступник керівника адміністрації президента с. кирієнко, заступник голови адміністрації президента рф д. козак та голова Чечні р. кадиров, а 16.03.2022 наклав заборону на експорт 266 товарів і 26 технологій
25.03.2022	25 громадян росії та заборонив експорт для 81 російських компаній. До списку увійшли: родина д. пєскова, голова держкорпорації “Банк розвитку зовнішньоекономічної діяльності” і. шувалов та його родина, мільярдер о. мордашов, родичі олігархів бориса та аркадія ротенбергів, м. патрушева та с. кирієнка
07.10.2022	до санкційного списку включено 81 фізичну особу та 9 організацій, серед яких проросійські сепаратисти сходу і півдня України та високопоставлені урядовці та організації військової сфери, а 18.10.2022 – 1 юридичну та 34 фізичні особи, “за поширення дезінформації та пропаганди”, серед яких: телеканал МО росії “Звезда”, актори с. безруков і в. машков, телеведуча т. кандєлакї та ряд інших відомих діячів
28.01.2023	до санкційного списку включено 22 фізичних осіб рф та 49 російських компаній, серед яких – дитячий омбудсмен м. львова-бєлова, заступник міністра оборони рф м. мїзінцев, віце-прем’єри д. чернишеко та а. бєлоусов, родичі російського олігарха с. керїмова, генерали російської армії, гуляйтери, призначені загарбниками на посади на окупованих територіях. Підсанкційні списки поповнили корпорація “Іркут”, АТ “Московський машинобудівний завод “Авангард”, ПАТ “Камаз”, конструкторські бюро, науково-технічні центри
Заходи, направлені на заморожування активів країни-агресора	
07.04.2022	Уряд Кайманових островів ухвалив понад 800 рішень про замороження коштів й майна російських фізичних та юридичних осіб на загальну суму понад 7,3 млрд дол.

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
13.04.2022	Міністерство фінансів Франції оприлюднило список російських активів на суму 23,7 млрд євро або 25,6 млрд дол., які були заморожені внаслідок вторгнення росії в Україну
13.04.2022	Уряд Великої Британії оприлюднив список десятка підсанкційних олігархів, що володіють власністю майже 800 млн фунтів (понад 1 млрд дол.): р. абрамович (230 млн фунтів); а. усманов (150 млн фунтів та яхта за 600 млн фунтів) та о. дерипаска (11,8 млн фунтів)
13.05.2022	Уряд Іспанії виявив майно, кошти та компанії п'ятнадцяти російських підсанкційних олігархів, які володіють частками у майже 10 іспанських і 13 іноземних компаній
14.05.2022	Уряд Нідерландів заморозив понад 640 млн євро російських активів, а банки зупинили фінансові операції країн, що потрапили під санкції на 425 млн євро
26.05.2022	Європейський Союз заморозив близько 23 млрд євро (24,5 млрд дол.) активів російського центрального банку
29.06.2022	Робоча група “Російська еліта, проксі та олігархи” (REPO) Міністерства фінансів США заблокувала або заморозила понад 30 млрд дол. активів підсанкційних росіян. За 100 днів повномасштабної війни в Україні, при підтримці міністерств фінансів, юстиції, внутрішніх справ, торгівлі США та членів Європейської комісії заморожено 300 млрд дол. активів Центрального банку росії
02.08.2022	Уряд Бельгії заморозив російські фінансові активи на суму понад 50 млрд євро, що належать російським олігархам, а 07.04.2022 – додаткові активи на суму понад 196,4 млрд євро та заморозив активи на 2,7 млрд євро, що належать 887 особам та 62 установам, що зазначені у списку Європейського Союзу
04.02.2023	Генеральний прокурор США М. Гарланд оголосив про передачу заморожених Міністерством фінансів США 5,4 млн дол. підсанкційного російського олігарха засновника телеканалу “Царгород” к. малофєєва за фінансування сепаратистів у Криму та передачу цих коштів Україні

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Заходи політичної, військової та економічної підтримки України	
Військова допомога від країн-учасниць Контактної групи у форматі “Рамштайн-1” (Брюссель, Бельгія, 26.04.2022)	
“Понад 30 країн наразі активізувалися, щоб задовольнити нагальні потреби України, та виділили обладнання на суму понад 5 мільярдів дол., зокрема 3,7 мільярда дол. США для підтримки оборони України”, – заявила речниця Білого дому Дж. Псакі. Участь в роботі Контактної групи з оборони України взяли участь представники 30 країн світу. Більшість представлена міністрами оборони або високопоставленими чиновниками з оборонної політики. В обговоренні взяв участь генсек НАТО Є. Столтенберг. Серед країн, які не є членами НАТО, були запрошені ключові для США тихоокеанські партнери: Японія, Південна Корея, Австралія і Нова Зеландія, представники Близького Сходу – Ізраїль, Катар та Йорданія, квартет з Африки – Кенія, Ліберія, Марокко і Туніс, а також Фінляндія, Швеція і, звісно, сама Україна. Українську делегацію очолив міністр оборони О. Резніков, який за столом переговорів зайняв місце поруч із головуючим – міністром оборони США Л. Остін	
Допомога в рамках прийнятих рішень	19.05.2022 р. Державний департамент США оголосив про надання Україні 100 млн дол. військової допомоги, до якої увійшли 18 од. 155-мм гаубиць, 18 транспортних засобів для буксирування гаубиць, 3 протиартилерійські радари та запчастини
Закон від 10 травня 2022 р. “Про ленд-ліз для оборони Україною демократії від 2022 року” – Ukraine Democracy Defense Lend-Lease Act of 2022 або українською “Закон про надання Президентові розширених повноважень щодо укладання угод з Урядом України про позику або оренду оборонних виробів цьому Урядові для захисту цивільного населення в Україні від російського військового вторгнення та для інших цілей” підписаний Дж. Байденом 10 травня 2022 р. Це акт Конгресу Сполучених Штатів Америки, за яким українському урядові постачатимуться матеріальні засоби в спосіб, подібний до ленд-лізу під час Другої світової війни. Закон про ленд-ліз усуває бюрократичні перешкоди та дозволяє уряду США швидко надавати озброєння та інші матеріально-технічні ресурси Україні чи урядам східноєвропейських країн, які зіткнулися з вторгненням росії в Україну, для ведення бойових дій	

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Військова допомога від країн-учасниць Контактної групи у форматі “Рамштайн-2” (Брюссель, Бельгія, 23.05.2022) 21 травня представник Департаменту оборони США Д. Кірбі анонсував проведення 23 травня, за ініціативи очільника Пентагону Л. Остіна, зустрічі представників понад 40 країн світу у другому засіданні Контактної групи з оборони України – групі “Рамштайн-2”. Метою засідання визначалось: координація зусиль для подальшої військової підтримки України. До роботи Контактної групи приєдналися: міністри оборони Австрії, Боснії й Герцеговини, Колумбії та Республіки Косово. Аналізуючи результати зустрічі, О. Резніков назвав її “справжньою коаліцією вільного світу на підтримку України” і зауважив, що серед континентів не представлена тільки Антарктида та підкреслено прогрес у питаннях постачання артилерії 155-мм калібру, посилення берегової оборони тощо	
Допомога в рамках прийнятих рішень	23.05.2022 – Уряд Данії оголосив про надання Україні додаткової військової допомоги, яка включає передачу протикорабельних ракет “Нагрооп” та пускових установок до них
	29.05.2022 – Уряд Чехії оголосив про надання Україні додаткової військової допомоги, яка включає передачу 40 танків Т-72М1, 61 од. БМП-1, 20 самохідних гаубиць “Дана” та 20 РСЗВ “RM-70”
	01.06.2022 – Державний департамент США оголосив про надання Україні 700 млн дол. військової допомоги, яка включає передачу M142 HIMARS та боєприпасів, 1000 ракет Javelin, 6000 од. броньованого озброєння, 4 вертольоти Ми-17, 40 тис. артилерійських снарядів
	06.06.2022 – Уряд Великої Британії оголосив про надання Україні додаткової військової допомоги, яка включає передачу ракетних систем M270 та боєприпаси M31A1
	08.06.2022 – Уряди Італії, Греції, Норвегії та Польщі заявили про надання Україні додаткової військової допомоги, яка включає передачу артилерійських систем, зенітно-ракетних установок та боєприпасів до них

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Військова допомога від країн-учасниць Контактної групи у форматі “Рамштайн-3” (Брюссель, Бельгія, 15.06.2022) “Ми з міністром оборони Резніковим були у тісному контакті щодо змін на полі бою та напружено працювали, щоб відповісти на запит України на отримання нових спроможностей. Йдеться про вогневі засоби ураження далекої дії, броню та засоби берегової оборони. Щоб допомогти Україні оборонити себе, Сполучені Штати надали їй гаубиці, “джевеліни” та велику кількість боєприпасів, безпілотники, вертольоти М-17, протибатарейні радары, тактичні автомобілі та засоби радіоелектронної боротьби. Разом з нашими партнерами ми також проводимо тренування українських сил для опанування новими спроможностями і маємо намір робити це навіть у більших обсягах”, - заявив Міністр оборони США Л. Остін. До роботи в рамках третього засідання Контактної групи з оборони України долучились представники понад 45 країн світу, вперше на форумі представники Еквадору, Грузії та Молдови. Головними питаннями, винесеними до розгляду Контактної групи були питання з прискорення постачання Україні важкої військової техніки, озброєння та систем ППО	
Допомога в рамках прийнятих рішень	16.06.2022 – Уряд Франції оголосив про надання військової допомоги, яка включає передачу 6 155-мм самохідні гаубиці Caesar
	22.06.2022 – Уряд Німеччини оголосив про надання військової допомоги, яка включає передачу 15000 протитанкових мін, 2700 ракет STINGER, 16 млн набоїв до стрілецької зброї, 100 кулеметів MG-3, 23000 бойових шоломів, 178 автомобілів, 100 наметів та 12 генераторів.
	30.06.2022 – Уряд Канади оголосив про надання військової допомоги, яка включає передачу 39 машин бойової підтримки LAV (ACSV) і шести камер для українських безпілотників.

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Військова допомога від країн-учасниць Контактної групи у форматі “Рамштайн-4” (Брюссель, Бельгія, 15.08.2022) “Сьогодні ми тут завдяки непохитній відданості Україні задля підвищення її можливостей у захисті своєї країни. Я вдячний усім тій допомозі, яка була вже надана в рамках цієї групи, але ми не маємо можливості зупинятися та не можемо втратити темп. Ставки занадто високі. Ми розуміємо нагальність і докладаємо всіх зусиль, щоби зберегти та посилити імпульс допомоги. І це включало багато нових заяв, зроблених сьогодні зранку. Ми бачимо, як країни з усього світу продовжують нарощувати поставки в Україну вкрай необхідних систем і боєприпасів. І це були справді надихаючі зусилля. Я впевнений, що ці зусилля зростатимуть”, – зауважив глава оборонного відомства США Л. Остін. Міністри оборони понад 50 країн взяли участь у дводенній зустрічі “Рамштайн-4”, в ході якої обговорили збільшення поставок зброї в Україну та заявки Швеції та Фінляндії на вступ до НАТО. “Досягнуто домовленостей з колегами щодо діючих та нових пакетів допомоги, які включають постачання озброєнь, амуніції, проведення тренування наших воїнів та багато іншого. Спочатку їх відчує ворог на полі бою”, – зазначив О. Рєзніков	
Допомога в рамках прийнятих рішень	18.07.2022 – Державний департамент США оголосив про виділення військової допомоги у розмірі 400 млн дол. , яка включає передачу 4 M142 HIMARS та високоточні боєприпаси до них, вантажівки, контрбатареїні системи
	23.08.2022 – Державний департамент США оголосив про виділення військової допомоги у розмірі 2,6 млрд дол. , яка включає передачу 12 установок M142 HIMARS, високоточні боєприпаси до них та дві системи ППО NASAMS

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Військова допомога від країн-учасниць Контактної групи у форматі “Рамштайн-5” (Рамштайн, ФРН, 08.09.2022)	
В рамках зустрічі контактної групи у форматі “Рамштайн-5”, у якій прийняли участь представники понад 50 країн. “Ми сьогодні провели ефективні переговори щодо пріоритетів у самозахисті України. Просто зараз вона терміново потребує великої кількості артилерійських систем та боеприпасів, а також протиповітряної та берегової охорони та інших критично важливих спроможностей” – заявив міністр оборони США Л. Остін. В рамках проведеного засідання адміністрацією США оголошено про надання Україні безпекової допомоги на суму 675 млн дол., яка передбачає передачу боеприпасів для HIMARS, 4 105-мм гаубиці та 36 000 артснарядів до них, протирадіолокаційні ракети (HARM), 100 броньованих високомобільних багатоцільових машин (Humvee), 1,5 мільйона набоїв до стрілецької зброї, понад 5000 протитанкових систем, 1000 155-мм снарядів для систем протитанкових мін з дистанційним керуванням (RAAM), гранатомети та стрілецьку зброю, 50 броньованих медичних автомобілів, прилади нічного бачення та інше польове обладнання	
В рамках прийнятих рішень	Конференція північноєвропейських союзників з підтримки України (міністри оборони 26 країн) 11.08.2022 погодила виділення 1,5 млрд євро військової допомоги, яку спрямовано на підвищення рівня спроможності Збройних Сил України
В рамках підтримки України	В рамках засідання Ради асоціації Україна-ЄС 05.09.2022 підписано дві угоди про надання 600 млн євро підтримки України в умовах війни: на розбудову держави та посилення стійкості України у питаннях обумовлених веденням бойових дій

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Допомога в рамках бюджетної підтримки України	Макрофінансова допомога Європейського Союзу Україні, яка спрямована на фінансування першочергових потреб державного бюджету та збереження фінансової стійкості країни.
	15.09.2022 – макрофінансова допомога у розмірі 5 млрд євро
	20.09.2022 – макрофінансова допомога у розмірі 9 млрд євро
	28.09.2022 – макрофінансова допомога у розмірі 500 млн євро
Військова допомога від країн-учасниць Контактної групи у форматі “Рамштайн-6” (Рамштайн, ФРН, 12.10.2022)	
В рамках зустрічі контактної групи у форматі “Рамштайн-6”, у якій взяли участь представники понад 50 країн членів і союзників НАТО. “Україні потрібні різні види протиповітряної оборони, малої дальності, системи протиповітряної оборони, щоб збивати балістичні ракети, крилаті ракети, безпілотники, системи для різних завдань. Україна є великою країною”, – міністр оборони США Л. Остін	

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Допомога в рамках прийнятих рішень, 12.10.2022	США прийнято рішення про передачу Україні двох систем NASAMS
	Урядом Франції прийнято рішення про передачу Україні трьох РСЗО LRU (модернізовані M270), шести САУ Caesar, радары, системи ППО та протиповітряні ракети малої дальності Crotale
	Урядом Німеччини прийнято рішення про передачу Україні самохідних артилерійських установок Panzerhaubitze 2000 та реактивних систем залпового вогню MARS II
	Урядом Нідерландів прийнято рішення про надання Україні 15 млн дол. військової допомоги, яка включає передачу систем ППО та ракети до них
	Урядом Іспанії прийнято рішення про передачу Україні 4 зенітно-ракетних комплексів Hawk та ракет до них
	Урядом Канади прийнято рішення про передачу Україні 15 млн дол. військової допомоги, яка включає передачу артснарядів, спеціальних камер для нейтралізації дронів, оплату послуг супутникового зв'язку та 500 000 комплектів зимового військового одягу
Військова допомога від країн-учасниць Контактної групи у форматі “Рамштайн-7” (Рамштайн, ФРН, 16.11.2022)	
В рамках зустрічі контактної групи у форматі “Рамштайн-7”, у якій взяли участь представники понад 50 країн членів і союзників НАТО. “Ми збираємося зберегти нашу динаміку допомоги протягом зими, щоб Україна могла продовжувати консолідувати здобутки та перехопити ініціативу на полі бою. Українські війська воюють із ще більшою завзятістю та рішучістю,” – міністр оборони США Л. Остін. В ході засідання досягнуто домовленості щодо передачі систем ППО IRIS-T, ЗПК NASAMS, систем HAWK та Crotale, ЗПК SAMP-T, артсистем, розвідувальних та бойових БПЛА, систем захисту та боротьби з БПЛА, забезпечення стабільного постачання боєприпасів	

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Міжнародна конференція з питань відновлення України “Лугано”	
Допомога в рамках програми з відновлення України, 26.10.2022	Учасниками конференції прийнято рішення про щомісячне виділення впродовж 2023 року Україні допомоги у розмірі 3 млрд євро . Додатково, для вирішення поточних питань з підтримки Сил оборони України Європейський союз виділив 3,1 млрд євро військової допомоги Україні та прийняв рішення про запуск військової навчальної місії Європейського Союзу для Збройних Сил України, а Урядом Канади надано 500 млн євро військової допомоги
	21.11.2022 – 35 млн євро на реалізацію програми ПР ООН щодо відновлення регіонів України
	12.12.2022 – Уряд Швеції виділив додаткові 55 млн євро (600 млн шведських крон) на довгострокову відбудову України
Допомога в рамках бюджетної підтримки України	
Європейський Союз	
Допомога в рамках бюджетної підтримки України	24.05.2022 – 500 млн євро в рамках фінансової підтримки України, яка спрямована для фінансування видатків загального фонду державного бюджету
	04.10.2022 – в рамках укладеного Меморандуму про взаєморозуміння з Україною щодо надання макрофінансової допомоги виділив 2 млрд євро допомоги Україні, які будуть спрямовані на фінансування першочергових потреб державного бюджету України
	24.10.2022 – 500 млн євро бюджетної підтримки України
	22.11.2022 – 2,5 млрд євро макрофінансової допомоги, яка спрямована на фінансування видатків державного бюджету
	01.12.2022 – 1 млрд євро на підтримку ДСНС та ЗС України в розмінуванні територій України в рамках програми допомоги між Україною та ЄС

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
	03.12.2023 – ЄС виділив 215 млн євро , на транснаціональну співпрацю в Дунайському регіоні в галузі інновацій та відновлюваних джерел енергії, з яких 187 млн євро на транскордонну співпрацю між Польщею та Україною у галузі охорони природи, охорони здоров'я та управління кордонами; 54 млн євро – на прикордонну співпрацю між Румунією та Україною для покращення освіти, охорони здоров'я і охорони природи та 77 млн євро – на прикордонну співпрацю між Румунією та Молдовою для покращення освіти, охорони здоров'я та природи
	15.12.2023 – 50 млн євро грантових коштів на ремонт систем постачання електрики, води, тепла та управління відходами на деокупованих територіях Київщини
	27.12.2022 – Європейський союз перерахував 66 млн євро до бюджету України на реконструкцію зруйнованих та пошкоджених російськими окупантами шкіл з передбачених Угодою між Європейською Комісією та Урядом України 100 млн євро
Сполучені Штати Америки	
Допомога в рамках підтримки України	26.09.2022 – 457,5 млн дол. , як допомога у питаннях безпеки цивільних і зміцнення потенціалу правоохоронних органів та кримінального правосуддя
	31.01.2023 – Американська корпорація з фінансування міжнародного розвитку (DFC) оголосила про надання Україні 250 млн дол. США на підтримку малого бізнесу України
Франція	
Допомога в рамках підтримки України, 13.12.2022	Уряд Франції оголосив про надання Україні 100 млн євро кредиту на пільгових умовах від Французького агентства розвитку
Швейцарія	
Допомога в рамках підтримки України, 13.12.2022	Уряд і парламент Швейцарії оголосив про надання Україні 100 млн франків (97 млн дол.) в якості бюджетної підтримки України

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Допомога в рамках підтримки України	05.10.2022 – Президент Фінляндії оголосив про надання Україні 9-го пакету військової допомоги, яка спрямована на фінансування першочергових потреб Збройних Сил України
	12.11.2022 – Урядом Нідерландів в рамках виділених кредитних на пільгових умовах 200 млн євро через рахунки Міжнародного валютного фонду забезпечено фінансування видатків загального фонду державного бюджету
	21.11.2022 – Уряд Норвегії здійснив передачу через Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) Україні 2 млрд норвезьких крон (182 млн дол.) в якості фінансової допомоги для закупівлі природного газу
	16.01.2022 – від <u>Уряду Данії 22 млн євро військової допомоги спрямовано на фінансування першочергових потреб Збройних Сил України</u>
	16.02.2023 – Уряд Швеції оголосив про поставки Україні засобів для відновлення транспортного сполучення на звільнених територіях, що включає передачу шести тимчасових переправ для відновлення транспортного сполучення
	16.02.2023 – Уряд Норвегії оголосив про надання Україні 75 млрд норвезьких крон (майже 7 млрд євро) багаторічної допомоги для вирішення поточних питань військового та цивільного напрямку
Фонд енергетичної підтримки України та надання допомоги у забезпеченні функціонування енергетичної системи України	
Німеччина	
Допомога в галузі енергетичної безпеки	10.12.2022 – 1 млн євро , що включає передачу гуманітарної допомоги (м. Одеса дев'яти потужних генераторів), яку буде направлено на вирішення питань енергопостачання в зимовий період.
	11.12.2022 – передача гуманітарної допомоги: 36,4 тис вонняних ковдр із запасів Бундесверу
	12.12.2022 – 19,5 млн євро , що включає передачу 470 електрогенераторів різної потужності

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Допомога в галузі енергетичної безпеки	14.12.2022 – 200 млн євро гуманітарної допомоги Україні для покриття витрат загального фонду державного бюджету з виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщених осіб
	16.12.2022 – 100 млн євро для Фонду енергетичної підтримки України
	17.12.2022 – 32,5 млн євро кредитних коштів на ремонт і модернізацію підстанцій
	27.12.2022 – Федеральне міністерство економічного співробітництва та розвитку Німеччини у співпраці з німецьким державним банком розвитку KfW виділило 35 млн євро для представництва Дитячого фонду ООН (ЮНЕСКО) в Україні
	30.12.2022 – 28 од. спецтехніки рятувальним підрозділам ДСНС України (підйомників, кранів-маніпуляторів, паливозаправників, самоскидів, автоцистерн, вантажівок з генераторами).
	27.01.2023 р. - 4,8 млн євро у рамках проєкту “Шлях стійкості”, який реалізовуватиметься протягом 18 місяців, що включає передачу обладнання до 25 центрів ветеранського розвитку та збільшення фахівців в області психічного здоров’я, які безпосередньо працюватимуть з ветеранами та членами їхніх сімей.
Допомога від інших країн та організацій	
Допомога в галузі енергетичної безпеки	01.11.2022 – Європейський Союз виділив 25,5 млн євро на підтримку енергосистеми України та забезпечення поставок енергетичного обладнання
	09.11.2022 – 17 держав-членів Європейського Союзу здійснили передачу 500 електрогенераторів
	10.11.2022 – передали до Міжнародного фонду допомоги Україні, утвореного Великою Британією, Данією, Нідерландами та Норвегією , передано 150 млн дол. від Уряду Норвегії та 100 млн дол. від уряду Нідерландів, за які проведено закупівлю військової техніки для України.
	14.11.2022 – Уряд Великої Британії виділив 5 млн фунтів стерлінгів невідкладної допомоги цивільному населенню України

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Допомога в галузі енергетичної безпеки	16.11.2022 – Уряд Німеччини виділив 1 млн євро невідкладної допомоги цивільному населенню України
	07.12.2022 – Грузинська громадянська ініціатива у рамках акції “Поділись світлом” забезпечила збір коштів для купівлі та передачі Україні 200 невеликих генераторів
	07.12.2022 – Уряд Франції оголосив про надання Україні додаткової допомоги, яка включає передачу 100 електрогенераторів
	07.12.2022 – Данська компанія ROCKWOOL надіслала до 47 територіальних громад Чернігівської області 60 генераторів
	08.12.2022 – Уряд Чехії оголосив про надання Україні 2 млн євро додаткової допомоги, що включає 1,2 млн євро – закупівлю санітарного автобуса, двох пересувних медичних блоків та намету, 0,8 млн євро для облаштування житла для переселенців у Знам’янці, Кіровоградської обл.
	08.12.2022 – Уряд Японії оголосив про надання Україні 4,5 млн дол. на підтримку ДСНС та ЗС України у розмінуванні територій України
	09.12.2022 – Уряд Нідерландів оголосив про надання Україні 10 млн євро допомоги з відновлення пошкодженої системи енергопостачання України.
	09.12.2022 – Уряд Словаччини оголосив про надання Україні допомоги, що включає передачу близько 300 електрогенераторів
	09.12.2022 – Уряди Франції та Естонії оголосили про надання Україні допомоги, що включає передачу 100 генераторів середньої потужності від Франції та 11 автобусів
	10.12.2022 – Уряд Азербайджану оголосив про надання 850 тис. дол. Україні, що включає передачу промислових трансформаторів і генераторів для стабілізації енергозабезпечення
	12.12.2022 – Благодійна організація “CORE Response”, яку заснував голлівудський актор та режисер Шон Пенн, передала Львівській області 1 млн дол. для вирішення питань функціонування пунктів для проживання переселенців

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Допомога в галузі енергетичної безпеки	13.12.2022 – Державний департамент США виділив 13 млн дол. , які включають передачу обладнання для забезпечення потреб енергетичної інфраструктури країни
	13.12.2022 – Уряд Іспанії оголосив про передачу понад 160 одиниць обладнання для відновлення ушкоджених електромереж України, що включає передачу 135 трансформаторів різного типу, 26 громовідводів та інше спецобладнання
	13.12.2022 – Уряд Нової Зеландії оголосив про надання 3 млн новозеландських дол. (1,8 млн євро) Україні додаткової допомоги, що включає передачу медичного приладдя та обладнання, трансформаторів, генераторів, продуктів харчування, води, засобів гігієни
	14.12.2022 – Уряд Хорватії оголосив про надання Україні додаткової допомоги, що включає передачу 232 трансформаторів різної потужності
	15.12.2022 – Уряд Канади оголосив про надання 115 млн дол. Україні допомоги фінансування ремонтних робіт на об'єктах енергосистеми України
	15.12.2022 – Уряд Норвегії оголосив про надання 30 млн норвезьких крон (2,8 млн дол.) Україні допомоги, яка включає передачу 10 мостів
	15.12.2022 – Уряд Японії оголосив про виділення Україні енергетичного обладнання для забезпечення ремонтних робіт на ушкоджених об'єктах енергопостачання
	17.12.2022 – Європейська Комісія та Уряд України підписали угоду на 100 млн євро про підтримку у відновленні зруйнованих шкільних закладів
	21.12.2022 – Уряд Хорватії оголосив про надання Україні 3 млн дол. для проведення робіт із розмінування
	22.12.2022 – Мерія м. Одесе, Данія передала гуманітарну допомогу м. Києву, яка включає 9 потужних генераторів, які буде встановлено у Київському геріатричному пансіонаті, а інші 8 генераторів у котельнях міста
	23.12.2022 – Управління Верховного комісара ООН у справах біженців передало Києву допомогу для вимушених переселенців та малозабезпечених осіб

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Допомога в галузі енергетичної безпеки	23.12.2022 – Європейський союз оголосив про виділення Україні додаткової допомоги: 900 генераторів для забезпечення функціонування лікарень
	23.12.2022 – Офіс координації гуманітарних справ ООН оголосив про передачу 300 українським волонтерам та громадським організаціям України 20 млн дол. допомоги
	25.12.2022 – Уряд Фінляндії виділив 5 млн євро на програму Північної екологічної фінансової корпорації (NEFCO) “Зелене відновлення”, яка має сприяти відбудові України з урахуванням кліматичних змін
	25.12.2022 – Об’єднані Арабські Емірати (ОАЕ) оголосили про надання Україні 100 млн дол. допомоги, що включає передачу 2500 побутових генераторів потужністю від 3,5 до 8 кВт для цивільного населення
	26.12.2022 – приватні компанії Казахстану передали 41 генератор загальною вартістю 500 тис. дол. для медичних закладів Миколаївської, Дніпропетровської, Харківської обл.
	30.12.2022 – Уряд Великої Британії оголосив про надання допомоги в рамках виділених 2,3 мільярда фунтів стерлінгів на 2022 рік, що включає передачу 10 тис. комплектів захисту від екстремальних холодів (одяг для холодної погоди, важкі спальні мішки та утеплені намети)
	03.01.2023 – Асоціація українців Люксембургу LUKRAINE забезпечила збір коштів та передачу Україні 12 автівок швидкої медичної допомоги
	04.01.2023 – Мерія м. Тампере (Фінляндія) оголосила про надання Києву 3 пасажирських автобусів та гуманітарної допомоги, зібраної для жителів столиці фінським урядом та громадянами
	10.01.2023 – Мерія м. Рига (Латвія) оголосила про надання Києву 10 пасажирських автобусів, генераторів, ковдр, продуктів харчування
	13.01.2023 – Уряд Азербайджану оголосив про надання Україні 45 силових трансформаторів та 5 електростанцій резервного живлення.

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Допомога в галузі енергетичної безпеки	19.01.2023 – Уряд Сербії оголосив про надання Україні ремонтного комплексу для проведення ремонтів ушкодженого обладнання електростанцій
	20.01.2023 – Уряд Об’єднаних Арабських Еміратів оголосив про передачу 2500 генераторів, які розподілені по областях України
	21.01.2023 – Урядом Франції прийнято рішення про надання Україні гуманітарної допомоги для регіонів Харківщини, у рамках проєкту “Світло та теплота для України”, що включає передачу: 188 генераторів середньої потужності
	23.01.2023 – футбольний клуб “Бенфіка” передав Україні 30 генераторів
	23.01.2023 — Уряд Швеції дозволив Державній компанії Svenska kraftnät (“Шведські електромережі”) передати Україні обладнання, необхідне для відновлення енергосистеми
	26.01.2023 – Уряд Швеції з метою зміцнення ядерної безпеки та електропостачання в Україні виділив 2 млн дол. для фінансування роботи МАГАТЕ
	27.01.2023 – Уряд Нідерландів оголосив про надання Україні 12 вантажів енергетичного обладнання для відновлення об’єктів українського енергетичного сектору
	28.01.2023 – Уряд Хорватії оголосив про надання Україні 1 млн дол. гуманітарної допомоги, в рамках програми ЮНІСЕФ із термінового забезпечення шкіл і лікарень України генераторами
	30.01.2023 – представники польського осередку Міжнародної поліційної асоціації з міста Новий Тарг передали додаткову допомогу підрозділам ДПСУ: 10 генераторів потужністю по 3300 Квт
	01.02.2023 – Уряд Японії оголосив про виділення Україні 170 млн дол. додаткової допомоги, яка буде спрямована на реалізацію проєктів екстреного відновлення та відбудови критичної інфраструктури

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Допомога в галузі енергетичної безпеки	03.02.2023 – Державний департамент США оголосив про надання Україні додаткової гуманітарної допомоги від міжнародної неурядової некомерційної гуманітарної організації євангельських християн Samaritan's Purse для комплектування трьох "Пунктів незламності" Херсонської обл.
	08.02.2023 – Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) оголосило про надання Україні мобільної газотурбінної електростанції, виготовленої компанією GE Gas Power
	08.02.2023 – Уряд Польщі оголосив про надання Україні третього пакету енергетичної допомоги Україні, що включає передачу: енергетичного обладнання для проведення ремонтних робіт на об'єктах енергетичного сектору
	19.02.2023 – Уряд Аргентини оголосив про передачу Україні 12-го пакету гуманітарної допомоги, що включає передачу: медичних препаратів від медичних фармацевтичних компаній на фінансові кошти української діаспори Аргентини
	23.02.2023 – Уряд Італії повідомив про передачу Києву обладнання для забезпечення функціонування пунктів обігріву міста
	26.02.2023 – Уряд Саудівської Аравії оголосив про надання Україні 400 млн дол. додаткової гуманітарної допомоги: 100 млн дол. гуманітарної допомоги для цивільного населення та 300 млн дол. на закупівлю нафтопродуктів
	27.02.2023 – Уряд Польщі оголосив про надання Бучанській міській раді 100 робочих комп'ютерів
	27.02.2023 – американський мільярдер українського походження Б. Екман виділив 3,3 млн дол. на купівлю 15 спеціалізованих машин швидкої допомоги Toyota Land Cruiser для України та витрати на їхню експлуатацію на передовій

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Світовий банк	
Допомога в рамках підтримки України	25.10.2022 – Світовий банк через Міжнародний банк реконструкції та розвитку виділив 500 млн євро додаткової бюджетної допомоги Україні
	20.12.2022 – Світовий банк передав до державного бюджету України 2 млрд дол. грантових коштів з Цільового фонду Світового банку
	23.12.2022 – Світовий банк прийняв рішення про надання 610 млн дол. Україні за проектом світового банку PEACE “Державні витрати на зміцнення адміністративного персоналу”
	24.02.2023 – Державний департамент США оголосив про надання Україні 10 млрд дол. додаткової фінансової допомоги, яку виплачує Світовий банк
	25.02.2023 – Світовий банк оголосив про надання Україні 2,5 млрд дол. додаткової фінансової допомоги
Міжнародний валютний фонд	
	25.02.2023 – запровадження спеціальної кредитної програми для України на суму 15 млрд дол.
Європейський інвестиційний банк	
Допомога в рамках підтримки України	12.10.2022 – 550 млн євро направлено на ремонт пошкоджених об’єктів енергетичної інфраструктури
	26.10.2022 – Європейський інвестиційний банк та Програма розвитку Організації Об’єднаних Націй (ПРООН) підписали грантову угоду про виділення 2 млрд дол. додаткової бюджетної допомоги Україні
Європейський банк реконструкції та розвитку	
Допомога в рамках підтримки України	21.12.2022 – Європейський банк реконструкції та розвитку уклав угоду з українським “Кредобанком” на загальну суму 35 млн дол. у рамках програми підтримки продовольчої безпеки та інших критично важливих галузей економіки України
Рішення щодо надання гуманітарної допомоги Україні	
	18.10.2022 – Міністерство енергетики Японія передало обладнання для відновлення критичної інфраструктури України

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Допомога в галузі гуманітарної допомоги	22.10.2022 – Уряд Франції оголосив про надання Україні 3 млн євро гуманітарної допомоги: 7 пожежних машин, 6 спеціалізованих автомобілів, мобільний медичний пункт, 7 причепів із човнами, 70 тонн рятувального обладнання
	30.10.2022 – Уряд Об'єднаних Арабських Еміратів оголосив про надання Україні 100 млн дол. гуманітарної допомоги, яка направлена на покращення стану цивільного населення
	03.11.2022 – Уряд Нідерландів передав три сучасні мобільні шпиталі на потреби НГУ
	04.11.2022 – Європейський Союз виділив Україні 66 млн дол. в рамках першої програми європейської транскордонної співпраці Interreg NEXТ партнерства Угорщини, Словаччини та Румунії з Україною в галузі охорони здоров'я, довкілля та ефективного державного управління.
	04.11.2022 – Державний департамент США направив 25 млн дол. із фондів USAID на допомогу незахищеним групам населення в Україні
	09.11.2022 – Уряд Фінляндії оголосив про виділення 14 млн євро до започаткованої Президентом В. Зеленським ініціативи Grain from Ukraine
	10.11.2022 – Уряд Австрії надав 10 млн дол. додаткової допомоги, які направлено на покращення умов проживання цивільного населення
	11.11.2022 – Уряд Німеччини направив 1 млрд євро на захист України від російських кібератак та збір доказів воєнних злочинів
	11.11.2022 – Уряд Японії виділив 14 млн дол. на ініціативу Grain from Ukraine
	12.11.2022 – Урядом Нідерландів виділено 100 млн євро на підтримання енергопостачання в Україні у зимовий період
	18.11.2022 – Уряд Фінляндії в рамках виділених 55,6 млн євро забезпечив фінансування першочергових потреб Збройних Сил України
	19.11.2022 – Уряд Естонії передав 27 автобусів і 13 електрогенераторів

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Допомога в галузі гуманітарної допомоги	22.11.2022 – мерія Праги передала Києву та Миколаєву 626 обігрівачів, 18 дизельагрегатів, а також медичне обладнання на 22 млн чеських крон для МОЗ України
	23.11.2022 – Уряд Великої Британії передав три вертольоти Sea King
	25.11.2022 – Європейський Союз забезпечив передачу 200 середніх трансформаторів, одного великого автотрансформатора та 40 середніх електрогенераторів
	25.11.2022 – Уряд Великої Британії в рамках виділених 3 млн фунтів стерлінгів здійснив передачу 24 автомобілів “швидкої допомоги”, 11 автомобілів “екстреної допомоги” та шість броньованих машин
	25.11.2022 – Уряд Естонії передав додаткових 9 автобусів
	25.11.2022 – Уряд Канади в рамках виділених 10 млн канадських дол. забезпечив закупівлю та передачу дизель-генераторів
	25.11.2022 – Уряд Франції здійснив передачу 100 потужних генераторів
	26.11.2022 – Уряд Фінляндії профінансував першочергові ремонтні робіт на об’єктах енергетичного комплексу України
	26.11.2022 – Уряд Литви в рамках виділених 2 млн євро забезпечив проведення робіт з реконструкції пошкоджених об’єктів енергетичного комплексу України
	28.11.2022 – Уряд Франції в рамках виділених 100 млн євро забезпечив фінансування першочергових потреб України
	28.11.2022 – Уряд Бельгії в рамках програми Управління ООН з координації гуманітарних справ забезпечив передачу 400 генераторів

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Рішення щодо надання військової допомоги Україні	
Сполучені Штати Америки	
Допомога в галузі безпеки та оборони	10.10.2021 – перша партія допомоги; 17.10.2021 – друга партія допомоги; 23.10.2021 – третя партія допомоги; 14.11.2021 – четверта партія допомоги. Пакет включає оборонне озброєння та засоби індивідуального захисту, у т. ч. індивідуальні перев’язочні пакети, армійські аптечки, засоби радіолокаційного спостереження, високоточне озброєння, стрілецька зброя та боєприпаси
Рішення Державного департаменту США про надання Україні військової допомоги, що включає:	
Допомога в галузі безпеки та оборони	23.11.2021 – передачу двох патрульних катерів типу Island, що отримали назви “Фастів” та “Суми”
	09.12.2021 – 200 млн дол. спрямовано на фінансування першочергових потреб ЗС України
	15.12.2021 – 300 млн дол. спрямовано на фінансування першочергових потреб ЗС України.
	22.01.2022 – 90,7 тонн летальної зброї та боєприпасів
	23.01.2022 – 80 тонн летальної зброї та боєприпасів
	25.01.2022 – 300 ПТРК FGM-148 Javelin та ракети до них
	19.05.2022 – 100 млн дол.: 18 од. 155-мм гаубиць, 18 транспортних засобів для буксирування гаубиць, 3 протиартилерійський радарів, польову техніку та запчастини
	15.06.2022 – 1 млрд дол.: 18 од. гаубиць M777 та машини для їх буксирування, 36 тис. снарядів до них, евакуаційні машини, дві пускові установки берегової оборони “Гарпун”, військові радіостанції та прилади нічного бачення, запчастини та інші боєприпаси
	23.06.2022 – 450 млн дол.: включає передачу 4 систем M142 HIMARS, 36 тис. 105 мм снарядів, 18 артилерійських тягачів, 1200 гранатометів, 2000 кулеметів, 10 катерів Sea Ark Dauntless, 6 бойових катерів та 2 малих річкових суден
	01.07.2022 – 820 млн дол.: 2 системи NASAMS, боєприпаси до M142 HIMARS, 150 тис. артснарядів, 4 протиартилерійські радари

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Допомога в галузі безпеки та оборони	18.07.2022 – 400 млн дол.: 4 M142 HIMARS та боєприпаси до них, вантажівки, контрбатареїні системи
	22.07.2022 – 270 млн дол.: M142 HIMARS та боєприпаси до них, 36 тис. артснарядів та 580 дронів Phoenix Ghost
	01.08.2022 – 550 млн дол.: боєприпаси до HIMARS і 155-мм артснаряди
	09.08.2022 – 1 млрд дол.: 75 тис. 155-мм снарядів, міномети та 20 тис. мін, ЗКР до ЗПК NASAMS, 1000 переносних ПТРК Javelin, одноразові гранатомети AT4, боєприпаси до РСЗВ HIMARS, 50 медичних автомобілів, вибухівка, медичні препарати та обладнання
	19.08.2022 – 755 млн дол.: боєприпаси до HIMARS, 16 105-мм гаубиць та 36 тис. снарядів до них, 15 БПЛА ScanEagle, ПЛР HARM, 1000 важких протитанкових ракет TOW та 1000 комплексів Javelin
	24.08.2022 – 3 млрд дол.: 6 ракетних комплексів NASAMS та боєприпаси до них, 245 тис. артснарядів, 65 тис. мінометних мін, 24 протиартилерійських радарів, БПЛА Puma та VAMPIRE Counter, ракетні системи
	07.09.2022 – протикорабельні ракети HARPOON
	16.09.2022 – 600 млн дол.: ракети до HIMARS, 36 тис. 105-мм артснарядів, 1000 високоточних 155-мм артснарядів, 4 антиартилерійські радары, 4 вантажівки та 8 причепів для перевезення важкої техніки, системи протидії БПЛА, обладнання для розмінування, протипіхотні боєприпаси Claymore, стрілецька зброя та патрони, прилади нічного бачення
	28.09.2022 – 1.1 млрд дол.: 18 РСЗВ HIMARS та боєприпаси до них, 150 броньованих машин (Humvee), 150 машин для транспортування важкого озброєння, 40 вантажівок та 80 причепів для транспортування обладнання, 2 радары до БпАК
	05.10.2022 – 625 млн дол.: 4 ракетні системи HIMARS та боєприпаси до них, 16 гаубиць 155-мм та 75 тис. снарядів до них, 500 високоточних артилерійських снарядів, 1000 снарядів для дистанційного мінування, 6 гаубиць, 30 тис. мін до 120-мм мінометів, 200 протимінних транспортних засобів MaxxPro, 200 тис. патронів, протипіхотних боєприпасів Claymore та обладнання для встановлення перешкод

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Допомога в галузі безпеки та оборони	19.10.2022 – 725 млн дол. , яка включає передачу боєприпаси для HIMARS та 23 000 155-мм артснаряди, 5000 високоточних 155-мм артснарядів, 5000 155-мм пострілів протимінних систем, 5000 протитанкових засобів та 200 автомобілів Humvee
	28.10.2022 – 275 млн дол.: артснаряди до HIMARS
	01.11.2022 – БпАК Vampire, ЗПК NASAMS, радіолокаційні системи
	02.11.2022 – 55 млн дол. із фондів USAID на ремонт та підтримання роботи інфраструктури теплопостачання в Україні: 1600 генераторів та пристроїв з очищення води; 275 млн дол.: протитанкові засоби SMAW та AT4, боєприпаси до HIMARS, 500 високоточних 155-мм артснарядів, понад 1300 протитанкових систем, 125 армійських вантажівок Humvee та 4 антени супутникового зв'язку
	04.11.2022 – 400 млн дол. (разом з Нідерландами та Чехією): система ППО Hawk, 90 відремонтованих танків Т-72, 250 БТР М1117, 40 бронекатерів та 1100 беспілотників Phoenix Ghost
	10.11.2022 – 400 млн дол.: ЗПК для систем ППО HAWK, 4 системи ППО Avenger (по два контейнери по 4 ракети Stinger, зенітний кулемет Browning М2 12,7-мм та радіолокаційна станція); боєприпаси до HIMARS, 21 тис. 155-мм артснарядів, 500 високоточних 155-мм артснарядів, 10 тис. 120-мм мінометних снарядів, 100 багатоцільових автомобілів (Humvee), 400 гранатометів, стрілецьку зброю, оптичні прилади та 20 млн патронів до стрілецької зброї та піротехнічне обладнання для розчищення перешкод
	11.11.2022 – закупівля у Південної Кореї та передача 100 тис. артилерійських снарядів
	19.11.2022 – передача ЗПК Hawk
	23.11.2022 – 400 млн дол.: ЗПК до ЗПК NASAMS, 150 великокаліберних кулеметів з тепловізійними прицілами, боєприпаси до РСЗВ HIMARS, 200 155-мм високоточних артилерійських снарядів, 10 тис. 120-мм мінометних снарядів, ракет до високошвидкісних протирадарних систем HARMs, 150 автомобілів Humvee, понад 100 легких тактичних машин, 20 млн набоїв до стрілецької зброї, 200 генераторів та запчастини до 105-мм гаубиць

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Допомога в галузі безпеки та оборони	26.11.2022 –150 великокаліберних кулеметів з тепловізійними прицілами
	02.12.2022 – 47 млн дол.: на розмінування територій України
	09.12.2022 – 91,5 млн дол.: включає підтримку у проведенні заходів з розмінування території України
	09.12.2022 – 275 млн дол.: протитанкові засобів SMAW та AT4, боеприпаси до HIMARS, 80 тис. снарядів для гаубиць, 500 високоточних 155-мм артилерійських снарядів, понад 1300 протитанкових систем, 125 армійських вантажівок Humvee та 4 антен супутникового зв'язку
	21.12.2022 – 1 млрд дол.: фінансування першочергових потреб ЗС України
	06.01.2023 – 3,075 млрд дол.: 50 од. БМП Bradley, 500 протитанкових ракет та 250 тис. 25-мм боеприпасів до них, 100 од. БТР M113, 55 захищених від мін машин (MRAP), 138 бронеавтомобілів HUMVEE, 18 од. 155-мм САУ та 18 машин підтримки, 70 тис. 155-мм артилерійських снарядів, 500 високоточних 155-мм артилерійських снарядів, 1200 155-мм пострілів дистанційних протитанкових мінних систем (RAAM), 36 буксированих 105-мм гаубиць та 95 тис. 105-мм артилерійських снарядів, 10 тис. 120-мм мінометних мін, боеприпаси для HIMARS, ЗКР RIM-7, 4 тис. авіаційних ракет “Zuni”, 2000 протитанкових ракет, снайперських гвинтівок, кулеметів, боеприпасів до гранатометів та стрілецької зброї, протипіхотних мін Claymore, приладів нічного бачення та оптики, запасних частин та інше польове спорядження
	18.01.2023 – 150 тис. 155-мм снарядів зі складів, розташованих на території Ізраїлю

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Допомога в галузі безпеки та оборони	20.01.2023 – 2,5 млрд дол.: боєприпаси до систем HIMARS і NASAMS, 90 од. БМП “Stryker”, 20 мінних тралів, 59 од. БМП Bradley з 590 протитанковими ракетами “TOW”, 295 тис. 25-мм боєприпасів, 8 систем ППО “Avenger”, 53 протимінних автомобілів (MRAP), 350 високомобільних колісних автомобілів (Humvee), 20 тис. 155-мм артилерійських снарядів, понад 600 високоточних 155-мм артилерійських снарядів, 95 тис. 105-мм артилерійських снарядів, 11,8 тис. 120-мм мінометних мін, 12 машин постачання боєприпасів, 6 командно-штабних машин, 22 тактичних машин для буксирування зброї, протирадарні ракет (HARM), 2 000 протитанкових ракет, 3 млн боєприпасів для стрілецької зброї, саперного обладнання для розчищення загороджень, протипіхотних боєприпасів “Claymore”, приладів нічного бачення, запасних частин та іншого польового обладнання
	25.01.2023 – 31 танк “Abrams”
	04.02.2023 – 2,175 млрд дол.: боєприпаси для HIMARS, 155-мм артилерійські та 120-мм мінометні міни, 190 великокаліберних кулеметів, 181 транспортний засіб із протимінним захистом (MRAP), 250 ПТРК Javelin, 2000 протитанкових ракет, протипіхотних боєприпасів Claymore, дві установки ППО Hawk, зенітні гармати та боєприпасів до них, чотири РЛС, 20 контрбатареєвих радарів, БпЛА Puma, високоточні ракети, засоби зв’язку, каски та медикаменти
	24.02.2023 – 2 млрд дол.: боєприпаси для HIMARS, 155-мм артснарядів, боєприпаси для реактивних систем CyberLux K8 UAS, Switchblade 600 UAS, Altius-600 UAS, Jump 20 UAS, засоби виявлення БпЛА, засоби розмінування та засоби зв’язку
Рішення Європейського Союзу та європейських держав-партнерів щодо надання військової допомоги Україні	
Німеччина	
Допомога в галузі безпеки та оборони	01.08.2022 – РСЗВ MARS II та некеровані ракети
	23.09.2022 – 6 ЗГК Gepard, 6000 боєприпасів до них, 3000 снарядів 155-мм калібру та 6000 патронів
	28.09.2022 – 6 кулеметів Maschinengewehr 3 для броньованих ремонтно-евакуаційних машин та 30 тис. 40-мм гранат до них

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Допомога в галузі безпеки та оборони	11.10.2022 – ЗРК IRIS-T (SLM)
	12.10.2022 – закупівля у Словаччини та передачу Україні 16 САУ Zuzana, 130 польових обігрівачів, 36 автомобілів швидкої допомоги, 100 тис. аптечок першої допомоги та 405 тис. сухпайків.
	15.10.2022 – 16 броньованих бортоукладальних машин “Biber” та 10 понтонно-мостових машин
	19.10.2022 – 5 ремонтно-евакуаційних машин Begepanzer 2, 167 тис. патронів стрілецької зброї, 100 палаток, 183 генераторів та зимовий одяг
	26.10.2022 – 4 САУ Panzerhaubitze 2000, 2 РСЗВ MARS II та 2 надводні дрони, 6,1 тис. 155-мм артснарядів та 186 тис. 40-мм пострілів до гранатометів
	02.11.2022 – 500 патрульних автомобілів для спостереження за кордоном, 10 тяжких і середніх мостових систем та 2 навантажувачі
	09.11.2022 – 30 броньованих автомобілів Dingo, ракети до ЗРК Iris-T, 18 систем захисту від дронів, 18 розвідувальних дронів, 5 важких тягачів M1070 Oshkosh, 3 навантажувачі та засоби захисту від БпЛА
	10.11.2022 – 18 розвідувальних БпЛА
	19.11.2022 – 30 ЗГК Gepard
	21.11.2022 – боєприпаси до РСЗВ MARS II, три великовантажні напівпричепи M1070 Oshkosh, 17 авто для контролю за кордоном, 10 приладів захисту від дронів, 20 приладів для боротьби з БпЛА та 116 польових обігрівачів
	01.12.2022 – 9 млн євро: мобільний шпиталь для ЗС України від німецької компанії Zeppelin Mobile Systeme GmbH
	05.12.2022 – 155-мм боєприпаси
	09.12.2022 – 18 од. 155-мм САУ RCH155, 20 од. БТР Dingo, 2 танкових тягачів M1070 Oshkosh, 80 пікапів, 90 приладів захисту від дронів та 7 вантажівок 8x6 зі змінною системою завантаження
	13.12.2022 – 24 самохідних гаубиць та 7 од. САУ Gepard

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Допомога в галузі безпеки та оборони	15.12.2022 – додаткові ракети для ЗПК IRIS-T, дві броньовані ремонтно-евакуаційні машини, 30 тис. снарядів до 40-мм гранатометів, 5 тис. 155-мм артилерійських боєприпасів, чотири карети швидкої допомоги, 18 ваговозів 8х8 зі змінними кузовами
	25.12.2022 – броньована ремонтно-евакуаційна машини Bergerpanzer 2 та 13 автомобілів для несення прикордонної служби, карета швидкої допомоги та 50 польових обігрівачів
	05.01.2023 – батарея ПРО “Patriot”
	06.01.2023 – 20 од. 70-мм РСЗВ на шасі пікапа й ракети до них, 2 броньовані ремонтно-евакуаційні машини Bergerpanzer 2 і 1 великовантажний сідловий тягач M1070 Oshkosh, 7 дистанційно керованих гусеничних машин, 12 великовантажних зчленованих вантажівок, 8 розвідувальних безпілотників, 27 датчиків протидії безпілотникам, 30 датчиків виявлення безпілотників, 63 пікапи, 7 прикордонних патрульних автомобілів, 1 машина швидкої допомоги і 32 польові обігрівачі
	07.01.2023 – 40 бронетранспортерів Marder
	19.01.2023 – 1 млн євро : 2 радіолокаційні станції (РЛС) TRML-4D, в рамках контракту на поставку 4 радарів TRML-4D в межах виробництва і постачання німецької системи ППО IRIS-T SLM для України від компанії HENSOLDT
	25.01.2023 – 14 танків Leopard 2A6; реекспорт танків Leopard
	27.01.2023 – ракети для ЗПК IRIS-T, 13 вантажівок, 2 15-тонних вантажівок, 12 тягачів та 4 напівпричепів, 12 машин для охорони кордону та 2 пікапи
	30.01.2023 – бронемашини для розмінування Wisent 1 MC
	03.02.2023 – танки Leopard 1 з промислових запасів Німеччини; переговори з Катаром про передачу Україні 15 установок Gepard
	11.02.2023 – 59 тонн обладнання від німецького оператора мережі Stromnetz Berlin GmbH: 40 трансформаторів, арматура, розподільне і освітлювальне обладнання та інструменти

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Допомога в галузі безпеки та оборони	26.02.2023 – передачу 9 мостоукладальних танків Biber; 120 тис. аптечок; 28 вантажівок Zetros, 10 зимових маскувальних сіток, 300 тис. снарядів до ЗГК Gepard
	26.02.2023 – 9 броньованих мостоукладачів BIBER, 120 тис. аптечок та 28 комерційних авто Zetros
Велика Британія	
Допомога в галузі безпеки та оборони	07.01.2022 – 1100 протитанкових ракет малої дальності MBT NLAW
	21.01.2022 – 900 ПТРК малої дальності MBT NLAW, навчання військовослужбовців ЗС України
	24.08.2022 – 54 млн фунтів стерлінгів військової допомоги за рахунок коштів спільного Фонду Великої Британії та Норвегії, внесок якої складає 400 млн норвезьких крон . Пакет включає: 850 дронів Black Hornet Nano (вир. Норвегії), 200 дронів спостереження, 1000 баражуючих протитанкових боєприпасів та обладнання для пошуку мін
	09.11.2022 – 12 тис. комплектів зимової форми одягу та 150 наметів з обігрівом
	10.11.2022 – передачу 1000 ракет “земля-повітря”
	19.11.2022 – 125 зенітних гармат, РЛС і РЕБ для протидії БпЛА
	21.11.2022 – модернізовані високоточні ракети Brimstone 2
	18.12.2022 – високоточні ракети Brimstone 2
	30.12.2022 – 1000 металопрошукачів VALLON та 100 комплектів для знешкодження бомб
	18.01.2023 – 14 танків Challenger 2, 30 САУ AS90, 100 бронетранспортерів Bulldog (“Бульдог”), десятки БпЛА, 100 тис. артилерійських снарядів, 100 “вдосконалених ракет” та запасні частини для українських танків і бронемашин
	18.01.2023 – 20 артиллерійських М109А4ВЕ бельгійського виробництва
	19.01.2023 – 50 млн фунтів стерлінгів : 600 ракет Brimstone та 125 зенітних гармат і технологій з протидії іранським БпЛА, десятки радарів і засобів РЕБ
	19.01.2023 р. - 15 млн фунтів стерлінгів допомоги, яка включає передачу зимового обладнання для військових.

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Канада	
Допомога в галузі безпеки та оборони	26.01.2022 – 6,1 млн дол.: стрілецька зброя, карабіни, снайперські гвинтівки, 1,5 млн набоїв
	30.06.2022 – 39 машин бойової підтримки LAV (ACSV) і 6 камер високої роздільної здатності для українських БпЛА
	08.08.2022 – 32 тонн допомоги: шоломи, бронежилети, аптечки, спальні мішки та палатки
	31.10.2022 – 39 броньованих автомобілів
	17.11.2022 – 34 млн канадських дол.: 39 броньованих машин бойової підтримки ACSV, забезпечення ЗС України сучасними супутниковими зображеннями, камерами для БпЛА, зимовим спорядженням, портативними нагрівачами, ковдрами та спальними мішками, 55 млн дол. для Червоного Хреста на допомогу українцям та 15 млн дол. на організацію розмінування території України
	30.12.2022 – бронеавтомобілі Roshel для ДПСУ
	18.01.2023 – 200 бронетранспортерів Senator
	17.02.2023 – 21 млн дол.: 7,5 млн дол. компанії Tetra Tech для проведення навчання та забезпечення обладнанням українських саперів, 5 млн дол. для офісу спеціального представника Генерального секретаря ООН з питань сексуального насильства під час конфлікту та 4,8 млн дол. для організації Alinea International, яка залучена до реформування Нацполіції у воєнному контексті та 3 млн дол. для Німецького фонду Маршалла США з підтримки українських медіа на звільнених територіях
Естонія, Латвія, Литва	
Допомога в галузі безпеки та оборони	11.11.2021 – ПЗРК FIM-92 Stinger та обладнання до них
	23.11.2021 – ПЗРК FIM-92 Stinger та обладнання до них
	21.01.2022 – ПТРК FGM-148 Javelin та ракети до них
	25.05.2022 – 20 БТР M113, 10 вантажівок і 10 позашляховиків
	15.08.2022 – вертольоти Ми-8 та Ми-2, 6 гаубиць M109
	15.08.2022 – міномети, протитанкові засоби, польовий шпиталь

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Допомога в галузі безпеки та оборони	26.09.2022 – 50 БТР М113
	04.10.2022 – БпЛА, вилучені при спробі перетину естонсько-російського кордону та передачі їх до підрозділів російської армії
	09.10.2022 – 2 млн євро: 25 тис. комплектів зимового одягу
	13.10.2022 – зимова форма одягу, спорядження та озброєння
	13.10.2022 – 120-мм міномети на платформі БТР М113, бронемашини, тепловізори, БпЛА та інше озброєння
	27.10.2022 – 7 позашляховиків Toyota Land Cruiser 200 та інша техніка
	04.11.2022 – коптери DJI Mavic 2 Enterprise
	11.11.2022 – 250 тисяч. Євро: додаткова військова допомога
	21.11.2022 – 155-мм боєприпаси, зимове спорядження, розширення програми з підготовки українських військових
	12.12.2022 – 300 млн євро: гаубиці, БпЛА, військова зимова форма одягу
	18.01.2023 – ПЗРК Stinger, вертольоти, кулемети, боєприпаси, БпЛА
	25.01.2023 – 900 пікапів-позашляховиків
	25.01.2023 – 7 млн євро: військова техніка, бронежилети, броньовані машини швидкої допомоги, технологічні рішення, біноклі та прилади нічного бачення для ЗС України
	11.02.2023 – 36 автоматичних зенітних гармат Bofors L70
	25.02.2023 – 1 млн дол.: 14 радарів ППО ізраїльського виробництва
	26.02.2023 – стрілецька зброя, БпЛА, тепловізори, генератори та зарядні пристрої, військовий одяг
Польща	
Допомога в галузі безпеки та оборони	26.01.2022 – реактивні гранатомети SMAW-D
	29.05.2022 – 230 танків Т-72М, 40 БМП-1, 20 122-мм САУ 2С1, 18 155-мм САУ АНС “Krab” та 20 РСЗВ “Град”
	26.08.2022 – 320 т допомоги: продукти харчування, матраци, ковдри

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
	07.12.2022 – передачу зенітно-ракетних комплексів С-125 “Newa SC”
Чехія	
Допомога в галузі безпеки та оборони	26.01.2022 – ПЗРК Piorun, боєприпаси та БпЛА
	26.01.2022 – 4 штурмовики Су-25 та 31 танк Т-72
	05.10.2022 – 400 млн чеських крон: підвищення рівня спроможностей ЗС України
	20.10.2022 – 22 млн чеських крон: на підвищення рівня спроможностей ЗС України
Франція	
Допомога в галузі безпеки та оборони	13.07.2022 – 36 збірних мостів
	12.12.2022 – 6 155-мм гаубиць TRF1, 18 САУ “Caesar”, 2 ракетні установки LRU і 2 ЗУ “Crotale”, протитанкове та зенітне обладнання, паливо, шоломи, бронжилети, прилади нічного бачення, боєприпаси різних калібрів
	12.11.2022 – 6 самохідних гаубиць Caesar
	20.11.2022 – 2 батареї ЗУ Crotale, 2 батареї РСЗВ
	29.11.2022 – батарея РСЗВ LRU
	21.12.2022 – ЗУ “Crotale”
	28.01.2023 – 2 млрд євро: 700 ракет Aster-30 для комплексів SAMP-T
	31.01.2023 – 12 гаубиць Caesar, ППО (радар Ground Master 200)
	17.02.2023 – ПТРК Akeron
	18.02.2023 – 12 гаубиць Caesar, ППО
	26.02.2023 – радары GM 200 до системи ППО
Італія	
Допомога в галузі безпеки та оборони	30.10.2022 – 2 РСЗВ M70, 6 155-мм САУ PZH 2000, 30 155-мм самохідних гаубиць M109L та 10 БТР M113
	01.11.2022 – 2 РСЗВ MLRS, 6 САУ Panzerhaubitze 2000, 30 САУ M109L, 10 БТР M113
	09.11.2022 – системи ППО SAMP-T, Aspide та ПЗРК Stinger

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Допомога в галузі безпеки та оборони	08.12.2022 – гаубиці FH-70 з артилерійськими тягачами Iveco Astra
	13.01.2023 – батарея ЗРК SAMP-T.
	26.01.2023 – ударні БпЛА Hero-30
Данія, Швеція, Фінляндія, Бельгія, Норвегія, Нідерланди	
Допомога в галузі безпеки та оборони	28.10.2022 – Швеція: 12 самохідних артилерійських установок Archer
	16.11.2022 – Швеція, 60 млн дол.: автомобілі підвищеної прохідності, зимове спорядження та намети; 287 млн дол.: ЗРК МІМ-23 “HAWK”
	25.11.2022 – Норвегія, 250 млн норвезьких крон: самохідна гаубиця M109, 20 тис. ремонтних комплектів для M109, 55 тис. перев’язувальних комплектів та індивідуальних аптечок, 30 тис. польових пайків та 55 тис. комплектів зимового одягу
	25.11.2022 – Норвегія, 150 млн норвезьких крон: на підтримку тренувальної місії ЄС з підготовки українських військовослужбовців
	26.11.2022 – Бельгія: 10 підводних дронів та 2 сучасних мобільних медичних лабораторій
	01.12.2022 – Нідерланди, Естонія, Норвегія: мобільний шпиталь для потреб ЗС України
	12.12.2022 – Швеція: засоби ППО, зимова форма одягу
	24.12.2022 – Фінляндія, 29 млн євро: воєнна техніка та обладнання, участь Фінляндії у навчаннях військовослужбовців ЗС України у Великій Британії до кінця 2023 р.
	05.01.2023 – Норвегія: 10 тис. артилерійських снарядів
	19.01.2023 – Данія: 19 САУ Caesar
	20.01.2023 – Фінляндія, 400 млн євро: важке озброєння та боєприпаси
	25.01.2023 – Бельгія: систем ППО, протитанкове озброєння та боєприпаси
	13.02.2023 – Данії: 19 САУ Caesar

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Іспанія	
Допомога в галузі безпеки та оборони	25.08.2022 – 2,5 млн євро: 20 броньованих машин, 75 контейнерів артснарядів, батарея ППО та 1000 т дизельного пального
	09.10.2022 – 8 легких броньованих автомобілів, два автомобілі “швидкої допомоги” та п’ять тонн медикаментів
	25.01.2023 – 4 танки Leopard 2A6
	06.02.2023 – 20 бронетранспортерів M113
Словаччина	
Допомога в галузі безпеки та оборони	09.10.2022 – 2 САУ Zuzana-2
	19.11.2022 – 7 САУ Zuzana-2
	08.12.2022 – боєприпаси, у т. ч. великого калібру, зимова форма одягу та військове спорядження
	16.01.2023 – 7 САУ Zuzana-2
Інші держави	
Допомога в галузі безпеки та оборони	23.05.2022 – Нова Зеландія: підготовка українських військових до застосування гаубиць L119
	03.07.2022 – Австралія, 100 млн австралійських дол.: 4 БТР M113, 20 ББМ Bushmaster
	15.10.2022 – Румунія: 400 тисяч. Євро: підвищення рівня спроможностей ЗС України
	27.10.2022 – Австралія: 30 БТР Bushmaster та участь 70 військових інструкторів у процесу підготовки українських військовослужбовців
	30.10.2022 – Словенія: 28 танків М-55С (модернізовані Т-55)
	01.11.2022 – Болгарія, 1 млрд дол.
	21.11.2022 – Люксембург: високомобільні багатоцільові колісні транспортні засоби Humvee
	22.11.2022 – Туреччина: високоточні ракети Sungur IIR, TLRG-230 для БпАК Bayraktar TB2
	24.11.2022 – Люксембург: 100 ПТРК NLAW, 15 військових наметів та високомобільні багатоцільові колісні транспортні засоби Humvee

Дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)
Допомога в галузі безпеки та оборони	26.11.2022 – Люксембург: шість розвідувальних БпЛА Primoco One 150
	09.12.2022 – Болгарія: артилерійські снаряди
	10.12.2022 – Марокко: запасні частини до танків Т-72
	11.01.2023 – Туреччина: касетні боєприпаси
	13.01.2023 – Ізраїль: технологія оповіщення про повітряну загрозу
	26.01.2023 – Туреччина: БпАК Bayraktar TB2
	13.02.2023 – Пакистан: 10 тис. реактивних снарядів для установок “Град”
	25.02.2023 – Хорватія: 14 транспортних вертольотів – 12 Ми-8МТВ-1 і 2 Ми-8Т
	25.02.2023 – Австралія, 33 млн дол.: військові БпЛА, 155-мм артилерійські снаряди

ДІЇ УКРАЇНИ: ОЦІНКА ВОЄННОЇ ЗАГРОЗИ, КЛЮЧОВІ РІШЕННЯ ДЛЯ ПОСИЛЕННЯ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ ТА ПІДГОТОВКИ КРАЇНИ ДО ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Звернення Президента України Володимира Зеленського до українців і народів світу

24 березня 2022 року

Вільні люди вільного світу!

Українці та громадяни всіх держав, які цінують свободу!

Друзі!

24 березня – місяць нашого спротиву. Героїчного спротиву Української держави, українського народу безжальному вторгненню Російської Федерації. Вже місяць нашому захисту від намагання нас знищити. Стерти з лиця землі.

Початковий задум російських військ розвалився ще в перші дні вторгнення. Вони думали, що українці злякаються. Вони думали, що ми, українці, не будемо боротися. Вони помилилися.

Вони нічого не знають про нас, про українців. Нічого не знають взагалі про свободу. Про те, яка вона цінна. Вони не знають, як свобода збагачує життя. Дає життя сенс.

Але їх багато! Окупантів усе ще дуже багато. Росія дістає живу силу звідусіль. Техніку. Авіабомби, ракети. Шукає найманців по світу. Будь-яких покидьків, які здатні стріляти в мирних людей.

Російські війська руйнують наші міста. Вбивають без розбору цивільних людей. Івалтують жінок. Викрадають дітей. Розстрілюють біженців. Захоплюють гуманітарні колони. Займаються мародерством.

Спалюють музеї, підривають школи, лікарні тощо. Для них мішень – університети, житлові квартали... Що завгодно! Російські війська не знають межі зла.

Але...

The war of Russia is not only the war against Ukraine. Its meaning is much wider.

Russia started the war against freedom as it is.

This is only the beginning for Russia on the Ukrainian land. Russia is trying to defeat the freedom of all people in Europe. Of all the people in the world. It tries to show that only crude and cruel force matters.

It tries to show that people do not matter, as well as everything else that makes us people.

That's the reason we all must stop Russia. The world must stop the war.

I thank everyone who acts in support of Ukraine. In support of freedom. But the war continues. The acts of terror against peaceful people go on. One month already! That long! It breaks my heart, hearts of all Ukrainians and every free person on the planet.

That's why I ask you to stand against the war! Starting from March 24 – exactly one month after the Russian invasion... From this day and after then.

Show your standing! Come from your offices, your homes, your schools and universities. Come in the name of peace. Come with Ukrainian symbols to support Ukraine, to support freedom, to support life.

Come to your squares, your streets. Make yourselves visible and heard. Say that people matter. Freedom matters. Peace matters. Ukraine matters.

From March 24.

In downtowns of your cities.

All as one together who want to stop the war.

А сейчас хочу сказать отдельно гражданам Российской Федерации.

Уверен, среди вас много тех, кому политика вашего государства противна. Кого уже просто тошнит от того, что вы видите по телевизору. От того, как вам врут ваши же пропагандисты в интернете. Пропагандисты, которые оплачиваются из ваших налогов. И врут о войне, которая оплачивается из ваших налогов. И которая делает беднее всех граждан России. Каждый день всё больше.

Разве это не глупо? Ваше государство собирает с вас налоги, чтобы сделать вас беднее. Чтобы изолировать вас от мира. Чтобы вас было легче контролировать. И проще отправлять на войну умирать.

Украина никогда не угрожала безопасности Российской Федерации.

Даже сейчас мы делаем всё только для того, чтобы вернуть мир на свою землю. Не на вашу – на нашу землю. Для своих людей.

Мы делаем всё, чтобы закончить эту войну. И когда у нас это получится – это будет непременно, – вы будете уверены, как минимум в одном: ваших детей больше не отправят умирать на нашу землю, на нашу территорию.

Поэтому вы, граждане России, тоже заинтересованы в мире. Спасайте своих сыновей от войны. Рассказывайте правду о войне. И если можете покинуть Россию, чтобы не отдавать ваши налоги на войну, сделайте это.

Всі опитування показують, що народи Європи й Америки нас підтримують.

Я вдячний усім вам за це. Вдячний від імені України. Кожному у Євросоюзі, США, Канаді, Великій Британії та інших країнах за підтримку нас. За підтримку свободи. За підтримку України.

24 березня у Європі, у Брюсселі, відбудуться одразу три важливих саміти. Важливих для безпеки кожного з нас. Саміт НАТО. Саміт Євросоюзу. Саміт «Великої сімки».

Я впевнений, люди продемонструють, як вони нас підтримують. Але підтримати свободу повинні й політики. Усі вони. Вони повинні підтримати боротьбу за життя.

Ми чекаємо серйозних кроків. Від НАТО, ЄС і «Великої сімки».

Ми знаємо, що росіяни вже почали лобіювати свої інтереси. Це інтереси війни. Ми знаємо, що вони працюють із деякими партнерами. Ми знаємо, що вони хочуть загасити цю тему. Тему боротьби проти війни. Але загасити потрібно війну.

На цих трьох самітах буде наша міцна позиція. На цих трьох самітах ми побачимо, хто друг, хто партнер, а хто продався і зрадив.

Життя можна захистити тільки в єдності. Свобода має бути озброєною.

Українське небо так і не зробили безпечним від російських ракет і авіабомб. Ми так і не отримали літаки й сучасну протиракетну зброю. Ми так і не отримали танки, протикорабельні засоби. Російські війська все ще можуть вбивати тисячі наших людей, руйнувати наші міста. Просто тому, що окупантів дуже багато. Просто тому, що Росія десятиліттями готувалася до цієї ганебної війни.

Ми просили закрити наше небо. І ми просили, щоб допомога від НАТО для України була дієвою й без обмежень. Будь-яка підтримка зброєю, якої ми потребуємо. Ми просили, щоб Альянс заявив, що буде всебічно допомагати Україні виграти цю війну, очистити нашу територію від загарбників і відновити мир в Україні.

Вільні люди вільного світу!

Ми маємо разом не допустити, щоб Росії вдалося зламати когось у НАТО, ЄС чи у «Великій сімці». Зламати й перетягти на сторону війни. Побачимо 24 березня.

Українці! Українки! Усі наші герої!

Вже місяць минув. Ми витримали у шість разів довше, ніж планував ворог. Ніж російське командування доповідало російському Президенту.

Вони були впевнені, що Україна – це не держава. Вони були впевнені, що ми – це не народ. Вони обманули самі себе. Але нам немає до них діла. Це їхнє державне самогубство. А ми лише захищаємо своє життя. Свою свободу. Нашу власну державу. Наших дітей. А значить – наше майбутнє.

Це війна за незалежність. І ми зобов'язані перемогти.

Кожне місто, яке героїчно чинить спротив, ми відбудуємо. За кожен злочин ми притягнемо окупантів до відповідальності. Житомир і Суми, Київ і Чернігів, Харків і Маріуполь, Волноваха і Миколаїв, Охтирка й Гостомель, Херсон і Одеса, Ізюм і Донецьк, і Луганськ, і Чорнобаївка... Усі наші люди будуть жити у вільній Україні. Після нашої перемоги. Яка настане тим швидше, чим більше ми будемо всі у єдності.

Ми всі – українці. Ми всі – європейці. Ми всі – вільні люди вільного світу.

У єдності! На полі бою й на політичних посадах, на мітингах і на самітах, у роботі й у спілкуванні з людьми. Усіма своїми діями ми повинні спонукати Росію шукати мир. Усіма своїми діями ми повинні наближати перемогу свободи.

Вічна пам'ять усім, хто загинув за Україну!

Вічна слава усім нашим героям!

Слава Україні

Назва документу	Зміст воєнно-політичного рішення
Рішення Президента України	
Указ Президента України від 3 березня 2020 року № 61/2020 “Про структуру плану оборони України”	Затверджено структуру плану оборони України
Указ Президента України від 24 березня 2020 року № 106/2020 “Про рішення РНБО України від 24 березня 2020 року “Про звіт щодо результатів проведення оборонного огляду Міністерством оборони України”	Введено в дію рішення РНБО України від 24 березня 2020 р. “Про звіт щодо результатів проведення оборонного огляду Міністерством оборони України”
Указ Президента України від 17 червня 2020 року 230/2020 “Про Комітет з питань розвідки”	Створено Комітет з питань розвідки при Президентіві України
Указ Президента України від 7 липня 2020 року № 269/2020 “Про вихід України з Угоди про створення Ради керівників підрозділів фінансової розвідки держав – учасниць СНД”	Затверджено рішення про вихід України з Угоди про створення Ради керівників підрозділів фінансової розвідки держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав (СНД)
Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 “Про рішення РНБО України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України”	Введено в дію рішення РНБО України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України”
Указ Президента України від 30 вересня 2020 року № 417/2020 “Про День територіальної оборони України”	Встановлено відзначення Дня територіальної оборони України

Указ Президента України від 16 грудня 2020 року № 570/2020 “Про План проведення багатонаціональних навчань за участю підрозділів Збройних Сил України на території України та їх участі у багатонаціональних навчаннях поза межами України на 2021 рік і про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України у 2021 році для участі у багатонаціональних навчаннях”	Затверджено План проведення багатонаціональних навчань за участю підрозділів Збройних Сил України на території України та їх участі у багатонаціональних навчаннях поза межами України на 2021 рік, і визначено порядок допуску підрозділів збройних сил інших держав на територію України у 2021 році для участі у багатонаціональних навчаннях
Указ Президента України від 29 грудня 2020 року № 597/2020 “Про рішення РНБО України від 29 грудня 2020 року “Про результати проведення огляду громадської безпеки та цивільного захисту”	Введено в дію рішення РНБО України про результати проведення огляду громадської безпеки та цивільного захисту
Указ Президента України від 29 грудня 2020 року № 598/2020 “Про рішення РНБО України від 29 грудня 2020 року “Про результати проведення огляду загальнодержавної системи боротьби з тероризмом”	Введено в дію рішення РНБО України про результати проведення огляду загальнодержавної системи боротьби з тероризмом
Указ Президента України від 28 січня 2021 року № 29/2021 “Про рішення РНБО України від 28 січня 2021 року “Про внесення змін до рішення РНБО України від 14 грудня 2020 року, уведеного в дію Указом Президента України від 14 грудня 2020 року № 564-27т”	Введено в дію рішення РНБО України про внесення змін до рішення РНБО України від 14 грудня 2020 року, уведеного в дію Указом Президента України від 14 грудня 2020 року № 564-27т
Указ Президента України від 4 березня 2021 року № 85/2021 “Про рішення РНБО України від 26 лютого 2021 року “Про невідкладні заходи щодо протидії загрозам національній безпеці у сфері громадянства”	Введено в дію рішення РНБО України про невідкладні заходи щодо протидії загрозам національній безпеці у сфері громадянства

Указ Президента України від 19 березня 2021 року № 106/2021 “Про рішення РНБО України від 11 березня 2021 року “Про створення Центру протидії дезінформації”	Введено в дію рішення РНБО України про створення Центру протидії дезінформації
Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 117/2021 “Про рішення РНБО України від 11 березня 2021 року “Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя”	Введено в дію рішення РНБО України, що передбачає затвердження Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя
Указ Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021 “Про рішення РНБО України від 25 березня 2021 року “Про Стратегію воєнної безпеки України”	Введено в дію рішення РНБО України, що передбачає затвердження Стратегії воєнної безпеки України
Указ Президента України від 27 березня 2021 року № 124/2021 “Про деякі питання забезпечення національної безпеки України”	Введено в дію рішення РНБО України, яким затверджено рішення щодо окремих питань із забезпечення національної безпеки України
Указ Президента України від 2 червня 2021 року № 226/2021 “Про рішення РНБО України від 2 червня 2021 року “Про деякі питання активізації процесу мирного врегулювання ситуації в Донецькій та Луганській областях”	Введено в дію рішення РНБО України, яким затверджено рішення з активізації процесу мирного врегулювання ситуації в Донецькій та Луганській областях
Указ Президента України від 18 серпня 2021 року № 367/2021 “Про рішення РНБО України від 30 липня 2021 року “Про окремі питання реалізації державної політики у сфері захисту державного кордону”	Введено в дію рішення РНБО України, яким затверджено рішення щодо розгляду окремих питань з реалізації державної політики у сфері захисту державного кордону

Указ Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021 “Про рішення РНБО України від 14 травня 2021 року “Про Стратегію кібербезпеки України”	Введено в дію рішення РНБО України, що передбачає затвердження Стратегії кібербезпеки України
Указ Президента України від 17 вересня 2021 року № 473/2021 Про рішення РНБО України від 20 серпня 2021 року “Про Стратегічний оборонний бюлетень України”	Введено в дію рішення РНБО України, що передбачає затвердження Стратегічного оборонного бюлетеня України.
Указ Президента України від 20 вересня 2021 року № 477/2021 “Про рішення РНБО України від 17 вересня 2021 року “Про пропозиції до проєкту Закону України “Про Державний бюджет України на 2022 рік” по статтях, пов’язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони України”	Введено в дію рішення РНБО, що затверджує пропозиції до проєкту Закону України “Про Державний бюджет України на 2022 рік” по статтях, пов’язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони України
Указ Президента України від 27 вересня 2021 року № 479/2021 “Про рішення РНБО України від 20 серпня 2021 року “Про запровадження національної системи стійкості”	Введено в дію рішення РНБО України про запровадження національної системи стійкості
Указ Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021 “Про рішення РНБО України від 15 жовтня 2021 року “Про Стратегію інформаційної безпеки”	Введено в дію рішення РНБО України, що передбачає затвердження Стратегії інформаційної безпеки.
Указ Президента України від 01 лютого 2022 року № 36/2022 “Про першочергові заходи щодо зміцнення обороноздатності держави, підвищення привабливості військової служби у Збройних Силах України та поступового переходу до засад професійної армії”	Введено в дію рішення РНБО України про вжиття першочергових заходів зі зміцнення обороноздатності держави, підвищення привабливості військової служби у Збройних Силах України та поступового переходу до засад професійної армії

Указ Президента України від 01 лютого 2022 року № 37/2022 “Про рішення РНБО України від 30 грудня 2021 року “Про План реалізації Стратегії кібербезпеки України”	Введено в дію рішення РНБО України, що передбачає затвердження Плану реалізації Стратегії кібербезпеки України
Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 “Про введення воєнного стану в Україні”	В Україні введено воєнний стан
Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 67/2022 “Про невідкладні заходи щодо фінансового забезпечення функціонування держави в умовах воєнного стану”	Передбачено проведення невідклад- них заходів з фінансового забез- печення функціонування держави в умовах воєнного стану
Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 69/2022 “Про загальну мобілізацію”	Оголошення загальної мобілізацію в Україні
Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 70/2022 “Про рішення РНБО України від 24 лютого 2022 року “Про введення в дію плану оборони України та Зведеного плану територіальної оборони України”	Введено в дію рішення РНБО України, яке передбачає введення в дію плану оборони України та Зведеного плану територіальної оборони України
Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 71/2022 “Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань”	Затверджено рішення щодо порядку використання Збройних Сил України та інших військових формувань
Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 72/2022 “Про утворення Ставки Верховного Головнокомандувача”	Створено Ставку Верховного Головнокомандувача ЗС України
Указ Президента України від 04 березня 2022 року № 104/2022 “Про фінансове забезпечення заходів правового режиму воєнного стану”	Затверджено порядок фінансового забезпечення заходів з правового режиму воєнного стану

Указ Президента України від 14 березня 2021 року № 133/2022 “Про продовження строку дії воєнного стану в Україні”	Продовжено строк дії воєнного стану в Україні
Указ Президента України від 19 березня 2022 року № 151/2022 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року “Про нейтралізацію загроз інформаційній безпеці держави”	Введено в дію рішення РНБО України, яке передбачає проведення заходів з нейтралізації загроз інформаційній безпеці держави
Указ Президента України від 19 березня 2022 року № 152/2022 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року “Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану”	Введено в дію рішення РНБО України щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану
Указ Президента України від 11 квітня 2022 року № 231/2022 “Про внесення змін до Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України”	Введено зміни до Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України
Указ Президента України від 18 квітня 2022 року № 259/2022 “Про продовження строку дії воєнного стану в Україні”	Продовжено строк дії воєнного стану в Україні
Указ Президента України від 11 травня 2022 року № 326/2022 “Про рішення РНБО України від 11 травня 2022 року “Про примусове вилучення в Україні об’єктів права власності РФ та її резидентів”	Введено в дію рішення РНБО України, яким передбачено порядок примусового вилучення в Україні об’єктів права власності російської федерації та її резидентів
Указ Президента України від 01 серпня 2022 року № 545/2022 “Про внесення змін до Положення про проходження військової служби у Збройних Силах України іноземцями та особами без громадянства”	Введено зміни до Положення про проходження військової служби у Збройних Силах України іноземцями та особами без громадянства

Указ Президента України від 05 серпня 2022 року № 560/2022 “Про внесення змін до Положення про проходження військової служби військовослужбовцями Служби безпеки України”	Введено зміни до Положення про проходження військової служби військовослужбовцями Служби безпеки України
Указ Президента України від 15 серпня 2022 року № 579/2022 “Про Консультативну раду з питань деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території АР Крим та міста Севастополя”	Утворено Консультативну раду, як дорадчий орган при Президентові України
Указ Президента України від 01 вересня 2022 року № 622/2022 “Про Консультативну раду з питань взаємодії України з арабськими та мусульманськими державами”	Утворено Консультативну раду з питань взаємодії України з арабськими та мусульманськими державами як консультативно-дорадчий орган при Президентові України
Указ Президента України від 12 вересня 2022 року № 641/2022 “Про внесення змін до Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України”	Введено зміни до порядку проходження служби особами офіцерського складу юридичної, медичної та капеланської служб, які мають відповідну освіту та займають відповідну штатну посаду
Указ Президента України від 22 вересня 2022 року № 661/2022 “Про робочу групу з опрацювання питання створення спеціального міжнародного трибуналу щодо злочину агресії проти України”	Затверджено персональний склад робочої групи з питань створення міжнародного трибуналу щодо злочину агресії проти України
Указ Президента України від 30 вересня 2022 року № 679/2022 Про рішення РНБО України від 30 вересня 2022 року “Щодо дій України у відповідь на спробу Російської Федерації анексувати території нашої держави, з метою гарантування безпеки євроатлантичного простору, України та відновлення її територіальної цілісності”	Введено в дію рішення РНБО України, у якому заявляється про неможливість проведення переговорів з президентом російської федерації в. путіним та схвалено текст Спільного звернення Президента України, Голови Верховної Ради України та Прем’єр-міністра України до Організації Північноатлантичного договору

Указ Президента України від 28 жовтня 2022 року № 742/2022 “Про присвоєння почесної відзнаки «Місто-рятівник» місту Прага (Чеська Республіка)”	За виявлені гуманізм, милосердя і солідарність з Українським народом, всебічну допомогу громадянам України, які вимушено залишили Батьківщину внаслідок збройної агресії росії проти України, столиці Чехії м. Прага присвоєно Указом Президента України почесна відзнака “Місто-рятівник”
Указ Президента України від 1 грудня 2022 року № 820/2022 “Про рішення РНБО України від 1 грудня 2022 року “Про окремі аспекти діяльності релігійних організацій в Україні і застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)”	Введено зміни до списку осіб, на яких пропонується застосувати персональні спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції) до фізичних осіб введених на термін до п’ять років
Указ Президента України від 23 грудня 2022 року № 883/2022 “Про рішення РНБО України від 23 грудня 2022 року “Про проведення огляду громадської безпеки та цивільного захисту”	Введено в дію рішення щодо проведення МВС України огляду громадської безпеки та цивільного захисту, передбачивши внесення необхідних змін до постанови Кабінету Міністрів України від 22 травня 2019 року №507 “Про затвердження Порядку проведення огляду громадської безпеки та цивільного захисту Міністерством внутрішніх справ”
Указ Президента України від 23 грудня 2022 року № 884/2022 “Про рішення РНБО України від 23 грудня 2022 року “Про заходи з розвитку та використання вітчизняних систем супутникової навігації в інтересах безпеки і оборони держави”	Введено в дію пропозиції Державного космічного агентства України щодо запровадження на період дії воєнного стану особливого режиму роботи операторів функціональних доповнень глобальних навігаційних супутникових систем (ГНСС), які надають послуги супутникової навігації, шляхом передавання управління ГНСС-станціями наземної корекції для узгодження з ГШ ЗС України

Указ Президента України від 13 січня 2023 року № 18/2023 “Про рішення РНБО України від 13 січня 2023 року “Щодо стану виконання рішень Ради національної безпеки і оборони України з питань енергетичної безпеки та невідкладних заходів із забезпечення роботи національної економіки під час осінньо-зимового періоду 2022/23 року в умовах особливого періоду”	Введено в дію рішення РНБО України від 3 січня 2023 року “Щодо стану виконання рішень Ради національної безпеки і оборони України з питань енергетичної безпеки та невідкладних заходів із забезпечення роботи національної економіки під час осінньо-зимового періоду 2022/23 року в умовах особливого періоду”
Указ Президента України від 23 січня 2023 року № 27/2023 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 січня 2023 року “Про деякі питання щодо перетину державного кордону України в умовах воєнного стану”	Затверджено зміни до Правил перетину державного кордону України в умовах воєнного стану, якими передбачається норма, якою виїзд за межі України для державних службовців передбачається виключно у службові відрядження
Указ Президента України від 24 січня 2023 року № 30/2023 “Про присвоєння почесної відзнаки “Місто-рятівник” місту Вільнюс (Литовська Республіка)”	За виявлені гуманізм, милосердя і солідарність з Українським народом, всебічну допомогу громадянам України, які вимушено залишили Батьківщину внаслідок збройної агресії російської федерації проти України Указом Президента присвоєно почесне відзнака “Місто-рятівник” місту Вільнюс (Литовська Республіка)
Указ Президента України від 06 лютого 2023 року № 58/2023 “Про продовження строку дії воєнного стану в Україні”	Продовжено строк дії воєнного стану в Україні з 19 лютого 2023 року строком на 90 діб
Указ Президента України від 06 лютого 2023 року № 59/2023 “Про продовження строку проведення загальної мобілізації ”	Продовжено строк дії загальної мобілізації в Україні з 19 лютого 2023 року строком на 90 діб

Персональні спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції), введених в дію Указами Президента “Про рішення РНБО України “Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)”:

- від 24 травня 2022 року № 362/2022 – застосовано до 24 юридичних осіб на термін до десяти років та 161 фізичної особи на термін до п’ять років;
- від 24 травня 2022 року № 363/2022 – застосовано до 45 юридичних осіб на термін до десяти років та 132 фізичних осіб на термін до п’ять років;
- від 24 травня 2022 року № 364/2022 – застосовано до 78 юридичних осіб на термін до десяти років та 25 фізичних осіб на термін до п’ять років;
- від 09 червня 2022 року № 400/2022 – застосовано до 12 юридичних осіб на термін до десяти років та 51 фізичної особи на термін до п’ять років;
- від 09 червня 2022 року № 401/2022 – застосовано до 28 юридичних осіб на термін до десяти років та 21 фізичної особи на термін до п’ять років;
- від 29 червня 2022 року № 459/2022 – застосовано до 17 юридичних осіб на термін до десяти років та 47 фізичних осіб на термін до п’ять років;
- від 7 вересня 2022 року № 637/2022 – застосовано до 86 юридичних осіб на термін до десяти років та 45 фізичних осіб на термін до п’ять років;
- від 19 жовтня 2022 року № 726/2022 – застосовано до 35 юридичних осіб на термін до десяти років та 21 фізичної особи на термін до п’ять років;
- від 19 жовтня 2022 року № 727/2022 – застосовано до 68 юридичних осіб на термін до десяти років та 78 фізичних осіб на термін до п’ять років;
- від 11 грудня 2022 року № 863/2022 – застосовано до 54 фізичних осіб на термін до п’ять років;
- від 7 січня 2023 року № 4/2023 – застосовано до 215 фізичних осіб на термін до п’ять років;
- від 12 січня 2023 року № 14/2023 – застосовано до 312 фізичних осіб на термін до п’ять років;
- від 15 січня 2023 року № 23/2023 – застосовано до 32 фізичних осіб на термін до п’ять років;
- від 23 січня 2023 року № 26/2023 – застосовано до 124 фізичних осіб на термін до п’ять років;
- від 24 січня 2023 року № 43/2023 – застосовано до 18 фізичних осіб на термін до п’ять років;
- від 28 січня 2023 року № 50/2023 – застосовано до 136 фізичних осіб на термін до п’ять років;
- від 05 лютого 2023 року № 57/2023 – застосовано до 200 юридичних осіб (компаній) з реєстрацією у росії терміном на десять років;
- від 12 лютого 2023 року № 75/20230 – застосовано до 210 фізичних осіб на термін до п’ять років;

- від 19 лютого 2023 року № 82/2023 – застосовано до ПАТ “Московська біржа ММВБ-РТС” на термін до десяти років та проти 333 фізичних осіб росії терміном на десять років;

- від 22 лютого 2023 року № 89/2023 – застосовано до всіх банків, які зареєстровані / розміщуються в рф, строком на п’ятдесят років;

- від 26 лютого 2023 року № 114/2023 – застосовано до 4 фізичних осіб росії терміном на п’ять років;

- від 26 лютого 2023 року № 115/2023 – застосовано до 7 юридичних осіб (компаній) з реєстрацією у росії та 109 фізичних осіб росії терміном на п’ять років;

- від 26 лютого 2023 року № 116/2023 – застосовано до 85 юридичних осіб (компаній) з реєстрацією у росії терміном на п’ять років та 164 фізичних осіб російської федерації терміном на десять років

Законодавчі ініціативи Верховної Ради України	
Закон України від 13 липня 2021 року № 1630-IX “Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності”	Закон передбачає проведення заходів з реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності
Закон України від 16 липня 2021 року № 1702-IX “Про основи національного спротиву”	Закон визначає порядок організації та забезпечення функціонування системи національного спротиву
Закон України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX “Про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні”	Законом України затверджено Указ Президента України “Про введення воєнного стану в Україні”
Закон України від 03 березня 2022 року № 2105-IX “Про затвердження Указу Президента України “Про проведення загальної мобілізації”	Законом України затверджено Указ Президента України “Про проведення загальної мобілізації”
Закон України від 03 березня 2022 року № 2106-IX “Про схвалення Указу Президента України “Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань”	Законом України схвалено Указ Президента України “Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань”

Закон України від 03 березня 2022 року № 2114-IX “Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України”	Закон України визначає порядок участі цивільних осіб у захисті України
Закон України від 03 березня 2022 року № 2116-IX “Про основні засади примусового вилучення в Україні об’єктів права власності Російської Федерації та її резидентів”	Закон передбачає проведення заходів з примусового вилучення в Україні об’єктів права власності російської федерації та її резидентів
Закон України від 24 березня 2022 року № 2149-IX “Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану”	Законом України вносяться зміни до Кримінального кодексу України, які направлені на підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану
Закон України від 24 березня 2022 року № 2158-IX “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування питань, пов’язаних із військовополоненими в особливий період”	Законом України вносяться зміни до деяких законодавчих актів України, які направлені на впорядкування питань, пов’язаних із військовополоненими в особливий період
Закон України від 14 квітня 2022 року № 2194-IX “Про внесення змін до Закону України “Про розвідку”	Законом України вносяться зміни до Закону України “Про розвідку”
Закон України від 22 травня 2022 року № 2263-IX “Про продовження строку дії воєнного стану в Україні”	Законом України затверджено Указ Президента України “Про введення воєнного стану в Україні”
Закон України від 22 травня 2022 року № 2264-IX “Про продовження строку проведення загальної мобілізації”	Законом України затверджено Указ Президента України “Про проведення загальної мобілізації”
Закон України від 27 липня 2022 року № 2453-IX “Про внесення змін до Закону України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію”	Закон передбачає внесення змін до Закону України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію”

Закон України від 15 серпня 2022 року № 2500-IX “Про продовження строку дії воєнного стану в Україні”	Законом України затверджено Указ Президента України “Про введення воєнного стану в Україні”
Закон України від 15 серпня 2022 року № 2501-IX “Про продовження строку проведення загальної мобілізації”	Законом України затверджено Указ Президента України “Про проведення загальної мобілізації”
Закон України від 15 серпня 2022 року № 2502-IX “Про Звернення Верховної Ради України до ООН, інституцій ЄС, ОБСЄ, Міжнародного агентства з атомної енергії та парламентів і урядів його держав-членів щодо засудження акту ядерного тероризму, який здійснює держава-агресор - Російська Федерація на Запорізькій атомній електростанції у м. Енергодар Запорізької області, Україна”	Законом України прийнято звернення Верховної Ради України до Організації Об’єднаних Націй, держав-членів Європейського Союзу, Європейської Ради, Організації з безпеки та співробітництва в Європі, Міжнародного агентства з атомної енергії та парламентів і урядів його держав-членів щодо засудження акту ядерного тероризму, який здійснює держава-агресор - російська федерація на ЗАЕС у м. Енергодар, Запорізької області, Україна
Закон України від 30 серпня 2022 року № 2547-IX “Про Звернення Верховної Ради України до ООН, держав - членів ЄС, Європейської Ради, ОБСЄ, парламентів та урядів держав - членів НАТО, Міжнародного комітету Червоного Хреста, Незалежної міжнародної медичної гуманітарної організації "Лікарі без кордонів" щодо засудження факту масової страти українських військовополонених державою-агресором в Оленівці 29 липня 2022 року”	Законом України прийнято Звернення Верховної Ради України до Організації Об’єднаних Націй, держав - членів Європейського Союзу, Європейської Ради, Організації з безпеки та співробітництва в Європі, парламентів та урядів держав - членів НАТО, Міжнародного комітету Червоного Хреста, Незалежної міжнародної медичної гуманітарної організації "Лікарі без кордонів" щодо засудження факту масової страти українських військовополонених
Закон України від 20 вересня 2022 року № 2589-IX “Про ратифікацію Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму”	Верховна Рада України ратифікувала Додатковий протокол до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму, підписаного від імені України 22 жовтня 2015 року в Ризі

Постанова від 20 вересня 2022 року № 2595-IX “Про Заяву Верховної Ради України “Про агресію російської федерації в районах Чорного та Азовського морів і Керченській протоці”	Верховна Рада України схвалила заяву та доручила Голові ВР України забезпечити невідкладне направлення тексту Заяви про агресію РФ в районах Чорного та Азовського морів і Керченській протоці до ООН, Європейського Парламенту, ПА ОБСЄ, ПА НАТО, урядів та парламентів іноземних держав
Постанова Верховної Ради України від 06 жовтня 2022 року № 2632-IX “Про Заяву Верховної Ради України у зв’язку із злочинними рішеннями керівництва російської федерації щодо спроби анексії тимчасово окупованих територій Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей України”	Верховна Рада України засудила рішення президента Росії щодо спроби анексії українських територій та доручила Голові Верховної Ради України забезпечити невідкладне направлення тексту Заяви до Організації Об’єднаних Націй, урядів і парламентів іноземних держав
Закон України від 07 жовтня 2022 року № 2664-IX “Про внесення зміни до статті 1 Закону України “Про військовий обов’язок і військову службу” щодо взяття жінок на військовий облік військовозобов’язаних”	Верховною Радою України внесені зміни до статті 1 Закону України “Про військовий обов’язок і військову службу”, що передбачає порядок взяття жінок на військовий облік військовозобов’язаних
Постанова Верховної Ради України від 07 жовтня 2022 року № 2663-IX “Про Звернення Верховної Ради України до ООН, Європейського Парламенту, ПАРЄ, ПА НАТО, ПА ОБСЄ, ПА ГУАМ, національних парламентів іноземних держав стосовно створення спеціального міжнародного трибуналу щодо злочину агресії проти України”	Верховна Рада України схвалила звернення та доручила Голові Верховної Ради України забезпечити невідкладне направлення тексту Заяви щодо створення спеціального міжнародного трибуналу щодо злочину агресії проти України до Організації Об’єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї НАТО, урядів та парламентів іноземних держав
Закон України від 18 жовтня 2022 року № 2674-IX “Про приєднання України до Конвенції про екстрадицію”	Законом передбачено зобов’язання України видавати будь-якій запитуючій Державі осіб, які можуть перебувати на її території і які є обвинуваченими або засудженими

Постанова Верховної Ради України від 20 жовтня 2022 року № 2692-IX “Про Заяву Верховної Ради України щодо засудження підтримки Ісламською Республікою Іран збройної агресії російської федерації проти України”	Постановою схвалено Заяву Верховної Ради України щодо засудження підтримки Ісламською Республікою Іран збройної агресії російської федерації проти України
Закон України від 04 листопада 2022 року № 2732-IX “Про внесення змін до Закону України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію” щодо бронювання військовозобов’язаних на період мобілізації та на воєнний час”	Законом передбачено внесення змін до Закону України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію” в частині щодо порядку бронювання військовозобов’язаних на період мобілізації та під час воєнного стану
Закон України від 16 листопада 2022 року № 2738-IX “Про затвердження Указу Президента України “Про продовження строку дії воєнного стану в Україні”	Законом України введено в дію Указ Президента України від 07 листопада 2022 року № 757/2022 “Про продовження строку дії воєнного стану в Україні”
Закон України від 16 листопада 2022 року № 2739-IX “Про затвердження Указу Президента України “Про продовження строку проведення загальної мобілізації”	Законом України введено в дію Указ Президента України від 07 листопада 2022 року № 758/2022 “Про продовження строку проведення загальної мобілізації”
Постанова Верховної Ради України від 16 листопада 2022 року № 2742-IX “Про Звернення Верховної Ради України до держав Групи Двадцяти щодо виключення російської федерації зі складу цієї Групи”	Постановою схвалено Звернення Верховної Ради України до держав Групи Двадцяти (G-20) щодо виключення російської федерації зі складу цієї Групи
Постанова від 1 грудня 2022 року № 2787-IX “Про Заяву Верховної Ради України щодо визнання російського режиму терористичним, нелегітимності перебування російської федерації в ООН і її реформування, відповідальності членів російських політичних партій, що підтримують агресію”	Постановою Верховної Ради України схвалено Заяву Верховної Ради України щодо визнання російського режиму терористичним, нелегітимності перебування російської федерації в Організації Об’єднаних Націй і її реформування, відповідальності членів російських політичних партій, що підтримують агресію

Закон України від 12 січня 2023 року № 2863-IX “Про внесення змін до деяких законів України щодо порядку проходження військової служби за контрактом іноземцями та особами без громадянства у ЗС України, Державній спеціальній службі транспорту та Національній гвардії”	Закон України передбачає внесення змін до деяких законів України щодо порядку проходження військової служби за контрактом іноземцями та особами без громадянства у Збройних Силах України, Державній спеціальній службі транспорту та Національній гвардії України
Постанова Верховної Ради України від 7 лютого 2023 року № 2920-IX “Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення зміни до ст. 20 Закону України “Про військовий обов’язок і військову службу” щодо комплектування ЗС України посадовими особами офіцерського складу на особливий період”.	Постановою Верховної Ради України визначено доручення Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки доопрацювати зазначений законопроект з урахуванням поправок і пропозицій суб’єктів права законодавчої ініціативи та внести його на розгляд Верховної Ради України у другому читанні
Закон України від 07 лютого 2023 року № 2915-IX “Про затвердження Указу Президента України “Про продовження строку дії воєнного стану в Україні”	Законом України введено в дію Указ Президента від 06 лютого 2023 року №58/2023 “Про продовження строку дії воєнного стану в Україні”
Закон України від 07 лютого 2023 року № 2916-IX “Про затвердження Указу Президента України “Про продовження строку проведення загальної мобілізації”	Законом України введено в дію Указ Президента України від 06 лютого 2023 року № 59/2023 “Про продовження строку проведення загальної мобілізації”
Постанова Верховної Ради України від 24 лютого 2023 року № 2942-IX “Про Звернення Верховної Ради України до парламентів і урядів держав світу та міжнародних організацій з нагоди річниці повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну”	Постановою схвалено Звернення Верховної Ради України до парламентів і урядів держав світу та міжнародних організацій з нагоди річниці повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну

Постанова Верховної Ради України від 24 лютого 2023 року № 2947-IX “Про Звернення Верховної Ради України до Комітету ООН з прав людини, Комітету ООН з прав дитини, Міжнародного суду ООН, Верховного комісара ООН у справах біженців про порушення Російською Федерацією міжнародних договорів (конвенцій), що мають ознаки геноциду Українського народу, в частині здійснення примусової депортації до держави-агресора або в межах тимчасово окупованих територій України дітей - громадян України та дітей, які проживали на території України, з вимогою повернення таких дітей їхнім батькам або законним представникам”	Постановою схвалено Звернення Верховної Ради України до Комітету ООН з прав людини, Комітету ООН з прав дитини, Міжнародного суду ООН, Верховного комісара ООН у справах біженців про порушення Російською Федерацією міжнародних договорів (конвенцій), що мають ознаки геноциду Українського народу, в частині здійснення примусової депортації до держави-агресора або в межах тимчасово окупованих територій України дітей - громадян України та дітей, які проживали на території України, з вимогою повернення таких дітей їхнім батькам або законним представникам
Акти Кабінету Міністрів України	
Постанова Кабінету Міністрів України від 10 листопада 2021 р. № 1207 “Про утворення Національного органу з питань протимінної діяльності”	Утворено Національний орган з питань протимінної діяльності
Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1442 “Про затвердження Типового положення про штаб зони (району) територіальної оборони”	Затверджено Типове положення про штаб зони (району) територіальної оборони
Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. №1455 “Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в’їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан”	Встановлено порядок особливого режиму в’їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан

Постанова Кабінету Міністрів України від 26 січня 2022 р. № 61 "Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань виконання військового обов'язку та ведення військового обліку"	Введено зміни до деяких постанов Кабінету Міністрів України, які передбачають умови та порядок виконання військового обов'язку та ведення військового обліку
Постанова Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 154 "Про затвердження Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки"	Затверджено Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки
Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2022 р. № 181-р "Питання запровадження та забезпечення здійснення заходів правового режиму воєнного стану в Україні"	Визначено порядок запровадження та забезпечення здійснення заходів правового режиму воєнного стану в Україні
Постанова Кабінету Міністрів України від 03 березня 2022 р. № 194 "Деякі питання бронювання військовозобов'язаних в умовах правового режиму воєнного стану"	Визначено порядок бронювання військовозобов'язаних в умовах правового режиму воєнного стану
Постанова Кабінету Міністрів України від 09 березня 2022 р. № 239 "Деякі питання виконання мобілізаційних завдань (замовлень) на особливий період в умовах правового режиму воєнного стану"	Визначено порядок виконання мобілізаційних завдань (замовлень) на особливий період в умовах правового режиму воєнного стану
Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 р. № 257 "Про утворення Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими"	Утворюється Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими та визначає перелік завдань, які покладені до виконання на Координаційний штаб та посадові обов'язки посадових осіб штабу

Постанова Кабінету Міністрів України від 05 квітня 2022 р. № 413 ”Про затвердження Порядку тримання військовополонених”	Затверджено Порядок тримання військовополонених
Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2022 р. № 228-р ”Про затвердження оперативного плану заходів з протимінної діяльності”	Затверджено оперативний план заходів з протимінної діяльності
Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 р. № 511 ”Деякі питання виконання Закону України “Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин”	Визначено порядок застосування вимог Закону України про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин
Постанова Кабінету Міністрів України від 03 червня 2022 р. № 651 ”Про внесення змін до Положення про Міністерство оборони України”	Введено зміни до Положення про МО України, в частині формування та реалізація державної політики з питань національного спротиву та координації, створення та розвитку ефективної системи стратегічних комунікацій у МО та ЗС України, як складової загальнодержавної системи стратегічних комунікацій, забезпечення її стійкості та адаптивності до реагування на виклики та загрози
Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2022 р. № 721 ”Про затвердження Порядку здійснення заходів щодо поводження з військовополоненими в особливий період”	Затверджено Порядок здійснення заходів щодо поводження з військовополоненими в особливий період
Постанова Кабінету Міністрів України від 22 липня 2022 р. № 821 ”Про затвердження Порядку проведення моніторингу рівня безпеки об’єктів критичної інфраструктури“	Затверджено Порядок проведення моніторингу рівня безпеки об’єктів критичної інфраструктури

Постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2022 р. № 946 “Про припинення дії Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про заходи щодо забезпечення паралельної роботи Об’єднаної енергетичної системи України і Єдиної енергетичної системи Російської Федерації”	У зв’язку з докорінною зміною обставин, Кабінетом Міністрів України визначено провести заходи з Денонсування (припинення) дії Угоди про заходи щодо забезпечення паралельної роботи Об’єднаної енергетичної системи України і Єдиної енергетичної системи російської федерації
Постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2022 р. № 948 “Про затвердження Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Швеція щодо співробітництва у сфері оборони”	Затверджено Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Швеція щодо співробітництва у сфері оборони
Постанова Кабінету Міністрів України від 02 вересня 2022 р. № 792 “Про внесення зміни до Правил перетинання державного кордону громадянами України”	Введено зміни до Правил перетину державного кордону для осіб, які прямують для роботи на морських суднах, суднах внутрішнього плавання у складі екіпажів таких суден або для проходження практичної підготовки на суднах
Постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2022 р. № 1021 “Про утворення Координаційного штабу з питань деокупованих територій”	Передбачено створення штабу та затверджено Положення про Координаційний штаб з питань деокупованих територій
Постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2022 р. № 1044 “Про внесення зміни до Правил перетинання державного кордону громадянами України”	Введено зміни до Правил перетину державного кордону для осіб з інвалідністю за наявності довідки до акту огляду медико-соціальною експертною комісією
Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2022 р. № 810-р ”Про внесення змін до плану запровадження та забезпечення заходів здійснення правового режиму воєнного стану в Україні”	Введено зміни до плану запровадження та забезпечення заходів здійснення правового режиму воєнного стану в Україні

Постанова Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2022 р. №1025 “Деякі питання ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій”	Введено зміни до Типового положення про регіональну та місцеву комісію з питань техногенно-екологічної безпеки і надзвичайних ситуацій.
Постанова Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2022 р. № 1060 “Про внесення змін до Положення про Державне агентство України з управління зоною відчуження”	Внесеними змінами передбачено порядок створення кадрового резерву Державного агентства України з управління зоною відчуження
Постанова Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2022 р. № 1072 “Про внесення змін до Правил перетинання державного кордону громадянами України”	Введено зміни до Правил перетину державного кордону спортсменами, які включені в установленому порядку до складу національних збірних команд України
Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2022 р. № 1097 “Про внесення змін до Порядку постачання озброєння, військової і спецтехніки та боєприпасів під час особливого періоду, введення надзвичайного стану, проведення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії та у період проведення АТО”	Введено зміни до Порядку постачання озброєння, військової і спеціальної техніки та боєприпасів під час особливого періоду, введення надзвичайного стану, проведення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії та у період проведення антитерористичної операції
Постанова Кабінету Міністрів України від 08 жовтня 2022 р. № 1140 “Деякі питання спрямування коштів державного бюджету у 2022 році для здійснення заходів з мобілізаційної підготовки галузей національної економіки”	Передбачено скоротити видатки, передбачені Господарсько-фінансовому департаменту Секретаріату Кабінету Міністрів на 2022 рік у загальному фонді державного бюджету
Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2022 р. № 897-р “Про підписання Угоди між Урядом України та Урядом Французької Республіки щодо гранту Франції у сфері оборони та безпеки”	Передбачається схвалити проект Угоди між Урядом України та Урядом Французької Республіки щодо гранту Франції у сфері оборони та безпеки

Постанова Кабінету Міністрів України від 14 жовтня 2022 р. № 1175 “Деякі питання подання інформації у сфері захисту критичної інфраструктури”	Визначено форма річного звіту про виконання секторальним органом та оператором критичної інфраструктури повноважень, визначених Законом України “Про критичну інфраструктуру”
Постанова Кабінету Міністрів України від 14 жовтня 2022 р. № 1176 ”Про утворення Координаційного центру забезпечення сил безпеки і оборони України”	Визначено порядок утворення Координаційного центру забезпечення сил безпеки і оборони України та затверджено положення про координаційний центр
Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2022 р. № 1212 “Про внесення зміни до Правил перетинання державного кордону громадянами України”	Введено зміни до Правил перетину державного кордону в частині змін до переліку підтверджуючих документів, при перетині кордону, які носять дублюючий характер
Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2022 р. №954-р “Про схвалення проекту Меморандуму про розуміння між Урядом України і Міжнародною фінансовою корпорацією”	Схвалено Меморандум про розуміння між Урядом України і Міжнародною фінансовою корпорацією.
Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2022 р. № 79-р “Про подання на ратифікацію Верховною Радою України Меморандуму про домовленість між Урядом України та Організацією НАТО із зв’язку та інформації стосовно співробітництва з питань консультацій, управління, зв’язку, розвідки, спостереження та рекогносцировки в рамках програми НАТО “Партнерство заради миру”	Передбачається подання на ратифікацію Верховною Радою України Меморандуму про домовленість між Урядом України та Організацією НАТО

Постанова Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2022 р. № 1333 ”Про затвердження Положення про проходження служби особами, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України”	Затверджено Положення про проходження служби особами, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України.
Постанова Кабінету Міністрів України від 09 грудня 2022 р. № 1370 ”Про затвердження Угоди між Урядом України та Урядом Французької Республіки щодо гранту Франції у сфері оборони та безпеки”	Затверджено Угоду між Урядом України та Урядом Французької Республіки щодо гранту Франції у сфері оборони та безпеки
Постанова Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2022 р. № 1425 “Про вихід з Угоди про порядок пенсійного забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей і державне страхування військовослужбовців держав - учасниць Співдружності Незалежних Держав”	Визначено проведення заходів з Денонсування (припинення) дії Угоди про порядок пенсійного забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей і державне страхування військовослужбовців держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав
Постанова Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2022 р. № 1435 “Про припинення дії деяких міжнародних договорів України з питань оборони та співробітництва з Республікою Білорусь”	У зв’язку з докорінною зміною обставин КМ України визначено провести заходи з Денонсування (припинення) дії міжнародних договорів України з питань оборони та співробітництва з Республікою Білорусь: - про взаємні поставки у 1995 році озброєння, військової техніки, інших матеріальних засобів та надання послуг для потреб оборони та безпеки; - про проведення спільних науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт в галузі озброєння і військової техніки

Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. №1487 “Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов’язаних та резервістів”	Постановою КМ України затверджено Порядок організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов’язаних та резервістів
Постанова Кабінету Міністрів України від 06 січня 2023 р. № 17 ”Про припинення дії Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про продовження строку експлуатації ракетного комплексу 15П118М”	У зв’язку з докорінною зміною обставин КМ України визначено провести заходи з Денонсування (припинення) дії Угоди між КМ України та Урядом Російської Федерації з питань про продовження строку експлуатації ракетного комплексу 15П118М, вчиненої 21 лютого 2006 р. у м. Москві
Постанова Кабінету Міністрів України від 27 січня 2023 р. № 69 “Про внесення змін до Правил перетинання державного кордону громадянами України”	Введено зміни до Правил перетинання державного кордону громадянами України та надано доручення керівникам центральних органів виконавчої влади про надання відповідної інформації Адміністрації ДПС України
Постанова Кабінету Міністрів України від 27 січня 2023 р. № 76 “Деякі питання реалізації положень Закону України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію” щодо бронювання військовозобов’язаних на період мобілізації та на воєнний час ”	Затверджено Порядок бронювання військовозобов’язаних на період мобілізації та на воєнний час
Постанова Кабінету Міністрів України від 01 лютого 2023 р. № 92 “Про внесення змін до Положення про підготовку і проведення призову громадян України на строкову військову службу та прийняття призовників на військову службу за контрактом”	Введено зміни до Положення про підготовку і забезпечення проведення призову громадян України на строкову військову службу та прийняття призовників на військову службу за контрактом

Постанова Кабінету Міністрів України від 07 лютого 2023 р. № 108 “Про припинення дії Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі авіаційного пошуку і рятування”	У зв’язку з докорінною зміною обставин Кабінетом Міністрів України визначено провести заходи з Денонсування (припинення) дії Угоди між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі авіаційного пошуку і рятування
Постанова Кабінету Міністрів України від 10 лютого 2023 р. № 122 ”Питання розроблення мобілізаційного плану України на особливий період”	Призупинено здійснення заходів, передбачених планом-графіком розроблених ЦОВВ затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2021 р. № 1337 з питань розробки мобілізаційного плану України на особливий період
Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2023 р. № 176 “Про припинення дії Угоди між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь щодо організації спільного контролю в пунктах пропуску на українсько-білоруському державному кордоні”	У зв’язку з докорінною зміною обставин Кабінетом Міністрів України визначено провести заходи з Денонсування (припинення) дії Угоди між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Білорусь щодо організації спільного контролю в пунктах пропуску на українсько-білоруському державному кордоні.
Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2023 р. № 175 “Про припинення дії Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про співробітництво і взаємодію у сфері розбудови пунктів пропуску через українсько-російський державний кордон”	У зв’язку з докорінною зміною обставин Кабінетом Міністрів України визначено провести заходи з Денонсування (припинення) дії Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про співробітництво і взаємодію у сфері розбудови пунктів пропуску через українсько-російський державний кордон.

Накази Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України та Міністра оборони України	
Наказ Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України від 17 січня 2021 р. “Про доктрину застосування Сил Територіальної оборони”	Затверджено доктрину застосування Сил Територіальної оборони ЗС України
Наказ Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України від 22 лютого 2021 р. “Про призов резервістів на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період”	Встановлено порядок призову резервістів на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період
Наказ Міністра оборони України від 23 листопада 2022 року № 394/пм “Про припинення дії міжнародних договорів України міжвідомчого характеру з Республікою Білорусь”	У зв’язку з докорінною зміною обставин призупинено дію таких міжнародних договорів України міжвідомчого характеру: “Угода між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про військове співробітництво, учиненої 17 грудня 1992 року”; “Протокол про домовленість між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про принципи взаємного технічного і тилового забезпечення їх Збройних Сил, учиненого 17 грудня 1992 року”; “Протокол про домовленість між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про порядок підготовки офіцерських кадрів у військово- навчальних закладах, учиненого 17 грудня 1992 року”;

Наказ Міністра оборони України від 23 листопада 2022 року № 394/пм “Про припинення дії міжнародних договорів України міжвідомчого характеру з Республікою Білорусь”	“Протокол про домовленість між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про принципи використання повітряного простору, взаємодії Військово-повітряних сил та засобів Протиповітряної оборони, учиненого 17 грудня 1992 року”; “Протокол між МО України та МО Республіки Білорусь про організацію військових міждержавних залізничних перевезень та розрахунків за них, учиненого 18 січня 1995 року”; “Протокол між МО України та мо Республіки Білорусь про порядок заправлення військових повітряних суден і взаєморозрахунки за видані пальне, мастильні матеріали, спеціальні рідини при посадках на військові аеродроми України та Республіки Білорусь, учиненого 31 січня 1996 року”; “Протокол між МО України та мо Республіки Білорусь про навчально- методичне та і наукове співробітництво між військово-навчальними закладами і науково-дослідними установами Військово-Повітряних Сил України та Військовою академією Республіки Білорусь, учиненого 31 січня 1996 року”; “Протокол про домовленість між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про співробітництво в галузі протиповітряної оборони, учинений 31 січня 1996 року”; “Протокол про розширення співробітництва у військовій галузі між МО України і МО Республіки Білорусь, учиненого 31 січня 1996 року”;

Наказ Міністра оборони України від 23 листопада 2022 року № 394/пм “Про припинення дії міжнародних договорів України міжвідомчого характеру з Республікою Білорусь”	“Протокол про наміри в галузі військово-технічного співробітництва між МО України і МО Республіки Білорусь, учиненого 31 січня 1996 року”; “Угода між МО України та МО Республіки Білорусь про надання медичної допомоги військовослужбовцям та членам їхніх сімей, учиненої 22 квітня 2003 року; “Угода між Міністерством оборони України і Міністерством оборони Республіки Білорусь про співробітництво в галузі санаторно-курортного лікування військовослужбовців та членів їхніх сімей, учиненої 25 травня 2006 року”; “Угода між Міністерством оборони України і Міністерством оборони Республіки Білорусь про створення системи інформаційного обміну, учиненої 23 листопада 2006 року”; “Угода між МО України та МО Республіки Білорусь щодо обміну інформацією про польоти повітряних суден, учиненої 18 травня 2009 року”
Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 13 січня 2023 року № 13 “Про організацію та проведення базової підготовки громадян України до національного спротиву”	Визначено порядок організації та проведення заходів з базової підготовки громадян України до національного спротиву

ПРИМІТКИ

- 1 Виступ керівника Офісу Президента Андрія Єрмака в Інституті миру США // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 05 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/2jve78rt>
- 2 Чи вплине колонка В.Залужного на американську допомогу Україні? // Центр протидії дезінформації. РНБО України. – 2023, 03 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/4h2x49t2>
- 3 Pistorius warnt vor Ausweitung des Ukraine-Krieges // Bild. – 2024, 19 January. – URL: <http://tinyurl.com/2w6557kb>
- 4 Why Nato members are sounding the alarm on Russia's aggressive posture // Financial Times. – 2024, 16 February. – URL: <http://tinyurl.com/24pdzpzt>
- 5 NATO, Stoltenberg: "No imminent threat from Russia against allies" // Nova. News. – 2024, 23 January. – URL: <http://tinyurl.com/55538vw6>
- 6 Nato chief says Trump remarks may put US and EU lives at risk // Guardian. – 2024, 11 February. – URL: <http://tinyurl.com/vsp74j32>
- 7 NATO to buy 1,000 Patriot missiles to enhance Allies' air defences // North Atlantic Treaty Organization. – 2024, 3 January. – URL: <http://tinyurl.com/38ktuwu5>; NATO concludes contracts for another \$1.2 billion in artillery ammunition // North Atlantic Treaty Organization. – 2024, 23 January. – URL: <http://tinyurl.com/4x6xpc7v>
- 8 'Steadfast Defender 24', NATO's largest exercise since the Cold War, kicks off // European Security and Defence. – 2024, 26 January. – URL: <http://tinyurl.com/bdeceuen>
- 9 Secretary General welcomes unprecedented rise in NATO defence spending // North Atlantic Treaty Organization. – 2024, 14 February. – URL: <http://tinyurl.com/5n6ssmam>
- 10 Deputy Secretary General at the European Parliament: NATO-EU partnership is crucial to European security // North Atlantic Treaty Organization. – 2024, 14 February. – URL: <http://tinyurl.com/33fy67j3>
- 11 Сидоренко С. До НАТО без Угорщини: головне про план реформ України, узгоджений з Альянсом // Європейська правда. – 2023, 29 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/mr799mfc>
- 12 Сидоренко С. До НАТО без Угорщини: головне про план реформ України, узгоджений з Альянсом // Європейська правда. – 2023, 29 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/mr799mfc>
- 13 Statement by the NATO-Ukraine Council at the level of Foreign Ministers // North Atlantic Treaty Organization. – 2023, 29 November. – URL: <https://tinyurl.com/8hcuukmb>;
- 14 Країни НАТО готуються до об'єднання ОПК, Україна від цього виграє – Кулеба // Європейська правда. – 2023, 29 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/2fu2atb6>
- 15 NATO-Ukraine Council meets, Allies pledge further air defences // North Atlantic Treaty Organization. – 2024, 10 January. – URL: <http://tinyurl.com/rdzndswm>
- 16 Mission of Ukraine to NATO // Facebook. – 2024, 17 January. – URL: <http://tinyurl.com/26wp95d3>
- 17 НАТО та Україна створюють першу в історії спільну інституцію – JATEC // Міністерство оборони України. – 2024, 15 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/3deyzxrr>
- 18 Defence ministers address strengthening NATO's deterrence and defence, support to Ukraine // North Atlantic Treaty Organization. – 2024, 15 February. – URL: <http://tinyurl.com/yc6yja49>
- 19 Best Way To Honor Navalny, NATO Chief Says, Is Ensuring Russia's Defeat In Ukraine // Radio Liberty. – 2024, 21 February. – URL: <http://tinyurl.com/4j3mfbd9>
- 20 Ukraine Support Tracker // Kiel Institute for the World Economy. – 2024, 25 April. – URL: <https://tinyurl.com/yw3m6bry>; Боррель: Якби Захід був більш рішучим у підтримці України, війна була б іншою // Укрінформ. – 2024, 18 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/2rp8pjnd>
- 21 President von der Leyen calls for Ukraine to join the EU and announces additional €25 million for civilians in Gaza // European Commission. – 2023, 6 November. – URL: <https://tinyurl.com/rpftfcr6>; Президентка Єврокомісії виступила проти замороженого конфлікту в Україні // Європейська правда. – 2023, 6 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/cytk72ya>

- 22 European Council, 14-15 December 2023 // European Council. – 2023, 14 December. – URL: <http://tinyurl.com/4fhy2x4x>
- 23 Special European Council, 1 February 2024 // European Council. – 2024, 1 February. – URL: <http://tinyurl.com/mryp2bs8>
- 24 Informal meeting of Defence Ministers - January 2024. 31 January 2024
- 25 Joint Statement by the President of the European Council, the President of the European Commission and the President of the European Parliament // European Commission. – 2024, 23 February. – URL: <https://tinyurl.com/3ab4a7pb>
- 26 Parliament calls on the EU to give Ukraine whatever it needs to defeat Russia // European Parliament. – 2024, 29 February. – URL: <http://tinyurl.com/39wz35cj>
- 27 Barely 10% of Europeans believe Ukraine can still defeat Russia, finds poll // Guardian. – 2024, 21 February. – URL: <http://tinyurl.com/b9238ets>
- 28 G7 Foreign Ministers' Meeting (Overview of the "Ukraine" Session) // Ministry of Foreign Affairs of Japan. – 2023, 8 November. – URL: <https://tinyurl.com/3nwx54m2>; G7 Leaders' Statement: 6 December 2023 // Gov.uk. – 2023, 6 December. – URL: <https://tinyurl.com/2wxtupz9>; G7 to introduce import restrictions on Russian diamonds next month // Kyodo News. – 2023, 6 December. – URL: <https://tinyurl.com/3yt8ekh2>
- 29 G7 Leaders' Statement. 24 February 2024 // Italian Government. Presidency of the Council of Ministers. – 2024, 24 February. – URL: <http://tinyurl.com/3tycmxmj>
- 30 Russia: two years after the full-scale invasion and war of aggression against Ukraine, EU adopts 13th package of individual and economic sanctions // European Council. – 2024, 23 February. – URL: <http://tinyurl.com/3nze6bu5>; Minister Joly announces additional sanctions in response to Russia's full-scale invasion of Ukraine // Government of Canada. – 2024, 23 February. – URL: <http://tinyurl.com/wd8rjmy4>; Statement from President Joe Biden Ahead of the Two-Year Anniversary of Russia's Brutal Assault Against Ukraine // White House. – 2024, 23 February. – URL: <http://tinyurl.com/hzc3u9jn>;
- 31 DOD Announces Aid Package for Ukraine // U.S. Department of Defense. – 2023, 27 December. – URL: <http://tinyurl.com/mr44yye7>
- 32 Якщо не допоможемо українцям, солдати зі США воюватимуть у Європі – слухання в Сенаті про додаткове фінансування для України // Голос Америки. – 2023, 31 жовтня. – URL: <https://tinyurl.com/57vb2yun>
- 33 Rep. Garcia leads call for President Biden to decouple Israel and Ukraine aid // Congressman Mike Garcia. – 2023, 31 October. – URL: <https://tinyurl.com/9wpdp34e>
- 34 Спікер Джонсон розглядає допомогу Україні як пріоритет для Конгресу США // Укрінформ. – 2023, 27 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/255267n9>
- 35 Speaker Johnson Speaks to Reporters After Meeting with President Biden // C-SPAN. – 2024, 27 February. – URL: <https://tinyurl.com/mnrnbzbk>
- 36 Joe Biden: The U.S. won't back down from the challenge of Putin and Hamas // Washington Post. – 2023, 18 November. – URL: <https://tinyurl.com/mr2eesns>
- 37 President Biden Participates in a Press Conference with President Volodymyr Zelenskyy of Ukraine // The White House. – 2023, 12 December. – URL: <http://tinyurl.com/bddyftbv>; Remarks by President Biden and President Zelenskyy of Ukraine in Joint Press Conference // The White House. – 2023, 12 December. – URL: <http://tinyurl.com/2txj9trf>
- 38 U.S. war plans for Ukraine don't foresee retaking lost territory // Washington Post. – 2024, 26 January. – URL: <http://tinyurl.com/5e39thue>
- 39 White House Throws Support Behind Seizing Frozen Russian Assets // Bloomberg. – 2024, 10 January. – URL: <http://tinyurl.com/4czykkhf>
- 40 Grant Shapps: No price is too high to back Ukraine against Russia // Sunday Times. – 2023, 26 December. – URL: <http://tinyurl.com/d82n5f9z>
- 41 David Cameron: West must resist 'evil' Putin and never back down // Politico. – 2024, 18 January. – URL: <http://tinyurl.com/mdhxy3b>

- 42 Ukraine: Foreign Secretary visits Kyiv in first overseas trip // Gov.uk. – 2023, 16 November. – URL: <https://tinyurl.com/mr32da5z>; Dmytro Kuleba // Twitter. – 2023, 16 November. – URL: <https://tinyurl.com/5ffpe73c>; Президент України зустрівся з міністром закордонних справ Великої Британії // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 16 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/y5yezty3>
- 43 Defending Britain from a more dangerous world // Gov.uk. – 2024, 15 January. – URL: <http://tinyurl.com/y43rtpns>; Grant Shapps delivers speech on Britain's defence plans – watch live // YouTube. Guardian News. – 2024, 15 January. – URL: <http://tinyurl.com/2rca92vt>
- 44 British minehunting ships to bolster Ukrainian Navy as UK and Norway launch maritime support initiative // Gov.uk. – 2023, 11 December. – URL: <https://tinyurl.com/x4v2wetz>; Storbritannia og Noreg skal hjelpe Ukraina med å bygge kyst- og sjøforsvar // Regjeringa.no. – 2023, 11 December. – URL: <http://tinyurl.com/bdej8e5z>
- 45 Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 12 січня. – URL: <http://tinyurl.com/murk5a5w>
- 46 PM in Kyiv: UK support will not falter // UK.Gov. – 2024, 12 January. – URL: <http://tinyurl.com/388k548p>
- 47 Прем'єр Британії припускає, що Україна зараз – у своєму // Європейська правда. – 2024, 12 січня. – URL: <http://tinyurl.com/m8yvckvk>
- 48 „Dann kommen wachsende Migrationsbewegungen oder mehr Terrorismus auf uns zu“ // Welt. – 2023, 16 December. – URL: <https://tinyurl.com/4zv2v648>
- 49 Defence Policy Guidelines 2023 // Federal Ministry of Defence. – 2023, 10 November. – URL: <https://tinyurl.com/bdz26cjj>
- 50 Scholz: 'Most' EU countries not doing enough to support Ukraine // Sky News. – 2024, 1 February. – URL: <http://tinyurl.com/27wwe62c>
- 51 Europe has a long way to go to replace US aid - large gap between commitments and allocations // Kiel Institute for the World Economy. – 2024, 16 February. – URL: <http://tinyurl.com/bdh2zmxix>
- 52 Scholz wants to discuss Ukraine arms deliveries with EU leaders at February summit // Politico. – 2024, 9 January. – URL: <http://tinyurl.com/4d7easzy>; Germany Calls on EU To 'Do More to Support Ukraine' // Kyiv Post. – 2024, 24 January. – URL: <http://tinyurl.com/27yr2z5j>
- 53 Biden accuses Congress of 'neglect' over Ukraine, meets with Germany's Scholz // Reuters. – 2024, 10 February. – URL: <http://tinyurl.com/b5n925xb>; Бондарєва Х. Врятувати допомогу Україні: як Олаф Шольц переконував США відновити допомогу Києву // Європейська правда. – 2024, 12 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/23ehp45c>
- 54 Europe must strengthen ability to defend itself, Scholz says // DW. – 2024, 17 February. – URL: <http://tinyurl.com/3ad6hpb5>
- 55 Germany to hit NATO budget goal for 1st time since Cold War // DW. – 2024, 15 February. – URL: <http://tinyurl.com/wydxzyes>
- 56 Угода про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною та Федеративною Республікою Німеччина // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 16 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/4jjz4mc8>
- 57 Ukraine bekommt weitere Militärhilfen – Taurus-Antrag der Union abgelehnt // Deutschlandfunk. – 2024, 22 February. – URL: <http://tinyurl.com/yeymaatu>
- 58 EU must defend Ukraine Macron says during state visit to Sweden // RFI. – 2024, 30 January. – URL: <http://tinyurl.com/2acmt7kb>
- 59 Macron reiterates call for full, lasting EU support for Ukraine, accession // Euroactiv. – 2023, 14 December. – URL: <https://tinyurl.com/25stzynt>
- 60 France's Macron to travel to Ukraine in Feb to finalise bilateral security deal // Reuters. – 2024, 16 January. – URL: <http://tinyurl.com/mt9vmw4j>; Ukraine : la coalition artillerie est lancée // Ministère des armées. – 2024, 18 January. – URL: <http://tinyurl.com/5n7yf86s>;

- Guerre en Ukraine: "les armées russes n'ont pas repris l'initiative", assure le ministre Sébastien Lecornu // Radio France. – 2024, 18 January. – URL: <http://tinyurl.com/prfdemxh>
- 61 Ukraine : la coalition artillerie est lancée // Ministère des armées. – 2024, 18 January. – URL: <http://tinyurl.com/5n7y86s>; Guerre en Ukraine : "les armées russes n'ont pas repris l'initiative", assure le ministre Sébastien Lecornu // Radio France. – 2024, 18 January. – URL: <http://tinyurl.com/prfdemxh>; «Запобіжники від затяжної війни». Інтерв'ю з заступником міністра оборони Іваном Гаврилюком // NV. – 2024, 29 січня. – URL: <http://tinyurl.com/3x89u23y>
- 62 France's Macron to host Ukraine summit in Paris on Monday // Reuters. – 2024, 22 February. – URL: <http://tinyurl.com/2a5xkm9k>
- 63 Nicolas Tenzer. Troops for Ukraine: Macron's Big Moment // CEPA. – 2024, 7 March. – URL: <https://tinyurl.com/4z6mph7d>
- 64 Macron refuses to rule out putting troops on ground in Ukraine in call to galvanise Europe // Telegraph. – 2024, 27 February. – URL: <http://tinyurl.com/mr46w3u2>
- 65 Envoi de troupes en Ukraine: «on ne peut rien exclure dans une guerre» qui se tient «au coeur de l'Europe» (Gabriel Attal) // RFI. – 2024, 27 February. – URL: <http://tinyurl.com/629ydwxs>
- 66 Кремль предупредил о последствиях отправки военных НАТО на Украину // Интерфакс. – 2024, 27 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/438c7m6h>
- 67 Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Францією // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 16 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/4939n4cx>; ACCORD DE COOPÉRATION EN MATIÈRE DE SÉCURITÉ ENTRE LA FRANCE ET L'UKRAINE // Élysée. – 2024, 16 February. – URL: <http://tinyurl.com/3xfy8cy3>; Підписано амбітну безпекову угоду, яка посилює Україну, наших воїнів та наш народ – Глава держави після зустрічі з Президентом Франції // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 16 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/yjda7dxy>
- 68 Таяні А. Україна може розраховувати на нас // Дзеркало тижня. – 2024, 5 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/3h6nmevb>
- 69 Володимир Зеленський обговорив із Джорджею Мелоні співпрацю під час італійського головування в «Групі семи» // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 4 січня. – URL: <http://tinyurl.com/48urc82w>
- 70 Ucraina, Meloni: "Senza l'invio di armi, la guerra sarebbe stata piu' vicina" // ANSA. – 2024, 4 January. – URL: <http://tinyurl.com/mumbdvdc>
- 71 House gives green light to Ukraine weapons decree // Ansa. – 2024, 8 February. – URL: <http://tinyurl.com/y8zxjmk>
- 72 Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Італією // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – URL: <http://tinyurl.com/bdv4wppb>
- 73 Nicole Wolkov, Christina Harward, Grace Mappes, Karolina Hird, and Frederick W. Kagan. Russian Offensive Campaign Assessment, November 20, 2023 // Institute for the Study of War. – 2023, 20 November. – URL: <https://tinyurl.com/4376wtu>; Фінляндія тримає оборону: як Росія дала старт новій міграційній кризі на кордоні ЄС // Європейська правда. – 2023, 30 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/3cup83r2>; Julian McBride. Weaponized migration in Eastern Europe's frozen North: do not overlook Russian hybrid warfare // Modern War Institute. – 2023, 30 November. – URL: <https://tinyurl.com/bw7my8t9>
- 74 Presidentti Niinistö varoittaa, että Venäjä voi tahallaan syöttää Suomeen turvallisuutta vaarantavia henkilöitä // Yle. – 2023, 2 December. – URL: <https://tinyurl.com/2m3xrd7j>
- 75 Secretary Antony J. Blinken at the Defense Cooperation Agreement Signing Ceremony with Finnish Foreign Minister Elina Valtonen and Finnish Defense Minister Antti Häkkinen // U.S. State Department. – 2023, 18 December. – URL: <https://tinyurl.com/ycx8mjxb>
- 76 Росія пригрозила "агресивній Фінляндії" після підписання угоди зі США // Європейська правда. – 2023, 19 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/a9bjkhnn>
- 77 Raskaan ampumatarviketuotannon kapasiteettia nostetaan merkittävästi // Ministry of Defense of Finland. – 2023, 12 December. – URL: <http://tinyurl.com/zayxh4hh>

- 78 Стубб: между Россией и Финляндией не может быть отношений на политическом уровне до окончания войны // Yle. – 2024, 12 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/3e5ff2bs>
- 79 Finland approves military aid package for Ukraine worth over \$200 million // Yahoo news. – 2024, 8 February. – URL: <http://tinyurl.com/2sr3w7ar>
- 80 Зміцнення безпеки країн Балтії в контексті зміни стратегічної концепції оборони НАТО. Значення для України // Національний інститут стратегічних досліджень. – 2024, 15 січня. – URL: <http://tinyurl.com/4d55xhu9>
- 81 Riigikogu kiitis heaks 2024. aasta riigieelarve // ERR. – 2023, 8 December. – URL: <https://tinyurl.com/yksfy2dt>
- 82 Estonia is sending Ukraine 80 million euros worth of aid including Javelin anti-tank missiles, proposes new long-term strategy // Ministry of Defense of Estonia. – 2023, 14 December. – URL: <http://tinyurl.com/38k9cyah>
- 83 Рустем Умеров подякував Міністру оборони Естонії за новий пакет військової допомоги // Міністерство оборони України. – 2023, 14 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/5y2ph67f>
- 84 Estonia and allies establish the Tallinn Mechanism to provide cyber assistance to Ukraine // Ministry of Foreign Affairs of Estonia. – 2023, 20 December. – URL: <http://tinyurl.com/yb48mrus>
- 85 EU Should Sell Joint Bonds to Boost European Defense, Estonian PM Says // Estonia. – 2024, 18 February. – URL: <http://tinyurl.com/3e22py5n>
- 86 Latvia to provide Ukraine with helicopters and howitzers in new aid package // Yahoo News. – 2024, 12 January. – URL: <http://tinyurl.com/4794tmww>; Заяви для ЗМІ за результатами переговорів із Аларом Карісом // Facebook. – 2024, 11 січня. – URL: <http://tinyurl.com/53fke2ур>; Естонія буде додатково виділяти Україні по 14 млн євро в рік на цілі розвитку // ERR.ee. – 2024, 19 січня. – URL: <http://tinyurl.com/4y97mrwv>; У присутності Президента України та Прем'єр-міністра Латвії підписано документи про технічну, фінансову та оборонну співпрацю // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 11 січня. – URL: <http://tinyurl.com/fc64ethn>; Президент Литви анонсував нові партії допомоги для України: боєприпаси, генератори і БТР // Європейська правда. – 2024, 10 січня. – URL: <http://tinyurl.com/2s3wwwwc>
- 87 Baltic countries to build defensive installations on their borders // Ministry of Defense of Estonia. – 2024, 19 January. – URL: <http://tinyurl.com/yeyujnzt>
- 88 Russia will not stop in Ukraine, warns Latvian foreign minister // Financial Times. – 2024, 5 January. – URL: <http://tinyurl.com/3wx4npdv>
- 89 Панченко Ю. "Дії польського уряду викликають багато питань. Можливо, кордон розблокує нова влада" // Європейська правда. – 2023, 21 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/3urz83jx>
- 90 Sikorski w Kijowie. Rozmowy o odblokowaniu granicy polsko-ukraińskiej // RMF 24. – 2023, 22 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/ns3zwpvd>
- 91 Президент України зустрівся з міністром закордонних справ Польщі // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 22 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/4k8auu98>
- 92 Donald Tusk w Kijowie. Premier spotka się z się m.in. z prezydentem Wołodymyrem Zelenskim // PolsatNews.pl. – 2024, 22 January. – URL: <http://tinyurl.com/y25pya66>; Польща вже надала Україні військової допомоги майже на \$3,5 мільярда – Шмигаль // Укрінформ. – 2024, 22 січня. – URL: <http://tinyurl.com/393up6ey>; 22.01.2024 Заяви для преси Дениса Шмигаль і Дональда Туска // Кабмін. YouTube. – 2024, 22 січня. – URL: <http://tinyurl.com/23jm436v>
- 93 Wywiad Prezydenta RP Andrzeja Dudy dla Suspinle [PL/UA] // Presydent.PL. – 2024, 20 February. – URL: <http://tinyurl.com/24cbpdnk>
- 94 Oleh Nikolenko // Facebook. – 2024, 16 February. – URL: <http://tinyurl.com/59fuwn6h>
- 95 Sikorski: Putinowi nie uda się rozbić UE i rozdzielić Europę od Stanów Zjednoczonych // Wnp. pl. – 2024, 12 February. – URL: <http://tinyurl.com/3yw7xk6s>

- 96 Polish Foreign Minister Radosław Sikorski: 'Helping Ukraine is not only a good deed. It's also a good deal' // Atlantic Council. – 2024, 26 February. – URL: <http://tinyurl.com/nfbuywnb>
- 97 Čas hraje pro Rusko, na převahu Ukrajinců to nevypadá. Pavel mluví o jednání // Novinky.cz. – 2023, 9 November. – URL: <https://tinyurl.com/myve69nv>; Президент Чехии: Поставки зброї в Україну гальмуються, є "великий ризик" втоми від війни // Європейська правда. – 2023, 21 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/t9jsxpf5>; Ucraina, intervista al presidente ceco Petr Pavel: «Le nostre incertezze ostacolano Kiev» // Corriere della Sera. – 2023, 28 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/497enmpc>
- 98 Чехія знайшла спосіб дістати 800 тисяч снарядів для України – Павел // Європейська правда. – 2024, 17 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/jmx24a63>; Canada set to help bankroll massive ammunition shipments to Ukraine: sources // CBC News. – 2024, 21 February. – URL: <http://tinyurl.com/y4usraau>; FT: Czechia leading initiative to collect USD 1.5 billion for shells for Ukraine // Radio Prague International. – 2024, 23 February. – URL: <http://tinyurl.com/ndac92h6>
- 99 Guerre en Ukraine : « Nous ferons tout ce qu'il faut pour que la Russie ne puisse pas gagner cette guerre », affirme Macron lors du sommet des alliés européens de Kiev // Le Monde. – 2024, 26 February. – URL: <http://tinyurl.com/sw6rdpzf>
- 100 New Slovak government rejects final military aid package for Ukraine // Reuters. – 2023, 8 November. – URL: <https://tinyurl.com/3yp7yuzx>
- 101 Fico: Ukrajinu podporíme humanitárne, nie vojensky // Pravda.sk. – 2023, 6 November. – URL: <https://tinyurl.com/cw4aahpv>
- 102 Predseda vlády prijal veľvyslancov Spojených štátov amerických a Ruskej federácie // Úrade vlády SR. – 2023, 30 November. – URL: <https://tinyurl.com/yc57bvfr>
- 103 Robert Fico ide za ukrajinským premiérom. Nech nečakajú, že Rusi opustia Krym a Donbas, tvrdí // Aktualita.sk. – 2024, 20 January. – URL: <http://tinyurl.com/5n8umvk5>; Robert Fico: Stratégia Západu na Ukrajině jednoducho nefunguje // Pravda. – 2024, 9 January. – URL: <http://tinyurl.com/2p8w37rj>
- 104 Європарламент розкритикував владу Словаччини за відкат у верховенстві права // Європейська правда. – 2024, 17 січня. – URL: <http://tinyurl.com/4ad5xs3m>
- 105 Підтримка України, допомога у відновленні та розвиток військово-технічного співробітництва — спільна заява прем'єр-міністрів України та Словаччини // Кабінет Міністрів України. – 2024, 24 січня. – URL: <http://tinyurl.com/5dm4c8jr>
- 106 Тужанський Д., Сидоренко С. "У Кремлі, як стверджують, є компромат на Орбана. Але навіть це не пояснює всі дії Угорщини" // Європейська правда. – 2024, 28 березня. – URL: <https://tinyurl.com/4ekd3zuk>
- 107 Hungary's Viktor Orbán threatens to blow up EU's Ukraine policy // Politico. – 2023, 22 November. – URL: <https://tinyurl.com/8yd9b5c3>; Сидоренко С. Віктор Орбан піднімає ставки: що стоїть за угорським ультиматумом щодо майбутнього України // Європейська правда. – 2023, 23 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/4wdrw3dj>
- 108 Сидоренко С., Кутелева І. Австро-Угорщина проти України: як виникла і чого вимагає "коаліція Орбана" перед самітом ЄС // Європейська правда. – 2023, 13 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/ykn2nzks>
- 109 Orbán is 'Trojan horse' for Russian interests, says Czech minister // Euroactiv. – 2023, 18 December. – URL: <https://tinyurl.com/3m9r3fub>
- 110 Зеленський поспілкувався з Орбаном в Аргентині // Європейська правда. – 2023, 10 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/2vsy9xt3>
- 111 Дмитро Кулеба, міністр закордонних справ України Від зустрічі з Петером Сійярто на Закарпатті ми витиснули максимум // Укрінформ. – 2024, 30 січня. – URL: <http://tinyurl.com/u7ph4ux6>; Сійярто: Угорщина хоче повернення своїй меншині прав, які були в неї до 2015 року // Європейська правда. -2024, 29 січня. – URL: <http://tinyurl.com/mpk76nux>

- 112 Сидоренко С. Угорщина може зарити сокиру війни? Пояснюємо, хто примушує Орбана "помиритися" з Україною // Європейська правда. – 2024, 20 січня. – URL: <http://tinyurl.com/mv6waur5>; Сидоренко С. Театр одного міністра: на яких умовах Угорщина погодилася на перемир'я з Україною // Європейська правда. – 2024, 30 січня. – URL: <http://tinyurl.com/3pwfy85d>
- 113 The Hungarian government's statement on the occasion of the second anniversary of the war in Ukraine // Latest news on Hungary. – 2024, 22 February. – URL: <http://tinyurl.com/5c3sy6ss>
- 114 Тужанський Д. "Педофільський землетрус" Орбана. Чому угорську політику лихоманить і як це вплине на Україну // Європейська правда. – 2024, 13 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/3pfu9e66>
- 115 Молдова денонсує ще три угоди з СНД: Міноборони назвало їх неактуальними // Європейська правда. – 2024, 15 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/2efk4d46>
- 116 Popshoy rasskazal o sanktsiyah moldovy protiv rossii I ne vozmozhnosti naladit otnosheniya s rf v blizhayshee-vremya // Newsmaker. – 2024, 8 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3bzjzrby>
- 117 Санду: Швидке розширення ЄС тепер необхідне для безпеки у Європі // Європейська правда. – 2023, 21 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/47jtsujk>
- 118 Придністров'є просит допомоги в Росії. А как Москва может «помочь» // Newsmaker. – 2024, 28 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/2ex6p2k8>; Сидоренко С. Придністров'я починає небезпечну гру. Про що сепаратисти Молдови проситимуть Путіна // Європейська правда. – 2024, 22 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/2p9r46wb>; Сидоренко С. Загроза Придністров'я, план Путіна та "ватні" українці Молдови: інтерв'ю яструба з партії Санду // Європейська правда. – 2024, 27 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/ycxdbvxx>
- 119 Відбулися політичні консультації між МЗС України та Туреччини // Офіційний сайт Посольства України в Турецькій Республіці. – 2023, 06 грудня. - URL: <http://tinyurl.com/f8pfufgy>
- 120 Туреччина та Угорщина підписали низку протоколів під час візиту президента Ердогана // TRTWORLD. TURKIE. – 2023, 18 грудня. - URL: <http://tinyurl.com/yezdp3se>
- 121 Ердоган на пропалестинському мітингу порівняв загиблих у Газі з жертвами війни РФ проти України // Українська правда, – 2023, 30 жовтня., – URL: <https://tinyurl.com/yxvj8njn>
- 122 Туреччина в разі збільшила експорт товарів військового призначення до РФ – FT // Факти. – 2023, 27 листопада. - URL: <http://tinyurl.com/bdz3sz9z>
- 123 Daily Sabah про зовнішню політику Туреччини у 2024 р. // Daily Sabah. – 2023, 20 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/ax2f9m7m>
- 124 Президент України провів телефонну розмову з президентом Туреччини // Офіційний сайт Президента України. – 2024, 05 січня. – URL: <http://tinyurl.com/4v7nykv5>
- 125 Президенти Туреччини та Ірану підписали угоди про співпрацю та обговорили боротьбу з тероризмом та кризу в Газі // China Radio International (українська служба). - 2024, 26 січня. – URL: <http://tinyurl.com/yx2vzuxd>
- 126 У Стамбулі створено українсько-турецьку групу з відбудови // Інтерфакс. – 2024, 01 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/4nua3jxe>
- 127 Туреччина готова відновити переговорний процес між Україною та росією, місцем якого раніше був Стамбул // Flot2017. – 2024, 29 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/ynx9aj7p>
- 128 Ердоган здатен допомогти з розблокуванням моря у Миколаєві // Ми – Україна. – 2024, 25 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3uruwthr>
- 129 Доповідь описує ірансько-російську угоду про зброю як безпрограшну // Mehrnewsagency. – 2023, 29 листопада. - URL: <http://tinyurl.com/4h2s3x7n>
- 130 США вважають, що Іран готується постачати РФ балістичні ракети для війни проти України — WSJ // Новое время. – 2023, 21 листопада. - URL: <http://tinyurl.com/c4rptbtk>
- 131 Іран і Росія підписали угоду про протидію UCM // Tasminnews. – 2023, 05 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/2bz745aw>

- 132 Путін зустрівся з президентом Ірану: товарообіг між країнами зріс на 20% // Українська правда. – 2023, 07 грудня. - URL: <http://tinyurl.com/44c5hksb>
- 133 Sky News: Іран створив для Росії новий дрон, який, можливо, здатен бачити “особливо важливі” цілі // Новое время. – 2024, 10 січня. – URL: <http://tinyurl.com/42jky4ah>
- 134 Ракети та дрони для Росії: в МЗС Ірану заявили, що їхня зброя по Україні не була // Фокус. – 2024, 21 січня. – URL: <http://tinyurl.com/bddvjp52>
- 135 Саймон Уоткінс: Росія та Іран завершують Угоду, яка назавжди змінить Близький Схід – OilPrice // Друкарня. – 2024, 25 січня. – URL: <http://tinyurl.com/ytewc246>
- 136 Росія з Іраном збираються підписати новий міждержавний договір // Уніан. – 2024, 17 січня. – URL: <http://tinyurl.com/2w6sfdcb>
- 137 Іран і Росія підписали 19 документів про співпрацю // Іранське агентство Shana. – 2024, 28 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3n3jbyz7>
- 138 Іран вперше запустив в космос три супутники // Главком. – 2024, 28 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/bdwmzjxm>
- 139 МАГАТЕ попереджає Іран про брак прозорості // офіційний сайт Асоціації з контролю над озброєннями, запобігання розповсюдженню ядерної зброї та протидії ядерному тероризму США. – 2024, 29 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/2skav855>
- 140 Іран вже має ядерну зброю? // The Washington Times. – 2024, 19 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/mznt3pku>
- 141 Iran has no restrictions in defending national interests // MEHR News Agency. – 17 January, 2024. – URL: <http://tinyurl.com/bdhwcdbw>
- 142 Adopting Resolution 2722 (2024) by Recorded Vote, Security Council Demands Houthis Immediately Stop Attacks on Merchant, Commercial Vessels in Red Sea // United Nations. – 10 January, 2024. – URL: <http://tinyurl.com/4vv4fdem>
- 143 Joint Statement from the Governments of Australia, Bahrain, Canada, Denmark, Germany, Netherlands, New Zealand, Republic of Korea, United Kingdom, and the United States // The White House. – 11 January, 2024. – URL: <http://tinyurl.com/y6jaxeek>
- 144 Міжнародний суд заборонив Ізраїлю чинити геноцид у Секторі Гази // Українська правда. – 2024, 26 січня. – URL: <http://tinyurl.com/myey4pk8>
- 145 Необхідно визнати право палестинців будувати свою державу // Khabar.online. – 2024, 21 січня. – URL: <http://tinyurl.com/868j9ajv>
- 146 Президент Ізраїлю Ісаак Герцог про конфлікт Ізраїлю та ХАМАС на Мюнхенській конференції з безпеки // C-Span. – 2024, 17 лютого. - URL: <https://tinyurl.com/2hjk9fhf>
- 147 Палестинські фракції в Москві зобов'язуються продовжити діалог // Al Mayadeen agency. – 2024, 29 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/4ahppbnv>
- 148 Шольц обговорив із Сі війну РФ проти України // Українська правда. – 2023, 3 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/54hkz4u7>
- 149 Chinese firms aiding Russia face 'significant consequences': Yellen // Reuters. – 2023, 11 November. – URL: <https://tinyurl.com/4caavedv>
- 150 Entretien téléphonique avec le Président de la République populaire de Chine, Xi Jinping // Elisee. – 2023, 20 Novembre 2023. – URL: <https://tinyurl.com/2p8jf9d6>
- 151 2023.11.16 – 2023, 16 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/43sm9adv>
- 152 Analysis: Putin promises Xi to 'fight for five years' in Ukraine // Nikkei. – 2023, 28 December. – URL: <http://tinyurl.com/y25ppcvf>
- 153 Очередная пресс-конференция 5 января 2024 г. у официального представителя МИД КНР Ван Вэньбиня // МИД КНР. – 2024, 5 січня. – URL: <http://tinyurl.com/2vkukk8c>
- 154 4 рейса за 4 дня: Китай опять поставил в Беларусь военный груз // Motolko. – 2024, 30 січня. – URL: <http://tinyurl.com/48sudk2s>
- 155 Ukraine wants to have more contacts with China at all levels // Interfax-Ukraine. – 2024, 17 January,. – URL: <http://tinyurl.com/2s3aj8vk>

- 156 Україна у відносинах із Китаєм готова до вирішення питань, що дісталися з минулого – Єрмак // InterfaxУкраїна. – 2024, 22 січня. – URL: <http://tinyurl.com/4vdm8tu>
- 157 Постійний представник КНР при ООН закликав сторони російсько-українського конфлікту відновити переговори // Міжнародне радіо Китаю. – 2024, 24 січня. – URL: <http://tinyurl.com/zr2jauww>
- 158 China's new defence minister urges 'closest' military relations in first talks with Russian counterpart // South China Morning Post. – 2024, 1 February. – URL: <http://tinyurl.com/pubptxux>
- 159 Підбиття підсумків саміту Байдена та Сі Цзіньпіна - Project Syndicate // Друкарня. – 2023, 18 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/mwk629vd>
- 160 Wang Yi Speaks to the Press about the Summit Meeting Between Chinese and U.S. Presidents in San Francisco // Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China. – 2023, 16 November. – URL: <https://tinyurl.com/45febv3e>
- 161 Secretary Blinken's Meeting with People's Republic of China Director of the Chinese Communist Party (CCP) Central Foreign Affairs Commission and Foreign Minister Wang Yi // US Department of State. – 16 February, 2024. – URL: <https://tinyurl.com/76yypkkv>
- 162 Galvanizing Our Peoples into a Strong Force For the Cause of China-U.S. Friendship // Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China. – 2023, 16 november. – URL: <https://tinyurl.com/2xcjxjer>
- 163 Xi warned Biden during summit that Beijing will reunify Taiwan with China // CNBC. – 2023, 20 December. – URL: <http://tinyurl.com/4ad5yxeb>
- 164 Brown Speaks With Chinese Counterpart // US Department of Defence. – 2023, 21 December. – URL: <http://tinyurl.com/3ptp4w5a>
- 165 Readout of Chairman of the Joint Chiefs of Staff Gen. CQ Brown, Jr.'s Video Teleconference with People's Liberation Army of China Chief of the Joint Staff Department Gen. Liu Zhenli // Joint Chiefs of Staff. – 2023, 21 December. – URL: <http://tinyurl.com/9renxc9v>
- 166 Readout of 2024 U.S.-PRC Defense Policy Coordination Talks // US Department of Defence. – 2024, 9 January. – URL: <http://tinyurl.com/584x34pr>
- 167 Xi, Biden and the \$10 Trillion Cost of War Over Taiwan // Bloomberg. – 2024, 9 January. – URL: <http://tinyurl.com/2amm52bx>
- 168 Wang Yi Holds Meetings with U.S. National Security Advisor Jake Sullivan // Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China. – 2024, 27 January. – URL: <http://tinyurl.com/yh4wt39>
- 169 US-China tensions are top geopolitical risk, BlackRock says // The Business Times. – 2023, 23 October. – URL: <https://tinyurl.com/yc5wpuek>
- 170 Post-summit news conferences highlight the divide between China and the EU // Associated Press. – 2023, 8 December. – URL: <http://tinyurl.com/mr3nedh4>
- 171 ЄС закликав Китай не постачати Росії зброю та підтримати українську Формулу миру // Укрінформ. – 2023, 7 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/yc5eymvx>
- 172 China sees Europe as increasingly 'rational' about its development, says foreign minister // Reuters. – 2024, 22 February. – URL: <https://tinyurl.com/26wnxcsp>
- 173 Wang Yi: China Will be a Force for Stability in Enhancing Global Governance // Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China. – 2024, 18 February. – URL: <https://tinyurl.com/4stb46sz>
- 174 China-Europe ties worsen on Ukraine and disputes over trade // The Japan Times. – 2024, 21 February. – URL: <https://tinyurl.com/3ujteaj5>
- 175 Chinese Top Diplomat Wang Yi in Budapest // Hungry Today. – 2024, 20 February. – URL: <https://tinyurl.com/37ha3h6t>
- 176 China offers to deepen security ties with Hungary // The Guardian. – 2024, 20 February. – URL: <https://tinyurl.com/yck6yeten>

- 177 Chinese FM's visit to Europe signals China taking active initiative to stabilize ties // Global Times. – 2024, 19 February. – URL: <https://tinyurl.com/47jtbkhs>
- 178 Сайти, замасковані під ЗМІ, просувають прокитайський контент по всьому світу в межах кампанії впливу — Reuters // Дзеркало тижня. – 2024, 8 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/d6y5d5x6>
- 179 Susan A. Thornton. No World for Great Powers // ISPI. – 2023, 21 December. – URL: <https://tinyurl.com/yckbauzw>
- 180 The Biden-Harris Administration's National Security Strategy // U.S. Department of State. – 2022, 12 October. – URL: <https://tinyurl.com/ps4y83a9>
- 181 Байден: дії ХАМАСу – чисте зло, США підтримують Ізраїль // Голос Америки. – 2023, 10 жовтня. – URL: <https://tinyurl.com/39nnphar>
- 182 Підхід Нетаньягу до війни у Газі “більше шкодить Ізраїлю, ніж допомагає”, – Байден // Лівий Берег. – 2024, 10 березня. – URL: <https://tinyurl.com/m42x9v4y>
- 183 The Biden-Harris Administration's National Security Strategy // U.S. Department of State. – 2022, 12 October. – URL: <https://tinyurl.com/ps4y83a9>
- 184 Ibidem
- 185 How Americans view the conflicts between Russia and Ukraine, Israel and Hamas, and China and Taiwan // Pew Research Center. – 2024. 16 February. – URL: <https://tinyurl.com/45dnvtyw>
- 186 How young Americans view the wars in the world right now // Ipsos. – 2023. 17 November. – URL: <https://tinyurl.com/ype935sj>
- 187 A Bolder American Foreign Policy Means More Values and Less War // The Century Foundation. – 2024, 11 March. – URL: <https://tinyurl.com/58bkabjf>
- 188 No Substitute for Victory // Foreign Affairs. – 2024, 10 April – URL: <https://tinyurl.com/mspnukrn>
- 189 Китай запевнив Україну, що не продає зброю в РФ // Главком. – 2024, 10 березня. – URL: <https://tinyurl.com/34shtnc7>
- 190 Why China Is Taking Sides Against Israel—and Why It Will Likely Backfire // The Washington Institute for Near East Policy. – 2023, 29 November. – URL: <https://tinyurl.com/bde4bs9c>
- 191 Blumenthal D. China Takes Advantage of a New Era of World War // The National Interest. – 2023, 27 November. – URL: <https://tinyurl.com/p2fm5psa>
- 192 Указ Президента України від 05 лютого 2024 року № 49/2024 “Про продовження строку дії воєнного стану в Україні” // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 05 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/4wnwwkyz>
- 193 Указ Президента України від 05 лютого 2024 року № 50/2024 “Про продовження строку дії воєнного стану в Україні” // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 05 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/2try5tun>
- 194 Спікер Парламенту України Руслан Стефанчук повідомив про результати пленарного засідання 8 листопада 2023 року // Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. – 2023, 08 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/2s3sbzw6>
- 195 Уряд ухвалив рішення щодо Реєстру збитків // Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. – 2023, 01 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/4adssr2s>
- 196 Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2023 р. “Деякі питання підвищення обороноздатності держави на період воєнного стану в Україні” // Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. – 2023, 29 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/prtzkuwm>
- 197 Зеленський - про Залужного: Потрібне перезавантаження, а не заміна однієї людини // Укрінформ. – 2024, 05 лютого, – URL: <http://tinyurl.com/48e66zt2>
- 198 Указ Президента України №60/2024 Про призначення О.Сирського Головнокомандувачем Збройних Сил України. // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 8 лютого, – URL: <http://tinyurl.com/5yxd68zu>

- 199 Указ Президента України №66/2024 Про призначення А.Баргилевича начальником Генерального штабу Збройних Сил України // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 9 лютого, – URL: <http://tinyurl.com/yanczjnp>
- 200 Ми створюємо для України принципово нову систему безпекових відносин із провідними державами світу – звернення Президента Володимира Зеленського // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 13 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/3uvbvky2>
- 201 Указ Президента України №51/2024 Про нарощування спроможностей сил оборони // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 6 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/ycxd85sa>
- 202 Звільнення в запас строковиків // Міністерство оборони України. – 2024, 23 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/yc8x92aj>
- 203 Демобілізація в Україні: Зеленський підписав важливий закон // УНІАН. – 2024, 26 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3wydw6fx>
- 204 Указ Президента України № 834/2023 Про внесення змін до Положення про проходження громадянами України військової служби в Державній прикордонній службі України. // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 06 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/2h79jk7y>
- 205 Коментар МЗС України щодо ухвалення Генеральною Асамблеєю ООН резолюції “Ситуація з правами людини на тимчасово окупованих територіях України, включаючи Автономну Республіку Крим та місто Севастополь” // Міністерство закордонних справ України. – 2023, 20 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/4t9k89n6>
- 206 Спільна заява щодо передачі балістичних ракет між КНДР та Росією // Міністерство закордонних справ України. – 2024, 10 січня. – URL: <http://tinyurl.com/yzvyrjpn>
- 207 Дмитро Кулеба затвердив першу в історії МЗС Комунікаційну стратегію Україна – держави Африки // Міністерство закордонних справ України. – 2023, 30 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/3w59r27d>
- 208 Про вихід України з Угоди між державами – учасницями Співдружності Незалежних Держав про соціальні та правові гарантії військовослужбовців, осіб, звільнених з військової служби, та членів їхніх сімей та Протоколу до Угоди між державами – учасницями Співдружності Незалежних Держав про соціальні та правові гарантії військовослужбовців, осіб, звільнених з військової служби, та членів їхніх сімей // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 27 листопада. - URL: <https://tinyurl.com/3bf89htm>
- 209 Про вихід України з Рішення про створення Ради командувачів Прикордонними військами // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 17 березня. - URL: <https://tinyurl.com/3sxd7ram>
- 210 Про подання до Верховної Ради України проекту Закону України “Про вихід з Угоди про взаємодію держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав на випадок евакуації їх громадян з третіх країн у разі виникнення надзвичайних ситуацій” // Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. – 2023, 12 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/3pvd7nbf>
- 211 Указ Президента від 7 листопада 2023 року № 739/2023 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України “Про застосування та внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)” // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 07 листопада. - URL: <https://tinyurl.com/3faxcmd4>
- 212 Президент України зустрівся з міністром оборони США // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 20 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/3kvs7uk3>
- 213 Lietuva sieks padėti Ukrainai tiek kovinio, tiek humanitarinio išminavimo srityse // KAM krasto apsaugos ministerija. – 2023, 22 November. – URL: <https://tinyurl.com/565jtkkv>
- 214 Рустем Умеров розповів про основні результати 17-ї зустрічі Контактної групи з питань оборони України // Міністерство оборони України. – 2023, 22 листопада. – URL:

- <https://tinyurl.com/ypff2bwa>; “росія розуміє лише мову сили. І ми добре вивчили цю мову” – Рустем Умеров на відкритті 17-ї зустрічі Контактної групи з питань оборони України // Міністерство оборони України. – 2023, 22 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/2maymd7a>
- 215 Austin Kicks Off Meeting on Ukraine Defense // U.S. Department of Defense. – 2023, 22 November. – URL: <https://tinyurl.com/9s9drphj>
- 216 Margarita Robles participa en una nueva reunión del Grupo de Contacto para la Defensa de Ucrania // Ministerio De Defensa. – 2023, 22 November. – URL: <https://tinyurl.com/bdz8afcj>; Military support for Ukraine // The Federal Government. – 2023, 22 November. – URL: <https://tinyurl.com/4aanz6te>
- 217 Inauguration of the European F-16 Training Center // Ministry of National Defense. – 2023, 13 November. – URL: <https://tinyurl.com/4vfav89s>
- 218 Президент України зустрівся з генеральним директором Fox Corporation Лакланом Мердоком, журналістами Fox News та The Sun // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 20 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/3rvwc654>
- 219 У межах візиту до США Андрій Єрмак, Руслан Стефанчук і Рустем Умеров зустрілися з головами комітетів Палати представників та учасниками Українського кокусу в Конгресі // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 06 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/3d9eayy6>
- 220 У Вашингтоні Андрій Єрмак, Руслан Стефанчук і Рустем Умеров провели зустріч із державним секретарем США // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 7 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/ctybp62c>
- 221 FACT SHEET: The White House Announces New Actions to Strengthen Cooperation and Co-Production between U.S. and Ukraine’s Defense Industrial Bases // The White House. – 2023, 6 December. – URL: <https://tinyurl.com/2zy42vvc>
- 222 Ми можемо робити разом значно більше, ніж будь-хто з нас наодинці – виступ Президента України на українсько-американській конференції оборонних індустрій // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 06 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/5894j6ss>
- 223 Усе, про що ми сьогодні говорили, допоможе Україні у 2024 році – Володимир Зеленський після зустрічі з Джоозефом Байденом у Вашингтоні // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 13 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/2suv5arj>
- 224 У Вашингтоні розпочалася зустріч Володимира Зеленського та Джоозефа Байдена // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 12 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/4p4jx4tz>
- 225 Свобода повинна перемагати завжди, коли хтось кидає їй виклик – виступ Президента України в Національному університеті оборони США // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 11 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/yyw8myrj>
- 226 Норвегія є одним із глобальних лідерів у підтримці України – Президент за результатами зустрічі з Йонасом Гаром Стере в Осло // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 13 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/mrfcdjyb>
- 227 В Осло Глава держави провів зустрічі з Президентом Фінляндії, прем’єр-міністрами Швеції, Данії та Ісландії // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 13 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/2cdfh9jw>
- 228 Доки ми дбаємо про єдність, Росія не зруйнує свободу наших народів – Президент за результатами другого саміту Україна – Північна Європа // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 13 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/2ms68wj8>
- 229 Спільна заява другого саміту Україна – Північна Європа в м. Осло // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 13 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/zwp373bs>; At the second Nordic-Ukrainian Summit in Oslo 13 December, the Prime Minister of Norway,

- Denmark, Iceland and Sweden and the President of Finland and Ukraine issued the following statement // Regjeringen.no. – 2023, 13 December. – URL: <http://tinyurl.com/bdh3bebj>
- 230 Спiкер Парламенту України Руслан Стефанчук зустрiвся з делегацiєю Сенату Францiї // Верховна Рада України. Офiцiйний вебпортал парламенту України. – 2023, 21 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/bdf423bh>
- 231 Ukraine : il faut changer de braquet maintenant ! Une délégation de sénateurs était à Kiev et Varsovie cette semaine // Direction de la communication du Sénat. – 22 décembre 2023. – URL: <http://tinyurl.com/2298effp>
- 232 Ми сформували взiрець безпекових домовленостей для нашого часу – звернення Президента України // Президент України. Офiцiйне iнтернет-представництво. – 2024, 12 сiчня. – URL: <http://tinyurl.com/2k8a46zb>
- 233 Спiльна заява Президента України Володимира Зеленського i Президента Литовської Республiки Гiтанаса Науседи // Президент України. Офiцiйне iнтернет-представництво. – 2024, 10 сiчня. – URL: <http://tinyurl.com/vz28252t>
- 234 У Вiльнюсi пiдписано Спiльну заяву президентiв України та Литви, а також низку двостороннiх документiв // Президент України. Офiцiйне iнтернет-представництво. – 2024, 10 сiчня. – URL: <http://tinyurl.com/2bn3wxj3>
- 235 Естонiя пiдтримує Україну в усiх елементах захисту, усiх елементах стiйкостi – Володимир Зеленський пiсля зустрiчi з Президентом Аларом Карiсом // Президент України. Офiцiйне iнтернет-представництво. – 2024, 11 сiчня. – URL: <http://tinyurl.com/9456s45y>
- 236 У присутностi Володимира Зеленського та Каї Каллас пiдписано Меморандум про спiвробiтництво в галузi оборонної промисловостi // Президент України. Офiцiйне iнтернет-представництво. – 2024, 11 сiчня. – URL: <http://tinyurl.com/58eapd6d>
- 237 Ми у Європi потребуємо продуктивнiшої роботи оборонних секторiв, щоб бути самодостатнiми у своєму захистi – Володимир Зеленський пiсля зустрiчi з Президентом Латвiї // Президент України. Офiцiйне iнтернет-представництво. – 2024, 11 сiчня. – URL: <http://tinyurl.com/mwr73f4u>
- 238 У присутностi Президента України та Прем'єр-мiнiстерки Латвiї пiдписано документи про технiчну, фiнансову та оборонну спiвпрацю // Президент України. Офiцiйне iнтернет-представництво. – 2024, 11 сiчня. – URL: <http://tinyurl.com/a7kx9k5j>
- 239 У Давосi Президент зустрiвся з Генеральним секретарем НАТО // Президент України. Офiцiйне iнтернет-представництво. – 2024, 15 сiчня. – URL: <http://tinyurl.com/yvmyd65h>
- 240 Президент України зустрiвся з головами обох палат i головами фракцiй парламенту Швейцарiї // Президент України. Офiцiйне iнтернет-представництво. – 2024, 15 сiчня. – URL: <http://tinyurl.com/2mxdwmc6>
- 241 Україна та Швейцарiя розпочинають пiдготовку до проведення Глобального самiту миру на рiвнi лiдерiв – Володимир Зеленський пiсля зустрiчi з Президенткою Швейцарiї // Президент України. Офiцiйне iнтернет-представництво. – 2024, 15 сiчня. – URL: <http://tinyurl.com/43x5mebn>
- 242 Володимир Зеленський за результатами переговорiв iз Вiолою Амхерд у Бернi: Україна має друзiв, якi допомагають, i Швейцарiя – серед них // Президент України. Офiцiйне iнтернет-представництво. – 2024, 15 сiчня. – URL: <http://tinyurl.com/2p9kvcsr>
- 243 Austin Affirms U.S.-Led Coalition Stands With Ukraine // U.S. Department of Defense. – 2024, 14 February. – URL: <http://tinyurl.com/yx7ua6te>
- 244 Вступне i заключне слово Мiнiстра оборони Рустема Ум  рова на 19-му засiданнi Контактної групи з питань оборони України // Мiнiстерство оборони України. – 2024, 14 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/yv2hfy8d>
- 245 Seven countries join Latvia's Drone Coalition, Latvia will invest 10 million euro // Ministry of Defense of Latvia. – 2024, 15 February. – URL: <http://tinyurl.com/4bptmu2j>; UK to supply thousands of drones as co-leader of major international capability coalition for Ukraine // Gov.

- uk. – 2024, 15 February. – URL: <http://tinyurl.com/w4uy3w5t>; Міністр оборони Рустем Умеров - про результати 19-го засідання Контактної групи з питань оборони України // Міністерство оборони України. – 2024, 14 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/nj5yxhuc>;
- UK, Allies Look to Arm Ukraine With AI-Enabled Swarm Drones // Bloomberg. – 2024, 17 February. – URL: <http://tinyurl.com/2js7usue>
- 246 Не питаєте Україну, коли закінчиться війна, питаєте в себе, чому Путін досі здатний її продовжувати – виступ Президента Володимира Зеленського на Мюнхенській конференції з питань безпеки // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 17 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/4zsaku2x>
- 247 У Мюнхені Глава держави зустрівся з делегацією Палати представників Конгресу США // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 17 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/yj99zaem>
- 248 Президент України провів телефонну розмову з Президентом США Джоозефом Байденом // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 17 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/4dhsezbs>
- 249 Україна та Японія підписали 56 документів на Конференції з економічного розвитку та відбудови в Токіо // Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. – 2024, 19 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/vdmahs4v>
- 250 Японія виділить 1,25 млрд євро для підтримки японських інвесторів в Україні, — Денис Шмигаль // Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. – 2024, 19 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/4xrb3c29>
- 251 Українці не зрадили своєї незалежності, світ не схибив у підтримці України – Володимир Зеленський під час нагородження військовослужбовців у Гостомелі // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 24 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/3j85zzf2>
- 252 Попри всі складнощі Україна ставатиме тільки сильнішою разом зі своїми партнерами у вільному світі – Президент після зустрічей з Урсулою фон дер Ляєн, Джорджею Мелоні, Джастином Трюдо та Александром Де Кроо // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 23 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/4fyrf4hn>
- 253 Президент узяв участь у відеоформаті в зустрічі лідерів країн G7, ініційованій Італією у зв'язку з другою річницею повномасштабного вторгнення Росії в Україну // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 24 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/4mx96kpb>
- 254 У Тирані Президент зустрівся з Прем'єр-міністром Албанії // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 28 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/5n7ash4y>
- 255 Володимир Зеленський та Еді Рама підписали Договір про дружбу та співробітництво між Україною та Албанією // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 28 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/ars8h3b6>
- 256 Ми віримо, що повага та право націй на безпеку й самостійний вибір своєї долі мають бути універсальними принципами – виступ Президента Володимира Зеленського на відкритті саміту “Україна – Південно-Східна Європа” // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 28 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/mr2muw43>
- 257 Декларація саміту “Україна – Південно-Східна Європа” // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 28 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3zykvrvf>
- 258 Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 12 січня. – URL: <http://tinyurl.com/mwktm784>
- 259 Україна та Велика Британія уклали безпрецедентну безпекову угоду – Президент за результатами зустрічі з Ріші Сунаком у Києві // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 12 січня. – URL: <http://tinyurl.com/yxaaafj2>

- 260 Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 12 січня. – URL: <http://tinyurl.com/murk5a5w>
- 261 Угода про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною та Федеративною Республікою Німеччина // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 16 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/4jjz4mc8>
- 262 Підписано амбітну безпекову угоду, яка посилює Україну, наших воїнів та наш народ – Глава держави після зустрічі з Президентом Франції // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 17 лютого, – URL: <http://tinyurl.com/bd3jm4dp>
- 263 Сидоренко С. Які “гарантії” отримав Київ від Німеччини та Франції і чому безпекові угоди вже готують до змін // Українська правда. – 2024, 17 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/227czz9n>
- 264 Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Францією // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 17 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/bdhdfz76>
- 265 Угода про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною та Данією // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 23 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/yx4b7kph>
- 266 Володимир Зеленський і Джастін Трюдо у Києві підписали Угоду про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Канадою // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 24 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/54ny83w7>
- 267 Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Італією // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – URL: <http://tinyurl.com/bdv4wppb>
- 268 Кулеба: Україна вивела ЄС з “коми розширення”, знову власти у неї - стратегічна помилка // Європейська правда. – 2023, 7 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/yjps8f5w>
- 269 Commission adopts 2023 Enlargement package, recommends to open negotiations with Ukraine and Moldova, to grant candidate status to Georgia and to open accession negotiations with BiH, once the necessary degree of compliance is achieved // European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations (DG NEAR). – 2023, 8 November. – URL: <https://tinyurl.com/2wdnf6f>; European Commission recommends opening EU accession negotiations with Ukraine and Moldova – Europe live // Guardian. – 2023, 8 November. – URL: <https://tinyurl.com/mwennd78>
- 270 Catch-27: The contradictory thinking about enlargement in the EU // European Council on Foreign Relations. – 2023, 23 November. – URL: <https://tinyurl.com/muaaj743>; Шульга Д. Розширення з багатьма невідомими: чи готові країни ЄС до вступу нових членів // Європейська правда. – 2023, 29 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/3nbdhjp8>
- 271 Сидоренко С. Розблокувати Україну. Як у ЄС змінюють вимоги для вступу держав-кандидатів // Європейська правда. – 2023, 27 жовтня. – URL: <https://tinyurl.com/yc88er7z>
- 272 ЄС готовий до розширення з теперішніми договорами й правилами – єврокомісар // Європейська правда. – 2023, 8 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/yuvd6hph>
- 273 Charles Michel // Twitter. – 2023, 14 November. – URL: <https://tinyurl.com/2mw9vxbt>
- 274 Щоразу, коли бачусь з нашими воїнами, я бачу готовність не просто захищати Україну, а перемогти в цій війні – звернення Президента Володимира Зеленського // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 03 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/3p3h52zt>
- 275 Рішення про початок переговорів щодо членства України в Євросоюзі матиме поворотне значення для історії всієї Європи – Володимир Зеленський після переговорів з Урсолою фон дер Ляен у Києві // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 04 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/ymw8nthm>
- 276 Commission staff working document Ukraine 2023 Report // European Commission. – 8.11.2023. – URL: <https://tinyurl.com/2yezajc9>

- 277 Ukrainische Vizeregierungschefin: „Wir erledigen unseren Teil des Jobs“ // Die Presse. – 23.11.2023. – URL: <https://tinyurl.com/2e4xf9v>
- 278 Володимир Зеленський зустрівся з Послом Євросоюзу та підписав указ про підготовку до переговорного процесу зі вступу України до ЄС // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 08 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/yc7kz8k4>
- 279 Звернення Президента України з нагоди Дня Гідності та Свободи // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 21 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/4xsjr48a>
- 280 Коли перемагає свобода одного народу, завжди виграють інші вільні народи Європи – Президент України під час зустрічі з європейськими лідерами в Києві // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 21 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/a3t38uaz>
- 281 Голова Верховної Ради України Руслан Стефанчук зустрівся з Президенткою Європарламенту Робертою Мецолою // Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. – 2023, 28 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/3nvbsd2j>
- 282 Statement of the Conference of Presidents on support for Ukraine // European Parliament. News. – 2023, 28 November. – URL: <https://tinyurl.com/yku2h2px>
- 283 Верховна Рада України та Європейський Парламент підписали Меморандум про взаєморозуміння // Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. – 2023, 29 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/my2jhwu9>
- 284 Голова Верховної Ради України Руслан Стефанчук повідомив про результати пленарного засідання 8 грудня 2023 року // Верховна Рада України. Єдиний вебпортал парламенту України. – 2023, 08 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/57j7dpy6>
- 285 Дмитро Кулеба: Безпека та процвітання Європи залежать від подальшого розширення ЄС // Міністерство закордонних справ України. – 2023, 11 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/27mwy8nk>
- 286 Європа повинна перемагати, а договори мають виконуватися – звернення Президента України до учасників засідання Європейської ради // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 14 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/mrynme2c>
- 287 European Council, 14-15 December 2023 // European Council. – 2023, 14 December. – URL: <http://tinyurl.com/4fhy2x4x>
- 288 European Council, 14-15 December 2023 // European Council. – 2023, 14 December. – URL: <http://tinyurl.com/4fhy2x4x>
- 289 Володимир Зеленський та Урсула фон дер Ляєн у Давосі домовилися про початок скринінгу українського законодавства в межах переговорів щодо членства України в ЄС // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 16 січня. – URL: <http://tinyurl.com/5yhusnr6>
- 290 У Брюсселі українська делегація на чолі з Віце-прем'єр-міністром Ольгою Стефанішиною взяла участь в установчій зустрічі щодо започаткування скринінгу // Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. – 2024, 25 січня. – URL: <http://tinyurl.com/57vbvvw7>
- 291 Глава держави зустрівся з Високим представником ЄС із закордонних справ та безпекової політики // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 7 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/yx8z4jcw>
- 292 Виступ Високого представника Європейського Союзу із закордонних справ та політики безпеки – Віцепрезидента Європейської Комісії Жозепа Борреля у Верховній Раді України, 7 лютого 2024 року //
- 293 Володимир Зеленський провів телефонну розмову з Шарлем Мішелем // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 22 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/4uxpd2tn>

- 294 Верховна Рада ухвалила закон про лобізм. Він запрацює після запуску Реєстру прозорості від НАЗК // Forbes. – 2024, 23 лютого – URL: <https://tinyurl.com/5xr3vp9n>
- 295 Joint press conference by President von der Leyen and Belgian Prime Minister Alexander de Croo // European Commission. YouTube Channel. – 2024, 6 January. – URL: <http://tinyurl.com/ux5zrp6k>
- 296 Сподіваюся почути сильний голос Мексики на підтримку України – Президент під час спілкування з мексиканською університетською спільнотою // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 09 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/2hp98c8m>
- 297 Глава держави провів розмову з обраним Президентом Аргентини // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 22 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/3cbhdxjm>
- 298 Зеленський провів першу за 20 років розмову президента України з лідером Сьєрра-Леоне // Укрїнформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. – 2023, 06 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/bds6h5af>
- 299 Президенти України та Індонезії обговорили реалізацію Формули миру та продовольчий експорт // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 09 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/3svjyux4>
- 300 Президент України провів відеозустріч із Президентом Парагваю // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 09 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/mr39ed6v>
- 301 У кожній громаді зараз важливо зробити максимум, щоб ми не втрачали життя через негоду – звернення Президента України // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 27 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/mvt9bx5w>
- 302 У Буенос-Айресі Президент України взяв участь у церемонії інавгурації новообраного Президента Аргентини // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 10 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/2s3wfp7m>
- 303 У Буенос-Айресі Володимир Зеленський провів зустріч із Хав'єром Мілеєм після інавгурації новообраного Президента Аргентини // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 10 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/bddpv2ft>
- 304 У Буенос-Айресі Президент України провів зустріч із Президентом Парагваю // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 10 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/2xyhzt9a>
- 305 Президент України в Буенос-Айресі зустрівся з Президентом Уругваю // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 10 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/mrxufzwa>
- 306 Президент України провів зустріч із Президентом Еквадору // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 10 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/bdz9kw6t>
- 307 Україна та Швейцарія розпочинають підготовку до проведення Глобального саміту миру на рівні лідерів – Володимир Зеленський після зустрічі з Президенткою Швейцарії // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 15 січня. – URL: <http://tinyurl.com/43x5mebn>
- 308 У Давосі розпочалася четверта зустріч радників із питань національної безпеки та політичних радників лідерів держав щодо реалізації Формули миру // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 14 січня. – URL: <http://tinyurl.com/4zuznatc>
- 309 ПРЕС-КОМЮНІКЕ співголів 4-ї зустрічі радників з питань національної безпеки та зовнішньої політики Швейцарії та України щодо основних принципів миру для України // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 14 січня. – URL: <http://tinyurl.com/yc5j4vra>
- 310 Андрій Єрмак за результатами зустрічі радників у Давосі: У нас іще багато роботи попереду, але ми єдині щодо ключових принципів миру для України та всього світу //

- Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 14 січня. – URL: <http://tinyurl.com/p3wyhc5x>
- 311 Над реалізацією Формули миру працюють дуже різні країни, але всі вони поважають незалежність, територіальну цілісність та суверенітет України – Андрій Єрмак на форумі «Україна. Рік 2024» // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 26 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/yc2thdx8>
- 312 росія і Іран підписали декларацію о протидії західним санкціям // Голос Америки – 2023, 5 грудня – URL: <http://tinyurl.com/mvk5a5z2>
- 313 Саймон Уоткінс: росія та Іран завершують угоду, яка назавжди змінить Близький Схід – OilPrice // Космос Політики – 2024, 25 січня – URL: <https://tinyurl.com/5n93krs2>
- 314 путін прийняв в кремлі главу МІД КНДР // LENTA.RU – 2024, 16 січня. – URL: <http://tinyurl.com/59mkmfv8>
- 315 Russian offensive campaign assessment, January 2, 2024 // ISW Press – 2024, 02 January – URL: <http://tinyurl.com/msjy2fxf>
- 316 Виступлення Міністра іноземних справ Російської Федерації С.В.Лаврова в ході засідання СМІД “Групи двадцяти” по темі: “Реформа системи глобального управління”, Рио-де-Жанейро, 22 лютого 2024 року // Міністерство іноземних справ Російської Федерації – 2024, 22 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/muc9ktu>
- 317 Russian offensive campaign assessment, January 29, 2024 // ISW Press – 2024, 29 January – URL: <http://tinyurl.com/5h88zk5t>
- 318 путін пішов єдиним шляхом, який у нього залишився // Новое время. – 2023, 28 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/27zry77h>
- 319 Russian Offensive Campaign Assessment, January 2, 2024 // ISW Press – 2024, 02 January – URL: <http://tinyurl.com/msjy2fxf>
- 320 Путин заявил, что демилитаризованная линия с Украиной должна обезопасить РФ от дальноточных орудий // Интерфакс – 2024, 31 января. – URL: <http://tinyurl.com/mpj7rehj>
- 321 Інтерв’ю Карлсона з Путіним. Головні заяви російського диктатора // ГЛАВКОМ – 2024, 9 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/rhp9n5zj>
- 322 “Пакт с россиянами”. Немецкие эксперты о послании Путина // DW – 2024, 29 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3k2bh3kp>
- 323 “Пакт с россиянами”. Немецкие эксперты о послании Путина // DW – 2024, 29 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3k2bh3kp>
- 324 Цифра шокує: путін витратить рекордну суму з бюджету рф на війну в Україні 2024 року // ТСН – 2024, 28 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/25dhajtz>
- 325 “Путін розкидається людським м’ясом”: у США прокоментували намір рф збільшити армію // УНІАН – 2023, 03 грудня – URL: <http://tinyurl.com/2wm4adjx>
- 326 Russian offensive campaign assessment, January 4, 2024 // ISW Press – 2024, 04 January – URL: <http://tinyurl.com/5n87kaup>
- 327 Путін “приєднав” окуповані території України до Південного військового округу РФ // УКРАЇНСЬКІ НОВИНИ – 2024, 26 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/y4atmjsz>
- 328 Russian offensive campaign assessment, February 26, 2024 // ISW Press – 2024, 26 February – URL: <https://tinyurl.com/54ukd8u6>
- 329 Путін поскаржився на контраст наступу України і пофантазував про “тисячі” одиниць знищеної бронетехніки // New Voice. – 2024, 12 вересня. – URL: <https://tinyurl.com/yjfnmeru>
- 330 “Росія повільно тоне”. В Офісі президента відреагували на нову порцію пропагандистських заяв Путіна // New Voice. – 2024, 12 вересня. – URL: <https://tinyurl.com/2z9breup>
- 331 Лавров оголосив формулу миру “ультиматумом” росії // Волинські новини. . – 2023, 28 вересня. – URL: <https://tinyurl.com/3krtrk6x>
- 332 Putin Quietly Signals He Is Open to a Cease-Fire in Ukraine // The New York Times. – 2023, 23 december. – URL: <https://tinyurl.com/bdzbzwau>

- 333 Путін на онлайн-саміті G20 заявив, що РФ ніколи не відмовлялася від мирних переговорів з Україною // Радіо Свобода. – 2023, 22 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/2jvb9e9a>
- 334 Більшість жителів Росії підтримують вторгнення в Україну і готуються до затяжної війни // РБК-Україна. – 2024, 7 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/455zbykc>
- 335 «Мир будет, когда мы достигнем своих целей». Что сказал Путин на «прямой линии» о Крыме, Украине и войне? // Крым.Реалии. – 2023, 14 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/4psz7zne>
- 336 Russian offensive campaign assessment, November 22, 2023 // ISW. – 2023. 5 november. – URL: <https://tinyurl.com/27xt87a7>
- 337 Russian offensive campaign assessment, November 5, 2023 // ISW. – 2023. 5 november. – URL: <https://tinyurl.com/bdf9yvw8>
- 338 Чи можна змусити Путіна домовитись про компроміс і мир в Україні // BBC. – 2023. 28 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/7vrtpb9f>
- 339 Україна переможе, якщо вийде з війни вільною, демократичною, суверенною країною – Салліван // Інтерфакс-Україна. – 2024. 20 березня. – URL: <https://tinyurl.com/3bem7prb>
- 340 Таємні переговори за спиною України: про що хотів домовитися Путін та чи повірили диктатору // ТСН. – 2024, 14 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/ye6esvxc>
- 341 Exclusive: Putin's suggestion of Ukraine ceasefire rejected by United States, sources say // Reuters. – 2024, 13 February. – URL: <https://tinyurl.com/ywr978hv>
- 342 Путин: Украина отказалась от переговоров с Россией по указанию США // Коммерсантъ. – 2024, 9 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/5e77nvvv>
- 343 Лавров: вариантов договориться по вопросу Украины не просматривается // Коммерсантъ. – 2024, 12 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/28pbcvut>
- 344 «Мирний план» від німецьких правих і трішечки – лівих // Укрінформ. – 2024, 19 січня. – URL: <https://tinyurl.com/29uhkm66>
- 345 «Ми не потрапимо в цю пастку» – Кулеба про заклики до переговорів із РФ // Радіо Свобода. – 2023, 9 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/38zabm3e>
- 346 Чи може Україна запропонувати мир Росії: у Зеленського відповіли // ТСН. – 2023, 2 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/3dzsk4ek>
- 347 The Biden-Harris Administration's National Security Strategy // U.S. Department of State. – 2022, 12 October. – URL: <https://tinyurl.com/ps4y83a9>
- 348 Groitl G. Russia, China and the Revisionist Assault on the Western Liberal International Order. Palgrave Macmillan. – 2023. – Pp. 79–123.
- 349 Ibidem.
- 350 The Second Cold War Is Escalating Faster Than the First // Bloomberg. – 2024, 21 April. – URL: <https://tinyurl.com/jkdxv3a>
- 351 Blumenthal D. China Takes Advantage of a New Era of World War // The National Interest. – 2023, 27 November. – URL: <https://tinyurl.com/p2fm5psa>
- 352 How China, Russia and Iran are forging closer ties // The Economist. – 2024, 18 March. – URL: <https://tinyurl.com/met7bt7b>
- 353 Усилия Северной Кореи по укреплению региональной власти в рамках идеологии чучхе // ANKASAM. – 2024, 26 квітня. – URL: <https://tinyurl.com/bdhny2b5>
- 354 The Second Cold War Is Escalating Faster Than the First // Bloomberg. – 2024, 21 April. – URL: <https://tinyurl.com/jkdxv3a>
- 355 The desperate alignment of Russia, China, Iran and North Korea // The Washington Post. – 2024, 17 April. – URL: <https://tinyurl.com/fzks63t3>
- 356 Вартофский М. Модели: репрезентация и научное понимание / М. В. Вартофский; пер. с англ. – М.: Прогресс, 1988. – С. 11.
- 357 Там само. – С. 31.
- 358 China's Alternative Order // Foreign Affairs. – 2024, 23 April. – URL: <https://tinyurl.com/rt6pdcwz>

- 359 Чи вдасться Китаю побудувати світову Сі-вілізацію? // Дзеркало тижня. – 2023. 23 червня. – URL: <https://tinyurl.com/2xb4xh7k>
- 360 The Axis of Upheaval // Foreign Affairs. – 2024, 23 April. – URL: <https://tinyurl.com/8jrenkee>
- 361 Добра ініціатива для поганих часів: як агресія рф проти України завадила втілити ініціативу Сі Цзіньпіна // Українська асоціація китаєзнавців. – 2023, 29 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/3wucac86>
- 362 China's Alternative Order // Foreign Affairs. – 2024, 23 April. – URL: <https://tinyurl.com/rt6pdcwz>
- 363 Центр “Нова Європа” визначив найбільші провали і досягнення допомоги Заходу за два роки великої війни // Центр “Нова Європа”. – 2024, 23 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/e8cjr58>
- 364 Global Overview // The conference-board. – 2024, January. – URL: <https://bitly.ws/3bUG8>
- 365 Global Economy Set for Weakest Half-Decade Performance in 30 Years // The World Bank. – 2024, 09 January. – URL: <https://bitly.ws/3cLYb>
- 366 Smart T. What Now for the Economy? // usnews.com. – 2024, 05 February. – URL: <https://bitly.ws/3cLZu>; The January 2024 Employment Report: Explaining that big, upside surprise // The White House. – 2024, 02 February. – URL: <https://bitly.ws/3cM29>
- 367 Ільченко Л. Євросоюз два роки не має жодного значущого зростання, але уник й рецесії // Економічна правда. – 2024, 30 січня. – URL: <https://bitly.ws/3cMhe>
- 368 Monetary policy decisions // The European Central Bank. – 2023, 25 January. – URL: <https://bitly.ws/3cMhF>
- 369 China's consumers tighten belts even as prices fall // Financial Times. – 2024, February. – URL: <https://bitly.ws/3gRKx>
- 370 Пилипів І. Китай вперше за 20 років втратив лідерство в імпорті товарів до США // Економічна правда. – 2024, 08 лютого. – URL: <https://bitly.ws/3gRK9>
- 371 <https://www.reuters.com/world/saudi-arabia-has-not-yet-joined-brics-minister-2024-01-16/>
- 372 Salma El Wardany. Egypt's Canal Receipts Fall by Almost Half After Red Sea Attacks // Bloomberg. – 2024, 04 February. – URL: <https://bitly.ws/3gREC>
- 373 FAO Food Price Index holds steady in November // Food and Agriculture Organization of the United Nations. – 2023, 08 December. – URL: <https://bitly.ws/36Twy>
- 374 Consumer Price Index Summary // An official website of the United States government. – 2024, 12 March. – URL: <https://bitly.ws/PEIQ>
- 375 2024 Global Economic Outlook // IFM Investors. – 2023-2024. – URL: <http://surl.li/tnnud>
- 376 Euro Area Inflation January 2024 // Focus-economics. Economic Forecasts from the World's Leading Economists – 2024, 01 February. – URL: <https://bitly.ws/3dm7b>
- 377 Reid J. Inflation remains sticky in Europe, with core prices cooling less than expected // CNBC. – 2024, 01 March. – URL: <https://bitly.ws/3gRTh>
- 378 China Inflation January 2024 // Focus-economics. Economic Forecasts from the World's Leading Economists – 2024, 08 February. – URL: <https://bitly.ws/3dkVK>
- 379 <https://tradingeconomics.com/china/inflation-cpi>
- 380 Woo R., Gao L. China's consumer prices swing up on seasonal Lunar New Year gains // Reuters. – 2024, 11 March. – URL: <https://bitly.ws/3gRUZ>
- 381 He L. China's consumer prices rise for first time in six months. But it's too soon to say deflation is over // CNN Business. – 2024, 11 March. – URL: <https://bitly.ws/3fAKF>
- 382 IEA head Birol sees nuclear power making 'strong comeback' // Nordot. – 2024, 12 February. – URL: <https://bitly.ws/3gRYe>
- 383 Singh S. C., Exclusive: India seeks \$26 billion of private nuclear power investments // Reuters. – 2024, 21 February. – URL: <https://bitly.ws/3gS8D>
- 384 Energy Market Update: January 2024 Recap // Linkedin. – 2024, 08 February. – URL: <https://bitly.ws/3dITq>

- 385 Yermolenko H. Electricity prices in Europe fell significantly in February // GMK.center. – 2024, 11 March. – URL: <https://bitly.ws/3gRYZ>
- 386 Energy Market recap for 2023 // gems.engie.com. – 2023, 02 January. – URL: <https://bitly.ws/3bURR>
- 387 Energy market trends: February 2024. Prices across the curve continue to fall amid strong supply picture // Optimised. – 2024, February. – URL: <https://bitly.ws/3gS9D>
- 388 Monthly gas market report // gecf. – 2024, January. – URL: <https://bitly.ws/3bUSo>
- 389 Remit storage data // agsi.gie. – 2024. – URL: <https://bitly.ws/3gSaa>
- 390 The Ukraine war offers energy arbitrage opportunities // The Economist. – 2024, 15 February. – URL: <https://bitly.ws/3gSbA>
- 391 Energy Market Update: February 2024 Recap // linkedin. – 2024, 06 March. – URL: <https://bitly.ws/3gScc>
- 392 Oil Market Report - January 2024 // IEA. – 2024, January. – URL: <https://bitly.ws/3aCyz>
- 393 Oil Market Report // IEA. – 2024, March. – URL: <https://bitly.ws/3gSdV>
- 394 Urals Crude Oil (USD/Bbl) // tradingeconomics.com. – 2024. – URL: <https://bitly.ws/Ae8T>
- 395 Oil-market pulse – February 2024 // Acuitykp. – 2024, 08 March. – URL: <https://bitly.ws/3gScQ>
- 396 Tech companies axe 34,000 jobs since start of year in pivot to AI // Financial Times. – 2024, February. – URL: <https://bitly.ws/3gSe8>
- 397 McBride S. Silicon Valley Startups Had Their Worst Funding Year Since 2019 // Bloomberg. – 2024, 04 January. – URL: <https://bitly.ws/3cMkc>
- 398 Dong C., Pei Li. China's AI Chipmaker Biren Wins \$280 Million In Funding Pledge After US Sanction // Bloomberg. – 2023, 01 December. – URL: <https://bitly.ws/3bUXD>
- 399 China Buys Near-Record \$40 Billion of Chip Gear to Beat US Curbs // Bloomberg. – 2024, 22 January. – URL: <https://bitly.ws/3cMmV>
- 400 Fanny P., Yantoultra N. Exclusive: Chinese firms look to Malaysia for assembly of high-end chips, sources say // Reuters. – 2023, 18 December. – URL: <https://bitly.ws/3bUYS>
- 401 Siyi Liu, Dominique P. China bans export of rare earths processing tech over national security // Reuters. – 2023, 22 December. – URL: <https://bitly.ws/36RxW>
- 402 Felix N. Billionaire-backed KoBold Metals widens lithium hunt across four continents // Reuters. – 2023, 14 December. – URL: <https://bitly.ws/3bV2a>
- 403 Deaux J., Burton M. US to Ban Pentagon Battery Purchases From China's CATL, BYD // Bloomberg. – 2024, 19 January. – URL: <https://bitly.ws/3cMph>
- 404 Phartiyal S. India Cuts Tariffs to Entice More iPhone Manufacturing // Bloomberg. – 2024, 31 January. – URL: <https://bitly.ws/3cMpV>
- 405 Taylor D. February 2024 report: The ups and downs of an €8.5B month // tech.eu. – 2024, 01 March. – URL: <https://bitly.ws/3gSeM>
- 406 Field H. OpenAI just revealed new software that lets you create realistic video by simply typing a descriptive sentence // CNBC. – 2024, 15 February. – URL: <https://bitly.ws/3gSfw>
- 407 Randewich N., Singh M. Nvidia adds record \$277 billion in stock market value // Reuters. – 2024, 23 February. – URL: <https://bitly.ws/3gSg6>
- 408 Stephen N., Cherney M. A., Bajwa A. Arm shares surge on strong forecast of AI-fueled chip upgrades // Reuters. – 2024, 08 February. – URL: <https://bitly.ws/3gSgL>
- 409 Samritha A., Venugopal A., Mikolajczak C. Meta surges with record \$196 billion gain in stock market value // Reuters. – 2024, 03 February. – URL: <https://bitly.ws/3gShh>
- 410 Clowes W. AI-Powered Miner Says It Found Huge Copper Deposit in Zambia // Bloomberg. – 2024, 05 February. – URL: <https://bitly.ws/3gShG>
- 411 Volpicelli G. EU countries strike deal on landmark AI rulebook // Politico. – 2024, 02 February. – URL: <https://bitly.ws/3gSi9>
- 412 Міністерство фінансів США запровадило санкції щодо трьох сторонніх компаній, причетних до транспортування російської сирої нафти // Interfax-Україна. Інформаційне агенство. – 2023, 03 грудня. – URL: <https://bitly.ws/3bV2P>

- 413 John R. Swiss have frozen \$8.8 billion of Russian assets // Reuters. – 2023, 01 December. – URL: <https://bitly.ws/343Zn>
- 414 Iran: Council sanctions 6 persons and 5 entities under the framework for restrictive measures in view of Iran's military support of Russia's war of aggression against Ukraine // The Council of the European Union. – 2023, 11 December. – URL: <https://bitly.ws/3bV43>
- 415 Ministry of Economy, Trade and Industry. – 2023, 15 December. – URL: <https://bitly.ws/3bV8i>
- 416 Press release. New unit to crack down on firms dodging Russian sanctions // gov.uk. – 2023, 11 December. – URL: <https://bitly.ws/3bVkt>
- 417 Treasury Tightens the Price Cap with New Sanctions and Updated Guidance // U.S. Department of the Treasury. – 2023, 20 December. – URL: <https://bitly.ws/3bVpZ>
- 418 Russian war of aggression against Ukraine: Council adds 1 person and 1 entity to EU sanctions list // The Council of the European Union. – 2024, 03 January. – URL: <https://bitly.ws/3cMqh>
- 419 Hoskins P. China sanctions five US defence firms over Taiwan arms sales // BBC. – 2024, 08 January. – URL: <https://bitly.ws/3cMra>
- 420 Longley A. UAE Bans Tankers Flying Cameroon Flag On Safety Concern // Bloomberg. – 2024, 09 January. – URL: <https://bitly.ws/3cMrA>
- 421 Russia-related Designations and Designation Update; Counter Terrorism Designation Update; Issuance of Russia-related General Licenses and Amended Frequently Asked Question // U.S. Department of the Treasury. Office of Foreign Assets Control. – 2024, 18 January. – URL: <https://bitly.ws/3cMsg>
- 422 Prohibitions Related to Imports of Diamond Jewelry and Unsorted Diamonds of Russian Federation Origin and Diamond Jewelry and Unsorted Diamonds Exported From the Russian Federation // Office of foreign assets control. – 2024, 08 February. – URL: <https://bitly.ws/3gSmt>
- 423 Russia-related Designations; Issuance of Russia-related General Licenses and new and amended Frequently Asked Questions // Office of foreign assets control. – 2024, 23 February. – URL: <https://bitly.ws/3gSna>
- 424 ЄС ухвалює 13-й пакет санкцій проти Росії після двох років ведення нею агресивної війни проти України* // An official website of the United States government. – 2024, 23 лютого. – URL: <https://bitly.ws/3gSnE>
- 425 New UK sanctions mark 2 years since Russia's illegal invasion of Ukraine // Gov.uk. – 2024, 22 February. – URL: <https://bitly.ws/3gSoe>
- 426 Жарикова А. Тайвань заборонив експорт до Росії та Білорусі ще понад 70 верстатів // Економічна правда. – 2024, 08 лютого. – URL: <https://bitly.ws/3gSpH>
- 427 Узбекистан решил присоединиться к финансовым санкциям против России // The Moscow Times. – 2024, 15 февраля. – URL: <https://bitly.ws/3gSqR>
- 428 Жарикова А. Корея посилить контроль за экспортом у РФ та Білорусь: заборонять продаж майже 700 найменувань // Економічна правда. – 2024, 20 лютого. – URL: <https://bitly.ws/3gSre>
- 429 Комиссия без перевода: три крупнейших банка КНР перестали принимать платежи из РФ // IZ.ru. – 2024, 21 февраля. – URL: <https://bitly.ws/3gSrp>
- 430 Ільченко Л. Російська економіка перегріта і все більше залежить від продовження війни – WIW // Економічна правда. – 2024, 30 січня. – URL: <https://bitly.ws/3dPCk>
- 431 Инфляция в РФ в феврале составила 0,68%, годовая выросла до 7,69% // интерфакс. – 2024, 13 марта. – URL: <https://bitly.ws/3gXcI>
- 432 Ільченко Л. У Росії вп'яте за пів року підвищили облікову ставку // Економічна правда. – 2023, 15 грудня. – URL: <https://bitly.ws/3bVCw>
- 433 Профицит текущего счета платежного баланса РФ в январе-феврале вырос на 14% // интерфакс. – 2024, 14 марта. – URL: <https://bitly.ws/3gXcZ>
- 434 Дефицит бюджета РФ в 2023 году составил 3,24 трлн рублей, или 1,9% ВВП // Интерфакс. – 2024, 11 января. – URL: <https://bitly.ws/3bVuf>

- 435 Краткая ежемесячная информация об исполнении федерального бюджета (млрд. руб., накоплено с начала года) // Министерство финансов России. – 2023, 17 января. – URL: <https://bitly.ws/3bVLT>
- 436 Дефицит бюджета РФ в январе-феврале снизился в 1,6 раза до 1,474 трлн руб., или 0,8% ВВП // Интерфакс. – 2024, 07 марта. – URL: <https://bitly.ws/3gXcd>
- 437 Предварительная оценка исполнения федерального бюджета за январь-февраль 2024 года // Минфин России. – 2024. – URL: <https://bitly.ws/3gXdu>
- 438 О промышленном производстве в 2023 году // Росстат. – 2024. – URL: <https://bitly.ws/3dPL4>
- 439 Эффективность экономики России // Федеральная служба государственной статистики – 2024. – URL: <https://bitly.ws/3gXea>
- 440 ФНБ в декабре уменьшился на 1,47 трлн рублей // Интерфакс. – 2024, 17 января. – URL: <https://bitly.ws/3bVDg>
- 441 Тарасовский Ю. Война в Украине истощает российский фонд благосостояния. Ликвидные активы сократились почти вдвое – до \$56,5 млрд // Forbes. – 2023, 17 января. – URL: <https://bitly.ws/3bVHu>
- 442 Данные о движении средств и результатах управления средствами Фонда национального благосостояния // Министерство финансов России. – 2023, 19 января. – URL: <https://bitly.ws/PSc9>
- 443 О результатах размещения средств Фонда национального благосостояния // Минфин России. – 2024, 07 марта. – URL: <https://bitly.ws/3gXh2>
- 444 Банк России принял решение сохранить ключевую ставку на уровне 16,00% годовых // Банк России – 2024, 16 февраля. – URL: <https://bitly.ws/3gXdY>
- 445 Официальные курсы валют на заданную дату, устанавливаемые ежедневно // Центральный банк России. – 2023, 01 декабря. – URL: <https://bitly.ws/3bW7k>
- 446 Официальные курсы валют на заданную дату, устанавливаемые ежедневно // Центральный банк России. – 2024, 29 февраля. – URL: <https://bitly.ws/3gVve>
- 447 Крупнейшие экспортеры в феврале сократили продажу валюты почти на 20% // Frank Media. – 2024, 11 марта. – URL: <https://bitly.ws/3gVvS>
- 448 ЦБ сообщил о рекордной доле юаня в биржевых торгах валютой // РБК. Инвестиции. – 2024, 08 февраля. – URL: <https://bitly.ws/3dRwv>
- 449 Levi I. February 2024 — Monthly analysis of Russian fossil fuel exports and sanctions // CREA. – 2024, 14 February. – URL: <https://bitly.ws/3dJ53>
- 450 Добыча газа в РФ в феврале выросла на 14% год к году // Trading View. – 2024, 27 марта. – URL: <https://bitly.ws/3gVC3>
- 451 Добыча газа в России в 2024 году может вновь начать расти // Ведомости. – 2024, 13 февраля. – URL: <https://bitly.ws/3gVCL>
- 452 Levi I. February 2024 — Monthly analysis of Russian fossil fuel exports and sanctions // CREA. – 2024, 14 February. – URL: <https://bitly.ws/3dJ53>
- 453 Россия увеличит экспорт СПГ в 2024 году на 14% – до 38 млн тонн // portnews. – 2024, 25 января. – URL: <https://bitly.ws/3bWqv>
- 454 Росія відновила роботу заводу в Усть-Лузі після українського обстрілу – Reuters // Економічна правда. – 2024, 14 лютого. – URL: <https://bitly.ws/3gVD7>
- 455 "Газпром" заявил про новый денний максимум поставання газу до Китаю // Економічна правда. – 2023, 17 грудня. – URL: <https://bitly.ws/3bWBP>
- 456 Запуск трубопровода «Сила Сибири-2» мог бы превратить Россию в крупнейшего поставщика газа в Китай. Но проект нужен Москве сильнее, чем Пекину И власти Китая на переговорах уже диктуют условия «Газпрому» // meduza.io. – 2023, 12 декабря. – URL: <https://bitly.ws/3bWMs>
- 457 Великий газопровід з Росії до Китаю затримується у будівництві - FT // Економічна правда. – 2024, 28 січня. – URL: <https://bitly.ws/3dRGv>

- 458 Bloomberg: ЄС готується, що угоду про транзит газу РФ через Україну не буде продовжено // Європейська Правда. Міжнародна безпека та євроінтеграція України. – 2024, 26 січня. – URL: <https://bitly.ws/3dRGQ>
- 459 Дячкіна А. Уряд РФ запроваджує заборону на експорт бензину // Економічна правда. – 2024, 27 лютого. – URL: <https://bitly.ws/3gWNT>
- 460 Уряд росії ввів офіційну заборону на експорт бензину // Слово і Діло. Аналітичний портал. – 2024, 29 лютого. – URL: <https://bitly.ws/3gXhZ>
- 461 Крижний А. Обсяг експорту дизпального з російських портів у лютому впав майже на 20% // Економічна правда. – 2024, 28 лютого. – URL: <https://bitly.ws/3gWPm>
- 462 Urals Crude Oil (USD/Bbl) // tradingeconomics.com. – 2023 - 2024. – URL: <https://bitly.ws/Ae8T>
- 463 Chinese Refiners Snap Up Russian ESPO Oil as Iran Pricing Dispute Lingers // Bloomberg. – 2024, 18 January. – URL: <https://bitly.ws/3dJ72>
- 464 Прасад А. США ввели санкції проти трьох компаній та танкерів за перевезення російської нафти дорожче цінової стелі // Forbes. – 2023, 01 грудня. – URL: <https://bitly.ws/3bXaM>
- 465 ОАК виконала гособоронзаказ в 2023 году // Ростех. – 2023, 29 декабря. – URL: <https://bitly.ws/3bXdR>
- 466 Уралвагонзавод завершил гособоронзаказ 2023 года // Ростех. – 2023, 28 декабря. – URL: <https://bitly.ws/3bXtk>
- 467 РФ для захисту енергетичних об'єктів від дронів протестувала модернізований "Серп" // Defense Express. – 2023, 29 грудня. – URL: <https://bitly.ws/3bXCI>
- 468 Challenges of export controls enforcement. How russia continues to import components for its military production // KSE Institute. – 2024, January. – URL: <https://bitly.ws/3cMJt>
- 469 Ли И-Ань, Заякин А. Труженики тыла. Вопреки заявлениям, Тайвань стал главным поставщиком станков для российского ВПК // The insider. Расследования. Репортажи. Аналитика. – 2024, 26 January. – URL: <https://bitly.ws/3cNaX>
- 470 Ростех отправил в войска очередную партию БМП-1 АМ «Басурманин» // Ростех. – 2023, 22 февраля. – URL: <https://bitly.ws/3gijb>
- 471 Росіяни вперше показали новітню РСЗВ «Возрождение» // Мілітарний. – 2024, 29 лютого. – URL: <https://bitly.ws/3gipi>
- 472 Стало відомо скільки коштує Shahed-136 для Росії // Мілітарний. – 2024, 06 лютого. – URL: <https://bitly.ws/3gisg>
- 473 Chen A., Marwa R. Exclusive: Russia's Novatek issues force majeure notices over Arctic LNG 2 project –sources // Reuters. – 2023, 21 December. – URL: <https://bitly.ws/3bXDQ>
- 474 Stolyarov G. Russia splashes \$12 billion to keep aviation sector in the air // Reuters. – 2023, 21 December. – URL: <https://bitly.ws/3bXSW>
- 475 Павлиш О. На Кіпрі фіксують масовий відхід російських компаній із країни: причина // Економічна правда. – 2023, 17 січня. – URL: <https://bitly.ws/3cNia>
- 476 У ЛУКОЙЛа встал крекінг // Коммерсантъ. – 2023, 15 января. – URL: <https://bitly.ws/3cNiB>
- 477 China Banks Tighten Curbs on Russia After US Sanctions Order // Bloomberg. – 2024, 16 January. – URL: <http://surl.li/tmsap>
- 478 Exclusive: Russia struggles to sell Pacific oil, 14 tankers stuck // Reuters. – 2024, 26 January. – URL: <https://bitly.ws/3cNpx>
- 479 Гринкевич Д., Кулагин В. Главный для российских импортеров банк Китая остановил все расчеты с РФ // Ведомости. – 2024, 07 февраля. – URL: <https://bitly.ws/3gizD>
- 480 Sezer C., Devranoglu N., Zhdannikov D. Exclusive: Turkish-Russian trade hit by fresh US sanctions threat // Reuters. – 2023, 19 February. – URL: <https://bitly.ws/3giBM>
- 481 Павлиш О. Банки ОАЕ обмежили розрахунки з РФ і почали закривати рахунки клієнтів-росіян – ЗМІ // Економічна правда. – 2023, 19 лютого. – URL: <https://bitly.ws/3giEi>

- 482 Зростання ввп у 2023 році: як це вдалося зробити та хто отримав користь і кошти // Дзеркало Тижня. – 2024, 16 січня. – URL: <https://bitly.ws/3bY6E>
- 483 Щомісячний макроекономічний та монетарний огляд // Національний банк України. Департамент монетарної політики та економічного аналізу. – 2024, березень. – URL: <https://bitly.ws/3gSuu>
- 484 Мінфін: У лютому податок на прибуток та дивіденди від держпідприємств забезпечили понад третину доходів загального фонду держбюджету // Урядовий портал. – 2023, 05 березня. – URL: <https://bitly.ws/3gSwy>
- 485 Маркуц Ю., Задорожня Л., Маршалок Т. Бюджетний барометр – лютий 2024 // Вокс Україна. – 2024, 14 березня. – URL: <https://bitly.ws/3gSMP>
- 486 Жарикова А. Товарообіг України за перші місяці року зріс на 2%: що найбільше експортували та імпортували // Економічна правда. – 2024, 08 березня. – URL: <https://bitly.ws/3gSNq>
- 487 Експорт електроенергії у лютому зріс в 12 разів // ExPro Consulting. – 2024, 04 березня. – URL: <https://bitly.ws/3gSRI>
- 488 Металурги збільшують експорт, але споживання на внутрішньому ринку падає // МинПром. – 2024, 21 березня. – URL: <https://bitly.ws/3gSS9>
- 489 Україна за лютий експортувала морським коридором рекордний обсяг вантажів // TVA телекомпанія. – 2024, 01 березня. – URL: <https://bitly.ws/3gSNJ>
- 490 У грудні 2023 року Мінфін залучив 5 млрд доларів США грантів та пільгового фінансування від міжнародних партнерів // Урядовий портал. – 2023, 27 грудня. – URL: <https://bitly.ws/3bYyd>
- 491 Україна отримала 390 млн доларів США від Японії в рамках проектів Світового банку INSPIRE та ARISE // Міністерство фінансів України. – 2024, 31 січня. – URL: <https://bitly.ws/3dmeL>
- 492 Жирій К. Україна отримала допомогу від Японії та Норвегії на пенсії і зарплати: скільки надали // Уніан. Інформаційне агенство. – 2024, 28 лютого. – URL: <https://bitly.ws/3gSSY>
- 493 Мінфін України залучив грант на суму 150 млн євро від Європейського Союзу // Міністерство фінансів України. – 2023, 20 грудня. – URL: <https://bitly.ws/3c4pb>
- 494 Жарикова А. Німеччина виділила ще 89 мільйонів євро Фонду енергетичної підтримки України // Економічна правда. – 2023, 21 грудня. – URL: <https://bitly.ws/3c4pK>
- 495 ЄС відправляє в Україну додатково 500 електрогенераторів // Interfax-Україна. Інформаційне агенство. – 2023, 22 грудня. – URL: <https://bitly.ws/3bYZw>
- 496 США доставили в Україну два потужні трансформатори: допоможуть з енергопостачанням у холоди // Вечірній Київ. – 2023, 01 грудня. – URL: <https://bitly.ws/3bYZL>
- 497 Уряд Німеччини та СІБ нададуть Україні EUR20 млн гранту для підтримання енергетичного переходу // Interfax-Україна. Інформаційне агенство. – 2023, 05 грудня. – URL: <https://bitly.ws/3bYYv>
- 498 Press release. Foreign Secretary travels to US to reaffirm support for Ukraine // gov.uk. – 2023, 06 December. – URL: <https://bitly.ws/3bZ2b>
- 499 Комплексна гуманітарна допомога для України у другу зиму загарбницької війни Росії // Bundesministerium der Verteidigung. – 2023, 15 грудня. – URL: <https://bitly.ws/3bZ2z>
- 500 Європейський Союз та Світовий банк підтримують малих фермерів в Україні через зміцнення Фонду часткового гарантування кредитів у сільському господарстві // Представництво Європейського Союзу в Україні. – 2024, 25 січня. – URL: <https://bitly.ws/3dmfF>
- 501 ООН представила плани гуманітарного реагування та надання допомоги біженцям у 2024 році, щоб підтримати українців, постраждалих від війни // UNHCR. The UN Refugee Agency. Україна. – 2024, 15 січня. – URL: <https://bitly.ws/3dmgL>

- 502 Рада ЄС погодила компоненти нового механізму підтримки України (Ukraine Facility) // Представництво Європейського Союзу в Україні. – 2024, 11 січня. – URL: <https://bitly.ws/3dmhk>
- 503 Середні й великі переробні підприємства можуть отримати грант до \$500 тис від USAID // Міністерство економіки України. – 2024, 23 січня. – URL: <https://bitly.ws/3dmiu>
- 504 Уряд США та USAID передали «Укренерго» два нові високовольтні автотрансформатори / НЕК "Укренерго" - NPC Ukrenergo // Facebook. – 2024, 26 січня. – URL: <https://bitly.ws/3dmjA>
- 505 Будемо безпечне майбутнє: ЄС та Литва виділили 15,5 млн євро на бомбосховища для шкіл в Україні // Представництво Європейського Союзу в Україні. – 2024, 25 січня. – URL: <https://bitly.ws/3dmm5>
- 506 Уряд України розширює співпрацю з МВФ: Започатковано Фонд розвитку потенціалу України з цільовим бюджетом у 65 млн доларів США // Міністерство фінансів України. – 2024, 14 лютого. – URL: <https://bitly.ws/3gSUj>
- 507 Мінфін залучив близько 50 млн доларів США від Японії через проект Світового банку HOPE на відновлення житла // Міністерство фінансів України. – 2024, 16 лютого. – URL: <https://bitly.ws/3gSVb>
- 508 ЄБРР та Уряд Італії нададуть 200 млн євро на відновлення гідроелектростанцій в Україні, – Юлія Свириденко // Урядовий портал. – 2024, 17 лютого. – URL: <https://bitly.ws/3gSVw>
- 509 Німечч ЄС виділив €83 мільйони на гуманітарну допомогу Україні і Молдові // Укрінформ. – 2024, 20 лютого. – URL: <https://bitly.ws/3gWT9>
- 510 Рада ЄС затвердила інструмент Ukraine Facility обсягом 50 млрд євро на 2024-2027 роки // Міністерство фінансів України. – 2024, 28 лютого. – URL: <https://bitly.ws/3gWRA>
- 511 Danmark indgår som det første nordiske land en aftale om sikkerhedstilsagn til Ukraine // via. ritzaudk. – 2024, 22 February. – URL: <https://bitly.ws/3gWSD>
- 512 Japan to pledge 15.8 bil. yen for Ukraine's reconstruction // Kyodo News. – 2024, 11 February. – URL: <https://bitly.ws/3gWTs>
- 513 Допомога міжнародних фінансових інститутів Україні. Лютий 2024 року // НІСД. – 2024, 08 березня. – URL: <https://bitly.ws/3eVw3>
- 514 США оголосили новий пакет допомоги Україні - більше снарядів для ППО, HIMARS та артилерії // Голос Америки. – 2023, 06 грудня. – URL: <https://bitly.ws/3c4qx>; Biden Administration Announces Additional U.S. Military Assistance for Ukraine // U.S. Department of State. – 2023, 27 December. – URL: <http://surl.li/tndvk>
- 515 Боярчук Т. Німеччина оголосила про новий пакет військової допомоги Україні // LB.ua. Дорослий погляд на світ. – 2023, 08 грудня. – URL: <https://bitly.ws/3c4tM>; The arms and military equipment Germany is sending to Ukraine // Bundesministerium der Verteidigung. – 2024, 29 April. – URL: <http://surl.li/ftlza>
- 516 Підтримка України: Німеччина закуповує артилерійські боєприпаси // Bundesministerium der Verteidigung. – 2023, 14 грудня. – URL: <https://bitly.ws/3c4ub>
- 517 Черновол К. Британія передала Україні ракети Martlet: на що вони здатні // Уніан. Інформаційне агенство. – 2023, 04 грудня. – URL: <https://bitly.ws/3c4t9>
- 518 Lietuva perdavė Ukrainai naują karinės paramos krovinį // Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija. – 2023, 15 December. – URL: <https://bitly.ws/3c4uD>
- 519 Австралія надала Україні додаткову партію "Бушмастерів" // Голос Америки. – 2023, 07 грудня. – URL: <https://bitly.ws/3c4xR>
- 520 Suomi alkaa valmistaa tykistöammuksia Ukrainalle // Iltalehti. – 2023, 05 December. – URL: <https://bitly.ws/3c4Bo>
- 521 Le ministre Blair annonce de nouveaux dons militaires pour l'Ukraine lors de la 18e réunion du Groupe de contact sur la défense de l'Ukraine // Government of Canada. – 2024, 23 January. – URL: <https://bitly.ws/3dmmB>

- 522 Британія виділить 200 мільйонів фунтів на виготовлення дронів для України // Економічна правда. – 2024, 12 січня. – URL: <https://bitly.ws/3dmoa>
- 523 Сааков В. Рамштайн-18: Німеччина вперше поставить Україні гелікоптери // DW. – 2024, 24 січня. – URL: <https://bitly.ws/3dmoH>
- 524 Німеччина передасть Україні 80 танків Leopard 1 і не тільки їх, – Пісторіус // Уніан. Інформаційне агенство. – 2024, 24 січня. – URL: <https://bitly.ws/3dmrK>
- 525 Німеччина передала черговий пакет військової допомоги Україні // Укрінформ. – 2024, 31 січня. – URL: <https://bitly.ws/3dmqm>
- 526 Ukraine: la coalition artillerie est lancée // Ministère des Armées. – 2024, 18 Janvier. – URL: <https://bitly.ws/3dmqE>
- 527 Бурдига І. Латвія обіцяє Україні новий пакет військової допомоги // DW. – 2024, 11 січня. – URL: <https://bitly.ws/3dms5>
- 528 Собенко Н., Мельник Х. Президент Литви оголосив про пакет допомоги Україні на €200 млн // Суспільне Новини. – 2024, 10 січня. – URL: <https://bitly.ws/3dmt2>
- 529 Lietuva perdavė Ukrainai naują paramos siuntą // Lietuvos respublikos Krašto Apsaugos Ministerija. – 2024, 02 February. – URL: <https://bitly.ws/3gWZp>
- 530 Нідерланди виділяють 122 млн євро на військову допомогу Україні // Українська Правда. – 2024, 29 січня. – URL: <https://bitly.ws/3dmtr>
- 531 Спільна пресконференція міністра закордонних справ України Дмитра Кулеби та міністерки закордонних справ Японії Камікаві / Міністерство закордонних справ України / MFA of Ukraine // Facebook. – 2024, 06 січня. – URL: <https://bitly.ws/3dmtI>
- 532 UK to supply thousands of drones to Ukraine // Reuters. – 2024, 15 February. – URL: <https://bitly.ws/3gWVy>
- 533 Канада цієї весни передасть Україні понад 800 дронів // Укрінформ. – 2024, 19 лютого. – URL: <https://bitly.ws/3gWWv>
- 534 Шварц Д. Німеччина готує ЗСУ військову допомогу на €1,1 млрд // DW. – 2024, 16 лютого. – URL: <https://bitly.ws/3gWWX>
- 535 Швеція надасть Україні бойові катери в пакеті допомоги на 630 млн євро // Європейська Правда. Міжнародна безпека та євроінтеграція України. – 2024, 20 лютого. – URL: <https://bitly.ws/3gWXp>
- 536 Margarita Robles participa en la reunión del Grupo de Contacto para la Defensa de Ucrania // Ministerio de Defensa. – 2024, 14 February. – URL: <https://bitly.ws/3gWXA>
- 537 Прадід Я. Чехія знайшла спосіб поставити Україні 800 тис. снарядів // zaxid.net. – 2024, 17 лютого. – URL: <https://bitly.ws/3gWXR>
- 538 Argentina's Javier Milei says he doesn't need congress to save the economy // Financial Times. – 2024, February. – URL: <https://bitly.ws/3gX2y>
- 539 Новий пакет допомоги від Німеччини: артилерійські снаряди, дрони й машини розмінування // Європейська Правда. Міжнародна безпека та євроінтеграція України. – 2024, 26 лютого. – URL: <https://bitly.ws/3gX2J>
- 540 В Україні розробили наземний варіант ракети «Нептун» з дальністю до 400 км // Portalte. Український телекомунікаційний портал. – 2023, 06 грудня. – URL: <https://bitly.ws/3c4CM>
- 541 Дрон-камикадзе R15, от украинских разработчиков, способен поражать объекты и технику врага на расстоянии до 700 км // building-tech. – 2023, 13 декабря. – URL: <https://bitly.ws/3c4Do>
- 542 Украинские инженеры разработали бронепробиваемый боеприпас EFP-S для FPV дронов, для уничтожения бронетехники // BuildingTech. – 2024, 12 января. – URL: <https://bitly.ws/3cRqS>
- 543 "Укроборонпром" домовився про партнерство з оборонними компаніями Литви // Європейська Правда. Міжнародна безпека та євроінтеграція України. – 2024, 10 січня. – URL: <https://bitly.ws/3cRjc>

- 544 Рощина О. Федоров показав окопний РЕБ, який може бути рюкзаком і глушити FPV-дрони // Українська Правда. – 2024, 23 січня. – URL: <https://bitly.ws/3cRjv>
- 545 Рощина О. На заході України планують ремонтувати німецьку зброю, зокрема танки Leopard 1 // Українська Правда. – 2024, 09 січня. – URL: <https://bitly.ws/3cRph>
- 546 Компания «Украинская бронетехника» показала обновленный броневомобиль «Новатор-2» // BuildingTech. – 2024, 12 января. – URL: <https://bitly.ws/3cRpP>
- 547 Украинские военные инженеры создали новый мобильный комплекс ПВО установив на бронетранспортер М113 спаренную автоматическую пушку ЗУ-23-2 // BuildingTech. – 2024, 12 января. – URL: <https://bitly.ws/3cRqk>
- 548 Украинские военные вскоре получат новый самоходный противотанковый ракетный комплекс «Штурм-СМ» // BuildingTech. – 2024, 08 января. – URL: <https://bitly.ws/3cRr6>
- 549 Івашків О. Німецька компанія Rheinmetall планує побудувати в Україні завод з виробництва боєприпасів // Українська Правда. – 2024, 18 лютого. – URL: <https://bitly.ws/3gX2R>
- 550 Яку зброю виробляє компанія Dynamit Nobel Defence, з якою підписав угоду "Укроборонпром" // Defense Express. – 2024, 17 лютого. – URL: <https://bitly.ws/3gX3i>
- 551 Рощина О. 60 зразків озброєння й військової техніки допущено до експлуатації у ЗСУ в лютому // Українська Правда. – 2024, 29 лютого. – URL: <https://bitly.ws/3gX3S>
- 552 ЗСУ тепер відновлюють гаубиці М777 самостійно – Командування Сил логістики // Defense Express. – 2024, 14 лютого. – URL: <https://bitly.ws/3gX4n>
- 553 "Українська бронетехніка" збільшила поставки 122-мм снарядів до САУ "Гвоздика і Д-30 ЗСУ // Defense Express. – 2024, 19 лютого. – URL: <https://bitly.ws/3gX4D>
- 554 Міноборони України вже тестує накидки, які роблять бійців та техніку невидимими у тепловізорі // Defense Express. – 2024, 19 лютого. – URL: <https://bitly.ws/3gX4P>
- 555 Підсумкова ставка цьогоріч // Офіційний канал Президента України – Володимира Зеленського / Telegram. 2023, 30 грудня. – URL: https://t.me/V_Zelenskiy_official/9058
- 556 Повний брифінг Головнокомандувача Валерія Залужного // 5.ua. – 2023, 26 грудня. – URL: <http://surl.li/qcbqt>
- 557 Глобальний саміт миру посилить Україну дипломатично – Володимир Зеленський // www.president.gov.ua. – 2024, 25 лютого. – URL: <http://surl.li/rjbuc>
- 558 Глава Пентагону прокоментував готовність українського війська до зими і запевнив у двопартійній підтримці України // holosameryky.com. – 2023, 20 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/yvrz8jwb>
- 559 Канада розгорнула танки в Латвії // mil.in.ua. – 2023, 23 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/2prjma2hp>
- 560 НАТО готується до заміни парку літаків E-3 AWACS // mil.in.ua. – 2023, 16 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/5chw6d6j>
- 561 NATO's flagship cyber exercise concludes in Estonia // nato.int. – 2023, 27 Nov. – URL: <http://tinyurl.com/mrh7t4ks>
- 562 ВМС Фінляндії почали перші великі навчання з НАТО Freezing Winds 23 // interfax.com.ua. – 2023, 23 листопада. – URL: <https://interfax.com.ua/news/general/949543.html>
- 563 У Литві стартували міжнародні військові навчання "Сильний грифон 2023" // armyinform.com.ua. – 2023, 06 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/4dbrrckj>
- 564 В Угорщині в листопаді відбуваються спільні військові навчання НАТО // lb.ua. – 2023, 03 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/2pyfu6m2>
- 565 Країни НАТО розпочинають найбільші за останні десятиліття навчання // www.radiosvoboda.org. – 2024, 22 січня. – URL: <http://tinyurl.com/2bxtnyx7>
- 566 НАТО збільшує свій військовий бюджет на 12% // Ukrinform. – 2023, 14 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/yc33wcbh>
- 567 Україна отримає військову допомогу від Нідерландів на понад 120 млн євро // www.slovoidilo.ua. – 2024, 29 січня. – URL: <http://surl.li/qrtrv>

- 568 До Коаліції дронів для України приєдналися ще дві держави // www.slovoidilo.ua. – 2024, 25 січня. – URL: <http://surl.li/qrtsa>
- 569 Боррель пообіцяв, що ЄС цьогоріч надасть Україні військову допомогу на 21 млрд євро // www.slovoidilo.ua. – 2024, 31 січня. – URL: <http://surl.li/qrtsg>
- 570 Україна отримала від Німеччини новий пакет військової допомоги: що у списку // www.slovoidilo.ua. – 2024, 31 січня. – URL: <http://surl.li/qrwgr>
- 571 Західна допомога Україні: що відомо про перспективи на цей рік // www.slovoidilo.ua. – 2024, 17 січня. – URL: <http://surl.li/qrycc>
- 572 Франція щомісяця постачатиме Україні авіабомби A2SM // www.slovoidilo.ua. – 2024, 18 січня. – URL: <http://surl.li/qrwcj>
- 573 Україна отримає зброю від Греції після звернення США // www.slovoidilo.ua. – 2024, 28 січня. – URL: <http://surl.li/qrwby>
- 574 На Заході активно тренують українських військових. Пілоти F-16 - у Данії, США та незабаром - в Румунії // holosameryky.com. – 2023, 13 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/mr3zf7mj>
- 575 Франція навчатиме українських пілотів на винищувачах // Лівий берег. – 2023, 19 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/54892fd4>
- 576 Підготовка бійців ЗСУ за кордоном: які країни та чому навчають українських військових // www.slovoidilo.ua. – 2024, 11 січня. – URL: <http://surl.li/qsjnk>
- 577 Україна – найбільш замінована країна світу. У Міндовкільї розповіли, скільки років треба для розмінування // suspilne.media. – 2024, 29 лютого. – URL: <http://surl.li/rzntd>
- 578 Указ президента российской федерации от 26.02.2024 № 141 “О военно-административном делении российской федерации” // Официальное опубликование правовых актов – 2024, 26 лютого. – URL: publication.pravo.gov.ru
- 579 Машовець К. Підсумковий аналіз подій в районі Авдіївки // Тверезий погляд – 2024, 26 лютого. – URL: <https://tverezo.info/post/185701>
- 580 Указ Президента України №60/2024 // Офіційне інтернет-представництво – 2024, 8 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/7xs42md6>
- 581 Указ Президента України №59/2024 // Офіційне інтернет-представництво – 2024, 8 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/68ts2nch>
- 582 Відсьогодні до керівництва Збройними Силами України приступає нова управлінська команда // www.president.gov.ua. – 2024, 8 лютого. – URL: <http://surl.li/rmcuy>
- 583 Ексклюзивне інтерв'ю з новим головнокомандувачем Збройних Сил України І аусlandsjournal // Youtube. – 2024, 13 лютого. – URL: <http://surl.li/rmqvy>
- 584 Штормове море і “безглузді штурми” ворога на Херсонщині: Гуменюк про ситуацію на півдні // Unian. – 2024, 19 лютого. – <https://tinyurl.com/3fz3d9u3>
- 585 Ворог розгортає угруповання військ на Харківському напрямку // Інформаційний спротив. – 2024, 29 січня. – URL: <http://surl.li/qgeol>
- 586 Ворог використовує колишніх “вагнерівців” для штурмів під Куп’янськом // Інформаційний спротив. – 2023, 27 листопада. – URL: <http://surl.li/pedsu>
- 587 У Силах оборони повідомили про поточну ситуацію в районі Куп’янська // Інформаційний спротив. – 2023, 7 грудня. – URL: <http://surl.li/pkefy>
- 588 На фронті за добу відбулось 73 бойових зіткнення з ворогом // Інформаційний спротив. – 2023, 29 листопада. – URL: <http://surl.li/pedtw>
- 589 Ситуація загострюється, росія розпочала перегрупування сил // Інформаційний спротив. – 2023, 9 грудня. – URL: <http://surl.li/pkjce>
- 590 На фронті за добу відбулось 73 бойових зіткнення з ворогом // Інформаційний спротив. – 2023, 29 листопада. – URL: <http://surl.li/pedtw>
- 591 Christina Harward, Grace Mappes, Kateryna Stepanenko, Angelica Evans, and Frederick W. Kagan. Russian Offensive Campaign Assessment, November 10, 2023 // Institute for the Study of War. – 2023, November 10. – URL: <http://surl.li/papjt>

- 592 Протягом минулої доби відбулося 84 бойових зіткнення – зведення з фронту // Інформаційний спротив. – 2023, 28 листопада. – URL: <http://surl.li/pedvp>
- 593 Defense Express: окупанти зігнали всі сухопутні війська в Україну. Скільки це у дивізіях армії РФ // Espresso.tv. – 2024, 11 січня. – URL: <http://surl.li/qgdkn>
- 594 Ворог зосереджує війська на Лимано-Куп'янському та Бахмутському напрямках // Інформаційний спротив. – 2024, 19 лютого. – URL: <http://surl.li/rlgch>
- 595 Ситуація на Куп'янському напрямку: росіяни нараховують сили для посилення тиску // Інформаційний спротив. – 2024, 19 лютого. – URL: <http://surl.li/rlspz>
- 596 Оперативна інформація станом на 27 лютого 2024 року // Офіційний Telegram-канал СВ ЗС України. – 2024, 27 лютого. – URL: <https://t.me/landforcesofukraine>; Оперативна інформація станом на 29 лютого 2024 року // Офіційний Telegram-канал СВ ЗС України. – 2024, 29 лютого. – URL: <https://t.me/landforcesofukraine>
- 597 Оперативна обстановка на Сході залишається складною // Telegram-канал Командувача СВ ЗС України. – 2024, 11 січня. – URL: <https://t.me/osirskiy>
- 598 Обстановка на Східному фронті залишається складною // Telegram-канал Командувача СВ ЗС України. – 2024, 26 січня. – URL: <https://t.me/CinCAFU>
- 599 Оперативна обстановка на Сході залишається складною // Telegram-канал Командувача СВ ЗС України. – 2024, 11 січня. – URL: <https://t.me/osirskiy>
- 600 Телефонна розмова із головою Об'єднаного комітету начальників штабів США генералом Чарльзом Брауном // Офіційний Telegram-канал Головнокомандувача ЗС України. – 2023, 13 листопада. – URL: <https://t.me/CinCAFU>
- 601 Допис 21 листопада // Telegram-канал Командувача СВ ЗС України. – 2023, 21 листопада. – URL: <https://t.me/osirskiy>
- 602 Підраховано за: Допис 21 листопада // Telegram-канал Командувача СВ ЗС України. – 2023, 21 листопада. – URL: <https://t.me/osirskiy>; Ворог використовує колишніх “вагнерівців” для штурмів під Куп'янськом // Інформаційний спротив. – 2023, 27 листопада. – URL: <http://surl.li/pedsu>
- 603 На Куп'янському, Лиманському та Бахмутському напрямках тривають наступальні дії ворога // Telegram-канал Командувача СВ ЗС України. – 2023, 19 грудня. – URL: <https://t.me/osirskiy>
- 604 Ворог продовжує ведення наступальних дій // Telegram-канал Командувача СВ ЗС України. – 2023, 11 грудня. – URL: <https://t.me/osirskiy>
- 605 Росіяни активізували наступальні дії на Куп'янсько-Лиманському напрямку // Інформаційний спротив. – 2024, 27 січня. – URL: <http://surl.li/qfilc>
- 606 На фронті за добу – 114 боєзіткнень. Генштаб перепоїв, де було найважче // НОВИНАРНЯ. Новини України що воює. – 2024, 18 січня. – URL: <http://surl.li/qhexk>
- 607 До будівництва оборонних укріплень залучили всі регіони // Інформаційний спротив. – 2024, 12 лютого. – URL: <http://surl.li/rmudn>
- 608 Авдіївка: що пішло не за планом у окупантів // Інформаційний Спротив – 2023, 01 листопада – URL: <http://tinyurl.com/mr3e46xb>
- 609 Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War – 2023, 08 листопада – URL: <http://tinyurl.com/4hed433r>
- 610 Окупанти відводять підрозділи від Роботиного через втрату боєздатності // Інформаційний Спротив – 2023, 01 листопада – URL: <http://tinyurl.com/2rck9zum>
- 611 Latest Defence Intelligence update on the situation in Ukraine // Офіційна сторінка МО Великої Британії в Twitter. – 2023, 11 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/mu7ue32t>
- 612 Ситуація може загостритись на Донецькому напрямку // Інформаційний Спротив. – 2024, 2 січня. – URL: <http://tinyurl.com/y88hde8h>
- 613 Росія використовує полонених бійців ЗСУ як живі трали? Відеосвідчення з-під Роботиного // Радіо Свобода. – 2023, 13 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/d4tcm6jy>

- 614 Огляд поточної ситуації на Куп'янському та Авдіївському напрямках // Інформаційний спротив. – 2024, 4 січня. – URL: <https://tinyurl.com/2xrdav4v>
- 615 Плацдарм ЗСУ у Кринок досі існує: огляд групи ІС // Інформаційний спротив. – 2024, 27 січня. – URL: <https://tinyurl.com/3h59febх>
- 616 Росіяни намагаються за будь-яку ціну захопити Новомихайлівку – огляд групи ІС // Інформаційний спротив. – 2024, 12 січня. – URL: <https://tinyurl.com/2d759fpd>
- 617 Авдіївка виявилася міцним горішком для росіян // Інформаційний Спротив. – 2024, 2 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/yc5ktkmt>
- 618 Росіяни розпочали реалізацію плану прориву в Авдіївській операції // Інформаційний Спротив. – 2024, 7 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/ycdme7wu>
- 619 Авдіївка. Коксохімічний завод // Офіційний Telegram-канал 3 ошбр. – 2024, 16 лютого. – URL: <https://t.me/ab3army/3651>
- 620 На Бахмутському та Авдіївському напрямках ускладнилась ситуація, рф розгортає нове угруповання військ // Інформаційний Спротив. – 2024, 27 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/4zfepjzх>
- 621 Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War. – 2024, 15 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/yhj82ynх>
- 622 ЗС України знищили напівпобудований росіянами залізничний міст біля Маріуполя // Лівий берег. – 2024, 7 січня. – URL: <https://tinyurl.com/yх6j34jp>
- 623 “Бавовна” у Бердянську та Маріуполі – що відомо про наслідки удару // ТСН. – 2024, 13 січня. – URL: <https://tinyurl.com/yzz43wsw>
- 624 Після багатьох місяців протистояння, командування ОСУВ прийняло рішення відійти з позиції “Зеніт” // Офіційний Telegram-канал Командувача ОСУВ “Таврія” бригадного генерала Олександра Тарнавського. – 2024, 16 лютого. – URL: <https://t.me/otarnavskiy/505>
- 625 Українські військові згортають деякі операції через брак іноземної допомоги // Укрінформ. – 2023, 18 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/3a79shnx>
- 626 Лівобережжя Херсонщини: чому саме Кринки є вкрай незручною локацією для окупантів // sprotyv.info. – 2024, 01 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/ypcfney9>
- 627 Окупанти тиснуть біля Авдіївки і просунулися в районі Кременної: карти ISW // rbc.ua. – 2024, 27 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3s6ksssx>
- 628 Що росія може готувати у Придністров'ї // sprotyv.info. – 2024, 22 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/2a65sxcf>
- 629 Придністров'я: негативні сценарії для Молдови та України – Коваленко // sprotyv.info. – 2024, 23 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/5n6s8nmt>
- 630 ЗСУ, ймовірно, завдали ракетного удару по штабу військ РФ Дніпро та утримують плацдарм на Херсонщині – ISW // nv.ua. – 2023, 03 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/yt7tfх6m>
- 631 На Одещині Президент України зустрівся з командуванням ОСУВ “Одеса”, ВМС та ПвК “Південь” // armyinform.com.ua. – 2023, 29 листопада. – URL:
- 632 Хроника военной активности на территории Беларуси за 15-21 января // motolko.help. – 2024, 22 січня. – <http://tinyurl.com/p43uy5yt>
- 633 Хроника военной активности на территории Беларуси за 08-14 января // motolko.help. – 2024, 15 січня. – <http://tinyurl.com/5b3k7j8s>
- 634 Вагнерівці почали тренувати військовослужбовців у Білорусі, – Гаюн // zakordon.rayon.in.ua. – 2024, 09 січня. – <http://tinyurl.com/38shz8eh>
- 635 Сегодня ВВС и войска ПВО Беларуси провели проверку боеготовности // motolko.help. – 2024, 08 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/yusaz33c>
- 636 Білоруських військових відправили до РФ на навчання, щоб перейняли досвід у війні проти України // ukrinform.ua. – 2024, 15 січня. – <http://tinyurl.com/4vvp5cb7>
- 637 РФ у цьому році має поставити в Білорусь комплекс РЕБ “Красуха-4” // defence-ua.com. – 2024, 12 січня. – <http://tinyurl.com/6cdb935d>

- 638 Білорусь включила ядерку до військової доктрини: в ISW пояснили про що це свідчить // unian.net. – 2024, 17 січня. – <http://tinyurl.com/y4ku6mes>
- 639 Военные беларуси получили право стрелять без предупреждения // dw.com. – 2024, 06 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3dcu6sua>
- 640 На півночі за тиждень вирили 5 тисяч траншей та заклали понад 3,5 тисячі мін // armyinform.com.ua. – 2024, 06 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/44s2e98t>
- 641 Для стримання наступу: ЗСУ посилюють оборону на кордоні з РФ і Білоруссю // focus.ua. – 2024, 11 січня. – <http://tinyurl.com/4vd4u8hb>
- 642 Наєв: “Тепарди” не пропускають жодного “Шахеда” // Ukrinform.ua. – 2023, 01 грудня. – <http://tinyurl.com/4drfdwwd>
- 643 У ЗСУ показали, як тренуються протидіяти ворожим ДРГ біля кордону з рф // armyinform.com.ua. – 2024, 01 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/y62v56t9>
- 644 Щомісяця ворожі ДРГ по 9-10 разів намагаються прорватись на територію України // armyinform.com.ua. – 2023, 07 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/59cd5bkp>
- 645 Рве усе, крім танка», - прикордонники посилюють вогневу міць бойових підрозділів // dpsu.gov.ua. – 2024, 02 січня. – <http://tinyurl.com/yck2f5pe>
- 646 Терор у новорічну ніч: важливі висновки // Інформаційний Спротив. – 2024, 1 січня. – URL: <http://tinyurl.com/ykvaу6су>
- 647 Добова інформація про знищені повітряні цілі // Офіційний Telegram-канал ПС ЗС України. – 2023, 1-31 грудня. – URL: <https://t.me/kpszsua>
- 648 Добова інформація про знищені повітряні цілі // Офіційний Telegram-канал ПС ЗС України. – 2024, 1-31 січня. – URL: <https://t.me/kpszsua>
- 649 Добова інформація про знищені повітряні цілі // Офіційний Telegram-канал ПС ЗС України. – 2024, 01-29 лютого. – URL: <https://t.me/kpszsua>
- 650 Андрій Юсов: Немає підстав вважати, що Росія змінила тактику щодо обстрілів України // РБК-Україна – 2023, 03 листопада – URL: <http://tinyurl.com/msb56uz5>
- 651 Росія почала застосовувати “Шахеда” чорного кольору, аби їх важче було виявити // Мілітарний – 2023, 25 листопада – URL: <http://tinyurl.com/4uy7wxwp>
- 652 Нічна атака дронів Shahed: виявлено дві нові особливості // Інформаційний Спротив – 2023, 21 листопада – URL: <http://tinyurl.com/4eyztfvc>
- 653 На сирійському аеродромі Шайрат готують операторів БпЛА для війни проти України // Офіційна сторінка ГУР МО України. – 2024, 12 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/2s4ab7jk>
- 654 Аналог іранського “Шахеда”: рф налагодила постачання китайських БпЛА всупереч позиції Пекіна // ФОКУС. – 2023, 5 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/2dbc4nvd>
- 655 У Києві та області зафіксували два випадки застосування ворогом експериментальної ракети “Циркон” // Вечірній Київ. – 2024, 21 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/2jns7m4p>
- 656 Ракетний арсенал зс рф станом на 30 січня // Telegram-канал “Військовий Вішун”. – 2024, 30 січня. – URL: https://t.me/vishun_military/4015
- 657 ISW повідомив, хто може бути причетним до ударів по території РФ за останні дні // Главком – 2023, 12 листопада – URL: <http://tinyurl.com/y5bx5hwf>
- 658 Уражено чергові РЛС окупантів // Офіційний сайт ГУР МО України – 2023, 20 листопада – URL: <http://tinyurl.com/kpdd7v35>
- 659 ГУР атакувало Смоленський авіаційний завод // РБК-Україна – 2023, 27 листопада – URL: <http://tinyurl.com/58tjsb22>
- 660 Що це за уражений корабель “Новочеркаск”, і чи міг він возити Шахеда // Defense Express. – 2023, 26 грудня. – <http://tinyurl.com/5n82p276>
- 661 Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War. – 2023, 30 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/yjp5h94p>
- 662 Вибух на Тамбовському пороховому заводі // УНІАН. – 2024, 15 січня. – URL: <http://tinyurl.com/mwty54mr>

- 663 Спецслужби підтверджують атаку на завод з виробництва “Пандирів” у Тулі // Укрінформ. – 2024, 21 січня. – URL: <http://tinyurl.com/45dam67w>
- 664 Удар по нафтобазі в Клинцях. Чому це одна з найбільших пожеж у Росії від рук ЗС України // BBC News Україна. – 2024, 19 січня. – URL: <http://tinyurl.com/57b8kpss>
- 665 Окупанти в Криму втратили склади БК та “осліпили” на кілька РЛС // Офіційний Telegram-канал ГУР МО України. – 2024, 6 січня. – URL: <https://t.me/DIUkraine/3287>
- 666 Ліквідація А-50 в Азовському трикутнику // УНІАН. – 2024, 15 січня. – URL: <http://tinyurl.com/5ym2j8c2>
- 667 російський літак А-50 був збитий за допомогою С-200 // УКРІНФОРМ. – 2024, 24 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/2amnf72a>
- 668 У лютому знищили 13 російських літаків // Суспільне новини – 2024, 29 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3ra3r384>
- 669 Добова інформація про знищені повітряні цілі // Офіційний Telegram-канал ПС ЗС України. – 2024, 1-31 січня. – URL: <https://t.me/kpszsus>
- 670 UK to supply thousands of drones as co-leader of major international capability coalition for Ukraine // Офіційний сайт МО Великої Британії. – 2024, 15 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/uscx734m>
- 671 NATO Secretary General, Press Conference at Defence Ministers Meeting // Офіційний новинний Youtube-канал НАТО. – 2024, 15 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/ydnuuymk>
- 672 Українські “шахеда”, снаряди та корупційні шпаринки в Укроборонпромі // Економічна Правда – 2023, 6 листопада – URL: <http://tinyurl.com/2hdbvby>
- 673 Українські виробники виготовили близько 200 000 FPV-дронів з початку року // Forbes. – 2024, 29 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/5bkdmcfv>
- 674 Федеральный закон от 24.06.2023 № 269-ФЗ “О внесении изменений в отдельные законодательные акты российской федерации” // www.publication.pravo.gov.ru. – 2024, 26 лютого. – URL: <http://surl.li/rqyfw>
- 675 Уряд виділить 4 млрд. рублів на підтримку окремих категорій мобілізованих // www.iz.ru. – 2024, 26 лютого. – URL: <http://surl.li/rpqfi>
- 676 Встреча с военнослужащими – участниками СВО // kremlin.ru. – 2023, 29 вересня. – <http://kremlin.ru/events/president/news/72397>
- 677 “Стратегическая инициатива перешла к российской армии”. В Генштабе отметили превосходство российского военного искусства над НАТО // www.rline.tv. – 2024, 20 лютого. – URL: <http://surl.li/rpnvw>
- 678 Чи здатні росіяни та білоруси організувати новий наступ із півночі // Інформаційний спротив. – 2024, 30 січня. – URL: <http://tinyurl.com/4e7v7skx>
- 679 Окупанти продовжують перегрупування та підсилення своїх сил на окремих напрямках – огляд групи ІС // Інформаційний спротив. – 2023, 23 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/2c44de5y>
- 680 Доукомплектування окупантів на сході та активність на Чорному морі // Інформаційний спротив. – 2024, 08 січня 2024. – URL: <http://tinyurl.com/ymhwx4hu>
- 681 Росіяни перекинули посилену бригаду Росгвардії в Белгородську область: яку мету переслідують в кремлі – Машовець // Інформаційний спротив. – 2024, 19 лютого. – URL: [mashovecz/https://tinyurl.com/aaizmcp6](https://tinyurl.com/aaizmcp6)
- 682 Протягом дня росіяни здійснили обстріли Сумщини // Sumy Today – 2024, 1 – 30 січня 2024. – URL: <http://tinyurl.com/yeujtf7p>; З авіації, артилерії та мінометів: російські окупанти б’ють по прикордонним селам Чернігівщини // Телеканал Новий Чернігів – 2024, 30 січня 2024. – URL: <http://tinyurl.com/5w7yad35>
- 683 Протягом дня росіяни здійснили обстріли Сумщини // Sumy Today – 2024, 1 – 29 лютого 2024. – URL: <http://tinyurl.com/yeujtf7p>; З авіації, артилерії та мінометів: російські окупанти б’ють по прикордонним селам Чернігівщини // Телеканал Новий Чернігів – 2024, 29 лютого 2024. – URL: <http://tinyurl.com/5w7yad35>

- 684 Див.: Обстріли // Телеканал Новий Чернігів. – 2023, 30 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/умму93am>; Загарбники за добу 11 разів обстріляли територію Чернігівщини // Телеканал новий Чернігів. – 2023, 30 грудня 2023 року. – URL: <http://tinyurl.com/y6mdppu9>
- 685 Сьогодні, 27 січня, вранці ворожа розвідувально-диверсійна група жорстко і цинічно розстріляла брата та сестру з Хотинської громади // Sumy Today – 2024, 27 січня 2024. – URL: <http://tinyurl.com/2dztjkjsk>.
- 686 Росіяни готують створення нових воєнних округів: подробиці у цифрах – координатор групи ІС // Інформаційний спротив. – 2023, 24 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/4ahex92x>
- 687 Загалом за два тижні було зафіксовано сім намагань ворога потрапити на територію України. / Сергій Наєв // Facebook. – 2023, 15 грудня 2023 року. – URL: <http://tinyurl.com/kauey39s>
- 688 Забрали рації та зачистили бліндаж — на Чернігівщині активізувалися російські ДПГ // ЧЕline. – 2023, 03 грудня 2023 року. – URL: <http://tinyurl.com/4r5eajmw>
- 689 Командувач Об'єднаних Сил ЗС України генерал-лейтенант Сергій НАЄВ: “На захисті Півночі – рік 2023” / Командування Об'єднаних Сил ЗС України // Facebook. – 2024, 01 січня 2024 року. – URL: <http://tinyurl.com/3zbdspzd>
- 690 На Сумському напрямку бійцями Сил територіальної оборони / Сергій Наєв // Facebook – 2024, 04 лютого – URL: <https://tinyurl.com/mw9x6xe2>
- 691 Сьогодні вночі, у зоні відповідальності Північного стратегічного угруповання військ/ Сергій Наєв // Facebook. – 2023, 22 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/yc8aty6x>
- 692 Сьогодні під час повітряного нападу противника в Північній операційній зоні / Сергій Наєв // Facebook. – 2023, 25 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/2znemw9d>
- 693 Сьогодні вночі ворог знов намагався прорвати міцну повітряну оборону / Командування Об'єднаних Сил ЗС України // Facebook. – 2023, 26 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/ysnjbc6z>
- 694 На Сумщині прикордонники приземлили російський дрон-камікадзе // Sumy.Today. – 2023, 09 грудня 2023 року. – URL: <http://tinyurl.com/ama3x2ud>; На Сумщині прикордонники збили 3 ворожі дрони-камікадзе // Sumy.Today. – 2023, 01 грудня 2023 року. – URL: <http://tinyurl.com/ama3x2ud>; На Сумщині прикордонники збили 3 ворожі дрони-камікадзе // Sumy.Today. – 2023, 01 грудня 2023 року. – URL: <http://tinyurl.com/ama3x2ud>
- 695 Військові моряки зі складу окремого річкового дивізіону протягом року відточували свою майстерність. / Сергій Наєв // Facebook. – 2023, 19 грудня 2023 року. – URL: <http://tinyurl.com/4r3zzun6> 19.12.2023
- 696 Знищено 21 ворожу ракету / Оперативне командування північ // Facebook – 2024, 23 січня 2024 – URL: <http://tinyurl.com/4b8fxk37>; Під час відбиття нещодавніх масованих атак столиці різними / Командування Об'єднаних Сил ЗС України // Facebook – 2024, 3 січня 2024 – URL: <http://tinyurl.com/33w8m8ee>; Вночі та зранку 5 січня ворог застосував у Північній операційній / Командування Об'єднаних Сил ЗС України // Facebook – 2024, 5 січня 2024 – URL: <http://tinyurl.com/mv9aj9kx>; Привітав українських захисників, які 23-го січня збили дві крилаті ракети X-101 / Сергій Наєв // Facebook – 2024, 30 січня 2024 – URL: <http://tinyurl.com/439vtzbt>; На Сумщині військовослужбовці Сил оборони збили два ворожих дрони-камікадзе. // Sumy Today – 2024, 9 січня 2024. – URL: <http://tinyurl.com/3n3jfxff>; На Сумщині військовослужбовці Сил оборони збили два ворожих дрони-камікадзе. // Sumy Today – 2024, 30 січня 2024. – URL: <http://tinyurl.com/mryzjh6u>
- 697 Противник невининно намагається прорвати нашу оборону, залучаючи всі види озброєння / Сергій Наєв // Facebook – 2024, 11 лютого – URL: <https://tinyurl.com/2y2yvs8h>. Сьогодні вночі у зоні відповідальності ОКУВ “Північ” / Командування Об'єднаних Сил ЗС України // Facebook – 2024, 18 лютого – URL: <https://tinyurl.com/yrxevk5a>
- 698 Нещодавно батарея українських колісних самохідних гаубиць “Богдана” / Об'єднаний пресцентр Сил оборони Північного напрямку // Facebook. – 2023, 3 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/fy4psyh7>

- 699 Поблизу кордону з Сумщиною легіон “Свобода Росії” атакував путінські війська на белгородщині // Sumy.Today. – 2023, 17 грудня 2023 року. – URL: <http://tinyurl.com/yjhypvsv>
- 700 Сьогодні на Чернігівщині, як і у всій Північній операційній зоні, ситуація стабільна і контрольована. / Командування Об’єднаних Сил ЗС України // Facebook. – 2023, 14 грудня 2023 року. – URL: <http://tinyurl.com/57v99yht>
- 701 Тільки протягом останніх місяців фортифікаційне обладнання смуг / Оперативне командування північ // Facebook – 2024, 12 січня 2024 – URL: <http://tinyurl.com/42wfabj4>; Сидіти склавши руки часу немає. / Сергій Наєв // Facebook – 2024, 11 січня 2024. – URL: <http://tinyurl.com/nmbtn9vx>; Один з опорних пунктів підрозділу, Командування Об’єднаних Сил ЗС України // Facebook – 2024, 26 січня 2024. – URL: <http://tinyurl.com/yc6frev8>
- 702 У Північній операційній зоні щодня тривають роботи з обладнання оборонних рубежів / Сергій Наєв // Facebook – 2024, 06 лютого – URL: <https://tinyurl.com/y5y9mrhc>
- 703 На білоруському прикордонні нині спокійно, але для військових це не привід розслаблятися. / Сергій Наєв // Facebook. – 2023, 23 грудня 2023 року. – URL: <http://tinyurl.com/3px48w8j>
- 704 Шановні воїни, побратими! Щиро вітаю вас із професійними святами / Сергій Наєв // Facebook. – 2023, 3 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/2hcznd4w>
- 705 Добровольчі формування Волині відпрацьовують військові дисципліни / Об’єднаний пресцентр Сил оборони Північного напрямку // Facebook. – 2023, 10 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/mrdc7zpd>
- 706 Взяв участь у занятті у ході якого тренувалися мобільні вогневі групи / Сергій Наєв // Facebook. – 2023, 15 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/yc696x7d>; Вогневі групи в Північній операційній зоні відточують навички стрільби/ Об’єднаний пресцентр Сил оборони Північного напрямку // Facebook. – 2023, 16 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/27b975s2>
- 707 Влучність, вправність та обачність – необхідні навички для члена екіпажу бронетранспортера/ Об’єднаний пресцентр Сил оборони Північного напрямку // Facebook. – 2023, 23 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/55t54ns9>
- 708 З метою надійного та безперервного управління / Командування Об’єднаних Сил ЗС України // Facebook – 2024, 09 січня 2024 – URL: <http://tinyurl.com/m7b6r2dk>; У Північній операційній зоні триває доозброєння підрозділів / Командування Об’єднаних Сил ЗС України // Facebook – 2024, 12 січня 2024 – URL: <http://tinyurl.com/ycsynjehu>; Задля підтримки особового складу у бойовій готовності / Командування Об’єднаних Сил ЗС України // Facebook – 2024, 15 січня 2024 – URL: <http://tinyurl.com/byhn6h5u>; В Північній операційній зоні підрозділи Сил оборони / Командування Об’єднаних Сил ЗС України // Facebook – 2024, 19 січня 2024 – URL: <http://tinyurl.com/46847f65>; У Північній операційній зоні пройшли комплексні навчання військовослужбовців / Командування Об’єднаних Сил ЗС України // Facebook – 2024, 25 січня 2024 – URL: <http://tinyurl.com/yvcp9raa>; У Північній операційній зоні триває бойова підготовка / Командування Об’єднаних Сил ЗС України // Facebook – 2024, 29 січня 2024 – URL: <http://tinyurl.com/mvm2a9yk>; У Північній операційній зоні проведено тренування різних складових / Командування Об’єднаних Сил ЗС України // Facebook – 2024, 31 січня 2024 – URL: <http://tinyurl.com/4xur5zcd>
- 709 Постійне підвищення рівня вмінь та навичок військовослужбовців/ Командування Об’єднаних Сил ЗС України // Facebook – 2024, 01 лютого – URL: <https://tinyurl.com/56v44pe4> У Північній операційній зоні безперервно тривають планові навчання / Командування Об’єднаних Сил ЗС України // Facebook – 2024, 27 лютого – URL: <https://tinyurl.com/bpavabay> У Північній операційній зоні безперервно тривають планові навчання з бойової / Командування Об’єднаних Сил ЗС України // Facebook – 2024, 24 лютого – URL: <https://tinyurl.com/mr2bceds> Прикордонники на півночі тренуються виявляти й знищувати ворожі ДРГ / Командування Об’єднаних Сил ЗС України // Facebook – 2024, 28 лютого – URL: <https://tinyurl.com/3xjbc6n5>

- 710 Коваленко О. Наступ на Куп'янськ: чому росіяни перебувають у стані регулярної компенсації втрат // Інформаційний спротив. – 2024, 05 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/mt9nz5yz>
- 711 Там само.
- 712 Машовець К. Росіяни закінчують перегрупування резервів на Куп'янському та Лиманському напрямках: чи потрібно очікувати наступу // Інформаційний спротив. – 2024, 15 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/4j45xbvw>
- 713 Не тільки на Часів Яр. Експерти пояснили, навіщо РФ стягнула під Бахмут 80 тисяч військових // РБК-Україна. – 2024, 19 січня. – URL: <http://tinyurl.com/njjknbtj>
- 714 Подано за матеріалами аналітичних ресурсів: Military Land, Ukraine Control Map; Deep State map; Армія Inform та офіційного інтернет-представництва Президента України Володимира Зеленського.
- 715 Оперативна інформація станом на 10.00 і 18.00 01.12.2023 – 29.02.2024 щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗСУ // Facebook. – 2023, 01 грудня 2023 – 29 лютого 2024. – URL: <https://tinyurl.com/3rbcs5t>
- 716 Оперативна інформація станом на 10.00 і 18.00 01.12.2023 - 29.02.2024 щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗСУ // Facebook. – 2024, 01 грудня 2023 – 29 лютого 2024. – URL: <https://tinyurl.com/3rbcs5t>
- 717 Російський Белгород зазнав потужного удару - 24 загиблих. Центр Харкова під обстрілом // BBC News Україна, 30 грудня 2023. – URL: <http://tinyurl.com/4at8e87p>
- 718 У російському Белгороді сталася “бавовна”, влада заявляє про роботу ППО // Слово і діло. – 2024, 02 січня. – URL: <http://tinyurl.com/4at8e87p>; Бавовна в росії // Главред. – 2024, 30 січня. – URL: <http://tinyurl.com/mra4p3j6>; У Белгороді пролунали вибухи: на місцевому заводі “бавовна” // Ділова Столиця. – 2024, 07 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/2fj7297x>; “Бавовна” квітнудиме й надалі: в ГУР зробили гучну заяву про “міністерство нападу” Росії // ТСН. – 2024, 28 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/4xzh54s8>; В Белгороді снаряди влучили у секретний військовий об'єкт: є “двохсоті” // Апостроф, 2024, 15 лютого – URL: <https://tinyurl.com/ymsz79f2>. та ін.
- 719 Сирський заявив, що окупанти намагаються створити умови для блокування Куп'янська // Рубрика, 11 грудня 2023. – URL: <http://tinyurl.com/d2h9rfpb>
- 720 Машовець К. Російське командування шукає шляхи продовження наступу на Куп'янськ // Інформаційний спротив, 15 грудня 2023. – URL: <http://tinyurl.com/3t68kyu7>
- 721 Колишні “вагнерівці”: РФ перекинула для захоплення Куп'янська найманців “Шторм V” // Патріоти України, 06 грудня 2023. – URL: <http://tinyurl.com/yuwkr82z>
- 722 Riley Bailey, Karolina Hird, Nicole Wolkov, Kateryna Stepanenko, Angelica Evans, George Barros, and Frederick W. Kagan Russian Offensive Campaign Assessment, December 26, 2023 // Institute for study of war, December 26, 2023. – URL: <http://tinyurl.com/4pkzjs59>
- 723 ЗСУ ведуть позиційні бої в районі Куп'янська // Інформаційний спротив, 28 грудня 2023. – URL: <http://tinyurl.com/4jpi7c3a>
- 724 Машовець К. Огляд поточної ситуації на Куп'янському та Авдіївському напрямках // Інформаційний спротив. – 2024, 04 січня. – URL: <http://tinyurl.com/bdhh2uy9>
- 725 Там само.
- 726 Там само.
- 727 Оперативна інформація станом на 10.00 і 18.00 15 – 17 .01.2024 щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗСУ // Facebook. – 2024, 15 – 17 січня. – URL: <https://tinyurl.com/3rbcs5t>
- 728 Машовець К. Окупанти готують наступ на Куп'янськ // Інформаційний спротив. – 2024, 11 січня. – URL: <http://tinyurl.com/3cw2vvv>
- 729 Там само; Машовець К. Ситуація на Вугледарському, Токмацькому, Куп'янському напрямках та під Авдіївкою Куп'янськ // Інформаційний спротив. – 2024, 14 січня. – URL: <http://tinyurl.com/mufcpes9>

- 730 Harward C., Bailey R., Evans A., Hird K., Mappes G., Barros G., Kagan Fr. W. Russian Offensive Campaign Assessment, January 19, 2024 // Institute for the Study of War. – 2024 January 19. – URL: <http://tinyurl.com/2f5kxhth>
- 731 Ibidem.
- 732 Ibidem. Evans A., Wolkov N., Bailey R., Hird K., Kagan Fr. W. Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War – 2024, January 20. – URL: <http://tinyurl.com/h72m6bc3>
- 733 Ibidem.
- 734 Згурець С. Колосальні втрати противника, просування ЗСУ та секретні розробки ударів по території рф. Воєнні підсумки тижня // Еспресо. – 2024, 26 січня. – URL: <http://tinyurl.com/4w4nsw3k>
- 735 Ibidem. Evans A., Mappes G., Wolkov N., Harward C., Bailey R., Kagan Fr. W. Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War. – 2024, January 21. – URL: <http://tinyurl.com/24pxhu2y>
- 736 Оперативна інформація станом на 10.00 і 18.00 22 – 25 .01.2024 щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗСУ // Facebook. – 2024, 22 – 25 січня. – URL: <https://tinyurl.com/3rbcs5t>
- 737 Оперативна інформація станом на 10.00 і 18.00 26 – 27 .01.2024 щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗСУ // Facebook. – 2024, 26 – 27 січня. – URL: <https://tinyurl.com/3rbcs5t>
- 738 Bailey R., Harward C., Wolkov N., Evans A., Kagan Fr. W. Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War. – 2024, January 27. – URL: <http://tinyurl.com/2t3nyky6>
- 739 Ibidem. Wolkov N., Mappes G., Harward C., Hird K., Kagan Fr. W. Russian Offensive Campaign Assessment, // Institute for the Study of War. – 2024, January 30. – URL: <http://tinyurl.com/bdh85ww6>
- 740 Оперативна інформація станом на 10.00 і 18.00 30–31.01.2024 щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗСУ // Facebook. – 2024, 30–31 січня. – URL: <https://tinyurl.com/3rbcs5t>
- 741 Коваленко О. Наступ на Куп'янськ: чому росіяни перебувають у стані регулярної компенсації втрат // Інформаційний спротив. – 2024, 05 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/mt9nz5yz>
- 742 Машовець К. Росіяни закінчують перегрупування резервів на Куп'янському та Лиманському напрямках: чи потрібно очікувати наступу // Інформаційний спротив. – 2024, 15 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/4j45xbvw>
- 743 Оперативна інформація станом на 10.00 і 18.00 26–28.02.2024 щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗСУ // Facebook. – 2024, 26–28 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3rbcs5t>
- 744 Оперативна інформація станом на 10.00 і 18.00 28–29.02.2024 щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗСУ // Facebook. – 2024, 28–29 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3rbcs5t>
- 745 Оперативна інформація станом на 10.00 і 18.00 01.12.2023 – 29. 02. 2024 щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗСУ // Facebook. – 2023, 01 грудня 2023–29 лютого 2024 року. – URL: <https://tinyurl.com/3rbcs5t>
- 746 Там само.
- 747 Оперативна інформація станом на 10.00 і 18.00 01.12. 2023 щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗСУ // Facebook. – 2023, 01 грудня 2023 року. – URL: <https://tinyurl.com/3rbcs5t>
- 748 Оперативна інформація станом на 10.00 і 18.00 01–06.12. 2023 щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗСУ // Facebook. – 2023, 04–06 грудня 2023 року. – URL: <https://tinyurl.com/3rbcs5t>

- 749 Російські війська використовують нову тактику на Лиманському напрямку – речник 21 ОМБр // Суспільне новини, 01 грудня 2023. – URL: <http://tinyurl.com/bdf5ucet>
- 750 Оперативна інформація станом на 10.00 і 18.00 07–13.12. 2023 щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗСУ // Facebook. – 2023, 07–13 грудня 2023 року. – URL: <https://tinyurl.com/3rbcs5t>
- 751 Оперативна інформація станом на 10.00 і 18.00 14–19.12. 2023 щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗСУ // Facebook. – 2023, 14–19 грудня 2023 року. – URL: <https://tinyurl.com/3rbcs5t>
- 752 “Ситуація складна”. На трьох напрямках триває наступ армії РФ: Сирський про ситуацію на східному фронті // Суспільне новини. – URL: <http://tinyurl.com/28drejvw>
- 753 Оперативна інформація станом на 10.00 і 18.00 25–27.12. 2023 щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗСУ // Facebook. – 2023, 25–27 грудня 2023 року. – URL: <https://tinyurl.com/3rbcs5t>
- 754 Hird K., Harward C., Mappes G., Evans A., Barros G., Kagan Fr. W. Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War. – 2024, January 03. – URL: <http://tinyurl.com/46mu8t56>
- 755 Лаб’як І. У Лисичанську стався “приліт” по училищу, де базувалися окупанти // ТЧН. – 2024, 01 січня. – URL: <http://tinyurl.com/mryj2fj4>
- 756 Harward C., Bailey R., Mappes G., Hird K., Kagan Fr. W. Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War. – 2024, January 06. – URL: <http://tinyurl.com/yc5a57p6>
- 757 Оперативна інформація станом на 10.00 і 18.00 11.01. – 14.01. 2024 щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗСУ // Facebook. – 2024, 11 – 14 січня. – URL: <https://tinyurl.com/3rbcs5t>
- 758 Машовець К. Росіяни намагаються ліквідувати український плацдарм на Лиманському напрямку // Інформаційний спротив. – 2024, 19 січня. – URL: <http://tinyurl.com/56znyxj8>
- 759 Там само.
- 760 Там само
- 761 Evans A., Wolkov N., Bailey R., Hird K., Kagan Fr. W. Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War. – 2024, January 20. – URL: <http://tinyurl.com/h72m6bc3>
- 762 Bailey R., Harward C., Wolkov N., Mappes G., Hird K., Barros G., Kagan Fr. W. Russian Offensive Campaign Assessment, January 22, 2024 // Institute for the Study of War. – 2024, January 22. – URL: <http://tinyurl.com/s46mmjx>
- 763 Оперативна інформація станом на 10.00 і 18.00 06.02.– 10.02. 2024 щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗСУ // Facebook. – 2024, 06 – 10 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3rbcs5t>
- 764 Машовець К. Росіяни закінчують перегрупування резервів на Куп’янському та Лиманському напрямках: чи потрібно очікувати наступу // Інформаційний спротив. – 2024, 15 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/4j45xbvw>
- 765 Angelica Evans, Nicole Wolkov, Christina Harward, Riley Bailey, George Barros, and Frederick W. Kagan // Institute for the Study of War. – 2024, February 19. – URL: <http://tinyurl.com/h72m6bc3>
- 766 Riley Bailey, Nicole Wolkov, Angelica Evans, Grace Mappes, and Frederick W. Kagan. Russian Offensive Campaign Assessment, January 22, 2024 // Institute for the Study of War. – 2024, February 29. – URL: <http://tinyurl.com/s46mmjx>
- 767 Оперативна інформація станом на 10.00 02.12.2023 щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗСУ // Facebook. – 2023, 02 грудня 2023 року. – URL: <https://tinyurl.com/3rbcs5t>
- 768 Оперативна інформація станом на 10.00 04.12.2023 щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗСУ // Facebook. – 2023, 04 грудня 2023 року. – URL: <https://tinyurl.com/3rbcs5t>

- 769 Riley Bailey, Angelica Evans, Nicole Wolkov, Karolina Hird, and Frederick W. Kagan Russian Offensive Campaign Assessment, December 6, 2023 // Institute for study of war, December 6, 2023. – URL: <http://tinyurl.com/4pbs5zv7>
- 770 Оперативна інформація станом на 10.00 і 18.00 05.12. – 10. 12. 2023 щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗСУ // Facebook. – 2023, 05 грудня – 10 грудня 2023 року. – URL: <https://tinyurl.com/3rbcjs5t>
- 771 Karolina Hird, Grace Mappes, Angelica Evans, Christina Harward, and Frederick W. Kagan Russian Offensive Campaign Assessment, December 9, 2023 // Institute for study of war, December 9, 2023. – URL: <http://tinyurl.com/bdz3fpxv>
- 772 Grace Mappes, Nicole Wolkov, Christina Harward, Riley Bailey, and Mason Clark Russian Offensive Campaign Assessment, December 11, 2023 // Institute for study of war, December 11, 2023. – URL: <http://tinyurl.com/djf8sdsr>
- 773 Машовець К. Командування рф прагне за будь-яку ціну відновити положення у районі Бахмута // Інформаційний спротив, 18 грудня 2023. – URL: <http://tinyurl.com/y5hm4zrx>
- 774 Там само.
- 775 Коваленко О. Ситуація навколо Бахмута: окупанти посилюють тиск // Інформаційний спротив, 19 грудня 2023. – URL: <http://tinyurl.com/3rexa7tn>
- 776 Оперативна інформація станом на 18.00 01.01.2024 щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗСУ // Facebook. – 2024, 01 січня. – URL: <https://tinyurl.com/3rbcjs5t>
- 777 Hird K., Harward C., Mappes G., Evans A., Barros G., Kagan Fr. W. Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War. – 2024, January 03. – URL: <http://tinyurl.com/46mu8t56>
- 778 Bailey R., Harward C., Wolkov N., Evans A., Mappes G., Barros G., Kagan Fr. W. Russian Offensive Campaign Assessment, January 04, 2024 // Institute for the Study of War. – 2024, January 04. – URL: <http://tinyurl.com/vtau4w69>
- 779 Wolkov N., Bailey R., Mappes G., Hird K., Barros G., Kagan Fr. W. Russian Offensive Campaign Assessment, January 05, 2024 // Institute for the Study of War. – 2024, January 05. – URL: <http://tinyurl.com/4n39my7p>
- 780 Bailey R., Evans A., Wolkov N., Mappes G., Kagan Fr. W. Russian Offensive Campaign Assessment, January 11, 2024 // Institute for the Study of War. – 2024, January 11. – URL: <http://tinyurl.com/5nyhm3nv>
- 781 Harward C., Wolkov N., Mappes G., Stepanenko K., Kagan Fr. W. Russian Offensive Campaign Assessment, January 14, 2024 // Institute for the Study of War – 2024, January 14. – URL: <http://tinyurl.com/neujk7vn>
- 782 Harward C., Hird K., Bailey R., Mappes G., Evans A., Barros G., Kagan Fr. W. Russian Offensive Campaign Assessment, January 18, 2024 // Institute for the Study of War – 2024, January 18. – URL: <http://tinyurl.com/5yrhdjsr>
- 783 Машовець К. Огляд поточної ситуації на декількох напрямках фронту від групи IC // Інформаційний спротив. – 2024, 25 січня. – URL: <http://tinyurl.com/5fyc2j2f>
- 784 Grace Mappes, Christina Harward, Riley Bailey, Nicole Wolkov, George Barros, and Frederick W. Kagan // Institute for the Study of War. – 2024, February 13. – URL: <http://tinyurl.com/h72m6bc3>
- 785 Окупанти перекидають сили та засоби з Авдіївки на Бахмутський напрямок // Еспресо. – 2024, 21 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3h9b2wve>
- 786 Angelica Evans, Riley Bailey, Grace Mappes, Karolina Hird, and Frederick W. Kagan // Institute for the Study of War. – 2024, February 28. – URL: <https://tinyurl.com/3dkm282j>
- 787 Latest Defence Intelligence update on the situation in Ukraine – 04 April 2024 / Ministry of Defence // twitter. – 2024, 04 квітня. – URL: <https://tinyurl.com/bdhrhcn>
- 788 Кевлюк В. П'ятсот тисяч — це багато чи мало? // LB.ua. – 2023, 29 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/3x9an4b7>

- 789 Огляд / Костянтин Машовець // facebook. – 2024, 14 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/ak6s4dnr>
- 790 Огляд / Костянтин Машовець // facebook. – 2024, 27 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/65tcx9ks>
- 791 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2023, 31 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/ajh463zz>; Ситуація на фронтах: чи справі ворог перейшов у масштабний наступ // УКРІНФОРМ. – 2024, 24 січня. – URL: <http://tinyurl.com/3mmfkdr>
- 792 Огляд / Костянтин Машовець // facebook. – 2024, 15 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/2m7ecvnm>
- 793 Огляд / Костянтин Машовець // facebook. – 2024, 27 січня. – URL: <http://tinyurl.com/472uyzw>
- 794 Огляд / Костянтин Машовець // facebook. – 2024, 02 березня. – URL: <https://tinyurl.com/p2husbre>
- 795 Огляд... / Костянтин Машовець // facebook. – 2023, 10 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/4ufb2djr>
- 796 Зеленський призначив Федорова головою ОДА і представив його у Запоріжжі // УКРІНФОРМ. – 2024, 04 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/26mcn9x>
- 797 Зеленський доручив швидко будувати укріплення “на основних напрямках” // Українська правда. – 2023, 30 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/mrxzr5z7>
- 798 Умеров відвідав позиції Сил оборони на Таврійському напрямку // Укрінформ. – 2023, 10 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/y78auj8n>
- 799 Update on 9th and 10th Army Corps // MILITARYLAND. – 2023, 10 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/pb29y5by>
- 800 Впевнений, що Україна обов’язково переможе; будьте впевнені в собі – звернення Президента України // Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 02 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/26rshv5m>
- 801 Відбулося чергове засідання у форматі «Рамштайн», є нові пакети підтримки України, наших воїнів – звернення Президента Володимира Зеленського // Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 22 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/mv79pzkp>
- 802 Бійці президентської бригади разом із 110-ю ОМБр успішно відбили ворожу атаку під Авдіївкою – земля вкрита тілами росіян. ВІДЕО // Новинарня. – 2023, 08 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/24exsnk4>
- 803 Інформація взята з аналітичного ресурсу Militaryland. – 2023, 01 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/2rfrup5m>
- 804 Gall C. Both Sides Pay a Bloody Price for Coveted Ukrainian City // The New York Times. – 2023, 30 жовтня. – URL: <https://tinyurl.com/5y3pxfprk>
- 805 ЗСУ розбили колону армії рф біля Красногорівки // Дзеркало тижня. – 2023, 29 жовтня. – URL: <https://tinyurl.com/ycevpvvz>
- 806 Інформація взята з аналітичного ресурсу Militaryland. – 2023, 01 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/2rfrup5m>
- 807 Кацапи чергове порушують звичаї та правила війни - біля Степового розстріляно двох українських солдат, які здавалися в полон / DeepState UA // twitter. – 2023, 02 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/ec464hdv>
- 808 Інформація взята з аналітичного ресурсу Militaryland. – 2023, 01 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/2rfrup5m>
- 809 Кожен наш воїн, який тримає позиції під Авдіївкою, заслуговує на нашу надзвичайну вдячність – звернення Президента України // Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 14 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/y3au7m8d>
Там само.

- 810 Інформація взята з ресурсу MILITARYLAND. – 2023, 01 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/2rfrup5m>
- 811 Впевнений, що Україна обов'язково переможе; будьте впевнені в собі – звернення Президента України // Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 22 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/26rshv5m>
- 812 Війна саперів, частина І: Протистояння / Об'єднаний пресцентр Сил оборони таврійського напрямку // facebook. – 2023, 15 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/2nxrxm9w>
- 813 Авдіївський напрямок: ССО нищать противника / Сили Спеціальних Операцій ЗС України // Telegram. – 2023, 04 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/8b2xw7x3>
- 814 Репортаж Радіо Свобода України: Спецпризначенці ЦСП “Омега” відбивають штурм Авдіївки і атакують армію рф / Центр спеціального призначення НГУ “Омега” // facebook. – 2023, 14 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/3m6nj9fb>
- 815 У мережі показали, як спецпризначенці СБУ б'ють ворожу піхоту під Авдіївкою. Відео // Новинарня. – 2023, 06 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/495ynwac>
- 816 Росія готується до зими, і в Україні вся увага має бути зосереджена на захисті та відповідях терористам – звернення Президента Володимира Зеленського // Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 12 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/5n9x4hxy>
- 817 Підрозділ “Гаруда” 46-ї ОАеМБр ФПВ дроном атакує російську піхоту в Мар’їнці, Донецька область / EjShahid // twitter. – 2023, 13 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/ch9k2n6t>
- 818 Бійці групи “Mutant” ЦСО А СБУ та батальйону “Скала” разом знищують кацапів на північ від Красногоровки / DeepState UA // Telegram. – 2023, 26 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/5dsczd75>
- 819 4/10 Ukrainian tank of the 116th Mechanized Brigade engages Russian positions N of Avdiivka / Ukraine Control Map // twitter. – 2023, 09 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/4rwrjuzn>
- 820 Russian soldier was killed by drone-dropped munition of the Ukrainian 74th Separated Reconnaissance Battalion on the outskirts of Avdiivka, Donetsk region / Cloooud // twitter. – 2023, 28 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/5633cmpy>
- 821 Location 0:36-0:57: Novoselivka Druha / blinzka // twitter. – 2024, 07 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/mv6kaxzc>; 5/10 3rd battalion of 80th Air Assault strike Russian infantry position north of Marinka / Ukraine Control Map // twitter. – 2023, 05 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/562ume8j>
- 822 Powerful footage of the shooting of a column of Russian armored vehicles by a Ukrainian tank of the 58th Motorized Infantry Brigade near Staromlynivka in the Berdyansk direction / Cloooud // twitter. – 2023, 16 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/4w4jueej>
- 823 Впевнений, що Україна обов'язково переможе; будьте впевнені в собі – звернення Президента України // Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 02 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/26rshv5m>
- 824 Інформація взята з ресурсу MILITARYLAND. – 2023, 01 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/2rfrup5m>
- 825 “Рум-гур” бліндажем / Президентська бригада ім. Богдана Хмельницького // YouTube. – 2023, 07 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/2vu2rzsn>
- 826 Бійці 72-ї бригади разом з 74-м ОПБ ефектно знищили під***кий ТОС “Солнцепьок” між Степним та Солодким / DeepState UA // Telegram. – 2023, 07 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/bdz6apn6>
- 827 Ми всі маємо бути міцними, єдиними, маємо вистояти й довести, що свобода точно сильніша, ніж агресія – звернення Президента України // Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 30 жовтня. – URL: <https://tinyurl.com/2dm5bxj2>
- 828 Контрнаступ завмер, тепер для ЗСУ завдання №1 – оборона / Радіо Свобода // YouTube. – 2023, 02 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/2mh5trf8>

- 829 Протитанкісти 117-ї ОБр розказали про особливості своєї роботи та мотивацію / Об'єднаний пресцентр Сил оборони таврійського напрямку // facebook. – 2023, 10 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/2ev4nkkn>
- 830 За три доби боїв під Роботиним він отримав п'ять поранень / Об'єднаний пресцентр Сил оборони таврійського напрямку // facebook. – 2023, 23 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/ytf7ayfy>
- 831 У п'ятьох проти більше десятка окупантів / Об'єднаний пресцентр Сил оборони таврійського напрямку // facebook. – 2023, 25 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/yt9t9m93>.
- 832 Трагічний удар росіян по місцю нагородження 128 бригади ЗСУ: названо перші імена жертв (фото, відео) // УНІАН. – 2023, 05 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/mrpr3khs>
- 833 Вночі працювати мінометному розрахунку ще та задача / Об'єднаний пресцентр Сил оборони таврійського напрямку // facebook. – 2023, 05 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/3s7p3eny>
- 834 Інформація взята з ресурсу MILITARYLAND. – 2023, 01 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/2rfrup5m>
- 835 Олексій (позивний “Ісус”) перевівся до 127 Обр ТрО ЗСУ з підрозділі спеціального призначення “Кракен” / Об'єднаний пресцентр Сил оборони таврійського напрямку // facebook. – 2023, 08 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/3yse222n>
- 836 У боях за Роботине загинув воїн, пластун, журналіст Тарас Давидюк // Новинарня. – 2023, 05 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/y7wjauwj>
- 837 Інформація взята з ресурсу Militaryland. – 2023, 01 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/2rfrup5m>
- 838 Американські “сокири” палять ворога у запорізьких степах // УКРІНФОРМ. – 2024, 18 січня. – URL: <http://tinyurl.com/mvc9h8wd>;
- 839 На війні загинув політв'язень часів Януковича Сергій Павліченко // Українська правда. – 2023, 25 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/yc8b5fhh>
- 840 AFUs 82nd Air Assault Wild Division FPV strikes damages a russian T90M tank near Novoprokopivka / imi(m) // twitter. – 2023, 27 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/yc5xmd7z>
- 841 Інформація взята з ресурсу Militaryland. – 2023, 01 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/2rfrup5m>
- 842 За минулий тиждень підрозділами аеророзвідки 11 бригади ім. М.Грушевського Південного оперативно-територіального об'єднання Національної гвардії України на Херсонському та Запорізькому напрямках здійснено 49 вогневих уражень противника / 11 бригада ім. М.Грушевського Національної гвардії України // facebook. – 2023, 10 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/bddwd6k2>
- 843 А це робота бійців 15-ї бригади оперативного призначення “Кара-Дар”, які показали кадри відбиття штурмової групи кацапів на пн. зх. від Вербового / DeepState UA // Telegram. – 2023, 09 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/yjkfvrpw>
- 844 Росія готується до зими, і в Україні вся увага має бути зосереджена на захисті та відповідях терористам – звернення Президента Володимира Зеленського // Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 12 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/5n9x4hxy>
- 845 Інформація узагальнена на основі оперативних зведень ГШ ЗС України станом на 06.00 з 02 по 09 жовтня 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2023, 02 жовтня; 2023, 10 жовтня. – URL: <https://tinyurl.com/5n965d4f>; <https://tinyurl.com/2hhyh56c>
- 846 Оперативна інформація станом на 06.00 10 жовтня 2023 року щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2023, 11 жовтня. – URL: <https://tinyurl.com/45sfdhcb>
- 847 Огляд / Костянтин Машовець // facebook. – 2023, 12 жовтня. – URL: <https://tinyurl.com/3ybtbzkn>
- 848 Коваленко О. Оборона Авдіївки: у чому відмінність від ситуації в Бахмуті // Інформаційний спротив. – 2023, 29 жовтня. – URL: <https://tinyurl.com/j9chrk4y>

- 849 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 12 по 18 жовтня 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2023, 13 жовтня; 2023, 19 жовтня. – URL: <https://tinyurl.com/mv75rr52>; <https://tinyurl.com/46n2eb8a>
- 850 Ворог намагався прорватися через залізницю до Новокалінового / DeepState UA // twitter. – 2023, 25 жовтня. – URL: <https://tinyurl.com/jhu9d5bu>
- 851 Росіяни під Авдіївкою втратили понад 100 одиниць техніки та бригаду людей – OSINT-аналітики // Дзеркало тижня. – 2023, 24 жовтня. – URL: <https://tinyurl.com/cvx7m9h7>
- 852 Інформація взята з ресурсу DeepState. – 2023, 28 жовтня. – URL: <https://tinyurl.com/2atum3k5>
- 853 Кириленко О. Росіяни вже місяць тиснуть по флангах на Авдіївку. Чому ситуація складна і менш очевидна, ніж здається – пояснює УП // Українська правда. – 2023, 17 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/42cm76sk>
- 854 Оборона Мар'їнки: від вогняних валів до рукопашних сутичок // Укрінформ. – 2023, 14 жовтня. – URL: <https://tinyurl.com/3ba32abk>
- 855 Окупанти планують “несподівані атаки майже з-під землі” на Авдіївському напрямку, — речник 110-ї ОМБр // Новинарня. – 2023, 21 жовтня. – URL: <https://tinyurl.com/2z43rmsx>
- 856 Запеклі бої за Авдіївку: як українські війська стримують тиск. Великий репортаж з фронту. Донбас / Радіо Свобода України // YouTube. – 2023, 01 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/yeytukcb>
- 857 Впевнений, що Україна обов'язково переможе; будьте впевнені в собі – звернення Президента України // Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 02 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/26rshv5m>
- 858 Інформація взята з аналітичного ресурсу DeepState. – 2023, 01 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/2atum3k5>
- 859 Україна не зламається – вистійте і вижене російське зло зі своєї землі – звернення Президента Володимира Зеленського // Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 22 жовтня. – URL: <https://tinyurl.com/n5f3e924>
- 860 Нагальне завдання – перевести в цифровий формат увесь облік постачання силам оборони – звернення Президента України // Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 12 жовтня. – URL: <https://tinyurl.com/mr3tcdcr>
- 861 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 02 по 06 листопада 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2023, 02 листопада; 2023, 06 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/mrxcssvr>; <http://tinyurl.com/4sy9deya>
- 862 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2023, 03 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/7husuvxn>
- 863 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2023, 08 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/f5enruc6>
- 864 Авдіївка в напівоточенні. рф накопичує резерви для нової хвилі атак – 110 омбр // Дзеркало тижня. – 2023, 08 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/3b9t48hv>
- 865 Огляд, трохи затримав... / Костянтин Машовець // facebook. – 2023, 06 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/29vejspc>
- 866 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 02 по 11 листопада 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2023, 02 листопада; 2023, 11 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/mrxcssvr>; <http://tinyurl.com/mvext52w>
- 867 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2023, 08 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/f5enruc6>
- 868 Україна змінить тактику у війні з Росією у 2024? / Донбас Реалії // YouTube. – 2023, 24 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/4tccmz5x>
- 869 Кириленко О. Комбат Ігор Губаренко: Коксохім – це найкоротший шлях, яким росіяни можуть обрізати Авдіївку // Українська правда. – 2023, 21 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/rv3dady3>

- 870 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 12 по 21 листопада 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2023, 12 листопада; 2023, 21 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/mrxjhdt7>; <http://tinyurl.com/3kbsa22b>
- 871 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2023, 18 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/2m9pn7e4>
- 872 Там само.
- 873 Зведення на фронті станом на кінець доби 16 листопада 2023 року / DeepState UA // Telegram. – 2023, 17 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/37za3tre>
- 874 The use of MT-LB as a kamikaze by Russians, Avdiivka front / Special Kherson Cat //twitter. – 2023, 16 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/ne9pk52y>
- 875 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 22 листопада по 01 грудня 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2023, 22 листопада; 2023, 01 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/pu3tz6zz>; <http://tinyurl.com/2s9k45v7>
- 876 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2023, 25 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/4dp4by8k>
- 877 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2023, 30 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/4w9prwr5>
- 878 У ЗСУ розповіли, як безперервні дощі впливають на бойові дії на Авдіївському напрямку // Дзеркало тижня. – 2023, 02 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/2cky5jfh>
- 879 Максимально активно працюємо з партнерами заради посилення української ППО – звернення Президента України // Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 08 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/5bd2wk6c>
- 880 Сьогодні кацапи знову поперли колоною в районі Авдіївського терикону / DeepState UA // Telegram. – 2023, 16 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/mrx9aend>
- 881 На Авдіївському напрямку окупанти намагаються маневрувати, щоб прорвати оборону ЗСУ // LB.ua. – 2023, 23 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/2nrf8fvs>
- 882 Ворог застосовує нову тактику ближнього штурму на Авдіївському напрямку. Колонка Сергія Згурця // Еспресо. – 2023, 07 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/2h6fp2ke>
- 883 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2023, 04 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/spe6hcrk>
- 884 Огляд... / Костянтин Машовець // facebook. – 2023, 02 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/ys29d2fj>
- 885 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 02 по 11 грудня 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2023, 02 грудня; 2023, 11 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/bddnmrd5>; <http://tinyurl.com/3rbywwam>
- 886 A short thread/update about one day on the South of Avdiivka near Vodiane / Kriegsforcher // twitter. – 2023, 18 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/2yau5a9>
- 887 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 12 по 21 грудня 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2023, 12 грудня; 2023, 21 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/jv5txfwd>; <http://tinyurl.com/mr2uttzc>
- 888 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2023, 15 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/2mrwcdt2>
- 889 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2023, 17 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/ymndtztk>
- 890 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2023, 27 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/ymndtztk>
- 891 Війна 53 ОМБр під Авдіївкою: “ворог досі має перевагу, тому відкушує території”. ВІДЕО // Новинарня. – 2023, 15 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/5y9wj956>
- 892 Український FPV знищив наземний безпілотною окупантів під Авдіївкою // Militarnyi. – 2023, 09 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/3a9fjymx>

- 893 Videos of “Baba Yaga” night drones used by Ukraine’s 116th Mechanized Brigade’s Khorne Group to drop TM-62 mines, 82mm mortar rounds, and other munitions on the Stepove front / Rob Lee // twitter. – 2023, 17 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/5b65tty2>
- 894 Зведення на фронті станом на 3 січня / DeepState UA // telegram. – 2024, 04 січня. – URL: <http://tinyurl.com/3d6thmj3>
- 895 Оперативна інформація станом на 06.00 03 січня 2024 року щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2024, 03 січня. – URL: <http://tinyurl.com/24ckxph3>
- 896 Огляд / Костянтин Машовець // facebook. – 2024, 04 січня. – URL: <http://tinyurl.com/4nvf479z>
- 897 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2023, 04 січня. – URL: <http://tinyurl.com/mr38278a>
- 898 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2023, 03 січня; 2023, 07 січня. – URL: <http://tinyurl.com/mr38278a>
- 899 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2023, 12 січня. – URL: <http://tinyurl.com/ta7ktxns>
- 900 “Ситуація критична”. Як Росія намагається загнати ЗСУ в Авдіївську пастку // BBC News Україна. – 2023, 07 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/усуxfma>
- 901 AFU units from 47th Mech & presumably 116th Mech BDE counterattacking the Tsarska Ohota Hotel with M2 Bradley and M113 APC / imi (m) // twitter. – 2024, 28 січня. – URL: <http://tinyurl.com/ynv9bytu>
- 902 Avdiivka update 2nd February / Ukraine Control Map // twitter. – 2023, 02 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/4vam383s>
- 903 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 22 по 01 лютого 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2024, 22 січня; 2024, 01 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/4vbyw5pn>; <http://tinyurl.com/22yh6v6>
- 904 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2023, 29 січня. – URL: <http://tinyurl.com/ta7ktxns>
- 905 Latest Defence Intelligence update on the situation in Ukraine – 08 February 2024 / Ministry of Defence // twitter. – 2023, 08 січня. – URL: <http://tinyurl.com/5exkfk9>
- 906 Ми стоїмо всіма силами. Величезні втрати підкосять москалів, але вони біомаса – Іван Секач / NV // YouTube. – 2023, 13 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/4w9478k4>
- 907 Вчора кацапи пішли в атаку з трьох напрямків на північно-східних околицях Авдіївки / DeepState UA // telegram. – 2024, 16 січня. – URL: <http://tinyurl.com/hzd39ryb>
- 908 Christina Harward, Grace Mappes, Karolina Hird, Nicole Wolkov, George Barros, and Frederick W. Kagan Russian Offensive Campaign Assessment, January 23, 2024. – 2024, 23 січня. – URL: <http://tinyurl.com/mryjz3hb>
- 909 Casualty wise (WIA&KIA) Bahkmut was likely higher / Ryan O’Leary // twitter. – 2024, 17 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/27vby6r>
- 910 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 02 по 17 лютого 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2024, 02 лютого; 2024, 17 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3rfr5bm>; <https://tinyurl.com/2z854yzd>
- 911 Зведення на фронті станом на кінець доби 2 лютого 2024 року / DeepStateUA // telegram. – 2024, 03 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/53zvp9st>
- 912 Інформація взята з ресурсу DeepState UA / DeepStateUA // telegram. – 2024, 14 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/2r4jn3bx>
- 913 Інформація взята з ресурсу DeepState UA / DeepStateUA // telegram. – 2024, 02 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3h7vvp6c>
- 914 Сьогодні, як стверджують мої джерела в Авдіївці, ситуація в місті стала критичною / ЦАПЛІЄНКО_UKRAINE FIGHTS // telegram. – 2024, 04 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/mr4394mp>
- 915 Сьогодні спробуємо завершити оцінку оборони м. Авдіївка / Костянтин Машовець // facebook. – 2024, 07 березня. – URL: <https://tinyurl.com/4cxmn49d>

- 916 Зведення на фронті станом на кінець доби 13 лютого 2024 року / DeepStateUA // telegram. – 2024, 14 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/2s3trd39>
- 917 Авдіївське пекло / 3-тя окрема штурмова бригада // telegram. – 2024, 15 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3sr7uwrh>
- 918 Вночі Сили Оборони спалили колону ворога біля Авдіївки / DeepStateUA // telegram. – 2024, 14 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/4baw4ee8>
- 919 Виродки з бригади “Капейка” підняли російську ганчірку над Зенітом / DeepStateUA // telegram. – 2024, 15 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3xcv7dye>
- 920 Після багатьох місяців протистояння, командування ОСУВ “Таврія” прийняло рішення відійти з позиції “Зеніт” на південно-східній околиці Авдіївки / Об’єднаний пресцентр Сил оборони таврійського напрямку // facebook. – 2024, 16 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/5ah324pc>
- 921 Кацапи розстріляли 6 полонених українських воїнів на позиції Музей (на Зеніті) / DeepStateUA // telegram. – 2024, 18 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/yucrwzdc>
- 922 Ситуація в Авдіївці станом на 15:00 16 лютого 2024 року / Об’єднаний пресцентр Сил оборони таврійського напрямку // facebook. – 2024, 16 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/4acm8kus>
- 923 Головнокомандувач ЗС України генерал-полковник Олександр Сирський / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2024, 16 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/mprwaafj>
- 924 Олександр Сирський, Головнокомандувач ЗСУ // УКРІНФОРМ. – 2024, 29 березня. – URL: <https://tinyurl.com/vks8cum7l>
- 925 Боець “Куба” із 110 ОМБр розказує про вихід із Авдіївки / 110 окрема гвардійська механізована бригада // telegram. – 2024, 18 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/2v4kbnnm>
- 926 Авдіївка / Головне управління розвідки МО України // telegram. – 2024, 17 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/23d3b3sf>
- 927 “Прикриваючи організований вихід наших підрозділів з Авдіївки, артилерія ОСУВ “Таврія” виконала майже 400 вогневих завдань” / Об’єднаний пресцентр Сил оборони таврійського напрямку // facebook. – 2024, 17 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/w5skbhjd>
- 928 Авдіївська оборонна операція / Об’єднаний пресцентр Сил оборони таврійського напрямку // facebook. – 2024, 18 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/ys3y8u2m>
- 929 Latest Defence Intelligence update on the situation in Ukraine – 08 February 2024 / Ministry of Defence // twitter. – 2023, 08 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/5exkfk9>
- 930 Grace Mappes, Riley Bailey, Karolina Hird, Angelica Evans, and Frederick W. Kagan Russian Offensive Campaign Assessment, February 17, 2024 // Institute for the Study of War – 2023, 17 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/4ufnpjwd>
- 931 Які фактори впливають на ситуацію на фронті // УКРІНФОРМ. – 2024, 18 березня. – URL: <https://tinyurl.com/3ry367js>
- 932 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 18 лютого по 01 березня 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2024, 18 лютого; 2024, 01 березня. – URL: <https://tinyurl.com/32ukjsbm>; <https://tinyurl.com/bd5uwbb9>
- 933 Мапу оновлено! / DeepStateUA // telegram. – 2024, 24 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/2cfz4unc>
- 934 Інформація взята з ресурсу DeepState UA / DeepStateUA // telegram. – 2024, 22 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/49tsrv8p>
- 935 Огляд / Костянтин Машовець // facebook. – 2024, 27 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/65tcx9ks>
- 936 Зведення на фронті станом на кінець доби 26 лютого 2024 року / DeepStateUA // telegram. – 2024, 27 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/5n8jmw5>
- 937 Ударні БПЛА та M2 Bradley 47 ОМБр знищують ворожу штурмову групу поблизу кладовища в Бердичах року / DeepStateUA // telegram. – 2024, 01 березня. – URL: <https://tinyurl.com/bdev6kc6>

- 938 Огляд / Костянтин Машовець // facebook. – 2024, 27 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/65tcx9ks>
- 939 Інформація взята з ресурсу DeepState UA / DeepStateUA // telegram. – 2024, 01 березня. – URL: <https://tinyurl.com/77k4fxd7>
- 940 Головнокомандувач ЗС України генерал-полковник Олександр Сирський / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2024, 29 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/yc7s8xnv>
- 941 Riley Bailey, Christina Harward, Karolina Hird, Grace Mappes, and Frederick W. Kagan Russian Offensive Campaign Assessment, February 27, 2024 // Institute for the Study of War – 2023, 27 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3euzmfdt>
- 942 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 18 лютого по 01 березня 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2024, 18 лютого; 2024, 01 березня. – URL: <https://tinyurl.com/32ukjsbm>; <https://tinyurl.com/bd5uwbb9>
- 943 У лютому 2024 року українські воїни знищили 13 російських військових літаків за один місяць / Volodymyr Zelenskyy / Володимир Зеленський // twitter. – 2023, 29 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/5n6uamb2>
- 944 Огляд, трохи затримав... / Костянтин Машовець // facebook. – 2023, 06 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/29vejspc>
- 945 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 02 по 11 листопада 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2023, 02 листопада; 2023, 11 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/mrxcssvr>; <http://tinyurl.com/mvctx52w>
- 946 Україна для ЄС – це посилення всієї європейської спільноти – звернення Президента Володимира Зеленського // Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 07 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/bdfa7bvc>
- 947 ЗСУ завдали удару по колоні російської техніки // Дзеркало тижня. – 2023, 06 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/5yuedsf6>
- 948 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2023, 20 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/4w9prwr5>
- 949 Огляд / Костянтин Машовець // facebook. – 2023, 28 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/4y5b8cep>
- 950 Weekly summary of control changes in Ukraine / war.mapper // Instagram. – 2023, 04 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/mrxk3dzt>
- 951 Бої під Мар'їнкою: ворог змінив тактику, заміщує арту FPV-дронами. Оборону вже рік (!) тримає 79 одшбр. ВІДЕО // Новинарня – 2023, 09 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/2p8j5n67>
- 952 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2023, 13 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/4mmfjtr8>
- 953 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 12 по 21 грудня 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2023, 12 грудня; 2023, 21 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/jv5txfwd>; <http://tinyurl.com/mr2uttzc>
- 954 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2023, 13 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/5aa3mjbp>
- 955 “Наступний рік може бути важчим” - генерал Тарнавський в інтерв'ю BBC // BBC NEWS Україна. – 2023, 27 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/33czb9zp>
- 956 Брифінг Валерія Залужного про законопроект щодо мобілізації. Повне відео / Militarnyi // YouTube. – 2023, 26 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/muxm74u8>
- 957 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 22 грудня 2022 року по 01 січня 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2023, 22 грудня; 2024, 01 січня. – URL: <http://tinyurl.com/zfnzcdpr>; <http://tinyurl.com/mp9vawue>
- 958 Огляд / Костянтин Машовець // facebook. – 2024, 12 січня. – URL: <http://tinyurl.com/mr4sn86s>

- 959 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2023, 09 січня. – URL: <http://tinyurl.com/ta7ktxns>
- 960 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2023, 20 січня. – URL: <http://tinyurl.com/ta7ktxns>
- 961 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 12 по 21 січня 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2024, 12 січня; 2024, 21 січня. – URL: <http://tinyurl.com/38jajv8r>; <http://tinyurl.com/9bpwjimh>
- 962 ЗСУ розбили дві колони росіян біля села Солодке // Militarnyi. – 2023, 03 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/5hdcz592>
- 963 Інформація взята з ресурсу DeepState UA / DeepStateUA // telegram. – 2024, 10 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/yc45uh89>
- 964 “З початку лютого це був найпотужніший штурм” — речник 79-ї ОДШБр про бої на Мар’їнському напрямку // СУСПІЛЬНЕ. НОВИНИ. – 2024, 06 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/txeh6fpz>
- 965 Kateryna Stepanenko, Christina Harward, Grace Mappes, Angelica Evans, George Barros, Amin Soltani, Alexandra Braverman, Brian Carter, Kitaneh Fitzpatrick, and Frederick W. Kagan Russian Offensive Campaign Assessment, February 21, 2024 // Institute for the Study of War – 2023, 21 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/277h4cwa>
- 966 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 22 лютого по 01 березня 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2024, 22 лютого; 2024, 01 березня. – URL: <https://tinyurl.com/5n7v64y2>; <https://tinyurl.com/bd5uwbb9>
- 967 Інформація взята з ресурсу DeepState UA / DeepStateUA // telegram. – 2024, 01 березня. – URL: <https://tinyurl.com/bdzmvn55>
- 968 Третя штурмова вибила окупантів з Красногорівки на Донеччині! / 3-тя окрема штурмова бригада // telegram. – 2024, 28 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/5n77fb8t>
- 969 Інформація взята з аналітичного ресурсу DeepState UA. – 2023, 03 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/msjhepa5>
- 970 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 02 по 11 листопада 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2023, 02 листопада; 2023, 11 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/mrxcssvr>; <http://tinyurl.com/mvext52w>
- 971 А ось і відео кількох уражень ворожих ОБТ на східних околицях Микільського / DeepState UA // Telegram. – 2023, 02 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/26c3tupr>
- 972 Тактика бою в обороні: 58-ма бригада ЗСУ проти 37-ї бригади зс рф / Бутусов Плюс // YouTube. – 2023, 02 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/2dzksehf>
- 973 Сьогодні зранку були штурмові дії в смузі сусідів 72 омбр / CorvaxClever // twitter. – 2023, 02 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/yvrd7xc5>
- 974 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 12 по 21 листопада 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2023, 12 листопада; 2023, 21 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/mrxjhdt7>; <http://tinyurl.com/3kbsa22b>
- 975 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2023, 18 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/585njkah>
- 976 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 22 листопада по 01 грудня 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2023, 22 листопада; 2023, 01 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/pu3tz6zz>; <http://tinyurl.com/2s9k45v7>
- 977 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 02 по 11 грудня 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2023, 02 грудня; 2023, 11 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/bddnmrd5>; <http://tinyurl.com/3rbywwam>
- 978 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 12 по 21 грудня 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2023, 12 грудня; 2023, 21 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/jv5txfwd>; <http://tinyurl.com/mr2uttzc>

- 979 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 22 грудня 2022 року по 01 січня 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2023, 22 грудня; 2024, 01 січня. – URL: <http://tinyurl.com/zfnzcdpr>; <http://tinyurl.com/mp9vawue>
- 980 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2023, 12 січня; 2023, 21 січня. – URL: <http://tinyurl.com/ta7ktxns>
- 981 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 22 січня по 01 лютого 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2024, 22 січня; 2024, 01 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/4vbyw5pn>; <http://tinyurl.com/22yhc6v6>
- 982 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 02 лютого по 01 березня 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2024, 02 лютого; 2024, 01 березня. – URL: <https://tinyurl.com/3rfr5bm>; <https://tinyurl.com/bd5uwbb9>
- 983 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2024, 10 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/ya9m3cs>
- 984 Зведення на фронті станом на кінець доби 1 листопада 2023 року / DeepState UA // Telegram. – 2023, 02 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/2jec33z2>
- 985 Бійці підрозділу “Червона Калина” показали роботу по кацапам на західних околицях Вербоного / DeepState UA // Telegram. – 2023, 09 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/mrxrsxe3>
- 986 А це робота бійців 15-ї бригади оперативного призначення “Кара-Дар”, які показали кадри відбиття штурмової групи кацапів на пн.зх. від Вербоного / DeepState UA // Telegram. – 2023, 09 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/yjkfvrpw>
- 987 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2023, 09 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/68x2pp9m>
- 988 Seven Russian soldiers were captured by Ukrainian paratroopers from the 4th Battalion of 46th Air Mobile Brigade at the Novoprokopivka – Verbove axis / Cloooud // twitter. – 2023, 09 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/394t96c7>
- 989 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 02 по 11 листопада 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2023, 02 листопада; 2023, 11 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/mrxcssvr>; <http://tinyurl.com/mvcxt52w>
- 990 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2023, 17 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/ykezrem6>
- 991 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 12 по 21 листопада 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2023, 12 листопада; 2023, 21 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/mrxjhdt7>; <http://tinyurl.com/3kbsa22b>
- 992 Harward C., Bailey R., Evans A., Wolkov N., Hird K., Kagan F. W. Russian Offensive Campaign Assessment, November 24, 2023 // Institute for the Study of War. – 2023, 24 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/7t87m2kh>
- 993 Harward C., Bailey R., Evans A., Wolkov N., Hird K., Kagan F. W. Russian Offensive Campaign Assessment, November 24, 2023 // Institute for the Study of War. – 2023, 24 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/7t87m2kh>
- 994 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2023, 09 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/mt8rddb6y>
- 995 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 02 по 11 грудня 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2023, 02 грудня; 2023, 11 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/bddnmrd5>; <http://tinyurl.com/3rbywwam>
- 996 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2023, 13 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/mt8rddb6y>
- 997 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 12 по 21 грудня 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2023, 12 грудня; 2023, 21 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/jv5txfwd>; <http://tinyurl.com/mr2uttzc>

- 998 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2023, 30 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/3vhh5snw>
- 999 Ворог минулої доби завдав 190 ударів по Запорізькій області // УКРІНФОРМ. – 2023, 20 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/yh85h22b>
- 1000 Інформація узагальнена на основі оперативних зведень Запорізької обласної військової адміністрації з 02 січня по 01 лютого 2024 року / Запорізька обласна військова адміністрація // telegram. – 2024, 02 січня; 2024, 01 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/mmaua6hv>; <http://tinyurl.com/57efru8y>
- 1001 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 02 січня по 01 лютого 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2024, 02 січня; 2024, 01 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/4kt9ymb7>; <http://tinyurl.com/22yh6v6>
- 1002 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2023, 12 січня; 2023, 21 січня. – URL: <http://tinyurl.com/ta7ktxns>
- 1003 Оперативна інформація станом на 06.00 03 січня 2024 року щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2024, 03 січня. – URL: <http://tinyurl.com/24ckxph3>
- 1004 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 12 по 21 січня 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2024, 12 січня; 2024, 21 січня. – URL: <http://tinyurl.com/38jajv8r>; <http://tinyurl.com/9bpwjmh>
- 1005 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2023, 31 січня. – URL: <http://tinyurl.com/ta7ktxns>
- 1006 Операція ССО “Говерла” біля Вербового / DeepState UA // telegram. – 2024, 08 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/nhebt6vz>
- 1007 ОПЕРАЦІЯ ССО “Говерла” / Командування Сил спеціальних операцій ЗС України // facebook. – 2024, 08 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/mujmyuk6>
- 1008 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 02 лютого по 01 березня 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2024, 02 лютого; 2024, 01 березня. – URL: <https://tinyurl.com/3rfr5bm>; <https://tinyurl.com/bd5uwbb9>
- 1009 Інформація узагальнена на основі зведень Запорізької обласної військової адміністрації з 01 по 18 лютого 2024 року та Івана Федорова з 19 лютого по 01 березня 2024 року / Запорізька обласна військова адміністрація // telegram. – 2024, 02 лютого; 2024, 18 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/mm3avzhc>; <https://tinyurl.com/cks8pty4>; Іван Федоров / Запорізька обл. / Запоріжжя // telegram. – 2024, 20 лютого; 2024, 01 березня. – URL: <https://tinyurl.com/bdedynfn>; <https://tinyurl.com/2p8wn9c2>
- 1010 На Запорізькому напрямку, воїни 65-ї ОМБр успішно відбили штурм, взявши в полон 12 росіян з 71 мотострілецького полку / Мисливець за зорями // twitter. – 2023, 12 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/4tjws52u>
- 1011 Огляд / Костянтин Машовець // facebook. – 2024, 28 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/mpn3h3bk>
- 1012 Сили оборони на Запорізькому напрямку розгромили вчорашній наступ росіян / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2024, 18 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/4t6z6v3j>
- 1013 Мапу оновлено! / DeepStateUA // telegram. – 2024, 18 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/y89twne2>
- 1014 4 українських нацгвардійця зупинили штурмову колону біля Роботиного / DeepStateUA // telegram. – 2024, 25 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3xwnyvpb>
- 1015 Ще один ракурс кадрів взяття в полон пі*рів на західних околицях Роботиного від бійців 65-ї бригади / DeepStateUA // telegram. – 2024, 20 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/mt5z6ebj>
- 1016 На Оріхівському напрямку росіяни атакують на швидкісних квадроциклах – Тарнавський // Українська правда – 2024, 21 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/bdcpsu22>

- 1017 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 02 лютого по 01 березня 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2024, 19 лютого; 2024, 01 березня. – URL: <https://tinyurl.com/ru4bmn3k>; <https://tinyurl.com/bd5uwbb9>
- 1018 Під Маріуполем пролунали вибухи: зайнявся склад російських боєприпасів, під удар потрапили гелікоптери // LB.ua. – 2023, 05 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/267xpnhh>
- 1019 У Донецьку пролунали вибухи: під удар міг потрапити центр підготовки операторів дронів // Дзеркало тижня. – 2023, 05 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/2n7n22dd>
- 1020 ISW проаналізував, чому Росії доводиться розраховувати на лобові атаки піхоти / Українська правда. – 2023, 12 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/5n8sh63b>
- 1021 Чотири вибухи пролунало в окупованому Джанкої. Знищено ворожий комплекс ППО та РЛС / Цензор.нет. – 2023, 24 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/ycx7jprjn>
- 1022 Нафтобазу у Феодосії вразили дрони СБУ та ГУР – джерело // Українська правда. – 2023, 05 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/2sfdrpn5>
- 1023 В окупованій Макіївці “бавовна”: місцеві повідомляють про приліт по нафтобазі. ВІДЕО // Новинарня. – 2023, 09 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/ms6jev89>
- 1024 У Маріуполі – удар по бетонному заводу, де, ймовірно, базувалися росіяни. ВІДЕО // Новинарня. – 2023, 15 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/mw497ve8>
- 1025 Добили з другого разу: що відомо про російський ВДК «Новочеркаськ», який ЗСУ атакували вночі // Радіо Свобода. – 2023, 26 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/mwktcu8>
- 1026 Окупанти в Криму втратили склади БК та “осліпли” на кілька РЛС / Головне управління розвідки Міністерства оборони України // facebook. – 2023, 06 січня. – URL: <http://tinyurl.com/yr9hpe3e>
- 1027 ЗСУ знищили напівпобудований росіянами залізничний міст біля Маріуполя // LB.ua.. – 2023, 07 січня. – URL: <http://tinyurl.com/43j4c5c5>
- 1028 У Маріуполі та Бердянську прогрімилі вибухи – перші подробиці про ураження окупантів // MRPL.City. – 2023, 13 січня. – URL: <http://tinyurl.com/svzrtcvx>
- 1029 Військові РФ недооцінили українських розвідників та ракетників – російські безпілотники залишилися без пілотів // Дзеркало тижня. – 2023, 26 січня. – URL: <http://tinyurl.com/3bpsp6fx>
- 1030 В окупованій Макіївці прогрімилі вибухи: у мережі пишуть про влучання по нафтобазі // Українська правда – 2024, 19 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/47h3vyu4>
- 1031 HIMARS “прилетів” по 155-й бригаді морпіхів РФ в Оленівці під час їхнього нагородження. 19 загиблих, – розпубліки // Новинарня. – 2024, 28 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/muhunhem>
- 1032 На тимчасово окупованій території ворог будує нові фортифікації / Запорізька обласна військова адміністрація // telegram. – 2024, 13 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3pkeytrb>
- 1033 Defensive fortifications sighted all over Ukraine / Clement Molin // twitter. – 2024, 01 квітня. – URL: <https://tinyurl.com/y2ktbdw2>
- 1034 Зміцнюємо оборону на Дніпропетровщині / Сергій Лисак / Дніпропетровська ОДА (ОВА) // telegram. – 2024, 30 березня. – URL: <https://tinyurl.com/msy5n6ue>
- 1035 Підрахунки зроблені на основі зведень Об’єднаного пресцентру Сил оборони таврійського напрямку з 02 листопада 2023 року по 01 березня 2024 року / Об’єднаний пресцентр Сил оборони таврійського напрямку // facebook. – 2023, 02 листопада; 2024, 01 березня. – URL: <http://tinyurl.com/22xac7e8>; <https://tinyurl.com/3vjye9pu>
- 1036 Оперативна обстановка в зоні відповідальності Сил оборони півдня України залишається напруженою / Сили оборони півдня України // Telegram. – 2023, 30 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/t9m496f9>
- 1037 Latest Defence Intelligence Update on the Situation in Ukraine – 30 November 2023 / Ministry of Defence // twitter. – 2023, 30 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/yzm68z45>
- 1038 Інформація взята з ресурсу DeepState UA. – 2023, 30 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/42y4sfm8>

- 1039 Огляд... / Костянтин Машовець // facebook. – 2023, 27 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/4jz7uj3v>
- 1040 Лівобережжя Херсонщини: чому саме Кринки є вкрай незручною локацією для окупантів // Інформаційний спротив. – 2024, 01 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/4sf6m47j>
- 1041 Чому ситуація у Кринках є унікальною в історії війн // Інформаційний спротив. – 2024, 30 січня 2024. – URL: <http://tinyurl.com/2eexb2m2>
- 1042 Лівий берег / 11 окремих батальйон спеціального призначення // facebook. – 2023, 17 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/bdefnfx4>
- 1043 Бійці підрозділу ударних БпЛА “RONINU” 86 окремого батальйону територіальної оборони показали, як за допомогою fpv-дронів знищують ворога у Кринках на лівому березі Дніпра / 106 окрема бригада Сил територіальної оборони ЗСУ // facebook. – 2023, 20 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/mt9en3th>
- 1044 FPV дрони швидкі та маневрені, вони здатні зі високою точністю влучати в ціль та передавати відеоінформацію у реальному часі на прилади керування пілота / Сили оборони півдня України // Telegram. – 2023, 07 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/mwz8k55h>
- 1045 “Офіцери РФ відступили в тил”: ЗСУ вибивають окупантів з лівобережної Херсонщини. Що там відбувається? // Радіо Свобода. – 2023, 15 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/fdvehx39>
- 1046 Даремно вони окопались на нашій землі / 124 окрема бригада територіальної оборони ЗСУ // facebook. – 2023, 19 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/29a9v3nn>
- 1047 Обороняємо український південь / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2023, 12 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/y3z3bmrj>
- 1048 ССО скоригували вогонь HIMARS по ворожій “Мста-С” на окупованій Херсонщині / 73 морський центр СпП ім. кошового отамана Антіна Головатого // facebook. – 2023, 27 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/muaz9mmj>
- 1049 На Херсонському напрямку знищили російський “Сонцепьок” // Укрінформ. – 2023, 30 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/ynvp3z3n>
- 1050 В Кринках ліквідували групу російської піхоти // Militarnyi. – 2023, 03 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/554hckt6>
- 1051 1/10 Daily condensed Ukraine map thread for Tues 7th November 2023 / Ukraine Control Map // twitter. – 2023, 08 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/3y4mv32t>
- 1052 Інформація взята з аналітичного ресурсу MILITARYLAND. – 2023, 01 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/2rfrup5m>
- 1053 Rare footage of the “Bandvagn 206S” APC in service of the Ukrainian 38th Marine Brigade / Cloooud // twitter. – 2023, 30 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/29d2v8av>
- 1054 Інформація взята з аналітичного ресурсу MILITARYLAND. – 2023, 01 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/2rfrup5m>
- 1055 Очі та Жало: південний детокс пілота хробачої фпв-групи “судний день” / Мадяр // Telegram. – 2023, 09 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/uck4sx9w>
- 1056 Знищені 2 “Мерліни” та 2 “Орлани” – результат сьогодишньої бойової роботи воїнів Херсонської зенітної ракетної бригади повітряного командування “Південь” / Сили оборони півдня України // Telegram. – 2023, 13 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/2p9umkjb>
- 1057 Soldiers frustrated by positive reports from Ukrainian officials break their silence, describing the effort as brutalizing and, ultimately, futile // The New York Times. – 2023, 16 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/4cy4kn39>
- 1058 Інформація взята з аналітичного ресурсу MILITARYLAND. – 2023, 01 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/2rfrup5m>
- 1059 Знищення автотранспорту окупантів, разом з особовим складом / Сили оборони півдня України // Telegram. – 2023, 02 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/mvyvedfx>
- 1060 Українські бійці дронами атакували позиції росіян на лівому березі Дніпра. Відео // Цензор.НЕТ. – 2023, 16 жовтня. – URL: <https://tinyurl.com/3bvswewh>

- 1061 30. Pishchanivka / Dan // twitter. – 2023, 14 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/43d73fks>
- 1062 Інформація узагальнена на основі оперативних зведень Сил оборони півдня України з 02 по 11 листопада / Сили оборони півдня України // Telegram. – 2023, 02 листопада; 11 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/csh7p63z>; <http://tinyurl.com/t9m496f9>
- 1063 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 02 по 06 листопада 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2023, 02 листопада; 2023, 06 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/mrxcssvr>; <http://tinyurl.com/4sy9deya>
- 1064 OSINT-аналіз присутності Сил Оборони України на лівому березі Дніпра // Херсон Daily. – 2023, 07 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/22k338ks>
- 1065 Інформація взята з ресурсу DeepState. – 2023, 07 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/4ye693e2>
- 1066 В Кринках ліквідували групу російської піхоти // Militarnyi. – 2023, 03 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/554hckt6>
- 1067 Сили оборони України провели серію успішних дій на лівому березі річки Дніпро на Херсонському напрямку / Генеральний штаб ЗСУ // Telegram. – 2023, 07 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/h7afxkp6>
- 1068 Зведення на фронті станом на кінець доби 3 листопада 2023 року / DeepState UA // Telegram. – 2023, 04 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/yrb4m9kv>
- 1069 facts... / david D. // twitter. – 2023, 04 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/4eww3fyc>
- 1070 Krynyky, Kherson oblast. Short thread / Kriegsfofshcher // twitter. – 2024, 06 січня. – URL: <http://tinyurl.com/mr3czurm>
- 1071 Росія визнала загибель в Україні генерала Завадського – вже сьомого з початку вторгнення // BBC NEWS Україна. – 2023, 29 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/55juarut>
- 1072 У результаті заздалегідь спланованих заходів щодо відсічі широкомасштабної збройної агресії російської федерації, Сили оборони України провели серію успішних дій на лівому березі річки Дніпро на Херсонському напрямку // facebook. – 2023, 17 листопада. – URL: <https://tinyurl.com/75hzvc85>
- 1073 Окупанти почали захищати траншеї від дронів, й мова не про окопний РЕБ // Defense Express. – 2023, 10 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/ycy9j6wr>
- 1074 Інформація узагальнена на основі оперативних зведень Сил оборони півдня України з 12 по 21 листопада / Сили оборони півдня України // Telegram. – 2023, 12 листопада; 21 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/ycyvu6k8>; <http://tinyurl.com/2397dn5u>
- 1075 Сили оборони півдня України припинили публікувати інформацію щодо кількості артилерійських обстрілів з 14 листопада.
- 1076 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 12 по 21 листопада 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2023, 12 листопада; 2023, 21 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/mrxjhd7>; <http://tinyurl.com/3kbsa22b>
- 1077 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 18 листопада по 01 грудня 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2023, 02 листопада; 2023, 01 грудня. – URL:
- 1078 Огляд / Костянтин Машовець // facebook. – 2023, 22 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/4af8hud9>
- 1079 Hird K., Mappes G., Harward C., Evans A., Kagan F. W. Russian Offensive Campaign Assessment, November 11, 2023 // Institute for the Study of War. – 2023, 11 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/yc6pdm46>
- 1080 Інформація узагальнена на основі оперативних зведень Сил оборони півдня України з 12 по 21 листопада / Сили оборони півдня України // Telegram. – 2023, 22 листопада; 01 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/2397dn5u>; <http://tinyurl.com/2hd8cp3y>
- 1081 Інформація узагальнена на основі оперативної інформації ГШ ЗС України станом на 06.00 з 22 листопада по 01 грудня 2023 року / Генеральний штаб ЗСУ // facebook. – 2023, 22

- листопада; 2023, 01 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/pu3tz6zz>; <http://tinyurl.com/2s9k45v7>
- 1082 Огляд / Костянтин Машовець // facebook. – 2023, 25 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/2frefazw>
- 1083 Огляд / Костянтин Машовець // facebook. – 2023, 02 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/3usxncnm>
- 1084 Як командування угруповання рф “Днепр” намагається врятувати ключові комунікації – координатор групи IC // Інформаційний спротив. – 2023, 04 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/4yndprfr>
- 1085 Серед командування рф наростає тривога через події на лівому березі Дніпра // Інформаційний спротив. – 2023, 10 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/4z5xhnfu>
- 1086 На Придніпровському напрямку тривають важкі бої з ворогом – координатор IC // Інформаційний спротив. – 2023, 13 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/3kxm9sz7>; ЗСУ ведуть операції в Херсонській області // Інформаційний спротив. – 2023, 17 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/4hmbv6jn>; Що являє собою російське угруповання “Днепр”, яке протистоїть Силам оборони на лівобережжі Херсонщини // Інформаційний спротив. – 2023, 20 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/2mut5a3w>
- 1087 Там само
- 1088 Хай кожен російський льотчик точно знає, що буде наша відповідь кожному російському вбивці – звернення Президента України // Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 22 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/ys8tzyb7>
- 1089 Бої на лівобережжі Херсонщини: командування рф збільшує та посилює ГВ “Днепр” // Інформаційний спротив. – 2023, 24 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/3cmprcjsr>; На Придніпровському напрямку росіяни розгорнули нові бойові частини – огляд групи IC // Інформаційний спротив. – 2023, 22 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/2xh66uu7>
- 1090 Російське командування проводить перегрупування своїх сил на Придніпровському напрямку // Інформаційний спротив. – 2024, 03 січня. – URL: <http://tinyurl.com/2cnjkee2>; На фронті точаться позиційні бої, окупанти стягують резерви в Крим // Інформаційний спротив. – 2024, 10 січня 2024. – URL: <http://tinyurl.com/2nw96cjm>
- 1091 В зоні відповідальності Сил оборони півдня / Оперативне командування “Південь” // Facebook. – 2024, 01 – 10 січня 2024. – URL: <http://tinyurl.com/y4fnafam>; В зоні відповідальності Сил оборони півдня ворог продовжує потужну контрбатареїну боротьбу та утримання плацдармів / Оперативне командування “Південь” // Facebook. – 2024, 30 січня 2024. – URL: <http://tinyurl.com/ax82cwjt>
- 1092 Чому ситуація у Кринках є унікальною в історії війн // Інформаційний спротив. – 2024, 13 січня 2024. – URL: <http://tinyurl.com/2eexb2m2>
- 1093 Плацдарм ЗСУ у Кринок досі існує: огляд групи IC // Інформаційний спротив. – 2024, 27 січня 2024. – URL: <http://tinyurl.com/mvkmdfz3>; Російське командування посилює групу військ «Дніпро» для вирішення проблеми на лівобережжі Херсонщини // Інформаційний спротив. – 2024, 30 січня 2024. – URL: <http://tinyurl.com/bdh6nduf>
- 1094 Росіяни створюють умови для ліквідації плацдарму ЗСУ на лівобережжі Херсонщини // Інформаційний спротив. – 2024, 04 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/5ashvpvt>
- 1095 Від початку тижня з 29 січня по 04 лютого підрозділи з розмінування Державної спеціальної служби транспорту виявили, вилучили та знешкодили 902 вибухонебезпечних предметів / Сили оборони півдня // Telegram – 2024, 4 лютого – URL: <https://tinyurl.com/hp3atum7>
- 1096 Огляд ситуації на Лиманському напрямку, в районі Бахмута та на лівобережжі Херсонщини // Інформаційний спротив. – 2024, 18 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/mufkynxu>
- 1097 Від початку тижня з 05 по 11 лютого / Сили оборони півдня // Telegram – 2024, 12 лютого 2024 – URL: <https://tinyurl.com/4yjp53hd>; Від початку тижня з 12 по 18 лютого/ Сили оборони півдня // Telegram – 2024, 18 лютого 2024 – URL: <https://tinyurl.com/3mas6mm9>

- 1098 У період з 19 по 25 лютого підрозділи з розмінування / Сили оборони півдня // Telegram – 2024, 25 лютого 2024 – URL: <https://tinyurl.com/bd9385vh>
- 1099 ЗСУ ліквідували трьох штабних офіцерів-десантників РФ // Militarnyi. – 2023, 07 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/5n7xfe65>
- 1100 ГУР показало відео удару по катерах ЧФ РФ на узбережжі Криму // Українська правда. – 2023, 07 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/4kem7d9b>
- 1101 Шел 625 день войны / Картина маслом // twitter. – 2023, 10 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/bdpatfd7>
- 1102 Пишуть / hochu dodomu v UA // twitter. – 2023, 10 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/yc5dnz4v>
- 1103 Сили оборони вперше з травня знищили російський ЗПК “Панцир-С1” // Дзеркало тижня. – 2023, 19 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/mwcr6na8>
- 1104 ЗСУ уразили аеродром на Херсонщині, який використовували росіяни // Militarnyi. – 2023, 20 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/yc78s65m>
- 1105 ЗСУ уразили підрозділи військ РФ поблизу Олешківських пісків на Херсонщині // Суспільне новини. – 2023, 22 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/bdcu2wpy>
- 1106 У ЗСУ підтвердили удар по полігону росіян у Херсонській області // Слово і діло. – 2024, 22 лютого 2024 – URL: <https://tinyurl.com/5n7spuz5>
- 1107 Інформація узагальнена на основі оперативних зведень Сил оборони півдня України з 02 листопада 2023 року по 29 лютого 2024 року / Сили оборони півдня України // Telegram. – 2023, 02 листопада; 29 лютого 2024 року. – URL: <http://tinyurl.com/y94v82bc>; <https://tinyurl.com/5tukdcx9>
- 1108 Прогноз погоди по Одесі та області – Гідрометцентр Чорного та Азовського морів // Офіційний сайт м. Одеса. – 2023, 01-15 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/t6t6hzmfmf>
- 1109 Прогноз погоди по Одесі та області – Гідрометцентр Чорного та Азовського морів // Офіційний сайт м. Одеса. – 2023, 15-30 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/dmpfddbe>
- 1110 Негода проти окупантів: у Криму на пляжах позмивало водою фортифікаційні споруди – Братчук // ТСН. – 2023, 27 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/bdevnhhs>
- 1111 У Чорному морі після шторму зникло безвісті судно з екіпажем: з’явилися подробиці // ТСН. – 2023, 20 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/3yaw7w86>
- 1112 У Чорному морі сильний шторм викинув на міліну суховантаж: що відомо // ТСН. – 2023, 27 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/mpanvfmfx>
- 1113 Масова морська аварія: у Керченській протоці зіткнулося три кораблі // ТСН. – 2023, 29 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/2h5amwhc>
- 1114 Прогноз погоди по Одесі та області – Гідрометцентр Чорного та Азовського морів // Офіційний сайт м. Одеса. – 2023, 1-31 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/7yxnvzp5>
- 1115 Гідрометцентр Чорного та Азовського морів // Facebook – 2024, 1-31 січня 2024 – URL: <http://tinyurl.com/2p3z6zc3>
- 1116 В Крыму на два дня продлили действие штормового предупреждения из-за ожидающихся сильных снегопадов // BlaskSeaNews. – 2024, 15 січня 2024. – URL: <http://tinyurl.com/56ut94ua>; В Крыму на три дня объявлено штормовое предупреждение из-за сильных дождей, ожидается подъем уровня воды в реках – МЧС РФ // BlaskSeaNews. – 2024, 25 січня 2024. – URL: <http://tinyurl.com/mu57v86t>
- 1117 Попередження про небезпечні метеорологічні / Гідрометеорологічний Центр Чорного та Азовського морів // Facebook. – 2024, 08 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/4c4jmc8n>
- 1118 Росіяни продовжують активно використовувати головну базу чф в окупованому Криму // Інформаційний спротив. – 2024, 08 лютого. – URL: <http://tinyurl.com/bdexjchh>
- 1119 Росіяни перейменували захоплені катери з Бердянська // Black Sea News 2024, 28 лютого – URL: <https://tinyurl.com/3kn6mjs5>
- 1120 Доукомплектування окупантів на сході та активність на Чорному морі – огляд групи IC // Інформаційний спротив. – 2024, 08 січня 2024. – URL: <http://tinyurl.com/375vpebr>

- 1121 Див. зведення ОК “Південь” за вказані дати // Facebook. – 2023. – URL: <https://tinyurl.com/y4fnafam>
- 1122 РФ використала для удару по Україні рідкісну 4-тонну протикорабельну ракету П-35 60-х років // BlaskSeaNews. – 2024, 19 січня 2024. – URL: <http://tinyurl.com/57tch946> ; Військово-Морські Сили Збройних Сил України // Facebook. – 2024, 01-31 січня 2024 року. – <http://tinyurl.com/4dnbv73>; Російські атаки ракетами та БпЛА по регіонах України з території окупованого Криму в січні-лютому 2024 року // Black Sea News 2024, 16 лютого – URL: <https://tinyurl.com/3jnscb8r>
- 1123 Росіяни атакували з артилерії цивільне судно на Миколаївщині // Black Sea News 2024, 28 лютого – URL: <https://tinyurl.com/yc8d4a92>
- 1124 Росіяни влучили у турецьке судно, що застрягло в порту Херсона // Black Sea News 2024, 28 лютого – URL: <https://tinyurl.com/mwewt9kf>; В акваторії Керченського проливу окупанти установили заборонені для судоходства райони // Black Sea News 2024, 29 лютого – URL: <https://tinyurl.com/5b4kjjxp>
- 1125 Гібридна війна рф у Чорному морі // УНІАН – 2024, 02 січня. – URL: <http://tinyurl.com/23xfxejw>
- 1126 Щоденні зведення Військово-Морських Сил Збройних Сил України 01-30 листопада 2023 року // Facebook.
- 1127 Військово-Морські Сили Збройних Сил України // Facebook. – 2024, 01-31 січня 2024 року. – URL: <http://tinyurl.com/2p8yze2v>
- 1128 Військово-Морські Сили Збройних Сил України // Facebook. – 2024, 01-29 лютого – URL: <http://tinyurl.com/2p8yze2v>
- 1129 Щоденні зведення Військово-Морських Сил Збройних Сил України 01-31 грудня 2023 року // Facebook. – 2024, 01-29 лютого – URL: <https://tinyurl.com/2p8yze2v>
- 1130 Україна вперше в історії знищила ракетний корабель ворога, який навіть не вийшов із заводу // Defense Express. – 2023, 06 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/ju2fdxx7>
- 1131 Гулійчук Д. Українські військові вразили російські десантні катери в Криму: ГУР про деталі вдалої операції // ТСН. – 2023, 10 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/bdcsbht>
- 1132 Атаки дронів та ракет українських сил на територію окупованого Криму та російські кораблі в Чорному морі в січні-грудні 2023 року (база даних) // BlaskSeaNews. – 2024, 15 січня. – URL: <http://tinyurl.com/mvm5r5z8>
- 1133 Там само.
- 1134 Там само.
- 1135 Балачук І. Російський корабель знищили крилатими ракетами з тактичної авіації – Повітряні сили // Українська правда. – 2023, 26 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/5csncyax>
- 1136 У Криму пролунали вибухи – ЗМІ // BlaskSeaNews. – 2024, 17 січня 2024. – URL: <http://tinyurl.com/4v7ty48v> ; Окупанти заявляють про атаку на Чонгарський міст на Херсонщині // BlaskSeaNews. – 2024, 17 січня 2024. – URL: <http://tinyurl.com/y7ppbmmd> ; У Ростовській області РФ після вибухів палає поліефірний завод // BlaskSeaNews. – 2024, 17 січня 2024. – URL : <http://tinyurl.com/yc62md2k>
- 1137 Единственный НПЗ на черноморском побережье России остановил работу после удара Украины // BlaskSeaNews. – 2024, 26 січня 2024. – <http://tinyurl.com/y42u8bkb>
- 1138 ЗСУ сьогодні уразили радіолокаційну станцію російської ППО в окупованому Криму – СтратКом // BlaskSeaNews. – 2024, 30 січня 2024. – URL: <http://tinyurl.com/mwd964ez>
- 1139 В Севастополі об'явили воздушную тревогу // BlaskSeaNews. – 2024, 31 січня 2024. – URL: <http://tinyurl.com/333kdah5> ; ЗСУ сьогодні уразили радіолокаційну станцію російської ППО в окупованому Криму – СтратКом // BlaskSeaNews. – 2024, 30 січня 2024. – URL: <http://tinyurl.com/mwd964ez>
- 1140 Російський корвет типу «Тарантул» затонув у Севастополі внаслідок українських ударів – ISW // BlaskSeaNews. – 2024, 18 січня 2024. – URL: <http://tinyurl.com/3c3z488d> 18.01.2024

- 1142 Скільки великих десантних кораблів залишилось у РФ на Чорному морі після знищення “Цезарь Куников” // Black Sea News 2024, 14 лютого – URL: <https://tinyurl.com/bdrawfsd>;
На російському кораблі «Цезарь Куников» під час знищення був вантаж – ГУР // Black Sea News 2024, 14 лютого – URL: <https://tinyurl.com/ys946d6n>
- 1143 В Азовському морі горів російський катер берегової охорони – розвідка // Black Sea News 2024, 29 лютого – URL: <https://tinyurl.com/39j6hpnu>
- 1144 У Краснодарському краї РФ вночі горів НПЗ // Black Sea News 2024, 09 лютого – URL: <https://tinyurl.com/5n82evyd>; Українські дрони вночі атакували два російські НПЗ // Black Sea News 2024, 29 лютого – URL: <https://tinyurl.com/3xcuua6z>
- 1145 Бійці ССО підірвали важливий об’єкт російських військ у Чорному морі // Black Sea News. – 2024, 06 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/bdh5m69k>
- 1146 Україна вийшла на довоєнні обсяги експорту морем – Шмигаль // BlackSeaNews. – 2024, 06 лютого 2024. – URL: <http://tinyurl.com/mry2h7nh>
- 1147 Завдання року – довести, що можемо позбавити Росію переваги в небі, в політиці та у фінансуванні агресії – звернення Президента до лідерів країн ЄС та США на саміті щодо підтримки України в Парижі // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2024, 26 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/mvyks44>
- 1148 Гонгадзе М. “Я захищаю своє, я воюю для того, щоб моїм дітям не довелося воювати”. Інтерв’ю з льотчиком Євгеном Булациком // Голос Америки. – 2024, 20 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/ycz7zrse>
- 1149 Військові РФ отримали нову партію Су-34 // Мілітарний. – 2023, 22 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/6axzznd8>
- 1150 ПКС Росії отримали нову партію винищувачів Су-35С // Мілітарний. – 2023, 24 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/3khjyd8k>
- 1151 Ovsyanyi, K. Satellite Images Suggest Russia is Ramping Up Production Capacity for its War Against Ukraine // Radio Liberty. – 2023, November 01. – URL: <http://tinyurl.com/42dvrt5>
- 1152 ПКС РФ готується до прийняття нових бомбардувальників Ту-160М // Мілітарний. – 2024, 23 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/mr232ck2>
- 1153 Польща збільшує замовлення на зенітні ракети сімейства CAMM-ER // Мілітарний. – 2023, 07 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/378k33wc>
- 1154 Чехія замовляє зенітні ракети до комплексу RBS-70 // Мілітарний. – 2023, 16 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/3wmkcenvw>
- 1155 Фінляндія підписала з Ізраїлем угоду про закупівлю системи “Праща Давида” // Мілітарний. – 2023, 12 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/2s3s63z2>
- 1156 Латвія підписала контракт на поставки IRIS-T // Мілітарний. – 2023, 30 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/mtec793k>
- 1157 Хорватія прийняла на озброєння перші три Rafale // Мілітарний. – 2023, 18 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/mr2ftvy7>
- 1158 Румунія починає отримувати норвезькі F-16 // Мілітарний. – 2023, 22 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/3nkrzbbw>
- 1159 Румунія оголосила тендер на закупівлю комплексів ППО малої та середньої дальності // Мілітарний. – 2023, 23 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/3bt2ep3b>
- 1160 Чехія та Німеччина впровадять спільні підходи отримання винищувачів F-35 // Мілітарний. – 2024, 30 січня. – URL: <http://tinyurl.com/j9dv4xez>
- 1161 Чехія завершила переговори зі США про закупівлю 24 винищувачів F-35A // Мілітарний. – 2024, 29 січня. – URL: <http://tinyurl.com/29manck8>; Parken, O. Czech Republic Officially Joins the F-35 Fighter Program // The War Zone. – 2024, January 29. – URL: <http://tinyurl.com/42jbbdv>
- 1162 Чехія отримала нову партію гелікоптерів UH-1Y // Мілітарний. – 2024, 11 січня. – URL: <http://tinyurl.com/4ufm5br2>

- 1163 США погодила продаж Греції винищувачів F-35 // Мілітарний. – 2024, 27 січня. – URL: <http://tinyurl.com/5eawu45w>
- 1164 Німеччина виділить 1,3 млрд євро на розвиток ППО // Мілітарний. – 2024, 22 січня. – URL: <http://tinyurl.com/y5cduh4f>
- 1165 NSPA Supports a Coalition of NATO Nations with Contract for Patriot Missiles // NATO Support and Procurement Agency. – 2024, January 03. – URL: <http://tinyurl.com/3m2wcumn>
- 1166 Румунія придбає 200 ракет до ЗПК Patriot // Мілітарний. – 2024, 05 січня. – URL: <http://tinyurl.com/4hssrvht>
- 1167 Türkiye – F-16 Aircraft Acquisition and Modernization // Defense Security Cooperation Agency. – 2024, January 26. – URL: <http://tinyurl.com/3e6shw6t>
- 1168 Для Швеції готують перший літак ДЛРБ GlobalEye // Мілітарний. – 2024, 29 січня. – URL: <http://tinyurl.com/bdexappb>
- 1169 Dunlop, T. NATO AWACS undertake 493 surveillance flights in 2023 // United Kingdom Defence Journal. – 2024, January 17. – URL: <http://tinyurl.com/yc5jhb4m>
- 1170 Allison, G. British surveillance aircraft deploys to monitor Russian forces // United Kingdom Defence Journal. – 2024, January 04. – URL: <http://tinyurl.com/mus5p8b2>
- 1171 Steadfast Defender 24 // North Atlantic Treaty Organization. – 2024, March 08. – URL: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/222847.htm>
- 1172 Повітряні сили Польщі попереджують цивільну авіацію про незаплановану активність на сході країни // Мілітарний. – 2024, 04 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/mue25cme>
- 1173 Newdick, T. Poland's Plan to Deploy Early Warning Radar Aerostats Moves Forward // The War Zone. – 2024, February 08. – URL: <https://tinyurl.com/z7d5hvjf>
- 1174 Hird, K. et al. Russian Offensive Campaign Assessment, November 1, 2023 // Institute for the Study of War. – 2023, November 01. – URL: <http://tinyurl.com/bds5z4af>
- 1175 Знищено 24 “Шахеда” та X-59 / Командування Повітряних Сил ЗСУ // Facebook. – 2023, 03 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/ymukyt33>; Bailey, R. et al. Russian Offensive Campaign Assessment, November 3, 2023 // Institute for the Study of War. – 2023, November 03. – URL: <http://tinyurl.com/3uz93n3u>
- 1176 Цієї ночі ворог атакував Україну дронами / Оніщук Світлана – Івано-Франківська ОДА (ОВА) // Telegram. – 2023, 03 листопада. – URL: <https://t.me/onyshchuksvitlana/9911>
- 1177 Цієї ночі ПвК “Захід”, яке боронить і небо над Львівщиною, вдалося знищити 11 ворожих безпілотників / Львівська обласна військова адміністрація // Telegram. – 2023, 03 листопада. – URL: https://t.me/people_of_action/23176
- 1178 Харківщина. 3 листопада / Олег Синегубов, голова Харківської ОДА // Telegram. – 2023, 03 листопада. – URL: <https://t.me/synegubov/7417>
- 1179 Вночі російські терористи вчоргове атакували Одещину / Олег Кіпер – Одеська ОДА (ОВА) // Telegram. – 2023, 03 листопада. – URL: <https://t.me/odeskaODA/3063>
- 1180 Stepanenko, K. et al. Russian Offensive Campaign Assessment, November 4, 2023 // Institute for the Study of War. – 2023, November 04. – URL: <http://tinyurl.com/ynf38zwa>
- 1181 Дякую захисникам неба! / Сергій Лисак – Дніпропетровська ОДА (ОВА) // Telegram. – 2023, 04 листопада. – URL: <https://t.me/dnipropetrovskaODA/8393>
- 1182 Начальник Полтавської ОВА Філіп Пронін повідомляє, що в результаті падіння уламків ракети пошкоджено 9 приватних будівель у Миргородському районі / Полтавська ОВА // Telegram. – 2023, 04 листопада. – URL: <https://t.me/poltavskaoda/754>
- 1183 Знищено 15 “Шахедів” та КАР X-59 / Командування Повітряних Сил ЗСУ // Facebook. – 2023, 06 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/2p84vbhj>
- 1184 Stepanenko, K. et al. Russian Offensive Campaign Assessment, November 6, 2023 // Institute for the Study of War. – 2023, November 06. – URL: <http://tinyurl.com/2p9cewdr>
- 1185 Вночі російські терористи атакували Одесу різними типами ракет та ударними дронами / Олег кіпер – Одеська ОДА (ОВА) // Telegram. – 2023, 06 листопада. – URL: <https://t.me/odeskaODA/3095>

- 1186 Hird, K. et al. Russian Offensive Campaign Assessment? November 11, 2023 // Institute for the Study of War. – 2023, November 11. – URL: <http://tinyurl.com/25fjv24t>
- 1187 Знищено 19 “Шахедів” / Командування Повітряних Сил ЗСУ // Facebook. – 2023, November 11. – URL: <http://tinyurl.com/4r65wb2r>
- 1188 Bailey, R. et al. Russian Offensive Campaign Assessment, November 18, 2023 // Institute for the Study of War. – 2023, November 18. – URL: <http://tinyurl.com/bdevz48r>
- 1189 Українська ППО знищила 74 дрони Shahed // Мілітарний. – 2023, 25 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/5dnj7z9w>
- 1190 Ворожі атаки по Україні та робота ППО / Media Center Ukraine // YouTube. – 2023, 06 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/ehj83rbv>
- 1191 Conel, M. The Role of Space in Russia's Operations in Ukraine // Center for Naval Analysis. – 2023, November 15. – URL: <http://tinyurl.com/dn9cppwr>; Burlaka, O. What Russian satellites see // The Universe. – 2023, November 11. – URL: <http://tinyurl.com/3yz485mf>
- 1192 СБУ затримала у Миколаєві ще одного інформатора ФСБ, який шпигував за аеродромами ЗСУ // Служба безпеки України. – 2023, 14 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/4f6me5rf>; СБУ затримала агентку російського ГРУ, яка скоригувала десятки “Шахедів” по Одесі // Служба безпеки України. – 2023, 28 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/yc87ska7>; СБУ затримала на Одещині коригувальницю, яка наводила російські ракети на “зерновий коридор” // Служба безпеки України. – 2023, 10 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/3x8s3jkj>
- 1193 Росія почала застосовувати “Шахеда” чорного кольору, аби їх важче було виявити // Мілітарний. – 2023, 25 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/2xz4xzab>
- 1194 Цієї ночі, 25 листопада 2023 року, ворог випустив по Україні рекордну кількість ударних БпЛА / Микола Олешук // Telegram. – 2023, 25 листопада. – URL: <https://t.me/MykolaOleshchuk/153>
- 1195 Галів О. Мисливці на “шахедів”: як працюють мобільні вогневі групи та що потрібно, щоб захистити все небо // Радіо Свобода. – 2023, 27 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/45b5jwae>
- 1196 Shahed-и з 4G: навіщо, що може отримати ворог та як протидіяти // Defense Express. – 2023, 30 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/44ceuh55>
- 1197 Росіяни модифікували Shahed-136 для обходу української ППО // Мілітарний. – 2023, 30 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/bddz72c8>; A Technophile's Guide to the Evolution of Russian Shahed Drones // Kyiv Post. – 2023, December 10. – URL: <https://www.kyivpost.com/post/25204>
- 1198 Ракетний удар по Павлоградському району / Сергій Лисак / Дніпропетровська ОДА (ОВА) // telegram. – 2023, 08 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/nb4jbvk7>
- 1199 Наслідки російської ракетної атаки на Київ у фото: розбиті будівки, десятки поранених, серед них діти // Радіо Свобода. – 2023, 13 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/bddhwc82>
- 1200 Напередодні вечірня атака ворожими ударними дронами, випущеними з тимчасово окупованого Криму по Одещині, була спрямована по об'єктах цивільної інфраструктури регіону / Оперативне командування “Південь” // facebook. – 2023, 13 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/3y3w8d8h>
- 1201 Вночі російська армія обстріляла село Мирнолюбівка на Херсонщині. Загинула жінка // Суспільне Новини. – 2023, 14 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/e4867y2v>
- 1202 Прокурори зафіксували наслідки ворожого ракетного удару по Харкову / Офіс Генерального прокурора // telegram. – 2023, 15 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/4f4hwbvc>
- 1203 Ворог продовжує нічний дронний терор / Оперативне командування “Південь” // facebook. – 2023, 15 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/59674peu>
- 1204 Вночі ворог атакував дронами столицю - розпочато розслідування / Офіс Генерального прокурора // telegram. – 2023, 22 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/4zmrauna>
- 1205 Ворог не припиняє нічного дронного терору / Оперативне командування “Південь” // facebook. – 2023, 22 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/5ex25b7f>

- 1206 В Святвечір ворог підступно масовано атакував південні регіони / Оперативне командування “Південь” // facebook. – 2023, 25 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/2bknprha>
- 1207 Внаслідок ворожої атаки на Одещину загинуло 2 людей та 3 поранено – розпочато розслідування / Офіс Генерального прокурора // telegram. – 2023, 27 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/2rt6csus>
- 1208 Наслідки масованої атаки по Україні 29 грудня: 53 загиблих, 170 постраждалих // Портал МВС. – 2024, 03 січня. – URL: <http://tinyurl.com/bdcw4fyc>; Досі тривають роботи з ліквідації наслідків учорашньої російської атаки / Zelenskiy / Official // telegram. – 2023, 30 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/yc6uv7w6>; Масштабні руйнування, 5 загиблих і 20 поранених – розпочато розслідування через ракетний обстріл військовими РФ м. Дніпро / Офіс Генерального прокурора // telegram. – 2023, 29 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/7dxvbw3>
- 1209 В передвечірній час ворог здійснив ракетний удар по Одесі / Оперативне командування “Південь” // facebook. – 2023, 30 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/sypnyau4>
- 1210 Збройні сили РФ вдарили ракетами по цивільній інфраструктурі Чугуєва / Харківська обласна прокуратура // telegram. – 2023, 31 грудня. – URL: <http://tinyurl.com/58ubjchn>
- 1211 У новорічну ніч захисники неба знищили 87 ударних БпЛА / Командування Повітряних Сил ЗСУ // Facebook. – 2024, 01 січня. – URL: <http://tinyurl.com/yc6fetx2>
- 1212 2 січня знищено 72 повітряні цілі / Командування Повітряних Сил ЗСУ // Facebook. – 2024, 02 січня. – URL: <http://tinyurl.com/bp5enn5m>
- 1213 Newdick, T. Ukraine Situation Report: Massive Russian Missile Barrage Starts New Year // The War Zone. – 2024, January 02. – URL: <http://tinyurl.com/5cadzut3>
- 1214 Stepanenko, K. et al. Russian Offensive Campaign Assessment, January 2, 2024 // Institute for the Study of War. – 2024, January 02. – URL: <http://tinyurl.com/3ex9553v>
- 1215 Altman, H. Ukrainian Situation Report: Downed Kinzhal Warhead Recovered in Kyiv // The War Zone. – 2024, January 05. – URL: <http://tinyurl.com/3fabbdyy>
- 1216 Знищено вісімнадцять крилатих ракет та вісім “шахедів” / Командування Повітряних Сил ЗСУ // Facebook. – 2024, 08 січня. – URL: <http://tinyurl.com/2yeuye6x>
- 1217 Harward, C. et al. Russian Offensive Campaign Assessment, January 8, 2024 // Institute for the Study of War. – 2024, January 08. – URL: <http://tinyurl.com/d64nk4n>
- 1218 Знищено вісім крилатих ракет / Командування Повітряних Сил ЗСУ // Facebook. – 2024, 13 січня. – URL: <http://tinyurl.com/bdhrknm>
- 1219 Evans, A. et al. Russian Offensive Campaign Assessment, January 14, 2024 // Institute for the Study of War. – 2024, January 14. – URL: <http://tinyurl.com/d5v7nk4n>
- 1220 Росіяни атакували Україну різними типами ракет // Мілітарний. – 2024, 08 січня. – URL: <http://tinyurl.com/y8dse3ea>
- 1221 Знищено 21 ворожу ракету / Командування Повітряних Сил ЗСУ // Facebook. – 2024, 23 січня. – URL: <http://tinyurl.com/yc7ck9w8>
- 1222 Harward, K. et al. Russian Offensive Campaign Assessment, January 23, 2024 // Institute for the Study of War. – 2024, January 23. – URL: <http://tinyurl.com/3b267e6u>
- 1223 Знищено 15 ударних БпЛА / Командування Повітряних Сил ЗСУ // Facebook. – 2024, 30 січня. – URL: <http://tinyurl.com/5ct7bnp5>
- 1224 Знищено 44 повітряні цілі: 29 ракет та 15 ударних БпЛА / Командування Повітряних Сил ЗСУ // facebook. – 2024, 07 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/yjzxxj52z>
- 1225 На Львівщині внаслідок ракетної атаки постраждав промисловий об’єкт в одному з районів // Львівська обласна військова адміністрація. – 2024, 07 лютого. – URL: <https://loda.gov.ua/news/91553>
- 1226 Атаки шахедми та артилерією: про безпекову ситуацію на Дніпропетровщині за ніч // Дніпропетровська обласна військова адміністрація. – 2024, 07 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/dmp6zeph>

- 1227 Росіяни випустили по Харкову дві північнокорейські ракети Hwasong-11Ga (KN-23) // Мілітарний. – 2024, 07 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/mry72fjs>
- 1228 Чергова масована атака проти нашої держави / Володимир Зеленський // facebook. – 2024, 07 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3662h7ys>
- 1229 Знищено 13 ракет різних типів / Командування Повітряних Сил ЗСУ // facebook. – 2024, 15 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/yyaht5r2>
- 1230 Ситуація в енергосистемі на 15 лютого // Міністерство енергетики України. – 2024, 15 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/4zk7ay8d>
- 1231 Щодо наслідків ворожого обстрілу // Запорізька міська рада. – 2024, 15 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/8rvh3h9y>
- 1232 Повідомлення Командування ПС ЗС України щодо курсу ракет противника вночі 15 лютого.
- 1233 Там само.
- 1234 Начальник Київської ОВА Руслан Кравченко щодо безпекової ситуації в області // Київська обласна військова адміністрація. – 2024, 15 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3jykhx6>; Ракетна атака на Бучанську громаду / Бучанська міська рада // Telegram. – 2024, 15 лютого. – URL: https://t.me/bucha_city/21323?single
- 1235 Пізно ввечері – артобстріли, вранці – ракетна атака: безпекова ситуація на Дніпропетровщині // Дніпропетровська обласна військова адміністрація. – 2024, 15 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/4xtb27uc>
- 1236 Harward, K. et al. Russian Offensive Campaign Assessment, February 04, 2024 // ISW. – 2024, February 04. – URL: <https://tinyurl.com/32w4ysfp>; Evans, A. et al. Russian Offensive Campaign Assessment, February 09, 2024 // ISW. – 2024, February 09. – URL: <https://tinyurl.com/ypt2tp6v>; Hird, K. et al. Russian Offensive Campaign Assessment, February 12, 2024 // ISW. – 2024, February 12. – URL: <https://tinyurl.com/2pkmdn9b>
- 1237 Harward, C. et al. Russian Offensive Campaign Assessment, February 10, 2024 // ISW. – 2024, February 10. – URL: <https://tinyurl.com/4a3uph33>; Mappes, G. et al. Russian Offensive Campaign Assessment, February 11, 2024 // ISW. – 2024, February 11. – URL: <https://tinyurl.com/5ymu8pre>
- 1238 Mappes, G. et al. Russian Offensive Campaign Assessment, February 23, 2024 // ISW. – 2024, February 23. – URL: <https://tinyurl.com/yc8x4buy>
- 1239 Analysis: 3K22 and 3M22 Zircon, the Next Generation Hypersonic Missile of the Russian Navy // Naval Recognition. – 2016, April 07. – URL: <https://tinyurl.com/2s3wv9fz>
- 1240 McDermott, R. The Role of Hypersonic Weapons in Russian Military Strategy // The Jamestown Foundation. – 2022, February 04. – URL: <https://tinyurl.com/mr2rc8k5>
- 1241 Demirci, C. Zircon Hypersonic Cruise Missiles in Ukraine: A Russian First? // Orion Policy Institute. – 2024, March 01. – URL: <https://tinyurl.com/yvvpd2896>
- * Київський науково-дослідний інститут судових експертиз.
- 1242 Експертами КНІДСЕ проводиться дослідження російських ракет, якими ворог 7 лютого 2024 року атакував Україну / Олександр Рувін // Telegram. – 2024, 12 лютого. – URL: <https://t.me/OleksandrRuvyn/143>
- 1243 Latest Defence Intelligence update on the situation in Ukraine – 14 February 2024 / Ministry of Defence // Twitter. – 2024, February 14. – URL: <https://tinyurl.com/4p2e95bm>
- 1244 Зруйновані будинки, вбиті й поранені мирні люди: поліція задокументувала наслідки російського терору на Запоріжжі // Головне управління Національної поліції в Запорізькій області. – 2023, 30 грудня. – URL: <https://tinyurl.com/2vpp5zrh>
- 1245 Newdick T. Is Russia Really Using Zircon Hypersonic Cruise Missile in Ukraine? // The War Zone. – 2024, February 13. – URL: <https://tinyurl.com/mvr4rjtt>
- 1246 РФ почала використовувати “квадратні” ракети X-69, чим вони особливі // Defense Express. – 2024, 19 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/4nerd8ty>

- 1247 Newdick, T. Russia Now Using Kh-69 Cruise Missiles in Ukraine: Reports // The War Zone. – 2024, February 16. – URL: <https://tinyurl.com/ms7zh5k9>
- 1248 Експертами КНДІСЕ проводиться дослідження частин та уламків російської крилатої ракети повітряного базування “Х-69” / Олександр Рувін // Telegram. – 2024, 22 лютого. – URL: <https://t.me/OleksandrRuvyn/144>
- 1249 Alberque, W. et al. Russia’s War in Ukraine: Ballistic and Cruise Trajectories // The International Institute for Strategic Studies. – 2023. – P. 9. – URL: <https://tinyurl.com/53dpzw9h>
- 1250 Експерти КНДІСЕ вивчають уламки “квадратної” Х-69, є цікаві моменти // Defense Express. – 2024, 22 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/ytcc39a2>
- 1251 Press Briefing by Press Secretary Karine Jean-Pierre and NCS Coordinator John Kirby, January 4, 2024 // The White House. – 2024, January 04. – URL: <https://tinyurl.com/4fdwp4th>; Wright, T. & Dempsey, J. North Korea’s ballistic-missiles transfer to Russia: Operational constraints thwart objectives // IISS. – 2024, January 17. – URL: <https://tinyurl.com/2u3s2nap>
- 1252 Trevithick, J. Russia is Firing North Korean Ballistic Missiles at Ukraine // The War Zone. – 2024, January 04. – URL: <https://tinyurl.com/328yyswv>
- 1253 Hudson, J. & Stern, D. L. Russia fires missiles supplied by North Korea into Ukraine, says U.S. intelligence // The Washington Post. – 2024, January 04. – URL: <https://tinyurl.com/4r4wc94c>
- 1254 Росіяни випустили по Харкову дві північнокорейські ракети Hwasong-11Ga (KN-23) // Мілітарний. – 2024, 07 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/mry72fjs>
- 1255 Чотири з восьми ракет, випущених по Селидовому, за попередніми даними, зроблені у Північній Кореї / Донецька обласна прокуратура // facebook. – 2024, 08 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/yfuk7ftk>
- 1256 Знищено 13 ракет різних типів / Командування Повітряних Сил ЗСУ // facebook. – 2024, 14 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/yyaht5r2>
- 1257 Знищено 11 ударних БпЛА та дві ракети Х-59 / Командування Повітряних Сил ЗСУ // facebook. – 2024, 27 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/7x9j3rw8>
- 1258 Sanger, D. E. & Barnes, J. E. & Schmitt, E. A New Concern on the Ukrainian Battlefield: North Korea’s Latest Missiles // 2024, January 22. – URL: <https://tinyurl.com/yc8pte hh>
- 1259 Stepanenko, K. et al. Russian Offensive Campaign Assessment, January 13, 2024 // Institute for the Study of War. – 2024, January 13. – URL: <http://tinyurl.com/4r7tnxyv>
- 1260 Знищено вісім крилатих ракет / Командування Повітряних Сил ЗСУ // Facebook. – 2024, 13 січня. – URL: <http://tinyurl.com/bdhrk nm>
- 1261 Знищено 22 ударні БпЛА / Командування Повітряних Сил ЗСУ // Facebook. – 2024, 18 січня. – URL: <http://tinyurl.com/5t5e9h3s>; Знищено 4 ударні БпЛА / Командування Повітряних Сил // Facebook. – 2024, 20 січня. – URL: <http://tinyurl.com/2m7phz79>
- 1263 В Україні почастішало падіння “Шахедів” неушкодженими // Мілітарний. – 2024, 27 січня. – URL: <http://tinyurl.com/yhnnbyuz>
- 1263 Знищено 21 ворожий “шахед” / Командування Повітряних Сил ЗСУ // Facebook. – 2024, 05 січня. – URL: <http://tinyurl.com/bdh2w652>; Знищено 21 ударний БпЛА / Командування Повітряних Сил ЗСУ // Facebook. – 2024, 07 січня. – URL: <http://tinyurl.com/mw739cf n>; Знищено 22 ударні БпЛА / Командування Повітряних Сил ЗСУ // Facebook. – 2024, 18 січня. – URL: <http://tinyurl.com/5t5e9h3s>; Знищено 15 ударних БпЛА / Командування Повітряних Сил // Facebook. – 2024, 30 січня. – URL: <http://tinyurl.com/5ct7bnp5>
- 1264 Bailey, R. et al. Russian Offensive Campaign Assessment, February 2, 2024 // ISW. – 2024, February 02. – URL: <https://tinyurl.com/4e4bc9rn>
- 1265 В Україні запрацювала система “Покрова”, яка успішно нейтралізує “шахеда” // Мілітарний. – 2024, 13 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/5dpjf8d3>; Hambling, D. Ukraine’s Pokrova Spoofing System Tells Shaheds to Get Lost // Forbes. – 2024, February 12. – URL: <https://tinyurl.com/4c6kkym2>

- 1266 На Дніпропетровщині Національна поліція виявила вцілілий Shahed-136 // Мілітарний. – 2024, 09 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/mu4kxph>
- 1267 Threvithick, J. Ukraine Using Thousands of Networked Microphones to Track Russian Drones // The War Zone. – 2024, February 12. – URL: <https://tinyurl.com/6dkwpkte>
- 1268 Stepanenko, K. et al. Russian Offensive Campaign Assessment, November 2, 2023 // Institute for the Study of War. – 2023, November 02. – URL: <http://tinyurl.com/dus2vw95>
- 1269 Ігнатова І. ЗСУ завдали удару по штабу ЗС РФ “Дніпро”: ліквідовано трьох полковників // Фокус. – 2023, 08 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/bvfmejkj>
- 1270 Harward, C. et al. Russian Offensive Campaign Assessment, November 8, 2023 // Institute for the Study of War. – 2023, November 08. – URL: <http://tinyurl.com/4k5w6sa9>
- 1271 Bailey, R. et al. Russian Offensive Campaign Assessment, November 9, 2023 // Institute for the Study of War. – 2023, November 09. – URL: <http://tinyurl.com/3r9wkfkz>
- 1272 Harward, K. et al. Russian Offensive Campaign Assessment, November 24, 2023 // Institute for the Study of War. – 2023, November 24. – URL: <http://tinyurl.com/53kzsvsu>
- 1273 Evans, A. et al. Russian Offensive Campaign Assessment, November 25, 2023 // Institute for the Study of War. – 2023, November 25. – URL: <http://tinyurl.com/2wzwmrpp>
- 1274 Мінус ворожий літак дальнього радіолокаційного виявлення / Командування Повітряних Сил ЗСУ // Facebook. – 2024, 15 січня. – URL: <http://tinyurl.com/yme3u9cr>
- 1275 Росіяни показали пошкоджений над Азовським морем Ил-22 // Мілітарний. – 2024, 15 січня. – URL: <http://tinyurl.com/mupt64x3>
- 1276 Росіяни втратили літак дальнього радіолокаційного виявлення А-50 // Мілітарний. – 2024, 15 січня. – URL: <http://tinyurl.com/zhhfubtv>
- 1277 Altman, H. & Rogoway, T. Claims Swirl Around Possible Shoot Down of Russian A-50 Radar Jet // The War Zone. – 2024, January 15. – URL: <http://tinyurl.com/4hbznx4e>; Powell, M. Why Ukraine is excited about downing two Russian aircraft // United Kingdom Defence Journal. – 2024, January 18. – URL: <http://tinyurl.com/4uevrb7n>
- 1278 Уранці 17 лютого 2024 року на Східному напрямку підрозділами Повітряних Сил Збройних Сил України знищено одразу три ворожі літаки / Командування Повітряних Сил ЗСУ // facebook. – 2024, 17 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/mr3fwd3>
- 1279 Знищено Су-34, Х-59 та 12 “шахедів” / Командування Повітряних Сил ЗСУ // facebook. – 2024, 18 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/mh9jvbhm>
- 1280 Ранок 19 лютого 2024-го / Командування Повітряних Сил ЗСУ // facebook. – 2024, 19 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/4k9pe8nk>
- 1281 Мінус один, працюємо далі! / Командування Повітряних Сил ЗСУ // facebook. – 2024, 21 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/bdd7avam>
- 1282 Мінус ще один Су-34 на Східному напрямку! / Командування Повітряних Сил ЗСУ // facebook. – 2024, 27 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3kc7etpc>; Близько 14.00 відпрацювали по черговому Су-34 / Командування Повітряних Сил ЗСУ // facebook. – 2024, 27 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/2fdmkc23>
- 1283 Сьогодні 29 лютого – дата, що випадає раз на чотири роки, але уже звичний для росіян день із втратою чергового літака / Командування Повітряних Сил ЗСУ // facebook. – 2024, 29 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/3mefe75n>; Схоже, до них не доходить! Ніяких висновків не роблять російські пілоти! / Командування Повітряних Сил ЗСУ // facebook. – 2024, 29 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/2arur2bt>
- 1284 А-50 із позивним “Баян” долітався! / Командування Повітряних Сил ЗСУ // facebook. – 2024, 23 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/5n6dkxsd>; Mappes, G. et al. Russian Offensive Campaign Assessment, February 23, 2024 // ISW. – 2024, February 23. – URL: <https://tinyurl.com/yc8x4buy>
- 1285 Altman, H. & Rogoway, T. Ukraine’s Spy Agency Claims Strike on Key S-400 SAM System in Crimea // The War Zone. – 2023, August 23. – URL: <http://tinyurl.com/mr369vhv>

- 1286 У ГУР дали оцінку знищенню ЗПК С-400 у Криму // Мілітарний. – 2023, 23 серпня. – URL: <http://tinyurl.com/yzvtsucn>
- 1287 В окупованому Криму знищено російський комплекс С-400 / Defence intelligence of Ukraine // Twitter. – 2023, 23 серпня. – URL: <http://tinyurl.com/4hrscsra>
- 1288 ЗСУ успішно знищили поблизу Оленівки у Криму рідкісну РЛС “Подлет” та комплекс “Бастин” з ракетами “Оникс” // Defense Express. – 2023, 23 серпня. – URL: <http://tinyurl.com/yck32ksr>
- 1289 Altman, H. Ukraine Using Land Attack Variant of Neptune Anti-Ship Missile // The War Zone. – 2023, August 29. – URL: <http://tinyurl.com/4f9p6km5>
- 1290 Newdick, T. Ukraine Situation report: Kyiv Claims It Knocked Out S-400 in Crimea // The War Zone. – 2023, September 14. – URL: <http://tinyurl.com/yc24e3j3>
- 1291 З’явилися супутникові знімки позиції ураженого комплексу С-400 // Мілітарний. – 2023, 14 вересня. – URL: <http://tinyurl.com/923d67sa>
- 1292 СтратКом ЗСУ // Facebook. – 2023, 30 жовтня. – URL: <http://tinyurl.com/2t5aprad>
- 1293 Росіяни заявляють про ураження елементів комплексу С-300 у Криму // Мілітарний. – 2023, 31 жовтня. – URL: <http://tinyurl.com/2pfertyy>
- 1294 Sheldon, M. As Cargo Flights Leave Kaliningrad, Air Defence Systems Disappear // Bellingcat. – 2023, November 13. – URL: <http://tinyurl.com/bufs59wb>
- 1295 А поки окупантів “штормить” і вони досі оговтуються від нічної бавовни у Севастополі, подякую пілотам Повітряних Сил Збройних Сил України за чудову бойову роботу! / Микола Олещук // Telegram. – 2023, 13 вересня. – URL: <https://t.me/MykolaOleshchuk/127>
- 1296 Newdick, T. Russian Submarine, Landing Ship Struck in Attack on Sevastopol // The War Zone. – 2023, September 13. – URL: <http://tinyurl.com/y5uzxa47>
- 1297 Що залишилось від ВДК “Мінск” у Севастополі, який ступень ураження й чи реально його відновити // Defense Express. – 2023, 13 вересня. – URL: <http://tinyurl.com/yt5xdvxy>; Newdick, T. Russian Submarine Shows Massive Damage after Ukrainian Strike // The War Zone. – 2023, September 18. – URL: <http://tinyurl.com/2vntfxzm>
- 1298 З’явилося фото пошкодженого російського великого десантного корабля “Мінск” // Мілітарний. – 2023, 03 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/4pazh3h7>
- 1299 ССО доповнює результати успішних спецоперацій / Командування Сил спеціальних операцій // Facebook. – 2023, 25 вересня. – URL: <http://tinyurl.com/hdh3b2f6>
- 1300 Знищення корабля та підводного човна чф рф стало можливим завдяки ССО / Командування Сил спеціальних операцій ЗС України // Facebook. – 2023, 16 вересня. – URL: <http://tinyurl.com/23x2u33u>
- 1301 Ракети “Нептун” уразили аеродром “Саки” в Криму // Мілітарний. – 2023, 21 вересня. – URL: <http://tinyurl.com/bdevncan>
- 1302 Storm Shadow уразив ціль, під яку створювався: резервний командний пункт ЧФ РФ у Верхньосадовому // Defense Express. – 2023, 20 вересня. – URL: <http://tinyurl.com/5n839f5k>; Zakharchenko, K. Ukraine Confirms Missile Attack in Crimea, Says Russia’s Black Sea Fleet Command Center Hit // Kyiv Post. – 2023, September 20. – URL: <https://www.kyivpost.com/post/21820>
- 1303 Збройні сили знищили об’єкт 744-го Центру зв’язку командування ЧФ РФ у Криму // Мілітарний. – 2023, 21 вересня. – URL: <http://tinyurl.com/43d8mftu>
- 1304 Newdick, T. Ukraine Situation report: Kyiv Unleashes New Wave of Cruise Missiles on Crimea // The War Zone. – 2023, September 20. – URL: <http://tinyurl.com/ym5jju4c>
- 1305 Спецоперація ССО “Крабовая ловушка” / Командування Сил спеціальних операцій ЗС України // Facebook. – 2023, 23 вересня. – URL: <http://tinyurl.com/4be8wrkn>; Оперативна інформація станом на 18.00 22.09.2023 щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗСУ // Facebook. – 2023, 22 вересня. – URL: <http://tinyurl.com/32su8w5y>; Newdick

- 1306 ССО доповнює результати успішних спецоперацій / Командування Сил спеціальних операцій // Facebook. – 2023, 25 вересня. – URL: <http://tinyurl.com/hdh3b2f6>
- 1307 Epstein, J. Ukrainian resistance fighters say Russian officers who hadn't been paid by Moscow sold them key intel on the Black Sea Fleet // Business Insider. – 2023, September 25. – URL: <http://tinyurl.com/yc8pbbx9>
- 1308 Сподіваюсь, ще один плавзасіб пішов услід за “московю”! / Микола Олещук // Telegram. – 2023, 04 листопада. – URL: <https://t.me/MykolaOleshchuk/144>
- 1309 Altman, H. Russian Warship Seen Badly Damaged by Ukrainian Cruise Missile // The War Zone. – 2023, November 06. – URL: <http://tinyurl.com/zjdv74rw>
- 1310 ПС ЗСУ знищили російський військовий корабель “Аскольд” // Мілітарний. – 2023, 06 листопада. – URL: <http://tinyurl.com/mudmnpes>
- 1311 Окупанти в Криму втратили склади БК та осліпили на кілька РЛС / Головне управління розвідки Міністерства оборони України // Facebook. – 2024, 06 січня. – URL: <http://tinyurl.com/yc7wedpz>
- 1312 У ГУР розповіли про результати ударів ЗСУ по Криму // Мілітарний. – 2024, 06 січня. – URL: <http://tinyurl.com/yckeeshw>; Bailey, R. et al. Russian Offensive Campaign Assessment, January 4, 2024 // Institute for the Study of War. – 2024, January 04. – URL: <http://tinyurl.com/mrx94d67>
- 1313 Wolkow, N. et al. Russian Offensive Campaign Assessment, January 5, 2024 // Institute for the Study of War. – 2024, January 05. – URL: <http://tinyurl.com/mr4w9s4f>
- 1314 Harward, C. et al. Russian Offensive Campaign Assessment, January 6, 2024 // Institute for the Study of War. – 2024, January 06. – URL: <http://tinyurl.com/fscj6dpc>; У Криму був ліквідований заступник командира 43-го авіаційного полку // Мілітарний. – 2024, 14 січня. – URL: <http://tinyurl.com/483579r4>
- 1315 Українські військові уразили два комплекси “Панцирь-С1” у Белгородській області // Мілітарний. – 2024, 06 січня. – 2024, 06 січня. – URL: <http://tinyurl.com/5a5yhm23>
- 1316 Newdick, T. Ukraine Situation Report: Drones Target Fuel Facilities in Western Russia // The War Zone. – 2024, January 09. – URL: <http://tinyurl.com/yvpxzu4r>
- 1317 Українські дрони атакували російську авіабазу “Енгельс-2” // Мілітарний. – 2024, 10 січня. – URL: <http://tinyurl.com/yk94k46m>
- 1318 Newdick, T. Ukraine Situation Report: Drones Strike Russian City of Voronezh // The War Zone. – 2024, January 16. – URL: <http://tinyurl.com/5ddh66ae>
- 1319 Санкт-Петербург атакували українські дрони з дальністю польоту у 1250 км – Камишін // Мілітарний. – 2024, 18 січня. – URL: <http://tinyurl.com/yseamysf>; Harward, C. et al. Russian Offensive Campaign Assessment, January 18, 2024 // Institute for the Study of War. – 2024, January 18. – URL: <http://tinyurl.com/5n88f6u3>
- 1320 У Брянській області горить нафтобаза // Мілітарний. – 2024, 19 січня. – URL: <http://tinyurl.com/5ebdrkww>
- 1321 Безпілотники ГУР атакували завод з виробництва систем ППО “Панцирь-С” // Мілітарний. – 2024, 21 січня. – URL: <http://tinyurl.com/26xx9p7j>
- 1322 Безпілотники атакували газові резервуари у порту Усть-Луга, Ленінградської області // Мілітарний. – 2024, 21 січня. – URL: <http://tinyurl.com/4uzcmhjh>; Evans, A. et al. Russian Offensive Campaign Assessment, January 21, 2024 // Institute for the Study of War. – 2024, January 21. – URL: <http://tinyurl.com/4whvh4rx>
- 1323 Дрони уразили нафтопереробний завод рф // Мілітарний. – 2024, 25 січня. – URL: <http://tinyurl.com/bd9smfs6>
- 1324 У Росії на завод “Славнефть-ЯНОС” впав невідомий безпілотник // Мілітарний. – 2024, 29 січня. – URL: <http://tinyurl.com/bdzztjur>
- 1325 На території заводу “Невський мазут” у Санкт-Петербурзі виникла пожежа внаслідок удару безпілотника // Мілітарний. – 2024, 31 січня. – URL: <http://tinyurl.com/5dk353pa>

- 1326 На території військового аеродрому Бельбек у Криму пролунав вибух // Мілітарний. – 2024, 31 січня. – URL: <http://tinyurl.com/3s9fx9zp>
- 1327 Altman, H. Ukraine Situation Report: Russia May Have to Move Air Defenses to Cover Cities // The War Zone. – 2024, January 22. – URL: <http://tinyurl.com/yc8247um>
- 1328 У Росії важливі об'єкти захистили антидроновими системами “Серп” // Мілітарний. – 2024, 22 січня. – URL: <http://tinyurl.com/mr228m62>
- 1329 Дрони атакували нафтобазу в Курській області // Мілітарний. – 2024, 15 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/ycmsdewd>
- 1330 У Волгограді невстановлений БпЛА влучив у нафтопереробний завод // Мілітарний. – 2024, 03 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/bdhm33ta>
- 1331 По російських об'єктах почали бити нові реактивні БпЛА // Мілітарний. – 2024, 07 лютого. – URL: <https://tinyurl.com/264r69fs>
- 1332 Див. таблицю “Зведена статистика ракетних і авіаційних ударів, січень 2024 року” в Додатках.
- 1333 Захист цивільних осіб під час збройного конфлікту – лютий 2024 року // Організація Об'єднаних Націй. – 2024, 07 березня. – URL: <https://tinyurl.com/ycxcb6hx>

Наукове видання

ДРУГИЙ РІК ВІЙНИ. ВИПРОБУВАННЯ НА МІЦНІСТЬ

Воєнно-історичний нарис російсько-української війни. Книга II.
(24.02.2023-24.02.2024)

Редактори:

канд. військ. наук В. Коваль, В. Назаров

Колектив авторів:

І. Косяк, канд. іст. наук В. Бідний, д-р наук з держ. упр. О. Боков, Д. Ведула, О. Гапоненко, М. Голка, Р. Гузь, д-р наук з держ. упр. О. Дегтяр, А. Змрочко, канд. іст. наук А. Коваль, канд. іст. наук М. Ковальчук, Д. Комаров, Р. Коршук, С. Косач, М. Крет, канд. іст. наук В. Куравський, д-р техн. наук Ю. Лисецький, М. Любашенко, А. Мирончук, д-р політ. наук С. Мокляк, канд. іст. наук О. Надтока, канд. іст. наук А. Оліячук, канд. іст. наук О. Пагіря, д-р. іст. наук І. Патриляк, канд. політ. наук Ю. Семенюк, канд. іст. наук М. Таран, канд. іст. наук Я. Таран, PhD з історії та археології С. Таранець, канд. юр. наук С. Сівков, канд. іст. наук С. Хлонь, Б. Шопинський, А. Филипенко, канд. іст. наук Д. Черновол.

Коректор: Артем Папакін

Дизайн, верстка: Володимир Колибенко

Підписано до друку 19.11.2024. Формат 70х100 1/16.
Папір крейдований. Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. аркушів – 39,35. Обл.-вид. аркушів – 29,36.
Тираж 500 прим.

Видавець Бихун В. Ю.

вул. Леонтовича, 9, к. 18, м. Київ, 01054

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 5366 від 26.06.2017 р.

тел./ факс: +38 044 235 75 28

моб.: +38 050 310 22 04

e-mail: lk@ukr.net

<https://bykhun.org/>